دپښتو ټولنې دخپرونې عمومي لمبر (٤٦)

د کابل کالنۍ

١٣٢٠

د پښتو ټولنې د نشریاتو څخه

مهتمم

عبدالرؤف « بینوا » د پښتو ټولنې د صحافت

د څانگې مدیر

کابل :

عمومي مطبعه

دکابل لسمه کالنی

لوی خدای لره شکرونه دی، چه دمتبوع حکومت اوددولت د کارکوونکو دتوجهاتو تر سیوری لاندی سږ کال بیا دتېر کال په څېر ددې کالنۍ په نشر مؤفق شوو، چه یوه سلسله اجراآت او کارونه دمملکت وحال ته مفید، راغونډ اوخپاره کړو. که څه هم سږ کال د کاغذ د کمبود او صرفه جوئی له امله ځموږ کالنۍ د نورو کلو په څېر کافی پانې نلری، بیا هم موږ خوشحاله یوچه دمعنی او کیف له حیثه موفق شوی یو، چه ښه مقالات او مفید معلومات ښا غلو لوستونکو ته وړاندی کړو او هیله لرو چه ځموږ معنوی لوستونکی به موږ معاف کړی.

تېر کال هم دپروردګار په فضل لکه په سیاسی ژوند کی چه ښه کال و، او دافغانستان دمملکت دپاره دامن او ښېګلوۍ او هوسائۍ کال باله کېده د کار په ژوند کی هم زموږ دملت یو ښکلی کال شمېرل کېږی ــ یوه سلسله چاری او اقدامات چه دتېر کال نېمګړی چاری او اقدامات بشپړ شوی دی او یوه سلسله نوی او مفید اقدامات موږ ته داثابتوی چه دمؤظفینو هر فرد په خپله برخه کی ترخپله وسه پوری زیار ایستلی دی چه یو قدم پرمخ ولاړ شی.

راتلونکی کال بیا ترپروسږ لا هم له لوی خدای څخه ښه غواړو او هیله لرو چه دزلمی او محبوب ټولواک په سیوری کی ډېر ښه او بختور کلونه تېر کو ــ چه په هر کال کی تربل کال خوښ او خوشحاله واوسو.

دپښتو ټولنی کار کوونکی د ۱۳۲۰ کال واقداماتو او اجراآتو ته په ښه اودرنه ستر ګه ګوری او ددولت وفعال اوبصیر هیئت ته دموفقیت د تبریك عرض کوی ــ ومن الله التوفیق: (پښتو ټولنه)

دافغانستان بادشاه

دافغانستان معظم شهریار اوزلمی ټولواك اعلیحضرت محمدظاهرشاه خلدالله ملکه و اطال الله عمره ودولته ـ چه همایون ذات ئې سږکال دخپل شریف ژوند په اوه ویشتمه مرحله کښې پښه ږدی ـ

همایونی ذات د۱۲۹۳ هجری کال دمیزان پر ۲۲ په کابل کښې زیږېدلی دی . و روسته چه دده سن دتعلیم مقتضی شو نو په مقدماتی او منځنی مکتبو اوبالاخره همایونی ذات خپل تحصیلات دکابل په عالی مکتبو کښې وپای ته رسولی دی ـ هغه وخت چه دده فقید اوماجد پلار اعلیحضرت محمدنادر شاه کبیر دافغانستان په سفارت وپاریس ته ولاړ، همایونی ذات هم دهغه فقید شهر یاره سره دمهمه تحصیلاتو دپاره فرانسه ته تشریف فرمای شو ـ دفرانسوی ژبې او عالیه علومو تحصیل ئې دهغه مملکت په مختلفو رشتو او عالی مکتبو اوپوهو کورنیو کښې وپای ته ورساوه ـ او دوطن دداخلی مسائلو په شاوخوا کښې ئې خصوصی روزنه ، اوملی اخلاق اودوطن په نسبت دلازمه مطالبو ادراك او خصائص ، له خپل بزرگوار پلار څخه حاصل کړه .

دافغانستان دلوی شورش تر پېښې وروسته (چه دهغه نجات دهمایونی ذات دشهید پلار په حق پالونکی لاس څخه گندشو) ممدوح اعلیحضرت چه په هغه مملکت کښې دده تعلیمات و کمال ته رسیدلی وه ـ اودوطن دخدمت دپاره مستعدو ، د۱۳۰۹ شمسی کال دمیزان په ۲۰ وکابل ته تشریف فرمای شو ـ

محض دهغه عشق په اثر چه دافغانستان دعسکری عالم سره ئې درلود ، او دبزرگ پلار دسنیه سنت په تعقیب دکابل دنظامی دعالی تعلیمگاه په عسکری څانگه کښې شامل شو ـ په ۱۳۱۰ شمسی کال ئې دوالاحضرت سردار احمد شاه خان ددربار وزیر دشهید اعلیحضرت دا کازوی دمعظمی لورسره ازدواج وفرمایه ـ اودهمدغې سنې په اخیر کې څو موده دحرب دجلیله وزارت په وکالت اوبیا دمعارف دوزارت په وکالت مؤظف و .

په دې دواړو وزارتو کې دهمایونی ذات فطری استعداد اوذاتی قابلیت دوظیفې داجراکولو اوښې اداري له رویه ښه څرگند شو ـ

په ۱۳۱۲ کال یعنی دشهید شهریار تر شهادت وروسته دعقرب په ۱۶ دملت دلویو وکیلانو اوټولو عسکری او کشوری افرادو په غوښتنه اواتفاق دافغانستان باچا شو .
سږکال ددې زلمی شهریار دجلوس نهم کال دی .

دهمایونی اعلیحضرت اولاد :

۱ ـ شهزاده بیگم بلقیس   :ـ د زیږېدو نېټه دحمل ۲۸ سنه ۱۳۱۱ ش
۲ ـ والاحضرت شهزاده محمداکبرخان :ـ « « « داسد ۱۹ « ۱۳۱۲ «
۳ ـ والاحضرت شهزاده احمدشاه خان :ـ « « « دسنبلې ۲۱ « ۱۳۱۳ «
٤ ـ شهزاده بیگم مریم   :ـ « « « دعقرب ۱۰ « ۱۳۱۵ «
٥ ـ والاحضرت شهزاده محمدنادرخان :ـ « « « دجوزا ۳ « ۱۳۲۰ «

همایونی اعلیحضرت محمد ظاهر شاه دافغانستان معارف پالونکی اووطن
غوښتونکی تولواک. چه دمملکت دچارو د پرمخ تګ او د افغانستان
د مادی او معنوی ترقیاتو سره د زړه له کومی مینه او علاقه لری.

S. M. Mohammad Zaher Chah Roi d' Afghanistan

ه

صدارت عظمی

صدر اعظم	:	ج، ع، ج، ا ، ا ، نښان اشرف والاحضرت سردار محمد هاشم خان
معاون	:	ع ، ج والاحضرت افخم سردار محمد نعیم خان
دوهم معاون	:	ع ، ج عبدالرحیم خان
مشاور	:	ع ، ص سید احمد خان
«	:	« ، « یار محمد خان
دضبط احوالاتو رئیس	:	« ، « محمد شاه خان
دتحریراتو لمړی مدیر	:	ع ، خلیل الله خان
« دوهم «	:	« ، محمد فاروق خان
داوراقو «	:	« ، محمد ابراهیم خان
دعرایضو «	:	« ، میر عبدالله خان
داجرائیې «	:	« ، عبدالکریم خان
داملاکو «	:	« ، عبدالستار خان

نوی مقرری :

دضبط احوالاتو دریاست دخارجه څانګی مدیر	:	ع ، محمد رفیق خان
« « د مرکز «	:	« ، میر جانخان
« « « د سجل «	:	« ، محمد عثمانخان
د املاکو د مدیریت د اجرائیې «	:	ص ، عبدالله خان
« « د کنترول «	:	« ، سید فقیر محمد خان

ج ، ع ، ج ، ا ، ا ، نښان افخم ، والاحضرت سردار محمد هاشم خان د افغانستان صدر اعظم
چه د مملکت وروستنی ترقیات په ټولو رشتو کی دده د ښو اولویو خدمتو پوروړی دی

S. A. R. ‹ A.A. ‹ Sardar Mohammad Hachem Khan
Premier ministre

دحرب وزارت

وزیر	:	ع ، ج ، ا ، ا نښان والاحضرت غازی سپه سالار سردار شاه محمود خان
معاون	:	ع ، ع ، ش ، محمدانور خان نائب سالار
داردو عمومی مفتش	:	ع ، ش ، سردار عالی اسدالله خان فرقه مشر
دمفتشیت یاور	:	ش ، محمدسرور خان کنډکمشر
دمفتشیت رئیس ارکان	:	ح ، محمدصفر خان غنډ مشر
معاون	:	ش، عبیدالله خان کنډکمشر
دپلی متخصص	:	ح، محمدابراهیم خان غنډمشر
دسوارلی «	:	ح ، سیداحمد خان

ریاستونه

دعمومی ارکان حرب ریاست :

رئیس	:	ع ، ش ، محمدعمر خان فرقه مشر
معاون	:	ح ، مصطفی خان غنډ مشر
دحرکاتو عمومی مدیر	:	ح ، سراج الدینخان «
دتشکیلاتو مدیر	:	ش ، عبدالکریم خان کنډکمشر
د۳ څانګی آمر	:	ش ، محمداسحق خان «
دښوونی اوروزنی دعمومی مدیریت کفیل	:	ح ، غلام سرور خان غنډ مشر
دترجمې دڅانګې مدیر	:	. . . .
دمسلکی څانګو آمر	:	ح ، نثاراحمد خان غنډ مشر
دنشریاتو مامور	:	ش ، امین الله خان کنډکمشر
دخریطې مدیر	:	ش ، میرعبدالسلام خان «

داردو ریاست :

رئیس	:	ع ، ش ، سردار عالی احمد علیخان فرقه مشر
دماموریتو مدیر	:	ح ، عبدالخالق خان غنډ مشر

دروغتیا او بیطاریه مدیر	ح ، میر محمد سعید خان غنډمشر
دروغتیا د کورس آمر	ش ، عبدالواحد خان کنډکمشر
ترجمان	« ، عبدالکریم خان »
د نقلیه د عمومی مدیریت کفیل	ش ، عبد الباقی خان کنډکمشر
د نقلیه د اجرائیې مدیر	ش ، میر محمد جانخان کنډکمشر
د سا کښو د کنډك، کنډکمشر	« ، محمد حسن خان »
د موټر وا لود « »	« ، محمد اسلم خان »

د عمومی اوازماتو ریاست :

رئیس	ع ، ع ، ش ، شیر احمد خان نائب سالار
د اجرائیې مدیر	ح ، حسین علی خان غنډمشر
د کنترول مدیر	ش، خواجه عبد القیوم خان کنډکمشر

حربی ریاست :

د رئیس کفیل	ع ، ش ، عبد القیوم خان فرقه مشر
د کتنې او تدقیق مدیر	ح ، سردار محمد علیخان غنډمشر
معاون	ح ، محمد حسین خان »
اعضاء	ش، عبد الواحدخان کنډکمشر
»	« ، عبداللطیف خان « »
د وسلې مدیر	ح ، محمد غوث خان غنډمشر
د جبه خانې مدیر	ح ، محمد اسمعیل خان «
فنیه مدیر	ش ، سربلند خان کنډکمشر
د میگزین غنډمشر	ح ، عبد الرشید خان غنډمشر
د جبه خانې غنډمشر	ح ، محمد عثمانخان »
د جبه خانې تحویلدار	ش محبوب شاه خان کنډکمشر

د محاکماتو ریاست :

رئیس	ح ، سید علی خان غنډمشر
معاون	ش ، محمد مهدی خان کنډکمشر

ع، ج، ا، ا، نښان والاحضرت غازی سردار شاه محمود خان سپه سالار او دحرب وزیر

S. A.R. ›A. A. › Sardar Chah Mahmoud Khan ministre de la guerre

داصلاح او ترقۍ ریاست :

رئیس	ع ، ش محمد عمر خان	فرقه مشر
اعضاء	ع ، ش خان زمانخان	» »
»	ح ، محمد عمر خان	غنډ مشر
»	» ، محمد یعقوب خان	» »
»	» ، محمد اکبر خان	» »
»	» ، محمد توکل خان	» »
»	» ، محمد ایاز خان	» »
»	ش ، امیر محمد خان	کنډکمشر
»	ش ، داد محمد خان	» »

ددائمي دیوان حرب ریاست :

رئیس	ع ، ش عبدالقیوم خان	فرقه مشر
معاون	ح ، گل میر خان	غنډ مشر
اعضاء	» ، حبیب الله خان	» »
»	» ، احمدشاه خان	» »
»	» ، سیدمحمد حسین خان	» »
»	» ، محمد اصغر شاه خان	» »
»	» ، غلام بهاؤالدینخان	» »
»	» ، سید احمد خان	» ثانی
»	ش ، محمد سلیمانخان	کنډکمشر
»	» ، محمد عمر خان	» »

دحربي فابریکو ریاست :

رئیس	ع ، ع ، ش ، سید عبدالله خان شاجی
معاون	. . . . .
د اجرائیي مدیر	ش ، محمد کاظم خان
د کنترول مدیر	» ، میر ابوطرابخان
دمیخانیکي مکتب مدیر	ش ، عبدالمجید خان کنډکمشر

دقبايلو رياست :

رئيس	: ع ، ش محمدشاه خان فرقه مشر
معاون	: ح ، شير باز خان غنډ مشر

دالمپيك رياست :

اداري رئيس	: ع ، ص محمد يوسف خان
معاون	: ش ، محمد يعقوبخان کنډکمشر
دسپورټ مدير	: ش ، ظهيرالدينخان « «
د کورسو مدير	: ح ، زکريا خان غنډ مشر

داستخباراتو عمومي مديريت :

عمومي مدير	: ح ، محمدانور خان غنډ مشر
معاون	: ش ، رستم عليخان کنډ کمشر

دتعميراتو عمومي مديريت :

کفيل	: ح ، غلام سعيد خان غنډ مشر دغازي والاحضرت سرياور
لمړي معاون	: « ، نورمحمد خان غند مشر
۲ معاون	: ش ، محمدايازخان کنډکمشر
نقشه کښ	: « ، محمد عوض خان «

دتعميراتو دسنجش مستقل مديريت :

مدير	: ح ، شاه عبدالحميد خان غنډ مشر
معاون	: ش ، غلام احمد کنډ کمشر

دتحريراتو او مخصوص قلم مديريت :

مدير	: ش ، محمد قاسم خان کنډ کمشر

ديلو د تعليمگاه اودعالي کورس مديريت :

مدير	: ش ، محمد آصف خان کنډکمشر
۱ معاون	: « ، دوست محمد خان «
۲ «	: « ، قدرت الله خان «
۳ «	: « ، محمد سرور خان «

داوراقو عمومي مديريت :

مدير ، ش ، عبدالشكور خان كنډ كمشر

دحربيه وزارت دمنتظميت دائره :

منتظم : ش ، عبدالعظيم خان كنډ كمشر

هوائي قوا :

قوماندان : ع ، ش محمداحسان خان فرقه مشر

دار كان حرب رئيس : ح ، محمدهاشم خان غندمشر

دترميم دفابريكي اودمكتب مدير : ح ، غلام دستگير خان غند مشر

دښوونې اوروزنې مدير : ش ، محمد عارف خان كشاف

دلوازمو مدير : ش ، عبدالفتاح خان

دلمړۍ ټولۍ قوماندان او دپيلوټيانو دعمليا تو دټولۍ ښوونكى : ش ، شاه محمد خان كشاف

❀ ❀ ❀

خارجه وزارت

وزير : ع ، ج علي محمد خان

لمړی معين : ع ، ج حبيب الله خان

معين : ع ، ص عبدالحميد خان

سياسي عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع ، نجيب الله خان

دلمړۍ خانگي مدير : ص، عبدالرؤف خان

« دوهمی « : « ، فضل احمدخان

« دريمی « : « ، جمعه گل خان

« څلرمی « : « ، عبدالرحمن خان

دتشريفاتو رياست :

رئيس : ع، ص غلام محمدخان

دبين المللي چارو عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع، مير محمدصديق خان

ع، ج علي محمدخان دخارجه چارو وزير

S. Ex. Ali mohammadKhan ministre des affaires étrangeres.

دشفراو مخصوص قلم مدیریت :

مدیر : ص . محمد سلیمان خان

دماموړینو اواجرائیې او تنظیماتو مدیریت :

مدیر : ص ، عبدالقادر خان

دویزهاو قونسلگرۍ عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، عبدالرؤف خان

دلمړۍ خانگي مدیر : ص ، محمد قسیم خان

داوراقو عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، عبدالغفار خان

د کنترول اومحاسبې مدیریت :

مدیر : ص ، عبدالاحد خان

پښتني سفیران اونمایندگان په خارج کې

د اعلیحضرت لوی سفیر په انقره کې : ع ، ج فیض محمد خان
» » » په طهران کې : ع ، ج محمد نوروز خان
» » » په ماسکو کې : ع ، ج سلطان احمد خان
داعلیحضرت مختاروزیر په پاریس کې : ع ، ج ، ا ، ا ښاغلی والا حضرت سردار شاه ولي خان
» » » » په لندن کې : ع ، ج احمد علیخان
د » » » په روما کې : ع ، ج عبد الصمد خان
د » » » په برلین کې : ع ، ج الله نواز خان
د » » » په توکیو کې : ع ، ج ذو الفقار خان
د » » » په قاهره کې : ع ، ج محمد صادق خان مجددی چه دحجاز مختار وزیر هم دی

داعلیحضرت جنرال قونسل په دهلي کې : ع ، ص محمد شفیع خان
د » » په مشهد کې : ع ، ص عبدالوهاب خان
د » » په بمبئي کې : ع ، محمد شعیب خان
د » » په کراچي کې : ع ، محمد اکبر خان

دویزه پښتون مامور په پېښاور کې : ص ، محمدقیوم خان
» » » په چمن کې : ص ، میر غلام فاروق خان

ع ، ج ، ا ، ا ، نښان والاحضرت سردار شاه ولی خان «د کابل فاتح»
داعلیحضرت وزیر مختاراو فوق العاده نماینده په فرانسه کی

S. A. R. «A. A.» Sardar Chah Vali Khan envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire de Sa Majesté en France

داخله وزارت

دداخله وزارت :

وکیل ع،ج،س،ا، غلام فاروق خان

دامنیه رئیس : ع، ش طره باز خان
فرقه مشر

معین : ع، ص عبدالرشیدخان

دتفتیش رئیس : ع، ص عبدالله خان

داحصائیې رئیس : ع، ص عبدالعلی خان

دمامورینو مدیر : ص، محمدحسن خان

داوراقو مدیر : «، عطا محمد خان

دکنترول مدیر : «، محمد سعید خان

داحصائیې دریاست

داحصائیې مدیر : «، محمد معصوم خان

« دریاست داخذ

عسکر مدیر : «، شاه جانخان

دامنیه ریاست

دتشکیلاتو مدیر : ح، محمد اکبر خان

: ص، اختر محمد خان

: «، عبدالباقی خان

: «، صالح محمدخان

: «، محمودشاه خان

ع،ج،س، غلام فاروق خان دداخله وزارت وکیل
او دقطغن او بدخشان تنظیمه رئیس

S, Ex. Gholam Farouq Khan
Minestre par intérime au
ministére de l'indérieur.

دامنیه ریاست دامنیت مدیر

« « داخذ اطلاعات مدیر

دتفتیش مدیر

خصوصی سرکاتب

ع ، ج فضل احمدخان مجددی عدلیه وزیر
S. FX. Fazl-Ahmad Khan mistre de la Justice.

عدلیه وزارت

وزیر : ع، ج فضل احمدخان مجددی

معین : ع، ص امین الله خان

د تمیز رئیس : ج، ف مولوی عبدالرب خان

د جمعیته العلماء منشی : ف، قاضی عبدالکریم خان «گدا»

د تمیز لمړی عضو : «، ملا عبدالجلیل خان

د تمیز دوهم عضو : «، ملا عبدالحمید خان

د مامورینو مدیر : ص، محمد میر خان

د تحریراتو مدیر : «، عبدالسلام خان

د کنترول مدیر : «، محمد ناصر خان

د تمیز د تحریراتو مدیر : «، محمد شریف خان

د مالیي وزارت

وزیر : ع، ج میرزا محمدخان

معین : ع، ص محمد اسلم خان

د کنترول عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع، عبدالغفور خان

د بودجي مدیر : . . . .

د کنترول مدیر : ص، گل احمد خان

د خزانو او ذخیرو مدیر : ص، عبد الرب خان

د اجرائیي عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع، محمد انور خان

د مالیات او محصولات مدیر : . . . .

د مامورینو مدیر : ص، عبدالمجید خان

ع، ج میرزا محمد خان د مالیي وزیر
S. Ex. Mirza Mohmmad Khan ministre de finances.

ع ، ج ، والا حضرت سردار محمد نعیم خان دمعارف وزیر اودصدارت عظمی لمړی معاون

S. Ex. Sardar Mohammad Naïm Khan ministre de
l'instruction publique

داحصائیې اواملا کو مدیر	:	ص، عبدالرحیم خان
داو راقو مدیر	:	« ، حافظ عبدالرحیم خان

دتفتیش عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع ، محمد حسن خان
اعضا دابتدائی مدیر په حیث	:	۸ تنه

دتصفیو اومدرك تجارتی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع ، غلام حسن خان
دنوی مدرك مدیر	:	. . . .
د محاسبې تجارتی مدیر	:	ص، قطب الدین خان
د وزارت خصوصی سر کاتب	:	« ، سید محمد خان

❀ ❀ ❀

د معارف وزارت

وزیر	:	ع ، ج والا حضرت سر دار محمد نعیم خان
معین	:	ع ، ص عبد الجبار خان
»	:	« ، عبد الاحمد خان
»	:	« ، « سید عبد الله خان
مشاور	:	« ، « اسمعیل حکمت
علمی مشاور	:	« ، « هاشم شایق افندی
» »	:	« ، « عبد الحی خان حبیبی
د مخصوص قلم مدیر	:	ص ، امیرالدین خان
د پوهنې او روزنې رئیس	:	ع ، ص برهان الدین خان کشککی
د تدریساتو رئیس	:	« ، « عزیز الرحمن خان
د تفتیش «	:	« ، « سید محمد فاروق خان
د روغتیا د ساتنې او سپورټ رئیس	:	« ، « فاروق شاه خان
د اجرائیې او مامورینو مدیر	:	ص، محمد مرید خان
د کنترول »	:	« ، غلام سخی خان
د تنظیماتو د مدیر کفیل	:	« ، محمد مرید خان
د موزې او حفریاتو مدیر	:	ع ، احمد علیخان کهزاد
د اوراقو مدیر	:	ص، عبد الله خان

د طبیي فاکولتې او د واسازۍ دمکتب ریاست :

رئیس	:	ع ، ص رفقي کامل
اداري مدیر	:	ص، محمد آصف خان

د حقوقو د فاکولتې ریاست :

رئیس	:	ع ، ص محمد علي فواد
د نشریاتو مدیر	:	ص، میر محمد ابراهیم خان عالمشاهي

د اللهیاتو د فاکولتې ریاست :

رئیس	:	ع ، ص عبد الرسول خان
د استقلال او نجات د مکتبو رئیس	:	ع ، ص عبد الرحیم خان
د حبیبیې د مکتب مدیر	:	ص، غلام حیدر خان
د غازي « «	:	« ، غلام محمد خان
د نجات د مکتب د مدیریت کفیل	:	« ډاکتر علي احمدخان
د استقلال د مکتب معاون	:	« ، پاینده محمد خان
د نجات د مکتب معاون	:	« ، محمد اکرم خان

د نوي کابل دارالمعلمین :

تدریسي مدیر	:	ص، ډاکتر محمد انور خان
د دارالاقامه مدیر	:	« ، محمد امین خان

د پغمان اساسي دارالمعلمین :

تدریسي مدیر	:	عزتمند رمزي انجول
اداري مدیر	:	ص، عبد الرسولخان

د صنایعو د مکتبو عمومي مدیریت :

عمومي مدیر	:	ع ، نور الله خان
د حکام د مکتب د مدیر کفیل	:	ص، غلام جانخان
د مساحت د مکتب «	:	« ، عبد السلام خان
د لیک او محاسبې د مکتب مدیر	:	« ، عبد القیوم خان
د تجارتي مکتب مدیر	:	« ، غلام جانخان

د ښځو د لیسې مدیره	:	مادام فریسه
معاون	:	ص، عبد الباقی خان
د بلدیې د منطقې مدیر	:	« ، قربانعلی خان
د پست او تلگراف د مکتب مدیر	:	« ، محمد کریم خان
د پرستارۍ د مکتب مدیر	:	« ، فدای احمد خان

❀ ❀ ❀

دملی اقتصاد وزارت

وزیر	:	ع، ج، ا، ع عبدالمجید خان
لمړی معین	:	ع، ص محمد اکرم خان
دوهم معین	:	« ، « غلام غوث خان

د گمرکاتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	. . . .
د گرېزۍ مدیر	:	ص ، حبیب الله خان

تجارتی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع ، سید احمد علی شاه خان
د شرکتو او کریدت مدیر	:	ص، محمد صدیق خان
خارجه تجارتی مدیر	:	« ، محمد حسن خان
د تجارتی احصائیې مدیر	:	« ، عبدالکریم خان

ع، ج لمړ عالی نښان عبدالمجید خان دملی اقتصاد وزیر

S. Ex, Abdul-Madjid Khan ministre de l'économic Nationale

دتجارت داطاق عمومی مدیر	:	ع ، میر ضیاء الدین خان

دصنائعو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع ، محمد نعیم خان
دقوانینو مدیر	:	ص ، عبدالغفور خان
دلاسی څانگې مدیر	:	ص ، غلام محی الدین خان
دنا قلینو دعمومی مدیر کفیل	:	ع ، پاینده محمد خان

دا نطباعاتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد زمانخان «تره کی»
دااقتصاد دمجلې مدیر : ص ، غلام دستگیر خان

اداری عمومی مدیریت :

د عمومی مدیر کفیل : ع ، عبدالشکورخان
دماموریتو مدیر : ص ، محمد هاشم خان
د کنترول مدیر : « ، عنایت الله خان
دترجمانۍ مدیر : « ، محمد علیخان
داوراقو مدیر : « ، عبدالودود خان

❀ ❀ ❀
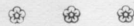
دفوائد عامې وزارت

وزیر : ع ، ج رحیم الله خان
معین : ع ، ص عبدالحمید خان
» : ع ، ص عبدالرحیم خان
» : ع ، ص نصر الله خان

عمومی مدیریتونه :

دولو او بندو
عمومی مدیر : ع ، محمد کبیر خان
دمعابر و مدیر : ع ، محمدا کرم خان
دسړکو دساتنې او
کتنې عمومی مدیر : ع ، سعد الدین خان
دتعمیراتو عمومی مدیر : ع ، عبدالرحیم خان
دمصالح دتهیو عمومی
مدیر : . . . .
د کنترول عمومی مدیر : ع ، غلام رسول خان

اداری مدیریتونه:

دماموریتو مدیر : ص ، بدر الدین خان

ع ، ج رحیم الله خان دفوائد عامې وزیر
اودمعدن دوزارت کفیل

S. Ex.Rahimullah Khan ministre
travaux publics et Ministre
par interim des mines

دمترلوژی مدیر : ص ، نورالحق خان

دتصفیه ماضیه مدیر : ص ، محمد موسی خان

دپیمایشي مدیر : . . . . . .

داوراقو مدیر : ص ، محمدابوبخان

❀ ❀ ❀

دصحیې وزارت

وزیر : ع، ج غلام یحیی خان

معین : . . . . .

دروغتیا دساتنې

عمومی مدیر : ع، جلال الدین خان

د نشریاتو او

احصائیې مدیر : ص ، عبدالغفور خان

دروغتیادساتنې

اوتشکیلاتو مدیر : « ، عبدالرحیم خان

ددرمل واکې

دمدیریت مامور : « ، محمد اکبر خان «رضوی»

د مامورینو او

اجرائیې مدیر : « ،محمدابراهیم خان

دکنترول مدیر : « ، میرعزیزالله خان

داوراقو مامور : « ، صالح محمدخان

ع ، ج غلام یحیی خان د صحیې وزیر
S· Ex. Gholam Yahya Khan ministre del, Hygéne publique.

دتفتیش دخانگی فنی معاون : ص ، محمدرسولخان

دمجادلې اوبین المللی څانگی معاون : . . . . . .

دمرکز مربوطه مؤسسات:

دمرکزی معاینه خانې مؤظف دکتور : حبیب الله خان

دا کسریزد مؤسسې آمر : عزتمند احمد تلاشی متخصص رونتگن

دبرقی تداوی اودا کسریز دمؤسسی فنی معاون: ص ، عزیزالله خان

دعمومی دیپوی رئیس : عزتمند صلاح الدین بیگ

دعلی آباد د صحیه مؤسساتو د شفاخانې سر طبیب : عزتمند د کتور فواد
دده مزنگ د محبس د شفاخانې سر طبیب : ص ، عبدالرحیم خان
د مستوراتو د شفاخانې سر طبیب : « ، عبدالقیوم خان
د مستوراتو د شفاخانې مدیره : « ، زینب بیگم
د مستوراتو د سناتوریم ماموره : « ، امیر بیگم
د روغتیاد ساتنې او د انستیتو باقتر یولوژی متخصص : عزتمند د اکتر زهدی بیگ
« « « « « د کتور : ص ، عبد المجید خان
د ناروغانو جوړولو د مؤسسې « : « ، فضل احمد خان
د ښځو د ناروغانو جوړولو د مؤسسې « : « ، عبدالله خان طرزی

❀ ❀ ❀

د پست او تلگراف او تیلفون وزارت

وزیر : ع ، ج عبدالحسین خان
معین : ع ، ص محمد حسین خان
د تفتیش رئیس : « ، « غلام صفدر خان
د تلگراف عمومی
مدیر : ع علی گل خان
د تلگراف اداری
مدیر : ص محمد محسن خان
د پست او تیلفون
عمومی مدیر : ع محمد سعید خان
د پست او تیلفون
اداری مدیر : ص غلام فاروق خان
د راډیو فنی
عمومی مدیر : ع ، عطاؤالله خان
د راډیو تخنیکی
او اداری مدیر : ص ، ضیاؤالدین خان
د خارجه ارتباط
مدیر : « عبدالقیوم خان
: « محمد عثمانخان
: « محمد حسین خان

ع . ج عبدالحسین خان د تیلفون او د تلگراف
او د پست وزیر
S. Ex. Abdul-Hossain Khan
ministre des P. T, T.

د چك آفس مدیر
دیکه توت د تیلگراف خانې منتظم

دمهتاب قلعه دتلگراف خانې منتظم	:	ص،غلام سرور خان
دماموریتو او اجرائیې مدیر	:	« ، عبدالخالق خان
د کنترول مدیر	:	« ، لعل محمد خان
داوراقو مدیر	:	« ، عبدالرحیم خان

❀ ❀ ❀

د معادن وزارت

دمعادن دوزارت کفیل	:	ع ، ج ، رحیم الله خان
معین	:	ع ، ص، غلام محمد خان

فنی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع ، سید عبدالاحد خان
کشافی مدیر	:	ص ، غلام علی خان

دژئولوژی خانګه :

جیولوج	:	ص ، دکتور عبدالله خان
دپلورلو او پیرودلو مدیر	:	« ، محمد صدیق خان
دتفتیش مدیر	:	« ، محمد احسان خان
دماموریتو مامور	:	« ، عبدالفتاح خان
د کنترول مامور	:	« ، سید قبول شاه خان
داوراقو سرکاتب	:	« ، عنایت الله خان

د کرهڼې مستقل ریاست

رئیس : ج، میر محمد یوسف خان
معین : . . . .
د کرهڼې عمومي
مدیر : ع ، محمد زمانخان
د تفتیش عمومي مدیر : « ، نادر علیخان
د کرهڼې د آفتو
د دفع مدیر : ص، محمد کریم خان
د قوانینو او تدوین
مدیر : « ، فقیر محمد خان
د اجرائیې او مامورینو
د مدیر کفیل : « ، نادر علیخان
د کنترول مدیر : « ، عبدالرؤف خان
د اوراقو مدیر : « ، میر محمد هاشم خان
د احصائیې مدیر : . . . .

ج، میر محمد یوسف خان د کرهڼې د مستقل ریاست رئیس
S.Ex. Mimr M. Yossuf Khan chef de département de l'agriculture

د مطبوعاتو مستقل ریاست

رئیس : ج ، صلاح الدین خان
مشاور : ع ، قاری عبدالله خان
« : « ، سرورخان گویا
« : « ، محمد امین خوگیانی

د نشریاتو عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، سید قاسم خان رښتیا
معاون او دلمړی
څانگې مدیر : « ، احمدالله خان کریمی
د دوهمې څانگې
مدیر : ص، عبدالباقی خان لطیفی
د آژانس مدیر : « ، عبدالنبی خان
« معاون : « ، نجف علیخان نباتی
د راډیو مدیر : « ، محمد عثمان خان صدقی
د راډیو د مدیر
معاون : « ،میر امین الدین خان انصاری

ج ، صلاح الدین خان د مطبوعاتو مستقل رئیس
S. Ex. Salahoddin Khan Chef du département de la presse

د پښتو ټولنې عمومي مدیریت :

عمومي مدیر	:	ع ، عبدالرحمن خان « پژواك »
معاون	:	« ، محمد اعظم خان « ایازی »
«	:	« ، امین الله خان « زمریالی »
د پښتو ټولنې عمومي مبصر	:	« ، ګل پاچا خان « الفت »
د دائرة المعارف مدیر	:	ص ، میا حسین خان
د قواعدو «	:	« ، صدیق الله خان « رښتین »
د لغاتو «	:	« ، عبد الخالق‌خان « اخلاص »
د تالیف او ترجمې «	:	« ، محمد ګل خان « نوری »
دصحافت «	:	« ، عبدالرؤف « بینوا »

د مطابع عمومي مدیریت :

عمومي مدیر	:	ع ، عبد الغفور خان « برښنا »
معاون	:	« ، غلام جیلانی خان « اعظمی »
د اجرائیې مدیر	:	ص ، خواجه عبد العزیز خان
د طباعتی «	:	. . . .
د تخنیکی «	:	« ، عبد الودود خان
فني مشاور	:	« ، محمد نوری خان
د کنترول مامور	:	« ، محمد عثمانخان

ادارای ځانګی :

د اجرائیې او مامورینو مدیر	:	ص ، عبد اللطیف خان
د کنترول «	:	« ، میر حسام الدین خان
د اوراقو مامور	:	« ، عبد الخالق خان
د کتابخانې «	:	« ، غلام جانخان

د ولایاتو او اعلی حکومتو تشکیلات

د کابل ولایت

د والی وکیل	:	و ، ج محمد اسمعیل خان
د مرکزی قوا ، قوماندان	:	ع ، ش سردار عالی محمد داؤد خان
مستوفی	:	ع ، ص سید حبیب خان
د مرافعې د محکمې قاضی	:	ف ، ملا صالح محمد خان
د کوتوالۍ قوماندان	:	ح ، خواجه محمد نعیم خان
د گمرك رئیس	:	ع ، ص غلام حیدر خان
د تحریراتو عمومی مدیر	:	ع ، عبد الباقی خان
د احصائیې «	:	ص ، فضل محمد خان
د معارف د مدیر وکیل	:	« ، غلام حیدر خان
د تعمیراتو عمومی مدیر	:	ع ، عبد الغیاث خان
دمعابراو بندواوولو عمومی‌مدیر	:	« ، احمد شاه خان
د تنگك غارود لمړی برخی «	:	ص ، شیر احمد خان
« « دوهمی « «	:	« ، محمد امین خان
دشکاری درې «	:	« ، محمد جانخان
د بند خروار «	:	« ، سید قاسم خان
د بند سراج غزنی «	:	« ، فقیر محمد خان
د قرغی د بند «	:	« ، محمد جانخان
د مصالح دتهیې «	:	« ، فضل حق خان
د تفتیش «	:	« ، علی محمد خان

د قندهار ولایت

نائب الحکومه	:	و ، ج محمد قاسم خان
عسکری قوماندان	:	ع ، ش محمد علم خان
مستوفی	:	ع ، ص عبد الاحد خان
د مرافعې د محکمې قاضی	:	ف ، ملا صاحب خان

خارجه مدیر	:	ص محمدرفیق خان
د کوتوالی دقوماندان کفیل	:	ش، عبدالقادرخان
د گمرك رئیس	:	ع ، ص محمد عزیزخان
دتحریراتو مدیر	:	ص ، محمد اسمعیل خان
دفوائد عامی «	:	«، محمد عمرخان
داحصائیي «	:	«، امین‌الله‌خان
دمعارفو «	:	«، غلام جیلانی خا ن
دمطبوعاتو «	:	«، محمدیوسف خان « ایازی »
د آژانس مامور	:	«، محمدمعصوم خان
دصحیی «	:	«، د کتور محمدایوب‌خان
دمخابراتو «	:	«، گل احمدخان
د کرهنی «	:	«، عبدالغفورخان
دپولیس سرماموز	:	ش، خواجه ضیاء الدینخان
دخزانې مدیر	:	ص، عبدالحمیدخان
دحمل‌ونقل «	:	«، عبد الواحدخان
دشرکت وطن رئیس	:	ع ، ص حاجی عبدالخالق خان
دبلدیی «	:	« ، « محمد ا کبر خان
دتجارتی منازعاتو دفیصلي‌رئیس	:	« ، « ، غلام‌فاروق‌خان
د تجارت داطاق «	:	« ، « سلطانمحمد خان

دهرات ولایت

دنائب الحکومه وکیل	:	و ، ج عبدالله خان
دعسکری‌قوماندان	:	ع ، ش محمدقاسم خان فرقه مشر
مستوفی	:	ع ، ص سیدمحمد خان
دمرافعې دمحکمې قاضی	:	ف ، محمد علیخان
دکوتوالی قوماندان	:	ح ، خدابخش خان
دگمرك رئیس	:	ع ، ص‌حاجی محمد عظیم خان
دخارجه چارو مدیر	:	ص ، سلطان عزیز خان
دتحریراتو مدیر	:	« ، عبدالقدیر خان

دفوائید عامې مدیر	:	. . . . . .
دمعارف مدیر	:	ص ، گلبدین خان
داحصائیې مدیر	:	« ، عبدالعزیز خان
دصحیې مدیر	:	« ، عبد الرحمن خان محمودی
دمخابراتو مدیر	:	« ، غلام غوث خان
دخزانې مدیر	:	« ، گل محمد خان
دکرهنې مدیر	:	« ، محمدزمانخان
دمطبوعاتو مدیر	:	« ، محمد کریم خان (صدیقی)
دپښتو مدیر	:	« ، گل احمد نور خان
داستخباراتو دمامور کفیل	:	« ، محمدرحیم خان
دفیصلهٔ منازعات رئیس	:	ع ، ص عبدالقادر خان
داطاق تجارت رئیس	:	ع ، ص حاجی غلام محی الدینخان
دحمل و نقل مامور	:	ص ، میر عبدالخالق خان
دآژانس مامور	:	« ، میر غلام محمد خان

دمزار شریف ولایت

نائب الحکومه	:	و ، ج گل احمد خان
دعسکری قوماندان	:	ع ، ش الله داد خان فرقه مشر
مستوفی	:	ع ، ص عبدالکریم خان
دکوتوالۍ قوماندان	:	ح ، سید کمال خان
دمرافعې قاضی	:	ف ، ملا عبدالرحمن خان
دابتدائیې قاضی	:	« ، ملا ضیاؤالدین خان
دگمرك رئیس	:	ع ، ص خواجه تاج الدین خان
دتحریراتو مدیر	:	ص ، عبدالسمیع خان
دمعارفو «	:	« ، محراب الدین خان
دمطبوعاتو «	:	« ، عبدالصمد خان « جاهد »
دآژانس مامور	:	« ، عبداللطیف خان
دفوائد عامې مدیر	:	« ، داد محمد خان
داحصائیې «	:	« ، سید جعفر خان

دکرهنی دمدیر کفیل	:	ص ، محمد علی خان
دمخابراتو «	:	« ، نقیب الله خان
دخزانې «	:	« ، سید احمد شاه خان
دحمل ونقل «	:	« ، سید محسن خان
دملکی شفاخانې سرطبیب	:	« ، محمود خان
دمنازعاتو دفیصلی رئیس	:	ع ، ص عبدالاحمد خان
داستخباراتو مامور	:	ص ، عبدالرشید خان
دروضی شریفی دچارو رئیس	:	ف ، نور محمد خان
دپښتو دکورسو مامور	:	. . . . .
دمستوفیت دکنترول مامور	:	ص ، سرفراز خان
دتفتیش مامور	:	« ، عبدالجبار خان

د قطغن او بدخشان ولایت

تنظیمیه رئیس	:	ع ، ج ، س ، ا غلام فاروق خان
د تنظیمیه ریاست معاون	:	ع ، ص عزیز الله خان
د عسکری قوماندان	:	ع ، ش محمد جعفر خان
مستوفی	:	ع ، ص نور محمد خان
د مرافعې قاضی	:	ف ، ملا سید عبد الرحمن خان
د ژاندارمې قوماندان	:	ح ، عبد الغفور خان
د پولیسود قوماندانی کفیل	:	ش ، دین محمد خان
د تحریراتو مدیر	:	ص ، شاه محمد خان
د معارفو مدیر	:	« ، عزیز محمد خان
د مطبوعاتو مدیر	:	« ، محمد ارسلان خان سلیمی
د مخابراتو د مدیریت کفیل	:	« ، غلام دستگیر خان
د صحیې مدیر	:	« ، دکتور رجب علی خان
د احصائیې «	:	« ، محمد حفیظ خان
د ناقلینو «	:	« ، عتیق الله خان
د کرهنې «	:	« ، غلام بها الدینخان
د مساحت «	:	« ، عبد الظاهر خان

د گمرك مدير	:	ص ، نظر محمد خان
د حمل و نقل مدير	:	« ، دوست محمد خان
د فوائد عامی «	:	. . . .
د طلا د خريداری مدير	:	ص محمد صديق خان
د معدن مدير	:	« ، عبد الخالق خان
د خارجه مامور کفيل	:	« ، عبد الله خان
د استخباراتو مامور	:	« ، عبد العليم خان
د صحيه سيار «	:	« ، محمد طاهر خان
د آژانس «	:	« ، غلام حضرت خان

دمشرقی ولايت

دنائب الحکومه وکيل	:	و ، ج ، عبدالحکيم خان
اعلی سرشته دار	:	ع ، ص ، محمدحسين خان
دپوليسو اوژاندرمي قوماندان	:	ح ، محمدجان خان
دمرافعي دمحکمي قاضی	:	ف ، عبدالله خان
دابتدائي قاضی	:	« ، محمداسحق خان
د گمرك مدير	:	ص ، محمود خان
دخارجه «	:	« ، محمداختر خان
داستخباراتو «	:	« ، محمدصديق خان
دفوائدعامي «	:	« ، غلام حيدر خان
دقبائلو «	:	« ، حبيب الله خان
دمطبوعاتو «	:	« ، قيام الدينخان « خادم »
د روغتيا «	:	« ، دکتور محمد شريف خان
دتحريراتو «	:	« ، عبدالرزاق خان
دمعارف «	،	« ، عبدالمحمد خان
دمطبوعاتو معاون (دپښتو دکورسو اود آژانس مامور)	:	« ، غلام حبيب خان
داحصائي مدير	:	« ، ضياء الدينخان
د کرهنی «	:	« ، . . . .

دبلدئې رئيس	:	ع ، ص نياز محمد خان
دمخابراتو مدير	:	ص ، غلام نبی خان
دلغمان ددرونتې دسړك مدير	:	« ، سيداحمد شاه خان
داملاكو مامور	:	« ، محمداسلم خان.

دجنو بی ولايت

تنظيمه رئيس	:	و ، ج ، ع ، ع ، ش ، س ، ع ، علی شاه خان
د مستوفی وكيل	:	ع ، ص ، عبدالمجيد خان
دمرافعی قاضی	:	ف ، مير سيد كاظم خان
دکوتوالی قوماندان	:	ح ، مدد خان
دخارجه مدير	:	ص ، سلطان عليخان
دمعارف «	:	« ، عليجانخان
دمطبوعاتو «	:	« ، . . . .
د « معاون (دپښتو او آژانس مامور)	:	« ، عبدالقدوسخان « پرهيز »
دتحريراتو مدير	:	. . . .
دروغتيا «	:	ص ، محمدسرور خان
دفوائدعامی «	:	« ، مدد خان
دگمرك «	:	« ، عبدالمجيد خان
دمخابراتو مامور	:	« ، نادر احمد خان
مخصوص «	:	« ، جان محمد خان
داملاكو «	:	« ، محمديوسف خان
خزانه دار	:	« ، جمال الدينخان

دميمنی اعلی حكومت

اعلی حاكم	:	ع ، ع ، ص عبدالرحيم خان
دعسكری قوماندان	:	ح ، عبدالرشيد خان
سرشته دار	:	ع ، ص ، عزيزاحمد خان
دکوتوالی قوماندان	:	ش ، عبدالقيوم خان
دفوائد عامې مدير	:	ص ، فضل حق خان
دمخابراتو مامور	:	« ، رجبعليخان

د کرهڼې مامور	:	ص، آقا رحیم خان
دمعارف «	:	« ، غلام محمد خان
د شفاخانې سر طبیب	:	« ، حسن علیخان
د گمرك مامور	:	« ، میر اکبر خان
دمرافعې دمحکمې قاضي	:	ف ، محمد یوسف خان
دتحریراتو مامور	:	. . . .
داحصائیې «	:	. . .
د کورسو او آژانس مامور	:	ص ، احمدجانخان
داستخباراتو «	:	« ، عبدالمجید خان

دفراه اعلی حکومت

اعلی حاکم	:	ع ، ع ، ص ، عبد الصمد خان
دعسکری قوماندان کفیل	:	ش، عبد الشکور خان
سر رشته دار	:	ع ، ص محمد عثمانخان
د معارف مدیر	:	ص، عبد العزیز خان
د گمرك رئیس	:	ع ، ص رحمت الله خان
د صحیې مدیر	:	ص، محمد عظیم خان
د فوائدعامې «	:	« ، سید محمد خان
د بلدیې رئیس	:	« ، غلام حیدر خان
د مخابراتو مامور	:	« ، محمد موسی خان
دتحریراتو «	:	« ، نور احمد خان
د پښتو او د آژانس مامور	:	« ، شمس الحق خان
د پطرول «	:	« ، اختر محمد خان

دملی دوائرو تشکیلات

دملی شورا عالی ریاست

رئیس : ع ، ج عبدالاحد خان

لمړی معین : ع ، ص محمدالیاس خان

دوهم معین : « ، « سلطان محمدخان

منشی : « ، عبداللطیف خان

معاون : ص ، محمد انور خان

دمجلس دڅانگی

سرکاتب : « ، محمدداؤد خان

د کنترول مامور: « ، محمد حسین خان

ع ، ج عبدالاحد خان د ملی شورا رئیس
S.Ex. Abdul Ahad Khan président du Conseil National,

وکیلان :

د کابل دمرکز

وکیل : ع، سیدجلال الدین خان

دشش کروهی

وکیل : « ، عبد الاحد خان

د یغمان « : « ، محمد علیخان

د لوگر وکیل : ع ، حاجی محمد ابراهیم خان

« وردك « : « ، محمد سرور خان

« میدان « : « ، خان شیرین خان

« سروبی « : « ، میر احمد خان

« چهاریکار « : « ، محمد کبیر خان

« جبل السراج « : « ، میرزا ملك شاه خان

« کوهدامن « : « ، میر حیدر خان

« ریزه کوهستان « : « ، عبدالاحد خان

« تگاب « : « ، محمد فیروز خان

« نجراب « : « ، غلام نقشبند خان

« سیغان و کهمرد « : « ، محمد یوسف خان

« پنجشیر « : « ، محمد ابراهیم خان

د باميان وکيل	:	ع ، محمد حسين خان	
« سرخ وپارسا «	:	« ، حبيب الله خان	
« غوربند «	:	« ، خوشدل خان	
« مقر «	:	« ، حاجی عبدالقيوم خان	
« غزنۍ «	:	« ، ميرزا عبدالوهابخان	
« ده شين کتواز «	:	« ، حاجی حيدر خان	
« کوچی کتواز «	:	« ، احمد جانخان	
« دايزنگی «	:	« ، علی احمد خان	
« بهسود «	:	« ، محمد نبی خان	
« يکاولنګ «	:	« ، سيد اکبرشاه خان	
« جاغوری «	:	« ، غلام عليخان	

دقندهار ولايت :

د قندهاردمرکزوکيل	:	ع ، عبدالرحمن خان
« پنجوائی «	:	« ، نوراحمد خان
« کدنی «	:	« ، امير محمد خان
« تيری «	:	« ، عبدالعزيزخان
« کشك نخود «	:	« ، محمد اسحق خان
« ارغسان «	:	« ، عبدالرحمنخان
« دهلې «	:	« ، محمد يعقوبخان
« دهراود «	:	« ، محمد جمعه خان
« گرشك «	:	« ، محمد موسی خان
« زمين داور «	:	« ، عبدالحميد خان
« گرمسير «	:	« ، محمد اکبرخان
« گيزاب «	:	« حاجی فيض الحق خان
« ارزگان «	:	« محمد کبيرخان
« ترنك اوجلدك «	:	« ، محمد حسن خان
« قلات دپشترودد کوچی و کيل	:	« ، حبيب الله خان
« قندهارد کوچی «	:	« ، اسمعيل حبيب خان

دهرات ولایت :

د هرات دمرکز وکیل	:	ع ، حاجی غلام نبی خان
« بلوکات «	:	« ، محمد عثمانخان
« غور «	:	« ، احمد جانخان
« شین دند «	:	« ، محمد علیم خان
« غوریان «	:	« ، عبدالشکور خان
« کشك او گلران «	:	« ، محمد یعقوبخان
« قلعه نو «	:	« ، حاجی معین الدینخان
« اوبه «	:	« ، نظر محمد خان
تولك او تګابستان «	:	« ، عبدالرحمن خان
« شهرك «	:	« ، آقاجانخان
« چخچران «	:	« ، بهادر بیگ خان
« بالامرغاب «	:	« ، عبدالقادر خان

دمزار شریف ولایت :

دمزار شریف دمرکز وکیل	:	ع ، حاجی عبیدالله خان
« کشنده «	:	« ، نازك میرخان
« سنگ چارك «	:	« ، محمدلطیف خان
« تاشقرغان «	:	« ، محمد اسمعیل خان
« ایبك «	:	« ، میرزا کلانخان
« سرپل «	:	« ، قاری محمدعظیم خان
« آقچه «	:	« ، رحمن بردی خان
« دولت آباد «	:	« ، نورالله خان
« درهٔ صوف «	:	« ، ملاسنگی محمدخان
« شبرغان «	:	« ، سید غلام حیدر خان
« بلخ «	:	« ، برهان الدین خان

دقطغن اوبدخشان ولایت :

دخان آباد دښار وکیل	:	ع ، عبدالله خان
« دقندوز «	:	« ، عبدالستار خان

د نهرین	وکیل	:	ع ، گل‌علم خان
« اندراب اوخوست اوفرنگ	«	:	« ، محمد سنجر خان
« تالقان	«	:	« ، سید مرادخان
« حضرك امام	«	:	. . . .
« دچال اوشکمش	«	:	« ، میر فضل احمد خان
« غوری	«	:	« ، محمد عمر خان
« بدخشان	«	:	« ، محمد صفدر خان
« رستاق	«	:	« ، نجم الدین خان
« ینگی قلعه	«	:	« ، محمدنبی خان
« جرم	«	:	« ، مولوی میرزا شاه خان
« درواز	«	:	« ، سید ملا ایشانخان
« واخان وزیباك	«	:	« ، سید شمس الدین خان
« کشم او درابم	«	:	« ، ملا سعدالله خان

د مشرقي ولایت :

دجلال آباد دمرکز وکیل		:	ع ، عبدالعظیم خان
« سرخ رود	«	:	« ، سید محمد صدیق خان
« لغمان	«	:	« ، غلام نبی خان
« نورستان لغمان	«	:	« ، مشك عالم خان
« خوګیانی	«	:	« ، شیر یندل خان
« شنوار	«	:	« ، محمدظفر خان
« مهمندري	«	:	« ، محمدعالم خان
« رودات	«	:	« ، میاء جانخان
« کامې	«	:	« ، میاء عبدالغفور خان
« اسمار	«	:	« ، میرعلم خان
« دره پیچ	«	:	« ، محمدحسین خان
« کنړ خاص و کوز کنړ	«	:	« ، محمدنیاز خان
« بر کنړ دره سین	«	:	« ، محمدافضل خان
« غلجائی حصارك	«	:	« ، ریدیګل خان
« ننګهاری دکوچی	«	:	« ، طوطی شاه خان

دجنوبی ولایت :

د زرمت وکیل	:	ع ، غلام محمد خان
« متون خوست «	:	« ، امیر محمد خان
« تنی « «	:	« ، گلرنگ شاه خان
« ارگون «	:	« ، فقیر محمد خان
« جدران «	:	« ، گلمك خان
« منگل «	:	« ، لعل محمد خان
« جاجی «	:	« ، حسین خان
« چمکنی «	:	« ، علیجانخان

دمیمنې اعلی حکومت :

دمیمنې دمرکز وکیل	:	ع ، میرزا نورمحمد خان
« تگاب شیرین «	:	« ، سیدابولخیر خان
« اندخوی «	:	« ، چهاریارقل خان
« درزاب اوگرزیوان «	:	« ، میر محمداسلم خان
« قیصار «	:	« ، میرزا محمدامین خان

دفرا اعلی حکومت :

د چخانسور وکیل	:	ع ، غلام رسولخان
« بکواه اوخاشرود «	:	« ، خیر محمد خان

داعیان مجلس :

ع ، ج میر عطامحمد خان داعیان رئیس
S. Ex. Mir Ata Mohammad Khan
président du Sénat,

رئیس : ع ، ج ، میر عطا محمد خان
لمړی معاون : « ، ص ، حاجی محمد اکبر خان
دوهم « : « ، « ، عبد الرحیم خان
د تمیز رئیس : « ، « ، عبد الغفار خان
اعضاء : « ، سردار گل محمد خان
« : « ، حاجی خیر محمد خان
« : « ، عطا محمد خان
« : « ، عبد الحکیم خان
« : « ، معاذ الله خان
« : « ، شرف الدینخان
« : « ، جان محمد خان
« : « ، سید یاقوت شاه خان
« : « ، ایشان امان الدینخان
« : « ، ملك رحمدل خان
« : « ، حاجی میرزا عبدالرحیم خان
اعضاء : « ، حاجی خان آقا خان
« : « ، آخندزاده محمدرسول خان
« : « ، عبدالغفور خان
« : « ، حاجی عبدالحکیم خان
« : « ، مرزا محمود خان
« : « ، عبداللطیف خان
« : « ، امین الله خان
« : « ، عبدالستار خان
« : « ، میر محمد علیخان
« : « ، سیداحمد شاه خان
« : « ، علی احمد خان
« : « ، محمد حسن خان مهمند

اعضاء : ع ، میرزا خدا داد خان
» : « ، نظر محمد خان
» : « ، محمد حسن خان وردك
» : « ، ملا محمد پذیر خان
» : « ، نورالدینخان
» : « ، حاجی محمد شریف خان
» : « ، غلام رسولخان
» : « ، محمد اکبر خان
» : « ، سید احمد خان
» : « ، بشیر احمد خان
» : « ، خواجه محمد خان
» : « ، محمد یعقوبخان
» : « ، محمد حسین خان
» : « ، خواجه جانگل خان
» : « ، محمد اسحق خان
» : « ، حاجی شاه بیگ خان
» : « ، نیك محمد خان
» : « ، عبد الحکیم خان
» : « ، دیوان حکم چند
د مجلس منشی ، محمود خان

دشاهانه حضور دوائر

د دربار وزارت

وزیر : ع ، ج والاحضرت
سردار احمدشاه خان
معین : ع ، ص محمد حیدر خان
مخصوص مامور : ص ، میرعلی احمدخان
د کنترول عمومی
مدیر : ع ، عبدالوهابخان
دتشریفاتو مدیر : ص ، عبدالرشیدخان
دتنظیماتو « : « ، عبدالرحیم خان
دنقلیې « : « ، میر اکبر خان
دحضورد
درملتون مدیر : « ، عبد الغنی خان
د کارخانې ناظر : « ، حاجی نظر محمدخان
فراش باشی : « ، حاجی امین الله خان
دخزانې مدیر : « ، عبدالباقی خان
خانه سامان باشی : « ، صالح محمد خان

ع ، ج والاحضرت سردار احمد شاه خان
د دربار وزیر
S. A. Ahmad ChaA Khan ministre
de la cour

دهمایونی حضور عرض بیگی : .....
موتر ران باشی : « ، خواجه محمد خان

دشاهانه حضور مصاحبین

ع ، ص محمد اکبر خان
« ، « سلطان احمد خان
« ، « حاجی محمد نوابخان
« ، « محمد سرور خان

ع ، ج میر محمد حیدر خان د سرمنشی و کیل

S.Ex, Mohammad HaÏdar Khan secrétaire par intérime

شاهی دارالتحریر

دسر منشی و کیل : ع ، ج میر محمد حیدر خان

مشاور : « ، سراج الدین خان

د مخصوص قلم

د ځانګی مدیر : « ، نور محمد خان

دلمړی ځانګی « : « ، نور محمد خان

ددوهمی « : « ، عبدالقدوس خان

داوراقو « : « ، غلام قادر خان

دملو کانه دپښتو

د کورس معلم : « ، مولوی صالح محمد خان
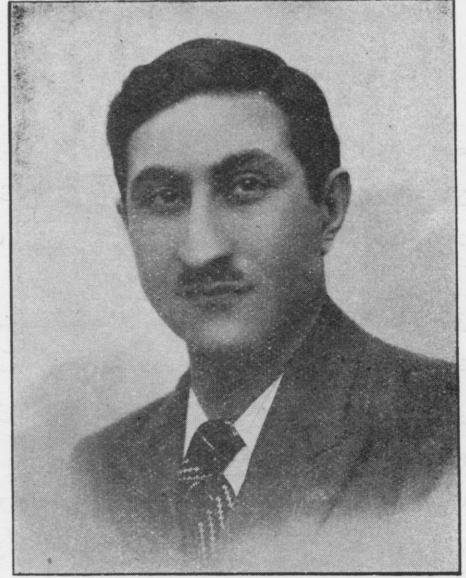
دشاهی دارالتحریر

عضو : ف ، سید مبشر خان طرازی

دشاهانه حضور حربی سریاوری

سریاور : ع ، ش عبدالغفور خان فرقه مشر

معاون : « ، « محمد لطیف خان «

حربی یاور : « ، « فیض محمد خان «

« : ح ، محمد حسین خان غند مشر

« : غ ، در محمد خان تولیمشر

د مملکتی دوائر و اجراآت

امور حربیه

عوامل مهمه وموثرهٔ که دراساس نظم و نسق امور مملکتیه واستقرار امنیت داخلیه و حفظ استقلال ملیهٔ ملل موقعیت بزرگی را اشغال میدارد روح و اعصاب ملیه را از تزلزل و هیجان حادثات رهانیده امن وتسکین می‌بخشد عبارت ازقوت منظم ومرتب است یعنی‌قوهٔ اساس سعادت وسبب پیشرفت حیات ملل بوده ومرکز ثقات آن اردو است.

ازانجائیکه پادشاه محبوب‌القلوب‌ما اعلیحضرت محمد ظاهر شاه بعسکر وعسکریت محبت و عشق مفرطی دارند همیشه درنیرومندی و اعتلای عسکریت توجه و مساعی مخصوصه فرموده ترقیات عسکریهٔ اردوی شاهانهٔ خویش‌را مهمترین اعمال بهی خواهانه وخیراندیشانه وبه‌آرامش‌وآسایش زیستن ملت عزیز خود میدانند. ازانجا است که ع، ج، ا، ا، نشان والاحضرت سردار شاه محمود خان غازی سپه سالار ووزیر حربیه را در راس وزارت جلیله حربیه قرارداده اند والاحضرت سپه‌سالار بتاءسی آن مقاصد بزرگ اعلیحضرت همایونی همیشه در تنمیه وترقیات اردوی شاهانه بیک‌مساعی خسته ناپذیر بذل توجه فرموده دراثر مساعی‌شان تمام دوائروزارت حربیه بانجام امور موظفه و مودوعهٔ خود بطوریکه اردوی شاهانه برای تامین صلح و آرامش وحفظ استقلال و آسایش کشور عزیز افغانستان یك کتلهٔ شایان اعتماد باشد متمادیاً صرف مساعی نمو ده در دوره ۱۳۲۰ نیز به تعاقب ترقیات امروزی درغور و اصلاح تشکیلات اردو و خدمات حربیه وامور تعلیم وتربیه ومعارف عسکریه، نشر و توزیع اثار، رسانیدن ضابطان ومنسوبین، امور مکاتب حربیه وتاسیسات موسسات عرفانی، تعلیمگاها وکورس های ضابطان وخوردضابطان‌ومنسوبین امورصحیه وبیطاری ومکاتب اصول‌حساب وموسسات تعلیمی صنعتکاری وماکنستی ومکتب اساسی وکورس های مستعجله موسیقی، نشر وتعمیم اصول وقوانین اداری عسکریه تدقیقات احوال ذاتیه باالعموم منسوبین اردو، وسعت تشکیلات وتعدیلات موسسات امور صحیه، وسعت تشکیلات وتجدد امور نقلیه وپلانهای انشای ابنیه عسکریه وصحیه ودیگر عمرانات مستلزمهٔ عسکریه، اصلاحات اموربودجه ومحاسبات ولوازمات‌حربیه، خصوصات اکمال وتهیه البسه وتجهیزات واعاشه، تدقیقات ومعاینات فنیه‌اسلحه وجبه‌خانه‌ها وآلات وادوات فنیه، اموراصول محاکمه وجزائیه، تقویه وسررشتهٔ امور فابریکات حربیه وامور قوای هوائیه ومکاتب وموسسات مربوطهٔ آن، تدقیقات لازمه را جع‌بامور قبایل وعشایر ترتیبات توسعهٔ امور سپورت اردو وفابریکهٔ ادوات وسامان سپورتی، مراقبت وتفتیشات عموم این ترقیات موفقیت حاصل نموده ولله‌الحمد اردوی شاهانه از هر حیث ممثل اعمال ومرام امروزی ملت وحکومت افغانستان بوده
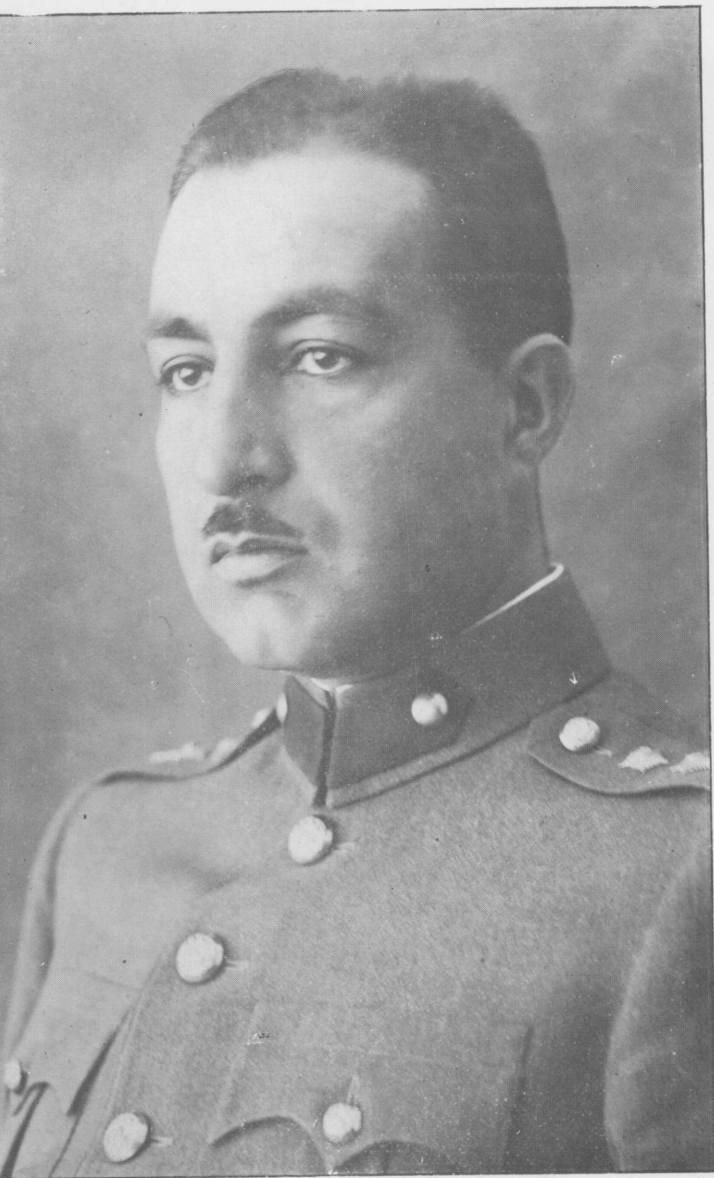
ع ، ش والا حضرت سردار محمد داؤد خان دمرکزی قواو قوماندان

برای بر قراری حریت وتامین آسایش ملت باستو اری واعتماد قوی دائماً بامر سرقوماندان اعظم اولولامر مدبر خود اعلیحضرت شهر یاری مصدر استناد عموم ملت افغانستان شده میتواند

بعضی از کار روائی های امساله وزارت حربیه

۱ :- فارغ التحصیل گردیدن دوره دوم کورس عالی وتوزیع شهادتنامه وتجدید دوره سوم آن ۱۵ قوس ۱۳۲۰
۲ :- فارغ التحصیل گردیدن دوره اول تعلیمگاه ضابطان پیاده وتوزیع شهادتنامه وتجدید دوره دوم آن برج ثور ۱۳۲۰
«بتحت نگرانی ع ، ش ، س ، ع اسدالله خان مفتش عمومی اردو»

۳ :- فارغ التحصیلان طلاب مکاتب پیلوتی ومیخانیکی ۲۳ عقرب ۱۳۲۰

۴ :- فارغ التحصیلان کورس ضابطان موزیك وتجدید دوره آن ۱۵ حوت ۱۳۲۰

۵ :- « « ضابطان دوره سوم کورس لوازم ۵ قوس «

۶ :- تکمیل کورسهای مستعجل اکمال فاننار های قطعات ۲۷ « «

۷ :- تاسیس مکتب اصول محاسبات عسکریه ۲۴ جدی «

۸ :- فارغ التحصیل گردیدن دورهٔ اول کورس صحیه اول میزان «

« بعضی از ترفیعات وتبدلات وزارت حربیه »

۱ :- ع ، ش ، س ، ع علیشاه خان بنائب سالاری وقوماندانی قوای عسکری وریاست تنظیمه ولایت جنوبی ۱۴ اسد ۱۳۲۰

۲ :- ح ، غلام رسول خان غندمشر اول بفرقه مشری ثانی درقول اردوی جنوبی « « «

۳ :- « ، محمد علم خان « « « قوماندان عسکری ولایت قندهار « « «

۴ :- ع ، ش ، نور محمد خان فرقه مشر قوماندان فرقه از قول اردوی جنوبی تبدیلاً بقوماندانی فرقه غزنی « « «

۵ :- ح ، محمد گل خان غند مشر ثانی بغند مشری اول وکفیل قوماندان عسکری ولایت مشرقی ۲۱ « «

انجمن المپیك :

طوریکه مشاهده میشود انجمن المپیك درامور سپورت پیشرفت وموفقیت های خوبی حاصل نموده ، درهذا سنه طبق معمول همه ساله درجشن استقلال مسابقه‌های سپورتی بین تیم‌های داخلی وخارجی بعمل آمد ، چنانچه يك هیئت ورزش کاران ایرانی و دوهیئت هندی یکی از پشاور ودیگری از امرتسر حسب دعوت انجمن المپیك وارد کابل گردیده بودند ، ودرنتیجهٔ بازیهای دوستانه وبرادرانه تیم معارف کابل يك بمقابل صفر برتیم ایران ويك بمقابل صفر برتیم پشاور غالب آمد .

درمسابقه ها کی که بین تیم محمودیهٔ کابل وتیم امرتسر بعمل آمد تیم محمو دیه ۳ بمقابل صفر برتیم امرتسر مظفریت حاصل نمود .

علاوةً امسال مثل سالهای گذ شته نیز در کابل بازیهای تورنامنت بین تیم ها ی داخلی اجرا شد که درنتیجه تیم اول لیسهٔ عسکری درتورنامنت ها کی لقب قهرمانیت را حا صل نمود .

و هم انجمن مذکور درهذا سنه تصویب نموده که درسال ۱۳۲۱ تورنا منت ها ی داخلی ولایات را درمرکز سرازماه جوزا شروع بنماید .

امور خارجه

نمایندگان سیاسی دول متحابه در کابل :

۱ :- سفارت کبرای دولت علیه جمهوریه ترکیه در کابل سفیر کبیر و نماینده فوق العاده عالیقدر جلالتماب ممدوح شوکت استندال سفیر کبیر جلالتماب مذکور بطور مرخصی عازم وطن خود گردیده ، عالیقدر آقای تحسین باج مستشار سفارت بحیث شارژ د افر امو ر سفارت ر ا اجراء میدارد .

۲ :- سفارت کبرای دولت شاهنشاهی ایران در کابل سفیر کبیر ونمایندهٔ فوق العاده عالیقدر جلالتماب حسین سمیعی .

۳ :- سفارت کبرای دو لت اتحادیهٔ جما هیر اشترا کیه شو رو یه ، سفیر کبیر ونمایندهٔ فوق العاده عالیقدر جلالتماب کنستانتین میخائیلوف الکساندرویچ .

۴ :- وزارتمختاری دولت شاهی ایتالیا در کابل وزیر مختار ونماینده فو ق العاده عا لیقدر جلالتماب کوم دوت پیترو کوار ونی

۵ :- وزارتمختاری دولت بهیه آ لمان در کابل وزیر مختار و نمایندهٔ فوق العاده عا لیقدر جلالتماب هنس پلگر .

۶ :- وزارتمختاری دولت جمهوری فرانسه در کابل وزیر مختارونما یندهٔ فوق العاده عالیقدر جلالتماب ایوس شاتیئو .

۷ :- وزار تمختا ری دولت امپراطوری بر یطانیای عظمی در کا بل وزیر مختارو نمایندهٔ فوق العاده سر فرانسس وائیلی ویزر .

۸ :- وزارتمختاری دولت شاهی مصر در کابل فعلاعالیقدر محمدالقو نی بحیث شارژدافر درامور سفارت مذکور ایفای وظیفه مینما یند .

۹ :- وزارتمختاری دولت شاهی عراق در کابل وزیر مختارانتخاب گردیده اما فعلاعالیقدر آقای ابراهیم فضلی بحیث شارژدافر درسفارت مذکور کار مینما یند .

۱۰ :- وزارتمختاری دول متحده امریکاوزیر مختارعالیقدر جلالتماب دریفوز وزیر مختار ونماینده فوق العاده درعین زمان سمت وزارت مختاری دول متحدهٔ امریکارادرطهران نیز عهده دارمیباشد درسال

جاری برای تقدیم اعتماد نامهٔ خویش وارد کابل گردیده اعتماد نامهٔ خویش را به بارگاه ذات شاهانه با تشریفات معموله تقدیم نموده پس از اقامت چندی از کابل به طهران عزیمت و در آنجا بسفارت امریکا مقیم بوده ایفای وظیفه مینماید .

سوانح وزیر مختار برطانیه در کابل

بتاریخ ۱۹ اگست ۱۸۹۱ متولد گردیده ودرسنه ۱۹۱۵ درخدمت تاج دولت علیه برطانیه داخل شده واز سال ۱۹۱۶ تا ۱۹۱۹ در خدمت عسکری بوده وبعداً درهندوستان وجاهای دیگرحائز ماموریت های متعدده بوده و بعد از ۳۰ اگست ۱۹۴۱ به حیث وزیر مختاردولت برطانیه در کابل معین گردیده است .
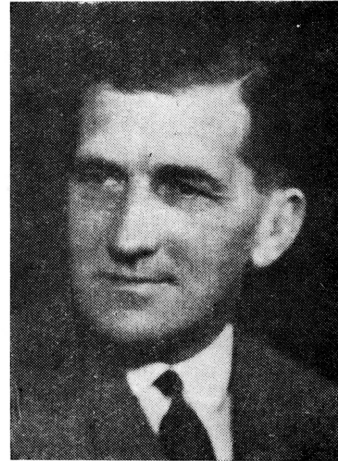
سر فرانسس وائیلی Sir Francisuylie
وزیر مختار دولت برطانیه

سوانح وزیر مختار فرانسه

ایوس شاتینو Ives chataignau وزیر مختاردولت بهیه جمهوریهٔ فرانسه در کابل .

بتاریخ ۲۲ ستمبر ۱۸۹۱ متولد شده لسانسیه ادبیات وحقوق، اگری ژه یونیورستیه مامور در ادارهٔ سیاسی.

وزارت امور خارجه دسمبر ۱۹۲۴

وزیر مختار ، مارچ ۱۹۳۹

مدیر اوراق وزارت امور خارجه ، اپریل ۱۹۳۹

وزیر مختار فرانسه به پراگوی ستمبر ۱۹۴۰

نمایندهٔ فرانسه در کنفرانسهای بین المللی که درسنه ۱۹۳۳و۱۹۳۶و۱۹۳۷ درجمعیت اقوام اجتماع نموده.

وزیر مختار فرانسه درافغانستان، اکتوبر ۱۹۴۰.

ایوس شاتینو وزیر مختار فرانسه

سکرتر عمومی درریاست هیئت وزراء ازتاریخ جون ۱۹۳۷ الی جون ۱۹۳۹ معاون رئیس موسسهٔ مطالبات سلاودر یونیو رستیه پاریس .

عضوجمعیت جغرافیون فرانسه ، عضو افتخاری انجمن جغرافیه بلگراد .

قوماندان احتیاطی ، دودفعه زخمی شده ، هفت دفعه درجریان محاربهٔ عمومی ۱۹۱۸،۱۹۱٤ تحسین یافته ویکدفعه دیگر هم در جریان محاربه عمومی ۱۹۳۹ ، ۱۹٤۰ تحسین یافته، شوالیه واوفیسیه لژیون دونور بهصنف عسکری .

سوانح وزیر مختار دولت امپراطوری جاپان درکابل

مقرری نتر کو بایاشی بحیث وزیر مختار در افغانستان :

قرار فیصلهٔ آقای متسوکاوزیر خارجه، آقای کیکو، کوبایاشی مستشار سفارت کبرای جاپان در بروسلیز بحیث وزیر مختار جاپان در کابل انتخاب شده است وحکم تقرر مذکور ازطرف حکومت شهنشاهی اعلام شده بود ، نامبرده وزیر مختار سوم جاپان میباشد که درافغانستان آمده است .

کیکو ، کوبایاشی وزیرمختار جاپان

کیکو، کو بایاشی : ـ مستشار سفارتکبرا وجنرال قونسل جاپان درجینوا تقرر بحیث وزیر مختار ونمایندهٔ فوق العاده متعینه افغانستان .

دورهٔ ماموریت آقای کیکو ، کو بایاشی :ـ

مقام تولد ، شهر توکیو عمر ٤۸ ساله .

فارغ التحصیل ادارهٔ حقوق دارالفنون شهنشاهی توکیو در ۱۹۱۹ .

درسنه ۱۹۲٤ کاتب سوم سفارتکبرا مقرر شده .

درسنه ۱۹۲۸ کاتب دوم وزارت مختاری وبعد ازان نامبرده در پاریس بدفتر جامع ملل وادارهٔ معاهدات وزارت خارجه وچکوسلواکیا وپیشتر در دیگر ممالك مرکزی اروپا خدمات انجام داده است .

در ۱۹۳۹ مستشار سفارت کبرای جاپان متعینه بلجیم درعین زمان جنرال قونسل جینوا بوده است .

امور داخلی

تغیرات وتبدلاتیکه درین‌سال بوزارت داخله ومربوطات آن ازنقطهٔ نظر اداری و ایجابات محیط وغیره بعمل آمده به دوقسمت ذیل مجزی وتحریر میشود :

اول : تعدیلات درتشکیلات اداری وملکی .
دوم : مقرری ها .

اول تعدیلات وتشکیلات اداری وملکی

الف : تشکیلات دوائر ریاست احصائیه و تفتیش وزارت داخله :

۱:ـ مدیریت عمومی احصائیه .

الف ـ مدیریت احصائیه .

ب‌ـ « اخذ عسکر وجلب غیر حاضران .

ج‌ـ سر کتابت شعبهٔ غیر حاضران .

د ـ « « احتیاط .

۲:ـ دوائر ذیل ازنقطهٔ نظر اهمیت امور بمربوط ریاست تفتیش تشکیل شده :

الف ـ مدیریت تفتیش ولایت کابل

ب ـ « « « قندهار

ج ـ « « « هرات

د ـ « « « مزار

ه ـ « « « قطغن

و ـ « « « مشرقی

ز ـ ماموریت تفتیش حکومت اعلی میمنه

ح ـ « « « فراه

تبصره : مدیریت‌ها وماموریت‌های متذکرهٔ فوق درمرکز وزارت تحت اثر ریاست تفتیش ایفای وظیفه مینمایند .

ب‌ـ تعدیلات‌وتبدلات‌ملکیه که‌حسب‌پیشنهاد دوائر مربوطه ومنظوری‌مقامات عالیه در تقسیمات ملکیه بعضی تبدلات واقع گردیده قررآتی است :ـ

ولایت کابل :

۱ :ـ علاقه‌داری حصهٔ‌اول اندرمربوط‌حکومت کلان غزنی‌وعلاقه داری‌حصهٔ‌دوم اندرمربوط حکومت قره‌باغ بحکومت درجه‌اول اندرتبدیل شد .

۲ :- یك علاقه داری بنام (علاقه داری گیرو) بمربوط حکومت درجه اول اندر جدید تشکیل شد.
۳ :- علاقه داری جغتو که قبلبرین مربوط حکومت کلان غزنی بود بحکومت درجه ۲ تعدیل شد.
٤ :- یك علاقه داری بنام (علاقه داری واغظ) بمربوط حکومت درجه ۲ جغتو جدید تشکیل شد.
٥ :- « « « (علاقه داری خوجه عمری) بمربوط حکومت کلان غزنی « « «

ولایت قطغن :

۱ :- علاقه داری قلعهٔ ذال بحکومت درجه ۳ تعدیل شد.

دوم مقرریها

الف - مرکز وزارت :-

۱ :- ع ، ص عبدالعلیخان مدیر عمومی تعمیر مسلخ بریاست احصائیه وزارت داخله مقرر شد.
۲ :- ع ، ش طره باز خان فرقه مشر قوماندان کوتوالی کابل بریاست امنیه « « «
۳ :- ع ، ص عبدالله خان سابق رئیس شرکت تنویرات بریاست تفتیش وزارت « « «
٤ :- ص ، عطا محمد خان مدیر وعضو ریاست تفتیش تبدیلاً بمدیریت اوراق وزارت.
٥ :- « ، محمد معصوم خان مدیر احصائیه ولایت کابل تبدیلاً بمدیریت احصائیه ریاست احصائیه وزارت.
٦ :- « شاهجهانخان سر کاتب مدیریت احصائیه ولایت کابل بمدیریت اخذ عسکر « «
۷ :- ح ، محمد اکبر خان سابق سر مامور پولیس قوماندانی کابل بمدیریت تشکیلات ریاست امنیه.
۸ :- ص ، عبدالباقیخان سر کاتب اوراق مقام عالی صدارت عظمی بمدیریت اخذ اطلاعات « «
۹ :- ص ، محمد ابراهیم خان سر کاتب وزارت خارجه بعضویت ریاست تفتیش بحیث مدیر.
۱۰ :- ص ، صالح محمد خان سر کاتب مدیریت مامورین بمدیریت تفتیش ولایت کابل.
۱۱ :- ص ، محمد دین خان سابق مدیر اجرائیه مطبعه بمدیریت تفتیش ولایت هرات ریاست تفتیش.
۱۲ :- « عبدالهادیخان مامور تحریرات ولایت جنوبی بمدیریت تفتیش ولایت مزار «
۱۳ :- غریب الله خان سابق مدیر تحریرات ولایت قطغن بمدیریت تفتیش ولایت قطغن «

ب ولایات :

۱ :- و ، ج محمد قاسم خان وکیل نائب الحکومه هرات به نائب الحکومگی ولایت قندهار.
۲ :- « عبدالله خان بو کالت نائب الحکومگی ولایت هرات.
۳ :- ع ، ص عزیزالله خان مستوفی ولایت مزار بمعاونی ریاست تنظیمیه ولایت قطغن.
٤ :- ع ، ع محبوب خان بحکومت کلان بدخشان
٥ :- « « غلام یحیی خان سابق رئیس بلدیه هرات بحکومت کلان پل خمری.
٦ :- « احمد گل خان حاکم روستاق بو کالت حکومت کلان تالقان.
۷ :- « « عبدالله خان بحکومت کلان قندوز.

د ۱۳۲۰ کال له مهمو مقرریو څخه

ع، ع، ش ،س،ع ، عایشاه خان عسکری نائب سالار او د جنوبی دولایت تنظیمه رئیس

ع ، ش ، غلام رسول خان دوهم فرقه مشر ، د جنوبی د قول اردو د لمړی فرقی قوماندان

ع ، ش ، محمد علم خان دوهم فرقه‌مشر دقندهار دولایت اودفراه د اعلی حکومت عسکری قوماندان

ح ، محمد گل خان اول غندمشر او د مشرقی د عسکری قوماندان وکیل

د ۱۳۲۰ کال له مهمو مقرریو څخه
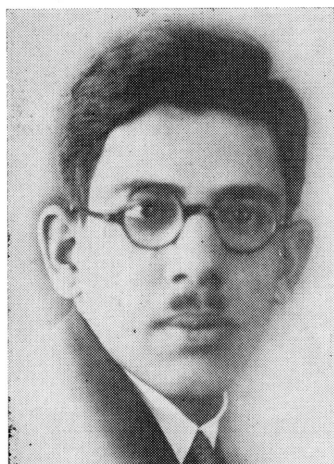
و ، ج ، عبد الله خان د هرات
دنائب الحکومه وکیل

و ، ج ، عبدالحکیم خان دمشرقی
د نائب الحکومه وکیل

ع ، ص ، طره باز خان فرقه‌مشر
اوامنیه رئیس

ح ، محمداکبر خان غنډمشر ، دداخله
وزارت د تشکیلاتو اوعمومی روزنی
او پالنی مدیر

د ۱۳۲۰ کال له مهمو مقررېو څخه

ع ، ج ، عبدالرحمن خان داعلیحضرت
مختار وزیر په عراق کی
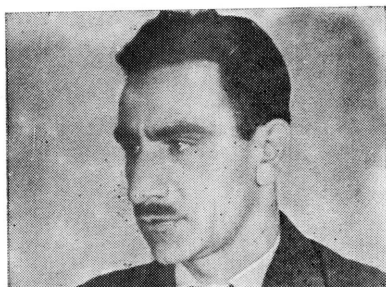
ع ، ص ، غلام محمد خان دمعادن
دوزارت معین

ع ، ص ، سلطان محمدخان دفراه وکیل
اوملی شورا دوهم معین چه په خلرمه
دوره کی ټاکلی شوی دی

ص ، میاحسین خان د پښتو ټولنی
ددائرة المعارف مدیر

پښتانه فارغ التحصيلان

ښاغلی دکتور محمد اسماعيل خان
« علم » دستر گو متخصص

* * *

ښاغلی عبدالمجيد خان او علی احمد خان خپل لمړی تحصيلات په خپل گران وطن کی وپای ته رسولی او په ۱۳۰۷ ه کال و ترکيې ته واستول شوه - دليسې د تحصيل له بشپړ تو ب نه پس وطبی فاکولتې ته داخل شول او د شهادتنامو تر اخيستلو او موفقيت وروسته ئې د انقرې په يوه شفاخانه کښې ستاژ وليد ، او س دستاژ د ډيپلومې تر اخيستلو وروسته وخپل محبوب هوا د ته راغلی دی
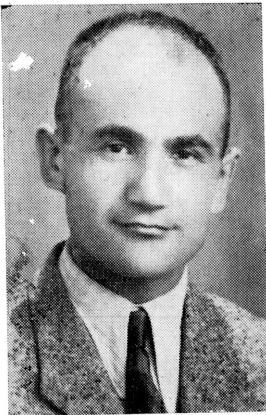
ښاغلی عبد المجيد خان دغانښو
دا کټر او اعلی الاعلی ډيپلومه

ښاغلی علی احمد خان دغانښو
دا کټر او اعلی ډيپلومه

۸ :ـ ع ، ع ، ش س ، ع ، علیشاه خان نائب الحکومه قندهار بریاست تنظیمه سمت جنوبی .
۹ :ـ ص، فضل محمد خان سر کاتب مدیریت عمومی احصائیه بمدیریت احصائیه ولایت کابل.
۱۰ :ـ « غلام محمد خان بوکالت مدیریت تحریرات ولایت قطغن.
۱۱ مـ « ضیاءالدین خان مامور احصائیه فراه بمدیریت احصائیه ولایت مشرقی.

خلص اجرا آت و کار روائی ریاست تفتیش وزارت داخله در سال ۱۳۲۰

الف در قسمت اجرا آت

۱ :ـ حکومات کلان دایزنکی ، پل خمری، شبرغان، حکومتی محلی جبل السراج ، بهسود تگاب ، آقچه ، دوشی ، و علاقه داری های مربوطهٔ آن وقوماندانی کوتوالی و ولایت قطغن ، و مدیریت تحریرات آنجاه درین سال مستقیما تفتیش نموده علاوه بران به تفتیش و وارسی امور احصائیه درین سال نیز اقدامات بعمل آمده .

۲ :ـ به نظم و ترتیب تعلیمات نامهٔ تفتیش و استحصال منظوری آن از مقامات صلاحیت دار همچنان به ترتیب بعض لوایح و تعلیمات نامه‌ها ئیکه مورد احتیاج دوائر بوده اقدامات شده .

۳ :ـ به نشر و توزیع و اعطای ورقهٔ تعرفه تابعیت به افراد ذکور اکثر مناطق مربوط ولایت کابل ذریعه مدیریت و ماموریت های جدید التشکیل تفتیش احصائیه و نسبت به تفتیش طرز اجرا آت آن ها اقدامات مقتضیه بعمل آمده.

ب : درقسمت تشکیلات

۱ :ـ به تشکیل مرکز ریاست تفتیش نسبت به سال گذشته کدام تغیری رخ نداده تنها برای تفتیش امور احصائیه وغور بـه تطبیق اصولات و تعلیمات نامـه هـای راجعه آن بهر ولایت یك یك مدیریت و بحکومتی اعلی فراه و میمنه یك یك ماموریت در جز و تشکیل ریاست تفتیش جدید تشکیل و منظور شده که مامورین آن تکمیل و بمناطق مربوطه قریب به تفتیش امور مطابق لائحه مرتبه شروع می نمایند .

الف مدیریت تفتیش احصائیه ولایت کابل

۱ :ـ مدیر	۱ نفر
۲ :ـ معاون	۳ «
۳ :ـ سر کاتب	۱ «

ب : مدیریت های تفتیش ولایت مزارشریف ، قطغن ، قندهار ، هرات :

۱ :ـ مدیر	۱ نفر
۲ :ـ معاون	۲ «

۳:ـ سر کاتب ۱ نفر

ج ولایت مشرقی

۱:ـ مدیر ۱ نفر

۲:ـ معاون ۱ «

۳:ـ سر کاتب ۱ «

د: ماموریت‌های تفتیش حکومات اعلی فراه و میمنه:

۱:ـ مامور ۱ نفر

۲:ـ معاون ۱ «

۳:ـ سر کاتب ۱ «

اجراآت ریاست امنیه:

۱:ـ امورات پولیس وژاندرمه‌ها بر طبق تشکیلات دیگر ممالك ژاندرمه های سرحدیه در ولایات شمالی تشکیل و کمیساری‌ها نیز تحت اثر وزارت داخله قرار گرفته‌اند.

۲:ـ اشخاص ذیل عز تقرر حاصل نموده اند: ح. محمد نعیم خان بحیث قوماندان ولایت کابل و ح، سید کمال خان بحیث قوماندان ولایت مزار شریف ش، عبد القادر خان بحیث کفیل قوماندان‌ولایت قندهار ش دین‌محمد خان وکالتا بقوماندانی ولایت قطغن‌وبدخشان و ش، عبد القیوم خان بحیث قوماندان حکومت اعلی میمنه در لواهای ژاندرمه سرحدیه ولایت قطغن بدخشان ح، عبد الغفور خان غند مشر و در ژاندرمه سرحدیه و لایت مزار شریف ح، عبد الجلیل خان کفالتا مقرر گردیده اند ح، غلام سرور خان کمیسار موجوده اندخوی علاوه بر وظائف‌خود به‌امورات غند ژاندارمه سرحدیه حکومت اعلی‌میمنه نیزوارسی خواهدنمود.

۳:ـ از دورهٔ چهارم تعلیمگاه پولیس مداومین فارغ التحصیل شده بر تبهٔ مختلفه نائل و بوظائف معینه شان مامور گردیده اند برای دوره پنجم تعلیمگاه پولیس و ژاندارمه نفری از جمیع ولایات افغانستان شامل کرده شده بدو تفریق آغاز بکورس گردیده که عبارتست از خورد ضابطان و ضابطان پولیس و ژاندرمه که درس‌های مسلکی خود را از معلمان،صاحبان مسلك ژاندارمه وپولیس ترکیه و تدریسات سائره را از معلمین داخلی اخذ بنمایند.

این کورس ها تحت نگرانی ع، ش، س، ع سر دار محمد داود خان قوماندان قوای مرکزی ومکاتیب فنون حربیه جریان دارد.

٤:ـ ۲ تولی جدید به غندژاندارمهٔ مشرقی ودرعلاقه داری جدیدالتشکیل دهنه‌غوری وواغظ غزنی وخواجه عمری غزنی ودرحکومت درجه‌اول رستاق وحکومت جدیدالتشکیل درجه۲ جغتوی غزنی وحکومتی جدیدالتشکیل درجه اول اندر وحکومتی درجه ۲ خان آباد و حکومتی درجه ۳ قلعهٔذال که قبلاً علاقه داری بود وچهار حکومات کلان پل خمری وقندوز، تالقان وبدخشان قوه ضابطه قرارلست معینه آنها افزود شده است.

اجرا آت مدیریت محبس :

الف : امورات صناعتی :

شعبه های سطرنجی بافی - گلیم بافی - تسر بافی - سرج بافی وقالین بافی - کرمچ بافی بوټ دوزی - نجاری - رنگ مالی - جراب بافی - تابلونویسی - سنگ تراشی امورات متعلقهٔ خودرا درسال جاری بابسی جدیت وفعالیت عملی نموده و نسبت به سال گذشته چه از حیث الوان وچه ازحیث لطافت ساختمان پیشرفت خوبی کرده است .

ماشین های جراب بافی جدیداً در محبس نصب ودرعین زمان یکی ازهنرمندان فنی داخلی برای تعلیم محبوسین وجریان ماشین ها استخدام شده وازهرگونه جرابهای مردانه ، زنانه بچه گانه وغیره به تعداد زیاد تهیه شده می رود .

درقسمت کاریگران هم ازنفری محبوسین یك یك عدهٔ کافی در سال جاری جدیداً افزوده شده .

ب : علاوه برشعب مذکوره درسال جاری تتبعات ذیل جدیداً تاسیس یافته :

۱ : - خیمه دوزی که رویهٔ آن تسر ، استرش صحنی بوده هردوجزوآن با تناب هایش ازمحصولات دست گاهای خود محبس تهیه وخیمه های متنوع ساخته میشود .

۲ : - چانطه وطبراق که کرمچ وچرم وتسمه های آن ازخود فابریکه به ساخت چانطه استهلاك وبرای رفع احتیاج مراجع مربوطه گذارده میشود .

ج : فابریکه ساخت نل ، خشت سمنتی : -

برای عملی ساختن این دونصب العین ماشین های جدیدی درمحبس و بکار انداخته شده عدهٔ زیاد ازمحبوسین باجرای آن اموراة تعین و یکنفر متخصص فنی جهته تعلیم وتدویر جریان ماشین استخدام شده دراین فابریکه انواع خشت های سمنتی ، مربع ، مستطیل وامثال آن جهت پیزاره های تشناب هاوغیره تزئینات لازمه عمرانات بالوان واشکال مختلفه می شود نل مختلف القطر ازسمنت جهت تسهیل تمدید آب رسانی بذریعهٔ ماشین ریخته وساخته میشود .

د : - درقسمت جنوبی محوطه محبس عمارت جدیدی مطابق نقشه مرتبه مهندس دارای اطاق های متعدد جهت تامین رهایش محبوسین درسال جاری اعمارو بپایهٔ تکمیل است وهمچنین اطاق های لازمه برای اداره ، دفتر محبس تعمیر وتکمیل گردیده (٤) عدد برج های کشیك ومحافظت محبوسین برای تامین انضباط عمارت جدیداً لتعمیر قسمت جنوبی اعمار و به پایهٔ اکمال رسیده -

ر : - شعبه اجرائیه وشعبه کنترول تحت اثر مدیریت محبس جدیداً منظور شده وهم شعبهٔ دیگر بنام ترتیب احصائیه وسجل محبوسین تشکیل ومنظور گردیده است .

مقرری جدید :

ش سید کمال خان مدیر سابق محبس به قوماندانی مزارشریف عز تقررحاصل نموده‌وبعوض آن غ ، محمد دوران خان تولیمشر به حیث و کیل مدیریت مقررواشغال موقعیت نموده اند .

تشکیلات واجرا آت ریاست احصائیه‌نفوس:

الف : امور اداری :

۱ ـ درسال ۱۳۲۰ نظر بوسعتیکه اموراحصائیه یافته مدیریت عمومی احصائیه بریاست احصائیه تبدیل یافته است که درآن دارای سه شق اند : (احصائیه ـ اخذ عسکر ـ جلب غیر حاضران احتیاط) ودرولایات وحکومات وعلاقه داری ها نظر به افزونی کار تعداد کاتبان وسر کاتبان افزوده شد .

۲ :ـ در گذشته یك حصهٔ زیاد نفری کارآمد اردو به توسط شعبه گدامی ریاست اردو به قطعات تقسیم وسوق داده میشد ولی درسال جاری ازریاست احصائیه بدون سلسلهٔ گدامی کارآمد قطعات سوق داده میشود برای اجرای این مطلب یك تولی ژاندارم بوزارت داخله جدیداً منظور شده .

۳ :ـ به تمام ولایات سلسلهٔ توزیع ورقهٔ تابعیت تعقیب ودرولایت کابل‌ازمقام‌وزارت داخله هیئت های متعددی مقرر ودر حکومات مربوطهٔ مرکز ورقهٔ تابعیت توزیع شده است .

٤ :ـ درحکومات‌وعلاقه داری هاباسم معاون در قریه جات مامورین مسئولی بمعاش لازمه مقرر گردیده اندتاباحکام وعلاقه‌داران هم کاری نمایند .

٥ :ـ برای‌هر ولایت‌وحکومات‌اعلی یك‌ادارهٔ تفتیش که‌در راس آن مدیرومامور وجودداشته وبقدر کفایت معاون‌وسر کاتب و کاتب هم دارند منظور گردیده .

٦ :ـ بولایت‌مشرقی نیز مدیر احصائیه اعزام شده ـ

ب : ترتیب قوانین ولوایح ضروریه : ـ

۱ :ـ یك‌اصولنامهٔ جدید بنام مکلفیت عسکری ترتیب وبعد از تصویب مجالس عالی سه گانه شوری ، اعیان ، وزراء بصحهٔ حضورمبارك همایونی رسیده ورسماً نشرشده است :

۲ :ـ تعلیمات نامهٔ جزای متخلفین اصولنامهٔ مکلفیت‌عسکری بعدازتصویب مجلس‌عالی وزراء ومنظوری حضور مبارك ملوکانه نشر گردیده .

۳ :ـ لایحه‌تقرر معاونین درقریه جات که‌بعداز تصویب مجلس عالی وزراء ومنظوری حضور مبارك شاهانه برای طبع ارسال گردیده .

٤ ـ تعلیمنامهٔ اخذاحصائیه که‌تحت ترتیب است .

ج : تشکیلات جدید احصائیه :-

۱ : - ریاست احصائیه تحت اثر یکنفر رئیس .

الف - شعبه اول مدیریت احصائیه مدیر یکنفر .

ب - شعبه ۲ مدیریت اخذ عسکر و جلب غیر حاضران دارای دو شق .

ج - شعبه ۳ احتیاط که دارای یك سر کتابت انتهائی است .

۲ : - مدیریت احصائیه ولایت کابل تحت اثر یکنفر مدیر .

الف - شعبه احصائیه سر کتابت انتهائی .

ب - شعبه ۲ اخذ عسکر و جلب غیر حاضر ماموریت ابتدائی .

ج - شعبه۳ احتیاط یکنفر سرکاتب انتهائی و بقدر لازمه کاتب .

۳ : - ولایت قندهار ، هرات ، مزار شریف ، قطغن و بد خشان ، مشرقی هر کدام آن تحت اثر یکنفرمدیر دارای شعبات و مامورین ذیل است .

الف - شعبه اول احصائیه سر کتابت انتهائی .

ب - شعبه ۲ اخذ عسکر وجلب غیرحاضران دارای دوشق .

ج - شعبه ۳ احتیاط سرکتابت ابتدائی .

٤ : - حکومات اعلای میمنه و فراه هر کدام آن‌تحت اثر یکنفر مامورانتهائی دارای شعبات و مامورین ذیل است :-

الف - شعبه اول احصائیه سر کتابت ابتدائی .

ب - شعبه ۲ اخذ عسکر و جلب غیر حاضران دارای دو شق سرکتابت ابتدائی .

ج - شعبه ۳ احتیاط دو نفر کاتب .

٥ : - حکومت کلان شمالی سرکتابت ابتدائی .

الف - شعبه اول احصائیه سر کتابت .

ب - شعبه ۲ اخذ عسکر و جلب غیرحاضران دو نفر کاتب .

ج - شعبه۲ احتیاط کتابت .

٦ : - حکومات کلان غزنی ، لوگر ، دایزنگی هر کدام آن سر کتابت ابتدائی .

الف - شعبه‌اول احصائیه مستقیما بعهده سرکاتب .

ب - شعبه ۲ اخذ عسکر و جلب غیر حاضران ۲ نفر کاتب .

ج - شعبه ۳ احتیاط یکنفر کاتب .

۷ : - حکومات کلان قلات ، گرشك، ارزگان ، غورات ، باد غیسات ، بلخ ، شبرغان ایبك، پلخمری، قندز، تالقان، بدخشان، شنوار، آسمار ١٤ حکومت هر کدام سرکتابت ابتدائی.

الف ـ شعبه اول احصائیه مستقیما بعهده سر کاتب .
ب ـ شعبه ۲ اخذ عسکر و جلب غیر حاضران یکنفر کاتب .
ج ـ شعبه ۳ احتیاط یکنفر کاتب

۸ : ـ به ۲۵ حکومات و ۱۰۶ علاقه داری یك یك نفر کاتب احصائیه جدیداً منظور گردیده .
۹ : ـ به قریه جات ۱۰۲۳ نفر معاونین جدید منظور گردیده .
۱۰ :ـ دوائر تفتیش ولایت وحکومات اعلی .

الف مدیریت تفتیش ولایت کابل
۱ : ـ مدیر انتهائی ۱ نفر ۲ : ـ معاون به حیث مامور ابتدائی ۳ نفر ۳ : ـ سر کاتب ابتدائی ۱ نفر
ب ـ مدیر های تفتیش ولایات قندهار ، هرات ، مزارشریف ، قطغن وبدخشان، مشرقی هر کدام دارای مامورین ذیل اند .

۱ : ـ مدیر ابتدائی ۱ نفر ۲ : ـ معاون به حیث مامور ابتدائی ۲ نفر ۳ :ـ سر کاتب ابتدائی ۱ نفر
ج ـ دوائر تفتیش حکومات اعلی میمنه وفراه
۱ ـ مامور انتهائی ۱ نفر
۲ ـ معاون به حیث مامور ابتدائی ۱ نفر
۳ ـ سر کاتب ابتدائی ۱ نفر

ب تعمیرات و ترمیمات مربوطهٔ ولایت کابل :

الف : تعمیرات مربوطه وزارة معارف که به اتمام رسیده : ـ
۱ : ـ تعمیر مکتب متوسط چهاریکار ۲ :ـ تعمیر مکتب ابتدائی گل بهار ۳ : ـ تعمیر مکتب ابتدائی جبل السراج ٤ : ـ تعمیر مکتب ابتدائی بی بی مهرو ۵ :ـ تعمیر مکتب ابتدائی چهل ستون ٦ :ـ تعمیر مکتب ابتدائی سرای خواجه ۷ : ـ تعمیر مکتب ابتدائی علاء الدین ۸ : ـ تعمیر مکتب متوسط غزنی ۹ :ـ تعمیر مکتب لیسهٔ اناثیه ۱۰ : ـ مکتب متوسط بر کی برك ۱۱ :ـ تعمیر تحویلخانه مکتب میخانیکی واقع باغ علم گنج ۱۲ :ـ تعمیر مکتب مستعجله قلعه حیدرخان ۱۳ :ـ تعمیر مکتب دهٔ افغانان ١٤ :ـ تعمیر اطاقهای جدید وزارة معارف که مناصفه آن تمام ومناصفه کار نجاری آن جاریست ۱۵ :ـ فاکولته نمبر اول علی آباد يك قلم سفیده کاری ورنگمالی دروازه و کلکین آن باقی مانده ۱٦ :ـ مکتب ابتدائی چهار آسیاب کارات تعمیر آن تمام بعضی کارات نجاری وشاندن آئنه آن باقی مانده ۱۷ :ـ مکتب ابتدائی استالف رنگ وروغن دروازه های مذکور باقی مانده ۱۸ :ـ الحاقیه مکتب استقلال آئنه شانی و رنگ وروغن آن باقی مانده ۱۹ :ـ اطاق جمناستك مکتب نجات آئنه شانی ورنگ وروغن آن باقی مانده ۲۰ :ـ مکتب ابتدائی میدان آئنه شانی وچیزی نجاری آن مانده .

تعمیرات مربوطه وزارة صحیه :

۱ :- تعمیر الحاقیه شفاخانه علی آباد تمام ۲ :- تعمیر سر طبابت تمام ۳ :- اسپریت کشی ٤ :- ا کسر یر چیزی نل شانی آن بواسطه نبودن نل مانده

تعمیرات مربوطه وزارة داخله :

۱ :- تعمیر حکومتی کلان لهوگرد تمام ۲ :- تعمیر الحاقیه حکومتی کلان شمالی تمام

تعمیرات مربوطه وزارة پست :

۱ :- پهره دارخانه یکه توت تمام

کارات کارته نمبر ٤ تعمیر آن تمام ونل دوانی وبرق آن جاری است که عبارت از ٤٣ کوتی می باشد .

تعمیرات متعلقهٔ وزارت اقتصاد ملی :

۱ :- تعمیر الحاقیه وزارت مذکور تمام ۲ :- گمرك بتخاك تمام

تعمیر ریاست مطبوعات :

۱ :- الحاقیه انجمن ادبی تمام

ب تعمیراتیکه کارات مذکوربه‌واسطه برودت‌هوا معطل‌و کارات نجاری آن جاری است.

تعمیرات مربوطه وزات معارف :

۱ :- مکتب متوسط بمبائی وردك ۲ :- مکتب ابتدائی افشارنانكچی ۳ :- مکتب ابتدائی کلنگار ٤ :- مکتب ابتدائی ده خدا داد ٥ :- مکتب ابتدائی چهار قلعه ٦ :- مکتب تنگی سیدان ۷ :- فا کولته‌نمبر ۲ علی اباد ۸ :- مکتب میخانیکی ۹ :- مکتب غازی ۱۰ :- مکتب اساسی دارالمعلمین یغمان که‌مناصفه آن تمام‌ودیگر کار آن جاری است ۱۱ :- مکتب متوسط سر آسیاب ۱۲ شفا خانه سپورت ۱۳ :- مکتب ابتدائی محمدآغه ۱٤ :- مکتب متوسط چرخ لهوگرد ۱٥ :- مکتب ابتدائی مقر ۱٦ :- فابریکه نجاری مکتب صنائع ۱۷ :- مکتب سیدآباد وردك ۱۸ :- مکتب ابتدائی خواجه‌مسافر علیه‌الرحمه ۱۹ :- مکتب ابتدائی بابرشاه ۲۰ :- مکتب ابتدائی بامیان ۲۱ :- الحاقیهٔ جدیدمکتب نجات ۲۲ :- فا کولته نمبر ۳ علی آباد ۲۳ :- مکتب ابتدائی بگرامی.

تعمیرات‌وزارت‌صحیه.

۱ :- تعمیرعقلیه‌وعصبیه که عبارت از ۱۱ کوتی‌است که شش آن تکمیل‌ودیگر آن هنوز تحت تعمیر است ۲ :- دیوار احاطه‌عقلیه‌وعصبیه ۳ :- شفاخانه دایزنگی ٤ :- پهره‌دارخانه لاپراتوهاواقع دارالفنون

تعمیرات مربوط وزارت داخله:

۱:ـ تعمیر محبس حکومتی کلان لهوگرد ۲ :ـ تعمیر حکو متی قره باغ غـزنی ۳ : ـ تعمیر حکومتی زرغون شهر کتواز ٤ : ـ تعمیر حکو متی مقر ٥ : ـ تعمیر حکو متی جبل ا لسر ا ج ٦ :ـ تعمیر حکومتی تگاب ۷ :ـ تعمیر حکومتی بگرامی ۸ :ـ تعمیر حکومتی ده سبز

تعمیر مربوط وزارت پست :

۱:ـ تعمیر الحاقیه وزارة پست که کارات تعمیر آن تمام ونجاری آن زیر کار است .

تعمیر مربوط وزارت مالیه :

۱ :ـ تحو یلخا نه وزارت مالیه کار آن تمام ونجاری آن جاری است ۲ : ـ یك گد ام ده مزنگ سنگ کاری آن تمام و کار مذ کور بحد گنبد رسیده

تعمیر مدیریت هوتل ها :

۱ :ـ تعمیر گراج والحاقیهٔ هوتل دوآب میخ زرین کار گلکاری آن تمام و کارنجاری مذ کور زیر کار است ۲ : ـ هوتل استالف کار تعمیر آن تمام و کار نجاری آ ن جاری و کار نل‌شانی تشناب ها معطل است .

تعمیر وترمیم صدارت عظمی .

ترمیماتیکه کار آن تکمیل یافته:

الف مربوطه وزارت معارف : ـ۱ :ـ ترمیم مکتب استقلا ل ۲ :ـ تر میم مکتب نجا ت ۳ :ـ ترمیم مکتب اناثیه واقع اندرابی ٤ :ـ ترمیم عمارت وزارت معارف ٥ :ـترمیم مکتب پرانچه گذر ٦ : ـ ترمیم مکتب عاشقان وعار فان علیه‌الرحمه ۷ :ـ ترمیم الحاقیه مکتب نجات ۸ :ـ ترمیم باختر لوژی حصه وزارت معارف ۹ :ـ مکتب فاکولته طبی واقع قلعه با قر خان ۱۰ :ـ تعمیر وترمیم کمیاخانه واقع باغ عمومی ۱۱ :ـ مکتب نمبر ۲ گذر سردار جان خان ۱۲ :ـ مکتب حبیبه ۱۳ :ـ مکتب علاوالدین ١٤ :ـ جای معلمین خارجی واقع شهر نو .

ب مربوطه وزارت‌صحیه: ۱ :ـ سناتوریم نسوان واقع دار الفنون ۲:ـ عمارت وزارة صحیه ۳ :ـ تر میم دواخانه مرکزی ٤ :ـ ترمیم دندان سازی مستورات ٥ :ـ ترمیم دندان‌سازی مردانه ٦ :ـ کارخانه طباخی وزارة صحیه .

ج ترمیمات مربوطه وزارة مالیه .

۱ :ـ ترمیمات ضرابخانه .

پیلوټي شاگردان د عملي درس په وخت کي

میخانیکي شاگردان دروميونامي الوتکي د کار په وخت کې
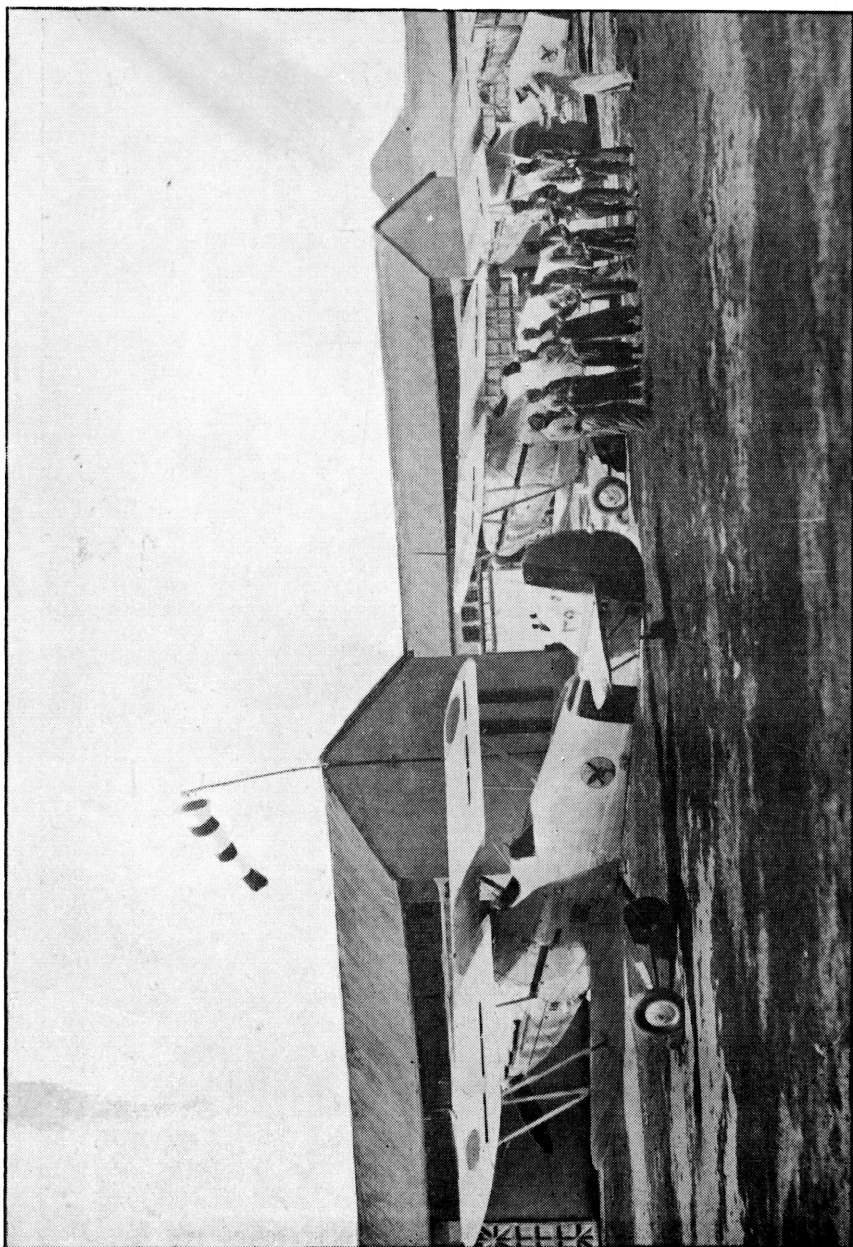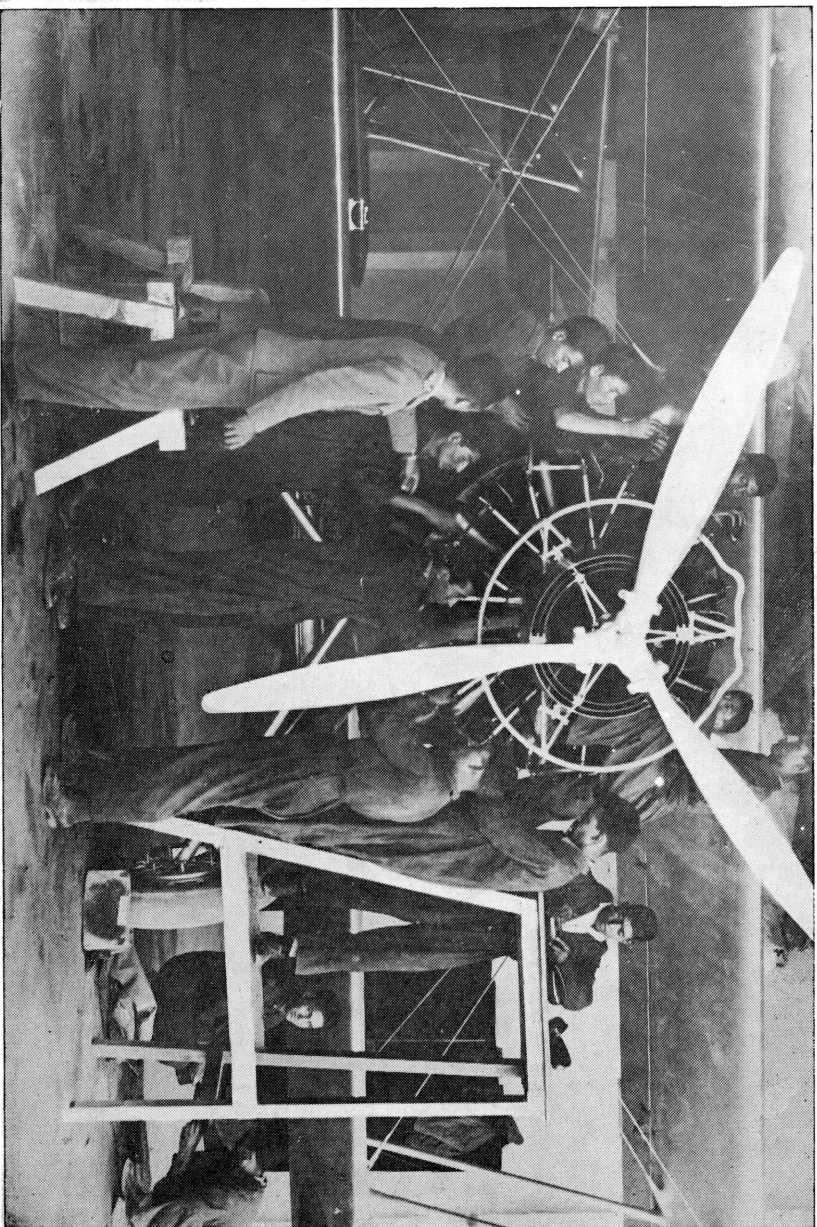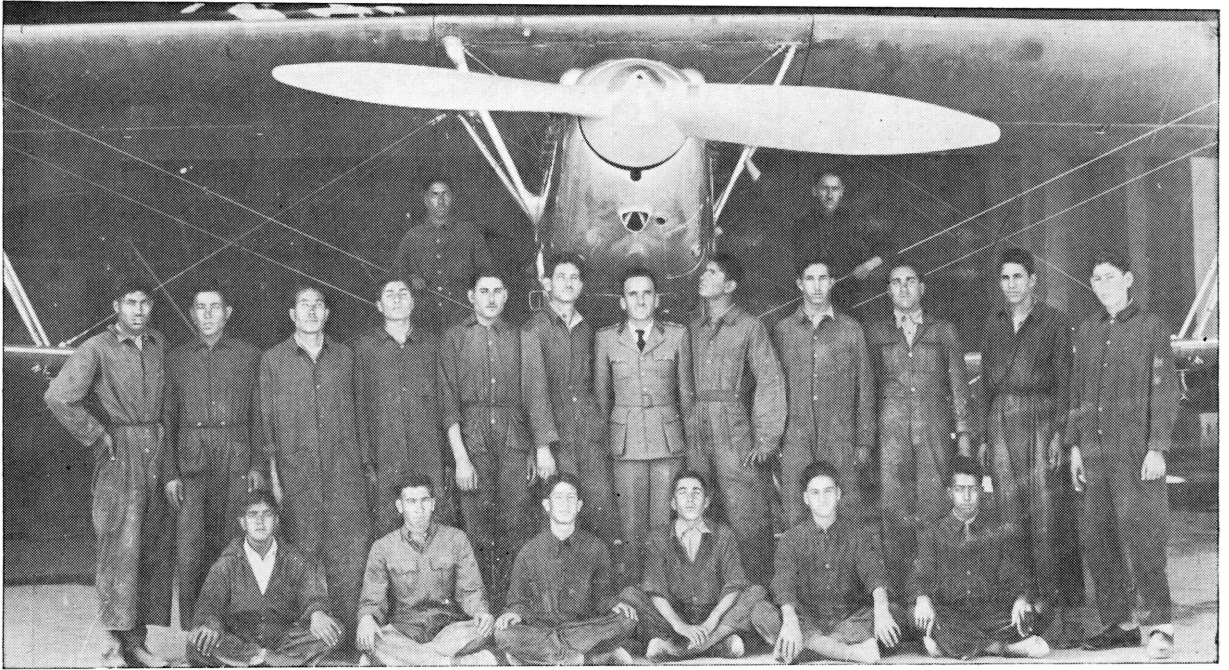
میخانیکی شا گردان دهیندوا نامی الوتکی‌ومخ ته
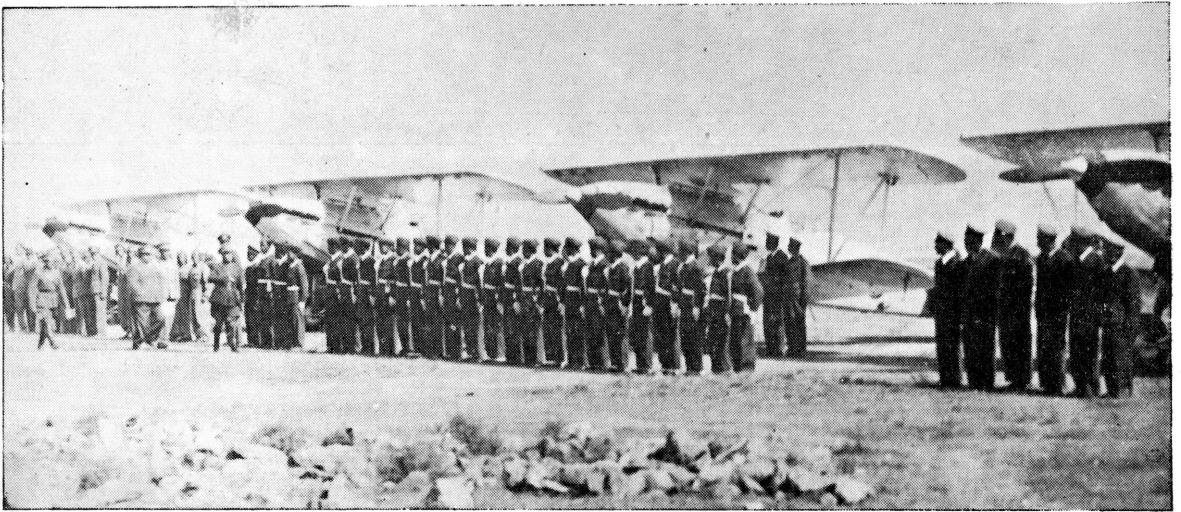
والاحضرت غازی، دحرب وزیر دخواجه رواش په ډاگ کی دهوائی مکتب شا گردان گوری
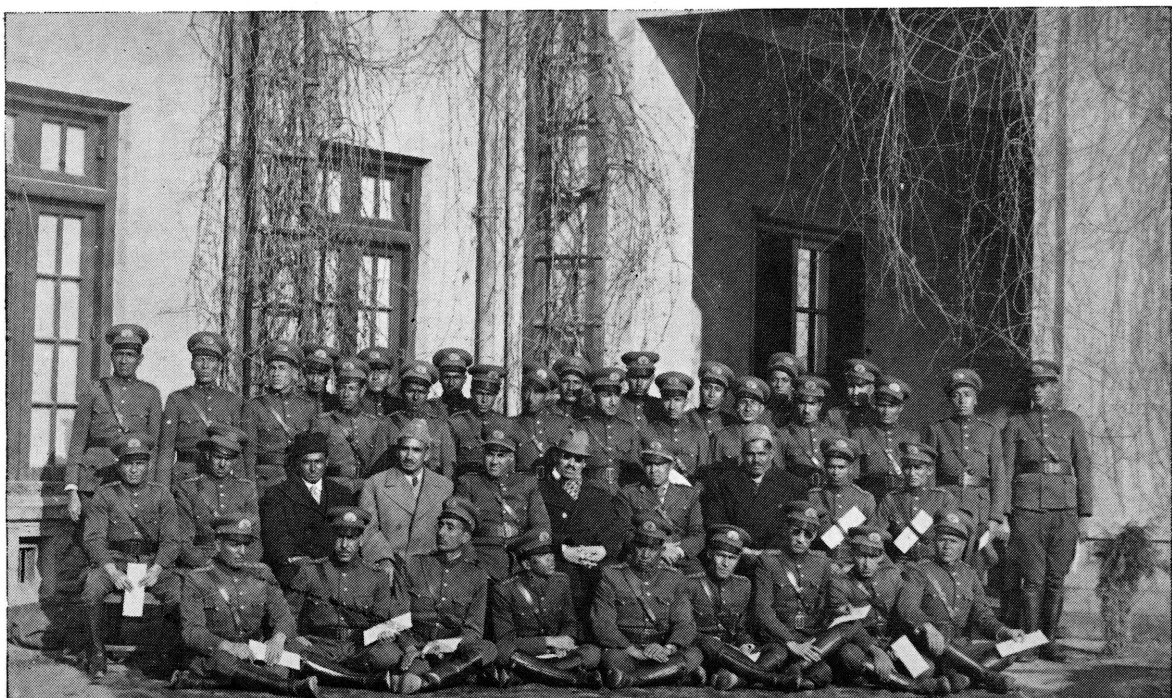
دروغتیا او بیطارۍ د کورس د لمړۍ دورې شاملین چه د اعلیحضرت غازی د حرب وزیر په حضور
شهادتنامې ورته ورکول کیږی

د: ترمیمات وزارة فوائد عامه :

ترمیماتیکه کار آن جاری است .

الف وزارة معارف : ۱ :ـ مکتب حکام ۲ :ـ مساحت .

مربوطه وزارت صحیه :

۱ :ـ شفاخانه سناتوریم علی آباد ۲ :ـ شفاخانه ملکی علی اباد ۳ :ـ عقلیه و عصبیه ٤ :ـ با حتر لوژی دارا لفنون ٥ :ـ فاکولته طبی درا لفنون ٦ :ـ تعمیر و ترمیم شفاخانه مستورات .

اجراآت مدیریت عمومی معابر بند وانهار مربوط ولایت کابل :

الف بند خروار از تاریخ ده جوزا الی ۱٦ برج میزان

۱ :ـ کندن زمین (۱٤۰۰) متر مکعب ۲ :ـ کندن سنگ لاخ (۸۰۰) متر مکعب ۳ :ـ ویران کردن پخته کاری (۱۵۰۰) متر مکعب ٤ :ـ ویران کردن چونه کاری (٤۰) متر مکعب ٥ :ـ پخته کاری خشکه دیوار بند نو (۲۷٥۰) متر مکعب ٦ :ـ پخته کاری دیوار بند از مخلوطی چونه خمیره وسمنت وصندله وریگ (٤٥۰) متر مکعب ۷ :ـ پخته کاری سمنت (۷۷٥) متر مکعب ۸ :ـ پخته کاری کانکرت سمنتی (٦۸) متر مکعب .

جمله (۷۷۸۳) متر مکعب .

ب : خلص راپور کارشده گی بند سراج غزنی :

۱ :ـ پس کردن سنگ وجغله ومصالح خرابه از بالای تهداب (۱۰۰۰) متر مکعب ۲ :ـ کندن تهداب از قسم ریگ وجغله وسنگ های کلان ذریعه مارطول وسرنك (۱۵۰۰) متر مکعب ۳ :ـ لای کشی تهداب که ذریعهٔ سیلاب پر ودوباره کشیده شده (۷۳۰) متر مکعب ٤ :ـ کندن دیوار بند سراج بواسطه نصب بمبه های آب کشی (۳٦) متر مکعب ٥ :ـ ریختاندن کانکرت تهداب بالای سنگ کوهی (۳۷۷) متر مکعب ٦ :ـ کندن تهداب خشکه سمت مشرقی بند (۱٤۰) متر مکعب ۷ :ـ جر زدن ذریعهٔ سرنگ دربین سنگ تهداب (۱٥) متر مکعب .

جمله (۳۷۹۸) متر مکعب .

ج : خلص راپور کارشده گی بند قرغه ازتاریخ ۲۰ حمل الی ۱۸ قوس

۱ :ـ کارات خاك آوردن ذریعه واگون ها از اطراف بند در بالای بند (٥۳۹۹٦) متر مکعب
۲ :ـ ریگ ذریعه واگون ها که ازموضع خاك بدیگر جای نقل داده شده (۲۲۹۹) متر مکعب
۳ :ـ کارات سرنك پرانی که ذریعهٔ ماشین کمپرسور وماشین بمبه برمه وسرنك دستی تهیه شده (۲٦۳۰) متر مکعب .

الف : سنگ پارچه (۱۹۸۵) متر مکعب ب : جغله (٤٤٠) متر مکعب ج : خاك وريگ. . . (۲۰۵) متر مکعب .

٤ : ـ کارات پخته کاری تحویلخانه وفابریکه درعقب بند (٤۲۷) متر مکعب .

الف : خشت پخته (٤٦٨۳۸) قالب ب : سنگ پارچه (۲۹۸) متر ج : چونه کلوخه که شیره کشیده شده (۱۲۰) خروار .

٥ : ـ کارات خامه کاری احاطه‌واطراف تحویلخانه وفابریکه . . . . . (٤۸۲) متر مکعب

الف : خشت خام . . . . (٥۰۰۰۰) قالب ب : سنگ پارچه . . . . . (۱۹۳) متر مکعب

ج : کاه گلکاری. . . . (۱٥٤٤) متر مربع د : پرچال سر دیوار که‌ذریعه خشت‌پخته پوشانیده شده . . . . . (۷۸۸) قالب .

٦ : ـ کارات کندنی ازعقب‌بند وغیره (۳۳٦۰) متر مکعب .

الف : کارات کندنی تهداب‌ها وغیره (٤۰۰) متر مکعب .

۷ : ـ حمل‌ونقل خاك‌وجغله بدیگر موضعات (۲۱۹۸) متر مکعب ۸ : ـ کارات خشکه کاری ذریعه سنگ پارچه‌در عقب بند ودیگر موضعات (۲۳٤۰) متر مکعب ۹ : ـ کارات کندن وهموار کاری . . . . (۳۸٦) متر مکعب ۱۰ : ـ کارات هموار کاری برای تمدید لین های واگون دراطراف بند . . . . (۱۲۰۰) متر مربع ۱۱ : ـ ترمیم کاری . . . . . (٤۹۸) متر مربع

الف : ترمیم داشها . . . . . ، (٤٤۰) متر ب : ترمیم آهن‌پوش‌وغیره . . . . ، (٤۹) متر

۱۲ : ـ کارات جغله‌وریگ . . . . . . (۱٤۰۰) متر .

الف : جغله که‌ذریعهٔ‌نفر تهیه‌شده، (۱۲٤۰) صندوق ب : ریگ . . . . ،(۸۰۰) صندوق

۱۳ : ـ کارات‌تراش کاری‌سلامی روی بند . . ، (۳۲۱۰) متر مربع ۱٤ : ـ کارات ثقته کاری‌روی‌بندذریعه‌تیك (۳۲۱۰) متر مربع ۱٥ : ـ کارات کندن‌سوراخ‌های‌امتحانی (۱٤۰) متر مربع ۱٦ : ـ کارات لین‌دوانی برای واگون‌ها (۱۳٥۰) متر طول .

جمله کارات بند (۷۰٤۸۰) متر

کار شده گی سرك شکاری :

الف :ـ از حصهٔ متك الی آسیاب سالنگی .

۱ :ـ طول کار شده گی سرك (۳۲٤۰) متر مکعب ۲ :ـ خامه کاری سرك (٦۰۰۰) متر مکعب ۳ :ـ سنگ کاری سرك (۲۱۸۰) متر مکعب ٤ :ـ سرنگ پرانی (۱۰۷٥٤) متر مکعب .

ب :ـ از حصهٔ سالنگی الی پل اشابه .

۱ :ـ طول کار شده گی‌سرك (۲۳۹۰) متر مکعب ۲ :ـ خامه کاری‌سرك (۲۲۰۰) متر مکعب

۳ :ـ سنگ کاری سرك(۱۵۸۰)مترمکعب ٤ :ـ سرنگ پرانی (۱٦۰۰) متر مکعب

ج :ـ از حصهٔ اشابه الی باغ افغان .

۱ :ـ طول کار شده گی سرك (۹۹۳) متر مکعب ۲ :ـ خامه کاری سرك (۲۸۰۰) متر مکعب ۳ :ـ سنگ کاری سرك(۱٤۵۰)مترمکعب ٤ :ـ سرنگ پرانی(۵٦٦۰) مترمکعب

د :ـ از حصهٔ سنگ سفید(الی کچکان .)

۱ :ـ طول کار شده گی سرك (۹۹۵) متر مکعب ۲ :ـ خامه کاری و پر کاری سرك (۳۸۵۰) متر مکعب ۳ :ـ سنگ کاری سرك (۱٦۰۰) متر مکعب ٤ :ـ سرنگ پرانی (۲٦۵۰) متر مکعب.

ه :ـ ازحصه کچکان الی برج گلجان

۱ :ـطول کارشده گی سرك(۱٤۸۲)مترمکعب ۲:ـخامه کاریوغیره سرك(۲۰۱٤) مترمکعب

۳:ـ سنگ کاری سرك (۱۹٦۷) مترمکعب ٤ :ـ سرنگ پرانی (٤۷۲۳) متر مکعب

جمله ۵۱۰۳۰ متر مکعب

کار شده گی سرك تنگ غارو :

الف :ـ حصهٔ قلعه علیخان الی دهنهٔ تنگی .

۱ :ـ خامه کاریسرك(۸۵۵۰) مترمکعب ۲ :ـ کارشده گی سنگ پارچه (۹۲٤)متر

۳ :ـ ریگ اندازی حصهٔ تحتانیسرك (۹۷۰) مترمکعب ٤ :ـ تهیهٔ سنگ پارچه جهة پخته کاری سرك (۱۲۹۵) متر مکعب ۵ :ـ جغله سنگ پارچه جهة پخته کاری سرك(۱۹۵) مترمکعب ٦ :ـ پخته کاری سرك ذریعهٔرول. (٤۵۰)مترمکعب ۷ :ـ آوردن سنگ بدرجه اوسط از۷ کیلومتر(۵۵۰۰) متر مکعب ۸ :ـ تهیهسنگ جهة کارات کتارهٔ سرك (۱۰۱۰)مترمکعب

ب :ـ آبروها وغیره ،

۱ :ـ ساختمان دوآبرو بعرضوطول مختلف (۲) عدد ۲ :ـ ترمیمات آبروهای ٤۰×۲ که الی چپات کمان رسیده ۳ :ـ ساختمان گاراج های موتر های لاری (۵) باب ٤ :ـ ساختمان پهره دار خانه های مختلف .

ج :ـ حصهٔ دهنه تنگی الی پل نمبر ۱ .

۱ :ـ خامه کاری سرك (٤۵٤۳۰) متر مکعب ۲ :ـ دیوار خشکه از سنگ (۲٤٦۲۰) متر مکعب ۳ :ـ سرنگ پرانی (۱۷۱۵۰) متر مکعب .

د :ـ حصه پل نمبر ۱ الی آبشار .

۱ :ـ ساختمان پل موقتی از چوب یك عدد ۲ :ـ خامه کاری سرك(۱٦۳۲۰) متر مکعب

۳:ـ دیوار خشکه از سنگ در کنار طرف رود خانه (۵۸۰) متر مکعب ٤:ـ سر نگ پرانی (۱۳۵۰) متر مکعب

هـ :ـ حصه آ بشار .

۱ :ـ خامه کاری سرك (۱۲۵۳۰) متر مکعب ۲ :ـ دیو ا ر خشکه از سنگ (۳۹۰۰) متر مکعب ۳ :ـ سر نگ پرانی (۲۵٦۹۰) متر مکعب

و : حصهٔ آبشار الی قلعه ظفرخان : ـ

۱ : ـ ساختمان پل‌چوبی بدریای کابل حصه شپول بابا یك عدد ۲ : ـ خامه کاری سر ك حصه گو گامنده (۲۷۱۲۰) متر مکعب ۳ : ـ خشکه کاری دیو ارازسنگ (۳۲۰) متر مکعب ٤ : ـ سرنگ‌پرانی (۸۰) مترمکعب .

ز : حصه تنگی ابریشمن : ـ

۱ : ـ خامهٔ کاری سرك (۳۱۲۷۰) مترمکعب ۲ : ـ خشکه کاری‌دیوار (٦۰٦۰)مترمکعب ۳ : ـ سرنگ پرانی (۳۱۵۰۰) مترمکعب .

ح : حصهٔ آب جکدلك الی آب در گی : ـ

۱ : ـ خامه کاری سرك (۱۳۰۵۰) متر مکعب ۲ : ـ دیوار خشکه (۹۵۰) متر مکعب ۳ : ـ سرنگ پرانی (۳۵۰۰) مترمکعب :

ط : حصهٔ آب‌درگی الی‌پوزه قلعه ظفرخان : ـ

۱ : ـ خامه کاری سرك (۸۱۳۰) متر مکعب ۲ : ـ دیوار خشکه (٤۱۰۰) متر مکعب ۳ :ـ سرنگ پرانی (۸۲۲۰) مترمکعب .

ی : ازحصهٔ پوزه‌قلعه ظفرخان‌الی سره‌شگی :

۱ : ـ خامه کاری سرك (٦۹۲۰) متر مکعب ۲ : ـ دیوار خشکه (۳۹٦۰) متر مکعب ۳ :ـ سرنگ پرانی (٦۸۹۰) مترمکعب .

ك : ازحصهٔ سره‌شگی الی کټ محمد علیخان : ـ

۱ : ـ خامه کاری (۲۵۰۰) مترمکعب .

ل : ازحصه کټ محمد علیخان الی کوتل خیروخیل : ـ

۱ : ـ خامه کاری (۲۰۰۰) مترمکعب .

جمله (ـ۳۲۳۰۳٤ـ) متر مکعب
۱۰ـ عدد مختلف

کار شده گی سرك جدید پغمان : ـ

الف ، خامه کاری .

۱ :ـ خامه کاری از حصه قلعه ملاعبدالحمید الی پغمان (٤۲٦۵۸) متر مکعب

۲ : ـ خامه کاری ذریعه اجوره کارها در مواضع مختلفه (٤۲۰۰) متر مکعب ۳ :ـ خامه کاری

طور تیکه درمواضع مختلفه(٥ ٨٤٥)متر مکعب ٤ :ـخامه کاری ذریعهٔ انشا آت درمواضع مختلفه(١٠٧٢)متر مکعب

جمله (٤٨٧٧٥) متر مکعب

ب : پخته کاری .

١ :ـ پخته کاری سرك ذریعه اجوره کار ازحصهٔ چارراهی چهل تن الی صدرباغی پغمان در مواضع مختلفه ٢ :ـ پخته کاری ذریعه تیکه دارها که درراپور مذکور بطور مخلوط نشانداده شده عرض ٦ متر طول ٦١٤١ متر (٣٦٨٤٦) متر مکعب .

ج : بروق وابروها طور پخته کاری :ـ

١:ـ بروق وابرو. طول ٢٢ متر عرض ٢٠ر١ متر عمق ٨٠ر١ متر (١٨) عدد .

جمعاً کارشده گی(٨٥٦٢١) مختلف

اجراآت وزارت عدلیه

١ ـ فیصله‌های که‌در ریاست عالی تمیز اجراشده :

فیصلهٔ حقوقی	١١ فقره	٤٩ فقره
« جزائی	٣٨ «	

تشکیل محاکم جـدید :

محکمهٔ ابتدائیه اندر ، محکمهٔ ابتدائیه چغتو ـ مربوط ولایت کابل	٢ محکمه	جمله ٣ محکمه
« « قلعهٔ ذال . . . . ـ « ولایت قطغن	١ «	

امور معارف

اول تدوین وتصویب :

١ :ـ مزید تعمیم تدریس زبان ملی درصنوف رشدیه واعدادیه والغای تعلیم دروس فارسی .

٢ :ـ تدوین وتصویب پروگرام مکتب پرستاری بمعاونت وزارت صحیه .

٣ :ـ وضع ٧٤ لغات عرفانی درچندین کمیسیونهای لسان ملی ومرافعهٔ آن در انجمن معارف واصدارامر واجرای آن بعدازمنظوری حضورهمایونی درعموم مکاتب .

٤ :ـ ترتیب لایحه نسبت به تشکیلات وترتیبات وغیره شئون موزیم .

٥ :ـ تصریح کارهای مرجوعهٔ مفتشین عرفانی وترسیل آن جهت اجرا وتطبیق بعد از صحهٔ مقامات رفیعه :

٦ :ـ تهیهٔ لایحهٔ اصول ستاژ برای طلبهٔ فارغ التحصیل مکتب اصول تحریر و محاسبه .

٧ :ـ ترتیب وتدوین پروژه جهت مزید تحسین امورتدریسیه ودارالمعلمین اساسی .

۸ : ـ تدوین وتصویب پروگرام مکتب پست وتیلفون تیلگراف بمعاونت وزارت موصوف .
۹ : ـ تحویل پروگرام وتقسیم اوقات مکتب اصول تحریر ومحاسبه ازدوسال بسه سال .
۱۰ : ـ تدوین وترتیب پروگرام د کندهار ښوونکی لوستځی .
۱۱ : ـ لایحهٔ تعین وظائف وخدمات راجعه بمعاونین ریاست تدریسات .
۱۲ : ـ تدوین پروگرام دینیات ابتدائی شش صنفی .
۱۳ : ـ ترتیب وتدوین پروگرام کورس معلمین ابتدائیه .
۱٤ : ـ تهیه وتدوین پروژهٔ تاسیس یك کتابخانه برای معارف .
۱۵ : ـ تدوین وترتیب لایحهٔ نمایشگاه عرفانی از آثار رسمها وکارهای دستی طلبهٔ مکاتب .
۱٦ : ـ ترتیب ولایحهٔ سرسبزی وطن جهت اشتراك طلبهٔ مکاتب در مواقع نهالشانی در غرس اشجار .

دوم ـ تصویب وتصدیق :

۱ : ـ تصدیق لایحهٔ مرتبهٔ فاکولته طبی راجع به اسستنان شدن درشعبات اختصاصی طبی .
۲ : ـ ملاحظه وتعدیل پروگرام مکتب زراعت وتقسیم اوقات آن .
۳ : ـ تصویب و تعین چند کتب مفید پښتو جهت تدریس درصنوف رشدیه واعدادیه .
٤ : ـ تصدیق وتصویب بعضی تعدیلات تقدیمیهٔ وزارت اقتصاد ملی در قسمت های شیمی مال التجاره وتحریرات وتاریخ مکتب تجارتی .
۵ : ـ اصدار امر تهیه واعطای یك یك مجله ازلغات فارسی درپښتوجهت استفادهٔ معلمین به تمام کتابخانهای مکاتب ولایت کابل،هرات ـ میمنه ـ مزار ـ قطغن و غیره که ذریعهٔ آن پښتوی لغات فارسی وعربی رابه افغانی استخراج کنند .
٦ : ـ اصدار امر تهیه واعطای یك یك مجله ازلغات پښتو در فارسی برای افادهٔ معلمین به کتابخانهای عموم مکاتب افغانستان تا توسط آن معانی هر یکی از لغات مشتبه افغانی را بفارسی دریابند .
۷ :ـ تصدیق وتصویب (۹) فقرات دیگر که تذکرش بطوالت می انجامد .
۸ :ـ اصدار امر تهیه و اعطای محاورات پښتو جهت افاده اساتذه برای تمام کتابخانهای مکاتب افغانستان .
۹ :ـ تصویب و تصدیق استعمال کلمات خالص پښتو در کتب تدریسی و ترجیح یك لغت شاذونادر پښتو بر لغت مشهور و معروف بیگانه،واستعمال آن الفاظ اجنبی در کتب تدریسی که برای آن در پښتو کلمه موجود نباشد یا وضع نشده باشد .

۱۰:ـ تصویب بعد التدقیق ۳۵ فقره راجع بمزید تقویه و تعمیم افغانی در شئون تقریری و تحریری و ابلاغ (۱۷) فقرهٔ آن بریاست مطبوعات .

۱۱:ـ تقسیم وظائف مشترکه ریاست تعلیم و تربیه بالای اعضای آن باین صورت که بعضی از فضلای آن بامور مرجوعه ابتدائیه و بعضی بامور متوسطه ولیسه و بعضی برای امور عالی و بعضی برای مسلکی و بعضی برای تعمیم لسان ملی تعین و موظف شدند .

۱۲:ـ تعیین یکدسته از فضلای دانشور داخلی و خارجی (مستخدمین وزارت معارف) بعضویت افتخاری ریاست تعلیم و تربیه به تصویب مقامات رفیعه جهت همکاری در شئون تعلیمی و تربیوی .

سوم ـ تصنیفات :

درین سال ریاست تعلیم و تربیه توسط فضلای دانشمندان بیست و دو مجلد از (۸۰) تا (۵۰۰) تصنیفات مفیدی را تصنیف کرده است .

چهارم ـ تالیفات :

هکذا امسال به تالیف چهارده مجلد کتب تدریسی کسب موفقیت کرده .

پنجم ـ ترجمه :

در سلسله تراجم هم چهارده اثر مؤقر ترجمه شده است .

ششم ـ طبع ونشر :

طبع و نشر چهل مجلد از کتب تدریسی جهت افادهٔ عموم اساتذه و شاگردان که تعداد صفحاتش متجاوز از چند ملیون صفحه میباشد که از تذکر اسمای آنها بملاحظه اختصار انصراف بعمل می آید .

هفتم ـ تصحیح طباعتی :

امسال نیز تصحیح طباعتی بیست آثار مهم تدریسی و معاون تدریسی بعمل آمده که از تذکر اسمای آنها از خوف طوالت صرف نظر می شود .

هشتم ـ فراهمی تسهیلات :

۱ ـ فراهمی تسهیلات و معاونت اخلاقی نسبت به تهیه و تورید آثار نافعه و مطبوعات عصریه وزارتخانها و ریاسات و دوائر و مراجعین .

۲ ـ امر تهیه و اعطای یك سلسله کتب معاون درسی بدار المعلمین هاءفا کولته ها بعضی مکاتب و دیگر موسسات عرفانی .

۳ ـ اقدامات مقتضیه نسبت به ترویج نطاقی و تعمیم سخن رانی در مکاتب بالخاصه بزبان ملی

٤ ـ اعطای افکار ونظریات راجع بدروس مندرجهٔ جزو اول جلد چهارم پښتو کلی .

٥ ـ فراهمی تسهیلات درتدوین راپورهای مرجوعه بااجراآت سال تعلیمی ۱۳۱۹و۱۳۲۰ برای کابل کالنۍ .

٦ ـ ملاحظه وتجدید نظر مقالات تعلیمی و تربیوی مرسولهٔ ریاست مطبوعات در حجم (۳۵۰) صفحه.

۷ ـ اعطای توضیحات لازمه وهدایات مقتضیه نسبت بدروس مدرسهٔ اسدیهٔ مزارشریف .

۸ ـ اهدای مشوره های نافعه نسبت بتدوین بښتو کلی های آتیه به پښتوټولنه (تاسمستر جزو اول جلد ٤) .

۹ ـ تهیه وانتخاب کتب تدریسی برای صنوف ٥و٦ مکتب مستورات .

۱۰ ـ تحری وجستجو وتتبعات نسبت به بسط وتوسعهٔ پښتو وتدوین آن بصورت ٤٤ مادهٔ مفیده ذریعهٔ کومیسیونهای لسان .

۱۱ ـ فراهمی تسهیلات لازمه نسبت به متحدالشکل ساختن تصدیقنامها و شهادتنامهای مکاتب مسلکی .

۱۲ ـ فراهمی بعضی تسهیلات برای ادارهٔ مترولوژی کابل نسبت بعوارض جوی افغانستان از نقطهٔ نظر تاریخی وتتبعات واستقراء .

۱۳ ـ فراهمی تسهیلات درپښتو ساختن دفاتر واوراق واسناد وغیره امور عرفانی .

۱٤ ـ تهیه بعضی مواد مرتبهٔ پروگرام رشدی واعدادی برای بعضی لیسه ها .

۱٥ ـ اقدام در اجرا وتطبیق پروژهٔ استفادهٔ مشروعه معلمات مکتب مستورات از ترخیصات طبیعیه شان .

نهم ـ همکاری ومعاونت:

۱ ـ اعطای دساتیر لازمه بادارات مرکزی وولایات وحکومات نسبت بهشش صنفی شدن مکاتب ابتدائیه .

۲ ـ اعطای هدایات لازمه ودساتیر مقتصدانه نسبت به تعیین حد ود وصرفیات لوازم تحصیل بمناسبت فراهمی مشکلات درتهیه وتورید سامان قرطاسیه .

۳ ـ فراهمی تسهیلات ومعاونت های اخلاقی نسبت به تدویر شدن وکامیاب گردیدن آن کنفرانسهای تدریسی که برای تنویر اذهان معلمین ابتدائیه در چندین هفته مسلسلاً ایراد گردیده ونتائج مثبتی ازان گرفته شده است .
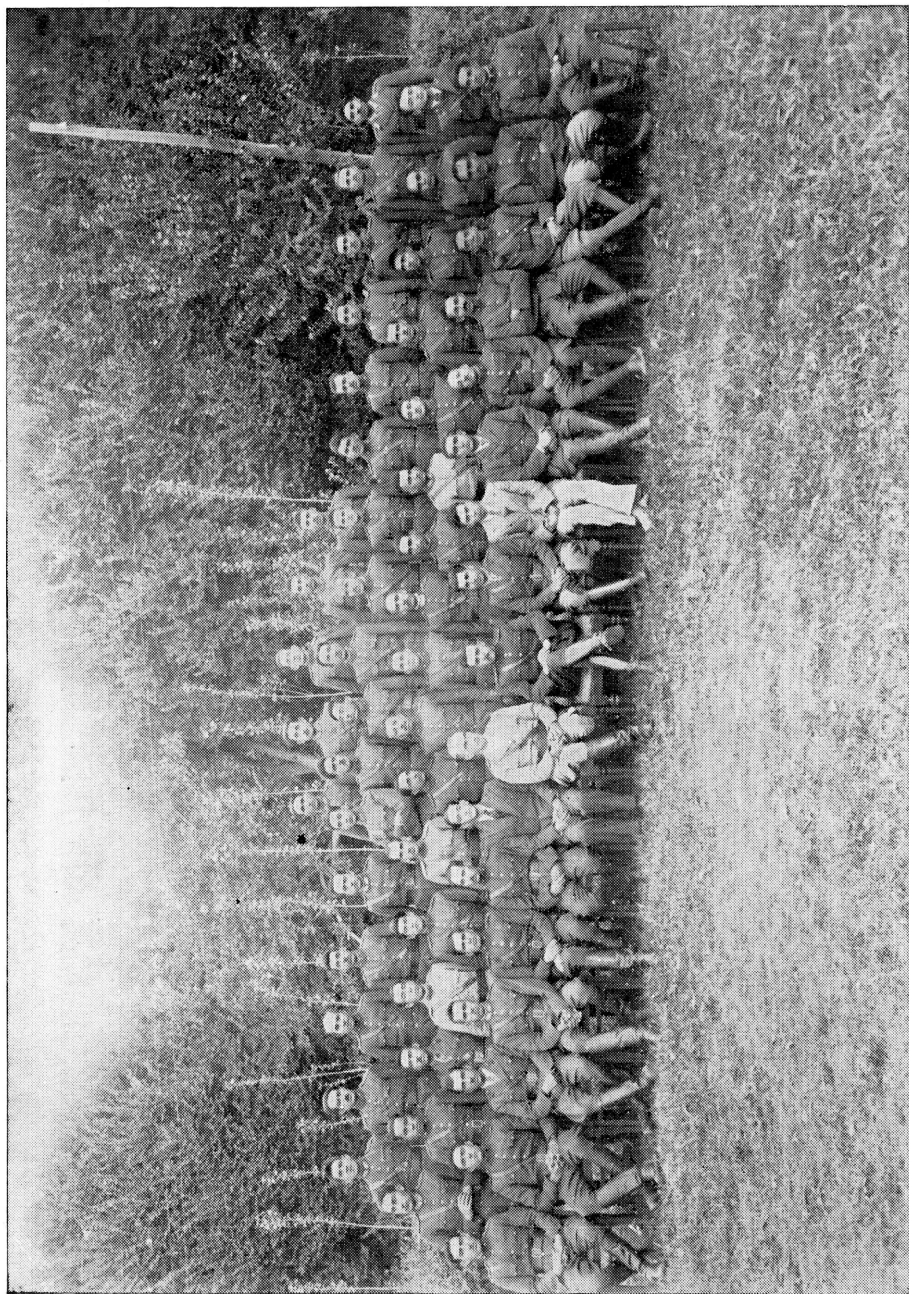
د کورس عالی د مداومینو د دوهمې دورې یوه ټولګی فارغ التحصیلان د خپلو معلمینو سره چه منځ کې ئې ع ، ش سردار عالی اسدالله خان داردو عمومي مفتش ناست دی .
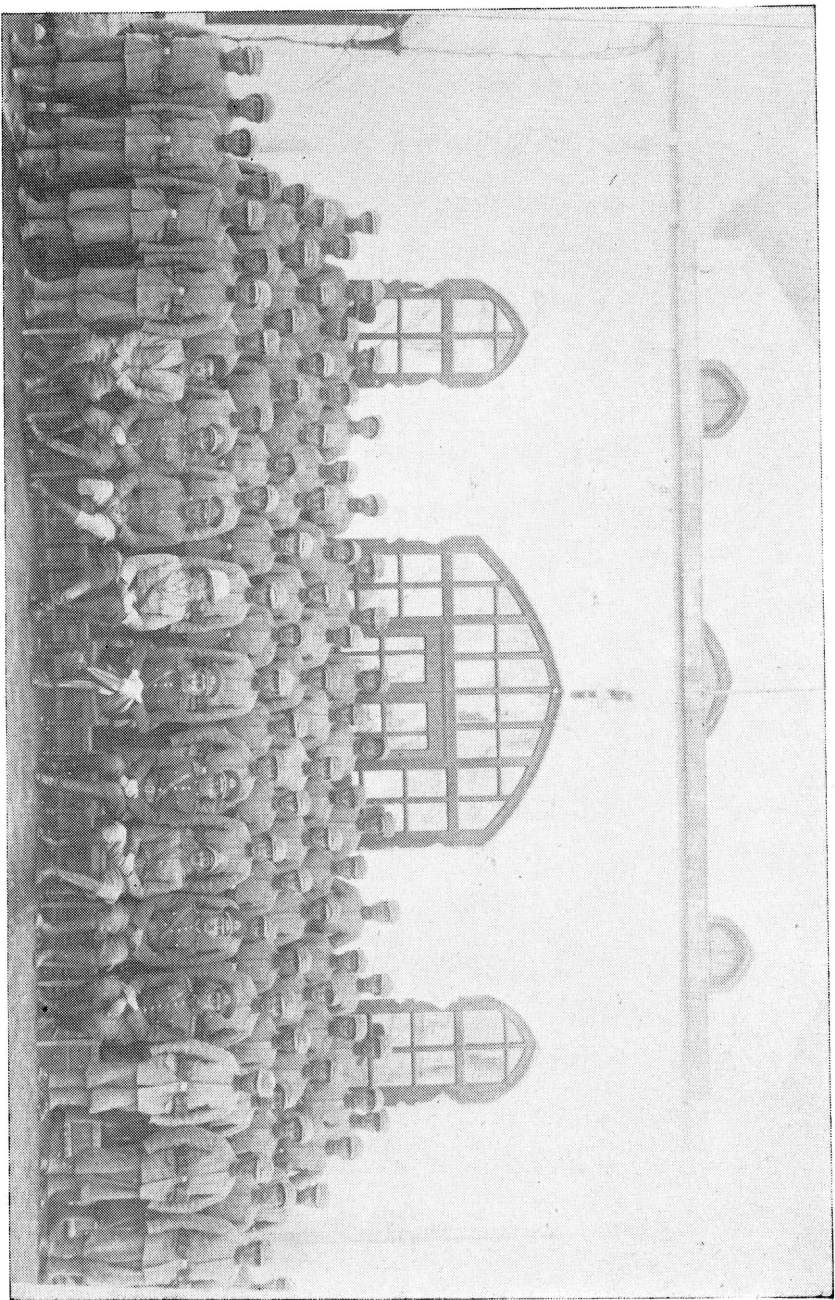
د پلو ضابطانو د تعلیمگاه د لمړۍ دورې یوه ټولگۍ فارغ التحصیلان د خپلو معلمینو سره ـ چه د منځ پرچوکۍ
ع ، ش سردار عالی اسدالله خان دار دو عمومی مفتش ناست دی .

۴ :- اعطای افکار ونظریات راجع به پروگرام شعبهٔ مهندسی وتدویر آن بصورت یك مکتب جداگانه .

۵ :- اعطای هدایات راجع بخدمات راجعه به تحویلدار وکتابدار ومستحضر مکاتب ثانوی.

۶ :- اقدام در تهیهٔ بعضی آثار تاریخی وتصاویر سلاطین ماضی خطهٔ افغانی بمساعدت وهمکاری مدیریت موزهٔ کابل .

۷ :- جریان یك یك نسخهٔ آئینهٔ عرفان بعموم مکاتب ابتدائیه، متوسطه - ثانوی - لیسه ها مکاتب مسلکی وفاکولته جهت تنویر اذهان متصدیان امور تعلیمی وتربیوی آنها .

۸ :- تهیه لست کتابخانهٔ وزارت معارف ولیسه ها جهت استفادهٔ ادارهٔ دائرة المعارف وریاست مطبوعات در حجم (۷۹) ورق .

۹ :- فراهمی تسهیلات وبعضی معاونت های اخلاقی نسبت به مکتب پرستاری .

۱۰ :- اعطای نظریه نسبت به عدم تعدیل مادهٔ (۱۲) تعلیماتنامهٔ فاکولته حقوق وعلوم سیاسی .

۱۱ :- اهدای پروگرامهای ابتدائیه - متوسط - اعدادیه در حجم ۱۳۹ ورق جهت استفادهٔ مکاتب حربی .

۱۲ :- تهیهٔ آثار واعطای افکار نسبت به تعلیم اکابر .

۱۳ :- عطف توجه عموم مکاتب وموسسات عرفانی به ملی ساختن تمام شئون عرفانی .

۱۴ :- قضاوت نسبت به تراجم - تصحیحات واصدار فیصله نسبت باعطای حق التحریر مولفین، مترجمین ومحررین .

۱۵ :- اعطای نظریه نسبت به صرفه جوئی کاغذ ومواد قرطاسیه .

۱۶ :- تقدیم بهترین کتب وتازه ترین آثار برای فراهمی تسهیلات دائرة المعارف .

۱۷ :- حل وفصل (۷۴) فقرهٔ مراجعات علمی واسولهٔ تدریسی واستیضاحات تربیوی .

دهم ــ متفرقات :

۱ :- اقدام راجع بموجودی کتابخانهٔ ملی ونظم وترتیب کتابخانها .

۲ :- تبییض (۲۴۷۹) صفحهٔ مقننه کتب وآثار متنوعهٔ تدریسیه ،

۳ :- خطاطی (۳۸۰) صفحه مقننه آثار مختلفهٔ تدریسیه .

۴ :- رسامی (۲۶۲) رسم های متعددهٔ مربوطهٔ کتب تدریسیه .

۵ :- تائیپ نمودن (۱۹۹) صفحهٔ آثار نافعه ولوائح مفیده که بالعموم ازهر واحدی ازان پنج پنج نسخه اخذ وبعضاً زیاده وکمترین ازین هم بوده است .

۶ :- استعلام از علمای دانشمند وفضلای ارجمند قابل اختصاص که در مورد مقتضیه از اوشان استمداد گرفته می شود .

۷ : ـ اخذامتحان ازطلبهٔ لیسه‌ها ومعاینه‌ونگرانی‌ومیزی امتحانات سال تعلیمی ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰
۸ : ـ اشتراك در مجالس اداری واساسی انجمن معارف .
۹ : ـ فراهمی تسهیلات‌ومعاونت اخلاقی‌واشتراك‌در(۲۷)مجالس مختلفهٔ علمی وزارت‌معارف .
۱۰ : ـ اشتراك درمجالس قضاوت ودرجه بندی ریاست مطبوعات .

ریاست تدریسات

اول تاسیس مکاتب :

بااینکه ازتوجهات عرفان پرورانهٔ حکومت متبوعه امروز عدهٔ مکاتب به‌صدها میرسد بازهم مکاتبیکه امسال مجدداً تاسیس ویامکاتبیکه تعلیم‌وپروغرام شان‌ترفیعاً تبدیل‌ویابیشتر تمدیدشده واولاد وطن‌در آن‌شرف شمولیت دارند قرار ذیل‌است .

«مکاتب جدید التاسیس»

۱ : ـ مکتب مسلکی (پست وتلگراف‌وتیلفون) درمرکز کابل ـ	یکباب
۲ : ـ « « (پرستاری) « «	»
۳ : ـ « ابتدائی ده میرداد (هزاره جات)	»
٤ : ـ « « حصارك غلزائی (سمت مشرقی)	»
٥ : ـ « د کندهار دښوونکی لوستځی	»
٦ : ـ مکاتب ابتدائی نیش وارغسان (قندهار)	دوباب
۷ : ـ « « (حکومت اعلی فراه)	سه‌باب

جمله ـ ده (۱۰) باب .

ب : ـ (مکاتب‌متوسطه که به ثانوی تبدیل شده اند) : ـ
۱ : مکتب متوسطه سراسیاب (کابل) ۲ : ـ مکتب متوسط چهاریکار حکومت کلان (شمالی) ۳ : ـ مکتب متوسطه(تگری‌لغمان) سمت‌مشرقی
ج : ـ (مکاتبیکه پروغرام و تعلیم شان تمدید شده اند) : ـ

چون وزارت معارف باساس افکار مترقیانه حکومت متبوعه در سال گذشته حس نمود که تعلیم ابتدائیه چهار سالهٔ طلاب بدرجهٔ نیست که یك فارغ التحصیل چار ساله مکتب ابتدائی را در میدان ابتدائیه حیات از گذر نویسند گی و فهمید گی و داشتن معلومات لازمه جهت رفع احتیاجات ابتدائی تهیه و تقدیم نماید پس تعلیم چهار ساله را به تدریس شش ساله تمدید و پروغرام آنرا بمکاتب توزیع نمود .

باثر این تمدید دورهٔ تعلیمه‌ریاست تدریسات تاجائیکه لازم دانست تمدید تعلیم شانرا حاصل و بمکاتب مذکور اطلاعداد که تعلیم فارغ التحصیلان ابتدائیهٔ چهار را بصنف پنجم دوام داده

باشند تا دورهٔ ابتدائیه را که شش سال قرار یافته است تکمیل نمایند . راجع باین امتداد تعلیم که بمکاتب احکام صادر گردید در باب تهیه و ترسیل معلمین ها کتب و لوازمات تدریسی و معاشات هر کدام آنها ریاست تدریسات بدوائر مربوط دست معاونت داد .

دوم « معاینات و تطبیقات تـدریسی » :

اجرای عنوان فوق :- (۱) توسط راپورهای تعلیمی ماهانهٔ هر مکتب وموسسات عرفانیه مملکت نظر به معیار پروغرام وتناسب ماه های تدریسی همان مکتب کرده شده که اوراق موصوله و معاینه شدهٔ آن تخمیناً بالغ بر (ده هزار ورق) میگردد باین راپور ها هر کدامیکه بسویه و معیار برابر رفتار و عمل نموده اند برایش اطمینان کتبی و اثانیکه موافق باصول صحیح وپروغرام تعلیمی معینه رفتار ننموده اند برای آنها هدایت نامه هائیکه مشعر برطرز تعلیم ، صورت چگونگی رفتار تعلیم وتقسیم مواد تحریر است . علاوه بر معائنه مکاتب از طرف ریاست تدریسات بعمل آمده ، از جانب ریاست تفتیش هم مفتشینیکه در مکاتب مرکز وولایات رفته وراپور های خود را بریاست تدریسات فرستاده اند بالاثر جهت اصلاح وهدایات لازمه بمکاتب آن تحریر و ترسیل شده است .

۲ :- تحریر و ترسیل هدایت نامهائیکه باثر مطالعهٔ راپورهای واصله و معاینهٔ مکاتب مختلفه لازم می افتد از قبیل پیدا کردن قوای مطالعه وانکشاف دماغ طلاب و تقویهٔ شعور و تدریسات انها و دادن وظائف و کارهای خانگی بشاگردان مکتب ، تطبیق اصول صنفی در صنوف ابتدائیه اول و دوم ، انعقاد مجالس معلمین تحت ریاست مدیر یا سر معلم جهت مذاکره و رفع مشکلات امور اداری و تعلیمی وغیره .

سوم « مراقبت ونگرانی امتحانات و توزیع شهادتنامها و نشانهای معارف ومکافات »

۱ :- قریب برسیدن ایام امتحان سالانه ، ریاست تدریسات بتمام مکاتب مرکز وولایات و حکومات اعلی احکام صادر نمود که تمام معلمین باساس اصولنامهٔ امتحان رفتار نموده ، نتایج آنرا تحریر و بریاست تدریسات ارسال دارند همانا تمام اوراق نتائج امتحان کل مکاتب افغانستان خواسته و دیده شد و نکات قابل اصلاح آن تحریراً ابلاغ گردید .

۲ :- در موسسات عرفانیه و مکاتب مرکز و متوسطه ها و ثانویه های اطراف قریبه از طرف ریاست تدریسات ممتحنین و ممیزین انتخاب و جهت گرفتن امتحان اعزام کرده شد و نتائجیرا که از راپور واصلهٔ آنها اخذ گردید بجوابات لازمه آن تحریر و بمکتب منسوبه اش ترسیل شد .

۳ :- برای فارغ التحصیلان دوره های (ابتدائی ورشدی) نظر باحصائیه جدا ول نتائج

امتحان سا لانه هر قدر یکه مستحق گرفتن شهادتنامه می شدند از طرف ریاست تدریسات برای شان شهادتنامها نوشته و امضا و مهر شده ، بتمام مکاتب فرستاده شد . این شهادتنامها در محفل (توزیع شهادتنامها) که با کثر جا ها منعقد شده بمستحقین آن توزیع گردید .

٤ :- برای فارغ التحصیلان دورهٔ اعدادیهٔ مکاتب مرکزی کابل بهر اندازه ئیکه مستحق اخذ شهادتنامه می‌شدند از روی نتایج امتحان برای هر کدام شان شهادتنامه تحریر و اعطا شده است .

٥ :- نسبت باعطای دیپلومهای فاکولتهٔ طبی ، مکتب طبی وطلاب دواسازی ریاست تدریسات تهیه دیده در قصر صدارت عظمی از حضور والاحضرت صدارت مآب افخم جناب صدر اعظم صاحب . درحالیکه تمام هیئت وزرای محترم حضور بهم رسانده بودند شهادتنامه ها بمستحقین آن با یك یك مشت پول بصورت انعام وبخشش اعطاء گردید .

٦ :- بعضی ازمستخدمین معارف ویاخارج آن که درپیشرفت امور عرفانیه مملکت زحمت وجدیت ورزیده مستحق نشان ومکافات دیده می‌شدند از طرف ریاست تدریسات خدمات شان تقدیر وبحضور والاحضرت افخم جناب وزیر صاحب معارف تقدیم و منظوری اعطای نشانهای عرفانی ازحضور اعلیحضرت معارف پرور گرفته شده با یك یك ورقهٔ مخصوص نشان تحریر وبمستحقین آن تفویض گردید .

وکسانیکه مستحق مکافات یاتقدیر نامها دیده می‌شدند نیز منظوری آن گرفته‌شده و بصاحبان آن اعطاء گردید .

٧ :- محصلین افغانی که درخارج رفته وازآنجا فارغ التحصیل شده ، مراجعت نموده اند دیپلومه‌هایشان ازجانب ریاست معاینه وتحقیق شده ، ازروی درجه ولیاقت هر کدام تعین معاش شان گردیده ، بهردایرهٔ مملکتی که کار کرده میتوانستند به‌آن‌دایره معرفی و تسهیلات در امور ومعاش شان بهم رسانیده شد .

چهارم « کورسها و کنفرانسها » :

۱ :- بغرض پیشرفت وتعمیم زبان ملی‌ما (پښتو) درتمام مکاتب افغانستان ، صنوف پنجگانهٔ اول بصورت عمومی و طلاب بالاتر آن درمضامینیکه امتحان زبان (پښتو) را اجرا کرده میتوانند بطور خصوصی تعلیم ومحاوره وتحریر مینمایند ـ علاوه بران جمیع معلمین و مامورین مکاتب نیز ازطرف ریاست تدریسات‌مکلف شده اند که بعد از فراغ درس ونیز در ایام تعطیل مکتب هفته سه روز (بقدر یك یك ساعت) درکورس پښتو تحت معلمی یکنفر از معلمانیکه بدرس و محاورهٔ پښتو ازهمه لایق باشد تعلیم بنمایند وهروقت راپور های حاضری وتدریسی خود را بریاست ارسال دارند ـ بهمان اساس ریاست تدریسات راپور های واصلهٔ‌شان را دیده ، درس

وطرز پیشرفت پښتوی آنهارا تحت مراقبت و کنترول گرفته است .

۲:ـ معلمین مکاتب ابتدائیه مرکز ومعلمینیکه در دوماه رخصتی تابستان از اطراف بمرکز آمده بودند به ایشان ازطرف ریاست تدریسات یك کورس اصول تدریس درمکتب حبیبیه افتتاح وتحت نگرانی مدیریت مذکور تدریس نموده اند و همچنین بتمام ولایات وحکومتی های اعلی ازریاست تدریسات امر داده شد که درایام تعطیل کورس اصول تدریسی دائر کرده ، معلمین درآنجا درس بخوانند .

۳:ـ ریاست تدریسات یك کورس (اصول تدریس) درمکتب استقلال دائر کرده ودر هفته سه‌روز معلمین مکاتب ابتدائی مرکز را دعوت داده که درکنفرانسهائیکه ازطرف متخصصین تعلیم وتربیه داده میشود حضور بهمرسانیده استفاده نمایند ـ این کنفرانس ها تاسه ماه دوام داشت ، معلمینیکه درین کنفرانسها ابراز لیاقت و جدیت نموده کامیاب بر آمدند بر ایشان یك اندازه پول بقسم مکافات بهمراه یك‌یك‌قطعه مکتوبیکه‌حاوی براظهار امتنان‌بود‌ازطرف ریاست اعطا وبدائرهٔ مربوطهٔ آن ابلاغ گردید .

۵ :ـ کنفرانسهای (علمی واخلاقی) که برای تقویهٔ افکاروانکشاف‌اذهان خیلی موثر ومفید واقع میشود ازطرف ریاست تدریسات بمکاتبیکه لازم دانست اطلاعداده شد تابصورت مناسب میتوانند که در مکتب خود اجرا دارند نمونهٔ آن درمکتب صنائع بحضور معلمین ومتعلمین مکاتب ومجاری آن بجرائد ومجلات نشر گردید .

پنجم « نمایشگاه عرفانی » :

نظر به تشویق پیشرفت واصلاح امور معارف درائر پروژهٔ مشاور علمی که نمایشگاه عرفانی بوجود آورده از جریانات تدریس وامور عرفانی یك‌سالهٔ هرولایت وحکومتی نمائش ترتیب داده شود ، ریاست تدریسات لائحه آنرا بتمام مکاتب اطلاع داد چنانکه دراثر این اطلاع اکثرازمکاتب وموسسه های عرفانیهٔ مرکز کابل درتهیه وترتیب آن تایك اندازه موفق گردیده ودرمکتب خود تاریخچهٔ مطلوبه را تحریر و کارهای دستی و مواد نمائشات عرفانی راجمع‌ومرتب‌نگهداشته اند ـ دیگر مکاتب هم یگان یگان سامان‌ساخته شدهٔ طلاب را با تاریخچهٔ آن مختصراً تحریر و بریاست فرستاده اند که تمام این ها جمع گردیده حینیکه از جاهای باقیمانده تماماً بوزارت میرسد بعدازترتیب آن بمعرض نمائش گذارده خواهد شد .

باین وسیله ازیکطرف تاریخ مفصل معارف بدست خواهد آمد وازطرف دیگر نواقص جزوی بعضی مکاتب هم اصلاح شده دربین مکاتب رقابت علمی پیدا خواهد شد .

ششم « اجرای امورمختلفهٔ عرفانی »

۱ :ـ مکاتبیکه جای کافی نداشته وبه مشکلات دچار بودند ریاست تدریسات درپیدائش

آن حتی کراهی هم باشد لوائح جدا گانه ترتیب و بمقام بالاتر تقدیم ودرصورت منظوری اطلاع آنرا بمقامات داده ودرین زمینه تسهیلات لازمه بهمرسانیده است .

۲ : ـ تعلیماتنامه های (ابتدائی) و (دورستنیو ښوونځی تعلیماتنامه) وغیره دستور العملها ولوائح قابل تطبیق را ریاست تدریسات بتمام مکاتب مرکز وولایات فرستاده حکم تطبیق واجرای آنرا داده است .

۳ : ـ چون در هذه السنه موازنه پښتودانی درعموم طلاب و صنوف مکاتب بلند گردیده وطلاب میتوانستند که بزبان ملی خود افاده وتدریس نمایند پس حکم تزئید ساعات پښتورا بتمام مکاتب افغانستان تحریر وترسیل نمود .

٤ : ـ برای اشخاصیکه معلم شدن شان دریکی ازمکاتب و یاترجمان شدن آنها در یکی ازدوائر مملکتی مطلوب میباشد باین ریاست رسماً معرفی ومحول می شوند تاسررشتهٔ امتحان دادن وتعیین معاشات ودرجهٔ لیاقت شان از ینجا کرده شود همانا ریاست تدریسات بمطالب مذکور اجراآت لازمه کرده ، نتیجه را باتعیین تنخواه ولیاقت شان بمقامات مربوطه خبر میدهد .

٥ : ـ برای امتحان طلاب ودیگر مقاصد عرفانیهٔ مکاتب حربیه ویادیگرجا اگر ضرورت (ممتحنین ها ممیزین یادیگر معلومات) پیش شود ریاست تدریسات تعیین وترسیل آنها و گرفتن نتائج ازاوشان وفرستادن نتائج مذکور بمرجعش اجراآت نموده است :

٦ : ـ قبل ازشروع تعطیل عمومیهٔ مکاتب ریاست تدریسات نسبت به تهیه و تاخید کتب وسامان تعلیمی جدید (جهت طلاب مترقیه) بعموم مکاتب مملکت خبر داده ، تعقیب و تاکید نموده . آنهائیکه درین زمینه غفلت کرده ، یاغفلت شان ازراپورتدریسی ماهانهٔ آن و یا از دیگرذرائع موصوله که معلوم شده تعقیبات اصولی نموده است .

۷ : ـ نظر باینکه ترجمانهای درجه اول نسبت بدیگرترجمانها امتیاز وفرق داشته باشند ریاست تدریسات چنین تجویز نمود که ترجمانهای درجه اول باُست دارای شهادتنامهٔ بکلوریا باشند بنابران فرمانی از حضور والا حضرت وزیر صاحب درین زمینه حاصل داشته بتمام وزارت خانها ودوائر رسمی مفاد آنرا ابلاغ نمود.

۸ : ـ از حیث قلت کاغذ ومواد طباعتی وغیره لوازمات تدریسی که باثر جنگ موجوده در همه جا پیش شده است ریاست تدریسات بغرض جلوگیری از خراب شدن کتاب و یا بی اعتنائی در حفظ سامان وغیره بتمام مکاتب افغانستان امر ا کید صادر نموده که باید کتب و غیره لواز ماتیکه صرفیات ندارند چنان حفظ و وقایه شوند که بسال دیگر نیز مورد استعمال و استفادهٔ دیگری بدرستی شده بتواند .

ریاست تفتیش

ریاست تفتیش در مرکز ۳۳ مکتب را دو مرتبه درولایت کابل (۷۵)مکتب را دو مرتبه ، در ولایت قندهار(۵۹) مکتب‌را یکمرتبه ،در ولایت مزار شریف (۳۴) مکتب را دو مرتبه ، در ولایت هرات (۳۹) مکتب را یکمرتبه ، در ولایت‌قطغن وبدخشان (۳۱) مکتب را یکمرتبه در حکومت اعلی میمنه (۱۵) مکتب را یکمرتبه ، در ولایت مشرقی (۳٤) مکتب را یکمرتبه تفتیش کرده و در تفتیش ها مراتب ذیل تحت مداقه قرار گرفته است :

۱ :ـ فعالیت معلمین راجع بجیات تربیوی در داخل وظیفهٔ محوله شان .

۲ :ـ کار روائیهای سر معلمین و مامورین در بارهٔ تدارک سامان و لوازم تحصیل و تامین انتظام و غیرهٔ مکتب .

۳ :ـ احوال و حرکات معلمین و مامورین ، چه از حیث اخلاق و چه از حیث اداره و گذاره .

٤ :ـ صورت جریان تعلیم و تطبیق آن به اساس تعلیماتنامه ها و پروگرام موضوعه و اصول تعلیم .

۵ :ـ صورت رعایت حفظ الصحه در مکاتب و انتظام درس خانه ها .

٦ :ـ امور انضباط نسبت بطلاب در داخل و خارج مکتب .

۷ :ـ وارسی بمحافظهٔ لوازم تحصیل و اثاثیه مکتب .

۸ :ـ صورت تطبیق اوامر صادره وزارت‌در ادارات مکاتب و غیره مقامات مربوطه .

دوم :ـ اصدار امرادخال طلاب جدید الشمول

طور معمول همه ساله ، امسال در صنوف اول مکاتب ابتدائی (۳۱۲۳۰) شاگرد ـ در مکاتب متوسطه مسلکی و دار المعلمین ها (۶۰۰ ـ) شاگرد ، درمکاتب متوسطه (۶۰۳۸) و در مدارس ثانوی (٤۱۱) نفر جدید را ریاست تفتیش شامل داشته است .

سوم :ـ اصدار امراعزام وادخال طلاب‌در مکاتب مسلکی

ریاست تفتیش یکدسته شاگردان ازفارغ التحصیل دورهٔ ابتدائیه ، از ولایات و حکومات اعلی جهت شمول مکاتب حربی‌مکتب پست و تلگراف ، مکتب‌مساحت، مکتب پرستاری ، مکتب اصول تحریر و محاسبات حاضرمرکز ساخته و بمکاتب مذکور شامل و مصروف تحصیل گردانیده .

و هکذا در بارهٔ یکتعداد طلبه فارغ دورهٔ متوسطه اقدامات لازمه کرده شده .

چهارم ـ نگرانی از تنظیم و انضباط مکاتب :

برای جلو گیری از سوء اجراآت و قیام انتظام در مکاتب و موسسات و دوایر عرفانی و مراقبت در امور اداری ریاست تفتیش (۴۰) فقره توسط مفتشین تدقیق و تحقیق نموده و در مجلس انضباط وزارت تقدیم و فیصله گردیده است .

همچنین موضوعات تفتیش طلاب که وقتا فوقتا پیش شده ، حسب نظر به مقامات عالی تحت تحقیق گرفته و تصفیه گردیده ، (۴۵) واقعه متعلمین(۳۵) واقعه معلمین (۲۰) واقعه مامورین مرکز و اطراف تدقیق و مطالعه کرده و بعد از تصویب مجلس و منظوری حضور جلالتمابی در معرض اجراء گرفته شده .

پنجم ـ وارسی باحوال طلبه افغانیه در ممالك خارجه :

ریاست تفتیش درمسائل اعاشه‌ورفع حوائج طلبه‌افغانی درخارج اجراآت نموده ، از تعین شعبات تحصیل وستاژ وغیره شان که بادوائرمرکز فیصله وتجویز شده‌وقتاً‌فوقتاً بممالك متذکره مخابره شده وجواباتیکه واصل آمده به‌دوائرذی علاقه مرکزی اطلاع شده‌است .

ششم ـ معاینهٔ جداول احصائیهٔ ماهوارهٔ طلبه :

درپایان هرماه راپور های حاضری وغیر حاضری طلاب موجوده وجدید الشمول مکاتب مرکز و کلیه ولایات وحکومات اعلی‌را ریاست‌تفتیش دریافت‌وتحت مشاهده قرارداده احصائیه هرمارا جداگانه نیزترتیب نموده است .

هفتم ـ احضار طلاب غائب بمکاتب :

ریاست تفتیش درجلب غیرحاضرها ، تغیروتبدیل اصولی طلبهٔ مکاتب مرکز و اطراف نیز درین سال‌اقدامات مقتضی بعمل‌آورده است .

ریاست سپورت وحفظ‌الصحه

۱ :ـ برای پیشرفت امورسپورتی مکاتب‌مرکز ونبودن میدانهای‌سپورت حسب آتی موفق شده‌دو میدان برای‌بازی باسکتبال،والی بال وغیره باندازهٔ (۸۰متر×۳۰متر) در مقابل عمارت سابقه‌دنوی کابل دارالمعلمین درخواجه ملاواقع بسمت غرب جادهٔ‌دارالفنون که‌سابقاً لیول شده بود کبل‌کاری نموده موردااستفاده قرارداد .

۲:ـ برای‌اینکه مکتب‌عالی حبیبیه‌ضرورت زیادبمیدان‌سپورت داشت بناءً علیه‌موضوع بمقامات عالیه عرض ومنظوری حاصل داشته سی وشش جریب زمین شش میدان اصولی برای انواع سپورتها تحت‌ساختمان گرفته‌بعدازلیول و کبل‌کاری مورداستفاده قرارداده است البته نا گفته
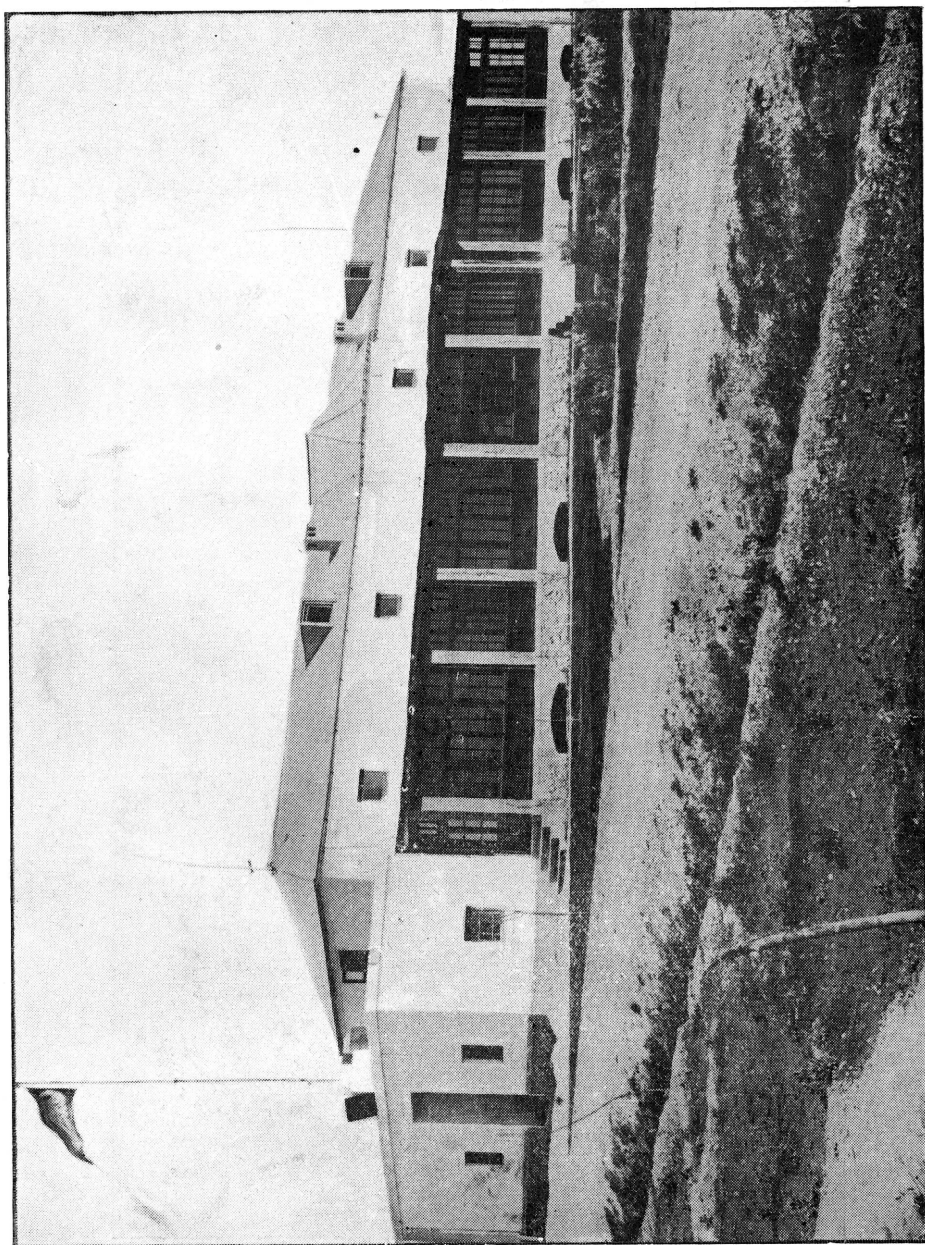
د قندهار عسکری قوماندانی
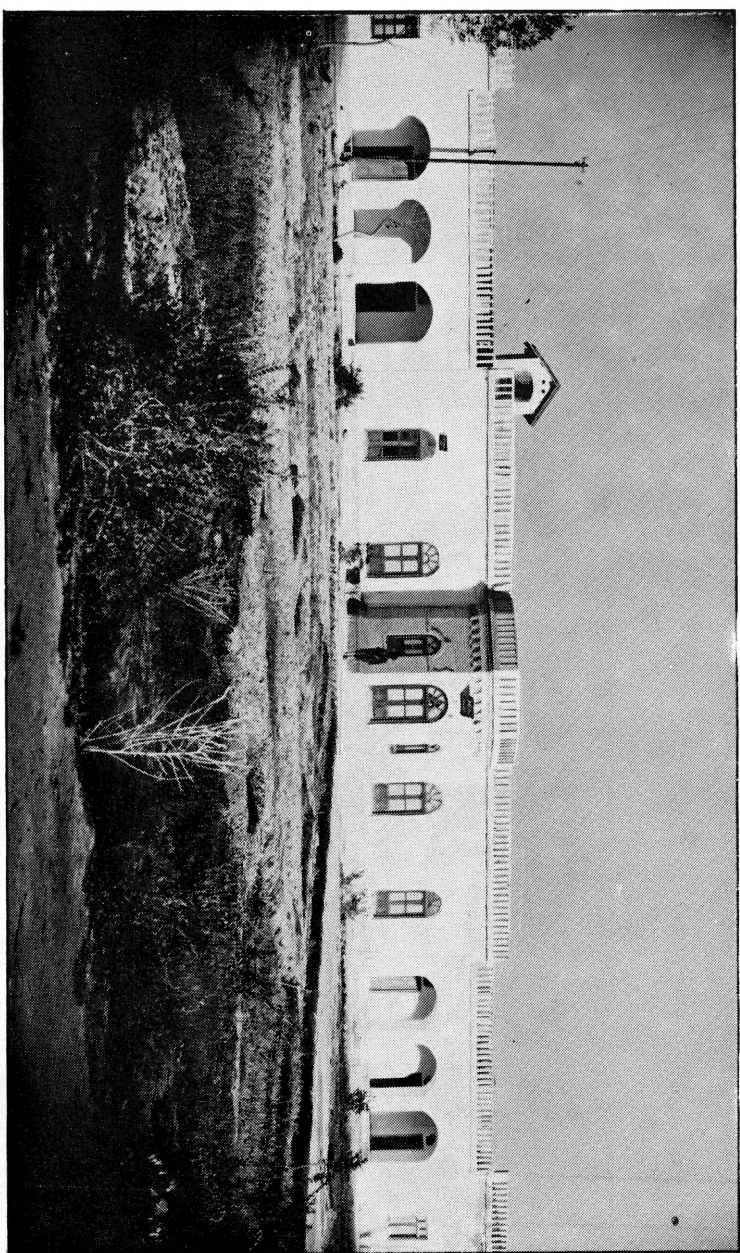
دقندهار دفرقې دار کانو رياست

دقندهار دفرقې دبرق او دتیلفون خانې ستېشن
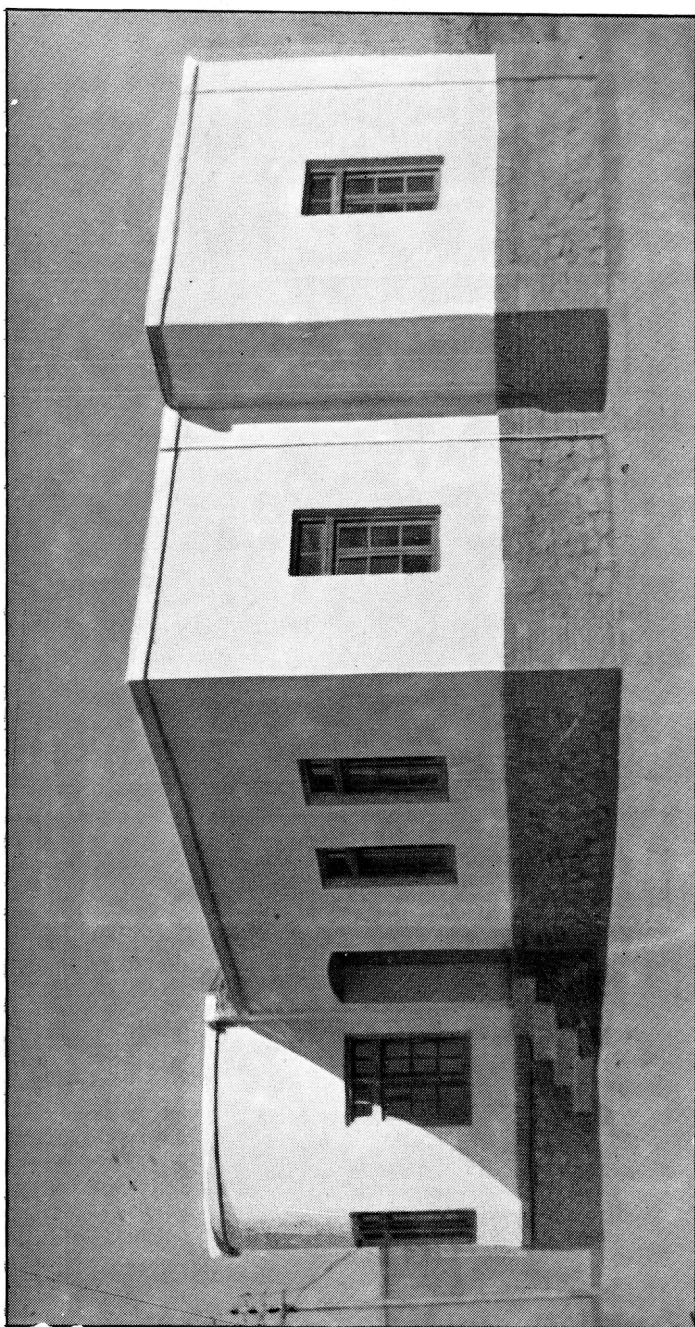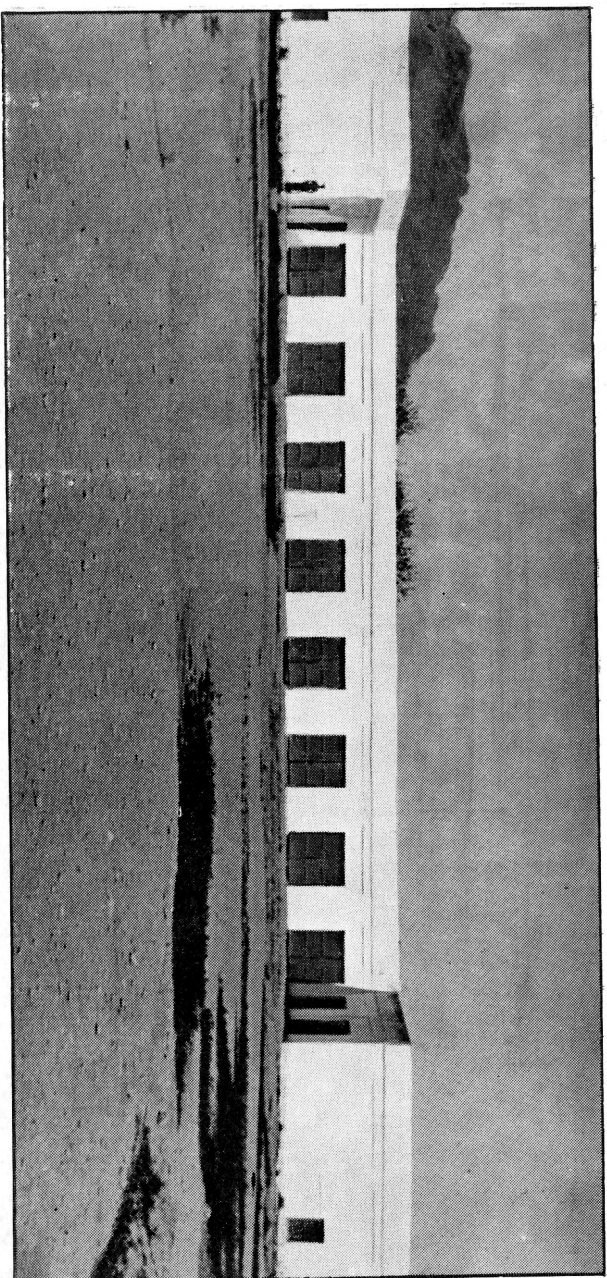
دقندهار دفرقي د نقليي گاراجونه

نماند که میدانهای مذکور ازهرحیث مورداستفاده قرار گرفته‌است وبعضی اجراآت واصولات آن ذیلاً شرح میگردد : ـ

الف ـ باطراف میدانهای مذکور قوریه های بیدقندهاری، چنارعرعر وچنار نیله، وپشه خانه وبته های یاسمن غرس شده است امسال نتیجهٔ خوبی داده تاهوای میدانهای مذکور راهمیشه صاف داشته وهم اسباب زینت میدانها رافراهم آرد ، درمقابل این قوریه ها خیابانچه ها باندازهٔ چهارمتر کشیده شده وبکنار های آن درختان عکاسی وپشه خانه غرس گردیده که البته در موقع ضرورت سرك موتر روشده میتواند .

ب ـ بطرف غرب میدانهای مذکور دومیدان بزرگ برای حاکی باندازهٔ ٦٥ در ٩٠ ویك میدان باندازهٔ ١٠٥ در ٧٥ یارد ساخته شده وبین این دو میدان یك میدان برای بازیهای باسکتبال ، والی بال وتینس تهیه دیده شده و کنار میدانهای متذکره به گلدانها مزین گردیده است وبکنار شرقی این میدان وسطی یك استگاه موتر تعیین گردیده تادر وقت لزوم مورد استفاده قرار داده شود ، بکنار شرقی میدانهای مذکور هم میدانها وموتر گاه ، گلدان مثل حصهٔ غربی ساختمان شده در حصهٔ وسطی این اراضی دو میدان بزرگ برای فتبال ساخته شده که عرض آن ١٠٥ در ٧٥ یارد میباشد اطراف این دومیدان راهم با گلدانها زینت بخشیده بر علاوه درحصه وسطی این دومیدان یك ساحهٔ وسیع را برای تعمیر یك کلوب جای گذاشته شده که در آیندهٔ قریب مطابق نقشهٔ جداگانه به تعمیر یك عمارت اصولی پرداخته خواهد شد .

٤ : ـ لیول کاری والحاقیه وسیع ساختگی میدان سپورت سابقه مکتب نجاب تکمیل و کبل کاری شده .

وهکذا یك میدان والی بال در مرکز وزارت ازطرف ریاست سپورت تحت لیول کاری آمده که تکمیل گردیده .

٥ : ـ تعمیر میدانهای فتبال ووالی بال درولایت قندهار برای مکتب «احمد شاه بابا لیسه» و«میرویس بابالیسه» تکمیل گردیده .

٦ : ـ چون درسابق اساس سپورت بصورت صحیح گذاشته نشده بود ریاست سپورت بعد از تجارب متعددی برای تشکیل اساسی سپورت درافغانستان لوائح تشکیل تیم ها ولست البسه وسامان را به یك نوع بست تعین ومطابق به آن سامان والبسه به مکاتب مرکز وولایات فرستاده ودرمقابل آن از تمام مکاتب افغانستان تیم های متشکله را میخواهد . بناءً علیه در هذا سنه مقدار زیاد سامان والبسه سپورت ازخارج وارد وبمکاتب مرکزوولایات توزیع نموده وهمچنان یك اندازه سامان سپورت ازفابریکهٔ ریاست المپیك حربیه خریداری نموده است که بادیگر لوازم سپورت توزیع شده .

۷ :- مسابقات بهاری سپورتی درماه جوزا بین‌تیم های مکاتب مرکز از بازی فتبال بعمل آمد بصورت لیك سیستم مدت یك ونیم ماه دوام ورزیده بالاخره لیسهٔ استقلال نسبت باقران گوی سبقت‌را ربوده وعنوان قهرمانیت‌را حائز گردید .

۸ :- مسابقات خزانی بین‌تیم های مکاتب مرکز بعمل آمده ودربازیهای متذکره مکاتب آتی‌الذکر قهرمان سپورت مذکور شناخته شدند .

حبیبیه :- قهرمان باسکتبال .

استقلال :- قهرمان هاکی ووالی‌بال .

۹ :- حسب درخواست ریاست تعلیم وتربیه صورت بازیهای ملی‌را بدست آورده و ترتیب داده بریاست مذکور فرستاده شدتا درآینده در پروگرامات مکاتب عندالزوم ازان استفاده شده وعملی گردد .

۱۰ :- سابق‌برین معلمین وتولگی‌مشر های سپورت طوریکه لازم است از قوانین مختلفه سپورتی بصورت اکمل واقفیت نداشته و درحین اجرای سپورت بمشکلات زیادی بر میخورند وازین رهگذر بی‌انتظامیها و عدم دیسپلین در مسابقات بنظر میرسد برای رفع این نقصیه ریاست به تالیف کتابهای قوانین تمامی بازیهای مختلفه بین‌المللی از قبیل فتبال ، هاکی ، باسکتبال ، والیبال ، هیندبال ، تینس ، واتر پولرو بید منتن ، نت‌بال ، پنگ پانگ ، دیکتتنس ، بوکسنگ ، رکبی سپورت های انفرادی ، وبازی مختلفه برای اطفال خورد سال پرداخته وعنقریب بعد ازطبع بمورد استفادهٔ عموم گذارده می‌شود .

ریاست سپورت وحفظ‌الصحه درشق صحی خویش درهذا سنه بامور ذیل پرداخته است :

۱ :- برای معالجه وادویه طلاب معارف مبلغ (۵٤٦۱٦) افغانی (۵۱۰) دالر منظوری حاصل دأشته مبلغ (۱٦۵٤) افغانی ادویه ازخارج وارد ومابقی آنرا ازدیپوی عمومی وسائر شرکتهاي موجود مرکز ادویه خریداری نموده وباستفادهٔ مریضان گذارده شده است .

۲ :- درسنوات ماضیه شعبه‌صحی ریاست سپورت وحفظ‌الصحه یکنفر داکتر ویکنفر معاون داکتر داشت که بمعالجه طلاب مکاتب مرکز مصروف می‌بودند بعد از دقت وتجربه زیاد بنظررسید که این دونفر بمعالجه وتداوی طلاب مکاتب رسیدگی کرده نمی توانند تقرر دونفر معاون داکتر را درهذاسنه ۱۳۲۰ جدیداً منظوری حاصل نموده دونفررا بحیث معاون داکتر استخدام وبکارهای صحی محول نموده که یومیه قرار تقسیم اوقات معینه بمکاتب مرکز بمعالجه وتداوی طلاب‌وارسی می‌نمایند اگرچه داکتران ومعاونین موجوده هم کفایت ورسیدگی کرده نمی‌توانند ریاست سپورت درصدد اینست که چندنفر دیگر را نیز بحیث معاونین داکتر بدست آورده ودر شق صحی بکار بیاندازد تااگرخدا بخواهد از امور صحی طلاب مکاتب زیاده

برزیاده مطابق دستورالعمل های صحی وارسی کرده شود .

۳ :ـ برای اجرای پیش آمدجراحات وغیره واقعات غیرمترقبه ازقبیل زخمها وشکسته گی ها وامثال آن بیکنفر جراح احتیاج اشد حس میشد درهذاسنه تقرر یکنفر جراح را منظوری حاصل وبکار مقرر نموده تابه امورات جراحی شفاخانه معارف عندالزوم رسیده گی نماید .

٤ :ـ درهذاسنه شفاخانهٔ معارف موفق شده است که به تعداد (٦٢٩٥)نفررا معائینهٔ عمومی وتعداد (١٠٩٤٠) نفر که به امراض مختلفه مصاب بودند . معالجه وادویهٔ لازمه بدهند کهاحصائیه آن قرار آتی است :ـ

۱ :ـ معاینه عمومی شده	٦٢٩٥ نفر
۲ :ـ مرض چشم علاج شده	۱۱۲۱ »
۳ :ـ « گوش « »	۳۱۰ »
٤ :ـ « دندان « »	۲۰۸ »
٥ :ـ امراض ساری تحت تداوی ومعالجه آمده	٦٩٦٩ »
٦ :ـ « داخله معالجه شده	۲٦٦۰ »
۷ :ـ « متفرقه « »	۲۰٦٦ »
۸ :ـ مریضانیکه بمتخصصین وزارت صحیه فرستاده شده	۲۰٦ »
جمله	۱۷٤٤۱ نفر

٥ :ـ در هذا سنه ریاست سپورت بعد از طی مذاکرات توانست باوزارت صحیه موافقت حاصل نماید که تمام موسسات صحی مربوط وزارت موصوف را که به نقاط مختلف مملکت موجوداند ازطلاب معارف ومکاتب افغانستان معائینهٔ عمومی نموده ودرین راه معاونت به امور صحی وزارت معارف بنمایند چنانچه مفکوره فوق عملی شده نتائج آن بریاست سپورت واصل آمده واکثر مصابین امراض مختلفه تحت معالجه گرفته شده نتیجهٔ اطمینان بخش ازان بدست آمده است .

٦ :ـ هکذا ریاست سپورت بعدازطی مذاکرات زیادی توانست که بموافقه وزارت صحیه توسط داکتران متخصص دندان ازتمام طلاب مکاتب مرکز معاینهٔ عمومی نماید و نتائج آن صورت تداوی از وزارت موصوف به این ریاست رسیده واکثر طلابیکه بشفاخانهٔ معارف تحت علاج گرفته شده وآن قسمت مصابین امراض دندان که توسط متخصصین دندان علاج میگردیدند بقرار لائحه جداگانه وصورت موافقه وزارت صحیه تحت علاج آمده نتیجهٔ خوبی ازآن گرفته شده است .

۷ :ـ نظر به معالجهٔ اساسی دندان وپاك داشتن آن قرار تصویب متخصصین امراض

دندان وزارت معارف برای هذالسنه بتعداد دوازده هزار دانه مسواك خریداری نموده به طلاب غیر مستطیع مکاتب مرکز توزیع نموده است .

۸ :- برای اینکه از شیوع مرض چیچك درمکاتب مرکز جلو گیری بعمل آمده باشد ریاست سپورت وحفظا لصحه بمعاونت وزارت صحیه تمام طلاب مکاتب مرکز را آبله کوبی وازفضل خدای توانا واقعه مختلف امراض چیچك تاحال بمکاتب بنظر نرسیده است .

۹ :- نظر بموافقه ریاست سپورت ووزارت صحیه تمام طلاب مکاتب افغانستان چه در مرکز وچه درولایات به ادویهٔ مرض ضدتیفوئد (تب محرقه) انجکسیون (پیچکاری) گردیده و نتیجهٔ قناعت بخش ازآن گرفته شده است .

۱۰ :- پیشتر ازین ریاست سپورت وحفظالصحه جای صحیح واصولی نداشته بناءً علیه پس ازمنظوری مقامات صلاحیت داربرای ادارهٔ ریاست سپورت وشفاخانه معارف درسمت جنوبی باغ وزارت معارف عمارت یك طبقه که اطاقهای متعددی را دارا بوده تحت ساختمان گرفته شده که یك حصهٔ آن تکمیل وریاست بانجا نقل مکان نموده .

مدیریت موزه

ترتیب نمایشگاه البسه ملی یاتاسیس موزهٔ انتوگرافی درافغانستان :

دائره موزه بجدیت تمام بعملی نمودن این نظریه عالی اقدام کرده متحدالمال بامضاء والا حضرت وزیر صاحب معارف عنوانی نائب الحکومه ها وحکام برای جمع آوری البسه ملی صادرنموده نائب الحکومه گی ها حتی الامکان البسه ملی را فراهم آورده ارسال نمودند علاوه برآن بعضی اشخاص وطن دوست نظر بحس وطن خواهی البسه وغیره سامان بموزهٔ انتوگرافی اهدا نموده اند دائره موزه هیئت های جداگانه تعین نموده به اطراف واکناف مملکت اعزام کرده که البسه ملی آ والاء را که مروج باآن اقوام بوده جمع کرده باخود آوردند .

موزهٔ انتوگرافی در کلوپ فابریکه حجاری ونجاری ترتیب یافته بتاریخ اول سرطان ازطرف والاحضرت وزیر صاحب معارف معاون صدارت عظمی افتتاح گردید .

دردعوتیکه به مناسبت افتتاح نندارتون داده شده بود اراکین معارف ومطبوعات و علما وفضلاء مرکز دعوت شده بودند مراسم به بیانیهٔ مدیر عمومی موزه وتاریخ راجع به اهمیت حفظ آثار ملی ومقام انتوگرافی درتاریخ بیان نموده بعد والا حضرت وزیر صاحب معارف یك سلسله مطالب جامع ومفیدی ایراد فرمودند بعد ازان والاحضرت ممدوح به اطاق های (نندارتون) تشریف برده ملاحظه نمودند که قرار ذیل بچهار قسمت علیحده تخصیص یافته بود .

۱ :- لباس های مروجه کابل ، تصاویر پادشاهان ، صنعت نجاری قدیم ، زیورات ، اسلحه

ودست دوزی های زنانه ومردانهٔ وردك ، میدان ، غزنی ، جلریز ، وغیره البا س های زنانه قرن ۱۹ از قبیل ارخالق وپیراهن چرمه دوزی که بنام طوپ خانه یاد میشد وسوزن کاری ودست دوزی که در روی ارخالق وپیرهن ها ودستمالها صورت گرفته بود .

۲ :ـ البسه قندهار وسمت جنوبی وتصاویر باد شاهان وزیورات وپارچه های دست دوزی که عبارت از تکه های خامك دوزی که بالای صحن سفید وخصوص چند پیراهن زنانه که خامك‌دوزی فوق‌العاده شده پیراهن های مردانهٔ هررقم سمت‌جنوبی وقندهار مرتب‌شده بود .

۳ :ـ البسه جلال آباد ، نجراب ، وتگاب ، ونورستان دیده میشد لیکن سامان نورستان مکمل تر وخوبتر ازقبیل اقسام آلات موسیقی صنعت‌چوب کاری وسامان حرب وآلات مطبخ ویکعده تصاویر ومناظر نورستان مخصوص شان پوست بز ولباس های پشمی سفید وغیره .

٤ :ـ دراین قسمت البسه هزاره جات وترکستان از قبیل پیراهن های مردانه وزنانه وچپن های ابریشمی پخته دوزی وصنعت دست دوزی وبافت گلیم وقالین بود .

علاوه از چهار اطاق فوق یك‌خرگاه مجللی که تمام دیوار های‌داخلی آن به‌قالین چه های خوشرنگی پوشانیده ودر وسط خرگاه بالای‌میز مدوریك کتاب سفید گذاشته‌شده بود . که هرتماشاچی نظریهٔ خودرابان کتاب تحریرمینمود نمایش‌البسهٔ ملی تابه یکنیم‌ماه‌اول سرطان الی ۱۵ اسد باز بوده وعده تماشاچیان که با گرم جوشی‌زیادی‌باین‌نمایشگاه حضوربهمرسانده بودند تقریباً به(۸۰۰۰) نفرمیرسد .

خریداری موزه

کتب وبعضی لوحه های قلمی خوش خط وغیره سامان که جدیداً در سال ۱۳۲۰ علاوه شده است وتعداد کتب‌ولوحه ها ٥٤ میرسدکه بسیاری آن دارای اهمیتی خوبی میباشد سامان کتب وغیره که بدفعات قرار فیصله های مجالس وزارت معارف که ع ، ص معین دوم و ع ، ص مشاور و مدیر موزهٔ کابل شمولیت داشته خریداری ودر موزیم حفظ است .

ششمین دورهٔ حفریات بگرام :

بعدازوفات موسیوهاکن رئیس هیئت حفریات فرانسه درافغانستان وپیش‌آمد جنگی امور حفریات بعدازچند ماه تعطیل به ششمین حفریات بگرام شروع شد که از ۲٤ سپتامبر ۱۹٤۱ تا ۱۲ دسامبر سال مذکور دوام نمود این حفریات تحت نظرموسیو گرشمن مدیر جدید هیئت حفریات فرانسه وهمکاری ص، خیرمحمد خان و ص، محمدنبی خان‌اعضای مدیریت موزهٔ کابل اجراشد این حفریات شامل چهار کارگاه بوده .

۱ :ـ اولی متصل محلی بودکه پروفیسرهاکن آخرین‌حفریات‌خودرا درآنجا عملی نموده وازآنجا بعض آثار کوچك یونانی ویك مجسمه کوچك مسی یافت شده .

۲ : ـ حفرگاه دومی بطرف غرب شهرشاهی واقع بوده ونظر بمسکوکاتی که از آنجا پیداشده میتوان گفت که این شهر سه مرحله آبادی یونانی ـ پارتی و کوشانی را گذرانیده است

۳ : ـ حفریات برج عبدالله که بیك کیلومتری شمال خرابه های شهرشاهی واقع است دراینجا مربعیکه ۱۵ ضلع داشت حفر شد وبملاحظه رسید که آثار آبادی قدیم دراثر تغیر زمین به اراضی زراعتی کاملا ویران شده سنگ های آنرا بجای دیگر حمل ونقل داده اند .

٤ : ـ این حفریات درهمین برج عبدالله ولی درزاویه شرقی بعمل آمد ومعلومات مفیدی راجع بطرز تعمیر واصول بدست آمد وتائید شد که اینجا فلسفهٔ جنگی نظامیان یونانی بوده که اسکندر درآنجا تعمیر نموده بود .

روشن کاری و پاك نمودن سامان سابقه غزنی وترمیم نمودن سامان سابقه حفریات بگرام بذریعه موسیو هاملن متخصص موزه امسال صورت گرفته که بسیاری آن اگر توجه شود بهترین آثار افتخارات تاریخی مابوده که ازخرابی نجات داده شده است وهمچنین بعضی سکوك که خریداری شده ویابطور اهداء بموزه رسیده پاك و بصورت موزونی درالماری گذاشته شده وعلاوه برآن یك سلسله تصاویر پادشاهان ومناظر تاریخی توسط ص، خیرمحمد خان رسم شده ودرجملهٔ تصاویرهای سابقهٔ موزه افزون گردیده .

مدیریت قلم مخصوص

این مدیریت ذاتاً برای اخذ تمام آن عرائض ومکاتبات ومراجعاتی است که از وزارات ریاسات ، ادارات ، مؤسسات ، مرکز کابل ـ ولایات ـ حکومات ـ داخل و خارج راساً ومخصوصاً بحضور ع ، ج والاحضرت سردار محمدنعیم خان وزیرمعارف (معاون صدارت عظمی) معروض وتقدیم می گردد وهمچنان سر بسته خدمت شان توسط همین مدیریت تهدیه میشود وزیر صاحب معارف بعضی ازین مراسلات را شخصاً بقلم شان مجاب وسر بسته توسط همین مدیریت قلم مخصوص بمرجع آن اعاده می فرمایند .

وجواب بعضی را به مدیر قلم مخصوص هدایت میدهند که تحریر و بامضای والاحضرت شان رسانیده بعداً ارسال دارد واکثری ازآنرا بعدازمطالعه بریاسات و ادارات مربوطهٔ آن توسط همین مدیریت ارجاع می فرمایند تا آنها اصولا بامضای والاحضرت ممدوح بجواب آن بپردازند !

مدیریت بودجه

۱ :ـ ماموریت بودجه دولت مصروف ترتیب وتوزیع بودجه معارف درمملکت بوده درعین حال احتیاجات غیرمترقبه را بصورتیکه ازدائرهٔ بودجه خارج نشده ودرامور مالی و موازنهٔ عمومی فشاری عاید نکند اداره ووارسی می کند، کذا درتقدیم تابلوهای میعادی وتطبیق آن

بحسابات خزانه دولت وتحصیل پولهای وارداتی مصروف وابراز فعالیت مینماید وعلاوتاً پولهای باقیات سنوات ماضی راتا اندازۀ تحصیل ومتباقیه رابوزارت مالیه تحویل وانتقال داده است . ودراصدارمتحدالمال‌های اصلاحی بشعب مربوطه کوشیده، درارسال تخصیصات افزودی معاشات معلمین که بتوجه حکومت بعمل آمده است اقدامات سریعانه نموده است .

۲ ــ ماموریت معاش ومصرف شق بودجــه دولت :

این ماموریت عهده دار تمام پرداختهای قطعی انتقالی تقاوی ومساعده بوده در ظرف سال‌مالی آنچه‌را بصورت قطعی پرداخته باصرفه واقتصاد بوده وآنچه‌را طورانتقالی تادیه کرده مراقبت تامه کرده است تابذخایر وتحویلخانه های ذولت اجناس واموال خریداری شده تحویل وتسلیم شده وهمچنان پولهای تقاوی ومساعده‌را باحسن‌صورت انجام وفیصدنود درتحصیلات وتصفیۀ حسابات خود باشخاص‌طرف معامله کامیاب وتماماً باقیات گذشته‌را بوزارت مالیه تحویل وانتقال داده ودرترتیب وتقدیم تابلوهای موعدی به تطبیق حسابات خزانه ودارائی بوزارت مالیه موفق ودرصدور هدایتنامه‌های حسابی‌متعلقه خویش اقدامات‌لازمه کرده ودرمناقصۀ قرارداد هاباشخاص طرف معامله بطور رضائیت بخشی کامیاب گردیده است .

۳ ــ ماموریت جنسی :

ماموریت جنسی یکماموریتیکه عهده‌دار وارسی تمام ذخایر مالی وزارت معارف بوده‌درهذا سنه بواسطۀ فشار اقتصادی وجنگ اروپا باوصف اینکه هیچگونه سکته در پروگرامهای تعلیمی مکاتب وشعبات مربوطه عاید نکرده است ازصرفه جوئی کارگرفته ویگانه موفقیت بی سابقه را که کامیاب شده است‌همانا ترتیب‌تابلوی جنسی تحویلخانه‌های‌متعدده وزارت‌معارف وتحویلدادن آن بوزارت مالیه است علاوتاً درتصفیۀ محاسبات سامان و لوازم مستهلك داخل اقدام سریعانه است ودرترتیب یك‌حساب صحیحی برای موزیم (که‌ذخایر گرانبهای مملکت شمرده میشود) داخل اقدامات بوده ودرموجودی تحویلخانه‌ها وتصفیه تفاوتهای آن‌فعالیت زیادی نموده است .

٤ ــ ماموریت مدرك جدیــد :

درحقیقت این ماموریت وظایف یك‌مدیر کنترول کوچك‌را بسر کتابتهای جداگانه اداره می‌کند که اگر به توضیحات وجزئیات اجراآت آن بپردازیم عین اجراآت ماموریت بودجه، معاش و مصرف و جنسی میباشد و تمام آن اجراآتی را که درشق بودجه دولت ماموریتهای جداگانه اداره می کند دراینجا در تحت اثر یکماموریت اداره میشود ولی دراجراآت از ماموریت‌های مذکور هیچ تفاوتی ندارد .

٥ ـ کنترو ل های مربـو طه :

کنترولهای مر بوطه نیز درطرز اجراآت تابع اجراآت کنترول مرکز بوده وتماماً در تقدیم نمودن راپورهای خود موفق شده اند .

دائرۀ مامورین و اجرائیه

وسعت که‌درسنه ۱۳۲۰ نصیب معارف مملکت شده همانطوریکه امور کلیه شعبات ودوائر وزارت معارف را مضاعف ساخته وبفعالیت آنها افزوده وظیفه دائره مامورین را بسهم خود بلندتر وموقرتر ساخت ، زیرا این دائره تمام مامورین ، معلمین، متخصصین ومستخدمین موسسات جدید ومکاتب موجوده‌را باید مطابق پروگرام پیش‌بینی شده ، تهیه وتدارك میدید ، واحتیاج مکاتب وموسسات عرفانی‌را ازین ناحیه مرفوع میساخت ، طوریکه ازاجراآت وگذارش امور یك‌ساله این دائره معلوم میشود کار کنان این دائره درطول ۱۳۲۰ نه‌تنها وظائف خود را ازرهگذر تدارك متخصصین ومعلمین وگماشتن مامورین ومستخدمین بمکاتب‌ودوائر جدیدالتاسیس انجام داده است بلکه ازناحیۀ ترتیب لوائح واصولنامه های که به‌تامین حیات وتکالیف معلمین ودوائر عرفانی ربط مستقیم دارد موفقیت‌های خوبی‌حاصل‌کرده است بصورت عمومی اجراآت دائره مامورین درسنه ۱۳۲۰ قرار ذیل خلاصه میشود :ـ

اول ـ ترتیب لوائح :

الف : قدم برجستۀ که‌دائرۀ مامورین درسنه ۱۳۲۰ برداشته ترتیب لایحه اقتدار وترفیعات معلمین است این لایحۀ تمام‌قسمت هائی‌را که مربوط بشرائط استخدام‌ترفیع وطرق بلند بردن سویه علمی معلمین است شامل میباشد .

ب :ـ لایحۀ مکلفیت خدمت معلمین :

این لایحۀ تمام مقررات مکلفیت خدمت معلمین را بشرائط مختلف که در دارا لمعلمین ها وکورس های تعلیم وتربیه تحصیل کرده اند توضیح مینماید .

دوم ـ تدارك متخصصین ومعلمین :

الف : اقدامات راجع به‌استخدام (۲۱) نفر متخصصین خارجی برای فاکولته‌ها ، لیسه ها مکاتب متوسطه .

ب :ـ شامل‌ساختن (۵) نفرمتخصصین تعلیم وتربیه وماذونین‌مکاتب ملکیه درخدمت‌عرفانی .

ج :ـ تجدید قرارداد با(۳٤) نفرمتخصصین خارجی که‌قرار داد های ایشان‌ختم‌شده بود.

د :ـ تقرر (۱۱۳) نفر فارغ التحصیل های دار المعلمین بمکاتب متوسطه و ابتدائیه !

ﻫ : ـ مؤظف ساختن (۱۱۰) نفر فارغ التحصیل کورس های تعلیم و تربیه بمکاتب ابتدائی

سوم ـ تقرر ماموربن ومستخدمین جدید :

الف : ـ تقرر یکنفر مشاور بوزارت معارف .

ب : ـ مقرری (۹) نفر مدیر بدوائر معارف مملکت .

ج : ـ شمولیت (۱۱) نفر بحیث عضو در ریاست تعلیم و تربیه ، ریاست تدریسات، ریاست تفتیش و دیگر دوائر مهمهٔ معارف .

د : ـ موظف ساختن (۱٤۸) نفر از درجهٔ مامور الی کاتب بدوائر مرکزی وولایات در شق معارف .

ﻫ : ـ استخدام (۲۷۰) نفر مستخدمین در موسسات و مکاتب بدرجات مختلفه .

دائرهٔ تنظیمات

تنظیم و تنسیق تمام امور مربوطه به آلات ـ ادوات ـ سامان ـ وسائل تعلیم و تربیه و وسائط آن و تهیه و تسویهٔ لوازم عرفانیه از وظائف اساسیهٔ این موسسه است .

این مدیریت دربیشبرد تمام آن اوامر وارشادات وزارت که راجع به شئون فوق باشد بکمال شطارت وفعالیت بذل مقدرت می ورزد . و همه لوازمات و ضروریات تمام مکاتب افغانستان را برطبق پلان ونقشهٔ مرتبه تهیه وتدارک می کند. ودر تهیه و تدارک کلیه ضروریات موسسات عرفانی بذل مجاهدت می ورزد . این دائره با وجودیکه از دو سال به اینطرف در تورید اموال خارجه و ضروریات مکاتب به مشکلات زیادی مواجهه شده است ، ولی باز هم با تمامی این مشکلات مقابله کرده و اشیای کار آمد مکاتب را بطوریکه در تدریسات مکاتب صدمه وارد نکند فراهم نموده است .

بصورت عمومی اجرا آت سال ۱۳۲۰ این دائره را میتوان در مواد آتی تذکار نمود:

۱ :ـ تسلیم گرفتن و توزیع نمودن تمام کتب تعلیمی تمام مکاتب مملکت .

۲ :ـ خرید و تهیهٔ سامان و لوازم تحصیل کلیه مکاتب وموسسات عرفانی .

۳ :ـ آماده ساختن ضروریات لابورا توار ها و تهیه کتب برای کتابخانه‌های مکاتب .

٤ :ـ سررشتهٔ ترمیم و تعمیرات عمومی معارف.

٥ :ـ تهیهٔ سامان و ضروریات مکاتب لیلیه ازقبیل میز ، چوکی ، الماری، چپرکت، بستره سامان طبخ ، لوازم نانخوری ، چایخوری و غیره مکاتب .

٦ :ـ سررشتهٔ سه هزار دست البسه برای طلاب فاکولته‌ها ، مکاتب مسلکی و مستخدمین

۷ :ـ تدارک لوازم و چوب محروقات مکاتب و موسسات مرکزی .

۸:- فراهم نمودن سامان قرطاسیهٔ کلیه دوائر عرفانی مرکز و ولایات.

مدیریت اوراق

مدیریت اوراق درسال جاری در وصول و ایصال وارجاع مکاتب آتی اجرا آت کرده :
۱ :- ریاست تفتیش شعبه مرکز (۱۱۰۰۸) ۲ :- ریاست تفتیش شعبه ولایات (۵۰۵٤)
۳ :- ریاست تفتیش شعبه مخصوص (۲۳۸۲) ٤ :- ریاست تدریسات (۸۲۰۸) ۵ :- ریاست سپورت و حفظ الصحه (۵٤۰۰) ٦ :- ریاست تعلیم و تربیه (۲۹۱۰) ۷ :- ریاست فاکولته حقوق و علوم سیاسی (۹٦٤) ۸ :- مدیریت مامورین شعبه تحریر (۷٦۹۰) ۹ :- مدیریت مامورین شعبه معلمین (۹۱۰٤) ۱۰ :- مدیریت مامورین شعبه اجرائیه (٦۱۰۰) ۱۱ :- مدیریت مامورین شعبه سوانح (۸۰۰) ۱۲ :- مدیریت تنظیمات شعبه داخله (۹۸۰۰) ۱۳ :- مدیریت تنظیمات شعبه خارجه (۲۰۷٤) ۱٤ :- مدیریت تنظیمات شعبه مدرك (۱۸۱۲) ۱۵ :- مدیریت کنترول شعبه بودجه (۷٤۰۲) ۱٦ :- مدیریت کنترول شعبه معاش ومصرف و دارائی (٤۲٦۸)
۱۷ :- مدیریت کنترول شعبه جنسی (۲۰۰۲) ۱۸ :- مدیریت کنترول شعبه مدرك (۲۷۵٦)
۱۹ :- مدیریت کنترول شعبه ترتیب بودجه (۱۲۰۰) ۲۰ :- مدیریت منطقهٔ بلدیه مکاتب ابتدائی (۸۹۸۲) ۲۱ :- مدیریت موزیم (٦٦۲) ۲۲ :- مدیریت اوراق شعبه اجرائیه (۷۲۸)
۲۳ :- مدیریت اوراق شعبه حفظیه (۱۵۰) ۲٤ :- شعبه قلم مخصوص وزارت (۳۹۱۰)
جمله (۱۰٤۳٦٦)

ریاست فاکولته طبی

فاکولتهٔ طبیه که از موسسات عمده وبرجسته شهریار استقلال ونجات بخشای افغانستان است باندازهٔ دارای اهمیت وقیمت میباشد که شرحش درین مختصر نمی گنجد وموضوعش خیلی بطوالت می انجامد بنابر آن ماازتعریف وتوصیفش منصرف واختصاراً باظهار مطلب می پردازیم :

فاکولتهٔ طبی نیز مانندسائر موسسات عرفانی درسال جاری مصدر بساخدمات عالی واجراآت عرفانی شده که از آنجمله باندراج وجیزهٔ آتیه اکتفا میشود .

بتاریخ اول حمل دروس سمستر دوم فاکولته ومکتب طبی ودواسازی شروع شده وبه اول سرطان امتحان هاشروع گردیده وبتاریخ ۱۵ سنبله امتحان هاختم گردیده وبه تعداد (۱٤) نفر طلبه ازفاکولتهٔ طبی فارغ التحصیل شده وبوزارت جلیلهٔ صحیه برای ستاژ فرستاده شدند همچنان (۱۰) نفر طلاب ازصنف سوم مکتب طبی فارغ وبه حیث معاون طب بوزارت صحیه معرفی گردیدند ازشعبهٔ دواسازی نیز (٦) نفر فارغ التحصیل شده وبرای خدمت بوزارت صحیه سپرده شدند به اول

ماه میزان سال تعلیمی شروع گردیده درصنف اول فاکولته (۸) نفر از فارغ التحصیلان بکلوریای مکاتب مرکز جدیداً برای تعقیب دروس فاکولته شامل شدند همچنان بتعداد (۱۹) نفر طلبه به صنف اول طبی و (۱۳) نفر به صنف اول دواسازی به اثر اوامر وزارت جلیلهٔ معارف شامل ومصروف تحصیل گردیدند!

بتاریخ ۲۰ جدی طلاب صنف سوم فاکولته حسب معمول همه ساله برای دسیلکیون به هند فرستاده شدند.

درسال جاری فاکولته طبی با دیگر مربوطات خود مثل مکتب طبی ودواسازی به یك جاجمع وتمرکز داده شد پیشتر ازین فاکولتهٔ طبی بدارالفنون ومکتب طبی ودواسازی در کیمیا خانه تدریسات خودرا تعقیب می‌نمودند برای رفع مشکلات برای همه در (نوی کابل) جای مناسب تهیه شده وبتاریخ ۲۹ برج قوس نقل نمودند وعلاوتاً طلاب مکتب طبی ودواسازی نیز مانند طلبهٔ فاکولته لیلیه شده اقامتگاه وسائر وسائل برای شان تهیه شده است.

علاوتاً دردوران سال درتنظیم لابراتوارها وتکمیل ادوات لازمه نیز تکامل خوبی بعمل آمده است.

ریاست فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی

این ریاست بامفخرت ازمؤسسات ذیقیمت عصر اعلیحضرت جوان جوانبخت، وازجملهٔ نهالهای برومند دورهٔ وزارت والاحضرت وزیر بادرایت ماهیباشد واهمیت وقیمت آن باندازهٔ عیان است که حاجت به شرح وبیان ندارد وبنابر آن بکمال اختصار ازبعض مجاری آن ذیلاً بناظرین آگاهی می دهیم.

قارئین مطلعند که تدریسات این فاکولته سه سال دوام میکند.

دراین فاکولته درسال اول تدریسی (۱۳۱۷-۱۳۱۸) ۲۴ نفر متعلم درصنف اول پذیرفته شد که ازآن جمله پس ازسه سال یعنی ختم دورهٔ تعلیمیه (۱۳۱۹-۱۳۲۰) ۱۴ نفر آن فارغ التحصیل شده وطبق پروگرام باخذ دیپلم موفق گردیدند.

درسال دوم تدریسی (۱۳۱۸-۱۳۱۹) ۱۲ نفر متعلم درصنف اول پذیرفته شد که پس از گذشتن دوسال ازآن جمله شش نفر دراین سال تدریسی (۱۳۲۰-۱۳۲۱) درصنف سوم شامل هستند.

درسال سوم تدریسی (۱۳۱۹-۱۳۲۰) ۱۲ نفر بصنف اول پذیرفته شد که درین سال تدریسی (۱۳۲۰-۱۳۲۱) صنف اول ممتدرا تشکیل نموده اند. ودرعین حال شش نفر دیگر درین سال (۱۳۲۰-۱۳۲۱) بصنف اول پذیرفته شدند که درنتیجه در هذالسنه فاکولته دارای دو صنف اول (اول ممتدواول) ویك صنف سوم میباشد.

فاکولتهٔ حقوق ازنقطهٔ نظر اینکه بمضامین تدریسیه بمتعلمین فاکولته کمك کرده باشد ودر

عین‌حال آثار تدریسی و کتب مفیدهٔ دیگر (حقوقی ، سیاسی ، اداری ، اقتصادی ، مالی، واجتماعی وغیره . . .) رابدست رس استفادهٔ علاقه‌مندان بگذاردمدیریت نشریات‌را تأسیس نمود . مدیریت مذکور ازاول حمل ۱۳۱۸ باجرای منظور فوق مشغول شده بعلاوه دروس جاریه در صنوف فاکولته که پی‌در پی بصورت کتاب طبع‌ونشر نمود کتب‌دیگری رانیزازالسنهٔ خارجی ترجمه وطبع نموده‌است که‌تااین سال (۱۳۲۰) تعداد نشریات فاکولته‌به (۵۲) جلدرسیده است که‌از آن جمله تا کنون (۳۱) جلدراازطبع خارج‌نمود وبدسترس افاده گذاشته است .

امور اقتصاد

اجراآت مدیریت عمومی صنایع وزارت‌اقتصاد ملی :

به‌نسبت بحران دنیاومسدود بودن راه های تجارتی در سال ۱۳۲۰ مدیریت عمومی صنایع به‌تدویر وتاسیس فابریکه‌ها وموسسات صناعتی که‌درنظر بودموفق نگردیده وفقط باجرای بعضی کارهای ذیل ـ اقدام نموده است .

نشر اصولنامهٔ تشویق صنایع .

تدوین اصولنامهٔ کار وعمله جات وسپردن آن بمقامات صالحه جهت اخذ منظوری ونشر .

فروش فابریکهٔ پشمینه‌بافی قندهار وتاسیس موسسهٔ (دقندهار دوړیواوډلوشرکت) به سرمایه (۵ملیون) افغانی تحت‌ریاست جناب‌حاجی عبدالخالق خان .

تاسیس (موسسه کمك‌صنایع دستی) به‌غرض پیشبرد صنعت نساجی دستی وطن‌به سرمایه ـ (یك‌ملیون) افغانی‌تحت ریاست جناب عبدالغفور خان .

ترتیب اوراق احصائیه بغرض درج قوه محرکه ، مواد خام ، حاصلات ، معاش ومصرف ، وپرزه‌جات فالتوی کارآمد یکسالهٔ موسسات .

اعزام‌یك هیئت سیار بحکومت کلان‌شمالی جهت گرفتن احصائیه صنعتگران دستی آنجا .

استحصال‌فرامین حاوی اخذاحصائیه صنعتگران دستی‌ازمقام عالی‌صدارت عظمی وارسال‌آن هابه حکومات اعلی‌وولایات .

استخدام یکنفر متخصص خارجی جهت سرکشی امورماشینی موسسات صناعتی وبسته کاری فابریکه جدیدبوت دوزی واقع‌زنده بانان ذریعهٔ متخصص مذکور .

تعمیر یکصد پایه کارگاه نساجی دستی عصری .

تعمیروتوسعه عمارت نندارتون وتوزیع انعامات‌جهت‌تشویق به‌صنعتگران که مصنوعات ایشان درنندارتون حائزدرجه گردیده بود .

اخذ لایسنس های مواد وارداتی موسسات صناعتی وسپردن آنها بموسسات متذکره .

ثبت جزو وارقیمت سامان ومواد مستحصله فابریکات بغرض اینکه مواد مستحصله خودها را از قیمت معینه آن اضافه تر بفروش نرسانند .

ارسال جداول واوراق علیحده طورنمونه بموسسات صناعتی تامطابق آن پیشنهاداخذ لایسنس سامان کارآمد فابریکه ویاپیشنهاد ترمیم سامان مرمت طلب خودرا بنمایند .

امور صحیه

درین سال یکی از عمده ترین کار های وزارت صحیه تاسیس یك تعداد شفا خانها ومعاینه خانها در نقاط مختلف است که برخی ثابت وعدهٔ بطور سیار میباشد ـ معاینه خانها وشفاخانهای ثابت مانند سایر معاینه خانها و شفاخانها در یك نقطهٔ مملکت متمرکز بوده است .

اما معاینه خانهای سیار دریك ناحیه تمرکزیت حاصل ووقتاً فوقتاً در نواحی مربوطه گردش نموده بمعالجهٔ مریضان درقریه ودهات شان پرداخته وآنهائی را که لزوم معالجهٔ طولانی داشته باشند به بستر شفاخانهای ثابت رهنمونی میکند. اما منظوری که معاینه خانهای سیار امسالهٔ وزارت صحیه دارد ازهمه اولتر معالجه وتداوی مریضان مبتلا به سفلیس و ملاریا است که نسبت بسالهای گذشته عدهٔ آنها بیشتر شده واین معاینه خانها بامصارف هنگفت وادویهٔ قیمتی درهر منطقه موظفه سیر و گردش می کنند ، ابتداء اشخاص مبتلا به سفلیس را (درصورتیکه نادارباشند بطور مجانی ودر صورت دارنده گی بطور اجرت) معالجه وتداوی می نمایند :

تاسیس شفاخانها :

۱ :ـ شفاخانهٔ ملکی حکومت کلان بلخ مربوط ولایت مزار شریف .

۲ :ـ یك معاینه خانهٔ سیار که مرکز آن درمزارشریف بوده ودرنواحی ولایت مذکور بمعاینه وتداوی مریضان می پردازد .

۳ :ـ معاینه خانهٔ ایبك بطورثابت مانند سایر معاینه خانها فعالیت میکند ،

٤ :ـ معاینه خانه سیار که مرکز آن درخان آباد بوده در ولایت قطغن و بدخشان بمعاینه وتداوی می پردازد .

٥ : ـ معاینه خانه سیار که مرکز آن درهرات بوده وبطورسیارمعاینه وتداوی مینمایند .

٦ : ـ معاینه خانهٔ حکومت شین دند مربوط ولایت هرات که بطور ثابت مانند سایر معاینه خانها کار می کنند .

۷ : ـ معاینه خانه حکومت غوریان مربوط ولایت هرات بطور ثابت بوده و مانند سائر معاینه خانها اجراآت می کنند .

۸ : ـ معاینه خانهٔ سیار درحکومتی اعلی میمنه که درمضافات نیز جهت تداوی و معالجهٔ مرضا می پردازد .

۹ : ـ معاینه خانهٔ ثابت درحکومت کلان خوست مانند سائر معاینه خانها بمعاینه وتداوی امراض مشغول میشود .

۱۰ : ـ شفاخانه حکومت کلان شتوار که بتداوی عمومی امراض اشغال ورزیده وعلاوه براینکه مریضان بستری را می پذیرد به پولی کلینیك امراض هم قیام می کند .

۱۱ : ـ یك شفاخانه درحکومت کلان تالقان که مانند سائر شفاخانها بوظائف اساسی خود وارسی می کنند .

۱۲ :ـ شفاخانهٔ عقلی وعصبی برای نسوان:ـ طبق پروژهٔ پنجسالهٔ وزارت صحیه تاسیس یك شفاخانهٔ عقلی وعصبی برای طبقهٔ نسوان ایجاب شده وعمارت اساسی آنهم از چندی در سال گذشته دردارالفنون زیر تعمیر گرفته شده است .

اقدامات راجع به مجادله باملاریای سمت شمال :

دراثر مجادله صحیه درسال ۱۳۲۰ نسبت به سالهای گذشته فیصدی هفتاد وپنج درمبتلایان مرض ملاریای سمت مذکور تخفیف بعمل آمده و یك امیدواری بزرگی را در مجادله بااین مرض وانمود کرد .

مرض کولرا:

درنصف ماه اسد ۱۳۲۰ مدیریت عمومی اموربین المللی وزارت جلیلهٔ خارجه نظر بمعلوماتیکه ازمنابع موثق بدست آورده بودند تیلفوناً بوزارت صحیه بروزمرض کولرارا درحصهٔ جنگل خیل کوهات قریب سرحدات افغانی معلومات دادند ، وزارت صحیه به سریع ترین ایام ترتیبات تدافعی وحفظ ماتقدم راروی دست گرفته وبسرعت تمام هیئت های صحی جهته واکسی ناسیون افراد حواشی سرحدی اعزام ودرعین زمان ابتداءً قرانطین های حدودی را دائر نمود ـ چنانچه به لطف خداوند پاك وترتیبات متاخذه مرض ازنقاط استیلا شده بعداز تلفات جزئی که صورت گرافیك آن ذیلا توضیح میشود بکلی رفع گردیده وقرانطین های دائر شده آزاد گذاشته شدند .

گرافیك صورت استیلای مرض کولرا

تاریخ شروع	محل اصابت مرض	تعداد مبتلا شدگان	وفیات	صحت
۷ میزان ۱۳۲۰	ترازائی خوست جنوبی	۷ نفر	۲ نفر	۵ نفر
۱۰ « «	عالم خیل « «	۴ «	۲ «	۲ «
۱۳ « «	یعقوب خیل « «	۲ «		۲ «
۱۳ « «	علی خیل «	۳ «	۱ «	۲ «
۲۱ « «	تنی «	۱۲ «	۴ «	۸ «
۴ و ۵ عقرب	جنوبی	۱۸ «	۱۰ «	۸ «
۴ قوس	درهٔ پیچ مشرقی	۵۰ «	۱۳ «	۳۷

تعداد واکسین شدگان ۱۶۲۳۸۰ نفر

وقایه ازملاریا وعملی نمودن مجادله با ملاریا در کابل :

وزارت صحیه وقتاً فوقتاً راجع به ملاریا هدایات کافیهٔ توسط دکتوران و متخصصین صحی تهیه کرده و آنهارا بوسیلهٔ صفحات مجلهٔ روغتیا و کنفرانسهای مخصوصه به اهالی وانمود کرده است وهم دکتور بلدیهٔ کابل پیشنهادات مفصل ومفید درمورد جلوگیری از ملاریای کابل نگاشته وتتبعات مفیدهٔ دراطراف این موضوع نموده ونسخهٔ از آن بریاست محترم بلدیهٔ کابل داده است .

معاینه خانه عمومی شهری :

وزارت صحیه در پلان تشکیلاتی خویش برای شهر کابل چهارمعاینه خانه راقائل شده بود که از آنجمله سه معاینه خانهٔ آن که عبارت ازمعاینه خانه شهرآراء ، چنداول و چمن باشد فعلاً دائر بوده و باتمام جدیت مشغول فعالیت میباشند .

معاینه خانه چهارمی که ازهمه مهمتر بوده و بنام معاینه خانه مرکزی یاد میشود مانند سابق ازطرف وزارت صحیه تدویر گردیده وپلان تعمیراتی آنرا بوسیلهٔ مهندسین ماهر وزارت فوائد عامه ترتیب و بعدازصحهٔ مقامات صلاحیت دار به تعمیر معاینه خانهٔ مذکور درجوار جنوبی دپوی عمومی آغازنمود .

این معاینه خانه علاوه ازاینکه درقطارموسسات عصری بشمارمیرود ودارای تمام لوازم عصری خواهد بود ، مزیت قابل ذکر دیگر که این معاینه خانه دارد عبارت ازینست که برای واقعات غیرمترقبه ازقبیل تصادم باموتر وغیره که درشهررخ میدهد پنج بستر برای پذیرفتن همچه اشخاص درآن تخصیص داده شده است .

تاسیس یك عمارت جدید برای ساخت ادویهٔ پیداوار مملکت وذخیره نمون سایر ادویه

طوریکه درسال گذشته ۱۳۱۹ اسم این موسسه درجمله سائر تعمیرات ذکرشده بود اینك درسال ۱۳۲۰ باساس نقشه های مرتبه درکرتیهٔ (٤) بنای این تعمیر گذاشته شد ، عمارت مذکور درزمرهٔ بناهای خیلی عصری بشماررفته و برای ساختن ادویه از پیداوار مملکت لابراتوارهای عمدهٔ رادارا میباشد ، یعنی وزارت صحیه درنظردارد از بسانباتات ومواد موجود مملکت یك تعداد ادویهٔ زیادی رابوسیلهٔ این موسسه بدست آورده و در دسترس استفادهٔ شفاخانهای مربوطهٔ خویش بگذارد وازطرفی بعضی ادویه جات ، فرعیه ازقبیل برخی شربتها تینچرها وغیره را ازمواد اصلیهٔ وارده ازخارج دراینجا تهیه نماید وعلاوتاً درعمارت مذکور یك حصهٔ وسیعی دیگر برای نگاهداشت وذخیره نمودن سائرادویه تخصیص داده شده که بصورت فنی برای یکمدت طولانی ادویه های مزبوره دراینجا محافظه‌شده می تواند .

همکاری بلدیه ها با وزارت صحیه :

ریاست بلدیهٔ کابل از آغاز سال ۱۳۲۰ تمام مصارف معاینه خانهای بلدیهٔ کابل‌ازقبیل معاینه خانهٔ شهر آراء ، چنداول وچمن رابرعهدهٔ خودقرارداده وبوزارت صحیه مساعدت کرد تادرتطبیق پلان خویش تعطیل مشاهده نکنند ، عموم مصارف معاینه خانهای شهری ازشروع امسال ۱۳۲۰ به بعد مربوط ریاست بلدیه بوده و وزارت صحیه صرف آنها را ازجهات فعالیت های عمومی مربوط صحت عامه مراقبت می نماید ودرتکمیل نفرفنی آن مساعدت خودرا دریغ نمی کنند ، همچنان ریاست بلدیهٔ مزار شریف نیز پسانها به همچنین اقدام جدی مبادرت کرده بودجهٔ مصرف ومعاش شفاخانهای خودرابردوش گرفته واسباب امتنان وزارت صحیه‌را فراهم نموده است .

استفاده ازموسسه باکتریولوژی مرکز :

درموسسه باکتریولوژی مربوط وزارت صحیه معاینات مختلفه ازقبیل معاینهٔ خون، معاینهٔ دماغی شوکی ، معاینهٔ ریم ، دمل ، بلغم ، ومعاینه مواد غائطه و غیره صورت می گیرد .

بکارافتادن لابراتوار دومی :

وزارت صحیه درین اواخر جهته سهولت مراجعین تجویز نمود که برخی تجزیه های عمومی ازقبیل تجزیهٔ ادرار وغیره رادرلابراتواردومی تحت اجراء قرار بدهد ، به اساس این

منظور بود که تمام سامان ولوازمات لابراتوارراطرف بررسی قرارداده و در تحت نظارت یکنفر دکتور باکترولوژ به تاسیس این لابراتوار پرداخته وردرپوی عمومی چندین اطاقی رابرای لابراتوار مزبور تخصیص داده است .

عمارت ادویه فروشی در کرتیهٔ ٤ :

درین اواخرچون اساس شهرجدید درحوزهٔ چهاردهی بنام «نوی کابل» گذاشته شده و کرتیهٔ چهارم آن درشرف تکمیل بوده وعدهٔ ازاهالی درآنجا سکونت هم اختیارکرده اند بنابران لزوم تاسیس یك ادویه فروشی را درین کرتیه دیده ومبادرت به تعمیر عمارت این ادویه فروشی نموده که اساس عمارت مذکور درسال ۱۳۲۰ آغاز گردیده و به پوشش رسیده است ، البته عین تمرکزیت اهالی درین کرتیه به افتتاح ادویه فروشی مزبور پرداخته شده وطوریکه لازم است طرف استفادهٔ اهالی قرار خواهد گرفت .

ترتیب تعلیماتنامه ها ، رهنمای تداوی وغیره

تعلیماتنامهٔ فن کمپودری

وزارت صحیه درسال ۱۳۲۰ اقدام به تهیه وتدوین یك پروژه نموده که در آن ازیکطرف راجع به تحصیل ، دوام دروس ، واخذ شهادتنامه وصورت انتساب وترفیع دواسازهامقرراتی وضع نموده وازجانبی نسبت به مصارف ادویهٔ که بصورت هنگفت در دواخانهای شفاخانهای مرکز وولایات بصورت رایگان بمصرف میرسد ، ترتیباتی را ذکر کرد که ازروی آن جمع ادویهٔ متذکره که به اهالی مجاناً داده می شودبالاخرپروژهٔ متذکرهازصحه ومنظوری مقامات عالیه گذارش یافته وتحت طبع میباشد .

اصولنامهٔ قوانین صحی محابس :

وزارت صحیه علاوه ازمراقبت های که درزمینه محابس مینماید یك رهنمای اساسی برای تنظیفات وحفظ الصحهٔ محابس ترتیب وآنرا به مقامات عالیه تقدیم داشته است تاپس ازاستحصال منظوری مورد تطبیق وعمل قراردهد .

رهنمای تداوی سفلیس :

وهم یك رهنمائی جهته تداوی سفلیس ترتیب وتدوین نموده که علاوه بر مجادلات و جلوگیری های زیاد این هم کمك نمایند رهنمای مذکور ازتصویب مقامات صلاحیت دار گذارش ومنظوری یافته تحت طبع است .

رهنمای مجادله باتراخوم :

برای اینکه اجراءآت مجادله با این مرض یك شکل متحدی داشته وتمام موظفین مجادله باعین طرزمفیدی اجرای فعالیت نمایند ، یك رهنمای مجادله باتراخوم ازجانب وزارت صحیه (که درتدوین آن ښاغلی اسمعیل خان «علم» متخصص امراض چشم سهم عمدهٔ دارد) تدوین و به صحهٔ مقامات عالیه رسیده وبه مطبعه فرستاده شده .

طبع تعلیماتنامهٔ حصهٔ پرستاری فن پرستاری وحفظ الصحه

حصهٔ پرستاری که قبلا از کتاب (تشریح فزیولوژی جراحی صغیر و پرستاری) ترکی ترجمه شده بود زیرطبع است تاپس ازطبع یك یك نسخهٔ آن برای طلاب مکتب پرستاری و کورس پرستاری اناثیه توزیع شود .

اعزام هیئت صحی به مشرقی :

درماه میزان وعقرب مرض ملاریادرسمت مشرقی کسب شدت کرده و یك اقدام فوری را جهت جلو گیری آن ایجاب می کرد - علیهذا با آنکه درسمت مشرقی تشکیلات وسیعهٔ صحی وشفاخانهای متعددی دائرواجرای فعالیت می کنند یك هیئت صحی مکملی بمقصد معاونت وهمکاری با ایشان ازطرف وزارت صحیه تعیین و بامقدار کافی کنین به مشرقی‌اعزام گردید و آنجا گردش کرده درجمیع نقاطیکه مریضان مبتلا به ملاریاموجود بود به معالجه وتداوی مریضان پرداخته ومرض رفع گردید .

مجادله باملاریا درسروبی :

نیز مرض ملاریا وبعضی امراض دیگررخ داده وروبه ازیادت گذاشته بود وزارت صحیه برای مجادله با این امراض ورفع سرگردانی اهالی بهتردانست ونیز یك هیئت صحی را باالوازم وادویه به سروبی که درآنجا مرض ملاریابود اعزام نموده وهیئت متذکره اقدام نمود و بعد ازاخذ نتایج مفیده عودت نمودند .

واکسین چیچك و آبله کوبی :

درین سال در بعض حصص مملکت مرض چیچك بیشتر بملاحظه رسیده و میخو است دامنهٔ شدت خودرا پهن تر سازد ، لذا وزارت صحیه درمناطقی که شدت مرض چیچك احساس میشد همانندم نفر آبله کوب را با آب واکسین چیچك وسامان لازمه فرستاده . و قرار احصائیه که در وزارت صحیه قید شده در سال ۱۳۲۰ به تعداد یك لك و هشتاد هزارنفر آب چیچك بمصرف رسیده است .

موسسات درجۀ دوم دندان سازی :

طوریکه درین اواخردراطراف لوائح اجرت موسسه های دندان‌سازی تدقیق بعمل آمد وزارت صحیه باین تجویزرسید که طلاب بی بضاعت معارف وافراد ناتوان ازعهدۀ پرداخت اجرتهای معینه برآمده‌نمی توانند پس چنین قرارداد که بایست یك موسسۀ دندان سازی درجۀ دوم برای ذکوردرمعاینه خانه مرکزی و یك موسسه دندانسازی درجۀ دوم برای اناث درشفاخانه مستورات دائرنموده وموسسه های مزبوره طبق لوائح اجرتی از درجۀ اول خیلی قلیل است به امورات موظفۀ خویش اشتغال نموده وازمراجعین باساس همان لوائح اخذ اجرت می نمایند ، فعلا موسسه های مذکور مشغول کار بوده واستفاده های با افراد بی بضاعت کمکی شایانی نموده اند .

تمرینات پاك نگهداشتن دندانها در مکاتب :

وقتی که بناغلی عبدالله خان طرزی دکتوردندان مقالۀ تحت این عنوان نگاشته ودرآن نظریاتی رادراطراف عملی شدن این تمرینات بوسیلۀ وزارت معارف وصحیه پیشنهاد کرده بود پیشنهاد متذکره ازجانب وزارت صحیه بوزارت جلیلۀ معارف ارسال و بالاخره هردووزارت آنرابخوبی تلقی کرده وباساس آن باتخاذ ترتیبات ذیل مبادرت نمودند .

۱ : ـ درابتداء این تمرینات درمکاتب مرکز عملی شود .

۲ : ـ پس ازتعیین تعداد تمام طلاب ومحل مکاتب ازطرف وزارت معارف ، مکاتب شهر به سه منطقه تقسیم شود ودرهرمنطقه یکی ازسه نفر دکتوران دندان که عبارت‌ازبناغلی عبدالله خان طرزی ، بناغلی فضل احمد خان وبناغلی میرنجم‌الدین خان میباشند گردش کرده و پس ازمعاینه دندانهای تمام طلاب مکاتب واعطای هدایت لازمه بایشان یك احصائیه مرتبی ازوضعیت دندانهای ایشان بوزارت تقدیم نمایند .

وزارت صحیه پس ازاخذ احصائیه مذکورچنین تجویزنمودتادرهفته‌دوباریکی ازدکتوران موصوف برای دوساعت درشفاخانه معارف یاجائیکه وزارت معارف تعیین کند رفته وبه معاینۀ دندانهای طلاب پرداخته هدایات ونسخه های لازمه اعطا نمایند .

٤ : ـ ازطرف وزارت معارف برای طلاب بی بضاعت‌مسواك تهیه شده‌دندانهای طلابیکه علاوه ازمسواك نمودن محتاج شستن باپودرمخصوص آن‌یاپاك کردن ، پرکردن، یا کندن‌بود.

درصورت اول پودر دندان باقیمت خیلی نازل که هریك ازطلبه از عهدۀ خریداری آن برآمده خواهد توانست ازطرف وزارت صحیه دریکی ازدوافروشی‌های‌شهری‌تهیه شده و به طلاب فروخته میشود ، درصورت های دیگر (یعنی کندن‌وپرکردن)وغیره نیز محض‌رعایت‌طلاب

معارف درقسم دوم موسسات دندان سازی که برای نادارها بوده ومحض از رهگذر اجرت باقسمت درجهٔ اول فرق کلی دارد پذیرفته ودرین قسمت هم ازطلبه تنها قیمت تمام شد ادویه مطالبه شده از اجرت دکتور وغیره صرف نظر میگردد .

تیفو یا محرقه :

امسال وزارت صحیه اهتمام نمود تاتمام افراد ومخصوصاً افراد عسکری به واکسین ضد محرقه ترزیق کرده شوند .

چنانچه این اقدامات نتیجهٔ مثبت داده وازلطف خداوند پاك امسال (۱۳۲۰) تعداد مبتلایان این مرض خیلی اندك و سیر مرض بسی بطی بود . تعداد واکسین که امسال به مصرف رسیده است عبارت از سی سی (۱۸۷۷۱۰) می باشد .

پلاستر و طبی :

طبق اصول طبابت برای تداوی شکستگی های اعضا ازقبیل پاو دست وغیره وزارت صحیه مجبور بود سالانه یك مقدار زیادی پلاستر (گچ) از خارج وارد نموده وطرف استفادهٔ شفاخانهای مربوطه قرار دهد ، چون دریناوان اوضاع موجوده مانع تورید همچه مواد خارجی گردیده است وزارت صحیه درصدد چاره جوئی این کار برآمده وبالاخر تجویز نمود که باید یك مقدار گچ طور نمونه از ولایت قندهار و ولایت مشرقی وارد و طرف تجربه قرار دهد ، چنانچه چندی قبل نمونه های پلاستر مذکور بمرکز وارد گردیده وبه شفاخانهٔ علی آباد دستور داده شد تانمونه های مزبوره را طرف تدقیق وتجربه قراردهد، درین اواخر نتیجهٔ تجربه بوزارت صحیه واصل آمده وپلاستر ولایت قندهار را درفن شکسته بندی نسبت به سائر گچ ها مفیدتر یافته اند ، گویا اکنون وزارت صحیه از تورید پلاستر خارجی مستغنی گردیده ونسبت به سابق بطریق سهلتر وقیمتنازلتر بااین پلاستر فعلی که همان سویهوخواص پلاستر خارجیرا حائز است به تداوی مریضان می پردازد .

ماشین های جدید اکسریز :

درین سال وزارت صحیه موفق شده است تابر علاوهٔ ماشین های سابق اکسریز یکعده ماشین های جدیدی نیز تورید ودر عمارت مخصوص آن نصب وبکار اندازد ، این ماشین ها اکنون بکار افتاده وجهة تدویر اصولی آن یكتعداد شاگر دانی ازمکتب میخانیکی به موسسهٔ مزبور گرفته شده است وعلاوتاً برای امور فنی اکسریز یکنفر متخصص هم ازترکیه موسوم به عزتمند احمد تلاشی بیگ استخدام وبکار گماشته شد .

افتتاح مکتب پرستاری :

در سال گذشته مفاهمهٔ که بین وزارت معارف وصحیه راجع به تاسیس وافتتاح مکتب پرستاری لیلی بعمل آمده بود تذکری داده شده اینک مکتب مذکور روزشنبه اول قوس به نطق ع ، ج ، وزیر صاحب صحیه ومعین های دوم وسوم وزارت جلیلهٔ معارف وجناب محترم رفقی بیگ مشاور ودیگر مامورین عالی رتبهٔ وزارت صحیه ، معلمین ومتعلمین مکتب پرستاری افتتاح شد ه تدویر مکتب درتحت اثر وزارت جلیلهٔ معارف صورت میگیرد شاملین این مکتب فعلاً پنجاه نفر میباشند.

مسایل تفتیش ومراقبت های عمده :

۱ :ـ برای اینکه ادویه فروشی ها در فروش ادویه اضافه ستانی نکنند وزارت صحیه حین مشتعل شدن جنگ اروپا مقرراتی وضع نمود که هر یك ادویه فروشی خود را مکلف میداند تاطبق آن رفتار نماید وصورت مقررات آن دریك هدایت نامهٔ جداگانه درج است .

۲ :ـ چون اغلبا از دوافروشی ها ادویهٔ را که از خارج وارد میکردند با هر قیمت که دلشان میخواست بفروش میرسانیدند واین رویه باعث تکلیف مراجعین دیده می شد ، وزارت صحیه تجویزی برقرار کرد تامطابق آن به ادویه فروشی دستور داده شود که قرار مقررات آن ادویه فروشی ها ادویه بفروشند مالکان ادویه فروشی دروزارت صحیه جلب شده ودرطی مذاکره که بعمل آمد یك تصویب علیحده که دارای دو ماده است صورت گرفت وجهت عملی شدن آن تفتیشات متعدده نیز تعیین گردیده است .

۳ـ ادویه فروشی های مرکزی نسبت به تفتیش های پی درپی که دایماً بعمل آمده ودرنتیجه نواقصات ادویه فروشی به آنها توضیحات داده شده وضمناً اخطار وجریمه نیز شده اند .

٤ـ اتلاف ادویهٔ زایدالمیعاد : وزارت صحیه جهت جلو گیری ازادویهٔ زایدالمیعاد هیئتی تعیین کرد تاجمیع ادویهٔ زایدالمیعاد دوافروشی هارا درحضور مالکین آنها تلف نموده واثری ازآنها نگذارد تادرثانی مورد استفادهٔ ناجائزی نشود ، این ادویه سه نقص دارد .

۱ :ـ ازالهٔ خواص ادویه .

۲ :ـ بدنامی دکتور .

۳ :ـ بدبینی مردم به چنین دوا فروش .

۵ـ از وزارت صحیه به تمام مدیریت های صحیهٔ ولایات و حکومات اعلی وکلان هدایات داده شده است که حسب مقررات موضوعه دایما ادویه فروشی هارا زیر مراقبت وتفتیش قرار دهند .

٦ـ موسسات دندان سازی شهری که دراثر تفتیش نواقصات آنها ظاهر شده بود از وزارت

صحیه یك یك لست ضروریات یك موسسهٔ دندان سازی به آنها فرستاده شد وازآن قرار کمبود لوازم هر کدام ازدندان سازی به مالکین شان وانمود شد تااشیا ولوازم موسسهٔ خودرا برطبق آن تکمیل کنند .

احراز تخصص :

فاکولتهٔ طب که یکی از موسسات نافعهٔ مملکت بشمار میرود از چند یست که همه ساله عدهٔ فارغ التحصیلان لایق و منوری تقدیم شعبات صحیهٔ مملکت نموده است دراین اواخر باتفاق وزارتین معارف وصحیه قرارگذاشته شد تابرحسب لایحهٔ که زمینهٔ تخصص ازطرف وزارت صحیه ووزارت معارف وریاست فاکولتهٔ طب مرتب وتصویب شده است دکتوران موصوف درموسسات صحیه علی آباد برای این موفقیت خدمت ودرراه اخذ تخصیص تحصیل نموده بحیث متخصص یك شعبه شناخته شوند .

اینك بناغلی دکتور محمداسمعیل خان «علم» که ازسه سال باینطرف درشعبهٔ چشم وبه آرزوی استحصال تخصص درین زمینه در موسسات صحی علی آباد تحصیل می کردند وز حمات زیادی رادرین راه متحمل شده اند ، روز ۱۶ جدی درحضورهیئت ممتحنه که تحت ریاست رفقی کامل رئیس فاکولتهٔ طب دائر شده وعدهٔ فارغ التحصیلان فاکولته وسایر علاقه مندان نیز وجود داشتند امتحان عملی ونظری قسمت های مختلف چشم را باموفقیت کاملی داده وتزی راهم که درین زمینه تهیه دیده بودند مورد قبول همه واقع ساخته وبالاخره بشرف کسب تخصص در چشم نایل وازین به بعد بحیث متخصص امراض چشم شناخته شده وازحقوق امتیازات تخصص و استفاده می نمایند .

موزهٔ صحی :

از وقتیکه وزارت صحیه موفق به طرح پلان پنجسالهٔ اجراآت خویش گردید ، تاسیس یك موزهٔ صحی را نیز درآن پیش بینی نموده ودرتهیهٔ مواد محتاج الیه مجسمه ها ازاروپا وتیارکردن یك تعداد مجسمه های لازمه درمرکز برآمده بالاخره توانست تایك تعداد مجسمه های ضروری را جهت عرضهٔ تماشا چیان واستفادهٔ طلاب فاکولتهٔ طب ومکتب طبی حاضر نماید ، چون عمارت موزهٔ صحی طوریکه بدرد یك موزهٔ اساسی خورده میتواند تعمیر نشده بنابرآن مولاژها ورسم های مختلفه برای بازدید اهالی ازین حیث مشکلات پیش میکرد تا کنون تنها منسوبین طب از مشاهدهٔ مجسمه های موزهٔ صحی استفاده میکردند .

ازهمین حیث بود که درتاسیس چنین موزه وزارت جلیله معارف نیز سهیم شده و نصف مصارف تاسیسیهٔ سال ۱۳۲۰ آنرا بدوش خود گرفته و باوزارت صحیه همکاری خویش را اظهار فرمودند .

وزارت صحیه یك رهنمای موزهٔ صحی را نیز تهیه دیده ودر صدد است تا عنقریب یك عمارت موزونی را (تا اعمار عمارت اساسی آن) برای موزهٔ مزبوره تخصیص داده وموزهٔ صحی را ولو بصورت ابتدائی هم باشد بروی هموطنان بکشاید ، چه وجود موزهٔ صحی یکی از ضروریات بخش صحیهٔ مملکت بوده ونتائج امراض مختلفهٔ ساریه‌را بصورت مشهود وبهتر ازهرچیز دیگر (مثل کتب ، رسایل وغیزه) طبی به مشاهده کنندگان نشانداده ویك درس عملی جهت احتراز از ابتلاء به امراض مذکوره بایشان اعطا می‌نماید .

تشکیل ماموریت های جدید :

دراثر پیشنهاد وزارت صحیه وموافقهٔ وزارت مالیه ماموریت‌های کنترول ذیل جدیداً منظور گردیده است :ـ

۱ ـ برای وارسی امور سناتوریم نسوان وموسسهٔ باکترلوژی یك ماموریت کنترول .

۲ـ جهت کنترول امور مربوطهٔ شفاخانه مستورات معاینه‌خانهٔ مرکزی، دندان سازی شعبهٔ تجزیه وتحلیل یك ماموریت کنترول .

مدیریت درمل واکی :

درسال ۱۳۲۰ ازتشکیل مدیریت عمومی معاونت اجتماعیه که قبلاً تاسیس آن درنظر گرفته شده بود تنها یك مدیریتی بنام « مدیریت درمل واکی » تاسیس ووظائف محولهٔ خودرا بدوش گرفته ومخصوصاً درقسمت مسائل ادویه ولوازم طبی درتحت ادارهٔ مدیریت عمومی حفظ الصحه صرف مساعی می‌نمایند .

سائر اجراآت متفرقه :

چهارده نفر فارغ التحصیلان دورهٔ چهارم فاکولتهٔ طبی که تعلیمات نظری خودرا بپایان رسانیده اند ودرپولی کلنیك های امراض مختلفه مشغول ستاژمیباشند اسامی‌شان درجدول علیحده تذکار یافته .

هشت نفر طلاب دورهٔ هفتم فارغ التحصیل مکتب طبی که تعلیمات نظری خود را به انجام رسانیده بودند داخل ستاژ گردیده اند وبعد ازتکمیل دورهٔ ستاژ بصفت معاون دکتور بمواضع لازمه مقرر وعازم خواهند شد .

شش نفرطلاب دورهٔ چهارم شعبهٔ دواسازی فاکولتهٔ طبی فارغ التحصیل وبه شعبات مربوطه مشغول ستاژ میباشند که بعد تکمیل ستاژ به‌شعبات اسپچیناری بصفت دواساز مقرر خواهند شد ـ

درگذشته یکعده طلاب ازولایات و حکومات اعلی وکلان جهة اخذ تعلیمات فنی کمپودری خواسته وتحت تعلیم گرفته شده بودند ، درهذا سنه در کورس کمپودری (۲۵ نفر) طلاب فارغ التحصیل شده وبه‌موسسات صحیه مربوطه مقرر واعزام گردیدند .

طبق معمول سال گذشته یکعده طلاب نیز جهة فرا گرفتن تعلیم آبله کوبی شامل کورس آبله کوبی موسسه باکترلوژی گردیده دروسط سال روان دورهٔ تحصیلات خود را بپایهٔ تکمیل رسانیده وبالاخر برای بسر رسانیدن ایام ستاژمصروف پراتیك درشعبات مربوطه گردیده اند .

از اواخر سال ۱۳۱۹ تاکنون رویهمرفته یك تعداد مکفی پرستارانیکه مدتهای ابتدائی را به صفت پرستاری در موسسات صحی علی آباد بسر برده بودند و در اثر توجه متخصصین فن جراحی لیاقت خود را در فن پانسمانچی گری ابراز و طرف تصدیق متخصصین مذکور قرار گرفته توانستند بعد از ملاحظه تصدیق و لیاقت عملی شان از طرف وزارت صحیه به اعطای تصدیق نامهٔ نائل و به شعبات مربوطه به صفت پانسمانچی مشغول کار شده اند .

دو نفر محصلین افغانی بنا غلی امیر محمد خان و عبد الله خان دورهٔ تعلیمات خود را در فاکولتهٔ طب ترکیه بسر رسانیده و برای تکمیل دورهٔ اسستانتی به موسسات صحیه علی آباد داخل ستاژ شدند .

مدیرانیکه به شعبات آتی الذکر بحیث مدیر مقرر شده اند :

۱ : ـ ص محمودخان مدیر صحیه و سر طبیب ولایت مزار شریف ۲ : ـص، حسن‌علی‌خان مدیر صحیه‌وسر طبیب حکومت‌اعلی‌میمنه ۳ : ـ ص، رجب‌علی‌خان‌مدیر صحیه‌وسر طبیب ولایت قطغن ٤ : ـ ص ، محمد ایوب خان مدیر صحیه وسر طبیب ولایت قندهار ٥ : ـ ص، محمد عظیم خان مدیر صحیه‌وسرطبیب حکومت اعلی فراه ٦ : ـ ص، محمد سرور خان مدیر صحیه و سر طبیب ولایت جنوبی ۷ : ـ ص، محمد شریف خان مدیر صحیه و سر طبیب ولایت مشرقی .

❀ ❀ ❀

چهارده نفر طلبه‌فارغ التحصیل صنف پنجم فاکولته طبی که به رتبهٔ دکتوران ستاژیر موسسات صحی علی آباد کار میکنند

۱ : ـ ص، کرام الدین‌خان ۲ : ـ ص، سردار محمدعزیز خان ۳ : ـ ص، لعل محمد خان ٤ : ـ ص، بالمکند ٥ : ـ ص، عبدالقدیرخان ٦ : ـ ص ، محمدعمرخان ۷ : ـ ص، عبدالواحدخان ۸ : ـ ص ، محمد مهدی خان ۹ : ـ ص ، عبد الحق خان ۱۰ : ـ ص ، عبد الصمد خان ۱۱ :ـ ص، امین‌الله خان ۱۲ : ـ ص، محمدانورخان ۱۳ : ـص، عزیزاحمدخان ١٤ :ـص، غلام‌حسن خان

❀ ❀ ❀

هشت نفر طلبه فارغ التحصیل دوره مکتب طبی فعلا معاونین دکتور ستاژیر

۱ : ـ ص ، زین الله خان ۲ : ـ ص ، سید محمود خان ۳ : ـ ص ، محمد ایوب خان ٤ : ـص، احمدعلیخان ٥ :ـ ص، میر محمد یعقوب خان ٦ :ـ ص، محمدرسول‌خان ۷ :ـ ص، محمد عمرخان

۸ : ـ ص، سید امام علی خان ۹ : ـ ص، سید عبد الصمد خان ۱۰ ص، شاه محمود خان .

❀ ❀ ❀

شش نفر طلبه فارغ التحصیل به رتبهٔ دوا سازی ستاژیر شامل خدمت اند .

۱ : ـ ص، عبد الغنی خان ۲ : ـ ص، عبد الغفور خان ۳ : ـ ص، عبد الاحد خان ۴ : ـ ص، محمد انور خان ۵ : ـ ص، محمد طاهر خان ۶ : ـ ص، حمید الله خان .

❀ ❀ ❀

طلاب سابق کورس کمپوندری مربوط معاینه خانه مرکزی که فارغ التحصیل شده اند

۱ : ـ سید محسن خان ۲ : ـ ملا محمد شریف خان ۳ : ـ نور الدین خان ۴ : ـ غلام محمد خان ۵ : ـ آقا میر خان ۶ : ـ محمد علیم خان ۷ : ـ عبد المتین خان ۸ : ـ عبد البصیر خان ۹ : ـ عبد السلام خان ۱۰ : ـ شیر احمد خان ۱۱ : ـ محمد حنیف خان ۱۲ : ـ شیر حسین خان ۱۳ : ـ غلام حیدر خان ۱۴ : ـ عبد الغفور خان ۱۵ : ـ فقیر حسین خان ۱۶ : ـ حمید الله خان ۱۷ : ـ آقا میر خان ۱۸ : ـ محمد شریف خان ۱۹ : ـ مردان شا خان ۲۰ : ـ نصر الله خان

❀ ❀ ❀

امور مالیه

تزئید عایدات دولتی:

تزئید عایدات مالیه جمعی و محصول مواشی و اصنافی و آسیابی سال ۱۳۲۰ نسبت به سال ۱۳۱۹ قرار ذیل است :

۱ :ـ مالیه جمعی ازقرار فیصد ۴۸ اعشاریه ۱ـ افغانی ،
۲ :ـ محصول آسیابی و اصنافی ازقرار فیصد ، ۶۹ « ۲ـ »
۳ :ـ « مواشی « « ، ۴۴ پول ۴ـ »

مدیریت خزاین :

درابتدای سال ۱۳۲۰ باساس پروژهٔ دافغانستان بانک ریاست خزانه عمومی لغو ومعاملات خزانه داری به تفصیل آتی مربوط د افغانستان بانک گردید .

الف :ـ واردات تمام وزارتخانها ودوایر مستقل ازابتدای شروع ۱۳۲۰ به خزانهٔ دافغانستان بانک تحویل میشود که بانک به حسب اصول بانکی آویز کریدت آنرا بدایرهٔ تحویل دهندهٔ پول وصورت حساب آنرا به تفریق معلومات هریك ازوزارتخانها ودوایر بوزارتمالیه میفرستند .

ب :ـ معاشات ومصارفات مرکزی تمام وزارتها ودوایر مستقل باساس اعتباراتیکه از طرف وزارتمالیه ماهوار برایشان داده میشود باصول بانکی عنوان دافغانستان بانك بذریعهٔ چك اجرا ودرمقابل بانك مذکور برعلاوه آویزهایکه بمرجعش میفرستند یك صورت حساب دیت کریدت

خودرا ماهوار بوزارت مربوطهٔ آن ارسال وبو زارت مالیه نیز یك نقل صورت حساب دوائر مذکور را بغرض ترتیب تابلوی عمومی وتطبیقات حسابی گسیل میدارند .

ج :- معاملات جنسی صکوکات بیك مدیریت علیحده بنام مدیریت خزانه مرکزی وزارتمالیه که جدیدتشکیل شده تفویض گردیده که تمام امور وثایق رامدیریت موصوف اجراومراقبه مینماید .

❀ ❀ ❀

امور پست ، تلگراف وتیلفون

الف :- مدیریت ارتباط .

۱ :- حل فصل حساب پوسته های ترانزیتی باروسیه هندمصر استرالیاوغیره وتأدیه طلبات آن

۲ :- حل فصل محاسبات رادیو تیلفونی باالمان .

۳ :- حل وفصل محاسبات تیلگرافی باهند، ایران، روسیه، المان، ایطالیا، جاپان .

٤ :- حل وفصل محاسبات پارسلات صادره وvارده ازراه هند .

۵ :- تحویلی یك دستگاه خبرات جوی بوزارت فوایدعامه که قبلاً ازقونسلگری افغانی در بمبئی خریداری شده بود .

٦ :- تهیه یك تعداد کتب فارسی قوانین پستی وپارسلات که از سفارت افغانی در طهران خواسته شده .

۷ :- اقدامات راجع بمفقودی تعطیل وتأخیر مراسلات وتلگرامات صادره بخارج .

۸ :- تادیهٔ پول سال ۱۹٤۰ افغانستان بدفتر بین المللی تلگرافی دربرن .

۹ :- تادیه پول سال ۱۹٤۰ افغانستان بدفتر بین المللی پوستی دربرن .

۱۰ :- ترتیب وارسال مراسلات فرانسهٔ غیراشغال شده ازراه هند .

۱۱ :- تبادله مستقیم پست بین کابل وطهران ازتاریخ ۲۵ ثور .

۱۲ :- ترتیب نرخنامه هوائی وارسال آن بدفتر بین المللی پستی در برن .

۱۳ :- پذیرفتن ارسالات فوتوپست واطلاع محصولات ومقررات آن به برن .

۱٤ :- ترتیب وطبع یك تعداد مکاتیب مخصوص برای مدیریت ارتباط بحروف لاتین .

۱۵ :- طبع تکت های ۱۵ پولی سبز و ۵۰ پولی جگری به تقریب جشن سال ۲۳ - استقلال وحصول منظوری یك اندازه تکت های مذکور وارسال آن بدفتر بین المللی پستی برن جهة توزیع به ممالك خارجه .

۱٦ :- ترتیب جوابات سفیر امریکا که راجع بموضوعات پست وتیلگراف وتیلفون ورادیو نموده بود .

۱۷ :- اقدامات بذریعه وزارت جلیله خارجه در باب شمولیت حکومت متبوعهٔ ما بقرارداد پوستی وپارسلات منعقده ارژانتین .

۱۸ : ـ ترجمه مقررات تلگرافی مترولوژی ومطبوعاتی واسعار آن بمدیریت عمومی تلگراف .

۱۹ : ـ اصدار هدایات لازمه بمدیریت تلگراف در باب اخذ (۲۵) سانتم طلائی=۱۲۵ پول از بابت رسید تلگرافی .

۲۰ : ـ تغیر نرخ فرانك طلائی ازسه افغانی به پنج افغانی واطلاع آن بمدیریت عمومی پست سویس وحصول موافقت مدیریت موصوفه .

۲۱ :ـ تغیر محصولات مراسلات پستی صادره بممالك خارجه واسعاران بدفتر بین المللی پستی برن .

۲۲ :ـ ترتیب و طبع نرخنامه جدیده مراسلات پستی صادره خارجه .

۲۳ :ـ « « « « پارسلات صادره خارجه .

۲٤ :ـ « « صورت حساب عمومی پارسلات .

۲۵ :ـ « « ورقه انتقال پارسلات .

۲٦ :ـ « « صورت حساب ماهانه تیلگرامات خارجه .

۲۷ :ـ « « « « « « رادیو تیلفونی خارجه .

۲۸ :ـ « لایحه وظایف مامورین مخابرات ولایات .

۲۹ : ـ حصول منظوری یك اندازه تکت های متذکره شماره (۳۲) که ذیلا توضیح است جهت ارسال بدفتر بین المللی پوستی دربرن . ۳۰: ـ ترتیب نمونه ورقه جوابیه بین المللی و ارسال آن به برن جهته طبع . ۳۱ : ـ تغیر رنگ تکت ۲۵ پولی سرخ به سبز و تغیر رنگ تکت ۷۵ پولی آبی به سرخ و طبع تکت جدید ۲۵ ـ ۱ ـ افغانی .

ب مدیریت پست :ـ

۱ : ـ نصب صنادیق پستی در مرکز وشعبات شهری جهت مراسلات عادی . ۲ : ـ جریان اوراق توکـل نمبر جهت کنترول مراسلات . ۳ : ـ ترتیبات جهت تهیه نمودن تمام انواع احصائیه جات پستی . ٤ : ـ انجام نمودن صورت حسابات مراسلات رسمی سال ۱۸ جمیع دوایر رسمی که نظر به لغویت مدیریت مخابرات همان زمان ناتصفیه بود . ۵ : ـ ترتیب جریان ساختن اوراق اصولی اطمینانیه پستی وتوزیع آن بجمیع دوایر مخابراتی . ٦ : ـ ترتیب نصب صندوق شکایات . ۷ : ـ ترتیب عقد قرارداد حمل ونقل پستی باشرکت سرویس . ۸ : ـ ترتیب جریان ساختن حمل ونقل پستی بین مزار ومیمنه هفته دومراتبه سابقا یك مراتبه بوده . ۹ : ـ ترتیب و طبع نرخنامه های پستی (از قبیل نرخنامه داخله وخارجه و نرخنامه هوائی و پارسلات خارجه) ۱۰ : ـ ترتیبات وجریان ساختن صورت حساب مراسلات جمیع دوایر رسمی بطور مختصر و انجام قطع حسابات ان ماهوار . ۱۱ : ـ ترتیبات پسته های بین هرات واسلام قلعه که ذریعه موترهای شرکت سرویس حمل ونقل میشود . ۱۲ : ـ ترتیبات حمل ونقل پستی بین قندهار وسپین بولدك که ذریعه موترهای شرکت سرویس که قبلا ذریعه موترهای

قرار دادی بعمل می آمد ۱۳ : ـ ترتیبات حمل ونقل پسته‌های محمداغه و کلنگار که قبلا ذریعه نفر حمل و نقل میگردید و اکنون توسط موتر حمل ونقل میبابد. ۱٤ : ـ ترتیبات مقررات معینه جهت داد وسترد تکت‌های پستی بین خزانه دارو کاتبان غرفه جات. ۱۵ : ـ تزئید اخذ محصول مراسلات خارجه . ۱٦ : ـ توزیع مواهیر رابری جدید برای ارسالات راجستر وارسالات رسمی وارسالات بیرنگ وغیره .

۱۷ : ـ ترتیب و تهیه و توزیع قرطاسیه مطبوعاتی پستی جمیع حکومات ثلاثه وعلاقه داریها .

۱۸ : ـ ترتیب و تهیه لوایح تقسیم اوقات پستی .

ج مدیریت تیلفون ـ اجراآت سمت مشرقی .

۱ : ـ تمدید لین جدید تیلفون ازمرکز حکومت شنوار به علاقه داری اچین بفاصله ۹ کیلومتر

۲ : ـ « « « به تهانه جات مربوطه سر کانی « ۱۳ «

۳ : ـ « « « « نر نگک الی پشد « ۲ «

٤ : ـ « « « « از مرکز حکومتی سرخ رودالی دو سر کهٔ لغمان « ۱۱ «

۵ : ـ « « « « از حکومتی کلان شنوار به غنی خیل که این لین غنی خیل از مرکز حکومتی کلان شنوار به علاقه داری نازیان و از علاقه داری به غنی خیل از راه دشت سابقا بی اصول تمدید یافته بود حال لین مذکور ازغنی خیل الی نازیان جمع و بصورت اساسی بمرکز حکومت کلان امتداد داده شد بفاصله ۱۲ کیلو متر .

٦ : ـ تمدید لین تیلفون ازلین سرخ رود به جای نقیب صاحب مرحوم بفاصله ۱ کیلومتر .

۷ : ـ ترمیم لین تیلفون از نرنگک الی چوکی به فاصله ۹ کیلو متر .

۸ : ـ تمدید یك لین جدید از سوچ بورد حسین کوت تاتهانه کوتل خیرخانه .

۹ : « « « « « سیاه سنگک الی یك انگه .

۱۰ : ـ « « « « « چهل ستون « سنگک نوشته .

۱۱ : ـ « « « « به تربیه خانه عبدالخلیل مشرقی .

۱۲ : ـ نصب یك عدد سوچ بورد پنج جایه در سیاه سنگک و اتصال لین های تیلفون به آن

۱۳ : ـ نسبت سال گذشته در سال ۱۳۲۰ یك تعداد تیلفون های جدید در نقاط مختلفه داخل شهر نصب شده . ۱٤ : ـ در سال های گذشته از مخابره خارج منطقه بلد به بشرکت و غیره محصول اخذ نمی شد و محض بوجه ـ مخابره اشتراك ماهانه (۵۰) افغانی بخارج منطقه حرف میزدند ازبدو سال ۱۳۲۰ محصول ماهانه ۲۵ ـ افغانی تنزیل یافته هرگاه خواسته باشند بخارج حرف بزنند محصول جداگانه اخذ میگردد . ۱۵ : ـ تدوین یك اصولنامه جدید تیلفون که مرتب و به طبع داده شده بعد از طبع بکار وعملی میشود .۱٦ : ـ برای سهولت مخابره تیلفون وسرعت پیداشدن مرجع مطلوبه تماما نمبرات تیلفون کتاب ساخته و بطبع داده شده که عنقریب بمعرض استفاده مشترکین تیلفون گذاشته میشود. ۱۷ : ـ واردات تیلفون محصولی مرکز

نسبت سال ۱۳۱۹ در سال جاری فی صد (۵۰) افغانی افزود شده . ۱۸ : ـ تمدید یك لین تیلفون راسا از سیاه سنگ الی حکومت بگرامی . ۱۹ : ـ در سال ۱۳۱۹ نسبت نقل مرکز ولایت به بغلان لین اق چشمه ونهرین نسبت بعد مسافه آن ازخان آباد الی اق چشمه قطع و در سال ۱۳۲۰ به اتصال لین مذکور از بغلان بطرف نهرین و اق چشمه که نسبت را ه خان آباد یك مسافه کمی است اقدام ولین مذکور اتصال یافت . ۲۰ : ـ تمدید یك لین تیلفون جدید ازمرکز تالقان الی تاقچه‌خانه که مسافه‌ان ۱۲ کروه‌است ۲۱ : ـ ترمیمات و اصلاحات لین عمومی بین پل خمری الی بغلان . ۲۲ : ـ ترمیم لین عمومی ازخان آباد الی بغلان . ۲۳ : ـ یك لین جدید ازینگی قلعه الی علاقه داری درقد که مسافه آن تقریبا ۸ کروه‌میشود اختتام کار آن قریب است . ۲۴ : ـ تمدید یك لین جدید ازچاه آب الی‌تهانه لب دریای آمو برای پهره عسکری که مسافه ان ٦ کروه است مرعی الاجرا و اختتام ان قریب است . ۲۵ : ـ لینیکه درسابق براه شوره‌تو ازتالقان الی خواجه‌غار تمدید شده بود باصول فنی موافقه نداشت علاوتاً بیخ تمام پایه های لین فرسوده شده بود و براه مذکور آبادی‌وقشلاق هم وجود نداشت ونسبت براه قره پارچاپ تخمین دو کروه دورتر بود سیم وسامان و پایه های مذکور کاملاً جمع و یك لین جدید ازمرکز تالقان براه قره پارچاپ تمدید و مخابرهٔ آن جریان یافت .

د : ـ مدیریت تیلگراف :

۱ : ـ افتتاح یك شعبه جدید درمدیریت تیلگراف بنام شعبه توزیع تیلگرامات که راساً مربوط بمدیریت تیلگراف بوده تیلگرامات وارده را بمرسل الیه های مربوطه‌توزیع مینماید تعدیل اصول توزیع که سابق در کتاب ها رسید ازمرسل الیه اخذ میگردید و حالا روی ورقه مخصوص که با تیلگرام وارده میباشد گرفته میشود . ۲ : ـ درجه تبدیل‌معاش تیلگرافیها که قبلاً کاملاً بی ترتیب ودرهم بود . ۳ : ـ امر مشق علائم مورس تیلگرافی‌الفبای‌فارسی و پښتو برای مخابرات تیلگرامات داخله که درنظر است بعد از تکمیل مشق اخذ و اعطای تیلگرامات زبانهای مذکور بحروف مربوطه شان بعمل بیاید . ٤ : ـ طبع نرخنامه جدید تیلگرافی . ۵ : ـ طبع فارمهای تیلگراف بصورت کتابچه برای مراجعین که تیلگرام میدهند . ٦ : ـ تعدیل فارمهای وارده سابقه بفارمهای جدید که ورقه رسید هم باخود دارند . ۷ : ـ تعدیل اجراآت شعبه اخذ محصول تیلگراف که سابقاً ترتیب خوبی نداشته بصورت جدید تعدیل اوراق کار باترتیب راپورتهای آنها وکلیه تیلگراف خانه های اطراف بصورت نو . ۸ : ـ اخذ امتحان آخرین کورسهای تیلگراف بی سیم و سیمدار و توزیع شهادتنامه به آنهاوتقسیم شان به تیلگرافخانه های مربوطه . ۹ : ـ فرمایش سامان توسط تیلگراف خانه های بی سیم مرکز به کمپانی مارکونی . ۱۰ : ـ فرمایش سامان یك تیلگرافخانه‌جدیدالتاسیس مطبوعاتی به کمپانی‌مارکونی . ۱۱ : ـ تاسیس تیلگرافخانه سیمدار مرغاب .

۱۲ : ـ تاسیس یك شعبه انجنیری عمومی در مدیریت تیلگراف . ۱۳ : ـ ترتیب صورت کار تیلگراف خانه ها که سابقاً کاملاً نامنظم بود تحت پروگرامهای معینه . ۱٤ : ـ جریان کار تیلگراف در کلیه نقاط مملکت ازساعت ۷ صبح الی ۱۰ بعد از ظهر . ۱۵ : ـ تجدید لین برق تیلگرافخانه مهتاب قلعه بصورت اساسی . ۱٦ : ـ تاسیس مکتب تیلگراف پسته ، تیلفون ترتیب پروگرام و مربوط ساختن آن بوزارت معارف . ۱۷ : ـ ترتیب پذیرفتن تیلگرامات درظرف ۲٤ ساعت شب وروز . ۱۸ : ـ افتتاح سرویس رادیو تیلفونی باجاپان .

ه ـ مدیریت رادیو :

۱ : ـ در برج حمل هذاسنه دستگاه برود کاست طوررسمی افتتاح ووظیفه اصلی آن بدون معاونت کدام انجنیر خارجی محض بتوجه ع، مدیر عمومی تخنیکی رادیو در محور اجرا گذاشته شد چنانچه همه روزه توسط مامورین فنی استودیو وبرودکاست بهدوتیم پیش ازظهر و بعدازظهر تا کنون پروگرام های نشریاتی را بلا فاصله باستماع اهالی وطن وخاور نزدیك رسانیده خدمت میکند. ۲ : ـ هکذا امور تخنیکی استودیو نیز بلامعاونت انجنیر خارجی به صرف مساعی مدیر مذکور اجرا وعلاوتاً یك استودیوی نمبر ۲ نیز تاسیس ومورد استفاده قرارداده شده .

۳ : ـ موتر جنریترهای تولید کننده برق مربوطه ورادیو ها و امپلفایرها ولود اسپیکر اطرافیکه وقتاً فوقتاً اصلاح طلب گردیده توسط شعبه تخنیك مرکز ترمیم واصلاح وواپس بمراجع مربوطه اش فرستاده شده و بکارافتاده است . ٤ : ـ یك تعداد رادیو های شخصی بوسیله شعبه تخنیك مرکز ترمیم وحق الاجرت آن بواردات حکومت افزودوتحویل خزانه کرده شده. ۵ : ـ برای توسعه معلومات امورفنی منتظمین ورادیومیخانیك هایك کورس بنام دوره دوم تعلیمی درمرکز افتتاح وبه ملحوظ آن یك یك نفر اززمره مامورین تخنیکی اطراف بمرکز جلب وع، مدیر عمومی فنی رادیوتجدید تعلیمات شانرا با گرفتاری های وظایفی که داشت بدوش خود گرفته شروع به تعلیم آنها نموده است . ٦ : ـ با اینکه توسعه استاسیون های آخذهٔ حسب صوابدید مقامات صلاحیت دار در ناحیهٔ حکومات محلی وناحیه های کوچك وطن درنظر بود ازعلت حرب اروپائیان سامان‌واردات لازمه طوریکه لازم بود دستیاب نشد معذا با مواظبات متذکره بازدیاد و صرف مساعی یکمقدار سیم فرمایش سال ۱۹ را بدست آورده بوسعت واصلاح لین لوداسپیکرهای مرکز تاقندهاروغزنی‌وهرات وغیره پرداخته ومزیداً یك استیشن آخذه کوچك ازدرك منظوری بودجه وزارت صحیه برای تفریح واستفاده مریضان سناتوریم تهیه ونصب کرده شد .

ب . اجراآت اداری :

۱ : ـ درسال گذشته که تدوین یك اصولنامه رادیو وعده داده شده بود در سال جاری

اصولنامه مزبور ترتیب و بعد از تصویب مقامات رفیعه طبع در معرض اجرا گذاشته شد.
۲: - ترتیب دفترداری اخذ احصائیه واجرای محصولات رادیوها درمرکز وولایات و حکومات اعلی حسب اصولنامه موضوعه بدست اجرا گرفته شد تا کنون تخمینا درحدود (۵۰۰۰۰) افغانی از درك آن باسم عایدات مدیریت عمومی فنی رادیو بخزائن مملکت تحویل داده شده.
۳: - وقتاً فوقتاً راجع به اصول دفترداری اخذ محصول و امورات فنی استیشن های اطراف هدایات لازمه اعطاء شده که نمبرات کار روائی در حدود (۴۰۰۰) شماره بالغ میگردد.
۴: - حواله جات مصرفیه نقدی وجنس وتهیه سامان مالزمه موتر جنریترها واستودیو برودکاست وترتیب دفترداری آن عملی گردیده. ۵: - اموریکه ملحق بدفاتر محصولی بوده بالمثل تحریر تکت های تعرفه تحویل پول محصول بخزانه وجوازنامه هایعنی (لیسانس) رادیوهای چراغدار وازسیستم کرستل وتجارتی با تدقیقات ورسیده گی بدفاتر موضوعه که درحدود (۲۰۰۰۰) نمره شمار کرده شده. ۶: ترتیب راپورت های واصله ازقبیل راپورت گردش ماشین های آخذه اطراف وراپورت احصائیه های گمرکی وتطبیقات لازمه. ۷: - کنترول حاضری مامورین شعبه تخنیك ومنتظمیت استودیووبرودکاست وقشله عسکری ریشخور، بی بی مهرو واجرای تصدیق معاشات ماهوار اوشان باصورت اجراآت سال جاری اداره رادیو.

و - مدیریت مامورین واجرائیه:

۱: - تشکیل یك مدیریت بنام مدیریت محاسبات خارجه درمرکز وزارت پست که در رأس آن ص، محمد عثمانخان خان عز تقررحاصل نموده اند. ۲: - مقرری ص، عبدالرحیم خان بمدیریت اوراق اینوزارت. ۳: - مقرری یکنفرمدیر درشق اداری مدیریت تخنیکی رادیو که دررأس آن ص، میرضیاءالدین خان مقررشده است. ۴: - تشکیل ومقرری دونفر معاون ها بمدیریت پست ومدیریت تیلگراف که به معاونی شق اول الذکر ص، گل سعید خان وبه معاونی شق دوم ص، میرغلام محمدخان مقررگردیده اند. ۵: - تشکیل ومقرری چهارنفر اعضاء بریاست تفتیش که صداقتمندان محمداسلم خان ومحمدایوب خان وغلام دستگیرخان ونظام الدین خان بحیث اعضاء مقررشدند. ۶: - مقرری یکنفر معاون بمدیریت ارتباط خارجه که ص، محمد کریم خان مقررشده. ۷: - تشکیل ومقرری یکنفر مامورمحاسبه درمدیریت محاسبه این وزارت که بماموریت مذکور میرزامحمد عاشق خان مقرر گردیده.

امور ریاست مستقل زراعت

الف: مدیریت عمومی زراعت:

مع الاسف که ازسبب وضعیت کنونی دنیا متخصصین خارجه وارد افغانستان شده نتوانسته و عملی شدن پلانهای زراعتی هم در نتیجهٔ فقدان متخصصین وآلات فنی معطل مانده است.

بااین هم اجراآت که به متخصصین خارجی ربط مستقیمی ندارد قرار ذیل است :

۱: برای سرسبزی ولایت مزارشریف یکعده باغهای جدید دردهدادی ، خانقا ، مردیان منجك، چمتال ، شولگره ، حضرت سلطان ، شورتیپه ، سنگ‌چارك ، احداث گردیده منظوری باغبانهای جدید ومصارف جدیدی بولایت موصوف فرستاده شد .

۲: جهته سرسبزی وآبادی فراه یك مبلغ پول تخصیصیه فرستاده شد تابه آبادی یکعده باغهای میوه‌دار اقدام ورزیده شود ، علاوتاً جهته آبادی کاریزهای آنصوب مبلغ یك لك افغانی تخصیص داده‌شد تا کاریزهای مخروبه حکومتی ورعیتی آنجا آباد گردیده ازآب کاریز های مذکور اراضی فراه قابل‌الزرع وعایداتی برای حکومت نیز فراهم شده باشد .

۳: برای آبیاری باغ تخت صفرهرات وترمیم حوض آن یك‌مشت پول تخصیصیه فرستاده شد.

٤: برای استفاده ازبتهٔ کتیرا که یکی ازنباتات صنعتی مهم است پروفیسر (مت) متخصص نباتات بهرات فرستاده‌شد وراپورت متخصص مذکوردرخصوص کتیرا اکنون درریاست‌زراعت تحت مطالعه است .

۵: جهته ادامهٔ نسلگیری گوسفندهای‌مرینوس واصلاح اجناس وطنی‌چون قوچهای مرینوس ولایت قطغن ، وهرات ، ومیمنه ، ومزارشریف ، وقندهار اکثراً پیرشده ویاسقط شده بودند یکعده قوچ مرینوس جدید ازمرکز بولایات مذکور فرستاده شد .

٦: یکعده‌فیلمرغ ازمرکزبولایات‌جهته تکثیر جنس وتربیه‌فرستاده‌شد . وفیلمرغهایمذکور تحت نگرانی اشخاصیکه تربیه فیلمرغ‌را درمرکز آموخته اند تربیه میشوند .

۷: برای معلوم نمودن مقدار سانتونین ترخهای نقاط مختلف افغانستان یکعده نمونه های آنها بخارج جهته تجربه فرستاده‌شده وثابت گردید که‌بعضی ازآنها ازاقسام ترخ اصل بوده مسئله تجزیه ترخهایمذکور هنوز تحت مطالعه است .

۸: جهته جلوگیری از مرض چیچك گوسفند ها یك مقدار واکسین چیچك دراثر موافقه ومذاکره باوزارت صحیه از هند خواسته شده واکنون جهته حصول یك مقدار زیاد واکسین تجاربی‌درموسسه با کتیورولوژی وزارت‌صحیه تحت‌نگرانی عزت‌مندزهدی‌بیگ‌درجریان است .

۹: یکعده آم پیوندی هندی ولیموی ایطالوی به قندوز جهته تجربهٔ زرع فرستاده شد چون اراضی وسیع قطغن برای زرع نباتات صنعتی از قبیل پنبه وغیره مساعد واستعمال ماشین های عصری دراراضی آنصوب‌ممکن است لهذایکعده ماشین‌های زراعتی‌بروسیه‌فرمایش‌داده شد .

۱۰: به ادامهٔ سالهای ما قبل برای اصلاح تربیه کرم پیله هرات و انتشار معلومات فنی دربین پیله وران آنصوب صداقتمندان محمدیعقوب‌خان وعبدالخالق‌خان مامورین‌پیله‌وری در ۱۳۲۰ بهرات فرستاده شده وهدایات لازمه بصورت نسخه ها و بصورت هدایات شفاهی دربین اهالی انتشار داده شد ونیز درولایت قطغن یکمقدار تخم پیله ازمرکز فرستاده شده وبطورفنی به‌تربیه

آن اقدام ونتائج نیکی که اجراآت آینده را امکان پذیر ساخته است حاصل گردیده .

ب : فارم قندوز :

چون فارم قندوز بمقصود توسعه واصلاح زرع پنبهٔ قطغن وترویج زرع نباتات خارجی واصلاح نباتات وطنی و تعمیم معلومات زراعتی تاسیس شده است . درسنه ۱۳۲۰ نیز برای حصول مقصود فوق الذکر اجراآتی ذیل بعمل آمده است :

۱: اصلاح زرع پنبه به تعقیب تجارب متخصص مصری درقطغن ادامه داشته دراصول زرع وترویج پنبه‌های مصری وامریکائی مساعی مزیدی بخرج برده شده است وبرای ازدیاد حاصلات پنبه چنین ترتیباتی گرفته شده است که برعکس سنوات ماضی که انعام برای زارعین ازروی اصولی بودن زرع پنبه داده میشد درسنه ۱۳۲۰ مقدار حاصلات فی جریبی پنبه را مقیاس انعام قرار بدهند.

۲: دراثر اصلاحات مزید پنبه‌های کم حاصل وناقص سیاه جگت وقوقندی متروک گردیده بعوض آنها پنبه‌های امریکائی و مصری درقطغن زرع میشوند وبه این صورت درنظر است که برای سنه ۱۳۲۲ تخمیکه برای زارعین داده میشود کاملاً ازجنس امریکائی جدید وجنس مصری باشد .

۳: برای جلوگیری، ازخسارات غیر مترقبه سردی‌های شروع تیرماه سال بعضی انواع زود رس پنبهٔ روسی که در مدت ٤ تا ٥ ماه پخته میشود خواسته و بقندوز فرستاده شد تا با صولهای مختلف تحت زرع گرفته شود .

٤ :- با اینکه از حشرات کرم خار دار وکرم سرخ وغیره اثری در پنبه های قطغن موجود نیست. جهة حفظ ماتقدم واینکه هیچگونه اشتباهی از حشرات مضرهٔ فوق و یاتخم آنها باقی نماند به تورید چهار پایه ماشین‌های تصفیه کنندهٔ پنبه از روسیه اقدام گردید . تاازقندوز وحضرت امام وغیره بپهلوی جین ها نصب گردند .

٥ :- برای توسعه زرع پنبه بحکومت سرپل وسنگچارك مربوط ولایت مزارشریف هدایت داده شد که زراعت پنبه را توسعه بدهند وبفارم قندوز هدایت داده شد تاتسهیلات لازمه را ازقبیل تخم وغیره برای اهالی فراهم نمایند .

٦ :- چون زراعت انواع پنبه امریکائی ومصری که در بازارخارج قیمت زیاده تری دارند زحمت ومراقبت زیاده تری را ایجاب میکنند، لهذا برای اینکه دهاقین بشوق خود تا به زرع این انواع مبادرت ورزند باشرکت پنبه درخصوص تعیین نرخ مناسب مذاکرات ومفاهمه بعمل آمده است.

۷ :- علاوه براصلاح وتوسعه زرع پنبه جهة اصلاحات عمومی زراعتی منطقه قطغن و ترویج زرع نباتات خارجی تجارب متعددی در تجربه گاه قندوز تحت اثر یکنفر متخصص بعمل آمده یکعده زیاد نباتات داخلی وخارجی تحت تجربه گرفته شده است .

ج :- مدیریت تدوین قوانین: شعبهٔ بنام تدوین قوانین زراعتی در ریاست زراعت تاسیس

وبه ترتیب قوانین زراعتی اقدام شده است . وشعبهٔ مذکور در خصوص ترتیب نظامنامهٔ تقاوی ومدافعه حشرات مضره ومسائل ملکیت های زراعتی وغیره اجرا ات لازمه رابعمل آورده .

د :- شعبهٔ احصائیه زراعتی: شعبهٔ دیگر بنام احصائیه زراعتی درریاست زراعت تاسیس گردید وشعبهٔ مذکور درخصوص جمع آوری معلومات احصائیه عمومی زراعتی ازقبیل احصائیه جنگلات، احصائیه تریاك، احصائیه پنبه، احصائیه کاریز های خرابه، احصائیه پوست ، پشم، ومواد صادراتی نباتی از قبیل بادام، پسته ، میو ه های تازه ، خشك وغیره داخل اجرا آت لازمه گردیده است .

ه :- حسب منظوری مقامات عالی جهة حفاظت اشجارجنگلی موجوده درهٔ شکاری و غرس نهالهای جدید درآن وجهة حفاظت وتوسعه جنگلات قطغن ومزارشریف وحکومت اعلی میمنه ماموریت های جدیدی ازطرف ریاست زراعت تشکیل داده شد . ومنظوری آنهم از حضور حاصل گردیده است . تادرسنه ۱۳۲۱ درتوسعه جنگلهای حصص شمالی افغانستان اجرا آت لازمهٔ بعمل آید . علاوه برآن به تعقیب سالهای گذشته یك‌مقدار حبوب جنگلی را از خارج وداخل وطن فراهم نموده یك‌یکمقدار از آنها بفارم قندوز وقوریه های نواحی کابل و پغمان زرع گردیده‌است. همچنین یکتعدادزیاد نهال ازقوریه‌های مربوط ریاست به‌تقریب روزنهال‌شانی اول سال در نقاط مختلفه تقسیم ویکعدهٔ آن بوزارت جلیلهٔ معارف وریاست بلدیه نیز داده شد .

راپورت اجراآت مدیریت‌دفع آفات که درجریان سال ۱۳۲۰ بعمل آمده قرارذیل است.

راپورتهائیکه در سال جاری باینمدیریت واصل گردیده بود مدافعه ملخ مضره در بعضی حصص ولایت مزارشریف، ولایت قطغن، وولایت‌هرات وحکومت اعلی‌میمنه ازطرف مامورین فنی مدافعه ملخ که ازچند سال باینطرف به‌نقاط فوق‌الذکر موجود می‌باشند بجاهای ملخ‌دار تعین گردیده وبه‌همراهی‌حکومات مربوطه وکمك اهالی یکعدهٔ‌زیاد ملخهای مضرهٔ را محوونابود ساخته ونیز برای سال آینده احتیاط های لازمه گرفته شده وهمچنین مدافعه ملخ مضره در بعضی حصه جات ولایت کابل کرده شده که‌این هم به‌کمك وهمراهی اهالی‌ونگرانی مامورین فنی مدافعه ملخ مربوط مدیریت دفع‌آفات ریاست مستقل زراعت وتوجهات لازمه ولایت‌کابل اجراآت خوبی شده وازخسارات ممکنه جلوگیری شده ، علاوه برملخ مضره مرض جولاگك وکرم پت دار که در باغات غزنی ، قلات، سیغان ، چاردهی غوربند ودر بعضی باغات چهاردهی بملاحظه رسیده بود که برگهای درخت‌هارا خورده درقرب وجوارخود تارها دوانیده‌درختان را ضعیف نموده وبالتدریج درختان مذکور خشك میشوند مدافعه این حشرهٔ موزی بطورکلی شده که ازان نتیجهٔ خوبی به مشاهده رسیده است .

علاوتاً هدایت نامه هائیکه صورت حیات وگذاره و طریق مدافعهٔ آن طور مفصل تحریر گردیده بود برای استفادهٔ اهالی بجاهای لازمه فرستاده شده وهم برای مدافعه حشرات که درین خطه عمومیت دارد طریق زیست ومدافعه آنها بذریعهٔ رادیو گفته شده .

ریاست زراعت حسب منظوری مقام صلاحیت دار کورس مدافعه حشرات مضره و امراض نباتی تاسیس نمود که درنتیجه یك تعداد طلاب را از صنوف ابتدائی ورشدیهٔ مکتب استقلال گرفته تحت اثر متخصصین حشره شناسی وزیرنگرانی مدیریت دفع آفات شروع به تعلیم نمودند وپس از آن که دورهٔ تعلیمی خودهارا تکمیل نمودند از آنهادررشته مذکور کار گرفته خواهد شد.

چون سالم بودن اموال صادراتی ازقبیل پشم، روده ، پنبه وغیره تااندازه ممکنه زیر کنترول ومراقبت گرفته شده که اموال صادراتی مذکور پس از ملاحظهٔ نفرفنی وتصدیق مدیریت دفع آفات ریاست مستقل زراعت اموال مذکور را شرکت‌ها صادر کرده میتوانند ، همانا تصدیقنامه ازطرف مدیریت دفع آفات بطبع رسیده که عاری بودن اموال صادراتی مذکور را از مرض تصدیق نموده وشرکت‌ها بداشتن تصدیق نامه مذکور میتوانند که اموال مذکور را خارج نمایند.

ریاست مستقل زراعت بغرض معلومات نقایص واصلاحات امورات مربوطهٔ دوائر زراعتی ولایات وحکومات اعلی در آغاز سال ۱۳۲۰ هیئتی تحت اثر مدیر عمومی تفتیش منسوبهٔ خویش از مرکز به اطراف اعزام وهیئت متذکره رامکلف قرارداد تاعلی الترتیب اول به اول چگونگی معاملات اداری ودفترداری وعایداتی وعمرانی وسائر مسایل مؤظفهٔ هردوائر را مورد معاینه ورسیدگی دقیق قرار داده ازانجمله آنچه اصلاحات آن به اقدامات وتوجه نائب الحکومه ها وحکام اعلی منوط بود . ضمناً با اوشان داخل مفاهمه گردیده وهم در اطراف نقصانات موجوده واصلاحات وپیشرفت آتیه کارات زراعتی هر منطقه اعم از تعدیلات تشکیلاتی واصلاحاتی نیز با نائب الحکومه ها وحکام اعلی ومدیریت های زراعتی مذاکره نموده نظریات ومفکوره هریك را تحریراً اخذ وبمقام ریاست تقدیم نمود . درنتیجه باساس مفکوره های مجرب ومفیده دارالحکومگی هاوحکومات اعلی ومامورین زراعتی درتشکیلات جنگلاتی بغرض حفاظه واداره وتوسعهٔ آن تعدیلاتی . ودر امور عمرانی اقداماتی . ودرموضوع عمومی مسایل مربوطهٔ زراعتی اصلاحاتی بعمل آمده وعلاوتاً تمام نقایص مربوطهٔ هردوایر باطرق اصلاحات آتیه آن درضمن لوایح مفصل ومنظمی بدسترس مامورین هر دائره گذاشته شده وبه تطبیق وتعمیل آن شدیداً مکلف قرار داد شده اند .

امور مطبوعات

مدیریت عمومی نشریات :

اجراآت قابل تذکر سال ۱۳۲۰ مدیریت شعبهٔ اول مدیریت عمومی نشریات علاوه بر یك سلسله کار های معموله وعادی واموریکه بابعضی دوائر بنام معاونت اخلاقی نموده طور اجمال وخلص حسب ذیل است :

۱ : - بغرض تزئید جرائد درمملکت وتوسیع وسائل تربیه وعرفان وهم بمقصد تسهیل امور طباعتی درسمت جنوبی اقدام به تاسیس یك جریدهٔ هفته وار بنام «وړانګه» چنانچه فعلاً تشکیلات

جریده ومطبعه‌ولوازم طباعتی وعملهٔ آن به‌تعاون مدیریت عمومی مطابع آماده ساخته شده است تاسر از اول‌حمل ۱۳۲۱ مطبعه دائر وجریده به نشریات خودادامه دهد .

۲ :ـ جریدهٔ هفته‌وار طوع‌افغان واتفاق‌اسلام وبیداررا هفتهٔ‌دومرتبه ساختن .

۳ :ـ جهت وسعت یافتن‌وسائط طباعتی وبهبود امورصحافت ، وتسهیل طبع قرطاسیه ، به همکاری مدیریت عمومی مطابع بر علاوه مطبعهٔ لیتو گرافی ، تاسیس مطابع حروفی جدید واصلاح مطابع سنگی برای‌اتفاق اسلام‌هرات ، طلوع افغان‌قندهار ، بیدارمزار ، اتحاد خان آباد ، اتحادمشرقی وجریدهٔ جنوبی ٤ :ـ گذارش پروژهٔ اصولنامهٔ مطبوعات‌از کمیسیون ومجلس مطبوعات. ٥ :ـ روی‌کار نمودن کنفرانس های ۱٥ روزه ٦ :ـ تهیهٔ (۲۹) جلد کتاب برای طبع که اسمای آن علیحده ذکریافته ۷ :ـ تاسیس غرفهٔ مطبوعات درننداتون‌جشن استقلال بهمکاری مدیریت عمومی مطابع ۸ :ـ توزیع جائزهٔ‌جشن‌استقلال به(۳۷) نفرمؤلفین ومترجمین وطن که‌به استقبال بیست‌وسومین‌سال‌جشن استقلال‌وطن ازطرف‌مولفین ومترجمین‌به شعبهٔ‌اول وارد شده بود ۹ :ـ برای استفادهٔ جوانان وبالخاصه اشخاصیکه بعالم مطبوعات ومعارف علاقه وذوق دارند همکاری ، تاسیس وترتیب یك‌قرائت خانه بنام‌قرائت‌خانهٔ مطبوعات . که‌مربوط پښتوټولنه‌است ، ۱۰ :ـ جهت تشویق نویسنده گان وتزئید مقیاس‌نشرات وآثار مفید در مملکت تعدیل مقررات سابق جوائز ۱۱ :ـ تجدیدنظر درتشکیلات‌وبودجهٔ جرائد ولایات نسبت‌به سنهٔ گذشته چنانچه از نقطهٔ‌نظر توسیع‌مطبعه‌وامورطباعتی ونشریات مبلغ «۲٤۱ر۱۱٥» افغانی ۳۸ پول‌در بودجهٔ جرائد ولایات افزونی‌بعمل آمده ۱۲ :ـ ترتیب یك دستور العمل مختصر صحافت ۱۳ :ـ اجرای یك سلسله نام گذاری ها بمعاونت پښتو ټولنه ۱٤ :ـ تزئید در قسمت نشریات پښتوی‌جرائد ومجلات ۱٥ :ـ بمقصد تقدیر خدمات مطبوعاتی برای اشخاصیکه در ظرف سال ۱۳۱۹ بمطبوعات وطن خدمات نموده بودند جوائز ازقبیل وجه‌نقد وجنس به‌تفریق درجه توزیع گردید .

۱٦ :ـ تقدیم «۹» جلد کتاب جهته تشویق مولفین ومترجمین بحضورهمایونی بغرض تقدیر .

۱۷ :ـ ارسال «۳۰۰» مقاله ومنظومه بغرض نشر بجرائد . ۱۸ :ـ ارسال «۱٥» جلدرومان وناول بغرض نشر بجرائد . ۱۹ :ـ ترتیب اصولی مقررات اجرت مقالات و تراجم و مضامین باساس تعمیم وتشویق نویسنده گان ومترجمین‌وطن‌ورسمیت‌دادن آن بدوائرمربوطه ۲۰ :ـ اقدامات برای پیشرفت جرائد ، مجلات و رفع احتیاجات و مشکلات آنها در داخل حدود وظائف ۲۱ :ـ روی کارآوردن‌تحریك اعانهٔ مطبوعاتی درولایات که‌باثر آن‌مبلغ «۷۱۱٦۰» افغانی اعانه برای جرائد ولایات تهیه شده است . ۲۲ :ـ مراقبت جرائد ومجلات مطابق‌مقررات مخصوصه ودادن هدایت‌لازمه راجع به بهبودی‌صوری ومعنوی آنها ۲۳ :ـ وارسی به‌پیشنهادات ومراجعات نشریاتی جرائد . ۲٤ :ـ اظهارنظریه به آثاریکه برای ملاحظه باین اداره از مقامات مختلف فرستاده شده است :

کتبی کـه برای طبع زیر نظر گرفته شده :

۱ : ـ تهذیب نفس : ـ ترجمه ښاغلی حبیب الله خان طرزی ۲ : ـ رویی کلمه دار ترجمهٔ ښاغلی عبدالرحمن خان پژواك ۳ : ـ طبیب خانه هر شخص ترجمهٔ ص ښاغلی میر علی اصغر خان شعاع ۴ : ـ کتاب فامیل ترجمهٔ ښاغلی محمد صدیق خان ۵ : ـ اسرار زندگی ښاغلی محمد روحی خان ۶ : ـ تربیهٔ اجتماعی ترجمهٔ ښاغلی سید احمد شاه خان هاشمی . ۷ : ـ روح اعتدال ترجمهٔ ښاغلی سید احمد شاه خان هاشمی . ۸ : ـ مسافرت های مشهور ترجمهٔ ښاغلی محمد هاشم خان پردیس . ۹ : ـ طبیب خانگی مرغ ها ترجمهٔ ښاغلی عبد الجبار خان ۱۰ : ـ حفظ الصحه ترجمهٔ ښاغلی عبد الجبار خان ۱۱ : ـ پرورش اطفال ترجمهٔ ښاغلی عبدالجبار خان ۱۲ : ـ زراعت کچالو ترجمهٔ ښاغلی عبدالجبار خان ۱۳ : ـ دیوان عبدالله جان از طبع ښاغلی عبدالله جان ۱۴ : ـ مبادی پسیکولوژی : تالیف ښاغلی غلام حسن خان مجددی ۱۵ : ـ تربیهٔ حسیه وروحیهٔ اطفال : تالیف ښاغلی محمد قدیر خان تره کی ۱۶ : ـ د هوا عجائبات : ترجمهٔ ښاغلی عزیز الرحمن خان ۱۷ : ـ دبریالی توب لار : ترجمهٔ ښاغلی محمد نبی خان وفائی ۱۸ : ـ محمود ی ادب : تالیف ښاغلی محمد عثمان خان پښتون ۱۹ : ـ دښوونی اصولی کتابچه : تالیف ښاغلی محمد عثمان خان پښتون ۲۰ : ـ دمینو هنداره : ترجمهٔ ښاغلی صدیق الله خان رشتین ۲۱ : ـ د متلونو کتاب : تالیف ښاغلی محمد گل خان نوری ۲۲ : ـ خوږ بانداړ : تالیف ښاغلی محمد گل خان نوری ۲۳ : ـ دستورات شانزده گانهٔ تجارت ترجمه ښاغلی محمد اسمعیل خان ۲۴ : ـ رساله موسوم به حرارت وعفونت خون بعد وضع حمل . ۲۵ : ـ رساله موسوم به دانه های دنبل و مبارزه با آن : ۲۶ رساله موسوم به امراض وتریك ومبارزه با آن . ۲۷ : ـ رساله موسوم به گوناری یا سوزاك ۲۸ : ـ رسالهٔ موسوم به مرض جرب وموفقیت جدید درعلاج آن .

❀ ❀ ❀

کتبی که توسط شعبهٔ اول نشریات به حضور شاهانه تقدیم وطرف تقدیر ملوکانه واقع شده :

۱ : ـ آداب معاشرت ترجمهٔ ښاغلی محمد رسول خان وسا ۲ : ـ دبریالی توب لار ترجمهٔ ښاغلی محمد نبی خان وفائی ۳ : ـ طبیب خانگی مرغها ترجمهٔ ښاغلی عبد الجبار خان ۴ : ـ زراعت کچالو ترجمهٔ ښاغلی عبد الجبار خان ۵ : ـ حفظ الصحت ترجمهٔ ښاغلی عبدالجبار خان ۶ : ـ امپراطور مغل ۲ جلد ترجمهٔ ښاغلی امان الله خان ۷ : ـ قاموس پشتو تالیف ښاغلی عبدالله خان ۸ : ـ مینه تالیف ښاغلی عبدالعظیم خان صافی ۹ : ـ دیوان عبد الله جان از طبع ښاغلی عبد الله جان .

شعبه دوم :

۱ : ـ مضامین و یاد داشتهای لازمه و تراجم مهمه اخباری که از منابع مختلفه از قبیل جرائد و مجلات السنهٔ مختلفهٔ خارجی ترجمه و بمقامات مربوطه تقدیم شده است (۱۵۰۰) نمره

۲ : ـ مراوده با دوایر مهمه کتنگ فروشی خارجه و تجدید اشتراك کتنگهای که میعاد اشتراك آن بسر رسیده بود و ترجمهٔ عدهٔ زیادی از کتنگهای مذکور که به مسائل و مصالح افغانستان و یا بمسائل عمومی و آفاقی مربوط بوده ذریعهٔ مترجمین اداره و تقدیم تراجم مذکور بدوایر مربوطه دیگر (بالغ بر سه هزار کتنگ جمع شده است) .

۳ : ـ مضامین و مقالات که نسبت به تمام شئونات افغانستان بحث رانده از جرائد ومجلات مختلفه ترجمه وتراجم آن به مراجع مربوطه ویاجهت نشر و اشاعه بجرائد تقدیم شده است .

٤ : ـ اشتراك جرائد و مجلات مختلفه برای اداره و تجدید اشتراك جرائدیکه میعاد اشتراك آن بسر رسیده بود .

٥ : ـ اقدامات برای خریداری یکعده کتب مفیده از السنه مختلفه برای کتابخانه ریاست ذریعه مکتبه ها و نمایندگیهای افغانی در خارج و تورید انها از خارج بکابل .

٦ : ـ اقدامات برای خریداری کتب و خریطه های لازمه کارامد دوائر مرکزی ریاست و هکذا اقدامات جهت اشتراك جرائد ومجلات مختلفه خارجه برای دوائر جرائد ولایات

۷ : ـ مطالعه و تتبع مضامین و مقالات راجع بافغانستان و یا راجع به مسائل عمومیه متجاوز از پنجاه نوع جرائد و مجلات خارجی (که باثر اشتراك و یا بصورت مجانی و تبادله باداره وارد شده است) و انتخاب مضامین و مقالات لازمه از بین انها برای ترجمه و نشر که متاسفانه بواسطه جریان جنگ نتوانستیم زیاده تر جرائد بدست آریم

۸ ـ ارسال یکعده معلومات نشریاتی و آثار مطبوعه از قبیل روزنامه ها ـ مجله کابل ـ سالنامه ها ومخصوصا سالنامه ۱۳۱۹ ـ کابل و آثار تازهٔ مطبوعه پشتوتولنه وفوتوهای رجال ومناظر وموسسات و غیره افغانی به موسسات علمی و مطبوعاتی خارجه و اشخاص متتبع خارجی .

۹ : ـ دوام دادن روابط سابقه و اقدام برای تاسیس روابط عرفانی و مطبوعاتی جدید با کتب خانه ها و مقامات علمی و تاریخی خارجه .

۱۰ : ـ ارسال یك عده سالنامه ها وسائر نشریات افغانی به نمایندگان افغانی در خارجه

۱۱ : ـ تهیه فوتوهای لازمه خارجی وداخلی جهته جرائد مرکز و ولایات وجهته سالنامه کابل

۱۳ ـ تدوین وتحریر اجمالهای سیاسی پانزده روزه وتقدیم وارجاع آن بمراجع مربوطه.

۱٤ ـ اهتمام درتکمیل وارسال مقبره مرحوم دوکتور محمد اقبال که ازریاست مطبوعات به تقدیر مقام علمی و خدمات فکری او به عالم شرق از سنگ های نفیس افغانستان ساخته شده و تسلیم ان به کمیتهٔ تعمیر مقبره موصوف در لاهور .

نشریات رادیو :

پارسال دراول حمل دستگاه رادیو کابل ازطرف ع ، ج والاحضرت سردار محمدنعیم خان
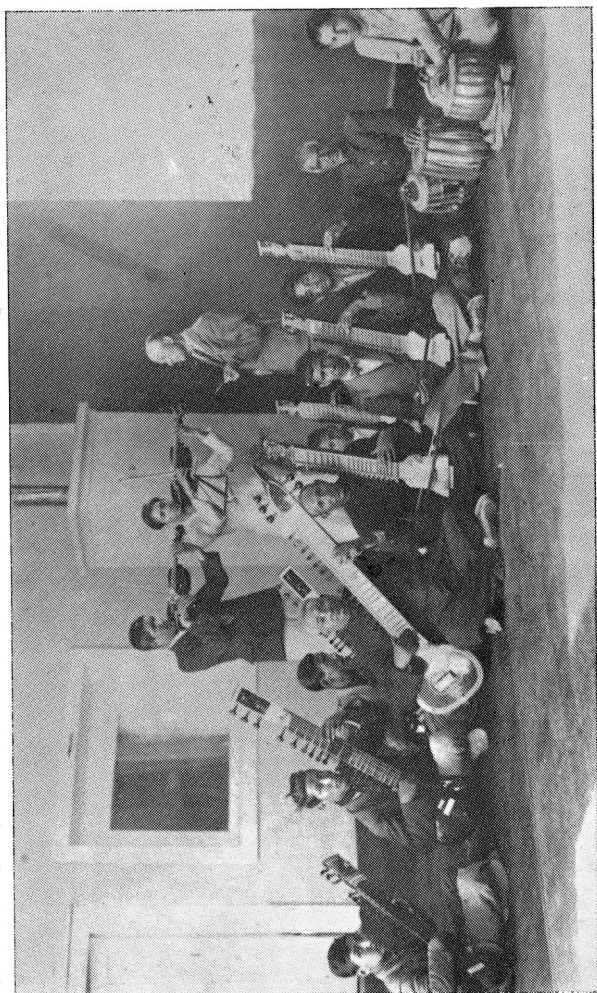
د راډيو دموسيقي د کورس يوه ټولګۍ متعلمين دخپلو معلمانو سره

د راډيو دموسيقي د کورس يوه ټولګي متعلمين د درس لوستلو په وخت کې

معاون صدارت‌عظمی ووزیرمعارف افتتاح وبه‌نشریات اساسی‌خود آغاز کرد وروزانه چهارو نیم ساعت(۳ونیم ازطرف شب ویکساعت ازطرف صبح) نشریات خودرا تعین‌نمود .

اینك خلاصهٔ کار های که در ظرف سال نموده .

۱ :ـ نشر پروگرام ۱۵روزه بنام مجلهٔ پښتون ږغ ودرعین زمان نظر به ذوق شنوند گان تعدیلات درپروگرام واصلاح نغمه‌ها وسازها وغیره . ۲ :ـ انتشارخبرهاازطرف صبح و اخیر شب علاوه برخبرهای عادی شب ۳ :ـ علاوه کردن یکساعت دراشاعهٔ صبحگاهی روزهای جمعه ورخصتی ازنیمهٔ آخر سال . ٤ :ـ تأسیس کورس موسیقی سه‌ساله برای تعمیم ونشر موسیقی در اواخر سال ٥ :ـ تبدیلی شکل مجلهٔ پښتون ږغ از حال یك پروگرام بصورت یك مجلهٔ ادبی سر از شماره (۲۲ سال اول) ٦ :ـ کنفرانس های که در ظرف سال انتشار داده (۱۰٤۷) مقاله برابر ۹٦۳٥ صفحهٔ قانونی۲۲٥ کلمه که مجموعاً باخبر ها وغیره ۷٥۳/۳۱ ساعت گرفته ۷ :ـ ساز وآوازی که انتشاریافته(۹۲٤/٥۹) ساعت مجموع انتشارات کابل رادیو(۱٦۷۸/۳۰) ساعت .

مدیریت عمومی تاریخ

درقسمت تاریخ قبل الاسلام :

۱ :ـ تجدید نظر ونگارش فصل هخامنشی ها (احمد علیخان کهزاد) ۲ :ـ نگارش فصل « کیداری‌ها » یا کوشانی های خورد (احمدعلیخان کهزاد) ۳ :ـ نگارش فصل(صنعت باختر) یاصنعت گریك وبودیك (احمدعلیخان کهزاد) ٤ :ـ تجدید نظر درفصل سلطنت مستقل یونانی باختر(احمدعلیخان کهزاد) ٥ :ـ نگارش سلسله مقالات به‌عنوان ادبیات شفاهی برای مجله کابل (احمدعلیخان کهزاد) ٦ :ـ نگارش سلسله مقالات به عنوان (چندصفحه از تاریخ قدیم آریانا) برای مجله کابل(احمدعلیخان کهزاد) ۷ :ـ نگارش مقاله (ممدوحین شاهنامه ها یاشاهان اولیه آریانا) برای سالنامه ۱۳۲۰ کابل (احمدعلیخان کهزاد)۸ :ـ نگارش کتاب« هنروران هرات» متضمن شرح حال وآثار تقریباً ٤۰ نفر استادان« نگارستان هرات» (علی احمد خان نعیمی) ۹ :ـ تاریخچهٔ زبان‌سانسگریت(ترجمه دردوصد صفحه) «نعیمی » ۱۰ ترجمه کتاب (مطالعات راجع به‌جغرافیاوشرح ساکنین قدیم‌شمال غرب‌هند)علی‌احمدنعیمی (در ۳۰۰ صفحه) ۱۱ :ـ نگارش مقاله (آبدات‌تاریخی غزنی) برای سالنامه (۱۳۲۰) علی احمد نعیمی ۱۲ :ـ نگارش پنجاه وسه کنفرانس راجع به تاریخ مسلسل افغانستان برای (رادیو ـ کابل) که در ظرف سال ۱۳۲۰ مرتباً قرائت‌شده است . ۱۳ :ـ انعقاد مجالس تاریخی هفته دوبار بحضور ع ، ج والاحضرت‌وزیر صاحب‌معارف معاون‌صدارت‌عظمی‌وقرائت‌واصلاح متن‌تاریخ. ۱٤ :ـ تهیه کتب تااندازه‌امکان‌برای نویسند گان محترمیکه درنگارش‌قسمت‌های دوره اسلامی به مدیریت عمومی‌تاریخ‌همکاری‌میفرمایند.

درقسمت اسلامی آنچه که نویسندگان وهمکاران فخری نوشته وفرستاده اند:

۱۵ :- نگارش فصل هیاطله بقلم ښاغلی شاه عبدالله خان بدخشی ۱۶ :- نگارش فصل سامانی ها بقلم ښاغلی محمدقدیر خان تره کی ۱۷ :- نگارش فصل مغل های هند بقلم ښاغلی عبدالحی خان حبیبی ۱۸ :- نگارش فصل سوری ها بقلم ښاغلی محمدعثمان خان صدقی ۱۹ :- نگارش فصل اشاعت اسلام درافغانستان بقلم ښاغلی محمدامین خان خوگیانی ۲۰ :- نگارش فصل (ملوك کرت هرات) بقلم ښاغلی سرور خان گویا .

کارهائیکه بواسطه نبودن مترجمین لازمه بهاجرت ذریعه مترجمین خارج مدیریت عمومی اجرا شده
۲۱ :- شاهی های افغانستان و پنجاب (ترجمه جناب فاضل ښاغلی محمد اسحق خان
۲۲ :- مسافرت سفیر روسیه در افغانستان در قرن ۱۹ ترجمه ښاغلی شیر محمد خان کند کمشر پیلوت ۲۳ :- کارهای اداری وپاك نویسی مقالات وکنفرانسهای تاریخ (سرکاتب)

مدیریت عمومی مطابع

خلاصهٔ اجراآت مدیریت عمومی مطابع درسال ۱۳۲۰ حسب ذیل است :

۱ :- تاسیس مطابع حروفی ولیتوگرافی مکمل درمزارشریف، خان آباد، جلال آباد وتدارك مطبعهٔ سمت جنوبی که دراوائل سال ۱۳۲۱ افتتاح می شود .

۲ :- فعالیت مطبعه کارکردگی ماشین‌ها رویهمرفته ۱٤،۳۰٥،٦۳۳ افغانی .

۳ :- طبع کتب معارف ۳۱۹،٤۰۷ افغانی .

٤ :- طبع کتب مطبوعاتی و غیره نشریات ریاست مطبوعات علاوه بر جرائد و مجلات ٤۱،۳۰۷ افغانی .

٥ :- طبع صکوك از هر قبیل ٤،٦٦۰،۸٤٦ قطعه .

٦ :- ساختمان حروف مختلف ۳٦۰۰ کیلو .

۷ :- ساختمان لوازم حروف ٥۰۰ کیلو .

۸ :- ساختمان مهرهای رابری ٦٤٤ عدد .

۹ :- تاسیس یك مغازه برای نمایش وفروش اشیای طباعتی مطبعه و سائر نشریات ریاست مطبوعات درجوار ریاست که دراواخر سال افتتاح شد .

۱۰ :- عایدات مطبعه در سال ۱۳۲۰ نسبت به مصارف آن فزونی نشان میدهد . درحدود (۱،۱۳۳،۲۸۷) افغانی .

مدیریت عمومی پښتو ټولنه

این مدیریت که برای خدمت بزبان ملی پښتو تاسیس گردیده درماه (سرطان) ۱۳۲۰ مورد توجه بیشتر حکومت متبوعه واقع و تشکیل آن وسعت یافت. در تشکیل جدید یك مدیریت بنام مدیریت دائرة المعارف پښتو ویك مدیریت بنام مدیریت نقد وتبصره ، یك مدیریت بنام مدیریت تدویر ویك مدیریت بنام مدیریت سیار در آن منظور گردید، که دوشعبهٔ اول الذکر بلا فاصله تاسیس وشروع بکار نمود ودوشعبهٔ اخیر الذکر چون یکی باید وظیفهٔ تدویر را بدوش میگرفت واین وقتی ممکن بود که مواد جهته تدویر اندوخته می شد و دیگری هنگامیکه اقدامات ممکنه از مرکز بانجام میرسید و موقع سیر درگوشه وکنار فرا میرسید تاسیس میگردیدند تاسیس آنها بتعویق افتاد . اگرچه مقصد شعبهٔ سیار تاحدی عملاً تعقیب گردیده وبواسطهٔ فضلای اطراف وولایات درراه نصب العین آن درهمه جهاة و شقوق تا اندازهٔ کار گرفته شده است . شعبهٔ کورسهای پښتو ټولنه که از سابق وجود داشت به دارائی یك شق کار دیگر که عبارت ازمجادله با بیسوادی است توسیع یافت . که اقدامات مقدماتی آن درسال ۱۳۲۰ شروع گردید .

بهر صورت مدیریت عمومی پښتو ټولنه از لحاظ نوعیت کار وامکان استفاده حتی الوسع تشکیل جدید خودرا تعقیب وطوریکه ازاجراآت آتی معلوم خواهدشد پیشرفت های شایانی کرده است .

علاوتاً پښتو ټولنه در شق پښتو و اقدامات اصلاحی با تمام دوایر و مخصوصاً دوایر مطبوعاتی همکاری کرده است .

مدیریت دائرة المعارف:

معلوم صاحبان علم ودانش است که وجود دائرة المعارف در یك مملکت چه اندازه اهمیت داشته ودرعالم معارف چه خدمات مهمی را انجام میدهد وبرای بدست آوردن معلومات ، توسعه وتکمیل دانش وتحصیلات درتمام رشتهٔ علوم وفنون تا کدام پیمانه برای افراد ملت که بتمام وسائل تحصیل وتکمیل معلومات رسیده نمیتوانند بمنزله یك کتابخانه خدمت بزرگی نموده وباعث پیشرفت کلتورملی میگردد ازهمین نقطهٔ نظر است که دراغلب ممالك متمدنه باوجودیکه دامنه معارف درهرشق بدرجه اعلی وسعت یافته و برای تحصیل وتکمیل معلومات هرگونه وسائل وذرائعی فراهم است وجود دائرة المعارف یك امر ضروری وحتمی دانسته شده دائرة المعارفهای متعدد بامساعی ، اهتمام ومصارف زیاد تهیه و بدسترس افراد گذاشته شده است .

چون حکومت معارف پرورمادرین دورهٔ فرخنده دراثر توجهات ذات اشرف همایونی اعلیحضرت محمد ظاهرشاه لوازم مدنی این کشورعزیزرا بیهم مهیاوهرگونه احتیاجات عرفانی را یکی بعداز دیگری تکمیل کرده میرود همانست که ریاست مستقل مطبوعات برای انجام این امر مقدس

وعالی متشبث ودر برج أسد ۱۳۲۰ مدیریتی رابنام مدیریت دائرة المعارف در مدیریت عمومی پښتوټولنه تشکیل وموظف گردانید تابهمکاری دانشمندان ، فضلا وارباب تخصص و طن بتالیف وتدوین یك دائرة المعارف افغانی که امروز ازاحتیاجات اولیه ماشمرده میشود درزبان پښتو آغاز نماید تا ازیکطرف دربناء زبان ملی ما (پښتو) تهداب اساسی قرار گرفته و وسیله مهم ترویج آن گردد ؛ وازجانب دیگر برای آن افراد وطن که درین دانش وحصول معلوماتی دررشته های مختلفه تتبع مینمایندتاجائیکه گنجایش داشته باشد درهر رشته کمك وامداد شایانی نماید .

اینست که مدیریت مذکور به استعانت خداوند متعال وتوجه ع ، ج والاحضرت سردار محمدنعیم خان معاون صدارت عظمی واعتماد بهمکاری فضلای وطن بایك عده اعضا آغاز بکار وتا آخر سال ۱۳۲۰ یعنی درظرف هشت ماه موفق باجراآت ذیل شده که مختصرآ واجمالا ذکر می گردد.

۱ : ـ ترتیب لوائح مختلفه در بارهٔ اساس پروگرام وانتخاب ماخذ مناسب وانعقاد مجالس متعدد راجع باین موضوعات ، ۲ : ـ ترتیب لست موضوعات داخلی (۱۰۰ مواد مختلفه) راجع بمعلومات عمومی وواقعات تاریخی ، سوانح مشاهیر ، تالیفات وآثار آنها ، معلومات عمومی جغرافیائی وتاریخی ولایات ، حکومتیها ، شهرها ، علاقه داریها ، قریه ها ومعلومات صناعتی ، تجارتی ، زراعتی وموسسات متعلقه آنها ؛ معلومات دربارهٔ ادبیات ، طب، موسیقی ودارالعلومها جوامع ، بناهاوغیره آبدات ومجله ها ، روزنامه هاوباقی معلومات متعلقهٔ افغانستان ۳ : ـ مذاکره ومفاهمه جهت جمع آوری وترتیب موضوعات داخلی با اضافه ازسی نفر که برای این کارتعین شده بودند وانعقاد مجالس متعدده وتقسیم مواد معینه باشرائط لازمه با شخاص صلاحیت دار واصدارمکاتیب تعقیبی : ٤ : ـ اقدامات برای بدست آوردن بعضی معلومات تاریخی و اجرائی وزارتخانه ها و باقی دوائرمملکتی وترتیب وارسال لوائح متعلق بهرکدام ؛ تاتاریخی قسمت آن برای دائرةالمعارف انتخاب وتدوین گردد . ۵ : ـ ترتیب متحدالمآل هادربارهٔ مضامین مختلفه جغرافیائی وتاریخی حکومتیها ، علاقه ها ، قصبات ، کوه ها ، دریاها ، پیداوار ، آبدات وغیرهٔ مملکت که مشتملبر (۲۵) مواد است وارسال آن بولایات و تشویق حکام و فضلای اطراف جهت جمع آوری مواد مضامین متذکره وتعقیب آن بدفعات . ٦ : ـ ترتیب وارسال متحدالمآل ها ومکاتیب خصوصی اسمی فضلا ونویسندگان اطراف باتشویقات ووعده های لازمه راجع به تهیه بعضی مواد ومعلومات تاریخی و سوانح مشاهیر و آبدات علاقه شان . ۷ : ـ بیرون نویسی وبدست آوردن فهرست حکومتیها ، علاقه داریها ، قراء وقصبات افغانستان ازوزارت داخله . ۸ : ـ اقدامات جهت جمع آوری دائرة المعارفهای مختلفه خارجه وکتب لازمه وفهرست کتابخانه ها ازمقامات رسمی ۹ : ـ اقدامات جهت خریداری دائرة المعارفهائیکه جدیداً طبع ونشر گردیده ودیگر کتب ونقشه های لازمه ازخارج ، ۱۰ : ـ بیرون نویسی قریب (۶۰۰۰۰) اعلام ومواد مختلفه علمی وفنی ازهمه مآخذیکه درمملکت موجود است ومآخذیکه برای استفاده

جدیداً وارد شده اززبان های مختلف ، ۱۱ : ـ مقابله وتطبیق اعلام مواد منتخبه وانتخاب آن از مآخذ ، ۱۲ : ـ پاك نویسی اعلام منتخبه بعدازمقابله وتحریر هدایات لازمه در بارهٔ ترجمه ، تتبع ، تفصیل واختصارهرماده آن . ۱۳ : ـ تجزیه وتقسیم مواد مختلفه علمی و فنی بشعبه های جدا گانه تاهر شعبه باشخاصیکه درآن صلاحیت وتخصص دارند ، سپرده شود . ۱٤ : ـ نقل تمام مواد فوق الذکر دراوراق جدا گانه تابکسانیکه ترجمه وتتبع مینمایند داده شود. ۱۵ : ـ ترتیب یك تعداد لوائح که محتوی مواد مختلفه شرائط ترجمه، اقتباس ، تتبع وغیره جهت دائرة المعارف میباشند . ۱٦ : ـ مذاکره ومفاهمه جهت ترجمه، تتبع، تحریر وجمع آوری مواد منتخبه دائرة المعارف با قریب (۱۰۰) نفر فضلای وطن واشخاصیکه درمسالك مختلفه تخصص دارند . ۱۷ : ـ توزیع لست مواد مختلفه منتخبه جهت ترجمه اقتباس، تتبع وجمع آوری آن باشرائط لازمه برای اشخاصیکه منتخب گردیده موافقت حاصل شده است ۱۸ : ـ جمع آوری (٤٦۰۰) صفحه مضامین مختلفه که ازطرف ۳۰ ـ ٤۰ نفر فضلای وطن واعضای مدیریت دائرة المعارف ازالسنه مختلفه زنده عالم اقتباس، ترجمه ، تتبع وتحریر وهفته وار بمدیریت سپرده شده است ۱۹ ـ مطالعه وتدقیق مضامین فوق الذکر ودربعضی قسمتهای لازمه اصلاح، تلخیص، تزئید وغیره تعدیلات ضروریه وپاك نویسی آنها ۲۰ : ـ ترجمه قسمتی ازمضامین فوق به پښتو .

اینست که مدیریت دائرة المعارف برای پیشبرد پروگرام و مرام خود بهرگونه و سائل وذرائع متشبث وباتمام اشخاص ودوائر صلاحیتدار درتماس بوده وامید قوی دارد که یك اثری مفیدی که علاوه بر افادات علمی جامع خود موجودیت تاریخی این مملکت را که چطور گذشتهٔ درخشان وچگونه فرزندان نامی داشته وچقدر استعداد طبیعی وذهنی آن بلند است بفرزندان این خاك خاطرنشان میکند تقدیم هموطنان عزیز نماید . ومن الله التوفیق

شعبهٔ نقد وتبصره :

این شعبه که درتشکیلات جدید پښتو ټولنه افزوده شده است ازحیث اهمیت وظایف دارای اهمیت زیادیست. هرچندمدیریت عمومی پښتو ټولنه درظرف سال موفق نشد که برحسب احتیاجات چنانچه میشاید در توسیع این شعبه بکوشد بازهم شعبهٔ نقد وتبصره تاحد ممکن وظایف قابل قدری را انجام داده است.

۱ : ـ نقدادبی جراید وروز نامها ازلحاظ صحت پښتو ودادن یادداشت راجع به اصلاحات نواقص به مدیریت عمومی نشریات ۲ : ـ تجدید نظر بر کتاب مطبوع لس زره لغتونه وتصحیح لغات آن (که ازطرف مدیر شعبهٔ لغات صورت گرفت) وازملاحظه این شعبه گذشته تادوطبع ثانی نواقص آن رفع شود ۳ : ـ تصحیح لوحه های پښتو بلا استثنی درهرجائیکه بنظر خورد به همکاری شعبهٔ قواعد ٤ : ـ نوشتن پښتو کلی جلد پنجم وجزواول ازطرف ښاغلی گل باچا خان الفت مبصر پښتو ټولنه ۵ : ـ نوشتن مقالات توضیحی دراطراف پښتو ازطرف مبصر ٦ : ـ نوشتن کتاب بلهٔدیوه ازطرف مبصر وطبع وتصحیح آن ازطرف شعبه ۷ : ـ تصحیح قاموس بزرگ لغات پښتو بهمکاری فضلای مبرز

پښتو که فعلاً تحت تصحیح وتدقیق واقع است ۸ :ـ نوشتن کتاب لغوی څیړنه (فقه اللغة) ازطرف مبصر پښتو ټولنه ۹ :ـ تصحیح وملاحظه کتاب لندی های پښتو تالیف مدیر شعبه تالیف و ترجمه از طرف مبصر ۱۰ :ـ ملاحظه وتصحیح بعضی قسمتهای گرامر مطبوع پښتو از طرف مبصر ۱۱ :ـ نوشتن رسالهٔ منظوم «پسرلی نغمه» برای تشویق دهاقین پښتون به استفاده ازبهار وزراعت از طرف مبصر پښتو ټولنه ۱۲ :ـ اصلاح وتصحیح مقالات پښتوی روزنامها ورادیو به همکاری اعضای پښتو ټولنه .

مدیریت قواعد :

شق قواعد :

۱ :ـ ترتیب یك گرامر جدید بصورت مختصر اماجامع وحاوی همه قوانین زبان ۲ :ـ تحلیل وتحقیق مزید بعضی نکات مشکل صرفی ونحوی پښتو وفراهم نمودن مواد کافی گرامری ۳ :ـ اقدام به ترجمه نمودن بعضی گرامر های السنهٔ خارجه فرانسوی، ترکی وغیره جهت استفادهٔ شعبهٔ قواعد

شق لغات :

٤ :ـ پیشنهاد وضع نمودن (۱۰۰) لغات پښتو درمقابل فارسی بمجلس پښتو ټولنه واخذ تصویب آن ۵ :ـ به خواهش دوایر رسمی ترجمهٔ اسماواعلام، ونام گذاریهای جدید پښتو .

شق تالیف :

۶ :ـ نگارش کتاب (مومند عبدالحمید) که حاوی شرح حال تبصره برشعر وشاعروی است از طرف صدیق الله رشتین با یك قسمت انتخابات دیوانش در (۱۱۰) صفحه ۷ :ـ تکمیل جلد دوم (پښتانه شعرا) حاوی یکصد شاعر در (۲۰۰) صفحه ازطرف صدیق الله رشتین ۸ :ـ نگارش یك رساله (دپښتو نثر) راجع به تذکرهٔ مختصر نثر پښتو . وبیان اقسام وانواع آن، وبیان نمونه وتبصره آن ازطرف صدیق الله رشتین.

شق ترجمه :

۹ :ـ کتاب د «ځلمو وظیفی» که سال گذشته ترجمه شده بود تصحیح ونظر ثانی شده وآماده طبع است، ازطرف صدیق الله رشتین ۱۰ :ـ کتاب «دمینو هنداره» از کتاب (تصویر العواطف) عربی ترجمه شده است ازطرف صدیق الله رشتین .

مدیریت لغات :

مدیریت لغات درسال ۱۳۲۰ بتعداد ۲۵هزار لغات پښتو بدون مشتقات آن وضمناً اکثریه محاورات پښتو را خارج ازتعداد فوق آماده ساخته است این قاموس بطور عصری بانشاندادن رمزهای حرکات وعلامات ایکسنت های هجائی ترتیب داده شده وهرردیف بترتیب حروف هجا الی انتها مرتب وعلاوتاً بمقابل هرلغت تلفظ آن بحروف لاتینی تحریر یافته است ولغاتیکه قابل

تصویر بوده صورت آن هم در نظر گرفته شده گویا این قاموس یك قاموس عصری ومصور از طرف شعبهٔ لغات انجام یافته است که عنقریب درسال ۱۳۲۱ بزیور طبع آراسته ودرمحل استفادهٔ عموم گذاشته خواهد شد .

مدیریت صحافت :

۱ :- نوشتن کتاب جزء ۲ جلد ٤ پښتو کلی ازطرف بینوا مدیر صحافت (بطور همکاری باشعبهٔ تالیف وترجمه) تصحیح کتاب نوی ژوندون ازطرف معاون ۳ :- پښتو کردن مجله کابل ونشر آن مرتباً ٤ :- تهیه مضامین د کابل کالنی ۵ :- همکاری باراډیو ٦ :- ترجمهٔ مضامین فارسی به پښتو برای مجله وسالنامه .

مدیریت تالیف وترجمه :

۱- طبع ونشر کتاب پښتانه شعرا جلد اول ۲- طبع ونشر کتاب پښتو اصطلاحات مؤلف محمد گل « نوری » مدیر تالیف وترجمه در حدود ۳۹۲ صفحه ۳- ترجمه کتاب اسرازندگی که نزدیك باختتام است ازطرف محمد گل نوری مدیر تالیف وترجمه ٤- سیزده افسانه درحدود ۱۸۵ صفحه نگارش محمد گل نوری مدیر تالیف وترجمه .

۵- متلو نـه ۳ صفحه - لغات ۵ صفحه - دادم خان ناري ۸ صفحه ۳۳ فرد، کیسی ۷ صفحه داتن ناري ۲ صفحه ۲۵ بیت بابولا له ۷ صفحه ۸۷ بیت فراهم کننده محمد گل نوری مدیر تالیف وترجمه ٦- مضامین متفرق ٤۱ صفحه محمد گل نوری مدیر تالیف و ترجمه ۷ - طبع ونشر کتاب نوی ژوندون مولفه قیام الدین خادم در زمانیکه معاون پښتو ټولنه بود به تصحیح مولانا عزیز الرحمن خان عضو تالیف وترجمه ۸- ترجمه تربیة الاجتماعی مولانا عزیز الرحمن درحدود ٤۱٦ صفحه ۹- ترجمه کتاب منا هیج الادب عزیز الرحمن ۱۸۷ صفحه ۱۰- ترجمه کتاب تهذیب النفس عزیز الرحمن که ٦۵ صفحهٔ آن ترجمه وباقی آن معطل است ۱۱- ترجمه سعادت الانسان مولانا عزیز الرحمن که ۳۰ صفحهٔ آن ترجمه وباقی آن معطل است ۱۲- ترجمهٔ اوراق دائرة المعارف مولانا عزیز الرحمن درحدود ۳۱۲ صفحه ۱۳- مضامین متفرقه مولانا عزیز الرحمن درحدود ۳۱٦ صفحه .

مدیریت کورسها :

الف مرکز :-

کورس هائیکه در ۱۳۱۹ موجود بود :-

دوائر حکومتی : ٤۵ کورس موسسه های ملی : ۱۳ کورس

کورس های که در ۱۳۲۰ اضافه شده یا بمدیریت کورس ها مربوط گردیده :

کورسهائیکه اضافه شده :

دوائر حکومتی ۱۹ کورس موسسه های ملی ۲ کورس .

کورس‌هائیکه مربوط شده :
عسکری قوای مرکز اصل ۲۲ کورس اضافه ۳ کورس کورسهای معلمین وزارت جلیله معارف ۲۸ کورس جمله کورس‌هائیکه در ۱۳۲۰ اداره و تحت تعلیم گرفته شده ۱۳۲ کورس تعداد شاملین کورس های مذکور بصورت تخمین ۳۵۴۹ نفر
ب ولایات :
کورسهای ولایات که سابقاً بصورت منظم نبوده بلکه درمرکز هر ولایت اضافه از دوسه کورس وجود نداشت از تاریخ ۱۳۲۰ که انتظام کورس های ولایات مربوط پښتو ټولنه شده برای هرولایت یکنفر مامور کورس ها مقرر واعزام گردیده .
در تاسیس کورس های جدید جدیت بعمل آمده چنانچه وقتا فوقتا ذریعه رادیو و اخبار های وطن نشرو باطلاع عموم رسانیده شده وخلاصه آن این است : ـ

تعداد کورس و نفر در ولایات :

ولایت قندهار (۱۲) کورس (۵۵۸) نفر ولایت هرات (۱۹) کورس (٦٤۰) نفر ولایت مزار شریف (۲۵) کورس (۷٦۰) نفر ولایت قطغن وبدخشان (۳۰) کورس (۵۸۳) نفر ولایت مشرقی (۱۳) کورس (۳٤۳) نفر ولایت جنوبی (۵) کورس (۲۱۳) نفر حکومت اعلی فراه (۵) کورس (۱۸۰) نفر حکومت اعلی میمنه (۸) کورس (۲۰۳) نفر حکومت کلان شمالی (۱۱) کورس (۱٦۵) نفر حکومت کلان لوگر (۲) کورس (٦۲) نفر حکومت کلان غزنی (۵) کورس (۱۷۲) نفر . جمله ۱۳۵ کورس=۳۸۳٤ نفر
برای کورس های مذکور کتاب و سامان فرستاده شده و طوریکه فوقا تحریر شد بتمام ولایات و حکومات اعلی وحکومات کلان مامورهای کورس ها مقرر و هدایات لازمه داده شده چنانچه حسب پروغرام تعلیمی در کورس‌های مذکور تعلیمات زبان‌ملی حسب‌المطلوب جاریست و کورس های معلمین معارف اطراف اضافه از ان است که بواسطه نارسیدن احصائیه مکمل آن داخل این حساب نیامده .
ج : ـ توضیح :
(۱) از تمام غیر حاضر و حاضر و انتظام کورس های مرکز و ولایات با خبری شده و راپورهای تعلیمی ماهانه تمام کورس ها تحت غور و دقت گرفته شده و وقتا فوقتا در باب نقائص آن هدایات لازمه داده شده و برای رفع آن جدیت بعمل آمده چنانچه مکتوب های مدیریت کورس ها که درین زمینه صادر شده ۳۲۵۲ است (۲) برای کورس های مذکور علی الخصوص در مرکز یك تعداد معلمین لایق تهیه و مقرر شده (۳) یك کورس معلمین مستعجل افتتاح و به تعداد ۳۰ نفر معلمین در ان تربیه شده که یك تعداد آن طور کمك

بوزارت جلیله معارف داده شده واز باقی در خود پښتو ټولنه و کورس های مرکز کار گرفته شده ونتیجهٔ مثبت واطمینان بخشی از ان بدست آمده . (٤) تعلیماتنامه کورس‌ها تعدیل و بصورت اساسی تری اصلاح و ترتیب شده که هنوز تحت تدقیق و تصویب مقامات صلاحیت دار است . (٥) اصلاح اصول و پروغرام های تعلیمی مطابق اصول تعلیم و تربیه وپیدا گوژی (٦) تفیش و مراقبت و امتحان کورس ها در اوقات لازمه .

ریاست شورای ملی

۱ : ـ تصویب موازنه بودجه مملکتی سال ۱۳۲۰ ـ ۲ : ـ تصویب ترویج و تحت چلند گذاشتن شش کرور افغانی از نوت های جدیده ۳ : ـ تصویب لایحه مکلفیت عسکری ٤ : ـ تصویب تبدیل حکومت اعلی مشرقی وجنوبی به نائب الحکومه گی ها ٥ : ـ تصویب ضمیمهٔ اصولنامه حاضری ورخصتی مامورین راجع به ایام اضافه ضرورت سالانه مامورین ٦ : ـ قرضهٔ سی لك افغانی حکومت ازد افغانستان بانك ۷ : ـ تصویب قرضه ده لك افغانی حکومت از دافغانستان بانك ۸ :ـ تصویب اصولنامهٔ حاضری و رخصتی مامورین در موضوع تزئید بر اصل (۱۲) و تعدیل تبدیل حصهٔ (ب) اصل (۳۷) .

ریاست اعیان

۱ : ـ لایحهٔ مکلفیت عسکری ۲ : ـ ضمیمهٔ اصولنامهٔ اخذعسکر ۳ :ـ راجع به‌تشکیل‌حکومات اعلی جنوبی ومشرقی بنائب الحکومگی ٤ : ـ ضمیمهٔ اصولنامهٔ حاضری ورخصتی مامورین .

امور بانکی

د افغانستان بانك :

چون مؤسسهٔ دافغانستان بانك یك مؤسسهٔاست که‌برای ترقی وتوسعهٔ امور اقتصادی مملکت ازطرف حکومت معظم‌ما بصورت یك‌شرکت سهامی تاسیس گردیده ـ وبرای اولین‌بار راجع به‌بانك موصوف در سالنامهٔ کابل تذکاری داده می‌شود . پس بی مورد نخواهد بود تانسبت باین بانك مهم وبزرگ توضیحات‌مختصری برای آگاهی مطالعین عزیز نگاشته آید : ـ

یکی‌از مشخصات سیر تکامل‌است که‌درهر کدام ازرشته های حیاتی‌ومدنی‌ضرورت‌واحتیاج متدرجاً اضافه شده برود ساحهٔ کاروفعالیت نیزدر همان رشته پهن تر گردیده وسعت تشکیلات وتاسیسات رادر مملکت ایجاب میدارد .

مملکت عزیز مادرسیزده سال‌قبل باثرتوجهات حکومت خیرخواه‌ونظریات قیمتدار زعیم ملی ودهای بزرگ خود اعلیحضرت محمدنادر شاه شهید دارای یك‌خط مشی اساسی گردیده ـ که

این خط مشی بر اساس سیر تکامل وضع و در تمام رشته‌های حیاتی ومدنی سیر تدریجی اش اساس پیشرفت قرارداده شده تاهر کاری باسنجش وتأمل ودرمقام وموقع مناسب که موافق بمقتضیات واحتیاجات محیط افغانستان باشد برمدار ومجرای اساسی اش جریان نماید ـ چنانچه درتمام شعب مدنی مخصوصاً درساحهٔ اقتصادیات عمومی کشور پروژه‌ها . پلانها وتشکیلات صحیح ومتینی برهمین اساس وضع گردیده وبموجب این پلانها درطول این چند سال بسا مؤسسات اقتصادی (که هموطنان عزیز ما از هر کدام آن وقوف واطلاع تام دارند) تاسیس وبکار انداخته شده در زمرهٔ این مؤسسات اقتصادی یکی هم مؤسسهٔ بانک ملی افغان بوده است که بتاریخ ۱۵ میزان ۱۳۱۱ برای اولین بار به سیستم بانکی بکار شروع ـ نموده اما چون بانک موصوف بصورت یک شرکت سهامی وباسرمایهٔ معینی از طرف اشخاص وتجار ملی بکار پرداخته وساحهٔ فعالیت آن نسبتاً محدود تر بوده وهم تمام امور ومعاملات بانکی وصناعتی وتجارتی وغیره دراینجا ترا کم کرد وبسا امور ومعاملات مهمهٔ دیگری کشف ـ وجستجو شد که اصلاً از حوزهٔ وظایف وصلاحیت این بانک خارج وازحوصلهٔ آن بعید شناخته میشد یعنی پس ازیک دوره تحری وتجربه درامور بانک وبانک داری احتیاجات مهم تر ومزیدتری بمیان آمد که براساس سیر تدریجی بایست ساحهٔ کار وفعالیت در امور بانکی وسیع تر ساخته شود همانست که تاسیس وبکارانداختن یک بانک دیگری را ایجاب نمود تا از نقطهٔ نظر سرمایه وصلاحیت امور ووظایف بزرگ تر ووسیع تر بوده وبتواند آنهمه وظایف امور مهمهٔ را که براساس منافع دولت وملت وترقی کافهٔ امور اقتصادی مملکت بوده باشد بعهده داشته ومخصوصاً نشر بانکنوت وتنظیم پول را کرده ومؤسسات اقتصادی را حمایت وپشتیبانی کرده بتوانند یعنی یک بانک مرکزی (بانک دومی سیون) بوجود آورده شود همانست که حکومت ترقی پرور ما برحسب پیشنهادات مقامات ذی صلاحیت اقتصادی پروژهٔ تاسیس بانک موصوف را بنام (دافغانستان بانک) دراواخر سال ۱۳۱۷ منظور وتاسیس این مؤسسهٔ مهم وعالی راباسرمایهٔ اساسی(۱۲۰،۰۰۰،۰۰۰ ـ افغانی) درمرکز مملکت امر واراده فرمود وبانک موصوف توسط اشخاصیکه اسامی شان ذیلاً در تشکیلات بانک نگاشته شده مطابق اساس نامهٔ رسمی خود بصورت یک بانک اصولی وآزاد وسیستم بانکی بکار آغاز نمود .

وظائف د افغانستان بانک :

اگرچه مطالعین ما ازاسم (بانک دی می سیون) بخوبی فهمیده میتوانند که وظایف وعملیات این بانک تا چه اندازه مهم و بزرگ بوده معهذا برای تصریح مطلب رؤس وظایف وعملیات دافغانستان بانک راخلاصتاً درزیر قید میکنیم .

۱ :ـ نشر بانکنوت مطابق به احتیاجات حقیقی واقتصادی مملکت افغانستان . ۲ :ـ اجرای کلیه معاملات خزانه داری وبانکی دولت وبلدیه ها وکافهٔ ادارات دولتی درداخل وخارج .

۳ :- نشر هر گونه اوراق واسناد بهادار راجع به عملیات کلیه ادارات دولتی و بلدیه ها .
٤ :- خرید وفروش طلا ونقرهٔ مسکوك وغیر مسکوك . ٥ :- خرید وفروش اسعار خارجه که قابل تبادله باطلا باشد . ٦ :- خرید وفروش اسهام و اوراق بهادار و اسناد استقراضی بحساب ثالث . ۷:- حفظ وادارهٔ طلا ونقره اسهام واوراق بهادار اسناد استقراضی وسائر اشیای قیمتی . ۸ :- قبول ودایع بحساب جاری وحسابات امانت . ۹ :- حصول و اجرای اسناد ساده ویاوثیقه بحساب شخص ثالث . ۱۰:- اجرای هر گونه معاملات تادیه وانتقال نقدی درداخل وخارج .
۱۱:- اصدار هر نوع اعتبار بالای داخل وخارج. ۱۲ :- قبول اسناد تنزیل وتنزیل مکرر تجارتی.
۱۳ اعطای قرضه درمقابل اسناد استقراضی حکومت (افغانی ـ طلا ـ نقره مسکوك وغیر مسکوك) واسعار خارجه که قابل تبادله باطلا باشد . ۱٤:- اعطای قروض رهنی قصیر المدة وطویل المدة .
۱٥ :- اشتراك مستقیم وغیر مستقیم بتوسط مؤسسات دیگر برای انتشار هر نوع اوراق بهادار و معاملات مالی شرکتها وجمیع مؤسسات فوائد ملی . ۱٦ :- اعطای قروض به دولت و کلیه ادارات دولتی . ۱۷ :- اعطای قروض به بلدیه ها . ۱۸ :- اعطای قرضه ازنقطهٔ نظر فوائد عمومی برای بانکها و شرکتهای صناعتی و زراعتی و مؤسسات تجارتی و غیره . ۱۹ :- تعین نرخ پول . ۲۰ :- انتظام نرخ و جریان پول . ۲۱ :- انتظام نرخ تبادله و بازار پول .
۲۲ :- اتخاذ وتصمیمات لازمه برای تثبیت سکهٔ افغانی باتفاق حکومت .

این بود اختصار وظایف وعملیات د افغانستان بانك که برعلاوه بسا وظایف وعملیات دیگر را که متعلق به یك بانك مرکزی باشد نیز بعهده داشته واجرا میدارد .

ادارهٔ د افغانستان بانك :

طوریکه تلخیص وظایف وعملیات دافغانستان بانك درفوق مطالعه شد معلوم گردید که ادارهٔ این بانك نیزازامور خیلی مهم وعمده درشمار بوده تاآن سرمایهٔ زیاد موافق پلان وپروژهٔ موضوعه بکار افتاده وآن وظایف سنگین درهمچو یك مؤسسهٔ بزرگ بصورت صحیح و مطابق اصول وسیستم بانکی اجرا وعملی گردد برای انجام این منظور هشت هیئت تعین گردیده تاادارهٔ این بانك را بعهده داشته باشند که دراینجا ازهیئتهای مذکوره ذیلاً نامبرده میشود:
۱:- مجمع عمومی صاحبان سهام . ۲:- شورای عالی بانك. ۳ :- رئیس کل. ٤:- هیئت عامل .
٥:- هیئت اعتبارات. ٦:- هیئت نظار. ۷:- مفتش حکومت. ۸:- هیئت مراقبت ذخیرهٔ بانك نوت.

هیئتهای فوق الذکر که مرکب ازاشخاص عالی رتبه وبزرگ حکومت بوده مطابق وظایف نامهٔ جداگانه به ادارهٔ بانك موصوف درحدود صلاحیت خودها مسئول وموظف میباشند که ازتشریحات وظایف وذکر اسامی مشمولین هیئتهای مذکوره دراینجا بباعث اطالهٔ کلام انصراف میشود.

اجرا آت دافغانستان بانك :

قبل ازآنکه بشرح اجراآت دافغانستان بانك پرداخته شود باید متذکر گردید که بانك

موصوف از ابتدای حمل سنه ۱۳۱۸ یعنی درست سه سال قبل تاسیس یافته است اما عملیات وتشکیلات آن درطول این مدت منحصر به ادارهٔ مرکزی بوده وچنانچه لازم و مقتضی است بوسعت شاخها وشعبات خود در اطراف وولایات مملکت وخارج اقدامات مقتضیه را کرده نتوانسته وعلت یگانهٔ آن این بوده که ازهمان تاریخ یعنی از بدو تاسیس بانك موصوف جنگ یورپ آغاز واوضاع اقتصادی ومالی بین‌المللی دوچار بی‌نظمی وبی‌موازنه گی گردیده واین بی‌نظمی وعدم توازن وضعیت پولی واعتباری بانکها را علی العموم متأثر ساخت واین مسائل طبعاً در راه پیشرفت واجراآت و عملیات دافغانستان بانك که تازه میخواست داخل در میدان کار وعمل گردد ومناسباتی با نکهای خارجی برقرار دارد نیز مشکلاتی پیش نمود یعنی این بانك جدید التاسیس نتوانست در همچو مواقع نامساعد چنانچه لازم بود باجرأت واعتماد کلی داخل درمیدان کار وعمل گردد وامور ووظایف خود را که طبعاً باداشتن روابط بادیگر بانکهای دنیا صورت پذیر بوده حسب مطلوب ازپیش برد . مگر موسسهٔ موصوف باوجود این نامساعدتها وموانعات غیرمترقبه تاجای که سعی وکوشش یاری کرده ووقت وزمان مساعدت نموده دراجراآت مرکزی وتااندازهٔ هم درمعاملات خارجی وتهیهٔ مقدماتی خود ازجدیت وفعالیت بازنه ایستاده است که اینك خلاصهٔ اجراآت آن ذیلا قید میشود : ـ

۱ـ ریاست بانك دروهلهٔ اول برای اینکه امور ومعاملات واجراآت بانك مطابق به اصول وسیستم صحیح ومعاصر بانکی اجرا گردد به استخدام یکنفر متخصص بانکی اقدام وپس ازاینکه متخصص موصوف اصول دفترداری وقواعد بانکی ومقررات اداری (واساس‌نامهٔ بانکرا) مرتب وآماده ساخت ریاست بانك (سیستم دبل آنتری) یعنی اصول دفترداری دوجانبه را که دراغلب بانکهای دنیا معمول و مروج بوده برای دافغانستان بانك قبول وبرای تطبیق سیستم مذکور تشکیلات ذیل‌را بعمل آورده وبکار آغاز نمود :

۱ـ مدیریت عمومی محاسبه و کنترول ۲ـ مدیریت مامورین واجرائیهٔ داخله ۳ـ مدیریت عمومی خزائن وارتباط خارجی ٤ـ مدیریت تفتیش ٥ـ مدیریت تحریرات واطلاعات وقلم مخصوص ٦ـ ماموریت اوراق .

ادارات مذکوره تماما اجراآت وعملیات خودراموافق سیستم موضوعه اجرا کرده‌است .

۲ـ ریاست بانك بغرض تهیه مامورین یکباب کورس بانکی واقتصادی را کشوده ودرآن از تحصیل یافتگان مکاتب مرکز وولایات باهمکاری وزارت معارف طلبه شامل ساخته ودر دو دوره باندازه پنجاه نفر فارغ‌التحصیل آماده وداخل کار ساخت چه اصول دفترداری ومحاسبات بانك درمحیط‌ما جدید شروع شده وبااصول دفترداری های حکومتی وغیره فرقی داشته ودرغیر این صورت طبعا مشکلاتی ازجهته نداشتن مامورین بلد به سیستم بانکی تولید میکرد .

۳ـ تهیه مقدماتی ازقبیل حاضر ساختن عمارت موافق باجرای عملیات بانکی ازقبیل کیشه های معاملات داخله‌وخارجه‌وخزانهٔ محفوظ ذخیره واسکان دوائر مرکزی بانك ـ طبع اوراق وجداول

وکتب بانکی وچکبکها واسناد وغیره ـ تهیهٔ موبل واثاثیه تورید ماشینهای تایپ وشمار پو لهای قلزی وسیفهای فولادی وغیره لوازم ثقیله وآهن باب کار آمد بانکی ازخارج ـ مطابق احتیا جات موجودهٔ بانك بعمل آورده شده است .

٤ـ بودجه وتشکیلات وپیشنهادات مربوطه به عملیات بانك از طرف هیئت عامل وقتا فو قتا مرتب ومطابق اساسنامه بمنظوری شورایعالی بانك رسانیده شده است .

٥ـ سرمایه‌های دولت که سابق برین دربانك ملی وشرکتها وغیره داخل بود موافق پروژهٔ مصوبه تماماً جمع آوری ودردافغانستان بانك تمرکز داده وبکار انداخته شده است و حسابات سرمایه‌های مذکور بامقامات مزبوره تماما حل وفصل گردیده است .

٦ـ امور خزانه‌داری دولت که قبلا ذریعهٔ خزانهٔ عمومی دولت وبه سیستم سابق خزانه داری اجرا میشد تماما به دافغانستان بانك گرفته شده وداد وگرفت عموم وزارتخانه‌ها ودوائر دو لتی به اصول بانکی اجرا گردیده است .

٧ـ حسابات جاری دوائر حکومتی وبلدیه‌ها وغیره که پیش ازین توسط بانك ملی افغان اجرا میگردید علی العموم به دافغانستان بانك تعلق گرفته ودرجریان است .

٨ـ ذخیره اساسی یعنی پس انداز بانك برحسب تجاویز مصوبهٔ مقامات ذی صلاحیت با نك تشکیل گردیده است .

٩ـ پشتوانه بانکنوتها یعنی ذخیرهٔ مسکوکات فلزی طلا ونقره وشمش واسعار خارجه برای تضمین بانکنوتهای منتشرهٔ دافغانستان بانك تشکیل وتهیه شده است .

١٠ـ کیشهٔ خرید وفروش طلا که سابق برین دربانك ملی افغان بود به د افغانستان با نك گرفته شده واجراآت آن درجریان است .

١١ـ کیشهٔ اسعار خارجه ومعاملات اسعاری حکومت که سابق به بانك ملی افغان تعلق داشت به دافغانستان بانك گرفته شده وتماما معاملات مذکوره ذریعهٔ شعبهٔ ارتباط خارجه درمعرض معامله و اجرا است.

١٢ـ معامله با بانکهای خارجه: مانند نیشنل ستی بانك ـ نیویارك . نیشنل ستی بانك بمبئی ـ گرندلی بانك پشاور . گرندلی بانك کراچی . دویچه بانك برلین . پس ازمساعد ساختن زمینه آغاز شد وحواله جات بانك افغانستان ازطرف بانك‌های معامله‌دار قبول واجرا گردیده است .

برعلاوه با اکثریه ازبانکهای معروف دیگر امثال : ویستمنستر بانك ـ لندن . اتومان بانك بغداد . استکهوم انسکیلدا بانك ـ بانك ملی طهران . بانك مصر . کریدیت سویس زوریش ـ سویت زرلیند . بانك فارفورین ترید روسیه ـ ماسکو . یوکلوهاما اسپیسیل بانك لمتد ـ توکیو ـ بانك سانترال دوله ریپو بلیك ـ تورکی ـ انقره ـ بانك دوروما وغیره روابط ومناسبات قائم کرده است تادرصورت مساعدت وقت وزمان باآنها نیزداخل معاملات بانکی گردد .

١٣ـ اعطای کریدیت یعنی اعتبار به‌دوائر حکومتی وبلدیه‌هاوشرکتها وغیره مطابق پروژه

بانك بغرض توسعهٔ امور صنعت وتجارت وزراعت وعمرانات وغیره فوائد عمومیه بعمل آمده است .

۱٤ـ اشتراك به شرکتهای تجارتی وصناعتی وغیره وخریداری اسهام شرکتهای موصوفه برای پیشرفت امور اقتصادی مملکت وتقویهٔ سرمایه های ملی به پیمانه لازم بعمل آمده است .

۱۵ـ طبع وانتشار بانکنوت های جدید ازقسم ۵ و۱۰ و۲۰ و۵۰ و۱۰۰ و۵۰۰ ـ افغانیگی بیکتعداد مکفی ومتناسب باپشتوانهٔ اصولی ازطرف دافغانستان بانك بعمل آورده شده است .

۱٦ـ جمع آوری نوتهای مندرس تاحدی که ممکن بوده وازطرف کمیسیون معینه بتصدیق رسیده است .

۱۷ـ جمع آوری وخریداری یکتعداد کتب مطبوعهٔ بانکی واقتصادی برای تشکیل یك کتب خانه جهته مطالعه واستفادهٔ مامورین بانك که درآینده بتعداد کتب آن افزوده میشود .

این بود عمدهٔ اجراآت دافغانستان بانك که تااخیر سال ۱۳۲۰ بعمل آمده وبصورت ایجاز واختصار درصفحات فوق نگاشته آمد وبواسطهٔ ضیق صفحات ازتفصیلات مزید درفقرات مذکوره واجراآت دیگریکه دررای تاسیس وپیشرفت همچو یك موسسه وجریان امور آن بر مدارمجرای صحیح واساسی اش دخل وتاثیری داشته صرف نظر گردید .

❀ ❀ ❀

تشکیلات دافغانستان بانك :

رئیس	:	ع ، ج ، س ، ع عبدالمجید خان وزیر اقتصادی ملی
کفیل رئیس	:	ع ، ص سردار محمد عمر خان
معاون اول	:	کمبود . . . .
« دوم	:	« . . . . .
مدیر عمومی محاسبه	:	ع ، میرزا محمد علی خان
خزانه‌دار کل	:	« ، نظر محمد خان
مدیر عمومی خزائن وارتباط	:	« حبیب الله خان
مدیر مامورین	:	ص ، سید اسحق خان (بری)
مدیر تحریرات وقلم مخصوص	:	« ، محمد حیدر خان (نیسان)
مدیر خزانه	:	« ، حبیب الله خان (فرح)

ع ، ص سردار محمد عمر خان کفیل بانك

اجراآت بانك ملی افغان

درسال ۱۳۲۰ جریان جنگ اروپا نه‌تنها قطع نگردید بلکه درآسیا وامریکا نیز توسعه یافته تقریباً شکل «جنگ بین‌المللی» را اختیار نمود- مهمترین تاثیر جنگ در اقتصاد وتجارت است چونکه درجنگ طرق مواصلات ورفت وآمدمال‌التجاره مسدود وممتنع میگردد وتاثیرات بدی ازان دراوضاع تجارتی ممالك پدید می آید این تاثیرات بدمانند سال ۱۳۱۹ درطول سال ۱۳۲۰ نیزدراوضاع تجارت وکارومعامله مملکت‌عایدبوده وازطرف دوائرمربوطه درجلوگیری ازعواقب سوء آن تاثیرات باقدامات مقتضیه تشبث‌شده است ازقبیل کنترول نرخ اجناس‌ولوازم مابه‌الاحتیاج اهالی ازبازارهای‌داخله وتهیهٔ‌تسهیلات لازمه درتورید مال‌التجاره وتشکیل‌شرکت‌ها برای این‌مقصد وتعیین‌حد فایدهٔ فروش‌اشیاء وکنترول‌مستقیم برتوزیع وصرف بعضی‌موادوغیره.

این اقدامات خوشبختانه تاثیرات مفیده بخشیده وعلی الرغم مشکلات عایده مردم درتهیهٔ مواد محتاج الیه دچار زحمت وتکلیف فوق‌العاده نشده اند- بانك‌ملی که در تدویر عملیات‌مالی وتجارت‌داخله وخارجه وایجاد صنائع کشور عهده دار رول‌مهمی است بسهم‌خود دررفع مشکلات وتهیهٔ وسائل حفظ وترقی موسسات مربوطه تا آنجا که مقتضیات وقت اجازه میداده مصدر اقداماتی شده است که بانهایت اختصار درطی مواد ذیل بنظر خوانندگان میرسانیم :

درشق صنایع :

۱- ترقی‌وبهبودامورفابریکه قندسازی. چه‌ازحیث‌تهیه موادخام‌وچه بهبودامورواداری‌وتولیدی امسال‌محسوس‌میباشدچنانچه درمقابل ۱۰۹۱ تن‌استحصال سال ۱۳۱۹ در ۱۳۲۰ فابریکهٔ مذکور درحدود ۳۵۸۰ تن‌شکر تولید کرده ومدت‌جریان کارآن درمقابل ۱۳روز سال ۱۳۱۹ درسال ۱۳۲۰ به ۴۴ روز رسیده وازحیث صفات وجنسیت نیز استحصالات آن بهترشده رفته است .

۲- درتکمیل فابریکه نساجی پلخمری باوجود عاید بودن مشکلات زیاد موفقیت اطمینان بخشی دست داده دستگاه برق آن کامل بجریان‌افتاده وبعد ازیك‌جریان مقدماتی وامتحانی ازطرف کارکنان شرکت‌نساجی‌تحویل گرفته شده - نقشهٔ دیگ‌بخار وارد‌وازروی آن‌نصب‌دیگ مذکور دردست‌اجراست برای تکمیل بعضی‌سامان کمبود دیگر ازهند اقدام وفعلاسامان‌واردشده وانتظار میرودکه درآینده قریب‌لوازم فابریکه مذکور تکمیل‌ویك قسمت‌آن‌بکار آغاز کند .

۳- فابریکهٔ نساجی جبل‌السراج که ازطرف شرکت نساجی خریداری گردیده اصلاحات مهمی براساس سیستم تشبث انفرادی دران‌بعمل آمده تولیدات آن نسبت بسابق زیادومحصولات آن دربازار علاقه‌مندی کامل پیدا کرده ماشین‌های یك‌نفره آن درسابق هجده متر پارچه تولید میکرد مگر امروز همان ماشین‌ها ۳۶ الی ۴۲ متر تولید میکنند .

۴- دستگاه اکسیجن که دربابر تاسیس‌شده بپایهٔ تکمیل رسیده و فعلا در امور مطلوب مورد استفاده میباشد .

امور تجارت :

بواسطهٔ عوارض جنگ ومشکلات حمل‌ونقل حجم تجارت خارجی ما نسبت بسالهای گذشته محدود گردیده‌اما بمقصدجلوگیری ازبعضی جریانات سوء دراوضاع تجارت داخلی وکمك بمولدین

مواد صادراتی بهدایت ور هنمائی حکومت از طرف بانك وشرکت های مربوطه بخریداری یکمقدار کلی اجناس صادراتی اقدام شده این ترتیب در وضع تجارت داخلهٔ کشورتاثیر مهم نموده بدست آمدن پول نزد شرکتها وتجار بواسطهٔ اعتبارات بانکی وتحویل آن ازراه خرید بمولدین اصلی دامنهٔ کاروفعالیت را دربازارهای داخله برقرار داشته وتاثیرات بدی را که ازراه عدم خرید مترتب می آمد برطرف ساخته است وباید خاطرنشان ساخت که این ترتیب را بانك وشرکتها محض رفع فشار و صدماتیکه ممکن بود ازراه عدم خرید بمولدین وارد میگردید بهدایت حکومت بهیخواه بعمل آورده اند وخوشبختانه تا کنون درین راه موفقیت وکامیابی مطلوبه دست داده اما آینده آن باطول کشیدن جنگ نا معلوم است و درهرحال غایه وآمال بانك و شرکتهای مربوطه درهمه احوال متوجه اینست که تا آنجائیکه ممکن باشد درحفظ اوضاع بکوشند امید است درآینده نیز این منظور را عملی ساخته بتوانند .

وضع بعضی موادمهمهٔ صادراتی ما بخارج که توسط شرکتها انجام میگیرد بقرارذیل بوده است .

۱ـ پوست قره کلی : چیزیکه قابل توجه است اینست که باوصف مشکلات حمل و نقل تمام پیداوار ۱۳۲۰ که بالغ بر (۱،۰۸۸۱،٤٦۹) جلد میشود تماما حمل امریکا شده اما نرخ فروش نسبت بسال گذشته اندکی تنزل دارد .

۲ـ پشم : دراواسط سال دراثر مطالبات تجار امریکائی نرخ بازار کراچی ترقی نموده ومقدار پنجصد تن پشم باحکومت هند قرار داد وبفروش رسیده ـ چون تجار هندی فقط پشم رنگه را طالب میباشند یك اندازه پشم سفید قندهاری وهراتی بامریکا حمل شود و جهت فروش پشم رنگه وپاچگی درهند اقدامات بعمل می آید .

۳ـ پنبه : نرخ پنبه درهند درین سال ترقی زیاد نموده وپنبهٔ افغانی ۷۰ فیصد نسبت بنرخ پنبه درجه اول هندی (پنبه بروچ) بلندتر قیمت حاصل کرد . اما بواسطهٔ مشکلات حمل و نقل داخلی مقدار قابل اعتنائی صادر نگردیده ومقدار صادرات پنبه نسبت بسالهای گذشته کسر فاحش دارد ..

٤ـ پسته : نرخ پسته درزمستان ترقی زیادنمود مقداری ازپستهٔ شرکتهای هراتی در هند بفروش رسید اما اخیراً نرخ تنزل دارد و مقداری پسته بامریکا عرضه ودرنظر است که بقیهٔ پستهٔ شرکتهای هراتی بامریکا حمل شود .

۵ ـ تریاك : صد صندوق تریاك هرات بحکومت سنگاپور فروش ودرشروع سال تحویل داده شده است اما پس از وقایع شرق اقصی صادرات این جنس معطل است .

امور بانکی :

تجارت باپول وتداول آن رابطه وپیوستگی تمام دارد بانك ملی در قسمتی عملیات خود بادادن اعتبارات قرضه بتجار وموسسات کمك مهمی در انجام عملیات آن وترویج بازارتجارت بعمل آورده است اگر احصائیهٔ خریداری شرکتها مطالعه شود دیده میشود که مقدار مهمی ازمواد صادراتی بمقصد حفظ اوضاع مالهای صادراتی دربازار های داخله ازطرف شرکتها خریدازی گردیده این عمل را موسسات مذکور بواسطهٔ کمك های مالی بانك بعمل آورده اند وبرای اینکه خوانندگان محترم متوجه این مطلب شده بتوانند لطفا جدول قرضهٔ بانك ملی را مطالعه کنند . وبرای توضیح سائر عملیات بانك ملی مطالعهٔ جداول آتی کفایت کرده واز تشریح بیشتر ما را مستغنی می سازد .

حساب امانت بامفاد در بانك سال ١٣٢٠

با فغانی

تاریخ	بناری خانگه	نماینده‌گی کابل	نماینده گی قندهار	نماینده گی هرات	نماینده گی مزارشریف	نماینده‌گی اند خوی	جمع کل
حمل	—	٥٠٣٠٦٩٢	٤٠٠٠٠٠	١٩٢٣٤٣	—	—	٥٦٢٣٠٣٥
ثور	—	٥١٧٦٧٢٦	٤٠٠٠٠٠	١٩٢٢٨٣	—	—	٥٧٦٩٠٠٩
جوزا	—	٧٤٧٩٨١٣	٤٠٠٠٠٠	٢٥٨٦١٨	—	—	٨١٣٨٤٣١
سرطان	—	٨٤٦٢٠٢٨	٤٠٠٠٠٠	٢٥٨٦١٨	—	—	٩١٢٠٦٤٦
اسد	—	٨٢٥٩٢٧٩	٤٠٠٠٠٠	٢٦٠٣٥١	—	—	٨٩١٩٦٣٠
سنبله	—	٨٣٤٩٧٧٩	٤٠٠٠٠٠	٢٦٠٣٥١	—	—	٩٠١٠١٣٠
میزان	—	١٠٠٤٩٧٧٩	٤٠٠٠٠٠	٢٦٠٣٥١	—	—	١٠٧١٠١٣٠
عقرب	—	٧٥٦٥٠٥٩	٤٠٠٠٠٠	٢٧٤٦٩٩	—	—	٨٢٣٩٧٥٨
قوس	—	٧٥٦١٩٦٢	٤٠٠٠٠٠	٣٤٢٤٧٥	—	—	٨٣٠٤٤٣٧
جدی	—	٧٦٥٠٢٣٨		٢٧٧٤٧٥	—	—	٧٩٢٧٧١٣
دلو	—	٢١٧٦٦٦٦٩		٢٧٧٤٧٥	—	—	٢٢٠٤٤١٤٤
حوت	—						

حساب امانت بدون منفعت در سال ١٣٢٠

بافغانی

تاریخ	ښاری خانگه	نماینده گی کابل	نماینده گی قندهار	نماینده گی هرات	نماینده گی مزارشریف	نماینده گی اندخوی	جمع کل
حمل	٢٥٩٩٢	٢١٥٧٧٧٣٤	٧٤٥٨٣	١٦١٢٧٨	١٠٤٧٥٠٦	٥٥٧٨١٠	٢٣٤٤٤٩٠٣
ثور	٣٨٨٩٣	١٦٨٤٧٦٦٣	٧٦٢٨٣	٢_٩٢٠٩٥	١٣٠٨٣١	٤٩٨٣٦	١٧٤٣٥٦٠١
جوزا	٣٨١٠٤	١١٦٧٠٥٧٥	٧٢٣٤٤	١٥٨٦١٢	٣٥٩٢٣٦	١٠٨٩٠٠	١٢٤٠٧٧٧١
سرطان	١٦٥٤٤	١٢٠٤٦٨٣٨	٤٨٧٥٧	١٣٩٢١٨	٢٩٣٠٦١	١١٠١٤٨	١٢٦٥٤٥٦٦
اسد	٣٠٧٠٣	١٤٣٧٧٧٩٥	٩٤٥٣٨	٤١٤٧٥٤	٢٨٢١٣٤	١٢٢٩٠٨	١٥٣٢٢٨٣٢
سنبله	٥٠٧٠٣	١٤٩٠٥٤٤٥	١٢٩٣٠٧	١٢١٨١٤	٢٢٢٩٢٦	١٠٩٦٨٦	١٥٥٣٩٨٨١
میزان	١٠٩٠٣	١٥٢٧٥٦١٩	١٥٣٤٢٩	١٢٥٩٤٤	١١٢٩١٦	١١٦٣٣٩	١٥٧٩٥١٥٠
عقرب	٢٦٢٨٤	١٧١٠٣٩٩٧	٧٤٧٤٤٥	١٢١٥٤٠	١١٣٢٧٨	١٠٨٤٤٤	١٨٢٢٠٩٨٨
قوس	٦٢٨٨٤	١٩٠٢٩٧٩٧	١٨٧٨٨٢٩	١٢٨٣١٢	١١٨٢٩٦	١٢٦٠٧٠	٢١٣٤٤١٨٨
جدی	٨٧٢٠٩	١٧٣٤١٣٢٤	١١٨٢٩٣٤	١٧٧٦٤٢	١٢١٣٧٣	١٤٥٧٠٧	١٩٠٥٦١٨٩
دلو	٦٢٧٠٩	١٦٨١٥٥٧٣	٥٢٩٧٥٩	١٣٥٦٩٣	١٢٢٦٨٤	١١٤١٥٩	١٧٧٨٠٥٧٧
حوت							

حساب جاری بانك ملی افغان درسال ۱۳۲۰ به تفریق نماینده گی ها

بافغانی

تاریخ	ښاری خانگه	نماینده گی کابل	نماینده گی قندهار	نماینده گی هرات	نماینده گی مزارشریف	نماینده گی اندخوی	جمع کل
حمل	٥١٧٥٧٦	٦٠٠٤٣٠٩٤	٣٩٣٤٨٩٥	٢٨٧١٨١٣	١٠٧٣٥٧٥٣	٢٦٤٦٩٠١	٨٠٧٥٠٠٣٢
ثور	٥٧٣٩٠٣	٥٥٢٠٧٧٢١	١٧٧٩٠١٤	٢٩٦١٥٠٩	٥١٦٠٤٢٨	٥١٣٠١٢٩١	٧٠٨١٣٨٦٦
جوزا	٧٦١٦٥٦	٦٦٨٧٣٣٩٢	١٦٧٥٠٤٢	٣١٤٢٥٦٧	٤٥٢٨٧٠٧	١٩٢٦٧٨٩	٧٨٩٠٨١٥٣
سرطان	٦٥٨٥٩٣	٨٨٣٥٦٧٨١	٥٥٣٩٤١٥	٤٨٢٩٠٢٤	٧٩٥٦٤١٠	١٩٢٣٦٦٣	١٠٩٢٦٣٨٨٦
اسد	٥٥٨١٦٥	١٠٦٧٧٣٠٤٨	٣٦٦٠١٢٤٨	٣٧٩٥٢٠٩	٤٠٥١٦١٧	٤١٨٨١٠٨	١٢٣٠٢٧٣٩٥
سنبله	٤٨٦٩٠٦	١٠٤٠٢٧٦٢٩	٢٠٢٦٣٨٧	٤٣٣١٥١١	٤٣٣٨٥٨٧	٥٣١٥٥٩٤	١٢٠٥٢٦٦١٤
میزان	٥١٥٣٨٣	١٠٠٨٤٢٦٠١	١٨٢١٤٢٨	٣٠٥٧٨٣٥	٢٩٢٣٠٢٣	١٩١٤٦٧٢	١١١٠٧٤٩٤٢
عقرب	٤١٤٠١٠	٩٩٠٢٢٩٥٠	٣٠٠٨٦٢٦	٣٢٧٥٥٣٤	٣٥٤١٥٧١	١١٦٧٠٢٧	١١٠٤٢٩٧١٨
قوس	٥٧٦٤٦٢	١٢١٩٠٥٢٨٢	٣٤٣٩٣٩٩	٢٣٥٦٧٦٤	٣١٠٨٣٩٣	١٠٠٥٧٣٩	١٣٢٣٩٢٠٣٩
جدی	٤٨١٢٠٣	٩٨٣٠٦٧٠٠	٢٦٩٥٦٤٢	٢٢٠٨٦٢٤	٢٢٢١٨٦٣	١٤٠٠١٥٣	١٠٧٣١٤١٨٥
دلو	٤٦٣٠٧٦	٥٤٣٧٤٤٥٨	٣٢٤٦٩٢٧	١٨٣٨٣٩٦	٤٠٦٤٤٢٦	١٦٦٧٠٦٩	٦٥٦٥٤٣٥٢
حوت							

تاریخ	میزان قرضه داده گی بانك در هرماه سال ١٣٢٠ با فغانی					
	نماینده گی کابل	نماینده گی مزارشریف	نماینده گی هرات	نماینده گی اندخوی	نماینده گی قندهار	جمع کل
حمل	١١٩٣٨٦٣٤	٤٦٥٩	٢٢٣٤٩٣	٣٦١٣	١٧٧٦	١٢١٧٢١٧٥
ثور	٥٥٨٠٢٨٣	٢٠٣٧١١	١٣٩٦٣	٢٣٧٣	١٢٩٥	٥٨٠١٦٢٥
جوزا	٢٣٥٥٦٦٥١	١٣٣١٠	٩٨٤١	٢١١	٧٣٦	٢٣٥٨٠٧٤٩
سرطان	٧٩٣٨٩٩٤	٤٠١	٢٠٢٤	٢٦٠	٧٨٠	٧٩٤٢٤٥٩
اسد	١٦٠٩٧٨٠٥	٢٤٧	٢٠١٨٧٦	٨٠٩٠	٢٠٠٥	١٦٣٠٢٧٤٢
سنبله	٥٨٦٥١٧٣٨	٣٠٢	١٥٢٤٤٠	٧٠٩	٩٤٨	٥٨٨٠٦١٣٧
میزان	٣٢٧١٨٧٦	١٢٩٩	٩٣٧	١٩٩	٥٥٦	٣٢٧٤٨٦٧
عقرب	١٦١٨٨٥٨٥	٣٨	٣٥٥٦٦٠	٢٢١	٩٩٩٠٥٢	١٧٥٤٣٥٥٦
قوس	٥٠٠٠٤٥٨	٢٣٣٨	٤٢٥	٧٩٩	٨٧٥	٥٠٠٤٨٩٥
جدی	٣٥٧٧٤٨١	٢٦٨	٢٨٩	١٠٠	٩٩٠	٣٥٧٩١٢٨
دلو	٦٦٠٨٧٣٥	٣٠٠٠٠	١٩١	—	٦٨٨	٦٦٣٩٦١٤
حوت						

احصائیهٔ خریداری شرکتهای سهامی در یازده ماهه اول ۱۳۲۰

شرکتها	انواع جنس خرید شده							
	پشم گوسفندی	پشم اشتری	قره کلی و دوبر وبغنه	پوست بزی وگوسفندی	پسته	پنبهٔ غیر محلوج	تریاك	باقی اشیاء
شرکت پخته و اتحادیه شمالی	—	۳۹۵۲	—	—	—	۲۴۱۹۵۰۴۴	—	—
« اتحادیه اندخوی	۱۴۸۹۹۵	—	۱۲۲۲۸۱	۴۶۴۷	—	—	—	—
« قناعت تاشقرغان	۱۲۰۴۸۲	۷۰۰	۲۲۳۰۴	۲۲۸۵	—	—	—	۷۶۳۲۳
« اقدام سر پل	۳۳۰۰۰۹	—	۳۳۴۹۰	۷۵۰۰	—	—	—	۳۹۹۸۳
« نهضت	—	—	۱۳۹۰۶	۷۸۲۱	—	—	—	۱۹۱۸
« رفعت	۱۱۲۳۷۸	—	۲۶۰۳۰	۶۱۵۰	—	—	—	۸۵۰۴
« اخوت	—	—	۲۶۹۰۳	—	—	—	—	—
« اتحادیهٔ هرات	۲۰۱۶۷۹	—	—	—	—	۳۷۷۵۶	—	—
« اعتماد بادغیسات	۶۴۵۶۸۲	۴۹۹۴	۳۵۳۸۲	۱۵۳	۳۵۶۲۳	—	—	۲۰۴۲۰
« توفیق	۷۰۲۳۶۳	۴۸۶۷۱	۳۹۸۱۷	—	—	—	—	—
« تریاك	—	—	۳۵۱۸۸	—	—	—	۱۱۷۸۵	—
« توکل	۴۹۶۳۵۸	۱۰۱۳۶	۴۶۳۹۰	—	—	—	—	—
« کلیمیان	—	۹۴۹۶	۷۱۵۲۴	۱۷۲۴۲	—	—	—	۵۵۸۷۴
« خندان	—	—	—	—	۳۰۱۱۸۸	—	—	—
« قره قل	—	—	۹۱۲۸۸۴	—	—	—	—	—
« وطن	۱۳۱۶۹۰۵	۴۹۳	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۴۰۷۴۸۵۱	۷۸۴۴۲	۱۳۸۶۰۹۹	۴۵۷۹۸	۳۳۶۸۱۱	۲۴۲۳۲۸۰۰	۱۱۷۸۵	۲۰۳۰۲۲

(پشم و پنبه و تریاك و پسته به کیلو پوست باب جلدانه باقی اشیا به **افغانی**)

احصائیهٔ صادرات قره قلی افغانستان در سال ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ بطرف امریکا به حساب جلد

تاریخ	۱۳۱۹				۱۳۲۰			
	اصل	دوبر	بغنه	میزان	اصل	دوبر	بغنه	میزان
حمل	—	—	—	—	٤٧٦٤٢	١٠١١٢	١٧٤	٥٧٩٢٨
ثور	—	—	—	—	—	—	—	—
جوزا	—	—	—	—	١٠٣٢٢٢	١٦٢٧٠	٣٧٠٧	١٢٣٤٩٩
سرطان	١٣٦٩٧٤	٢٦٤٢٥	٢١٧٠٦	١٨٥١٠٥	٢٣٢٠٢٤	٢٦١٠٢	٤٠٨٩	٢٦٢٢١٥
اسد	٣٥٤٢٤	١٦٢٩٠	٢٧٣٢	٥٤٤٤٦	١٥٤٢٤٦	٢٢٠٤٤	٣٩٠٢	١٨٠١٩٢
سنبله	١٧٤٨٧٩	٣٧٣٦٤	٨٧٨٣	٢٢١٠٢٦	٢٠٨٧٩١	١١٢٧٥٥	١٢٣٢	٣٢٢٧٧٨
میزان	١٦٠٦٤٦	٣٨٥٩٨	١٧٤٢٥	٢١٦٦٦٩	٢٦٧٠٢٨	٦٧٩٨١	٨١٤١	٣٤٣١٥٠
عقرب	١٩٠١٥٥	٥٥٩٦٦	١٨١٥٤	٢٦٤٢٧٥	٢١٧٦٢٨	١٠٨١٣٨	٧٦٧٩	٣٣٣٤٤٥
قوس	١٧٦٧٩٤	٢٠٥٤٨	٣٦٢٠	٢٠٠٩٦٢	٢٢٧٩٢	٣٨٦٠	٨٤٣٢	٣٥٠٨٤
جدی	٥٠٠٨١	٤٦٦٣١	٤١٣٠	١٠٠٨٤٢	٧٢٥٢٤	٢٦٣٥٦	١١٦٤	١٠٠٠٤٤
دلو	١٢٤٣٥٠	٣٣٧٤٠	٤٤٧٠	١٦٢٥٦٠	٣٠٠٦٨	٥٣١٢٢	٢١٩٢	٨٥٣٨٢
حوت	٢٠١٢٨٧	١٠١٣٣٥	٢٧٥١٦	٣٣٠١٣٨	٢٣٣٥٤	١٢٥١٦	١٨٨٢	٣٧٧٥٢
جمع کل	١٢٥٠٥٩٠	٣٧٦٨٩٧	١٠٨٥٣٦	١٧٣٦٠٢٣	١٣٧٩٤١٩	٤٥٩٤٥٦	٤٢٥٩٤	١٨٨١٤٦٩

ممدوحین شاهنامه ها

یا

شاهان اولیه آریانا

احمد علی « کهزاد »

شعرا عموماً در یك نقطه به مورخین و تاریخ کمك شا یانی نموده اند و آن عبارت از تذکار نام شا هان وقت در قصیده ها و نشیده های آنها است. اگر چه در یك دورهٔ معین این کار مخصوص شعرای قصیده سرا بود و شاعر در انشای قصیده بیشتر چشم امید به صلت شاه داشت ولی در عین زمان این طور هم بود که شاه با احتیاجی که در بلند بردن شهرت و نام ونشان خود داشت شاعر تربیه میکرد ، شاعر سراغ می نمود و برجسته ترین انهارا به دور خود جمع میکرد .خلاصه دوره های تاریخ از قدیم ترین زمانه ها باینطرف نشان میدهد که در همه جا و هر کشوری شاه وشاعر علی العموم بهم رابطه داشته و حتی محرم راز یکدیگر بودند یکی جلال و عظمت و کشور گیری را دوست داشت و دیگری بر عالم سخن وقلم رو دل حکمفرمائی میکرد ، یکی شمشیر بران داشت و دیگری زبان تیز .در جنگ یکی فتح میکرد ودیگری ستایش می نمود . در صلح هردو زانو به زانو درمجلس طرب نشسته وشاعر سحر کار با اشعار رنگین خود افکار واحساسات رفیق مقتدر خودرادرعالمی که دلش میخواست سیر میداد واو را ساعتی مشغول و مسرور میساخت .

❀ ❀ ❀

گفتیم شاه و شاعر همیشه و همه وقت و همه جابهم رابطه داشتند تذکار نام شاه و کار نامه های بلند و مخصوصاً مظاهرات فتح و فیروزی او کار شرق و منحصر به قصیده های عربی و فارسی نیست . شاید در زبان های عربی وفارسی این مطلب درقالب قصیده گنجانیده شده باشد ولی اصل مقصد که عبارت از تذکار ونام شاه و مختصر کار های او میباشد چیزی است که از قدیم ترین زمانه ها نزد همه ملل دیده شده و شعرا به اسم و رسم مختلف وقالب های جدا گانهٔ سخن، این مرام را عملی کرده اند .

شعرا و شعر و ارتباط شاه با شاعر نزد کتله آریائی اهمیت خاصی داشت تا جائی که معلومات امروزی کمك میکند و تاحدی که نمونهٔ کلام قدیم این توده بشر بدست رسیده

واضح معلوم میشود که « شعرای اریائی » یا « ریشی ها » چه رول بزرگی در راه بلند بردن نام و شهرت شاهان معاصر خود بازی کرده اندحتی بدون مبالغه میتوان گفت که در اثر مساعی و قدرت کلام خود نه تنها برای شهرت و زنده نگهداشتن نام ونشان شاهان معاصر خود خدمت کردند بلکه روی هم رفته تمام تاریخ ملی وقومی خود را باتمام عنعنات و اختصاصات و احساسات چون تابلوئی رسم کردند که امروز یکدسته علماء مشغول مطالعات آن اند و هر یك در دائرهٔ صلاحیت واختصاص خود ازان بهره اندوز میگردند . مقصود از ذکر این مطلب این است که « شاعر » در کتله اریائی ازقدیم ترین زمانه ئی که سراغ داریم با ینطرف در روشن کردن نام شاهان و کار نامه های انها مقام بزرگی گرفته ومراتب سهم شعراء درین راه در افغانستان وجنبش ها ئیکه ازان برای اعتلای قوم ومات درنظر داشتند چیزیست که در قسمت های بعد مقالهٔ شرح داده شده است .

❀ ❀ ❀

در دوره تاریخ اولی زمانه های اسلامی افغانستان یکی دو قرنی است که در آن بعلتی که چند مرتبه در روز گار پیشین این سرزمین هم تکرار شده شعرا نه تنها به انشای قصیده ها اکتفا کرده اند بلکه آثار منظوم مستقلی بمیان آورده اند که موضوع آن روشن کردن نام شاهان وپهلوانان سلف بوده ومعمولاً بنام شاهنامه ها یاد شده اند . مسلم است که دقیقی بلخی اولین کسی است که درین راه قدم برداشته و یکعده علماء و شعرای بلخ و طوس او را تعقیب کرده اند معذالك مقصود اصلی من دراینجا شرح این مطلب نیست بلکه بصورت عمومی میخواهم به این بپردازم که مقصد ازین شاهنامه نویسی هاچه بود ؟ چرا یکعده فضلا و دانشمندان بزرگ بلخ وسائر نقاط خراسان درصدد تصنیف شاهنامه ها و گشتاسب نامه ها بر امدند ؟ چرا پادشاهان و وزراء و یکعده دانشمندان وشعرای زبر دست عصر دست بهم داده وبهر وسیله وقیمتی که امکان داشت به ظهور چنین آثاری میکوشیدند و سؤال از همه بزرگتر که روح این مقاله را تشکیل میدهد این است که این پادشاهان که بودند ؟ محض ممدوحینی بودند که شعرا برای بدست اوردن صله به وصف وتمجید آنها بریکدیگر سبقت میکردند یاچیز دیگر ؟ این سوالات یك سلسله جوابانی میخواهد که همه آن از توضیح وضعیت اداری - سیاسی - تاریخی - جغرافیائی سالهای بین ۳۰۰ و ۴۰۰ پیش مملکت ما بدست می آید .

داخل جزئیات نمیشوم، مسایل زیاد وجواب آنهامتعدد است و با اهمیتی که دارد هر کدام درخورمقالهٔ جداگانه ومستقلی است. درحدود تمهیدی که گذاشته ام بعرض میرسانم :

بعدازینکه دین مقدس اسلام در افغانستان یاخراسان این زمان انتشار یافت مملکت نظر به وضعیت جغرافیائی ومشکلات نقاط خود چیزی آزاد و چیزی بدست حکمرانان خلفای اموی

اداره میشد . دین مقدس اسلام باخصوصیات فطری ومزایای طبیعی که داشت به طیب خاطر طرف قبول وپسندعامه مردم واقع شد ولی چون اهالی این سامان به آزادی و استقلال کشور خویش علاقه مند بودند میخواستند بر طبق فرمایشات دین اسلام و عنعنات قومی خود مسلمان آزاد ومستقل باشند ازین رو اولین هنگامهٔ آزادی از گوشه شمال غرب خراسان از حوضهٔ مرجیان وهری رود شروع شد باجنبش ابومسلم و کومک های اهالی خراسان حکومت به خاندان عباسی منتقل گردید ویکی از کهن ترین خانواده های باعلم و فضل باختر خانواده [illegible] «نیوو بهارای» بلخ موبد بود برسر اقتدار آمد ودردربار خلفای عباسی به مقام وزارت رسید [illegible] روز ، کار خراسانی ها بالا گرفت ومناصب عمده حتی حکومت ولایت های بزرگ بدست ایشان افتاد ولی چون مقصد اساسی ایشان حکومت برولایات واحراز مقام ومناصب عالی نبود ومیخواستند کشور خود را آزاد سازند از راه نفوذ واقتدار به تشکیل سلطنت های مستقل پرداختند ازان جمله است طاهری ها - صفاری ها - سامانی ها درنقاط مختلفه خراسان .

تشکیل حکومت ازاد واحراز استقلال کشور کارزعمای ملی ومردان سیاسی ما بود که به بهترین وجهی ازادای آن برامدندولی دانشمندان واهل فضل تنها احرازحکومت را برای استواری بنیان حیات ملی کافی نمی دانستند ایشان میخواستند با افکار دوراندیش ، قریحهٔ توانا وقلم رسای خویش بنیاد حیات وتربیه ملی را طوری محکم کنند که در مرور زمان از هر گونه گزندی مصئون باشد حتی میتوان گفت که این گونه افکار دانشمندان سبب شد تا حکومت هائی که ذکر کردیم بمیان آید بهر حال این مرام از مدتی دردل ها نهفته بود تادوره علم پروری خاندان منور سامانی رسید وزمینه برای پرورش چنین امیدی از هرحیث مستعد شد . پادشاه - وزیر - حکومت - محیط موافق افتاد ومخصوصاً در بار احمد بن اسمعیل ونصر بن احمد ونوح بن نصر که رویهمرفته سال‌های بین ۲۹۵ - ۳۴۳ هجری رادربرمیگیرد مساعد ترین همه زمانه هابود . یکعده فضلاء ودانشمندان و گویندگان بزرگ از نقاط مختلف خراسان قدعلم کرده و درین زمینه قلم برداشتند ولی باز مرکز این همه احساسات وطن خواهی ، مبدء جنبش‌روحیات ملی وکانون پرورش افکارشاه دوستی ومحل احیای نام ونشان شاهان بزرگ ، سرزمین مردم خیز « باختر » بود که اولین پایتخت ، اولین کانون مدنیت ، اولین رهایشگاه نسل‌ونژادماوشاهان بزرگ مابشمارمیرود درین جنبش وطن خواهی وزنده کردن نام و عظمت باستانی ، دانشمندان بلخی از همه بیشتر سهم گرفتند و گویندگان زبردست ونامی‌ما بهترین دوائی برای این منظور ملی تجدیدنام ونشان وتذکار کارنامه های‌پادشاهان مقتدر وباعظمت ماراه دانسته وباتشویقاتی که از طرف شاهان ووزرای

وقت بعمل می آمد ابو علی بلخی، ابوالموید بلخی ـ ابومنصور محمد دقیقی بلخی ـ ابوشکور بلخی و یکعده فضلا ودانشمندان دیگر بلخ درراه فراهم آوردن مبادی این امر بزرگ اقدامات اساسی نموده تهداب متینی گذاشتند وراه را برای آیندگان باز کردند .

این استادان دانشمند باختر که بعلاوه قریحه شاعری جنبه علم وفلسفه وحکمت ودانش هر کدام آن بمراتب بزرگ است بنظر من پهلوهای مقایسه با (ریشی ها) یعنی شعرای عصر «ویدی» و گویندگان دوره اوستائی دارند .

پادشاهانی که مصنفین شاهنامه ها، نامه های خسروان، گشتاسب نامه ها و گرشاسپ نامه ها میخواستند، نام وعظمت دیرینهٔ آنهارا تازه کنند معاصرین ویامتقدمین قریب انها مثل شاهان سلالهٔ طاهری و صفاری وسامانی وغزنوی نیست البته ممدوحینی داشتند وبیشتر سامانی ها و مخصوصاً پادشاهانی که نام گرفتیم در صف ممدوحین قرار گرفته اند ولی ممدوحین مذکور پهلوانان این شاهنامه ها نیستند و این همه شاهنامه ها برای تذکار نام و کارروائی های آنها تصنیف نشده بلکه خود آنها ووسایل شاهانهٔ شان و شعرا و دانشمندان وقت شان برای مطلب واحدی همدست شده بودند که عبارت از زنده کردن نام و مفاخر تاریخی قدیمترین سلاله های شاهی آریانای قدیم بود .

فراموش نباید کرد که جنبش قرن چهارم هجری درزنده کردن نام شاهان قدیم کشور و کارنامه های باافتخار آنها در تاریخ قدیم افغانستان بی سابقه نیست کار مصنفین شاهنامه ها در مملکت ماچندین مرتبه تکرار شده وهدف آن همیشه یکچیز بوده .

پیشتر اشاره نمودم که بهپیش من مصنفین باختری شاهنامه‌ها عیناً مقام (ریشی ها) یعنی شعرای عصر ویدی واوستائی را مالك اند همین طور که ایشان در قرن چهارم هجری برای اصلاح جامعه ووحدت قوم وتنمیه روح ملی بهزنده کردن نام نیاکان بزرگ و ترویج مبادی اخلاق وفلسفه وحکمت پرداختند عیناً نظیر این کار مقارن هزارسال ق م بدست شعرا وعلمای عصر اوستائی صورت گرفت . وضعیت سیاسی واداری ومدنی آنوقت مانندقرن چهار متقاضی بود که روحیات ملی وقومی تقویت شود ووسیله آن یاد آوری خاطره های قدیمی وتذکار کارنامه های پادشاهان بزرگ این سرزمین بود که خوشبختانه اوستاتبلوی صحیحی ازان بدست میدهد ازین پیشتر بین ۱۹۰۰ و ۱۴۰۰ ـ ق م دریك دوره دیگر تاریخ مملکت که آنرا عصرویدی گویند عین همین رویه باردیگر تکرار شده ویکدفعه دیگر «ریشی های» دانای این خطه درین راه قدم برداشته اند ویابعبارت دیگر اززمان باستان اگر بگیریم باراولی است که ریشی ها برای جاوید ساختن نام پادشاهان بزرگ ما صرف مساعی نموده اند .

این سه دوره درتاریخ کشورما سه دوره جنبش است که هدف آن اصلاح اخلاق، تحکیم روحیات

ملی ، تقویه مفکوره شاه دوستی واحترام پادشاهان بزرگ ما است هرسه دفعه نتایج مطلوب بدست آمده وبهمین رویه فرخنده بود که خاطره های قدیم چند ین هزار ساله بکلی محو نشد وزمزمه که از حنجرهٔ پدران ما بر خواسته بود دهن به دهن بگوش ما رسید .

پیشدادی و کیان :

درمیان خوانند گان کمتر کسی خواهد بود که این دو اسم ونام شاهان این دو خاندان را نشنیده باشد این مسئله ازبس به گوشها اشنا وبما نزدیك است درخاطره ها دچار هرج ومرج شده وحتی اشخاص دانسته هم درتشخیص آنها دچار اشتباه میشوند .

اغیار همان طوریکه درسایر قسمت های تاریخ ما قلمفرسائی کرده وهر چه دلشان بخواهد به منافع خود تمام میکنند درین زمینه هم ازصرف مساعی خود داری نکرده مقاله ، رساله ، و کتاب های مخصوص ومستقلی درین مورد نوشته ودرصدد برامده اند بهر وسیله واختراعی که میشود برای دودمان پیشدادی و کیانی هم درخاك های خود جائی وازمیان اسلاف خود اشخاصی تهیه نمایند واگر هیچ نمیشود اقلاً کارنامه های انهارا گرفته وبه دیگران پیوند زنند ولی چون دراصل مورد صحیح دودمان پیشدادی و کیانی آثار بزرگی مانند سرودهای ویدو اوستا دردست است ونام ونشان و کارنامه هائی اشخاصی راکه انها وارد میدان میکنند در کتیبه های خودشان ومللسامی مخصوصاً اشوری ها ذکر است عاجز میمانند واین مطلب به مرام شان براورده نمیشود .

باشاهنامه خوانی وخصوصاً تعبیر آن بصورت غلط وندانستن تطبیق صحنه وپهلوانان حقیقی آن از یکطرف ونگارشات برغلط ازطرف دیگر اشتباه بزرگی درازهان تولیدشد که کیانی را عبارت از (هخامنشی فارسی) دانند وپیشدادی را که ازروی ترتیب پیش از کیانی وجود داشت به خاندانی پیش از هخامنشی فارسی در فارس دهند و چون تا همین اواخر نمیدانستند که پیش ازهخامنشی که سلطنت کرده است وحتی اوایل خود هخامنشی نزد شان تاریک بود مردد مانده بودند واینجا است که ماشین اختراع بند میشود . میتوانستند بگویند پیشدادیان شاهان « ماد » اند ولی اقلا یکدفعه احتیاط میکنند وجلو اختراع را طرف دیگر دور داده میگویند پیشدادی دودمان خیلی قدیمی است که پیش از جدائی اریائی ها ورفتن انها به هند وایران بر کتله مشترك اریائی سلطنت داشتند ، درست ومعقول ولی در کجا؟ اینجا باز سکوت میکنند زیرا به نقص شان تمام میشود و گرنه این مسئله مانند افتاب روشن است که کتله آریائی پیش ازمهاجرت بعضی قبایل شان به هند وفارس در باختر حیات بسر میبردند و از ین چشمه فیض ومدنیت بهره میگرفتند . این مسائل دنبالهٔ طولانی دارد اساس ان ذکر شد میرویم به مطلب :

پیشدادی نام دودمان اولین سلسله پادشاهان باختر است که درحوالی ۵ هزار سال قبل از امروز بار اول درفش شاهنشاهی اریائی را در « بخدیم سریرام » بلند کرده وپیش ازینکه

بعضی قبایل آن بغرض مها جرت بهند وفارس از کانون مدنی باختر کوچ کنند بر تمام شا ن حکومت داشتند.

خود اسم پیشدادی واضع مبسازد که شاهان این دودمان اولین کسانی اند که بنای داد و عدل وانصاف و حکومت وپادشاهی ومدنیت‌را گذاشته اند . درجنبش قرن چهارم هجری ایشان‌را بنام پیشدادی ذکر کرده اند واین اسم‌هو به هو ترجمه تحت اللفظی نام قدیم عصر اوستای (پاراداتا) است که‌مرکب‌ازدوکلمه (پارا) و(دات)میباشد . «پارا» به معنی «پیش» و«داتا» یا«دات» خود کلمه «داد» است بناءعلیه دودمان(پاراداتا)اوستائی همین پیشدادیان یا اولین پادشاهان آریائی باختراند که‌اوستا ازبیرق های بلند آنها تذکرمیدهدوتذکار ایشان را درسرود های ویدی هم بیان میکنیم :

موسس این‌خاندان بزرگ یاکسی که‌بار اول بیرق حاکمیت و سلطنت‌ومدنیت اریائی را در«باختر زیبا» بلندمیکند باشهادت واتفاق منابع سه دوره که ذکرشدیاما - یما - جم و جمشید است «یاما» درسرود های ویدی - «یما»درنص اوستا - جم وجمشیددرشاهنامه‌های قرن چهارم هجری که‌همه اش همان‌یك‌نام قدیم چندین هزار ساله است که قرار اصول صوتی و تحولات فقه‌اللغه‌در هرعصر جزئی تغیری کرده واساس آن بیك نگاه شناخته میشود .

من دراینجا به نظریات پارهٔ کسان که موسس سلسله پیشدادی کیومرث و یا هوشنگ ویاکس دیگررا تصور کرده اند کاری ندارم وبه‌تشریح وردان‌دراینجا پرداخته نمیتوانم سخن دراز میشود واز مطلب دور میشویم .

حالا که‌سررشته بدست‌امد ومعلوم شد به ماخذ قدیم ومعتبری که‌درباب پیشدادی و کیان سخن ها گفته اند مراجعه میکنم :

سرود های ریگ وید و اوستا راجع به دود مان پیشدادی وکیان توافق‌نظر کامل دارند منتهی اولی که ازان زمانه های بیشتری گذشته ویکحصه بزرگ‌واصلی آن که امروز سرود های‌مجهول میخوانیم محوشده و بدست نرسیده بالنسبه کمتر ودومی که عبارت از متن اوستا باشد مفصل تر صحبت میکند .

« یاما » اولین پادشاه بزرگ ماست . بعد ازینکه از طرف قوم ونجبا به پادشاهی انتخاب‌شد اولین کار اوبنای شهر بزرگ ومستحکمی بود که‌انرا پایتخت خود ساخت واسمش را «بخدی» گذاشت. بخدی‌اولین پایتخت پادشاهان‌بزرگ ما شهری‌بود مربع که‌هرضلع ان برابر يك دوش اسپ طول داشت .دورادور شهر حصاری بود ضخیم و بلند با برج های متعدد . قلعه یا ارگ شاهی‌دروسط شهرافتاده وبیرق های بلند آن از فاصله‌های بسیار دورمعلوم میشد این شهر خیلی قشنگ ودارای عظمت وجلال مخصوصی بود چنانچه اوستاهمه‌عظمت وزیبائی آنرا به

جمله (بخدی زیبادارای بیرق های بلند) خلاصه میکند .

یاما پادشاه یك عصا داشت و یك گاواهن طلائی یکی علامه سلطنت او بود ، و با دیگری مردم را به کشت وکار وزراعت ترغیب میکرد « یاما » حاکمیت ونفوذ خود را به تدریج و سعت داده و دایره قلمرو سلطنت خود را خیلی‌ها فراخ ساخت .

یاما نه تنها بشاه بلکه مانند یك رهنما و مربی بزرگ راهای نو زندگانی را برای رعیت خود باز کرد. اصول زراعت، بافتن پارچه - ساختن عمارت - استعمال فلزات استخراج عطر وخوشبوئی ها ساختن دواهای عقاقیری ، تشکیل اردو - استعمال اسلحه - وبسیار چیزهای دیگر را به جامعه باختری آورد روز جشن اول سال ازیاد کارهای عصر درخشان اوست .

آنچه که دوره سلطنت یاما پادشاه را اختصاص می بخشد امن وامنیت کامله، خوشی ومسرت اهالی فراوانی ، خوشبختی وسعادت است که از پرتو افکار او نصیب جامعه باختری شده بود واین خوشبختی در سرودهای ریگ وید بقدری تاثیر انداخته که سرزمین یاما را فردوس خوانده اند .

بعد از یاما یك سلسله پادشاهان دیگری در بخدی به سلطنت رسیده اند که معروفترین آنها « تریتون » پسر « اتویا » است که درافسانه‌های تازه‌تر از تریتونا (فریدون) واز (اتویا) ابتن Abtin پسر جمشید ساخته‌اند. دراوستا مقابله « تری تونا » با « ازهی داها کا » شرح یافته‌واین « ازهی داها کا » همان ضحاکی است که همه قصه‌های اورا شنیده ایم .

بعد ازین پادشاه « تری تا » - ایریو - مانوچیترا می اید که اصطلاحات افسانه های جدید ازان تور - وایرج ومنوچهر ساخته است وبواسطه کمی‌وقت‌وعدم گنجایش مقاله ازذکر معلومات مزید درین زمینه صرف نظر میکنم .

کیانی :

مانند پیشدادی « کیانی » هم یکی از خاندان های سلطنتی باختر است که اصلاً یکی از خانواده‌های نجیب بخدی بوده وبادودمان پیشدادی ارتباط وقرابت نزدیك داشت و بعد ازمنوچیترا آخرین شاه پیشدادی ، دربلخ به‌سلطنت رسیده‌اند. درباب کیانی هم منابع سه گانه فوق یعنی دانشمندان قرن چهارم هجری و اوستاو « ودا » یکسان و بیك زبان شهادت میدهند . این دودمان یادومین خانواده سلطنتی باختر در تذکرات نویسندگان وشعرای قرن چهارم هجری کی وکیانی - دراوستا (کاوه) یا (کوا) ودر سرود های ریگ وید (کاوی) یا (کوی) یاد شده وقدیم ترین شکل وتلفظ آن بهمین صورت اخیر است که معنی آن (دانا) و (پیشوا) است همان طوریکه پادشاهان اولین خانواده سلطنتی باختر به صفت پادشاهان داد گستر وعادل واولین بانی عدالت وانصاف یادشده اند پادشاهان دومین خوانده سلطنتی ما را قدیم ترین ماخذ آریائی به صفت دانا و پیشوا اسم برده اند و این پادشاهان را میتوان پیشوای قوم و دود مان دانا و فرزانه

خواند . چون آخرین صورت کلمه (کی) و اشکال آن در دوره های مختلف بعرض رسانیده شد گمان میکنم لزومی ندارد که در اینجا موضوع تغیرات کلمه من حیث صوت و منتهی شدن آن به شکل کیانی مورد بحث قرار گیرد .

کی قباد ـ کی کوات ـ کوا کواتا :

به شهادت منابع سه گانه فوق موسس خاندان کیان (کی قباد) (کی کوات) و (کوا کواتا) است این اسم مرکب از دو حصه است یکی (کی) و دیگری (قباد) . کی همان صفت خانوادگی یا بهتر بگویم اسم خانوادگی است که بدان اشاره شد و قباد اسم خاص موسس این دودمان است که مطابق اصول صوتی (ك) قدیم ان به (ق) (و) به (ب) و(ت) به (د) تبدیل یافته و(کوات) (قباد) گردیده‌است وترجمه اسم او (قباد دانا) میشود .

کواتا پیش از ینکه به سلطنت رسید با خانواده خویش در دامنه های کوه البرز که بجنوب بخدی افتاده زندگانی میکرد و زمین کشتمندی ورمه های گاو و گوسفند زیاد داشت و چون خودش شخصاً به تربیه حیوانات و مالداری شوق زیاد داشت روزها با چوپان های خویش ورمه های حیوانات به دامنه های کوها بالا میشد و در حالیکه چوپان های جوان وپیر برای اوتوله میزدند ومیخواندند ازقله های کوها زمین های سبز اطراف بخدی ودیوارها وبرج های کهن وبیرق های بلند شاهی‌را تماشا میکرد روزی ازروزها بالای سنگی نشسته وچریدن گوسفندان خود را نگاه میکرد، ناگاه درهوادوبازی سفیدی را دید که چرخ زده بطرف او فرودمی آیند تا اینکه آهسته‌آهسته نزدیك رسیده وتاج طلائی را که درنول‌خود گرفته بودند برسر اونهاده وپس به هواپرواز کردند، کواتا ازاین پیش آمد درهراس بود ولی چوپان ها گرد اوجمع شده وپادشاهی را به اوتبریك گفتند وبه این ترتیب کواتا برتخت نشست .

کواتا پادشاه دانا ملنند یاما پادشاه درخشان مرد خوش‌خلق ورعیت‌پرور بود و مانند پادشاهان پیشداوی بنای عدل و دادگستری را نهاد وبا اداره صحیح خود مملکت را آباد ساخت .

کواتا پادشاه بامردمان بیگانه ماورای امو که آنهارا (توریا) میگفتند مقابله ها کرد زیرا ایشان میخواستند که به خاك ما تهاجم کنند و درنتیجه کاری‌ازدست آنها ساخته نشده پادشاه شان « فراکراسیانا » یا (افراسیاب) باسپاه خودشکست خورد وعقب نشینی اختیار کرد .

کی کاوس ـ کاوه یوسا ـ کاوی یوسانا

بعد از وفات (کواتا) پسرش « یوسا » برتخت (بخدی) نشست . اسم او در نگارشات

واشعار دانشمندان وشعرای قرن چهارم هجری کاوس ـ دراوستا (یوسا) و در سرود های ریگ وید (یوسانا) تلفظ شد ـ وهرسه منبع متفق اند ، وی ، پسر وجانشین (کواتا) میبا شد (یوسا) جوان بسیار مقبول وشجاع ودلاور بود وپیش ازینکه به پادشاهی رسد به سوار کاری و نبرد شوق زیاد داشت چون کارهای داخلی کشور قرار سیاست متین و اداره سنجیده پدر اوبه بهترین نهجی پیش میرفت « کاوه یوسا » پاد شاه ، در زمان خود منا سب د ید که به بعضی کارهای خارجی توجه کند وبعضی دشمنان بیگانه را گوشمالی دهد . به این مقصد پهلوانان و لشکر زیاد با خود گرفته بطرف غرب اریانا روان شده و در جنگل های مازندران دشمنان را سر زنش کرد . چنین معلوم میشود که بیگانگان غیر اریائی در اول وهله چرب دستی میکردند « کاوه یوسا » قشون دیگری از آریانا خواسته ، باقوت الظهر کار مازندرانی ها را یکسره ساخت . خاك ایشان را گرفت وجزء قلمرو آریانا کرد و حکمرانان بر آنها مقرر نمود وصفحات شمال ایران کنونی را زیر تسلط خود در آورد .

سیاوش ـ سیاورشا ـ سیاورشنا :

سومین پادشاه دودمان کاوه یا کیان سیاه وش است که در اوستاسیاورشاوسیاورشنا ذکر شده وبه اصول تلفظی که درباب اسم « یوسا » و(یوسانا) دیدیم سیاورشا تلفظ صحیح عصر اوستائی وسیاورشنا تلفظ قدیم ترعصر ویدی آنست که حتماً بواسطهٔ ازبین رفتن کدام سرود اثر آنرادر منظومه‌های « وید » تاحال نیافته اند « سیاورشا . » باتوریاها جنگ های سختی نموده وآخر به مرگ دردناکی حیات را پدرود میگوید .

کی خسرو ـ کاوه هوسراوا :

کی خسرو و کاوه هوسراوا به تلفظ نهضت قرن چهار هجری وعصر اوستائی از پادشاهان بسیار مشهور خاندان کیانی اریانا است . مشارالیه پسر « سیاورشا » است که بعداز مرگ پدر برتخت بخدی جلوس کرده و کارنامه های اوچه دراوستا وچه درنگارشات مؤلفین عصر اسلامی وداستان‌های آنهاخیلی معروف است زیر اوحدت خاك آریانی وحفاظت آن ازدشمنان توریائی وتشکیل اساس سلطنت مقتدر بدست توانای اوصورت میگیرد بعدازاصلاحات ورفع پراگندگی هائی که دراثر قتل کاوه سیاورشا ومداخله توریائی ها تولید شده بود امن وامنیت کامله را در داخل مملکت قایم نموده‌دولت مقتدری روی کار آورد . مخاصمین‌خودرا ازپادرافگندبه ابادی ووسعت شهر بخدی واحداث شهر های نوودیگر اقدامات مفید سال های اخیر عمر خود را گذرانید .

لهر اسپ ـ لهر اسپه ـ او روت اسپه :

بعد از کی خسرو ازیك شاخه دیگر خاندان کیان دسته ئی درباختر به سلطنت‌رسیده اند

که آخر نام‌های آنها به کلمه (اسپه) یعنی اسپ منتهی میشود . اگر چه ایشان هم ازدودمان کیان اند وحتی به سه پشت: نوتار ـ منوچیترا ـ وایریو به پیشدادی‌ها هم متصل میشوند ولی چون از سلسله مستقیم شاهان سابق کیان، نی واز شاخه دیگر این خاندان محسوب میشوند اتصال انها به سلاله کیان ویا جدا کردن آنها به اسم خاندان «اسپه» هردو صحیح است چنانچه هردوی این کار را مدققین کرده‌اند ومیشود باترکیب هردو نظریه آنها را پادشاهان «کیانی اسپه» خواند .

اولین پادشاه کیانی اسپه یا به سلسله شاهان سابق کیان بگیریم ، لهر اسپ است که در اوستا «اروت اسپه» یاد شده اسم او مرکب از دو کلمه است یکی اسپه یعنی اسپ که اینجا شکل اسم خانوادگی گرفته ودیگر اصل نام «اوروت» که (تندوقوی) معنی دارد ومیتوان اورا «صاحب اسپان تندرو وقوی» خواند ، اوروت اسپه دو پسر داشت یکی «ویست اسپه» ودیگری «زری‌واری» که شعرای عصر اسلامی ازان کشتاسپه یا کشتاسپ و(زیریر)ساخته اند.

از اوروت اسپه معلومات مزیدی در دست نیست هرچه است پسرش ویست اسپه یا کشتاسپه است که در تاریخ کشورما اهمیت زیاد دارد و میتوان کارنامه های بزرگ او را در حفاظهٔ مملکت و گوشمالی مخاصمین به کی خسرو «پیشدادی» مقایسه کرد زیرا همان تورپانی هائی را که از چپاول و یغما گری دست نمی برداشتند بادشاه شان شکست داد .

عامل بزرگ دیگری که اسباب شهرت نام این پادشاه شد ظهور زرتشتر اسپنتمان بلخی است که درعصر زمامداری اواتفاق افتاد وباپیوند خویشاوندی خاندان شاهی ودودمان علم ، فلسفه واقتدار باختر دست بهم داده دراعتلای مدنیت آریانا وانبساط مبادی معاشرت صرف مجاهدت نمودند ودرپرتو این همکاری حصه ازجهان تاریک انوقت روشن شد .

سلسلهٔ کیانی اسپه باویست اسپه منتهی نمیشود . دسته‌ئی بعدازاو به سلطنت رسیده‌اند که تعداد آنهارابعضی ۲۹ نفر قلمداد میکنند . ازین جمله اوستا فقط «سپینتوداتا» رایاد کرده که ازان اسفندیار ساخته اند وترجمه صحیح تحت‌الفظی آن (سفیدداد) واصطلاحی آن (پاک‌داد) است باقی اولاده کیان که دراوستانیامده ونویسندگان وشعرای ومصنفین شاهنامه‌ها وگرشاسب نامه‌ها از ایشان ذکر کرده اند مبحث علیحده است که ذکر آن ازحدود این مقاله خارج است .

❀ ❀ ❀

چون درین مقاله چندین جا از منابع سه گانه نهضت قرن چهار هجری و دوره او ستائی وویدی ذکری بمیان آمده وانچه نوشته شده به استناد منابع همین سه دوره است میخواهم یک یک نمونه کوچک ازین دوره ها مربوط به موضوع مقاله خود عرض کنم. فضا ـ ذهنیت ، تعبیرات ـ معلومات ـ هردوره جداگانه واشتراک مساعی آنها درروشن کردن یک موضوع بخوبی مجسم میشود ،

نمونه قرن چهارم هجری : پادشاهی کشتاسب بنظر وقلم دقیقی بلخی :

چو کشتاسب را دادلهراسپ تخت ... فرود آمداز تخت و بربست رخت
ببلخ گزین شد بدان نوبهار ... که یزدان پرستان بدان روزگار

مر آن خانه را داشتندی چنان که مر مکه راتا زیان این زمان
بدان خانه‌شد شاه‌یزدان پرست فرود آمد آنجا وهیکل ببست
نشست اندر آن خانه بافرین پرستش همی کرد رخ بر زمین
خدارا پرستیدن آغاز کرد در داد ودانش بدو باز کرد
ببست آن در بافرین خانه را نهشت اندران خانه بیگانه را
بپوشید جامهٔ پرستش پلاس خرد رابر این گونه باید سپاس
بیفگند یاره فروهشت موی سوی داور دادگر کرد روی
همی بود سی سال پیشش بپای بدنیسان پرستید باید خدای
ز روز گذشته شه نامدار همی جست امرزش کردگار

نمونه دوره اوستائی .

درباب بلخ «وندیداود» درفرگاداول فقره هفت‌میگوید :

(بخدیم سریرام اردو ودرفشام) یعنی‌بلخ زیبا دارای بیرقهای بلند «بلخ گزین» دقیقی عیناًترجمه تحت اللفظی (بخدیم سریرام) است .

❀ ❀ ❀

فرگاددوم وندیداد سراسر وقف «یما» ومذاکرات اوباا‌هوارمزدا وپادشاه شدن اوست چون موضوع طولانی است چندسطر مطلوب‌را ازان استخراج میکنم :

من‌اهورامزدا بایمای قشنگ پاسبان خوب‌حرف‌زدم وآئین‌خودرا به‌اویاد دادم اوخودرا مستعد انتشار آئین من ندید اورا پادشاه ساختم .

مجلسی در «آریاناویجوی» معروف کنار رود «وانگهودی‌تیا» دایر کردم . یماقشنگ، وپاسبان خوب بهترین مردمان‌را درین‌محفل درآریانا ویجوی‌معروف کناررود وانگهودی تیا جمع کرد . . . .

❀ ❀ ❀

نمونه اشعارویدی که‌یکی‌ازریشی‌ها‌موسوم‌به‌پاوامانا Pavamana درباب سرزمین «یاما» که آنرا فردوس هم خوانده اند سروده است : کتاب نهم منظومهٔ ۱۱۳ قطعات ۷ تا ۱۰ :

❀ ❀ ❀

درآنجائی‌که‌روشنی وتابش آن جاویدان است . درعالمی که آفتاب درآن قرار گرفته دردنیای جاویدانی که فنا و مرگ درآن راه ندارد «پاوامانا» را جای بده ، ای اندرا ! سوما مانند رودخانهٔ اندوس برای تو جاری باد .

❀ ❀ ❀

درآن‌جائی که پسر «ویواسوات» پادشاه است . درآن جائی که آفتاب حجله دارد .

در آن جائی که آب های بزرگ در جریان است مرا جاویدان ساز ای اندرا ! سوما مانند رود خانهٔ اندوس برای تو جاری باد .

❀ ❀ ❀

درآن جائی که آرزو وخواهشات برآورده میشود . درآن جائی که مقر آفتاب است. در آنجائی که غذا ولذاید یافت میشود مرا جاویدان ساز. ای اندرا ! سوما مانند رود خانه اندوس برای تو جاری باد .

❀ ❀ ❀

درآنجائی که سعادت وخوشبختی ، مسرت وخوشی وجود دارد. درآنجائی که آرزوی آرزومندان برآورده میشود مرا جاویدان ساز ای اندرا ! سوما مانند رود خانهٔ اندوس برای تو جاری باد .

قطعه ئی از سرود های «ریگ‌وید» درمدح «یاما» پادشاه بزرگ :

❀ ❀ ❀

سزاوار ستایش است « یاما » پادشاه بزرگ که اول تر از همهٔ نوع بشر وفات کرد ، فضای بی‌پایانی را عبور نمود وراه اسمانی را برای مردم کشود .

❀ ❀ ❀

راهی را که او برای ما باز گذاشته هیچ قوه ئی نمی‌تواند به بندد بعداز گردش های دور ودراز ، آخر ازین راه انسان به منزلگاه عالیشان خواهد رسید .

❀ ❀ ❀

پدران‌ما همه ازین‌راه گذشتند، ماهم این معبررا تعقیب خواهم کرد وتاوقتیکه زمانه ادامه دارد ، هر یك ازنسل جدید آنرا پیروی خواهد نمود .

هغه ذوات چه د کابل کالنۍ سره ئې
قلمي مرسته کړېده

ښاغلی ، احمد علی « کهزاد »
د تاریخ عمومي مدیر ، د (ممدوحین
شاهنامها) د مقالې لیکونکی
(۱۲۱ مخ)
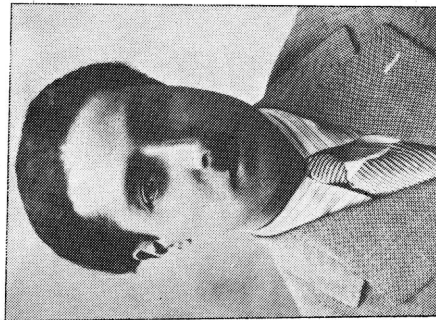
ښاغلی ، عبدالرحمن « پژواك »
د پښتو ټولنې عمومي مدیر ،
د (گلهای کوهی) د مقالې لیکونکی
(۱۳۳ مخ)

ښاغلی ، محمد قدیر « تره کی »
د اصلاح د روزنامې مدیر ،
د (کارخانها در افغانستان)
د مقالې لیکونکی (۱٤٤ مخ)

هغه ذوات چه د کابل کا لنۍ سره ئې
قلمي مرسته کړېده

ښاغلی ، علی احمد « نعیمی »
د تاریخ د ټولنې عضو ، د (آبدات
و مزارات غزنی) د مقالې لیکونکی
(۱۶۲ مخ)

ښاغلی ، ګل پاچا « الفت » د پښتو
ټولنې مبصر ، د (نکتهٔ چند در
گرامر و لغت پښتو) د مقالې لیکونکی
(۱۸۲ مخ)

ښاغلی ، عبدالرؤف « بینوا »
د صحافت مدیر د (مزایای بدیعی
پښتو) د مقالې لیکونکی
(۱۸۸ مخ)

قسمت اول :
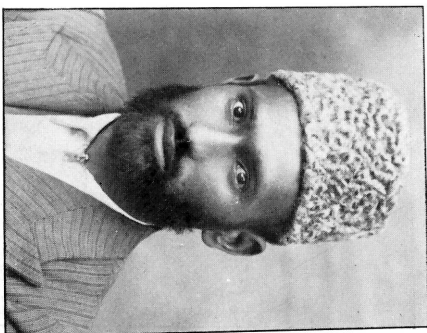
گلهای کوهی

نویسنده «پژواک»

شرابیکه از بین سنگ ها فرومیریزد دردها و آلام، معایب ونقصیه هارا ازما دورمیکند طوریکه در دوره های باستان مردم را شاداب و بشر را کامل وغنی ساخته بود .
(ریگویدا)

درین مقاله طوریکه شاید خوانندگان محترم ما ازدیدن عنوان حدس زده باشند از گلهائی صحبت میکنیم که دربین سنگ ها روئیده اند . سنگها ئیکه سومارا فشرده اند تا ازعصارهٔ آن برای اندرا شراب بسازند . این اشعار نیز مانند شراب میوه های کوهی هستند ولی شرابیکه میگساران بزم جمال وزیبائی آن را بسلامتی احساس لطیف وعاطفهٔ نیك می نوشند و به صحت وصفای قلب بزرگی که خدای توانا ویگانه درسینهٔ آدمی گذاشته وبه این عطای الهی خود به انسان کرامت وصفتی بخشوده است که بدارائی آن گرامی ترین تحفهٔ عشق ومحبت را می تواند قدر کند آن راسرمیکشند . شرابیکه غیر از شراب های دیگر است .

شرابیکهٔ مستی آن مارا ازجهان ماده دورمیکند وبسرزمین معنی وحقیقت رهنمونی می نماید . شرابیکه قطرات آن مانند امواج بزرگ مارا تکان می دهد و خمار آن روح مارا زنده وبیدار میسازد . این گلها که رنگ وبوی آنها مظهر طبیعت بزرگ آریانا، سرزمین پاك روه و خاك باستانی وباعظمت وطن محبوب و نماینده روح وخلق وذات وطند اران نجیب ماست . این گلها ئیکه حیاط زندگانی روحی مارا تزئین کرده وفضای روان مارا معطر ساخته اند جزاشعار ملی ما نیستند که ما میخواهیم درسطور آینده به معرفی آنها پرداخته وباوجود آنکه تا کنون طوریکه می شاید نتوانسته ایم ازعهده تحلیل وحتی معرفت آنها برائیم بازهم قد می درین راه گذاشته وازخدای بزرگ التجا وآرزومیکنیم که به ماتوفیق عنایت فرمایدتادر آینده بتوانیم ازیکطرف حق زبان مقدس ملی خود را ادا وازطرف دیگر به روح از خود وبیگانه خدمتی نمائیم .

طوریکه درمورد اکثراشیا راست است مخصوصاً شعرازعینك هرفردطوری جلوه میکند . اشخاصیکه بتوانند جمال شعر را ازهرپهلوی آن تماشا کنند خیلی کم هستند ویا اینکه کمتر

اتفاق می افتد که دیده ها وانظار درتشخیص حقیقت وجمال شعر یاهمان چیزیکه از زمان نگارش رساله پوئتیك تاجدید ترین تعریفی که شاید بخاطریکی ازخوانندگان این مقاله بگذرد مورد بحث واختلافات نظر بوده است بیك فوکس دوخته شود ویکسان بنظر آید . اشعارملی مانیز به تعبیر استاد بزرگ صلاح الدینخان رئیس مطبوعات الماس هائی هستندکه ازپهلوهای مختلف میدرخشند وتا کنون هر کسیکه برای معرفی آنها قلم برداشته است آنهارا ازیك پهلو نگریسته وازهمان پهلو بدیگران جلوه ونمایش داده است . ازینرواگر درین مقاله بنظر خوانندگان چیزی بخورد که برخلاف آنچه قبل ازین نوشته اند باشد مارا عفوخواهند کرد . نگارنده که درین جامحض نظریات خود را می نگارد ادعا نمیکند که دیگران بخطارفته اندبلکه از اظهار نظریات خود میخواهد درقسمتهای موافق بانظریات دیگران اظهار وحدت نظرودرقسمت های اختلاف جلب التفات نماید تا اگر خدا بخواهد از اجتماع و تبادلهٔ افکار و نظریات بر نقاط تاریك روشنی افتیده و مطلب واحد که عبارت ازخدمت بذوق و زبان است حاصل آید و کام همگان که آرزوی دیرین اوست بر آورده شود .

پیشتراز آنکه در قلب موضوع داخل شویم باید متذکر گردیم که ما درین مقاله صرف راجع به اشعار ملی یعنی همان اشعاریکه گویندگان آن را نه می شناسیم و یا اگر می شناسیم عبارت از اشخاصی هستند که به تمام معنی شعرای ملی بوده و اشعار شان تنها نمایندهٔ احساسات و عواطف شخص شان نبوده بلکه ممثل احساسات و عواطف تمام قوم و ملت شمرده می شوند ، و در اشعار خویش تحت تاثیر غیر نرفته و پیروان حقیقی و ثابت قدم ادب ملی بوده بهیچ وجه به تقلیدازغیرقوم نپرداخته اندحرف میزنیم . مطلب نگارنده ازاختیاراین شیوه یکی آنست که تا کنون متاسفانه یك قسمت از زبان مورد بحث قرار داده نشده است تا به تفصیل و دقت لازمه در ادبیات زبان ملی موقع دست داده باشد و هر چه نوشته شده است بصورت عمومی در اطراف همه اقسام شعر پرداخته شده است واین خود آشکار است که هیچ نویسنده فرصت نیافته است که طوریکه دلش میخواهد و نحویکه میشاید حق موضوع را ادا کرده بتواند .

طوریکه من گمان میکنم بایدما که متاسفانه در دورهٔ معرفی ادبیات زبان خود میباشیم باید خیلی به تفصیل وارد بحث شویم تا از یك طرف حق موضوع ادا وازطرف دیگر حتی الوسع تمام چیز های قابل معرفی را شناختانده بتوانیم . بر اساس آنچه بعرض رسانیده شد نخست از همه صرف قسمت اشعار ملی را موضوع این مقاله قرار دادیم .

اشعار ملی پښتو طوریکه قبلا هم بان اشاره کردیم پیشتر از هر تقسیمی بدو قسمت منقسم میگردند :

اول اشعاریکه گوینده و شاعر آن ها معلوم نیست ووقتی کسی از ما راجع به شاعر آن

سوالی بکند جز اینکه یك قوم کامل را بنام پښتون باو معرفی نمائیم جوابی نداریم .
دوم اشعاری که ذکری از نام شاعر در آن شده است ولی طوریکه گفته شد اگر همان مصرعی را که نام شاعر در آن ذکر شده است از بین برداریم دیگر از حیث اسلوب ، کلمات ، الفاظ ، وزن ، ساختمان ودیگر خصوصیات اشعارملی که چند سطر بعد تر خوانندگان محترم آن هارا خواهند شناخت بااشعاریکه ماآن‌را اشعاربیشاعر نام‌نهادیم ندارند مااین اشعار راصرف ازهمین‌سبب اشعارملی میگوئیم که‌نمایندهٔ احساسات تمام قوم هستند ولی گویندهٔ آنهایك فردوشخصی معین‌است .اینکه‌نام شاعردرآن هاحفظ‌شده‌است مربوط به نوعیت شعراست . زیرا طوریکه بعدها واضح خواهدشد مادر زبان خود اشعاری هم‌داریم که درآن برای‌نام یاتخلص شاعر جائی‌نیست .
وقتی‌ازین تقسیم عمومی گذشتیم میخواهیم سطری چندراجع به خصوصیات وممیزات اشعار ملی نگاشته شود ،

خصوصیات وممیزات :

وقتی‌ما میخواهیم درتحت این عنوان چیزی بنگاریم‌یگانه مرادما پیدا کردن‌یك‌راه برای شناختن‌اشعار ملی‌است وعلاوتاً باین وسیله میخواهیم اشعارملی خودرا ازاشعار زبان های دیگر واز اشعار پښتوی شعرای صاحب دیوان تفریق کنیم . علاوتاً به شرح این‌خصوصیات وممیزات میخواهیم یك‌مطلب دیگر خودرا بدست آوریم که آن عبارت ازعرض نظریه ماراجع به‌اینکه شعرای امروزی‌ما باید بر چه‌اساس‌شعر بگویندمی‌باشد . البته واضح‌است که این‌سوال‌درنزدما دارای اهمیت زیادیست . ماباید توجه فضلارا باین‌نقطه جلب‌نمائیم . بعبارت‌دیگر میخواهیم درتحت این عنوان نه‌تنها خصوصیات وممیزات‌اشعار ملی‌رامتذکر شویم بلکه‌درنظراست که‌راه های استفاده ازین خصوصیات وممیزات رانشان داده وبه‌ثبوت اینکه‌مزایائی درین اشعارموجوداست پرداخته وبرای وحدت وحفظ‌شئون واستقلال زبان ملی خدمتی بنمائیم .
اشعارملی پښتواز نقطهٔ‌نظر عروض وساختمان مصرع‌ها تابع‌بحور عربی نیست بعبارت دیگر اوزان‌وبحور‌مخصوصی‌دارد که‌بکلی‌ازاوزان عربی‌وآن‌اوزان وبحوریکه فارسی آن هارا ازعربی استعاره کرده است فرق‌دارد .
شایداین خصوصیت ازنقطهٔ‌نظر بعضی مردم‌دارای اهمیت‌فوق‌العاده نباشدولی‌ازدونقطهٔ نظر درنزد نگارنده دارای‌اهمیت ومقام بزرگیست . اول‌اینکه داشتن اوزان وبحور مخصوص در زبان استقلال زبان وداشتن یك‌رکن‌اعظم ادب منظوم را تائیدوتثبیت میکند . دوم آنکه اگر در زبان پښتو مطالعهٔ دقیق شود آنگاه معلوم می شود که داشتن این اوزان وبحور مخصوص ، خدمت بزرگی به رکن های اساسی ولازمی زبان می نمایند ومیتوان در راه سلاست

وروانی ، فصاحت وبلاغت که از شرایط بزرگ شعر خوب است ازان ها استفاده نمود . بلاشبهه اوزان وبحور شکل قالب کلمات یك زبان را دارند بعبارت واضح تر اوزان وبحور ظرفی هستند که کلمات بحیث یك مظروف درآنها ریخته می شود وخیلی لازم است که ظرف مطابق مظروف باشد یعنی وقتی که کلمات دریك وزن انداخته می شوند ویابه تعبیر دیگر چند کلمه پهلوی هم گذاشته می شوند وازانها مصرع موزونی ساخته میشود باید این کلمات طوری باشند که مصرع اگر از نقطهٔ نظر سنجش سخن مورد انتقاد قرار میگیرد از تمام معایب لفظی ومعنوی مبری بوده وطوریکه از شعر انتظار میرود دارای همه صفات نیکوی سخن باشد . یکی ازین صفات عبارت از آهنگ زیبا عدم تعقید وسهولت تلفظ است .

اکنون اگر به ساختمان کلمات پښتو نظر انداخته شود معلوم میگردد که دربین کلمات پښتو و کلمات فارسی وعربی فرق موجود است . این فرق دراوزان وبحور تاثیر می کند . بطور مثال در پښتو کلماتی موجود است که حرف اول آن ساکن است و اینگونه کلمات بکثرت دیده می‌شوند . وقتیکه این کلمات دربین اوزان وبحور عربی وفارسی انداخته میشوند در تلفظ اشکال پیش کرده واین اشکال به روانی وآهنگ مصرع صدمه وارد میکند . ولی اوزان و بحور مخصوص پښتو شکلی دارند که ازین اشکال وتقیصه مارانجات میدهد . باینصورت اگرما اوزان وبحور مخصوص خود را که برای کلمات ما کاملاً موافق وبازبان ما کاملاً مطابق هستند مورد استفاده قرار میدهیم سود بزرگ ونفع بیشماری ازان بدست می آوریم . بهترین سندی که برای اثبات این امر در دست داریم مقایسهٔ اشعار ملی در اوزان و بحور مخصوص پښتو باآن اشعار پښتو است که در اوزان وبحور عربی وفارسی ساخته شده اند . البته طوریکه از گفتار بالاهم تاحدی واضح می‌شود این مقایسه صرف راجع به سلاست وروانی است . سلاست وروانی اشعار ملی قابل حیرت است وعلاوتاً این سلاست وروانی در اشعار ملی بصورت عام وبلا استثنی است . البته در اشعاریکه در بحور واوزان غیر پښتو ساخته شده اند هم مزایای شعری وروانی وسلاست موجود است ولی آنجا طوریکه در اشعار فارسی است گنجاندن این صفات درشعر مربوط به اقتدار شاعر است .

این مسله درنزد کسانیکه درزبان مطالعات دقیق دارند بقدری واضح است که حاجت به تفصیل ندارد . البته ماحاضر بودیم که برای مزید وضاحت مطلب امثلهٔ هم ذکر کنیم ولی چون برای ثبوت مدعی لازم بود که از اشعار ملی چندین مثال متذکر شویم برای آنکه واضح شود که در همه اشعار سلاست وروانی موجود است ودر مقابل از شعرای صاحب دیوان صرف چندمثال را انتخاب کنیم لذاازان صرف نظر نمودیم تاازانصاف دورنشده باشیم باقی قضاوت واعتراف رابه مطالعین محترم میگذاریم تاخود دراثر رجوع بدیوان هاواشعار ملی ملاحظه فرمایند آنجا

یقین داریم که به حقیقت امر خواهند رسید . مطلب عمده ازخاطرنشان کردن این موضوع این نیست که شعرای ملی را که اکثراً بیسواد بوده اند برشعرای عالم و فاضل و صاحب دیوان ترجیح بدهیم بلکه مرادما آنست که شعرای ملی باوجود بیسوادی وعدم‌معلومات‌وسیعه چون خط وراه طبیعی‌ادب راپیروی کرده وباوزانی که برای‌جای‌دادن کلمات والفاظ ما ظروف طبیعی وموافق شمرده می‌شوند اشعارخوذراسروده اند شعر آنهادارای‌مزیت‌های‌مخصوص‌است. البته مایك انتقاد به شعرای صاحب دیوان خود داریم که باید بکمال احترام آنراعرض کنیم وآن اینست که اینها باوجود داشتن بحور واوزان درخود زبان نه تنها بدون‌ضرورت‌ازاوزان و بحورغیر پنبتو پیروی بلکه اکثر آنها متأسفانه درین اوزان مخصوص زبان اصلا یك شعر هم ندارند. این عیناً همان کاریست که دیگر بزرگان ما آثارشان را درزبان عربی وفارسی نگاشته اند . دراینجا نباید فراموش کرد که حوادث وزمان درحیات آنهامؤثر بوده‌وعواملی که واضح است ایشان را باینکار مجبور کرده است . آنها این کار را دراثرمجبوریت هائی کرده‌اند که ازان نا گزیر بودند . ولی اکنون‌باید ما ایجابات عصروزمان‌خود رافکر کنیم واز گذشته صرف نظر کرده غم حال و آیندهٔ خودرا بخوریم .

بعقیدهٔ این عاجز مادرعصری زندگی میکنیم که خیلی محتاج هستیم به ملیت خود پابند بوده و بخود ملتفت گردیم . مخصوصاً درقسمت شعروادب که بادنیای روح‌وجهان‌روان مامربوطاست باید بیشتراصول های راکه امروز در اجتماعات بشری حکومت میکنند مراعات نمائیم امروز ما باید همانطوریکه در پرورش زبان ملی خود می کوشیم ودنیارا به خوبیهائی که درآن است و برای ماقابل افتخار شمرده می‌شود متوجه می سازیم باید ازخصوصیات ومميزات نیکوی خود صرف نظرنه کرده ودرراه ترقی‌وپرورش آن‌جدوجهد نمائیم . مخصوصاً درموقعیکه این احساسات وتعصب های نیکوی ملیت مطابق علم وحقیقت‌ونکوئی هم باشد . برای آنکه ازموضوع خارج نشده باشیم بطور مختصر میگوئیم که امروزنوبت آنست که ازین بحورواوزان استفاده نمائیم واشعاری که می سرائیم درهمین اوزان وبحوربسرائیم . درینجا ایقدر باید علاوه کرد که‌دردیگر زبانهاهم‌مطالبی بوجود آمده اندکه زادهٔ عصرجدید وزمان امروزی می باشندواین‌هاعوامل‌راتشکیل‌میدهند که باید علاوه بربحورواوزان محدود عربی اشعار صور وساختمانهای‌ئی جدیدی هم بخود پیدا بکنند . چناچه امروز دیده‌می‌شود که قیدهای بحور واوزان عربی برای افادهٔ مطالب تنگی می کنند ودرزبان‌فارسی یکدسته‌شعراءبفکر افتیده اند که‌بنام شعر آزاد خودرا ازین‌قیود آزاد واین زنجیرهائیرا که جلو احساسات تند و آزاد شعرای امروزی‌رامیگیرد بگسلند. این‌بدان‌می‌ماند که برای‌میگساری کشتی کفاف‌نده‌دو دریاطلبد . ماهم که‌درهمین عصرزندگی میکنیم بعضیها این‌احتیاج‌راحس کرده ودیگران‌هم‌حس خواهیم کرد پس چرا ازاوزان وبحور وطرز ساختمان واصول مخصوص ادب وشعرملی خود استفاده ننمائیم

درحالیکه این‌اشعار نه‌تنها فواید متذکره را بدست‌ما میدهد بلکه اشعار آزادرا که جدید ترین انتخاب واختراع شعرای عصرجدید است نیز بما تقدیم میکند ومیدان وسیعی برای‌مستی روح ، جولان احساسات واظهار عواطف ، افکار ومطالب‌ما تهیه می‌نماید .

علاوتاً یکی‌ازفواید دیگری که‌از استعمال واستفادهٔ اوزان بحور مخصوص زبان بما دست میدهد عبارت ازانست که‌درعین حالیکه ما به‌شعرملی خودخدمت‌میکنیم به‌موسیقی‌خودنیز می‌توانیم از رهگذر آن خدمت نمائیم .

طوریکه در اکثر زبانها مخصوصاً زبانهای غربی دیده میشود همه اشعار برای سرودن موافق نیستند . یعنی اشعاریکه باساز سروده می‌شوند دارای ساختمان مخصوصی می باشند بعبارت دیگر وزن وبحر آنها طوری‌انتخاب شده است که‌سرائنده آن‌را دروقت‌سرودن بانفس می‌تواند هم آهنگ بسازد . دراشعار ملی اوزان وبحورما اصلاً براساس سرودن صورت‌گرفته است یعنی چون ازقدیم عادت بوده است که‌شعردربین ملت‌ما به‌آواز خوانده‌شود این اوزان طبعاً به‌مقصد سرودن موافق بوده اند وموافق هستند .

باین ترتیب اگر اشعارما دربن‌اوزان وبحور که‌درحقیقت نوت های قشنگ موسیقی هستند سروده میشوند سه‌فایده ازان بدست می آید . نخست حفظ خصوصیت زبان واستقلال در بحور واوزان ، دوم خدمت به موسیقی وسوم فایدهٔ که بیشتر بحال شاعر وجامعه تمام‌میشود و عبارت ازینست که‌بااین‌صورت طبعاً شعر مورد دلچسپی عامه‌واقع‌شده شاعر شعر خودرا درسینه های مردم می‌گنجاند ومقصد بزرگ خودرا که عبارت ازتعمیم اثار اوست بدست می آورد و مردم وتوده ازینکه مضامینی که‌شاعرمیخواهد بواسطه آن‌درراه پرورش روح واصلاحات اجتماعی خدمت کند بیشتر مستفید می‌گردد .

اشعار ملی ما دارای یکی‌ازخصوصیت هائیست که‌آن‌را ازبسازبانها مخصوصاً از زبانهائیکه در آن فرق تذکیر وتانیث اصلا وجود ندارد جدا میسازد این خاصه عبارت ازانست که در اشعارملی از زبان‌زن حرف‌زده می‌شود . بعقیدهٔ این‌عاجز این‌ممیزه در راه لطافت وظرافت اشعار ملی خدمت بزرگی میکند . زیرا موضوع اصلی شعر جمال وزیبائی ، فرحت وخوشی ، اندوه والم ، احساسات وعواطف است . واین خود واضح است که روح‌زن باروح مرد فرق داشته ، خندهٔ زن باخندهٔ مرد وگریهٔ زن باگریهٔ مرد متفاوت است . که میتواند انکار کند که تبسم‌زن که قشنگ‌تر از سپیدهٔ صبحگاهان است زیباتر از تبسم مرد نیست ؟ که می تواند تردید نماید که اشك زن که زیباتر ازستارهٔ شامگاهان است درخشنده‌تر وقشنگ‌تر .و موثرتر ازسرشك مرد نخواهد بود . آیا فریادی که ازسینهٔ زن بیرون می‌شود شگافنده‌تر از فریاد مرد ومرغوب‌تر وطبیعی‌تر ازمردان نیست . آیااحساسات‌زن رقیق‌تر ، آرزوهای زن حسی تر ، ارمانهای زن سوزنده‌تر ، آهنگ زن گیرنده تر از مرد نیست ؟

البته بعضی مردانیکه خود خواه تر ازکدام زن باشند درسر این امر با ما خواهند پیچید ویا کدام زنیکه به شکسته نفسی عادت کرده باشد باما اظهار موافقت نخواهد کرد ولی اگر به حقیقت نگریسته شود در مورد شعر نوای زن انگیزنده تر از مرد است زیرا بعقیدهٔ این عاجز دروجود زن بیشتر ازمرد آرت وشعر سرشته شده است .

باین تقریب استفادهٔ که ازاین‌خاصه می‌توان کرد همانا بدست آوردن چیز یست که از شعرمن حیث شعر یعنی شعر حقیقی انتظار میرود . چیز یکه ازشعر انتظار می رود جز ایجاد تاثیر نیست . وتاثیردرصورتیکه ازطرف زن انداخته شود بیشترازانست که ازطرف مرد باشد طور یکه از مطالعه در اشعار ملی برون می‌آید این ممیزه مخصوصاً از نقطهٔ نظر تاثیر خدمات بزرگی بما کرده است . این‌خدمت مخصوصاً درقسمت اشعار رزمی بوده است . زیرا در اشعار رزمی برون آمدن .کلمات طوریکه از زبان زن برون می آید ومرد مخاطب آن قرار می‌یابد طبعاً خیلی موثر است تلقین زن وتشجیع‌زن درحالیکه خون مرد درمیدان جنگ در جوش بوده است دربسا وقایع تاریخی وظیفهٔ خود را مطابق آرزو انجام داده است از همین است که دربسا ملل سلحشور این وظیفه را برای تحریك مردان وجوانان زنها بدوش گرفته اند وهم این ترتیب خیلی کامیاب ثابت شده است .

پیش از آنکه زبان پشتو دراثر حوادث وزمان بازبان فارسی وعربی ودیگر زبانها امتزاج پیداکند درتمام اشعار زبان پشتو این خصوصیت موجود بوده است ولی کمی بعد تر صاحبان دیوان متاسفانه این را هم ازدست داده اند . دراشعار ملی‌ما درهمه انواع این خاصه حفظ شده است ومیتوان گفت که ازهمین سبب است که محبوب ترین وموثرترین اقسام شعر زبان مقتدر وموثرما همین اشعار ملی بشمار می روند وباهیچ یکی از ذوق ها و احساسات ملی ما مخالفت‌ندارند .

بعقیدهٔ این عاجز اینهم از وظیفهٔ شعرای جوان وعصری زبان ملیست که این اصل را دراشعار شان فراموش ننمایند . نمیدانم چرا شعرای صاحب دیوان مادرصورتیکه بحور واوزان مخصوص شان رامی گذاشتند این چیز راهم با آن یکجا از دست دادند درحالیکه با از دست دادن آن دارائی می‌توانستند اقلاً این یك را حفظ کنند .

شاید درین باره نیز مجبوریتی‌داشتند که ما امروز نمیتوانیم آن را حس‌نمائیم .

یکی از چیز های که باید درضمن بحث‌خصوصیت های‌اشعار ملی‌ذکر آن فراموش نگردد وحدت کلمات‌واداکردن واستعمال آن‌طوریست که‌سلاست وروانی‌وفصاحت‌وبلاغت آن‌هارا طوریکه درین مقاله ودر دیگر نشریات خویش بارها خاطرنشان کرده ایم قابل حیرت وتعجب میسازد .

البته درهر زبان دربین استعمال کلمات در ولایت های مختلفه ویا قبایل مختلفه فرق های جزئی موجود میباشد وبعضی لغات وکلمات مخصوص‌یك قبیله ویایك ولایت‌می‌باشند که در دیگر

جایها آن لغاة مورد استعمال نیستند. این چیز در زبان پښتو هم تا حدی موجود است ودر اثر کثرت لغاة ووسعت زبان پښتو فرق های مذکور درین زبان هم دیده میشود و لی دراشعار ملی این چیز بکلی دیده نمیشود . لغاتیکه دراشعارملی استعمال‌شده اند همه لغاتی هستند که درهر گوشهٔ مملکت مردم به‌آن آشنا هستند . اینجا یك سوال پیدا میشود که این استعمال لغات عام چگونه صورت گرفته است جواب اولی که برای این سوال میتوان‌داد همانا قدامت اشعار ملی است چنانچه درمرحله های اول این چنین فرق ها طبعاً کمتر میبا شند . ولی چون همه اشعار ملی دریك دوره سروده نشده اند باز هم سوال پوره حل نمیشود . درین صورت راه حل دیگری بفکر نگارنده نه می رسد جز اینکه گفته شود که چون موضوع این اشعار احساسات وعواطف است واحساسات وعواطف دربین قبایل و ولایات مختلفه فرق نمیکند زیرا همه ازیك قوم وتقریباً به دارائی یك نوع محیط طبیعی ویکسان ترتیب زندگی‌بسرمی برند و علاوتاً فرقی که درین لغات دیده میشود عموماً درمورد اسمای چیز های که مخصوص یك سمت و یك ولایت میباشد پیدامیشود وآنها هم اشیای مادی میبا شند ولی در زمینهٔ احساسات وروح همه لغاة مشترك هستند . نظریهٔ دومی که میتوان درین زمینه اظهار نمود عبارت ازینست که اشعار ملی اکثراً محصول طوفان های روحی وجنبش احساسات وعواطف قبایل کوچیست وچون این قبایل همواره در سفر و گردش‌هستند زبان آنها نمیتواند بازبان یك سمت و یك ولایت هم آهنگ بماند بلکه آنها عموماً لغات را از هر جائی گرفته و بهمهٔ لغات قوم آشنا می گردند و بهمین ترتیب لغات را از یك ولایت بولایت دیگر باخود نقل میدهند .

بهر کیف و صورتی که باشد مراد ما از ان است که این خصوصیت اشعار ملی خیلی شایان اهمیت است ودر راه وحدت زبان کمك و معاونت بزرگی شمرده می شود که باید آن را بدون استفاده نگذاشت و از ان پیروی نمود .

از خصوصیات اشعار ملی است که موضوع شعر از حدود آنچه موضوع شعر من حیث شعر خارج نه می شود . یعنی نمیتوان در اشعار ملی شعری سراغ نمود که در آن مطالب صحی ، مطالب اجتماعی ویا پند وموعظه و یا فلسفه های پیچیده و از قبیل آن دیگر موضوعات درشت و کلفت که‌مربوط به حیات مادی باشد سراغ‌نمود . بعقیدهٔ بنده این‌دارائی اشعار ملی از دارائی های بزرگ و صفات برجسته و عمدهٔ اشعار ملی بشمار می رود .

درین قسمت باید متذکر شدکه‌شعر چگونه و برای چه بدنیا آمد . البته طوریکه قسمت بزرگ صاحبان نظریه در بارهٔ شعر تسلیم کرده اند و طوریکه ثابت است که بشر دارای دو حیات ، زندگی مادی و زندگی روحی است می توان به این سوال همان جوابی را صحیح دانست کها کثریت بدان فیصله کرده است .

هم چنانیکه انسان در حیات مادی احتیاجاتی را محسوس نمود و برفع آن پرداخت .و این

حس احتیاج و اقدام برفع، باعث شد که روز بروز در جهان چیزهای نو پیدا شود بشر در زندگی روحی خود نیز محتاج چیزی بود ودر پی رفع آن بر آمد وآن را به ایجاد شعر رفع نمود.

باری فضای روح بشر مکدر شد. ابرهای سیاهی در افق زندگانی او نمودار گردید در قلب او آتشی روشن شد، سینهٔ او سوخت، رگ های چشم او سرخ و خونین گردید. دل او تنگ شد. هر قدر عمیق تنفس کرد، هر قدر آب نوشید هر قدر غذا خورد نتوانست خود را از چنگ این تکالیف نجات بدهد نا گزیر فریاد کرد، آه کشید قطرهٔ چند از چشمان او سرازیر گشت و بر اتش او آب زد. یعنی شعری سرود و خود را بدان متسلی ساخت.

بار دیگری خود را در مقابل عظمت کاینات و جمال طبیعت دریافت زیبائی جهان در او تاثیر کرد و قلب او را حرکت داد. دمیدن سپیده بامداد، روشن شدن افق سحر گاه، رنگین شدن شفق، طلوع آفتاب، پرتو ماه، جریان دریاها، طراوت بهاران، شکفتن گلها او را بوجد آورد. و یا اینکه محبوبی را در آغوش کشید و خواست حق این نعمت را ادا کند سرودی ایجاد و نغمهٔ ساز نمود، آوازی کشید، خندهٔ کرد و قهقههٔ سرداد یعنی شعری سرود و خود را بدان متسلی ساخت.

شعر در اول به همین صورت های که ذکر و یا دیگر عواملی که روحی بودند و از همین قبیل هستند پیدا شد. بعد ازان چون در شعر خاصه تاثیر شدید را یافتند علما و فلاسفه ودیگر مردم که همه درراه خدمت به آمال خود محتاج نه وارد کردن تأثیر بودند آن را برای مقاصد ومطالب خود استخدام نمودند. حتی سخن بجائی رسید که در شعر هجو هم یك قسمت بزرگ راتشکیل داد وباین صورت این جوهر پاك به هر گونه آهنی داده شد تا آنرا برنده ومؤثر، زننده وقوی بسازد.

درزبان پښتو نیز صاحبان دیوان که طبعاً مردمان اجتماعی وفلسفی بودند هر گونه مطالب را درقالب شعر ریختند تا آنکه اکنون خاصیت اصلی شعر مخصوص اشعارملی باقی ماند.

اشعارملی ماطوریکه بعدها درقسمت تقسیمات معنوی این اشعار نیز راجع به این موضوع صحبت خواهیم کرد هیچکدامی ازدایرهٔ احساسات وعواطف، تأثرات روحی، تبسم و اشك و یاخنده وفغان خارج نیستند. واین چیز طوری دراشعارملی وجود دارد که میتوان آن را یگانه وسیلهٔ شناختن اشعار ملی قرارداد.

درین اواخر یك دسته ازفضلای ما کوشش کرده اند که یك حقیقت زیبارا برای یك مقصدی که درآن افتخاری هم موجود نیست قربان کنند وباین ترتیب کوشش کردند که یك سلسله مثلها دربین اشعارملی جستجو نمایند که حاوی اندرزها وموعظه های اجتماعی، افکار فلسفی ویاهدایت های صحی وعلاوتاً بازی برالفاظ باشد. شاید این سهو اجتهادی دراثر اینکه آنها تصور میکردند صنایع لفظی وافکار پر از پند ونصیحت دلیل برخوبی شعر است بوجود آمده باشد.

چون مادرین نقطه بایشان موافق نیستیم گستاخی کرده ومتذکر می‌شویم که اینگونه مثالها همه جعلی است ونمیتوان به اینگونه اشعار نام اشعارملی‌داد . البته نمیتوان‌انکار کرد که‌درین اواخر میتوان درلندی ها وچار بیته ها بعضی ازین قبیل اشعار یافت ولی‌این‌اشعارمحصول افکار وتصورات طالب العلم ها وازین قبیل اشخاص دیگریست که افکارمستعارخودرادراوزان‌و بحور اشعار ملی ماریخته اند نویسندگان ما چون آنهارابه مطلب‌ومقصد خودموافق یافته اند در چند مثالی که آنهم خیلی محدود است بروی مردم کشیده اند .

شعر طبیعی : شعر ملی شعر طبیعی وتشبیهات واستعارات نیزدراشعارملی‌دارای‌خصوصیت‌است واین خصوصیت عبارت از آنست که تشبیهات واستعارات ازطبیعت سرزمین پښتو ن‌ودائرهٔ‌حیات وخلق وذات مردم آن خارج نه می شود . این تشبیهات واستعارات طوری درین اشعار دیده می شوند که دروقت خواندن انسا ن می تواند درسایهٔ اقتداری که صرف بیا ن شده است عیناً وضع طبیعت وسرایندهٔ آن را درمقابل خود مجسم ببینید .

درزیر این‌عنوان دوچیز مهم راکه‌میتوان درحقیقت اشعارملی‌را همه‌محصول‌همین دوچیز تصورنمود ذکرکردیم لذا بدنیست اگر به‌معرفی اشعارپښتو بطور ذیل‌درزیراین‌دوعنوان پرداخته‌شود .

طبیعت سرزمین پښتون : طبیعت کوه ، دریا ، چشمه های صاف ، دریاچه‌ها ، باران های طراوت بخش ، برف‌های فراوان ، ژاله ، صاعقه ، ابرهای انبوه سیاه ، ابرهای تنك وسپید ؛ آسمان‌صاف ولاجوردین ، میدان‌ها وحلگه‌های زمردین ، وادی‌های سرسبزوشاداب ، جنگل های‌کوهی ، گلهای رنگارنگ ، صحراهای پرازسبزه ، سحرهای قشنگ وشام های زیبا ، آفتاب‌های درخشان وماهتاب‌های قشنگ، طبیعت‌سرزمین پښتون است وبازبدارائی‌این همه‌مظاهر طبیعت آنچه نیکو وزیبا است بیشتر وآنچه سیاه است کمتر دیده می‌شود . اگر چه بعقیدهٔ این عاجز طبیعت بهر وضع وجامهٔ قشنگ وزیبا است وازنقطهٔ نظر شعر وشاعر يك‌آسمان طوفانی وابرآلود همان‌قدر قابل‌استفاده وتمتع است که يك‌افق صاف وآفتابی ظریف وقشنگ است .

چیزیکه ازهمه مهمتراست‌دیدن این‌همه مظاهر ومناظر ازطرف يك پښتون است یعنی ترتیب زندگی این‌قوم طوریست که‌هیچ سنگی درمملکت‌پیدانمیشود که‌يك‌پښتون‌روی آن ننشسته باشد وهیچ گلی دردشت‌های این‌سرزمین نشگفته است که باری يك جوان ويك دوشیزه آن‌را تماشا نکرده وازان تمتع ننموده باشد .

ازین گفته‌ها مرادما دوچیزاست یکی آنکه‌طبیعت این‌سرزمین دارای‌همه‌جلوه‌ها واز طرف دیگر همه‌جلوه‌هامورد استفادهٔ روح واحساس واقع شده اند درحقیقت طبیعت خود شعر و خود شاعراست واینکه شاعری اشعار نیکو وطبیعی‌را مال ومحصول خودمیداند برای‌آنست که بیشتر مردم‌رافهمانیده است که‌خوداو که‌جزقریحه واستعداد شعری‌خودنیست درزندگی‌روح واحساسات وعواطف محصول طبیعت خوداست . بااین‌ترتیب طبیعت سرزمین‌پښتون که‌شکوه و عظمت، هیمنه

وجلال آن واضح وظرافت وقشنگی جمال وزیبائی آن شاهد حسن جلوه و کمال آن است زیباترین وکاملترین اشعاررا بوجود آورده است . حالا می آئیم باینکه این طبیعت قشنگ زیبائی خودرا بهچسان کسی اهدا کرده است .

روح پښتون : روحیکه که نجابت نژادی ، قدامت تهذیب وکلتور ، (درین باید تذکار نمود که پس ماندگی حیات مادی دلیل بر پس ماندگی روح نیست وحرف ما دردنیای دیگری غیر ازین دنیائیست که کمان را ازتفنگ فرق می کند) سلحشوری وحادثه جوئی ، عشق و احساسات عالی، پاکی نهاد وصفای ضمیر ، سجایای حسنه وخلق وذات حسین ، عاطفه وبالاخره هر نوع آزادی که برای پریدن بعوالم عالی وبلند وفضاهای پاك وارجمند لازم است دراوموجود است .

این همه صفاتی که صورت خارجی ندارند با ساختمان ظاهری این قوم وحسن و زیبائی که درجوانان ودوشیزگان دیده می شود باهم آمیخته وبراساس جمالیکه ازصفاوسادگی، نزهت و کمال عظمت وبزرگی، علووتقدس آمیخته ودرآغوش طبیعتی که ستودیم پرورده شده واشعاری ساخته اند ازیك طرف جمالی که مظهر قوت ونجابت است از قلب یك جوان برخاسته وازطرف دیگر زیبائی که از حسن ترکیب و کمال تناسب وعفت وشرافت نمایندگی میکند ازدوشیزهٔ ظهور کرده ودربین ، بالاوپائین واطراف آن طبیعتی بکمال جمال افتیده است .این شعرهاچنین طرزی بوجود آمده اند که بعقیدهٔ من صرف بوجود همچه شرایط میتوان به مصرع های رنگین نام شعر گذاشت

وقتی در اشعارملی داخل می شویم عطرلاچی ولونگ آن عطرهای طبیعی که نسیم آن دشت و کوه را پر کرده است به مشام میرسد . دربین شعله های عشق آتش غژدیها زبانه می کشد. وهم چنین همه جاجزاین نمیتوان چیزی در آن یافت . واین چیزها ازممیزات بزرگیست که اشعار ماراز اشعارا کثر زبانها مخصوصاً اشعارخود پښتو که ازطرف شعرای مقلدنوشته شده اند جدامی سازد.

یکی از ممیزات این اشعار است که آنها طوریکه در بالا ذکرشد نماینده روح مطمئن وخوش بین ، متین ومعتمد قوم است . هرقدر دریناشعار جستجو شود نمیتوان اظهار عجز در مقابل آن چیزهائیکه دربسی اشعار دیگر زبانها آمده اند ازقبیل شکایت ازچرخ، ناله ازدست زمان ، و گله از آسمان وستاره ها وغیره دیده نمیشود ، همین چیز ثابت میکند که روح این قوم ازقدیم آفلین رادوست نداشته وبه آن ها قوهٔ قابل نشده است در مقابل این همارهٔ یك خدای مقدس تکیه گاه قلب این قوم بوده درسخت ترین دقایق بجائی متوسل شده اند که قدرت آن بالای قدرت ها وبندگی او که یگانه تسلی دهندهٔ قلوب مجروح است بالاتر ازهمه چیزها است .   (ناتمام)

❀ ❀ ❀

چون متاسفانه امسال دراثر قلت کاغذ صفحات سالنامه برای مضامین طویل گنجایش نداشت واز طرف دیگر نه می توانستیم ازمطالب خود صرف نظر نمائیم لذاباامید سال نکوتر آینده بقیهٔ مطالب رابه سالنامهٔ دیگر حواله میدهیم ومن الله التوفیق .   « پژواك »

کار خانه ها در افغانستان

نگارنده: ښاغلی محمد قدیر « تره کی »

شعبهٔ صحافت مدیریت عمومی پښتو ټولنه بمناسبت توجه و حسن نظری که به دوستدار دارند تقاضا فرمودند برای (د کابل کالنۍ) سنه ۱۳۲۰ شان مطالعاتی نموده مقالهٔ به عنوان فوق در سه فصل عمده: گذشته، حال و آینده حاضر دارم.

اینک منهم به تأسی فرمایش شان تاحدیکه توانستم درین زمینه مأخذی جمع واوراق ذیل را باین مقصد به نهایت اختصار نوشته تقدیم میداریم. امید وارم طوریکه آرزو دارند مورد استفاده واقع گردد.

در گذشته:

اولین فابریکهٔ که درافغانستان تاسیس شد ماشین خانه ایست که در دامنهٔ کوه آسمائی ودرقسمت غربی علم گنج واقع میباشد وهنوز هم آباد ومورد استفاده است.

این ماشین خانه درسنه ۱۳۰۴ هجری قمری درزمان سلطنت اعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان تعمیر ودرهمان سنه یك عده ماشین ها که عبارت ازماشین های خراطی آهن، ریخته گری، برمه وغیره بوده ازهند وارد کابل نموده شده بدستیاری یك نفر متخصص انگلیسی وبعضی عمال وماشین کاران هندی بکار افتاد.

بعد ازچندی درین ماشین خانه ماشین های دیگری را که عبارت ازماشین های تفنگ سازی وکارطوس سازی بود وارد وبکار انداختند.

غیر از ماشین های فوق الذکر درین فابریکه ماشین های اره کشی ونجاری برای اقسام کارهای نجاری ساخته شده ومورد استفاده قرار داده شد.

رویهمرفته متدرجاً ماشین خانه وسعت یافت ودران هرگونه ماشین هائیکه بکار اعمال لوازم حربی میخورد ازقبیل ماشین های کارطوس سازی وماشین های بزرگ خراطی آهن وسوراخ نمودن ورخ کشی توپ وذخیره نمودن بخار بادیگ های آن وچکش های بزرگیکه

بذریعهٔ قوهٔ بخار حرکت میکردند ، ماشین های کفش دوزی وسراجی وماشین های ضرب سکه و ماشین های دباغی وماشین‌های اعمال لوازم و آلات زراعت و باغبانی و کور های گداز فلزات و ماشین های ساختن شمشیر و پر کردن کار طوس و ریختن‌و ساختن‌نارنجك و غیره وجود داشته مصروف کار و تولید بودند .

طرز کار :

درین فابریکه در ابتدای تاسیس متخصص و استادان کار اشخاص انگلیسی و هندی بودند که اعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان ایشان را از هند در مواقع مسافرت خود بهند وارد کابل نمود و یا بعد از عودت طلبید . حین ورود اینها و آغاز بکار یك عده اشخاص افغانی هم با ایشان بکار افتادند و در مدت کمی اشخاص مذکور درین راه تجربه و مهارت خوبی بدست آوردند بحدی که اکثراً استادان کار وکار فرمایان ماشین‌خانه گردیدند .

اصول اداره :

ادارهٔ این ماشین خانه مستقیماً از طرف دولت بوسیلهٔ یك نفر آمر به عمل میامد متخصص ، استادان و عمال هم دارای معاش و مواجب بودند تهیه مواد ابتدائی ماشین و اشخاص بدوش دولت بود ازین جهت عوائد ومصنوعات فابریکه مذکور کاملا بدولت عائد میشد ،

این فابریکه در عین اینکه نخستین نشان اندوستری در مملکت بوده محیط اجتماعی و اقتصادی ملك بدان معتاد نبود معهذا ازان فوائد خوبی گرفته شد و در امور حربی افغانستان خدمات ذی قیمتی انجام داد .

فابریکه چرم گری :

دومین فابریکهٔ بزرگی که بعدازماشین خانه درتاریخ صنعت (اندوستری) مملکت جلب دقت میکند فابریکهٔ چرم گری وبوت دوزی است ،

این فابریکه درسنه ۱۲۸۶ شمسی هجری درزمان سلطنت امیر حبیب‌الله خان‌شهید تاسیس و بکار آغاز نمود .

این فابریکه دربدوتاسیس به مصنوعات چرم لوازم عسکری میپرداخت وبعدازان که کارش پیش رفت‌کرد وعمال و کارگران آن درپیشهٔ خویش مهارت وتجربه حاصل کردند به ساختن اشیای دیگری هم ازقبیل : انواع بوت‌ها وسلیپرها برای عامه پرداخت .

این‌فابریکه ازناحیهٔ خدمت‌درلوازم چرم مثل زین ، قیضه‌وسائر اسباب‌عسکری سوار وتوپچی خدمت خوبی کرد ،

طرز کار :

درین فابریکه هم مثل ماشین خانهٔ لوازم حربی اولاً متخصصین خارجی وسپس متخصصین واستادان کارداخلی کاررابدست گرفته خدمت نمودند .

اصول اداره :

این فابریکه هم ازجانب دولت تاسیس وبوسیلهٔ دولت بکارانداخته شد و زیاده تر برای لوازم ومایحتاج دولت کارمیکرد ؛ کارگران وعمال ومتخصصین آن تنخواه‌خوردولت بودند .

فابریکهٔ پشمینه بافی :

فابریکه مهم و بزرگ دیگریکه درعصر سلطنت امیر حبیب الله خان شهید در کابل درسنه۱۳۳۳ افتتاح شد همین فابریکهٔ پشمینه بافی بود .

این فابریکه درعصر خوداز بهترین وجدیدترین فابریکهٔ نساجی دنیابودهودران اقسام کشمیره هاوپارچه های پشمی برای افراد ملکی ونظامی بافته میشد .

طرز اداره :

این فابریکه درپهلوی فابریکهٔ فوق الذکر حربی بنایافته فابریکهٔمذکور ازطرف دولت اداره میگردید وماموریز وسائرافراد عمالو کارگران آن ازطرف دولت مواجب‌داشتند .

درین‌فابریکه دستگاهای مخصوصی برای رقم کردن پشم‌وپنبه ودستگاهای‌شست‌وشو وماشین های خشکانیدن وماشین ندافی وماشین فلیته‌وماشین های‌نختابی وماشین های بافت وماشین مالش وماشین‌رنگ دادن وخشکاندن تانها وسائر آلات لازمه موجودبود .

اینك فابریکه های افغانستان درگذشته عبارت‌از همین فابریکاتی بود که بطور مختصر عرض شد .

فابریکه هادرعصر حاضر :

خوشبختانه همان‌طوریکه درعصر حاضر درهر زمینهٔ ازامورمملکت توجهات زیادی مبذول میگردد در زمینهٔ اقتصادیات وترقیات صنعت در مملکت هم توجه ومساعی بیشتری انجام داده می شود چناچه ازابتدای سلطنت اعلیحضرت شهید سعید (محمدنادرشاه افغان غفرالله‌له) تاکنون در اکثری از رشته های صنعتی ماشین ها ودستگاهای مهم وبزرگی وارد وبکار انداخته شده ویاعنقریب‌وارد وبکارانداخته‌خواهدشد واین‌است که‌فابریکه‌های موجوده‌را تاجائیکه‌توانستیم‌بطور مختصر معرفی‌وازفابریکه‌هائیکه درآینده‌درنظر است‌تاسیس وبکارانداخته‌شود ذکرمختصری‌مینمائیم :

فابریکهٔ نساجی جبل السراج :

این فابریکه از فابریکه‌های جدید وعصری است که در اثر مساعی حکومت خبیر ومصلح مادر ۱۳۱۶ یعنی درعصر زمامداری اعلیحضرت معظم همایونی بکار انداخته شده است .

این فابریکه همان طوریکه یك فابریکهٔ عصری است هم چنان چه درطرز ساختمان وچه در ترتیبات تسخین واطفائیه وچه در قسمت لوازم رفاه عمال وکاگران وسائر قسمت های خود از بهترین وعصری‌ترین فابریکه‌های نساجی میباشد .

این فابریکه دارای تمام ماشین‌ها ودستگاهائیست که یك فابریکه عصری بدان مجهز میباشد چه ماشین‌های حلاجی ، ندافی وخاك تکانی ، ماشین‌های هواگرد ، ماشین نختابی ، نخریسی ، دستگا های دوتاره ، دستگا های تابیدن تار ، دستگاه آهار نخ ودستگاه بافت ، دستگاه رنگ ریزی ، دستگاه اصلاحات پارچه ، تحویلخانه پارچه ، تحویلخانهٔ پرزه ، برق قوهٔ بخار ، مرکز تسخین موتر های برقی وماشین‌های جبگیر ورنگ‌ریزی را با جدیدترین سیستم وقوی‌ترین جنسیت دارا میباشد .

مقدار پنبهٔ صافیکه سالانه درین فابریکه کار می‌شود دوصد خروار ومنسوجات جیم وتسر آن سالانه دوصد وهفتاد هزار متر است .

فابریکه نساجی پل خمری :

این فابریکه ازحیث عظمت وکمال نه درحال ونه درگذشته در مملکت ما نظیر ندارد .

درنظر من این فابریکه‌از کارنامه واصلاحات بسیار بزرگ وقیمت‌داریست که در عصر حاضر در زمینه ترقی اقتصادیات مملکت درتحت اوامر وهدایات ارباب دولت بوجود آمده واز ناحیهٔ اهمیت وکمیت خدمتیکه درین جامعه انجام خواهد داد موجب نیك نامی رجال امروزهٔ دولت خواهد گردید .

عمارت این فابریکه بطول وعرض ۱۷۰+۱۱۰ وارتفا ٦ متر تعمیر گردیده وقسمت های مختلفهٔ آن برای هر شعبه از امورات مخصوصهٔ فابریکه تخصیص داده شده است ودرین فابریکه تنها دردیوارها وسقف ها ۸۰۰ تن آهن مصرف شده است .

عده دستگاهای فابریکه :

درنظر است که درآغازجریان فابریکه ۵۵۰ دستگاه بافت و۱۵ هزار دوك نختابی بکار انداخته خواهدشد .

اگرفابریکه به همین صورت وباهمین مقدار ماشین های بافت ودوك ها کار کنند در ۱٦ ساعت ۳۱۵۰ متر تکه میبافد ومقدار دوهزار تن پنبه درهرسال مصرف خواهد داشت .

این عدد رفته زیاد خواهد شد تا اینکه دستگاهای بافت‌به ۲۲۰۰ پایه ودوك ها به

۶۰ هزار خواهد رسید زیرا عمارت فابریکه برای همین مقدار ساخته شده وظرفیت دارد .

این فابریکه ازطرف شرکتی که موسوم به شرکت نساجی است بوجود آمده واین شرکت درسنه ۱۳۱۵ با سرمایهٔ ۵۱ ملیون افغانی درپل خمری تاسیس شد شرکت مذکور برای تهیهٔ مزدور و عمال فابریکه و اسکان متخصصین و ارباب امور آن به سرمایهٔ خود یك شهر صنعتی ویك فابریکهٔ برق وبند برق اعمار ومورد استفاده گردانیده است .

فابریکه نساجی قندهار :

این فابریکه فابریکهٔ نساجی پشم یابه تعبیر دیگر فابریکه پشمینه بافی است درین فابریکه ۸۹ دستگاه ماشین های متنوعه نصب شده است عمارت فابریکهٔ مذکوردرزمان سلطنت اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید تعمیر شده است درین فابریکه ۸۹ دستگاه که هر کدام برای یك پیشه وخدمت تخصیص یافته وجود دارد تادر نتیجهٔ اعمال ماشین های مذکور از فابریکهٔ موصوف تادرجهٔ که امکان دارد استفاده گردد واین دستگا ها عبارت انداز :

ماشین پشم تکانی ،ماشین شستن پشم ، ماشین فشار پشم، ماشین خشکاندن پشم، خاك تکانی بعدازشستن ، ندافی ریشتن نخ خام ،تابیدن نخ ، گوت ، کلاوه، اندازه کردن طول وعرض پارچه ، سرش وتهیهٔ تار ، بافت ، مالش، شستن پارچه ، فشارپارچه ، ماشین پت کشی تروخشك ، تنظیف، خشکاندن پارچه، معاینه ، متر کردن ، بخار دادن وبرس کردن، قطع نمودن پارچه ، اتو ، رنگ دادن پشم ونخ ، رنگ کردن پارچه ، فشار پارچه جات رنگه و عدل بندی بصورت اتو ماتیك .

وقتی این فابریکه ابتداءً آغاز بکار نماید مجموع مقدار منسوجات او سالیانه ۷۵ هزار متر پارچه بوده وتدریجاً به یك لك وپنجاه هزار متر بالغ خواهد گردید .

فابریکه نجاری :

این فابریکه دراوائل سلطنت اعلیحضرت شهید تاسیس شده ماشین های مذکور از جدید ترین سیستم بوده وبابرق کار میکند .

چون مملکت پیوسته در تمام شعب حیات مدنی پیش میرود واحتیاج مردم به فرنیچر ولوازم خانه که بصورت نفیس وزیبا تهیه شده باشد زیادت میکند لذا وجود چنین یك فابریکه درمملکت از ضروریات اولیه شمرده میشد پس بنابرهمین احتیاج وضروریات فابریکهٔ مذکور در عصر سلطنت اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید بوجود آمد وازان وقت تا امروز به اعمال هرگونه لوازم وضروریات منازل شخصی ، ادارات دولتی وغیره میپردازد و مصنوعات آن ازحیث نفاست ومتانت امروز ازنفیس ترین وبهترین مصنوعات است وازین دوحیث با مصنوعات

خارجه میتواند برابری کند ومخصوصاً سامانیکه ازچوب جوز وجاغور درین فابریکه ساخته میشود بسیار نفیس وگران بها است .

درین فابریکه ماشین های از قبیل : چهار اره ، اره گول ، رنده ، رندهٔ صفا کاری ، ارهٔ تسمه ، ماشین تیزکاری ، ماشین های اسکنه ، ماشین چول کشی ، ماشین رنگمالی ، ماشین افزار ، وماشین پرکاری موجود بوده هرکدام بوظیفهٔ مؤظفهٔ خوذ میپردازد ؛ درین فابریکه ماشین جلادادن هم وجود دارد .

فابریکه ترمیم موتر مربوطهٔ شرکت سهامی :

این فابریکه باراده وتصویب هیئت مدیرهٔ شرکت سهامی تاسیس ودرعلم گنج بنای آن گذاشته شده ودر سنه ۱۳۱٦ شروع بکار کرد واز روزیکه این فابریکه کار میکند تاکنون از حیث خوبی ترمیم وصفائی ومتانت کار از هرحیث موجبات رضایت مراجعین را فراهم کرده است .

ماشین ها ئیکه درین فابریکه مورد عمل وکار قرار داده شده از بهترین و جدید ترین سیستم بوده ساخت سکودا میباشد .

این فابریکه دارای شعب ذیل است :

شعبهٔ ماشین کاری ، شعبهٔ فتن کاری ، شعبهٔ الکتریك موتر ، شعبهٔ آهنگری ، شعبهٔ حلبی سازی ، شعبهٔ رنگمالی وشعبهٔ شستشوی موترها .

هرکدامی ازین شعبات بکمال موفقیت تاکنون بوظیفهٔ خود ادامه داده است .

فابریکه ترمیم موترمدیریت عمومی حمل ونقل :

این فابریکه درسنه ۱۳۱۰ درعلم گنج تاسیس شد وبعد از مربوط شدن به چند وزارت بالاخره بمدیریت عمومی حمل‌ونقل مربوط گردید .

این فابریکه سه‌شعبه دارد : شعبهٔ ترمیم ماشین وشعبه ترمیم دستی وشعبهٔ بادی سازی .

این سه شعبه هرکدام بشعب فرعی دیگری هم منقسم میباشد که هرواحدی ازان بیك یك وظیفهٔ معین ومشخصی مشاغلت دارند .

این فابریکه بذریعهٔ قوهٔ برقی جریان دارد که مقدار قوهٔ مذکور ۷۵ کیلوات دریك ترانسفرمر است . رویهمرفته این فابریکه هم ازحیث نفاست ومتانت مصنوعات خودخدمت خوبی نمود .

فابریکهٔ سمنت :

این فابریکه درسنه ۱۳۰٦ درشمال غربی تپهٔ مرجان تعمیر وماشین های آن توريد و نصب

گردیداما بواسطهٔ عدم مواد ضروریهٔ ابتدائی تا کنون ازان استفاده به عمل نیامده وماوقتی ازین فابریکه استفاده کرده خواهیم توانست که ازمعادن ذغال خود استفاده نمائیم زیرا مادهٔ مهم ابتدائیه آن ذغال است ومتأسفانه تا کنون به آن مقداریکه فابریکه مذکور ذغال کارداردبدست ندار یم جدیت وفعالیت های که اخیراً وزارت معادن روی دست گرفته این امیدرا بهامی بخشد .

درین فابریکه دستگاهای متعددی ازقبیل : ماشین جغله ماشین لفت جغله ، ماشین تعین مقدار جغله ماشین گراد ، ماشین حمل و نقل ، مواد معمولی وخام ، ماشین لفت مواد خام خاك شده ، ماشین مخلوط ، ماشین آمیختن آب بامواد خام ، ماشین خشت ریزی ، ماشین لفت سمنت وذغال ، ماشین دم آتش ، وجود دارد که بذریعهٔ این دستگاها میتوان به خوبی وموفقیت سمنت بدست آورد و بکار عمرانات مملکت برد .

فابریکهٔ د کمه سازی :

این فابریکه هم درعصر سلطنت اعلیحضرت شهید تاسیس شده وازان وقت تا کنون پیوسته کار میکندوهر روزیك مقدار زیادد کمه ازشاخ واستخوان و گلریت ساخته وبه نفاست کاملی مورد استفاده قرار میدهد .

درین فابریکه ماشین های جدیدی وارد وبکارانداخته شده است وماشین های مذکور عبارتند از : ماشین نرم کردن شاخ واستخوان ، وماشین فشار استخوان نرم شده ، ماشین مدورساختن د کمه ها ، ماشین خراطی ، ماشین برمه ، ماشین صفا کاری د کمه وماشین جلا .

ازین فابریکه هم ازروز جریان آن تا کنون استفادهٔ خوبی به عمل آمده .

مطابع :

نخستین مطبعه در افغانستان مطبعهٔ لیتو گرافی است که در عصر سلطنت اعلیحضرت امیر شیر علیخان تاسیس شده که نام آن شمس النهار بود نخستین جریدهٔ افغانی هم بنام شمس الاخبار ازهمان مطبعه نشر شده است بعدازان در زمان امیر عبدالرحمن خان هم یك مطبعهٔ دیگری بصورت لیتوگرافی تاسیس شد .

در زمان سلطنت امیر حبیب الله خان هم همین مطبعه موجود بود و بعد از چندی مطبعهٔ حروفی هم تاسیس و بنام مطبعهٔ عنایت شروع بکار کرد و سال دوم سراج الاخبار به ماشین حروفی طبع شد درین مطبعه از فن زنگو گرافی هم کار گرفته میشد و چند نفر از اولاد افغان ماهر فن مذکور گردیدند .

در زمان سلطنت امان الله خان مطبعهٔ امان افغان به حروفی و مطبعهٔ شرکت رفیق به حروفی و سنگی و مطبعهٔ انیس و مطبهٔ اتفاق اسلام هرات به حروفی و بعضی مطابع سنگی

دیگری هم در برخی از ولایت ها موجود بود .

در زمان اعلیحضرت نادر شاه بالاخره فکر تمرکز مطابع احداث و مطابع کابل در مطبعهٔ عمومی تمرکز یافت و همان است که امروز در تحت اثر ریاست مطبوعات بحال فابریکهٔ بزرگی کار میکند ومطابع ولایات جزئی از آن است .

طرزاداره :

تمام این مطابع از ابتدای تاسیس تا کنون بجز مطبعهٔ انیس در دورهٔ اول انیس ومطبعهٔ رفیق مطابع سرکاری بوده به بودجهٔ دولت از طرف مامورین دولت اداره میگردید وعوائد و مصارف آن راجع به دولت بود و امروز همه مربوط به مدیریت عمومی مطابع و تحت اثر ریاست مطبوعات است .

فابریکه برق :

افغانستان یکی از ممالکی است که دران قوهٔ برق بقدر کافی وجود داشته منتظر ترقی فن و بلند شدن کولتور ملت میباشد چه اگر ما روزی توانستیم یك عدهٔ کافی ار باب فن و انجنیر های ماهر در افغانستان بوجود آریم در همان روز ما از قوای برق که آن را در دنیای فن ذغال سفید میگویند استفادهٔ کاملی نموده وصنائع خود را حسب مطلوب ترقی خواهیم داد .

چون افغانستان یك مملکت مستعد برای تولید قوهٔ برق است لذا اقدام اولین برای اخذ قوه از برق در عصر سلطنت امیر عبدالرحمن خان در افغانستان به عمل آمداست چه درسنه ۱۳۱۱ قمری در افغانستان ماشین اخذ قوهٔ برق را وارد و از ان برای تنویرات مقامات شاهی استفاده کردند .

بعد ازان درسنه ۱۲۹۰ درعصر سلطنت امیر حبیب الله خان شهید اساس فابریکهٔ برق جبل السراج گذاشته شده و در سنه ۱۲۹۸ مورد استفاده قرار یافت .

این فابریکه در ابتدای تاسیس دارای سه پایه ماشین جنرتیر بود که از کامپانی جنرال الکتریك امریکا خریداری و نصب شده بود .

درزمان اعلیحضرت محمدنادرشاه‌شهید غفر الله له اصلاحات زیادی در ین فابریکه به عمل آمد ماشین‌ها سابق فابریکه درحدود ۱۲۰۰ قوهٔ اسپ بوده وبعد در عصر اعلیحضرت همایونی محمد ظاهر شاه یك‌پایه ماشین دیگری که دارای ۱۲۰۰ قوهٔ اسپ است از فابریکهٔ زیمنس خریداری و بکار انداخته شده است سال گذشته بارادهٔ دولت تمام فابریکه های برق تمرکز داده شده وبه شرکت برشنا مربوط گردید وامروز وضعیت آن‌ها چنین است :

مختصر معلومات راجع بفابریکات تولید برق مربوطه د برښنالوی شرکت :

الف فابریکه تولید برق وردگ :

فابریکه تولید برق وردگ بحیث عمومی یکفابریکهٔ جامع وعصری بوده وواجد همه وسایل تخنیکی والکتریکی امثال بندپخته وخامه نهرفوربن برچاوۀیخ پاپ لین ستیشن هوائی وغیره میباشد.

فابریکه تولید برق وردگ دارای (سه) جنریتر و هر کدام بقوه (۱۱۰۰) کیلوات بوده ومجموعاً ساعت (۳۳۰۰) کیلوات اوربرق انتهائی تولید کرده میتواند .

پس ازان که جنریترها توسط آب گردش وبرق تولید مینماید توسط لینهای (۴۴۰۰۰) ولت به سب استیشن دهمزنگ واصل وتوسط ترانسفارمرهائیکه انتصاب یافته بقوه (۲۲۰۰) و(۳۸۰) و(۲۲۰) ولت تعدیل وتقسیم میگردد .

نوت :

جنریترها وغیره آلات وایارات‌های فابریکه تولید برق وردگ یك قسمت آن که دران (سه جنریتر مکمل است باسویچ بورد ستیشن درهوای آزاد) شامل میباشد ازفابریکه زیمنس شوکرت المان ویکحصه آن که دران (سه توربین این رقم فرانس شیپرال میباشد) از فابریکه هایدن هایم المان میباشد .

ب فابریکه تولید برق جبل السراج :

فابریکه تولید برق جبل السراج که درعصر خود ازجدیدترین فابریکات تولید برق بوده دارای (چهار) جنریتر که سه آن بقوه (۵۰۰) کیلوات ویك دیگر آن به (۹۰۰) کیلو ات ومجموعاً ساعت (۱۲۰۰) کیلوات برق تولید مینماید قوه برق جبل السراج نیز توسط لین (۴۴۰۰۰) ولت به سب استیشن ماشین خانه توصل کرده وذریعه ترانسفارمرها بولت (۲۲۰۰) و(۲۲۰/۳۸۰) ولت تعدیل میگردد .

ج ماشین تولید برق دیزلی احتیاطی :

ماشین تولید برق دیزلی دارای (۳۰۰) اسپ قوه بوده وعندالاقتضاء بکارانداخته میشود .

فابریکه برق قندهار :

فابریکه برق قندهار نیز دارای یك جنریتر (۳۰۰) کیلوات بوده که بقوه آب گردش میکند وتوسط لین هوائی (۲۰۰۰۰) ولت ازخود بابا ولی صاحب تاشهر قندهار برق آورده ودرآنجا توسط سب استیشن به برق (۲۲۰۰) ولت و(۲۲۰/۳۸۰) تبدیل میشود .

فابریکهٔ گوگرد سازی :

این فابریکه در ۱۳۰۶ تاسیس وماشین های آن ازجرمنی وارد وبکار انداخته شده است :
این فابریکه دارای ماشین هائی ازقبیل ماشین اره ، ماشین ورق کشی ، ماشین تقطیع ، ماشین برش ورق ، ماشین سرپوش سازی ، ماشین ساختن قطی ، ماشین سرش کردن کاغذ مارك قطی ، ماشین وصل کردن قطی ، ماشین مالش چوب گوگرد ، ماشین غربال چوب گوگرد ، ماشین ترتیب دادن چوب ، ماشین پر کردن قطی ، ماشین پیرافین ، ماشین مصالح زدن سرچوب ، ماشین ترتیب دادن چوب ، ماشین پرکاری ، ماشین مصالح زدن دوطرف قطی ، ماشین مخلوط کردن مصالح ، ماشین بایلر بخار ، ماشین درجن کردن ، موترهای برقی ، وماشین بسته کاری .
این فابریکه از ابتدای تاسیس تازمانیکه ملی شده بدست شرکت داده شد ازطرف دولت وبه نفع وضرر دولت کار کرده مامورین وعمال آن مواجب خور بودند ولی اکنون ملی شده است .

جریان جدید درفابریکات دولت :

ازدو سال باین طرف درقسمت صنایع مخصوصاً صنائع اندوستری مملکت جریان تازهٔ دیده می شود که این جریان عبارت ازملی گردانیدن (ناسیونالیزه) فابریکه هائی است که سابقاً مال دولت بوده ازطرف دولت بوسیلهٔ مامورین دولتی اداره میشد .

تاجائیکه نگارنده خبردارد این اقدام دولت یك اقدام بس حکیمانه ومولودنیات وافکار عالی وحسن نیت کامل اولیای امور اقتصادی وسیاسی واداری مملکت میباشد زیرا :
درتمام معاملات وامورات اقتصادی وضعیتی ازدوسه قرن باین طرف دوجریان فکری یا به تعبیر دیگر دوفلسفهٔ اقتصادی موجود است که یکی آن طرفدار آزادی مطلق اعمال و امورات اقتصادی وضعیتی بوده میگویند دول نباید به هیچ صورتی ازصور به اعمال اقتصادی مداخله کند زیرا مداخله دولت درامور اقتصادی جریان طبیعی اموررا برهم میزند مدافعین نظریهٔ دوم عقیده دارند که دولت باید بنابر خیر ومفاد عامه وجلوگیری ازبی انصافی وفشار اقویا برضعفا درمعاملات تادرجهٔ مداخله نماید که اجرای آن از عهدهٔ افراد ساخته نباشد و یا در اجرای آن بیم بی عدالتی برود .
این دوفکر که اولی رامکتب آزاد انگلیس ودومی رامکتب اتاتیست (دولتی) آلمان تمثیل میکردند مدت زیادی درعالم علم مصروف بحث وفحص بودند وسیاسیون وارباب امور اقتصادی دول بعضاً پابند نظریهٔ اول وبرخی طرفداردوم شدند واین مناقشه هنوزهم ادامه دارد جزاینکه امروز فائقیت ازان اتاتیست ها است .
رویهٔ مملکت ماهم خوش بختانه ازروی علم واطلاع طرح شده زیرا دولت میخواهد دراعمال

اقتصادی تاحدی مداخله وباموری دست بگذارد که اجرای آن امور ازطرف افراد ممکن نباشد ویابی انصافی وبی‌عدالتی دران متصور باشد ومیل دارد که هرشعبهٔ صنعت راتا اندازهٔ که آن شعبه خود میتواند بیا استاده شود دولت اداره کند وهمینکه شعبهٔ مذکور مستعد حیات وبقای مستقلانه گردید آن‌راطوریکه درذیل مطالعه میفرمائید ودولت از سنه ۱۳۱۹ باین طرف باین امراقدام فرموده‌است بدست مؤسسات خصوصی می سپارد .

درسنه ۱۳۱۹ همینکه دولت دید بعضی ازمؤسسات جان گرفته وپس ازین میتواند بکارهای خود مستقلانه به پردازد بعضی ازفابریکه هارا به‌اشخاص وشرکت‌های‌ملی‌وخصوصی واگذاشت .

مؤسساتیکه باین‌صورت به اشخاص ومؤسسات خصوصی داده شده حسب ذیل است :

۱ : ـ فابریکهٔ برق جبل‌السراج

۲ : ـ « « یغمان وجلال آباد

۳ : ـ « « قندهار

٤ : ـ « « دیزل

٥ : ـ « « چك وردك به شرکت سهامی برق‌وفابریکهٔ نساجی‌جبل‌السراج به‌فابریکه نساجی پل‌خمری‌وفابریکهٔ بوت‌دوزی وچرمگری‌وفابریکه صابون‌سازی‌وفابریکه گوگردفروخته‌شد وفابریکهٔ پشمینه‌بافی وشرکت نساجی برای پنج‌سال‌اجاره داده‌شدوفابریکه‌های نجاری دارالفنون وفابریکهٔ خواجه ملا بالای شرکت حجاری ونجاری فروخته شد .

فروش واجاره دادن فابریکه های فوق‌الذکر نشان میدهد که دولت امروز در زمینهٔ فابریکه ها وسائر صنایع ماشینی رویه بس مفید وحکیمانهٔ را تعقیب مینماید وامید است ازین اقدامات خود فوائد خوبی که درتمام دنیا ازچنین اقدامات گرفته می‌شود بگیرد .

غیر از اقدامات جدیانهٔ فوقیکه خوشبختانه حکومت مهربان ما درزمینهٔ ترقی صنعت ماشینی درافغانستان فرموده وآن‌را درفوق بطور بسیار مختصر مطالعه کردید درمرکز وزارت‌اقتصاد ملی یك ادارهٔ تشویق وترویج صنایع ماشینی هم روی کار آورده است که این اداره برای فابریکه های موجوده وآیندهٔ مملکت خدمات ذیل را به عهده دارد .

۱ : ـ تسهیلات‌لازمه برای فراهم‌نمودن موادخام‌خارجی‌واگرضرورت افتد موادخام داخلی .

۲ : ـ تسهیلات لازمه برای فراهم نمودن لوازم فابریکات از قبیل ماشین ها ، پرزه ها وآلات وغیره .

۳ : ـ تسهیلات برای استخدام متخصصین خارجی .

٤ : ـ تسهیلات برای تهیهٔ بازار فروش ونقاط مختلفهٔ مملکت ورهنمائی نمایند گیهائیکه در خارج مملکت می باشند .

۵ : ـ اخذتدابیر لازمه برای ترقی تدریجی فابریکات وضعت تجدید اصول کار ، تشبثات لازمه ازطرز اصول کار ممالك همجوار وخارجی ، تطبیق وعملی ساختن آن در حدود ممکنه وتقاضای محیط در داخل مملکت .

۶ :ـ سنجش ودریافت وسائل ممکنه بغرض تجدید تدریجی واردات خارجی وتوسعه دادن صنایع داخلی .

۷ : ـ معاونت های فنی ، اداری وحساتی مؤسسات صنایع ملی .

فابریکه شکر بغلان :

یکی از فابریکه های مهمیکه ازطرف بانك ملی درین اواخر تاسیس شده وپارسال بکار انداخته شد فابریکه شکر بغلان می باشد .

این فابریکه که درسنه ۱۳۱۷ اساس گذاشته شده ودر سنه ۱۳۱۹ افتتاح گردید به نتیجهٔ متصوره ومطلوب منجر شده است .

این فابریکه دارای هزار جریب زمین برای زراعت لبلبو که مادهٔ مهم ابتدائیه شکر است میباشد ومحصولات لبلبوی این اراضی‌ما سنجیده شده است که برای دوماه فابریکه کفایت نماید ودر ظرف ۲۴ ساعت درین فابریکه شش‌صدتن لبلبو مصرف میشود .

این فابریکه هرساله دوماهٔ فعالیت خودرا درپائیزسال کەوقت محصول لبلبواست آغازمیکند.

این فابریکه بغلان را یك‌شهر صنعتی مهم وبزرگی قرار داده و امید است ازین فابریکه بلندتر ازانچه اولیای مصلح دولت تصور کرده اند نتیجه گرفته شود .

طرز کار:

درین فابریکه مامورین، متخصصین وعمالیکه کار میکنند بەحساب نفع وضرر شرکت سهامی ملی افغان بوده دولت داران زائدازسهم قانونی خود که در شرکت دارد دخلی ندارد .

ازطرف شرکت بمامورین، متخصصین وعمال مذکور هرگونه سهولت ووسائل رفاه آماده کرده شده است .

مامورین وعمال عموماً داخلی ومتخصصین بعضاً خارجی بوده است .

باین طرز مقبول ومعقول اداره امیداست ازین فابریکه فوائد زیادی بدست آورده شود.

دپښتو قومی فابریکه :

این فابریکه در سنه ۱۳۱۷ تاسیس شده است این فابریکه یك فابریکهٔ نساجی و ماشین های آن عبارت است ازماشین های بافت، چرخ های نخ بازکن ، ماشین های پت‌کشی برای منسوجات پشمی ، ماشین دکمه سازی وماشین های خیاطی است .

درین فابریکه هر گونه البسهٔ مردانه ، زنانه وبچه گانه باجدیدترین وبهترین طرز از پشم بافته شده به معرض فروش گذاشته میشود .

طرز کار درین فابریکه :

اساتید کار ، عمال وما مورین این فابریکه عموماً مواجب خور صاحب مؤسسه بوده دولت دران مداخله ندارد .

شرکت امید :

این شرکت در سنه ۱۳۱۱ تاسیس ومظهر معاونت خاص اعلیحضرت شهید محمد نادر شاه افغان گردیده بوسیلهٔ تشویقات شاهانه این مؤسسه را قوت بخشیدند .

سر مایهٔ ابتدائیهٔ این شرکت هفتاد هزار افغانی بوده وبصورت سهم بشکل یك شرکت کوماندیت دائر گردیده است .

این شرکت هم اساساً یك شرکت نساجی ودارای فابریکهٔ نساجی میباشد ومنسوجات آن عبارت از پارچه های هررقم از پشم ، نخ وابریشم می باشد.

چیزیکه ازهمه مهم است که ماشین های این فابریکه همه چوبی واز ساخت وطن است .

طرز کار:

مامورین ، عمال وتمام اعضا واجزای این فابریکه وشرکت هم تنخواه خور شرکت امید وبه نفع وضرر مؤسسهٔ مذکور کار میکنند .

فابریکهٔ نساجی شرکت نجات :

این فابریکه که یك فابریکهٔ نساجی است در سنه ۱۳۱۱ تاسیس و مظهر الطاف شاهانه اعلیحضرت شهید شده به شرکت مساعدت بزرگی فرمودند تا باعث بقای موسسه نوزاد مذکور گردد .

در ین فابریکه هم انواع و اقسام کشمیره های خط دار و ساده و چهار خانه ، تسر و جیم و غیره بافته می شود .

طرز کار :

در ین فابریکه هم طرز کار ملی و غیر دولتی بوده مامورین عمال وسائر اهل پیشهٔ آن تنخواه خور موسسهٔ مذکور میباشند .

فابریکهٔ میوهٔ شرکت پښتون :

این فابریکه در سنه ۱۳۱۶ بسرمایهٔ شرکت پښتون قندهار تاسیس شد .

این فابریکه با عمال انواع مصنوعات میوه و شرینی پرداخته و آن ها را به بسیار نفاست و سترگی بدسترس عامه میگذارد و چون حیات مدنی روز بروز کسب نفاست مینماید میتوان گفت که خدمت این موسسه در اقتصادیات مملکت بسیار مهم و بزرگ میباشد.

طوریکه گفته شد این فابریکه بهمت شرکت پښتون و بسرمایهٔ آن بوجود آورده شده است از ین جهت تمام مامورین، استادان و عمال آن از طرف شرکت مواجب خور بوده دولت در ان مداخلهٔ ندارد.

اهمیت این فابریکه زیاده است و امیدواریم زیاده تر بزرگ و وسیع شده آنچه ازان انتظار برده می شود انجام بدهد.

در آینده :

البته افغانستان میخواهد در آینده تا حدی که سرمایه و قوهٔ کار او کفایت میکند فابریکات و بالنتیجه صنایع خود را ترقی بدهد و ما برای ارائه این آرزوی دولت بهتر از پروگرام صنعتی مملکت نمونهٔ نداریم ازین جهت: درذیل قسمت پلان صنعتی را از پلان عمومی اقتصادیات دولت درین جا عیناً اقتباس میکنیم :

پلان صناعتی برای پنجسال آینده که ازخاتمهٔ محاربه اروپا شروع میشود:

اول ـ توسعهٔ کار خانه جات نساجی تا به سه هزار دستگاه و تکمیل آن .

دوم ـ توسعهٔ کار خانه جات پشمینه بافی الی صد دستگاه .

سوم ـ توسعهٔ گوگرد سازی برای رفع احتیاجات تمام افغانستان .

چهارم ـ توسعهٔ چرمگری برای پخته و تهیه نمودن چهار لک پوست سالیانه .

پنجم ـ توسعهٔ پرزه سازی که حصهٔ زیاد و مهم پرزه جات کار آمد ماشین خانه های افغانستان و حصهٔ زیاد پرزهٔ موتر را تهیه نموده بتواند .

ششم ـ توسعهٔ تیل کشی برای هشت هزار خروار تیل که کلیه صابون کالا شوئی و یك حصه تیل خورا که را تهیه نماید .

هفتم ـ سمت سازی .

هشتم ـ کار خانه سودا کاستك .

نهم ـ دو کار خانهٔ جدید قند سازی .

دهم ـ کار خانه های برق در کابل و خان آباد و قندهار ، تهیهٔ پول برای صنایع فوق .

اول شرکت نساجی :ـ سرمایهٔ آن از پنجاه وپنج ملیون بدوصد ملیون توسعه داده شود

به تفصیل ذیل : شروع از سنه ۱۳۱۹ اسهام شرکت نساجی را خریداری نمایند .

بانك حکومتی	٤ ملیون افغانی
بانك ملی	۳ ملیون افغانی
شرکت پنبه	۲ ملیون افغانی
ازقره کلی جلدانه	۵ر۳ ملیون افغانی

شروع ازسنه ۱۳۱۹ هرتاجریکه مال صادرمیکند و مال مذکورتحت تادیه محصول می آید از هردو افغانی محصول . یك افغانی سهم نساجی را خریداری کند .

توضیح : شرکت قره قل وشرکت پنبه وشرکت قند وشکر وموتر که تادیات جدا گانه دارند ازین اشتراك مستثنی قرار داده میشوند .

شروع ازختم محاربهٔ اروپا که قیمت اموال وارداتی تنزل خواهد نمود هر تاجریکه بابت مال وارداتی (باستثنای قند وشکر وپطرول موتر) ده افغانی محصول گمرك تادیه مینماید یك افغانی سهم نساجی میخرد بانك حکومت یك کریدت باتکت پولی پانزده ساله در حین پنجسال اول به اساس قرار متخذهٔ بانك : سالانه چهار ملیون افغانی برای شرکت نساجی مفتوح میکند ودر وقت ضرورت شرکت درتصرف آن میگذارد که مجموع آن بیست ملیون شود .

دوم ـ سرمایهٔ شرکت قند سازی به پنجکرور افغانی (۵۰ ملیون) ترقی داده میشود به تفصیل ذیل :

سرمایهٔ موجوده تخمیناً	۳۰ ملیون افغانی
شرکت پنبه در پنجسال	
آینده فی سال دوملیون	۱۰ ملیون افغانی
درپنجسال سهم فروخته میشود	۱۰ ملیون افغانی
جمله	۵۰ ملیون افغانی

در وقت احتیاج با ساس ماده متذکره ازبانك (دافغانستان) سالانه الی (پنجسال) دوملیون افغانی‌هرساله ـ قرضه پانزده ساله اخذ کرده میتواندکه مجموع آن ده ملیون میشود .

سوم ـ شرکت پرزه‌فروشی بردوش شرکت موتر گذاشته شودزیراسرمایهٔ شرکت موتر به ده ملیون افغانی ترقی مییابد .

چهارم ـ شرکت چرمگری بردوش حاجی غلام حیدر خان وغیره .

شرکت گوگرد سازی بردوش عبدالعزیز خان تاجر وغیره .

شرکت فابریکه سودا کاستك . شرکت پنبه ، شرکت سمت سازی بعداز بدست آمدن ذغال سنگ درآینده تاسیس میشود .

پنجم - برای پشمینه بافی دو شرکت تاسیس میگردد یکی در کابل و دیگر درقندهار شرکت کابل بردوش حاجی محمد رفیق خان وملا پیر محمد خان وحاجی‌عبدالرحمن خان وغیره گذاشته میشود که یك کارخانه مکمل شال چهل دستگاه میخانیکی پشمینه بافی دایر نمایند شرکت قندهار بذریعهٔ شرکت وطن وحاجی عبدالخالق خان اداره میشود .

ششم - برای امور صناعت چرمگری - گوگرد سازی پشمینه بافی و غیره صنائع ، بانك « د افغانستان » یك کریدت پنج الی هفت ساله که سالانه الی ٥ر٢ ملیون افغانی باشد مفتوح میکند ودر پنجسال اول باساس تصویب وزارت اقتصاد کارخانه داران فوق باساس مادهٔ (٤) تکت پولی و (ج) اصول قرضهٔ پروژه از آن استفاده کرده میتوانند مجموع ٥ر١٢ ملیون افغانی ،

هفتم - وزارت معارف درسنه ١٣١٩-٦نفر ودرسنه ١٣٢٠-١٠ نفرودرسنه ١٣٢١-١٥ نفر بعداً همه ساله ٢٥نفر شعب متفرقه شق صنائع متعلمین اعدادیه را به مشورهٔ وزارت اقتصاد جهت تعلیمات عالی به اروپا اعرام میدارد .

پلان تولید قوهٔ حرارت وبرق :

اول ذغال سنگ :

ذغال سنگ بهر قیمت‌وزحمتیکه باشد بایست معدن ذغال‌شه شولنگ ویااقرب وجوار آن را بکار بیندازیم واین نکته قابل ذکراست که ما به یك نقطهٔ رسیده ایم که هیچ یك قدمی بطرف پیشرفت وسیع عمرانات وصنائع بر داشته نمی توانیم تا دارای ذغال سنگ نگردیم وذغال سنگ نه اینکه تنها برای عمرانات وصنائع ضرورت دارد بلکه امروز از نقطهٔ نظر زراعتی وسرسبزی مملکت نیز دارای اهمیت گردیده وبدین جهت بایست وزارت محترم معدن را مکلف ساخت که الی‌اواسط سنه١٣٢١ کارمعدن ذغال‌وسرك دوآب را الی معدن خاتمه داده ودرسنه ١٣٢١ده هزارتن حاصل وسال‌های مابعد هرساله ده هزارتن برتولیدات ذغال بیفزاید ووزارت معدن به اختیارات کامله ولا محدودی هر اقداماتی را که لازم دارد اجرا بدارد که امور کار گرفتن معدن ذغال وسرك الی دوآب الی ماه اسد ١٣٢١ خاتمه‌یافته مسئول تهیه ده هزارطن ذغال درسنه مذکور بگردد . مصارفیکه برای این کار لازم میشود ازمدارك ذیل تادیه شود .

وزارت مالیه تهیه نماید

درسنه ١٣١٩	١	ملیون
درسنه ١٣٢٠	٥	ملیون
درسنه ١٣٢١	٥	ملیون

وزارت واید عاید از مدارك جدیده تهیه کند .

۱ ملیون مجموع ۲ ملیون

۱ ملیون ۵ ۲ ملیون

۱ ملیون ۳ ملیون

جمله ۷/۵ ملیون

وبر علاوه مبلغ فوق آنچه ماشین برای استخراج ذغال لازم شود وزارت اقتصاد در تهیهٔ یك کریت خارجی یا داخلی برای وزارت معدن داخل اقدامات خواهد گردید. که بموعد پنجسال آن ماشین‌ها بقرضه خریداری شود ووزارت ازمدارك فروش ذغال در مدت پنجسال قروض خودرا واپس تادیه خواهد نمود .

دوم ـ برق :

برق امروزنه اینکه ازنقطهٔ نظر تنویرات جزو زندگانی مدنی یك ملت محسوب میشود بلکه برق آلهٔ محرکهٔ تولیدات صناعت مملکت است که بدون دارائی قوهٔ برق یا بخار نمیتوان هیچیك چرخ کدام ماشین را دور داده واگر ملاحظه مائیم که همچنان که درقرون وسطی اقتصادیون زراعت را تنها وسیله زندگانی بشر میدانستند چه اینکه زندگانی بشر بدون خوراك مداومت نمیتوانست وخوراك هم بدون زراعت بدست نمی آمد امروز اقتصادیون زندگانی مرفه یك ملت را وابستهٔ صناعت میدانند . چه اینکه ملل بی صناعت دارای استقلال اقتصادی نبوده محتاج ممالك صنعتی اند اگر ما این نقطه نظر را اهمیت بدهیم البته اهمیت صنائع درحیات ملت بما واضح خواهد گردید وصناعت را (بعدازاینکه پول وافراد کارگر ومتخصصین وموادخام پیدا نمودیم) بازهم نمیتوان بدون قوهٔ برق یا بخار عملی نمود . ازین نقطهٔ نظر لازم است که مابه برق خاص ازنقطهٔ نظر اهمیت صناعتی با ن نگاه کنیم وتشکیلات آنرا ازروی همین احتیاج توسعه بدهیم اینك وزارت اقتصاد بموجب دلائل فوق برای تشکیلات وتوسعهٔ این شعبه اهمیت درجه اول راقائل گردیده پیشنهاد ذیل را تقدیم میدارد .

۱ ـ : دائرهٔ برق بیك شرکت سهامی تبدیل وبریاست آن آقای غلام محمد خان انجنیر انتخاب شود .

۲ ـ : سرمایهٔ این شرکت چهل ملیون افغانی تعین گردد .

۳ ـ : حکومت کارخانه های موجودهٔ برق خودرا بادیزل ها وجمیع سامان دیگر قیمت نموده عوض سهم سالهای آیندهٔ خود به (دافغانستان بانك) بدهند « دافغانستان بانك » هفتادوپنج فیصد اسهام شرکت برق راخریداری نماید وبقیهٔ اسهام رادرمعرض فروش بگذارد .

٤ ـ : شرکت تنویرات نیز بشرکت برق مربوط گردید وبه‌اندازهٔ سرمایهٔ مذکور اسهام شرکت برق وصاحبان اسهام تنویرات داده شود وهرگاه بعضی از شرکا راضی به معاوضهٔ

اسهام جدید نباشنداسهام‌شان باساس امتیازنامهٔ شرکت تنویرات نقد مسترد گردد .

۵ ـ : انحصاربرق درکل افغانستان بشرکت برق واگذاشته شود باستثنای موارد ذیل هرشخص جهت محصول برق یاقوهٔ بخاردرافغانستان جهت مصرف کارخانه خود آزادانه اقدامات نموده وآنراحاصل نموده میتواند باساس شرائطیکه درذیل ذکر میشود :

الف ـ : پلان وپروژه خودرابشرکت برق جهت اطلاع میفرستد .

ب ـ : هرگاه یك حصهٔ قوت برق مذکورغیرازمصرف کارخانه بکارخانه داران دیگر ویاتنویرات غیرکارخانه وملحقات آن بفروش میرسد درینصورت پنج‌فیصدازچهل پولیکه ازین درك عاید میشود حق‌الامتیاز بشرکت برق تادیه خواهد نمود .

ج ـ ' قیمت فروش برق برای تنویر و یا کار خانه داران باساس قیمت های تصویب واعلان شدهٔ شرکت برق برای‌همان موضع افغانستان خواهدبود .

۶ـ شرکت برق میتواندبرای هرشخص‌وشرکت که‌خواسته‌باشدازنقطهٔ‌نظر تجارتی کارخانه برق‌را دایر بدارد اما اینکار تحت‌شرایط مخصوصی صورت خواهد گرفت که مربوط بصدور جوازنامه خواهد بود .

۷ـ شرکت‌برق‌مکلف‌خواهدبود که‌درکلیه شهرهاوولایات وحکومتی‌های اعلی ویامواضعیکه موقعیت صناعتی دارد انتظام تولیدبرق‌را بدارد وحتی‌الامکان ذریعهٔ آب‌ودرجه‌هائیکه ممکن‌نشود ذریعهٔ دیزل وبخار خواهد بود .

۸ـ قیمت‌برق درموضعیکه الی‌هشت فیصد تولید برق ذریعهٔ آب‌باشد قرارذیل تعین میگردد واین قسمتها تغییر نه مینماید مگر به‌تصویب مجلس عالی‌وزراء :

الف ـ برای تنویرات ویاصناعت هرخانه ویااداره ویاکارخانه که‌مصرف ماهانهٔ آن الی سه‌صدکیلوات باشد فی کیلوات (۶۰) پول خواهد بود .

ب ـ برای هرخانه ودایره ویاکارخانه که مصرف ماهانهٔ آن از (۳۰۵) کیلوات تجاوز نماید قیمت ۳۰۰ کیلوات اول‌فی‌کیلوات ۶۰ پول واضافه بران فی کیلوات۲۵ پول‌تعین‌میگردد .

ج ـ کارخانه‌هائیکه جدیداً دایر میگردد ازروز چالان‌شدن الی‌ختم سه‌سال‌اول ۲۵ فیصد تخفیف قیمت‌را ازقیمتهای معینه الف ـ ب این ماده مستحق میباشد .

این مختصری ازتاریخچهٔ کارخانه‌هائیکه در مملکت بوجود آمده وبعد ازین خواهد آمد وامیداست افغانستان عزیز درزیر سایهٔ اعلیحضرت معظم همایونی بتواند به‌مرامیکه درین زمینه دردل دارد واصل شود .

آبدات و مزارات

غزنی

بناغلی علی احمد « نعیمی »

طوریکه ازعنوان مقاله هم واضح است موضوع بحث ما اماکن تاریخی غزنی است ولی برای آنکه مطلب بخوبی اداشده باشد اولتر ازهمه نگاهی به تاریخچهٔ خود غزنی انداخته سپس به اصل موضوع می پردازیم :

غزنی : تقریباً در ۱۳۵ کیلو متری سمت جنوب غربی شهر کابل بین راه کابل - قندهار شهر نسبتاً کوچکی بنام غزنی وجود دارد این شهر که امروز ما آنرا نسبتاً کوچك می گوئیم همان شهریست که آوازهٔ مدنیت وشکوه وعظمت تاریخی آن ازقرنها بگوش همگان رسیده است این شهر علاوه بر آنکه یکی ازبلاد تاریخی مملکت می باشد از زمانه‌های بسیارقدیم ازنقطهٔ نظر تجارت، لشکر کشی وموقعیت جغرافیائی اهمیت بزرگیرا حائز بوده است . چون نظری بگذشته این بلده باعظمت وجلال باستانی وطن می افگینم آنرا صحنهٔ گذارشات گوناگون می یابیم یعنی گاهی مرکز امپراطوریهای بزرگ وزمانی آشیانه بوم و زاغان بوده است .

اگرچه تاریخ قدیم غزنه بکلی تاریك است ولی باآنهم دراکثر کتب وماخذ جغرافیائی وسفرنامه‌های سیاحین ازمنهٔ خیلی دورنامی ازآن دیده میشود . قدیم‌ترین مدرك که برای اولین مرتبه ذکری ازغزنین درآن رفته «اوستا» است که آنرا بنام «کخره» Kakhra یادمیکند سرزمین «کخره» سیزدهمین زمین خوب ومقدس اوستائی است که آنرا بعضی ازمدققین عبارت از کرکك غزنی میدانند . دار مستتر مستشرق فرانسوی اینجا را در خراسان ویا در غزنی قرار میدهد (۱)

بعضی‌ها آنرا «گازاکای» بطیموس وبرخی دیگر گوزاس Gozas جغرافیه‌نگاران قدیم یونانی میدانند . ولی این حدسیات هنوز بخود حقیقت قطعی پیدا نکرده اند (۲) «هوان تسانگ» زائر معروف چینی که بمقصد زیارت اماکن ودیرهای بزرگ وتحصیل کتب وآثار باقیه بودائی یکه وتنها بعزم دیار غربی یعنی آریانا وهند از چین حرکت کرده (۶۲۹-۶٤٥ عیسوی) ازراه تاشکند وسمرقند وایالات

---

(۱) مدنیت اوستائی اثر بناغلی احمدعلیخان « کهزاد » .

(۲) شهرهای افغانستان . گرد آورده بناغلی غفورخان « امینی » که هنوز بطبع نرسیده

امپراطوری طخار، وبامیان و کوه‌های هندو کش و کابل وجلال آباد و پشاور داخل خاك هند گردیدوپس ازتحصیل زبان سانسکریت وفلسفه بودائی ومعاینه معابدمجدداً ازراه هند وافغانستان بوطن خودباز گشت‌نمود، درحین مراجعت‌ازراه سمت‌جنوبی یعنی‌ازراه «وانو»Vano و گومل یاازراه «بنو» «وطوخی» (۱) به‌غزنی واردگردیده از اینجا به کابل آمده و از راه دره پنجشیر و کوه های پامیر مجداً راه‌چین راپیش گرفت. این‌زایر چینی در سیاحت نامه معروف خویش که‌یکی‌از بهترین مآخذ برای‌جغرافیای قدیم افغانستان می‌باشد ازغزنی بصورت مفصل سخن زده وآنرا بنام «هو-سی‌نا» یادمیکند. زایرمذکور ازقلمروی موسوم به «تسو کوچا» Tsu-ku-cha(تساو کوتا Tsaukuta(۲)) سخن‌رانده‌میگوید: «مساحه‌این‌مملکت‌قریب‌هفت‌هزارلی وازپای تخت آن که‌به«هوسی‌نا» موسوم‌است تخمیناً ۳۰ لی‌می باشد. این‌مملکت پای‌تخت‌دیگری هم‌دارد که«هوسالا» نام داشته ومحیط‌آن تقریباً ۳۰ لی‌است، (۳) این هردو پای تخت طبعاً مستحکم ومتحصن اند، کوه‌ها وادیهای آن متوالی بوده ودربین‌آنها میادینی افتاده که برای زراعت موافق می‌باشد. زمین درموقعش کشت وزراعت‌می‌شود گندم زمستانی بمقدار فراوان میروید. بته‌ودرخت باقسام متنوعه دارد و گل‌ومیوهٔ آن‌وافر است.»

غزنه یاغزنین که‌عبارت ازغزنی امروزه باشد باوجود موجودیت باستانی خویش تا زمان امپراطوری بزرگ غزنویان چندان شهرت بزرگی در تاریخ نداشته واز ابتدای تاسیس این سلالهٔ‌بزرگ افغان‌سر وصدائی پیدا کرد. اینکه کلمه‌غزنه یاغزنین چه‌وقت وچطور بروی کار آمدبکلی تاریك ومجهول مانده‌است. مگر چیزیکه به یقین میتوان گفت اینست که کلمه غزنه‌یا غزنین درعهداسلام معروف گشته‌است. معنی‌لغوی آنرا بعضی ها «اول‌هر چیز» وبرخی «چیز خوب ویا کیزه» نگاشته‌اند درمیان نویسنده گان وشعرای عصرمحمود کبیر اول کسیکه واضحاً کلمه‌غزنین رادر اشعارخود یاد کرده فرخی‌سیستانی است‌چنانچه درمطلع مرثیه خود که‌درفوت محمود کبیر سروده میگوید:

شهر غزنین نه‌همانست که من‌دیدم پار   چه‌افتاده‌است که‌امسال دگر گون‌شده یار

ولی‌اکثراً شعراومداحان، آن‌عصر سلطان رابه‌نام سلطان محمود زابلی خوانده اند یعنی

---

(۱) شهرهای قدیم‌افغانستان، گرد آورده بناغلی‌غفور امینی که‌هنوز به طبع نرسیده ونسخه آن‌به مدیریت عمومی‌تاریخ محفوظ‌است.

(۲) کننگهم مملکت‌تساو کوتاراعیناً همان سرزمین‌اراکوزی(قندهار) نویسنده گان کلاسیك میداند. (جغرافیای هندقدیم صفحه ۴۰)

(۳) اولین کسیکه موقعیت «هوسی‌نا»رادر غزنی و«هوسالا» رابه هزاره‌جات تعین نمود موسیوسن مارتن می باشد.

درعوض آنکه مستقیم ازشهر غزنی نام ببرند ازولایتی که درآن غزنی واقع بود یعنی از « زابل » یاد کرده اند ،

مجاهدین اعراب ومسلمین که از قسمت شمال غرب مملکت داخل افغانستان گردیده و بسوی کابل پیش آمدند ازراه غزنین به اینجا واصل شدند . خلاصه درسنه ۳۵۱ هجری هنگامیکه الپتگین مملوك احمد بن اسماعیل سامانی دوازده هزار عساکر سواره امیر منصور برادر عبد الملك سامانی را درموقع باز گشت از بلخ درحدود درهٔ بلخ شکست داد .بجانب غزنه حرکت کرد « ابوبکرلاویك » حاکم آنجارا منهزم ساخت وحصار غزنی را پس از محاصره تسخیر نموده واعلان پادشاهی کرد وشهر غزنین برای اولین مرتبه مرکز حکومت مستقل گردیده . درهمین آوان الپتگین « بست » و قسمتی از سلطنت کابل را فتح نموده ضمیمه حکومت غزنی ساخت بعد از الپتگین چندین سلاطین دیگر غزنوی مانند ابو اسحاق ابراهیم و بلکاتین و پرتیگین که اول الذکر و دو نفر اخیر امرا وفرماندهان عساکر الپتگین بودند ، بر تخت سلطنت غزنه حکومت مستقل راندند . تا آنکه در زمان حکومت سبکتگین که یکی از کارمندان مقرب امیرالپتگین بوده وبعدازمرگ پرتگین بروز جمعه ۲۷ شعبان ۳۶۶ برتخت سلطنت غزنه جلوس نمود ، کار این شهر بالا گرفت و آوازهٔ عظمت آن تا دوردست ترین نقاط آنها انتشار یافت . مگر یگانه کسیکه به نام او تاریخ این بلد باستانی تا ابد افتخار دارد همانا امپراطور بزرگ غزنوی محمود کبیر پسر دوم سبکتگین است . این شهنشاه نامور که در موقع مرگ پدر تازه از رفع اغتشاشات نیشاپور فراغت حاصل نموده و با قوا و عساکر مظفر خویش در خراسان توقف داشت ، خبر بر تخت نشستن برادرخویش اسماعیل را گرفته از آنجا بسمت غزنی حرکت کرد و در سنه ۳۸۸ بدشت غزنی رسیده سپاه برادر خود را که برای مقابله صف آراسته بودند ، مغلوب نموده شهر را تسخیر و برمسند امپراطوری جلوس نمود . این تاریخ را می توان از برجسته ترین روز های درخشان کشور افغان و مخصوصاً خطه غزنی نامید . محمود جهانکشای درمدت ۳۳ سال سلطنت خویش نه تنها غزنین را بزرگترین مرکز امپراطوری های آسیا ساخت بلکه این شهر تاریخی در عهد او مهم ترین کانون صنایع و ادبیات ، و تمرکزگاه ارباب علم و فضیلت بود . چون سلطان یك مرد علم پرور و ادب دوست هم بود فضلا و دانشمندان از هر گوشه و کنار دنیا بدربارش می شتافتند و از تشویقات و عنایاتش تمتع و بهره میگرفتند . چنانچه برجسته ترین علما و شعرای عالم شرق مانند عنصری و فرخی عسجدی ، عضائری ، البرونی ، فردوسی ، دقیقی و رودکی بدور او جمع بودند . در عصر همین شهنشاه بزرگ منش بود که بزرگترین دار الفنون در غزنه تأسیس گشت و یك عده کتب قیمت بها و نادر کتب خانه های بلاد مفتوحه در آن نقل داده شد .

عصر محمود کبیر نه تنها ازحیث علم وادب و جهانکشائی در تاریخ ما موقعیت ارجمندی را احراز کرده بلکه از نقطهٔ نظر بنا ها و عمارات عالی عام المنفعه نیز یکی از دوره های فرخنده تاریخی افغانستان بشمار میرود . از بنا های عصر محمود متاسفانه جز چیز کمی باقی نمانده است زیرا بعد از او شهر غزنین چندین مرتبه مورد تاخت و تازها واقع و بکلی خراب و منهدم گشت در عرصه تقریباً دو صد و چند سال سلطنت غزنویان شهر غزنین از هر حیث معمور و آباد بود وبعد از محمود هر پادشاهی بنوبه خود دران تعمیرو آبادی کرده در تنویر اذهان و افکار عامه میکوشید ازجمله ظهیرالدوله سلطان ابراهیم برادر فرخ زادبن مسعودبن سلطان محمود ، پادشاهی بود نهایت عادل و علم دوست در عصر او حوزه های زیاد علمی و بناهای مهم تاریخی تعمیر گردید . چنانچه اکثراً سنگهای محراب مساجد بنام او در غزنین دیده شده و معلوم می شود که در عهد وی این شهر خیلی آباد و معمور گردیده بود . مگر چنانچه پیشتر هم اشاره شد اینهمه معموریها و بناها مورد تاخت و تاز ها قرار گرفت و بکلی از بین رفت . در زمان حکمداران متاخر غزنوی ، غزنین دستخوش یك سلسله آفات و بلیات واقع گردید. از جمله ارسلان شاه بن مسعود ، شیرزاد و ما بقی برادران خود را به استثنای بهرامشاه که بسلطان سنجر سلجوقی پناه برد، بقتل رسانید ومیگویند درعهد او صاعقهٔ بزرگی شهر غزنین را طعمه آتش ساخت . در همان وقت بهرامشاه بکمك سلطان سنجرغزنه را دوباره از دست برادر خود ارسلان شاه متصرف شد ودرجنگهائی که بین او وزعمای غوربظهور پیوست چندین مرتبه غزنین دست بدست گردیده بطرف خرابی پیش میرفت . تا آنکه در سال ٥٤٧ هجری علا الدین حسین غوری بهرامشاه را بکلی هزیمت داده غزنین را تصرف کرد و مقبره ها ، عمارات وآبدات سلاطین غزنوی را به استثنای آرامگاه ابدی محمود کبیر و دومینار موجوده عرصهٔ تاخت وتاز خود قرار داده شهر را آتش زد وباین عمل خود لقب جهان سوز را حاصل کرد . بهٔ اینقرار سلطنت غزنی تا سنه ٦١١ بدست غوریها بوده ودر عهد ایشان شهر غزنی پای تخت مهم بشمار میرفت . در سنه ٦١٢ علا الدین سلطان محمد خوارزمشاه بعد ازمرگ تاج الدین یلدز که از امرا وآخرین سلطان غوریها بشمار میرود ، درغزنین آمده آنرا متصرف شد وتخت وتاج غزنی تامدتی بدست خوارزم شاهیان درآمد . در سنه ٦٢٠ چنگیزخان غزنین را به سرکردگی ، روگوتای ، پسرخود تملیك نموده در آن خرابیهای وارد کرد ودرسنه ٦٢٤ پادشاهی غزنین وکابل وماوراً النهر وغیره ولایات تاحدود رودسند به چغتای خان پسر دوم اورسید وتازمان آباقاخان (درسنه ٦٨٠ ششصدوهشتاد فوت کرده) مغلها برغزنین تسلط داشتند ، قتل وقتال وغارتگریهای چنگیز درغزنه صدمه بزرگ برحیات مدنی شهر وارد نمود وغزنی نتوانست بعدازین تاریخ چندان خرابی‌های وارده بخود را جبران

نماید چنانچه ابن بطوه که در حدود سنه ۷۳۲ یعنی متجاوز ازیك قرن بعد ازاستیلای چنگیز به غزنه سیاحت نمود آنرا هنوز بحالت خرابه زاری یافت .

درسنه ٦٦٦ آباقا خان چنگیزخانی ایالت هرات وغور وغزنه وکابل رابملك شمس الدین محمد بن ابی بکر کرت که دختر زاده ملك رکن الدین غوری بود داده وبدین ترتیب بعد از آباقا خان سلطنت غزنی تاحدود سنه ۷۸۵ درتحت تسلط سلسله کرت باقی‌ماند . درسنه ۷۸۵ امیرتیمور گورگان برایالات خراسان وهرات دست یافته به سلسله کرت خاتمه داد وبعد ازوی پسرش شاهرخ میرزا پادشاه شد (سنه ۸۰۷) . خراسان غزنه وکابل وقندهار وبلکه حصه ازهند هم درتصرف اودر آمد . بعدازمرگ شاه رخ پسرش میرزا الغ بیك که مانند پدر ازعلم ودانش بهره کامل داشت ازسمرقند لشکر کشیده خراسان وغزنین را ازعلاء الدوله بن میرزا بایسنغر بن شاهرخ میرزا گرفت وبالاخره بدست پسرخود میرزاعبداللطیف بقتل رسید بعد ازعبداللطیف که مدت سلطنتش بیش از هفت ماه دوام نکرد ابو القاسم بابر بن بایسنغر پادشاه شد و در سنه ۸٦۰ درگذشت . آنگاه سلطان ابو سعید میرزا بن سلطان محمد بن میرانشاه بن تیمورازسمرقند آمده خراسان وغزنین را تاحدود هند بتصرف خویش درآورد و در سنه ۸۷۵ سلطان حسین بایقرا به میرزا یادگار محمد بن میرزا محمد بن بایسنغر که پس از سلطان ابوسعید به سلطنت رسیده بود تاخته مملکت اورا مالك گردید وخود بالاخره درسنه ۹۱۱ وفات کرد .

اگرچه بعدازحسین بایقرا دو پسرش بدیع الزمان ومظفر حسین میرزا برای مدت کمی حکومت کردند ولی ظهیرالدین محمد بابرشاه بن عمرشیخ بن ابوسعید درسنه ۹۱۰ کابل و غزنین وبعداز آن قندهار وهندوستان رافتح کرده دارالسلطنت خودرا به دهلی قرارداد . خلاصه بهمین نهج غزنین دست بدست گردیده مورد تاخت و تاز های زیاد واقع گردید و آخرین پافشاری که درمقابل زد وخورد های زیاد وحوادث زمانه ازخود نشان داد همانا در حدود سنه ۱۲۵۵ است .

موقعیکه وزیرفتح خان بن سردارپاینده محمدخان مرحوم که یکی ازمردان بزرگ تاریخی این مملکت کهسار است بدست شاه محمود بن تیموربن احمدشاه بابای درانی‌درسعید آباد غزنی بقتل رسیده ودرخود شهر غزنی دفن شد دربین شاه محمود وشجاع الملك برادرش و سایر سرداران محاربه بسیار واقع گردیده وبالاخره سلطنت هرات به شاه محمود و حکومت کابل وغزنین بشاه شجاع تعلق گرفت چون شاه محمود درسنه ۱۲۴۴ درگذشت پسرش کامران درهرات پادشاه شد وامیر دوست محمد خان بن‌سردار پاینده‌خان مرحوم برشاه شجاع مستولی گردیده اخیرالذکر بهندوستان فرار کرد ودر سنه ۱۲۵۵ بافوج انگلیس مجدداً بافغانستان

آمده غزنین و کابل را متصرف شد . درهمین وقت است که شهر غزنین در مقابل انگلیس چنان جنگ سخت وخونین نمود که درنزد انگلیسها تابه امروز بجنگ سنه ۱۸۳۹ معروف است . چون زاده گان آزاده این کشور کوهستانی که در سلحشوری وشهامت در بین تمام ملل دنیا شهرت بی پایان دارند عرصه را از هرطرف بهانگلیسها تنگ نمودند ، سپاه انگلیس ناچار پس از چندی عقب نشینی اختیار کرده بارسانیدن خرابی های زیاد وبردن دروازهٔ روضهٔ محمود کبیر که ازچوب صندل وبانقش ونگار بود ، غزنین را ترك گفتند وواپس بهند مراجعت نمودند . «ریتری» Rattray یکی ازنویسنده گان انگلیس راجع به واقعات آنوقت کتابی نوشته ودرآن میگوید که هنوز هم درآن زمان درغزنه آثار وعلائم عظمت باستانی بابعضی خانه های نفیس وجود داشت . بنا غلی غفور خان امینی در کتاب «شهر های تاریخی افغانستان» ازکدام دائرةالمعارف انگلیسی درباب این جنگ چنین نقل میکند : «قشون انگلیس ازنوامبر سنه ۱۸۴۱ تامارچ ۱۸۴۲ در غزنه تمرکز داشت تاآنکه قوای بارکزائی ایشانرا محاصره نموده بالاخره شهر را مسخر کردند . «نات» Nott در دسمبر همان سال آنرا دوباره بدست آورد ودرموقع بازگشت بهند بهامر «لارنواسن بورو» دروازه های آرامگاه سلطان را به اشتباه دروازه های سومنات باخود به هند برد . »

این بود خلاصه تاریخ شهر غزنه یامرکز آن امپراطوری بزرگ اسلامی که در وقت محمود کبیرازعراق وبحیره خزر تادریای گنگ واز بحیره اورال وماوراء النهر تا او قیانوس هندوصحرای راجپوتانه انبساط داشت . اینك مابیاد آنهمه عظمت وشکوه نظری برخرابه های آن افگنده دردل خاك مدفن شاهان بزرگ ، روضهٔ علمای نامور ، وآثار بزرگواری نیاکان خود را جستجو مینمائیم .

❀ ❀ ❀

مینار های غزنی :

ازجمله آثار مهم دربار باعظمت وشکوه غزنویان که تاحال نسبتاً ازدستبرد زمانهٔ یغماگر محفوظ مانده وبکلی ازبین نرفته دومینار بزرگ غزنی است که درمحل شهرعصر غزنویان یعنی بجانب شرق شهر موجوده غزنی درمدخل درهٔ دهنه شیر تقریباً بفاصله چهارصدقدم ازیکدیگر واقع میباشند .

تعمیر این دومینار درافواه به محمود کبیر ومسعود پسر وی نسبت داده شده است ولی این امر از روی کتیبه ها ونوشته جاتیکه بخطوط کوفی درخود مینار های مذکور تا امروز باقی است بکلی غلط ثابت میشود .

درمینار اول یاآن میناریکه بشهر موجوده غزنی نزدیکتر است نوشته شده :

« بسم الله الرحمن الرحیم ، السلطان الاعظم ملك الاسلام یمین الدوله وامین الملته ابوالمظفر

بهرامشاه خلدالله تعالی ملکه . »

این مینار طوریکه از نوشتهٔ فوق هم روشن‌است بتوسط معزالدوله بهرامشاه که می توان اورا آخرین پادشاه سلاله غزنوی خواند ، آباد شده ، میگویند این مینار را بهرامشاه بیاد بود لشکرکشی‌ها وفتوحات‌خویش بهند(تقریباً درحدود سنه‌٥١٥ ـ ٥٢٥)تعمیر نموده‌است. اینکه درافواه تعمیر این‌مینار به‌سلطان‌محمود کبیر نسبت داده‌شده شاید بنسبت همین کلمه یمین‌الدوله باشد که در کتیبه منیار اول‌ثبت است . اگرچه‌قرار بعضی کتب ومدارك مانند روضة‌الصفا و تاریخ فرشته وهمچنان مسکوکات خود بهرامشاه معلوم‌است که لقب بهرامشاه ، معزالدین بوده ولی حمدالله مستوفی صاحب تاریخ گزیده‌اورا بلقب یمین‌الدوله یاد کرده است . لهذا میتوان گفت که‌درابتدا لقب بهرامشاه یمین‌الدوله وبعدها به‌نسبت‌احترام ازسلطان محمود که‌دربین اوو بهرامشاه به‌نزدمورخین ووقایع نگاران اشتباه‌ومغالطه پیش‌نشود ، معزالدوله بوده است .

در منیار دوم‌یا آنکه بمحاذی منیار اول دورتر از شهر موجوده غزنی واقع است چنین نوشته شده .

« بسم‌الله الرحمن الرحیم ، السلطان الاعظم ملك الاسلام علاؤالدواه‌والدین ابو مسعود بن‌ظهیرالدین امیرالمومنین ابراهیم خلدالله‌ملکه » .

این‌منیار چنانچه ازنوشته فوق هم‌واضح است بتوسط علاالدوله ابوسعد مسعود بن ابراهیم غزنوی تعمیر گردیده ، ومیگویند که سلطان مسعود آنرا به یادگار فتوحات خویش در هند (حدودسنه ٥٠٠ هجری) آباد کرده‌است .

برخی از مورخین مانندصاحب مفتاح‌التواریخ وحیات‌افغانی وغیره‌درباب‌این دومینار غزنی شرحی نگاشته‌اندولی‌در باب‌ارتفاع اصلی مینارها بعضی‌اختلافات‌موجوداست (١) . چنانچه بعضی‌ها آنرا صدوبرخی دیگر ١٤٤فت مینگارند . (٢) قسمت‌سفلی مینارها که‌قریب ثلث بلندی آنها بوده واز بین‌نرفته است ، بشکل‌هشت پهلو می باشد . هردو مینار مجوف بوده وبواسطهٔ نردبان مارپیچی که‌امروز خیلی‌خراب شده ، برفراز آنهامی برآیند . درروی مینارها تزئینات قشنگ وخطوط کوفی درحصص مختلفه آنهادیده می شود .

کتیبه‌هائیکه فوقاً آنهارانقل بالنقل نشان‌دادیم تقریباً نزدیك به‌بلندترین‌ارتفاع موجوده مینارها برروی گچ نقش شده‌وبخوبی خوانده‌می شود . باقی حصص مینار باگچ نقش‌ونگار شده ودر بعض‌جاهای آن‌آیات کلام‌الله‌شریف و کلمات تسبیح‌وتمجید بخط کوفی مرقوم است لیکن آن

---

(١) قسمت‌بالائی مینارها که‌بقول صاحب کتاب‌سلطان محمودمدور بشکل طبقه چهارم قطب مینار دهلی بوده ازبین‌رفته‌است .

(٢) صفحه‌١٧٥ کتاب‌سلطان‌محمود مؤلفه داکترناظم‌ترجمه‌عبدالغفور خان امینی‌طبع‌کابل.

خطهاریخته وخراب‌شده اند . (۱) خودمینار هاهم با گچ چونه درنهایت استحکام تعمیر گردیده اندچنانچه اززمان مسعود وبهرامشاه که‌تقریباً نهصدسال گذشته هنوزمحکم واستوارمانده اند .
این‌هم بایدناگفته نماند که‌ازروی بعضی علل ودلائل مینارهای فوق‌الذکر مناره‌های فتح وپیروزی بنظر نمی‌خورندچنانچه‌شیخ محمدرضاخان صاحب کتاب ریاض‌الالواح میگوید که قرار گفته‌اهل‌غزنین‌این‌مینارها بجهة‌دیوان‌خانه‌عدالت‌بصورت‌نشانهٔ‌ساخته‌شده بود که‌مردم دادخواه ازدور دست ترین نقاط آن‌را دیده بدیوان عدالت پی‌برده وجهت داد خواهی خود بدان‌جا بشتابند .
اما ازآیات وکلماتیکه مشحون برتسبیح وتقدیس باری تعالی براطراف آنها بخط کوفی مرقوم است معلوم می شود که مینار های مذکور مینار های مسجدی بوده اند . وهیچ یك چنان آیه شریفه که دلالت به فتح وفیروزی نماید موجود نیست .

نوباغ وکاخ فیروزهٔ یا آرامگاه ابدی محمود :

دردامنه کوه سمت‌مشرقی‌شهر موجوده غزنی بفاصله تقریباً یك‌میل قصبهٔ سرسبز و زیبائی بنام روضهٔ موجود است که‌در آن یك عالم عظمت وافتخار باستانی ، مدفون می باشد. سلطان محمود کبیر درهنگام حیات پدر خویش سبکتگین باغی بنام‌نوباغ وکاخی به اسم فیروزه آباد کرد که موقعیت اصلی آن همین دهکده روضه است .
ولی امروز درین‌دهکده تاریخی جزمقبره محمود مقتدر دگر اثری از نوباغ و قصر فیروزهٔ بنظر نمی رسد .
سلطان محمود درین باغ ذوق وقریحهٔ زیبای خود را بکمال مهارت واستادی نشان داده ودرآن اقسام درختان میوه دار و بی میوهٔ غرس کرده بود . آبشار های متعددیکه با سنگ مرمر تعمیر شده بودند ، دراطراف آن جاری بوده وفواره های‌زیاد وگلهای متنوع و معطر زیبائی ورونق آنرا دوبالا میکردند . درهر گوشه باغ صفه هائی ازسنگ رخام تعمیر و برای اقسام طیور وپرنده گانیکه درآن به پرواز ونغمه سرائی بودند ، آشیا نه های قشنگ ومقبول ساخته شده بود .
درین باغ که قصر فیروزه نیز درآن کائن بود شعرای دربارمحمودی گاهگاهی حضور بمهرسانیده نغمه ها می‌سرائیدند وشعرها میگفتند . چنانچه بعضی ازآنها در توصیف خود نوباغ وکاخ فیروزه هم قصاید غرائی سرائیده اند که می‌توان بصورت مفصل از چگونه گی آن حدیقه وکاخ آگاه شد ازجمله شاعر معروف وطن فرخی سیستانی گوید :

بفرخنده فال و بفرخنده اختر — به نو باغ بنشست شاه مظفر

(۱) صفحه ۶۲ ریاض الالواح مولفه شیخ محمدرضاخان سهیل (نسخه قلمی موزه کابل) .

بروز مبارک به بخت همایون — به عزم موافق به رأی منور
بباغی خرامید خسرو که او را — بهار بهشت است مولا و چاکر
بباغی کز و ملك را زیب و زینت — بباغی کز و بلخ را عز و مفخر
بباغی درختان او عود و صندل — بباغی ریاحین او بسته تر
بباغی چو پیوستن مهر خرم — بباغی چو رخساره دوست دلبر
بباغیکه دل گویدای تن درین چم — بباغیکه تن گوید ایدل درین چر
بباغی در او سایهٔ شاخ طوبی — بباغی در او چشمهٔ آب کوثر
بباغی کز آب و گلش باز یابی — نسیم گلاب و دم مشك اذفر
بهشت اندرو باز یابی به آبان — بهار اندرو باز بینی به آذر
زسرو بریده چو زلف بریده — ز شکل مدور چو چرخ مدور
بهشت است این باغ سلطان اعظم — دلیل آنکه رضوانش بنشسته بر در
دری را از آن مهر خواندست مشرق — دری را از آن ماه خواندست خاور
در او مسکن ماه رویان مجلس — در او خانه شیر گیران لشکر
در او صید را چند جای ستوده — در او بزم را چند جای مشهر
کجا جای بزمست گلهای بیحد — کجا جای صید است مرغان بیمر
روان گرد بر گرد اسپرغمی را — تذروان آموخته ماده و نر
زخرگاه چون بر کشاده جهانی — دری باز کرده بپایانش اندر
همه باغ پر سندس و پر صناعت — چولفظ مطابق چو شعر مکرر
یکی کاخ شاهانه اندر میانش — سر کنگره بر کران دو پیکر
بکاخ اندرون صفه های مزخرف — در صفه ها ساخته سوی منظر
یکی همچو دیبای چینی منقش — یکی همچو ارژنگ مانی مصور
نگاریده برچند جای مبارك (۱) — شه شرق را انداران کاخ پیکر
بیك جای دررزم ودردست زوبین — بیك جای دربزم و دردست ساغر
وزان کاخ فرخ چواندر گذشتی — یکی رود آب اندر و همچو شکر
برفتن زتیزی چو فرمان سلطان — بخوردن زخوشی چوعیش توانگر
نه چرخ است واجزای اوچون ستاره — نه ابراست و آوای او همچو تندر
اگر بگذرد برسرش مرغ موجش — ببالاید اندر هوا مرغ را پر
بدینسان بباغ اندرون باز بینی — یکی ژرف دریا مر اورا برابر

(۱) در بعضی نسخه ها چنین نیز آمده : نگاریده برچند جام مصرر .

روان اندران کشتی وخیره ماندی | ز پهنای آن دیدهٔ آشناور
زمینش بکردار بیشینه کرده | کران تا کرانش بکردار مرمر
بدو اندرون ماهیان چون عروسان | بگوش اندرون حلقه پر درو گوهر
دکانی بر آورده پهلوی دریا (۱) | بدان تا بدان می خورد شاه صفدر
. . . . | . . . .

بالاخره فرخی این قصیده خودرا بعدازمدح وتمجید سلطان چنین بپایان میرساند:

خوشا کاخ وباغی که داری بشادی | درین کاخ میخوروزین کاخ برخور

در اکثر ماخذ مانند تاریخ یمینی وغیره ازدریاچه که فرخی درین باغ سخن رانده ، ذکر مینمایند . ولی وجود چنین یك دریاچه پهناوردردامنه کوهی به موقعیت دهکده روضهٔ جندان طرف قبول واقع نمی شد . اخیراً بناغلی علی احمد خان شالیزی که یکی ازفضلای موفق وطن هستند وعلاقه مخصوصی به تدقیق وروشن کردن تاریخ غزنه دارند درمقاله خود موسوم به نوباغ وقصر فیروزه که بمدیریت عمومی تاریخ موجوداست ، درین باب چنین گذارش میدهند : «دریاچه که مورخین درنوباغ نوشته اند شاخه ازهمین دریای موجوده غزنی بوده که ازسربند قریه کشك نهری به پیمانهٔ وسیع جدامی شده است . این نهر درچندین جا اززیر کوهی گذشته و بالاخره از کنار «تپه سنجری» که بنام «گردنه سنجری» مشهوراست عبورنموده به روضهٔ منتهی میگردد . نهرمند کوردرعصر سلطان محمود تماماً ازخشت پخته بطور گنبدی یاماهی پشت پوشیده شده بود ولی حالا بعض حصص آن غلطیده واثر آن مفقود شده است . دربعض حصص دیگر که مردمان متوطن آن خشت های آنرا برای عمارت خود برده اند اثرنهرمند کور بخوبی دیده می شود . اثبات دیگری هم برای عبورنهرمند کور ازین حدود موجوداست بدینقرار که ازروضه الی حصه اندری به یك خط واضح وروشن ریگ دریائی افتاده وفرش است .»

بناغلی شالیزی درحصه دیگرمقاله خود ازوسعت نوباغ سخن زده میگوید : «وسعت این باغ یك میل مربع بوده چنانچه مؤلف خزینة الاصفیامدفن رضی الدین علی لالارابحواله کتب موثوق درنوباغ می نویسد (علی لالا درحدود سنه ٦٤٢ هجری فوت کرده ودرآنوقت کاخ فیروزه ونوباغ به نسبت دست اندازی های غوریها وتطاول چنگیزی زیب وزینت خودرا ازدست داده بودند) . کسانیکه غزنین وآن حدودرابنظر عمیق دیده اند بخوبی از مسافه که در بین مزار علی لالاوبارگاه محمود موجود است ، پهنای نوباغ راپی برده اند .»

چون سلطان محمودکبیر نوباغ وکاخ فیروزه را بسیاردوست میداشت امروتوصیه کرده بود

---

(۱) دربعض نسخه ها چنین هم آمده : مکانی بر آورده پهلوی دریا .

تادرآن باغ دفن شود (۱) . چنانچه شاید بهمین جهت هنگامیکه جهان فانی را پدرود گفت درنوباغ وقصر فیروزهٔ دفن گردید : (۲)

مقبرهٔ سلطان ازطرف پسرش سلطان مسعود ودیگر سلاطین غزنوی آباد وترمیم گردید . ولی بعدازسقوط غزیویان الی زمان امیرحبیب الله خان شهید دگراصلاح وترمیمی در آن بعمل نیامده بود . درسنه ۱۳۲٤ هجری هنگامیکه امیرموصوف به غزنی مسافرت نموده بارگاه ابدی آن سلطان کبیررافرسوده وریخته یافت امری جهت ترمیم واصلاح آن صادر کرد .

یکی از اشیای گرانبهائی که در روضه محمود موجود بود دروازه چوب صندل است که ما در مقدمه مقاله انتقال آنرا بدست انگلیس ازغزنی به حصار آگره ذکر نمودیم . عبارا تیکه در لوح دو پهلوی مرقد سلطان نوشته شده اینست :

در یك طرف لوح بالای قبر بخط کوفی :

غفراناً من الله للأمیر الاجل السیدنظام الدین ابی القاسم محمود بن سبکتگین غفر له .

در طرف دیگر لوح مذکور بخط رقاع :

تو فی رحمته الله علیه و نور حضرته و بیض وجهه عشیه یوم الخمیس لسبع بقین من شهر ربیع الاخر سنه احدی و عشرین و اربع ماته ٤۲۱

در همین سنگ دو دایره یکی در طرف پایان و دیگری در طرف بالای سر کنده شده که در آنها بخط کوفی مرقوم است :

دایرهٔ اول یعنی دایرهٔ بالای سر :

بسم الله الرحمن الرحیم ربنا اتمم لنا نورنا و اغفرلنا با لنبی و آ له .

در دایره پایان پا :

بسم الله الرحمن الرحیم غفرانك ربنا و الیك المصیر

در حاشیه مرتبه دوم قبر بخط کوفی نوشته شده :

بسم الله الرحمن الرحیم تبا رك ا لذ ین بید ۀ الملك و هو علی کل شی قدیر الذ ی خلق الموت و الحیوات لیبلوکم ا یکم احسن عملا و هو العزیز الغفور الذی خلق سبع سموات طباقاً ماتری فی خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل تری من فطور ثم ارجع البصر کرتین ینقلب الیك البصر خاسئاً و هو خسر و لقد زینا سماء الدنیا بمصابیح و جعلناها رجوماً للشیاطین منها خلقنا کم و منها نعید کم و منها نخرجکم تارتاً اخری .

در چهار طرف دیوار مرتبه که متصل بزمین است چهار محراب کوچك بسنگ کنده

---

(۱) صفحه ۳۰ حکیم ثنائی طبع کابل.

(۲) صفحه ۱۳۲ سلطان محمود مؤلفه ناظم ترجمه غفورامیی .

شده که در هر کدام آن بخط کوفی این آیات شریفه مرقوم است :

در محراب اول که بطرف دروازه مدخل بقعه واقع است :

در حواشی محراب : حاشیه اول : بسم الله الرحمن الرحیم تبارك الذی بیده الملك و هو علی کل شی قدیر الذی خلق الموت و الحیات

حاشیه دوم : بسم الله الرحمن الرحیم شهد الله انه لااله الاهو .

میان محراب : حسبی الله و کفی .

در محراب دوم :

حاشیه اول : بسم الله الرحمن الرحیم کل فس ذائقه الموت و انما توفون اجور کم یوم القیامه .

حاشیه دوم : بسم الله الرحمن الرحیم ذوالعرش یلقی الروح من امر ربی .

میان محراب : لا اله الا الله محمد رسول الله .

در محراب سوم :

حاشیه اول : قل اللهم مالك الملك توتی الملك من تشاء وتنزع الملك من تشاء وتعز من تشاء و تذل من تشاء بیدك الخیر انك علی کل شی قدیر . حاشیه دوم : بسم الله الرحمن الرحیم قل یا عبادی الذی اسرفو علی انفسهم لاتقنطوا من رحمته الله ان الله یغفر الذنوب جمیعاً انه هو الغفور الرحیم . در میان محراب : الله کافی .

در محراب چهارم :

حاشیه اول : بسم الله الرحمن الرحیم کل نفس ذائقه الموت و انما توفون اجور کم یوم القیامه. حاشیه دوم : آلا اله الاهوالحی القیوم الی اخیر آیه شریفه . در میان محراب : حسبی الله و کفی .

قبر امیر سبکتگین :

امیر سبکتگین پدرمحمود کبیر درسنه ۳۶۷ هجری بر سریر پادشاهی غزنه جلوس کرده و بعد از فتوحات بعضی از بلادهند پس از بیست سال سلطنت پرافتخار در شعبان سنه ۳۸۷ درحین مراجعت ازبلخ به غزنه درعرض راه بهقریه « مادروموی » واقع به سرحد بلخ پدرود حیات گفت (۱)وازاینکه قبراو به غزنه کشف شده معلوم میگردد که جسداو را بعداز فوتش به غزنین نقل داده اند .

قبر امیر سبکتگین در معازی منیارهای مشهور غزنه در دامنهٔ کوه واقع است چون بقعه وگنبدی نداشت ازطرف امیرحبیب الله خان شهید درسنه ۱۳۲۴ هجری بصورت بسیار ساده

(۱) صفحه ۳٤ سلطان محمود مؤلفه ناظم ترجمه غفور امینی طبع کابل .

پوشیده شد تا ازخرابی های برف وباران وغیره محفوظ بماند اکنون امید است که در ضمن پلان ترمیم واصلاح اماکن تاریخی وطن ازطرف حکومت معارف پرور اعلیحضرت جوان جوان بخت ، المتوکل علی الله که توجه مخصوصی به تاریخ وافتخارات گذشته مملکت دارند ، کدام گنبد و بقعهٔ باشکوهی بر روی آن تعمیر گردد . در روی لوح سنگی قبرامیر سبکتگین بخط کوفی مرقوم است :

لا الله الا الله محمدرسول الله العظمته لله لا اله الا الله محمد رسول الله الکبریاء الله بسم الله الرحمن الرحیم کل نفس ذائقه الموت ثم الینا ترجعون من عمل صالحاً فلنفسه و من اساء فعلیها الامیرالحارب الاجل ابومنصور سبکتگین رحمته الله علیه .

بقعه سلطان ابراهیم غزنوی :

ظهیر الدوله والملته سلطان ابراهیم بن سلطان‌مسعود که یکی ازپاد شاهان باعلم و کمال غزنین بوده پیوسته به علما وفقها ودانشمندان وشعرأ نظرلطف ومرحمت‌داشت بعداز فرخ زاد به سنه ٤٥٠ در غزنی برتخت سلطنت جلوس نموده وپس ازسی سال پادشاهی وفتوحات زیاد درسنه ٤٨١ (٢) وفات یافت بقعه بسمت شمال شرقی شهر موجوده غزنین نزد یك به بقعه شیخ رضی الدین علی لالا قدس سره واقع است. در دیواردروازهٔ بقعه پاره های‌سنگی نصب است که بعضی منقوش وبرخی با آیات شریفه قران مجید مزین اند . لیکن کلمات آن آیات شریفه بهم ربطی نمیگردند ومعلوم میشود که این پاره سنگها ازسنگهای دیوارکدام مسجد بوده و بعدها درین بقعه نقل داده شده اند .

بقعهٔ سلطان مسعود بن ابراهیم غزنوی :

ناصرالدین مسعود بن سلطان ابراهیم بعد ازپدر درسنه٤٨١ودر روایات دیگردرسنه ٤٩٢ برتخت سلطنت نشسته ودرسنه ٥٠١ وفات‌کرده است . بقعه اوبه نزیك مناره ها بطرف شمال شرق شهر غزنی واقع است درلوح بالای قبر او این آیات بخط کوفی مرقوم ودگر هیچ یك کتیبه که دلالت به نام سلطان یا تاریخ فوت‌اوبنماید موجودنیست. آیات شریفه اینست :

بسم الله الرحمن الرحیم کل من علیها فان ویبقی وجه ربك ذو الجلال و الاکرام کل نفس ذائقه الموت والینا ترجعون . ودرپایان لوح آیت الکرسی شریف نیز بخط کوفی مرقوم است .

بقعه سلطان الغ بیك وعبدالرزاق :

سلطان الغ بیگ بن سلطان ابوسعید میرزا بن سلطان محمد بن میرانشاه بن امیر تیمور پس

(٢) دربعضی روایات دیگر سلطان ابراهیم درسنه٤٩٢ وفات کرده است .

از آنکه پدرش سلطان ابوسعید درسنه ۸۶۱هجری غزنین وبعضی ولایات هند را متصرف شد ازطرف پدر حاکم غزنی مقرر گردیده ودرسنه ۹۰۷ فوت کرد، امرایسرش عبد الرزاق را که هنوز طفل بود بر تخت امارت نشانیدند ولی بعد ازچندی آن طفل هم مقتول گردید مدفن این هردو امیر درغزنین تا امروز باقیمانده است .

بقعه سلطان الغ بیگ وعبدالرزاق درنزدیك روضه سلطان محمود کبیر واقع ودرمیان آن سه قبر موجود است . در دیوار درون بقعه لوح سنگی منصوب است که متضمن تاریخ و فات الغ بیك وعبدالرزاق میباشد .

بین عبارات لوح اینست :

اول : آنکس که بود و رابصارت — زین رقعه بیابد او بشارت

تاریخ وفات شاه الغ بیگ — « خشباد » بگفتم این بشارت

سنه ۹۰۷

۲ ـ لوح سنگ تاریخ وفات عبدالرزاق .

شاهی که‌ زفرفتش فلك گشته‌خراب — شمس وقمر از هجر شده درتب وتاب

تاریخ وفات آن شهنشاه شهید — برلوح فلك نوشته « باخیر و صواب »

۹۱۸

خطیرهٔ اولاد طوغانشاه :

این‌خطیره بقرب قریهٔشاه‌لیز تقریباً به‌سه کروهی سمت‌شرقی‌شهر موجوده غزنه‌واقع ومشهور به‌خطیره باغ‌حرم سلطان محمودمی باشد . اولادطوغانشاه ازجمله امرای‌مغول ومعاصر باملوك کرت (۶۶۶ـ۷۸۵)بوده‌اند ، درین‌خطیرهٔصورت چهارقبر که‌عبارات‌الواح آنهاقرارذیل است:

عبارت لوح اول :

هذاقبرامیرزاده‌معظم‌مکرم مظفرامیرزاده‌میراحمدبن‌امیرمعظم امیرطوغانشاه فی التاریخ خمس‌شهر ذیقعده‌سنه سبع‌وسبعین وسبعماته سنه۷۷۷ .

عبارت لوح دوم :

هذاقبرامیر زاده‌معظم ومکرم مشهورالافاق امیرزاده محمدبرهان بن‌امیرمعظم امیرطوغان شاه‌نورالله مرقد فی‌التاریخ سنه‌سبع وسبعین وسبعماته .

عبارت اوح سوم :

غفراذاً من‌الله‌للامیرالسعیدحبیب الله بن‌سلطان خلیل‌خان فی‌التاریخ یوم‌الجمعه خمس عشرمن

شهر جمادی الثانی سنه اثنی عشر وتسعماته سنه ۹۱۲ .

عبارت لوح چهارم :

هذا المرقد الامیر الافاق الغبیك بن سلطان محمد بن طوغان شاه خان نور الله مرقده فی التاریخ خمسه عشر شهر جمادی الثانی سنه اثنی وعشر وتسعماته سنه ۹۲۲ .

قبر دیگری نیز از اولاد طوغان شاه در پانصد قدم جنوبی همین خطیره موجود است که مشهور به زیارت است . عبارت لوح آن قرار ذیل است : غفر اذا من الله الصمد للشاه حسن بن السلطان بن نیك محمد بن طوغان شاه حفه بالطاف الله وطیب مثواه وجعل الجنه مقام فی سنه اربعین و ثمانمأته سنه ۸۴۰ .

بقعه محمد شریف خان :

بسمت شمال شهر موجوده غزنین به آن طرف مینارها در دامنه کوه گنبدی معروف به بقعه محمد شریفخان کائن است که اندرون آن منقش ومذهب بوده در کمر گاه دیوار درونی بقعه سوره شریفه «انا فتحنا» بخط زیبا وخوش ثلث نوشته شده است . مگر بعضی از خطوط ونقوش آن ریخته است . رویهٔ بیرونی دیوار گنبد نیز شاریده وازهم پاشیده شده است ، صاحب این بقعه حقیقتاً محمد شریف نام دارد وی بن امیر محمد غزنوی است که از جمله اعزه واشراف این شهر باستانی وازا جله امرا ووزراء جلال الدین اکبر پادشاه هندوستان بوده است . محمد شریف در سنه ۱۰۱۲ وفات کرده ومعلوم می شود که این بقعه را درزمان امارت خویش برای خود ومدفن پدر ودیگر متعلقات خود آباد ساخته است . درمیان بقعه شش قبر دیده می شود که درینجا فقط عبارات الواح دوقبر یرا که اهمیت تاریخی دارند نقل مینمائیم :

عبارات لوح اول :

غفر اناً من الله للامام الاجل یار محمد بن الامیر الکبیر المختص برحمة الملك القوی امیر یار محمد الغزنوی شهر ذیقعده الحرام سنه ۹۶۶ :

عبارات لوح دوم :

غفر اناً من الله للسلطان الاعظم ناصب لوأ المجد والکرم صاحب السیف والقلم ممهد احکام السلطنه مشیدار کان المملکته عضد الدوله القاهره یمین الملته الباهرة حامی الشرع والدین قدوة الامرآء والسلاطین عمدة الوزراء والسلاطین والخوانین المختص بالغفران الملك المنان محمد شریف خان بن المغفور المبرور المختص بعنایت الملك الغفور الموید بعنایت الله الصمد مولانا یار محمد الغزنوی کان وفاته فی شهر ربیع الثانی سنه اثنی عشر والف سنه ۱۰۱۲ .

مرقد وزیر فتح خان :

هیچ افغانی نیست که بنام نامی وزیر دلیر وقائد ملی وطن فتح خان بن سردار پاینده خان محمدزائی آشنائی نداشته وبه آن افتخاری نکند . این رادمرد غیور یکی از آن سرداران وسپهداران باشهامت افغانستان عزیز است که تاابد تاریخ کشور نام آنهارا در دل خود ثبت نموده است . وزیر فتح خان طوریکه همگان میدانند، درزمان شاه محمود بن تیمورشاه بن احمدشاه بابای درانی وزیر مقتدری بوده ولشکر کشی های زیاد کرد از جمله در سنه ۱۲۳۱ بهرات رفته با ایرانیان در آو یخت وایشانرا مغلوب ساخت . وزیر فتح خان قراریکه درمقدمه مقاله هم ذکر یافته در سنه ۱۲۳٤ ازدست شاه محمود به نزدیك سعید آباد مقتول ودرغزنین مدفون گشت ، مرقد وزیر درپهلوی بقعه شیخ رضی الدین علی لالا واقع است ، چون کتیبه بالای قبراو طویل بود برای آنکه مقاله طویل نشود ازنقل آن دراینجا صرف نظر شد .

مزار حکیم سنائی (۱):

مزار حکیم سنائی علیه الرحمه که یکی ازبرجسته ترین عرفای اسلام ویکی اززبده ترین

---

(۱) اسم شریف اوبه اتفاق عامهٔ تذکره نویسان و بقول خودش مجدالدین بن آدم سنائی ومولدش شهرغزنین است . سنائی یك ازبزرگترین علمای عصرخود بوده ودر حکمت و فلسفه وشعر برهمه حق استادی داشت درعلوم ادبیه ازقبیل صرف ونحووعروض دارای مطالعات ومعلومات وسیع بود ودراشعارش رویهمرفته اقسام صنایع شعری یافت میشود . علم کلام را نکومیدانست ودراخبارواحادیث نبوی (ص) نیز معلومات کافی داشت . علاوه بر آن سنائی یکی ازاطبای بزرگ عصرخود هم محسوب میشد ودراین علم فوق العاده ماهر بود . چون در علم نجوم وستاره شناسی نیزمعلومات کافی داشت میتوان اورایکی ازعلمای نجوم نیز شمار کرد .

سنائی ازآن علمای جهان دیده است که مسافرت های زیاد کرده وتجربه های مفید حاصل کرده اند . ازجمله حکیم به مکهٔ معظمه وهرات وبلخ وغیره جاهای وطن گشت وگذار کرده وخاطره های خودرا درین مسافرتها به رشته نظم درآورده است . سنائی در عهدی پا بعرصهٔ وجود گذاشت که ازهرحیث غزنه بخود رونقی گرفته بود . حکیم قرار اکثریت آرأ بعصر سلطان ابراهیم بن سلطان مسعود غزنوی تولد یافته وبعضی هم مانند . صاحب مجمع الفصحا تولد اورادراواخرعهد سلطان محمود یمین الدوله تعین مینماید . عمر شاعری سنائی بدورهٔ پادشاهی مسعود بن ابراهیم غزنوی آغاز یافته وبه اواخر سلطنت بهرامشاه منتهی میگردد .

ازجمله شعرای معاصر اوچند شاعر ذیل رامیتوان نام برد : مختاری غزنوی ، سید حسن

(بقیه در صفحهٔ ۱۷۸)

شعرای مقتدردنیای شرق بشمار میرود ، درگوشه شمال غربی نهر موجوده غزنی در کنار جاده عمومی کابل ـ غزنی واقع است :

بقعه اصلی واولی مزار پاك سنائی که زیارتگاه تماماً ارباب علم است ، معلوم نیست که ازطرف که درکدام سنه بنا یافته است ، تنها ازوضع ساختمان وساده گی ارکان آن معلوم می شد که آنقدرازز مانه های دورترازمانیست ، (۱) درعصر امیر حبیب الله خان شهید بر بقعه قدیمی آن ترمیماتی بعمل آمده بود ولی ازآنجا که آن بناوترمیمات شایسته مقام بزرگواری آن حکیم دانشمند نبود درعصر فرخنده اعلیحضرت شهریارجوان ما المتوکل علی الله بتوجه مخصوص والاحضرت اشرف سردار محمدهاشم خان صدراعظم که ذوق مخصوص به حفظ آثار و افتخارات باستانی وطن دارند ، بقعه جدیدی با سبك فوق العاده قشنگ وزیبابنا گردیده است که ازهر حیث قابل توصیف میباشد .

درالواح قبر حکیم عبارات ذیل خوانده میشود .

۱ : ـ لوح که بصورت عمودي بالای قبر گذاشته شده :

هذا القبر الفقیر الی رحمة الله مجدد الدین اسنائی غفر الله له . درپایان این سنگ آیت الکرسی شریف نیز نقر شده است .

بناغلی خلیلی درکتاب حکیم سنائی خودراجع به لوح این سنگ میگوید که جنسیت ورسم الخط آن بسایر الواحیکه بدوره سنائی نوشته شده اند مشابهت دارد .

۲ : ـ درلوح دیگریکه برروی قبر خوابانیده است نوشته شده :

« العالم الفاضل شمس العارفین قطب المحققین طوطی شکرستان فصاحت بلبل بوستان بلاغت مظهر اسرار معانی بکریه مطلع انوار الفاظ فکریه یعنی مجدالدین سنائی خمس و عشر و ن وخمسمائه ۵۲۵ . »

« بقیه صفحهٔ گذشته »

غزنوی ، سید محمد غزنوی ، جبلی غرشستانی (غرجستانی) ، عمادی، بوحنیفه، اسکانی غزنوی سوزنی ، معزی ، ومسعودسعد سلمان . درسال وفات سنائی در بین تذکره نویسان ، مورخین اختلافاتی موجوداست بعضی آنرادر ۵۲۵ وبرخی درسنه ۵۷۶ وبعض دیگر درسنه ۵۹۰ می نویسد . ولی اغلب مدققین معاصر به اتفاق هم تاریخ وفات حکیم را درسنه ۵۴۵ تعین کرده اند . آثار سنائی رحمة الله علیه قرار ذیل است :

۱ ـ : حدیقه الحقیقت ، ۲ ـ سیر العباد ، ۳ ـ طریق التحقیق، ۴ ـ عقل نامه ۵ ـ عشق نامه ۶ ـ کارنامه بلخ ، ۷ ـ بهرام وبهروز .

(۱) صفحه ۷۱ حکیم سنائی مؤلفه بناغلی خلیلی افغان .

دراطراف همین لوح عبارات زیر مرقوم است :

«اللهم صل علی سیدنا ونبینا وحبیب ربنا وشفیع ذنوبنا وشفاء صدورنا وقرة اعیننا مولینا محمد وعلی ال محمد بلغ العلی بکماله کشف الدجی بجماله حسنت جمیع خصاله صلوا علیه وآله . الف الف تحیته والف الف سلام بعدد انفاس الانام وقطرات الغمام علی الدوام الی یوم القیام و صلی علی خیر خلقه ونور عرشه ومهبط وحیه و مظهر لطفه محمد علیه الصلواة والسلام سلام علی خیرالانام و سیدی حبیب الله العالمین محمد بشیر نذیر هاشمی مکرم عطوف رئوف من یسمی باحمد سلام علی تراب الذی اطهر جسمه فیاخیر سید و یا خیر مشهد»

باز شاغلی خلیلی در کتاب فوق الذکر خود در مورد سنه وفات سنائی میگوید : معلوم می شود که این لوح سنگ بسیار بعد از وفات حکیم تهیه شده است و از ین رو قابل اعتماد نمی باشد . زیرا اولا جنسیت این لوح سنگ با الواح مزارات آن دوره بکلی متباین است ثانیاً رسم الخط آن عیناً شبیه به رسم الخط همین زمانه ماست . ثالثاً براین سنگ بیت معروف گلستان سعدی (بلغ العلی بکماله) نوشته شده است و فاصله در بین سعدی و سنائی ۱۴۶ سال می باشد یعنی سعدی یکصدو چهل شش سال بعد تر از سنائی وفات یافته است . »

در میان بقعه حکیم سنائی قبر دیگری هم هست که مشهور به قبر پادشاه روم می باشد عبارت لوح این قبر قرار ذیل است :

« بسم الله الرحمن الرحیم شهد الله انه لا اله الا هو والملئکه و اولوا العلم قائماً بالقسط لا اله الا هو العزیز الحکیم ان الدین عند الله الاسلام هذاه الروضة المبارک کتبه رمضان بن یوسف غفر الله له ولجمیع امت محمد علیه السلام بتاریخ غره محرم سنه تسع و خمسمائة

در دیوار میان بقعه حکیم تخته سنگی منصوب است که دور آن نوشته شده :

« هذالمنبر الشیخ العزیز الشهید الزاهد ابامحمد ابوبکر البلخی رحمةالله علیه خدای عز و جل بر آن بنده رحمت کناد که عم حکیم را بدعا یاد آورد . » صاحب ریاض الالواح میگوید که این سنگ یکی ازاحجار منبر سنگی بوده که شاید عم حکیم سنائی ازبرای خواجه ابوبکر بلخی ساخته . مدفن خواجه ابو بکر در نزدیك روضه سلطان محمود کبیر بدامن کوه واقع است واکنون بزیارت خواجه بلغار اشتهار دارد .

لوح دیگری در بیرون بقعه حکیم علیه الرحمه موجود است که در آن نوشته شده :

« کل نفس ذائقته الموت الشیخ الجلیل مظفر الحسان العزیز بن السنائی . »

مزار خواجه ابوبکر بلغار :

قرار گفته صاحب ریاض الالواح وی از فرزندان حضرت صدیق رضی الله عنه ودر طریق معرفت صاحب تحقیق بوده است . پیوسته ابواب معارف برروی طالبان میکشوده و معاصر

باحکیم سنائی رحمة‌الله علیه وسلطان بهرام شاه غزنوی بوده است . مزار خواجه موصوف به مسافه تقریباً یك کروه بطرف شمال‌شهر موجوده غزنین دردامنه کوه واقع ومعروف بروضهٔ شیر است . ومنظرهٔ فوق العادهٔ قشنگی دارد باغ ، آلو و بادام در پای آن ترتیب یافته وآب جاری با شلاله های زیبا از کنارآن جریان دارد محمددارا شکوه صاحب سفینة الاولیا در بارهٔ آن چنین می‌نویسد :

« در غزنین بشرف زیارت هریك اولیای کرام رسیدم پرفیض‌تر از مزار خواجه بلغار علیه‌الرحمه ندیدم . »

مزار خواجه ابوبکر علیه‌الرحمه لوح سنگی ندارد لیکن در پهلوی قبر سنگ سفیدی موجود است که درآن نوشته شده : « بعون عنایات الهی وبه یمن دولت پادشاهی شاهنشاه ملك مرتبت‌فلك منزلت گردون بسطت کیوان رفعت بهرام صولت ، سرپنجه شیر شکارش مفتاح امن وامان ولمعه‌شمشیر آبدارش سرانجام اسباب نصرتر اضمان سنان‌جانستانش باملاءنصرمن‌الله زبان تیزو پرچم لوای کشور کشایش بنسایم فتح ودولت آویز عدل کاملش کافل‌تمهیدمبانی دین ودولت وحزم شاملش ضامن تشید قواعد ملك‌وملت المویدبالمجاهدات ابوالغازی ابو الفتح جلال‌الدین محمداکبر پادشاه غازی خلدالله تعالی ملکه ابداً طالب بهبود جلال‌الدین محمود ساعی تعمیر این بقعهٔ خیر شد . فی شهور سنه اربع وستین وستمائه . بیت :

این منزل دل کشای گردون قسمت کز نور وصفا آمده رشك جنت
بر لوح زمانه از پی تاریخش بنوشته فلك منزل کیوان رفعت

ازعبارات فوق معلوم میشود که درعهد جلال الدین پادشاه هند درسنه ۹۶۴ بسعی‌واهتمام جلال الدین محمود که یکی ازامرای اوبوده بقعه تعمیرودرآن لوح سنگ فوق‌الذکرمنصوب بوده است . ولی امروز بر روی مزارشریفه خواجه بلغار کدام بقعه وگنبدی موجود نیست . امیرحبیب الله خان‌شهیداین بقعه راهم زیارت کرده بردروازهٔ آن‌دستخط فرموده اند وترمیماتی راهم امرداده اند .

بقعه شریفه علی لالا :

صاحب‌ریاض الالواح دربارهٔ شیخ رضی الدین علی لالامینویسد : « وی پسرشیخ سعید است وشیخ سعید پسر عم حکیم سنائی است وشیخ رضی الدین علی لالا از جمله مشایخ کبار است واوبملازمت شیخ نجم الدین کبری وبسیاری از بزرگان رسیده درنفحات مسطور است که ازیکصدو بیست وچهار شیخ کامل خرقه داشته وبعدازوفات وی یکصدو سیزده خرقه باقی مانده وهم درهندوستان رفته بصحبت‌ابوالرضاء رتن‌مشرف شده . . . وآن شیخ بزرگوار درسیم ماه ربیع الاول سنه ۶۴۲ درغزنین وفات نمودند . این رباعی ازمنظومات ایشان است :

هم جان بهزار دل گرفتار تو هست | هم دل بهزار جان خریدار تو هست
اندر طلبت نه خواب دارد نه قرار | آنکس که در آرزوی دیدار تو هست

بناغلی نزیهی در سالنامهٔ سال ۱۳۱۵ درباب علی لالا چنین می نویسد: «دیگر از عرفای قرن هفتم هجری که هم شاعر بوده، رضی الدین علی بن سعید معروف بعلی لالای غزنوی است که دولتشاه مرحوم علی قلی خان داغستانی در ریاض الشعرا اورا عمزاده عارف شهیر حکیم سنائی غزنوی نوشته اند. ومیگویند که پدر او همراه حکیم عزیمت کعبه کرد ودرعرض راه درخسروشهر از اعمال جوین متأهل گشته وعلی لالا هم درانجا تولد یافت مشارالیه ازاجله عرفا ومتصوفین عصر مغل وازمریدان شیخ نجم الدین است در شعر نیز طبعی موزون وقریحه توانائی داشتها کثر به سبك خواجه عبدالله انصاری هروی رباعیات میسروده است که برعلاوه مزایای شعراز چاشنی تصوف نیز بی بهره نبوده است. وفاتش بروایتی بسال ۶۴۳ وبروایتی درسنه ۶۴۲ باتفاق پیوسته ...»

بقعه شریفه علی لالا قدس سره درطرف شمال شرقی شهرغزنین تقریباً به فاصله یك کروه به قرب بقعه سلطان ابراهیم غزنوی واقع است.

مزارسید حسن:

مولانا سید حسن یکی از اجله شعرای غزنی و معاصر باسنائی و بهرام شاه بوده است نام وکنیت او را سیداشرف الدین حسن بن محمد ناصر حسینی خوانده اند. سید حسن هم ازسلجوقیان وهم ازغزنویان مدح نموده وازقراین بایدتسلط غوریهارا درغزنی دیده باشد. (۱) وی در میان مردمان هم عصر خود درسوخ و اعتبار زیاد حاصل کرده بود. فریضه سفرحج را بجا آورده وبقول بعضی ها درحدود جوین وفات یافته (۵۶۵) ونعش اورابه غزنه آوردند.

مزارسید حسن دربیرون شهر بجانب شرق متصل به سرك عمومی واقع است. و درعهد امیرحبیب الله خان شهید به آن ترمیماتی بعمل آوردند.

خاتمه

نوت:

درخاتمه این مقاله باید خاطرنشان نمود که گفتنی های زیادی درباب آبدات، مزارات وعمارات تاریخی غزنه باقی مانده ودراینجانسبت به کثرت مقالات ومضامین سالنامه فعلاازآنها صرف نظر شد. وهم باید نویسنده مراتب امتنان خودرا ازمدیریت موزه کابل که نسخهٔ قلمی ریاض الالواح خودرا جهت استفاده به اوعاریت داده بود ابرازنماید زیرادرنگارش این مقاله ومخصوصاً درقسمت متن کتیبه های الواح از کتاب موصوف استفاده شایانی شده است.

---

(۱) حکیم سنائی مؤلفه بناغلی خلیلی افغان

نکتهٔ چند در گرامر

و لغت پښتو

بناغلی گـل پاچا « الفت »

زبانها در تقسیم اولین خود به دو دسته تقسیم میشوند: زبان باقاعده و زبان بیقاعده ـ زبانهای بیقاعده عبارت از همان الفاظ و کلماتی است که حالا نیز در بعضی مناطق دنیا در بین... به آن تکلم میشود و بمنزلهٔ همان رموز واشاراتی است که در ازمنه خیلی قدیم انسانها از ذهنیت محدود و قلب سادهٔ خویش بواسطهٔ آن ترجمانی میکردند اینچنین زبانها تاحال در قالب قواعد و قوانین نیامده و در قطار زبانهای زنده و مکمل دنیا شمرده نمیشوند .

. زبانهای باقاعده السنه ایست که از خود گرامر مکمل داشته و در تحت نظام قانونی و اصول گرامری از ان کار گرفته میشود ـ اینچنین زبانها طبعاً دارای وسعت ، قدامت و عمومیت میباشند .

زبانهای با قاعده نیز باعتبار قواعد و قوانین موضوعهٔ خویش باهم تفاوت دارند که برخی را باید دارای گرامر مکمل وبعضی را غیرمکمل بگوئیم زیرا گرامر هر زبان مطابق استعداد و دارائی همان زبان بوده که در چوکات زبان دیگر راست نمیاید و مجبور میشویم که در حین تدوین گرامر یك زبان خصوصیت و نبض خود همان زبانرا در نظر بگیریم نه اینکه به تکلف یك زبانرا در قید تشکیل کدام زبان دیگر بیاریم ـ زیرا زبان هرقوم مولود احساس و شعور تصور و تفکر ، تعقل و تخیل همان قوم است و مثلیکه هر قوم در قسمت های فوق از دیگران امتیاز دارد طبعاً زبان هر قوم نیز از دیگر زبانها امتیاز پیدا میکند که اگرما این امتیاز را مراعات نه نمائیم و زبان خود را در قالب زبان دیگری می ریزیم حتماً مزایا و محاسن ان از دست میرود و اصل آن عوض میشود و علاوه برینکه این کاربنقص و ضرر ما تمام میگردد مارا از امکان سهل به اشکال می برد .

در همین موضوع روزی با یکی از فضلای بزرگ و مبرز وطن صحبت داشتم و پرسیدم که ایا ما میتوانیم در تقسیمات گرامری خویش اصطلاحات عربی را تعقیب نمائیم و جمله را به فعلیه و اسمیه تقسیم کنیم انها در جواب من فرمودند که این تقسیم را در صورتی میتوانید قبول کنید که در جمله هاي اسمی کلمات و ، دی ـ اورده نشود زیرا این کلمات که معنی

فعلی را داراست در جمله های اسمی عربی وجود ندارد و شاید بهمین کیف مقدر و منوی هم نباشد .

لذا خیلی ضروراست که در حین تدوین گرامر استعداد زبان خویش را در نظر گرفت یلی ما باید استعداد و توانائی زبان خویش را کشف نمائیم زبان ما هر قدر مستعد و مکمل است بهمان اندازه عمومیت و قدامت زبان ، قوت ونیروی فکری و عقلی ما ثابت میشود اگر زبان ما بلحاظ استعداد یك زبان مکمل و وسیع است طبیعی است که تکامل یك زبان زمانهٔ خیلی طولانی و دور ودراز بکار دارد که اگر ما عمر یك زبانرا به عمر اشخاص مقایسه نمائیم وتکامل انرا باین مقیاس می سنجیم باید قرنها را بحساب روز ها در شمار بگیریم وبگوئیم که زبان پښتو بهمین حساب یك زبان بزرگ و مکمل دنیا است ـ لذا تا حدیکه میتوانیم زبان پښتو را بلحاظ استعداد گرامری و لغوی از نظر میگذرانیم و بخوانندگان محترم خاطر نشان مینمائیم که ما درین مقاله چند نمونهٔ را از وسعت و استعداد این زبان نشان میدهیم نه اینکه حق این موضوع را ادا مینمائیم زیرا این امر باندازهٔ مشکل است که از توان و اقتدار یك نفر مقاله نویس بمراتب بلند است و این موضوع اقلا آنقدر وقت بکار دارد که برای یك مؤلف ضرور است لذا قارئین محترم درینمورد ازما آنقدر توقع داشته باشند که حدود مقاله نویسی اجازه میدهد . بنده ازروی تحقیق وتتبع خیلی کمی که درین زبان دارم گفته میتوانم که پښتو بلحاظ استعداد گرامری ولغوی بطور عمومی و مجموعی با زبانهای زنده ومترقی دنیا برابروازبرخی بیشتراست دربعضی قسمتها اگر زبان‌ما اندکی قصور داشته باشد بالضروردرقسمت‌های دیگر تلافی آن شده خواهد بود اینك راجع به استعداد وبعضی امتیازات این زبان صحبت مینمائیم .

استعداد گرامری :

هنگامیکه درقسمت گرامری استعداد این زبانرا درنظر میگیریم ودرمصادر آن غور مینمائیم می بینیم که مصادر پښتو مثل دگر زبانهاتنها به لازمی ومتعدی تقسیم نمیشود بلکه یك نوع مصادر دیگر نیزموجوداست که دربین لازمی ومتعدی یك قسم دیگر رانیز بمامعرفی مینماید : مثل ځنګل ځنګول ، ځنګېدل ـ ځنګول ، ځنګول ، ځنګېدل ـ لمبل ، لمبول ، لمبېدل . . . . درین قسم افعال زبان پښتو دارای سه مصدراست که یکی ازان متعدی ودوی‌دیگر لازمی گفته میشوند مگر درلازمی بودن خویش بلحاظ لفظ ومعنی ازهم خیلی تفاوت دارند زیرا مفهوم ځنګل به اختیار وارادهٔ خویش گازخوردن‌است مگر درمفهوم ځنګېدل عدم اختیاروارادہ معتبراست و شخصیکه بدون‌اراده بحرکت بادگاز میخورد به کلمهٔ ځنګېدل ازان تعبیرمیشود لذا باید یکی را لازمی اختیاری ودیگریرا غیراختیاری بنامیم وځنګول را مصدرمتعدی بگوئیم .

درپښتو یك نوع کلمات دیگری نیز وجود دارد که بعضیها آنرا کلمات ربط وبعضی معاون فعل میگویند مثل : و ، دی ، شته ـ که درفارسی بعوض آن ، بود ، است ، مستعمل است ودرعربی بعوض آن کان ، یکون موجود است وبنام افعال ناقصه یادشده ـ این کلمات برای اثبات وجود استعمال میشود مگر چیزیکه دراینجا استعداد پښتورا ظاهر میسازد اینست که درپښتو ، دی ـ برای اثبات ذات یك چیز وبرای اثبات صفات آن یکسان استعمال میشود مثلا میگوئیم : احمد دی ـ احمد ملادی ـ وکلمهٔ (شته) تنها برای اثبات ذات می آید ازهمین جهت (احمدشته) گفته میشود واحمد ملاشته گفته نمیشود ـ هکذا کلمهٔ شو ، وشو ـ که هردوی آن درفارسی بکلمهٔ شد ترجمه میشود یکی ازان فعل ناقص است که به اصطلاح عربی اسم وخبر میخواهد مثل : احمد و یده شو ودیگران فعل تام است که تنها به فاعل تمام میشود وبدیگر اسم ضرورت نمیافتد مثل : کار وشو که این دو کلمه رانیز به اثبات ذات وصفت تفریق کرده میتوانیم زیرا هنگامیکه ما تنها راجع به شدن کار اطلاع میدهیم میگوئیم (کار وشو) وحینیکه ازخراب شدن ویاخوب شدن یك کار حکایه میکنیم میگوئیم : کارخراب شو ـ کارښه شو . وهمچنین اگر میخواهیم از پیدا شدن یك طفل اخبار نمائیم میگوئیم (داحمد ځوی وشو) مگر درصورتیکه از کلان شدن پسر احمد صحبت مینمائیم ضرور میگوئیم (داحمد ځوی لوی شو) یعنی (شو) را درموقع اثبات صفت (لوی) میگوئیم و (وشو) رادرحین اثبات تولد اومیگوئیم .

در پښتو ضمایر نیز نسبت به بعضی زبانها زیاد است که از استعداد کامل این زبان نمایندگی می نماید زیرا در مقابل هشت ضمیر فارسی که عبارت از کلمات ذیل است : من ، ما ، تو ، شما ، این ، اینها ، آن ، آنها در پښتو چهارده کلمه موجود است وآن اینست : زه ، زما ، ته ، تا ، مونږ ، تاسې ، دی ، ده ، دا ، دې ، دوی ، هغه ، هغې هغوی ـ درین جمله گرچه بعضی کلمات باعتبار اشخاص فرق نمیکند وهردوضمیر که یکی زه ودیگری (ما) است بیك شخص یعنی متکلم عاید است مگر باعتبار وصف وحال متکلم فرق میکند وهنگامیکه متکلم فاعل ماضی متعدی واقع میشود درانصورت ضمیر (ما) استعمال میشود و (زه) درحالت مفعولی گفته میشود پس این قسم تکرار درجملهٔ زواید نمیاید بل برتکمیل زبان دلالت میکند لذا ضمایر پښتو گرچه نسبت بعربی بلحاظ اینکه برای تسنیه ضمیر مستقل موجود نیست ناقص بنظر میآید بازهم در اصل تعداد نسبت به عربی تفوق وبرتری داردزیرا تعداد مجموعی ضمایر عربی به ۱۲ می رسد . پښتو بلحاظ تذکیر وتانیث نیزاز زبانهای وسیع وخیلی مستعد است که نسبت به بعضی زبانها خیلی برتری دارد . زیرامسئلهٔ تذکیر وتانیث گرچه ظاهراً بسیط بنظر میآید مگر درصورتیکه درین موضوع داخل میشویم می بینیم که دروسعت زبان رول مهمی را بازی نموده واز افعال و صفات مشتقی وغیر مشتقی گرفته تااسمای معنی واسمای جامد واعلام جمیع کلمات جمع ومفرد را تقریباً مضاعف گردانیده است .

اینچنین ممیزات علاوه برین که بروسعت واستعداد کامل این زبان دلالت مینماید این رانیز ثابت میکند که پښتو علاوه ازان که یك زبان باقاعده است درباقاعده بودن خود نسبت به بعضی زبانها برتری هم دارد .

درپښتو اقسام جمع نیز خیلی زیاداست که بعضی ازان اغلباً برای ذی روح وبرخی برای غیرذی روح میاید واین فرقی است که علاوه برفرق تذکیر وتانیث در صیغه های جمع پښتو دیده میشود وثابت مینماید که پښتودر تشکیل گرامری خوداز کمال وسعت واستعداد کار گرفته است و بهمین سبب که در پښتو اینچنین فرقها در نظر گرفته شده بعضی مصادر بامشتقات خویش در پښتو دیده میشود که در بعضی زبانها آنرا یافته نمیتوانیم مثلاً بعوض بردن وآوردن در پښتو چهار مصدر است: وړل ، بیول ، راوړل ، راوستل - که دوی آن برای بردن وآوردن آن قبیل چیزها استعمال میشود که بذریعهٔ تحمیل صورت میگیرد ودوی دیگر آن برای حیوانات وچیزهای استعمال میشود که بدون تحمیل برده وآورده میشود مثل موتر وغیره .

درپښتو بعضی علامات الحاقیه نیزموجود است که دراخر اسم زیاده میشودوآنرا از اسم بودن بطرف صفت بودن میکشاند مثل : توره ، توریالی - خیری ، خیرن - پخوا ، پخوانی - بنگړی ، بنگړیوال - کور ، کوربه - کابل - کابلی - زیم ، زیمناك - غم ، غمجن - دروغ ، دروغژن - ساړه سړیچن - غوږ ، غوږبیخی - اوبه - اوبلن - ازره - ازرکی - این علامات گرچه بعضی ازانها عمومیت وشمول نخواهد داشت مگر با آن نسبت به اکثر زبانها برتری داردومیتوانیم که خواص هریکی را شناخته ودر ساختن اسمای صفتی تحت اصول وقوانین ازان کار بگیریم . بالعکس این علامات بعضی علامات دیگری هم هست که اسمای صفتی رااسمای معانی میسازد مثل : ښکلی ، ښکلیتوب - روغ ، روغتیا - زوړ ، زړښت - پښتو ن ، پښتنو اله - سو ر ، سو روالی - هو ښیار ، هوښیا ری - وړور ، وړو ر گلو ی - بیل ، بیلتو ن - خپل ، خپلو ی میلمه - میلمستیا - درین علامات نیز پښتو نسبت به بعضی زبانهای باقاعده وزندهٔ دنیا تفوق وبرتری دارد - خوانندگان محترم ما ازین قبیل چیزها فهمیده میتوانند که پښتو ازباقاعده ترین زبانهای دنیا است و بلحاظ استعداد ، گرامر مکمل وقوانین منظمی را دارا ست وبطور یقین ثابت میشود که این زبان نظر به تشکیلات وسیع خویش زبانی است که پوره تکامل نموده واین تکامل قدامت خیلی زیاد را مستلزم است - اگر کسی باین موضوع علاقهٔ بیشتری داشته باشد و میخواهد مفصلاً ازاستعداد زبان خویش اطلاع حاصل نماید لطفاً به گرامر های پښتو گرچه خیلی ابتدائی است مراجعه نماید .

استعداد لغوی :

راجع به استعداد گرامری پښتو بطور اختصار واشاره بحث نمودیم حالا می خواهیم راجع به استعداد لغوی آن نیز چیزی بگوئیم وبه بینیم که زبان ما درین ناحیه چه مزیتها دارد .

اولاً باید خاطر نشان نمائیم که بحث ما درینمورد دران قبیل لغات نیست که نامهای حیوانات ونباتات مخصوصی این مملکت را تشکیل میدهد زیرا اینچنین لغات مولود محیط طبیعی وجغرافیوی بوده ودر ممالك ومناطق خیلی تفاوت پیدامیکند وطبیعی است چیزیکه دریك مملکت وجود ندارد بنام آن هم ضرورتی نیست ومانمی‌توانیم یك‌زبانرا به نداشتن این‌قسم لغات فقیر وبی استعداد بگوئیم لذا میخواهیم استعداد لغوی پښتو را ازلغاتی در یابیم که نسبت به محیط طبیعی دخالت. محیط ذهنی وعقلی دران بیشتر باشد ودر هرجا به آن ضرورت حس شود مثل مصدر ویشتل ومصدر ختل که حالا بنابر ضرورت بزدن وبرامدن ازان تعبیر مینمائیم نه اینکه معنی آنرا بااین دوکلمه پوره افاده میکنیم زیرا درپښتو بعوض این دوکلمه دومصدر دیگر وجود دارد که وهل وتل است واین‌دومصدر یعنی ویشتل وختل مصادری است که درعربی بعوض آن مصدر (رمی) و(صعود) یا(طلوع) موجود است - همچنان مصدر راوستل وبیول که ضرورتاً از معنی آن به کلمهٔ بردن واوردن تعبیر مینمائیم حالانکه در پښتو بعوض بردن وآوردن وړل ، راوړل گفته می‌شود وبعوض راوستل وبیول در فارسی وعربی کدام کلمه نداریم - هکذا کلمهٔ ځلمی وځلمیتوب نسبت به کلمهٔ جوان وجوانی خصوصیتی دارد که در اثر آن بجز ازانسان بدیگری اطلاق نمی‌شود مثلاً مایك اسپ‌راځوان که بمعنی جوان است گفته می توانیم مگر ځلمی گفته نمی‌توانیم از ین معلوم می شود که در زبان پښتو فرق ذوی العقول وغیر ذوی‌العقول نیز مراعات شده است وازهمین جهت ما یك حیوان خورد را (ووړ) یا (کوچنی) گفته میتوانیم مگر اطلاق کشررا به‌آن کرده نمی توانیم - زیرا کلمهٔ کشر علاوه ازان که از کلمهٔ ووړ خصوصیت‌دارد وباعتبارسن ورتبه اطلاق میشود و کلمه‌ووړ باعتبار جسامت، سن ورتبه یکسان استعمال‌میشود، درکلمهٔ کشر امتیاز وخصوصیت دیگری نیز هست که تنها بانسان اختصاص یافته وبرای حیوانات استعمال نمی‌شود .

همچنین کلمهٔ مشر ومشرتوب ازکلمهٔ لوی ولویوالی که بمعنی کلان وکلانی‌است عیناً همین فرق را داراست که درکشر وکشرتوب توضیح شده ،

درپښتو کلمهٔ لور نیز در مفهوم خود خصوصیتی دارد که نظر به آن نمی توانیم به کلمهٔ دختر که معنی جلۍ‌را افاده می‌نماید آنرا ترجمه کنیم زیرا کلمه لوروجلۍ‌عیناً همان فرق را داراست که دربین پسروبچه درفارسی موجود است ویادر بین ځوی وهلك در پښتو دیده می‌شود یعنی درکلمهٔ لور نسبت ومنسوبیت به پدر ملحوظ ومعتبر است ودرکلمه جلۍ هیچ قسم منسوبیت‌نیست ازهمین‌جهت ماميگوئیم داجلۍ‌داحمد لورده مگرنمیگوئیم دالورداحمد جلۍ ده .

اگرما درالفاظ وکلمات پښتو خوب دقیق شویم وباریکیهای این زبانرا از عینك دقت وتعمق بنگریم می بینیم که در وضع لغات پښتو از کمال دقت کار گرفته شده وهمان فرقهای باریکیکه در مفهومات ومعانی متقاربه ومشابه موجود است درالفاظ نیزرعایت شده. اینچنین تدقیقات ثابت مینماید که سویه ذهنی و فکری این قوم بکدام

اندازه قوی وموشگاف بوده ودرالفاظ وکلمات پښتوتا کدام اندازه از موشگافی کار گرفته شده است به بینید کلمهٔ څیز ولواړ که از هردوی آن به کلمهٔ در شت تعبیر میشود از هم چه قدر تفاوت دارد که در حین استعمال واضح و علانیه دیده میشود مثلاً ما گفته میتوانیم داتیزه څیزه ده مگر گفته نمیتوانیم داتیزه لواړه ده - دربعضی موارد مثل اوړه هردو کلمه استعمال شده میتواند وگفته میشود: دا اوړه څیزه یالواړدی .

ازین دوقبیل استعمال ثابت میشود که دربین این دوکلمه باصطلاح منطقی عموم و خصوص من وجه موجود است . همچنین کلمهٔ پوست وخوږین که ازروی ضرورت هردوی آنرا به کلمهٔ نرم ترجمه مینمائیم ودرنرمی پوست وخوږین خیلی تفاوت موجود است که باید درالفاظ وکلمات رعایت شود مثلیکه درپښتو شده وبعوض پوست لاس ، خوږین لاس گفته نمیشود .

کلمه راسره ، راځخه که دربعضی موارد یکی بجای دیگری استعمال میشود وقتیکه نبض این دوکلمه را خوب می بینیم معلوم میشود که در مفهوم راځخه معنی مالکیت غالب است ودرمعنی راسره مفهوم معیت بارزتر است ازهمین جهت اگر گفته شوداحمد راځخه و وغرض معیت وتصاحب احمدباشد البته این جمله اگرغلط نباشد مسلم است که جمله فصیح و بلیغ نیست .

همچنین مصدر گڼل وانګیرل که بمصدر پنداشتن ازان تعبیرمیشود در بین آن یك فرق خفی موجود است که درین تعبیر از دست میرود زیرا انګیرل پنداشتن نقص وضرر رامیگویند وگڼل عامتر است که برای پنداشتن خیروشر ، نفع وضررهردو استعمال میشود- علاوه برین درمفهوم گڼل یك نوع تعمیم دیگری هم هست که انګیرل درجمیع موارد بعوض آن استعمال شده نمیتواند مثلاً گفته نمیشود ،زه داخبره ښه یابده انګیرم - اگر ماسلسلهٔ این قبیل مزیتهای پښتو را تعقیب نمائیم درلغات این زبان استعداد ووسعت زیاد را مشاهده میکنیم به بینید بعوض کلمهٔ شاخ درپښتو دوکلمه موجود است که یکی ښکرودیگری منډه است که برای شاخ درخت تخصیص یافته وهیچگاه برای شاخ حیوان استعمال نمیشود مثلیکه ښکر بعوض منډه گفته نمیشود - درپښتو کلمهٔ گرم وپړنیز ازهمین قبیل کلمات است که دربین خود یکی از دیگری امتیاز دارد مگرما لا ضرورتاً ازهردوی آن به کلمهٔ ملامت تعبیرمینمائیم نه اینکه هردوی آن مرادف یك دیگر است ویکی بادیگری پوره تطبیق میشود زیرا کسیکه به نبض زبان پوره آشنا است میداند که پړ بران شخص مقصر وملامت اطلاق میشود که قصوراوبدلایل و براهین بثبوت رسیده باشد وشخصیکه مقصریت اوهنوز بعلانیت نرسیده گرم گفته میشود ازهمین جهت میگوئیم احمد په محمود پړه واچوله مگر هیچگاه گفته نمیشود گرمه ئی پری واچوله - وقتیکه ما دراینچنین کیفیات لغوی غور وتعمق مینمائیم واضح میگردد که پښتو بلحاظ استعداد گرامری ولغوی خویش ازالسنهٔ خیلی مقتدر ومعظم دنیابوده که عظمت وبزرگی خودرابرای کنجکاوان محققین بصورة واضح وبارز نشان میدهد واینقدربزرگی یك زبان طبعاً قدامت اینزبانرا استلزام مینماید .

مزایای بدیعی پشتو

بناغلی عبدالرؤف « بینوا »

یك قسمت مزایای بدیعی پښتو (صنائع لفظی) در سالنامهٔ ۱۳۱۹ عرض شد و قسمت دیگر آن (صنائع معنوی) که در این سالنامه بدرج آن وعده داده بودم ، این است تا جائیکه به تطبیق آن موفق گشته ام بحضور قارئین تقدیم است .

صنائع معنوی

تشبیهات - استعاره -- ایهام - متضاد - مراعات النظیر - براعت استهلال ، حسن طلب حسن تعلیل ، حسن مطلع ، حسن مقطع ، اغراق - اعداد - تنسیق الصفات - التفات - حشو تجاهل العارف - قلب مطلب - مدح شبیه به ذم - ارسال المثل - ارسال المثلین - سوال و جواب رجوع - زشت و زیبا

❀ ❀ ❀

تشبیهات

تشبیه مانند کردن چیزی به چیزی و این صنعت بقدری طبیعی است که در تمام السنه دیده می شود - اقسام تشبیه زیاد است مگر معروف و معمولتر آن هفت قسم اند .

۱ : - تشبیه مطلق : که اصلا شرط وقیدی ندارد فقط تشبیه یك چیز بچیزی دیگر یست

د امید غوټۍ می وا ړه شگفته سی
چه دی و وینم پر ما لکه صبا یې
(خوشحال)

۲ : - تشبیه مشروط : - که مقید بقیدی و مشروط بشرطی باشد .

مثال :

مخ که دی گلشن دی یا څراغ دی یا سور گل
زه باندی بو را یم یا پتنگ یم یا بلبل
(پیر محمد)

اینجا شرط وجود دارد میگوید :
اگر رویت گلشن است من بوراوا گر چراغست من پروانه واگر گل است من بلبل ویم۔
حرف (اگر) در پارسی و (که) در پښتو حرف شرط است .

۳ : ۔ تشبیه تفضیل : ۔ که چیزی را بچیزی تشبیه کرده بعد میگوید چنین نیست مشبه از مشبه به بالا تر است و افضلیت مشبه به را ظاهر سازد .
مثال :

چه مخ و ته دی گورم لکه نمر هسی ځلیږی
قربان دی تر جمال شم په معنا تر نمر ه غښ یې
(خوشحال)

شاعر یکدفعه معشوق را با افتاب تشبیه کرده در مصرع دوم پس تفضیل اورا بر آفتاب ظاهر می سازد .

٤ : ۔ تشبیه تسویت : ۔ که گوینده صفت خویش را با صفت مطلوب مساوی نماید چنانچه گوید :
لکه څنګه چه دی ستا پر مخ پریشانی هسی شان می د خاطر پریشانی ده
(گل محمد)

٥ : ۔ تشبیه اضمار : درضمیر گرفتن تشبیه و اظهار نکردن آن را تشبیه اضمار گوید .
مثلا :

محبوبا پر پا لنگ را وښته په خوب کښ
که هوسی وه د بهار پر گلو ر غښته
(پیر محمد)

یا مثلا :
تبسم ئې له د شنا مه سره خوندکا قدر زیات لری ترخه چه شی شراب
(حنان)

٦ : ۔ تشبیه کنایه : که ادات تشبیه را انداخته و از مشبه بلفظ مشبه به کنایه شود .
مثلا :

سپینی مرغاری د گلاب پر گل بهیږی روغ زده می غوښیږی چه اوریږی له نرگسه
(عبد العظیم)

در ین بیت مرغلری و گلاب و نرگس ذکر یافته که مرغلری کنایه از اشك و گلاب کنایه از روی و نرگس کنایه از چشم است .

۷ : ۔ تشبیه عکس : ۔ که دوچیز را گرفته این را با آن و آن را با این تشبیه کنند .

مثال :

پر سارا لکه مجنون شوم ـ ستاد مینې لیو نی
مجنون ما غوندې مینو ، فریادي و ، لکه نی

تشبیه به اعتبار طرفین :

۱ : ـ تشبیه مفرد به مفرد .

مثال :

در په غوږ کښې دمهرو یوهسې زیب کا   لکه بر ښنې په سحار کښې ستاره
(حنان)

در مفرد وستاره هم مفرد است .

۲ : ـ تشبیه مرکب به مرکب .

مثال :

سره لبان دې په خندا کښې هسې زیب کا   لکه ګل چه په ګلزار کښې وغوړېږي
(عبدالعظیم)

لبان سرخ وحال ترکیبی خنده مشبه ګل وحال ترکیبی شګفتن مشبه به است .

۳ : ـ تشبیه متعدد بامتعدد ازقسم مفروق :

مثال :

خوله غنچه سترګې نرګس زلفې سنبل دې   خط ریحان دې څه ګلزار په لاس را کښېوت
(حنان)

مقصد ازتشبیه متذکره این است که دریك بیت چندمشبه وچند مشبه به به ترتیب آورده شود،

٤ : ـ تشبیه متعدد بامتعدد ازقسم ملفوف .

مثال :

داخه زلفې څه رخسار او څه ذقن دی   څه سنبل او څه ګلاب څه نسترن دی
(حنان)

دریك مصرع مشبه متعدد ودر دیگر مشبه به متعدد تذکار یافته .

٥ : ـ تشبیه واحد بامتعدد .

مثال :

زه خو جوهري یاشین طوطي یامې پرستیم   لب که دې یاقوت دې یاشکري دې یامل
(پیر محمد)

لب مفرد یاقوت ، شکر ، مل متعدد است .

یا این :

دا خـه مـخ د ی منـو ر	چه هم شمس دی هم قمر
دا خه زلفی دی مشکینی	چه‌هم مشك دی هم عنبر
داخه سترگی دی قاتلی	چه‌هم سیف‌دی هم‌خنجر

(رحمان بابا)

دیگر :

دا خه مـخ دی ښا ئسته	چه هم لمر دی هم ډیوه
داخه شونډی دی شیرینی	چه هم می دی هم پیاله

(گـل‌محمد)

٦ : ـ تشبیه متعدد باواحد . مثال :

نه دی پوزه ، سترگی ، غوزدکم شناسو په معنی کښی یودیوال سوری سوری دی

(رحمان بابا)

پوزه ، سترگی ، غوز متعدد ودیوال واحد است .

۷ : ـ تشبیه غیر محسوس بامحسوس .

مثلاً :

دریا عمل می طوق شو را په غاړه لکه خپور شی په جگړه د ستار دچا

(شمس الدین)

عمل غیر محسوس ودستار محسوس است .

۸ : ـ تشبیه محسوس باغیر محسوس .

یار پرجستجوی زما هسی خندا که لکه خاندی پر تدبیر باندی تقدیر

(شمس الدین)

یار محسوس وتقدیر غیر محسوس است .

۹ : ـ تشبیه محسوس بامحسوس .

مثال :

زړه می بـې دیار له مخه مدا ر نه کا عندلیب غوندی بې گلو قرار نه کا

(شمس‌الدین)

زړه وعندلیب هردو محسوس اند .

۱۰ : ـ تشبیه معقول بامحسوس .

مثال :

د گلرخو په هوس شپې رونو مه   آموخته لکه شبنم په دا شبخون یم
(شمس الدین)

شبنم محسوس وشاعر معقول است .

ادات تشبیه :

ادات تشبیه چند قسم اند ، بعضی حروف برخی اسما ودیگر افعال اند .

حروف :

مانندیکه درعربی (کاف) و (کان) ودر فارسی (چو ، چون، همچو) است در پښتو حروف ذیل وجود دارد .

لکه ـ غوندی ـ دود ـ هسی ـ ورته

مثال حرف لکه :

گوندی بخت می ددلبر د زلفو ز منځ کا   که فلك تو کړي تو کړي لکه شمشاد کړم
(عبدالقادر خان)

مثال حرف غوندی .

که زما په مرگ دی زړه دی تېغ راواخله   دقصاب غوندی می بند په بند جلا کړه
(خوشحال)

دیگر :

که مو عمر د چمن تر گلو کم دی   دلاله غوندی سور مخ دزړه په داغ یو
(عبدالقادر)

مثال حرف دود :

د غنچې په دود می ځوړند سر نیولی   لاس می واخست ددنیاله سودوزیان بیا
(عبدالعظیم)

مثال حرف هسی :

داغزل چه په پښتو ژبه بیان عبدالقادر کړه   دروغجن یم که بې خانه وائی بل یو پښتون هسی
(عبدالقادر)

حرف ورته :ـ البته این حرف درادبیات خواهد بود ، مگر بنظر من نخورده لذا برای مثال یك محاوره را انتخاب میکنم .

« ستاقلم زما قلم ته ورته دی »

اسماء :

طوریکه درعربی (نحو، شبه ، مشابه ، مماثل) ودر فارسی(مانند،همتا،سان)وجود دارد ، درپښتو (شان ـ څېر ـ سیال ـ وغیره) است .

مثال حرف شان :

دستې په شان به سوځم سر تر پایه — چه تازه می کړو خپل ځان وته ‌یر ان بیا

(عبدالعظیم)

مثال حرف څېر :

وېراندنی هم ځوله ـ ستا په‌څېر سړی وه — ته هم یا خه دهغو به څېر همت کړه

(رحمان بابا)

مثال حرف سیال :

نمر له تا نه منور ره شو دا له نمره — څوك به میاشت کاستاله مخه سره سیاله

(عبدالقادر)

افعال :

به عوض (تماثل ، تشابه ، یحکی ، یضاهی) عربی و(گویی ، پنداری) پارسی درپښتو افعال ذیل‌وجود دارد :

(ته‌وا ـ ته‌به‌وایې ـ ته‌چه‌وایی ـ تابه ویل وغیره)

مثال ته‌وا :

را مو نه وړه دېر دوله کوره گټه — یو دیل له جیبې کاږو ته وا غله یو

(مخلص)

مثال ته به وایې :

ته به وایې پر گلانو شبنم پر پووت — چه‌له قهره ئې خولې شی رخسارونه

(عبدالقادر)

مثال‌ته چه‌وایې :

زلمی‌داسی توری وهی ته‌چه‌وایې اکبرخان راژوندی سوی‌دی ـ

مثال‌تا به ویل :

زلمی‌به جنگ که‌داسی مړانه ښکاره کړه تابه‌ویل زمری دی ـ

استعاره

استعاره درلغت بعاریه خواستن چیزی‌است از کسی‌ودر اصطلاح استعمال‌لفظی درغیر معنی حقیقی است .

مثال :

زړه‌یې له غیرته په کوګل دننه دو دشی
زمنځ چه‌دی بې‌فهمه وهی ګوتی په کاکل
(حمید)

دل شانه دود شدن و انگشت به نافهمی در کاکل زدن تماماً استعاره شده است اقسام استعاره ومجازات دامنهٔ خیلی وسیعی دارد، مگر ما نسبت به ضیق صحایف سالنامه ازان صرف نظر نمودیم.

ایهام

معنی ایهام بگمان انداختن است‌واین‌صنعت چنان‌باشد که گوینده ونویسنده درنثر یانظم لفظی استعمال کرده که‌دارای دومعنی‌باشد ، یکی‌نزدیك ودیگری‌دور، ابتداذهن شنونده بطرف معنی نزدیك‌رود بعدمنتقل‌شود که مراد معنی‌دور است ـ

مثال :

سر په لاس در پسی‌دورمم نه قبلېږی نصیب مه شه دچا دا سر ګر دانې
(عبدالقادر)

سر گردانی دومعنی دارد ـ

مثال‌دیگر :ـ

جدائی په‌غم شریك کړم دغمجنو دهر چا په غاړه ژاړم لکه نی
(پیر محمد)

مقصدلفظ غاړه است که‌خواننده دراول مطلب از غاړه (گردن) گرفته مگر مقصد شاعر معنی دوم لفظ (طرز ، ادا ، روش) است .

متضاد

متضاد استعمال کردن الفاظ و کلمات ضدیکدیگر است ، چه در نظم وچه در نثر ـ مثل‌نوروظلمت ، سیاه‌وسفید ، تروخشك ، گرم وسرد وغیره :

مثال :

چه ئې تللم په خندا خندا دیدن ته ۔۔۔ اوس یې درومم په ژړا ژړا مزارته

(عبدالقادر)

خنده و گریه باهم متضاداند .

مثال دیگر :

آخر به ومری په دېر غربت کښې ۔۔۔ بې کس زما زړه تنها زما زړه

خراب له عشقه آباد له حسنه ۔۔۔ مجنون زما زړه لیلی زما زړه

ظاهر اقرار کا باطن منکر دی ۔۔۔ بد بخت زما زړه حاشا زما زړه

په اوښو غرق شوله صبره وچ دی ۔۔۔ دریا زما زړه صحرا زما زړه

(شمس الدین)

مطابقهٔ متضاد

که دریك بیت امر ونهی یا اثبات ونفی باهم بیایند ـ

مثال :

نمر وته نه گورم ، گورم زه وخپل نگار ته ۔۔۔ گل ته نظر نه کړم ، نظر کړم هغه رخسار ته

باغ وته می بولی ، نه می بولی دیار کوی ته ۔۔۔ کوی ته به یې درومم ، نه به درومم و گلزار ته

نور به یاری نه کړم ، کړم اخته په غم یارانو ۔۔۔ هیڅ یې را پرې نهښود ، غم یې پری ښود وماخوارته

(عبدالقادر)

مثال دیگر :

د بد خواه و منه ، د ښځو مه منه ۔۔۔ له مرگه مه تښته ، تښته له قرضه

(خوشحال)

مثال دیگر :

را یشه چه راشی تللی بخت په سلامونه ۔۔۔ مه درومه چه نه درومی له ماخخه آهونه

و گوره چه و گورم په خیر د استاو مخ ته ۔۔۔ مه گوره چه نه گورم بې تازه نور مخونه

وخانده چه وخاندی غیچې له خوشالیه ۔۔۔ مه وهه چه نه وهی بلبلی چغارونه

مراعات النظیر

مراعات النظیر این است که اقلاً دوچیز باهم مناسب در کلام آورده شود ـ
مثلاً یك لنډی است :

سینه می دیگ زړه گی می غوښی	اوښکی او بهدی پیلتون اور پسی کوینه

دیگ و گوشت و آب و آتش در حالت پخت باهم خیلی تناسب دارند ـ

براعت استهلال

معنی لغوی براعت استهلال تفوق و برتری ابتدائی باشد ، در اصطلاح مناسب بودن ابتدای کتاب با موضوع آن ـ مثلاً کتابی در نحو تألیف می شود در دیباچهٔ آن ذکر رفع ، نصب ، جر ، فاعل ، مبتدا وغیره بیاید ، اگر مرد فاضلی دیباچهٔ آن بخواند بدون اینکه دیگر ورق بزند می فهمد که کتاب درعلم نحو است یا دیگر علوم ـ . . . .

مثال ـ حمید شاعر آتش زبان ما کتاب (نیرنگ عشق) خویش را به ابیات ذیل شروع کرده ، که خواننده می داند که این کتاب اشعار سوزندهٔ اوست :

شعر نه دی داخوناب دزخمی زړه دی | یادستی وتلی دم له خولې دمړه دی
یا نغمه دنیم بسمل مرغه د خولې ده | یامجنون ته معما ښکلې لیلی ده
یا د وینو ا با سیند و هلی موج دی | یا له ښاره دحیرت و تلی فوج دی

(حمید)

حسن الطلب

طوری خواهش است که مخاطب آزرده خاطر نگشته یعنی خواهش زیبنده و خوب .
مثال لنډۍ :

په د یو ال هسکه شه خو له را که | یو همز و لتیا ده بل منت درته کومه
که خوله دی را کړه خه به و شی ؟ | زړه به می ښه شی خوله به بیادرسره وینه

مثال دیگر

باران اوریږی ، خښوا کی شا شی | نسیم را والووت ، سنبل پرې ناشی
اسباب د عیش و اړه موجود دی | ساقی ته گورو چه دی راپاشی

(عبدالقادر)

چه قدر خواهش زیبنده ـ که بر ساقی امر نکرده بلکه انتظار می کشد .

حسن تعلیل

این صنعت ایست که گوینده برای کدام وصف یك علت بیان کرده که در حقیقت علت نباشد مگر ازحیث لطافت ومناسبت علت خوبی شمرده شود .

مثال :

چه نظرئې د گلرخ ساقی په مخ شو ‌ ‌ ‌ ‌ دنرگس له لاسه جام پر یووت نسکور شو

(حمید)

مثال دیگر ،

ورغړوه ستر گی زلفی لیری له رخسار که ‌ ‌ ‌ ‌ ستالیدو ته رېږدی لمر په پانوکښې د گلو

(زاخیلی)

مثال دیگر :

ځکه شوه تر زنگانه په وینو ډوبه ‌ ‌ ‌ ‌ چه ئې زر که سمېده له پتانه

(حمید)

حسن مطلع

حسن مطلع آنست که الفاظ بیت اول مأنوس ونزدیك به ذهن بوده، بگوش خوش آید . خواننده یاشنونده رامجبور سازد تا آئندهٔ آن را خوانده و یابشنود. شنیدن آن باعث شفتگی وانبساط خاطر گردد :

مثال :

په مجالس کی بېرون له همه ‌ ‌ ‌ ‌ دا آواز و خوت د خم له فمه :

« چه زه هم ستاسی میخور زلمی وم ‌ ‌ ‌ ‌ ځما له حاله مې شئ بې غمه »

(عبدالقادر)

مثال دیگر : ـ

خه خورا شه نن د عشق د مړ و په خلو ‌ ‌ ‌ ‌ ورته وایه اې د هجر تیغ و ژلو :

« چه دعشق د ځنکندن پیالې مونوش کړې ‌ ‌ ‌ ‌ شهادت مو مبارك شه خدای بتلو

(علی خان)

حسن مقطع

مقصوداز مقطع قطع کردن کلام یعنی ختم کردن قصیده وغیره به کلامی مطبوع ودلکش است بدون کدام شرط مثلا عبدالقادرخان ختك دریك موقع اشعار خودرا به بیت ذیل قطع کرده .

ستا په حسن سوګند خورم په ښیله مینه
تر ځان عبدالقادر مین په تا یم

اغراق

اغراق یکی ازصنعتهای خیلی معمول کلام است که مبالغه هم گوید ـ مگر اغراق شرایطی دارد که با آن شرایط ازمحسنات سخن شمرده می شود .
مثلاً شرط اول فصاحت وبلاغت کلام است دوم اینکه اغراق خوبی وبدی‌چیز ویا تصدیق وتکذیب آن‌راقوت وشدت میدهند ـ نه اینکه هیچ نباشد و گفته‌شود که هست. چنانکه بخیل‌را بکرم ستایند ـ پس این اغراق نیست دروغ است .
مثال :ـ

زړه می داسی اند ښښنو دهجران ډك کی
ځای د وصل پکښې نشی یو خاش خاش
(شمس الدین)

اعداد

که صفات متعدد ممدوح یکی بعد دیگری آورده شود طوریکه خوشحال خان گفته :

ناز ، نخرې ، مهر ، خندا ، فتنې ، جنګونه
د ښیل یارسره هم تازده دارنګونه

مثال دیگر :

ګل ، شبنم ، صبا ، بلبلی ثنا وائی هر سحر ستا
(عبدالقادر)

تنسیق الصفات

ذکر صفات است بطور توالی :
مثال :

په لاری تلمه ، په څه راغله ، یوه دلبره ، پری رخساره
دنمر په شانه ، لاترې روښانه ، په ښکلی‌مخ وه ، هغه نګاره
غاړه بلنده ، خاطر پسنده ، عنبر ین بو یه ، یا سمین مو یه
په شونډو لعله ، په زړه الماسه ، په سپینو غاښو در شهواره

ز نه ئې سيبه ، بيله آسيبه ، په ملاتر خپلو ، ويښتو نر يه
شيرين كلامه ، نازك اندامه، ول ول ئې زلفی ، لاله عذاره
بې ميو مسته ، خوله نيست وهسته ، د كه له نازه ، خالی له نيازه
سر تر قدمه ، ثابته روغه ، له هره عيبه پاكه و يزار ه
(عبدالقادر)

التفات

این چنین است که گوینده در کلام ، سیاق عبارت را تغیر داده از غیبت بخطاب و تکلم وغیره التفات شود ـ

مثالها :ـ

التفات ازغیبته به تکلم :

ظاهر بين ئې په ظاهر صورت غلط شو — په با طن په خاو ره پټه خزانه يم
(عبدالقادر)

درمصرع اول غیبوبت ودرثانی تکلم است .

التفات ازخطاب به تکلم :

بادې بوی عبدالقادره سحر راووړ — شگفته لکه غنچه په دغه باد شو م
(عبدالقادر)

التفات ازغیبته به خطاب :

په ښکنځل يې سرفراز عبدالقادر کړ — دژوندون له باغه خوره دمنو بر بر
(عبدالقادر)

مثال دیگر :

چه د لبر ه دلربا د ه هغه ته يې — چه خودرايه خودستاده هغه ته يې
چه نازك ئې دی اندام د گل تر پانی — په قدښه ترعرعر لا ده هغه ته يې
(خوشحال)

التفات از تکلم به غیبته :

چه دی ښه له خويه بويه خبر دار شو م — دخوشحال سره ياری کړې په دروغ
(خوشحال)

حشو

حشو درنظم ونثر جملهٔمعترضه ایست ، که‌درپښتو آنرا (تکیه کلام)هم گویند ـ یا کلامیست زاید که‌دربین جمله واقع شود ـ

مثال :

اوس‌می څه‌زده «باقی‌دا» چه‌له‌څه‌راغی   ځی به چیر ته سور یا پلی ځما روح

(علی‌خان)

(باقی‌دا) حشو است ـ

تجاهل العارف

این صنعتیست که‌گوینده درکلام خویش خودرا نادان قلم‌داد کند. گرچه‌واقعه به‌او معلوم باشد مگر بغرض کدام نکته یانزاکت اظهار نادانی نماید ـ

مثال :

داد دلبر مخ دی چه له‌شاله نیم لیده‌شی   یازیږوتی نمر دی‌چه‌ښکاریږی نیم له غره

(علی‌خان)

مثال دیگر:

کوم یوله دی دووښه دی دیار مخ که شگوفه

کوم یوله دی دووښه دی توری زلفی که نافه

(شمس‌الدین)

مثال دیگر:

په صحت‌یی نارضا په دردبی صبره   ددی‌هسی‌رنگ زحمت‌دارو به‌څه‌وی؟

(عبدالقادر)

قلب مطلب

قلب نمودن عبارت را بطوری که‌مطبوع وخوش آینده باشد قلب مطلب گویند ـ

مثال :

ما په‌سل کرته یادکړی ته رانغلی   زه په‌سل کرته درشم که‌تایادکړم

(گل محمدهلمندی)

مدح شبیه به‌ذم

طوری مدح گفته شود که‌شباهت به‌ذم داشته باشد ـ

مثال :

عاشقانو بې فریاد بې‌شانه نکړو معشوقې که په‌یو شان وای نا انصافی
(علی خان)

مثال دیگر که شمس الدین درصفت اسپ خود گوید :

ترولاړو اوبو تېزدی په‌رفتار کښ د گانټې مزل په‌میاشت وهی تنها

ارسال المثل

که ضرب المثل ویاجمله مشهور درنظم آورده شود ـ

مثال :

هغه هم پکښ پرېوزی دا‌متل دی «چه وبلوته کوهی کینی وبال کا»
(حمید)

مثال دیگر :

«دگورشپه‌چېری‌دچانه‌په‌کور کېږی» غم دچا په خوشحالی کله بدلېږی
(عظیم)

ارسال المثلین

که‌دوضرب المثل دریك بیت آورده شود ـ

مثال :

وائی‌چه «له‌خانه په‌اولادوی پېرزوینه» خدای به‌کا «روانی په‌اصلی ولو اوبه»
(خوشحال)

سوال وجواب

معنی این صنعت ظاهر است ـ

مثال :

ماوې‌یادی پرمخ زلفی راخورې کړې دوی‌ل‌ستا په‌خوله‌می‌یاخاوری ایرې کړی
ماوې وایه څه ارمان لری په‌زړه کښ ده ویل‌منگلی که می‌ستا په‌وینو سرې کړی
(حنان)

مثال دیگر :

ماوې تاته به قریب په کوم سبب شم دوې‌ترك کړه ماسوی ماوې په ستر گو

ماوې ستا دمخ و گل ته مې لار نشته   ده وې کړه پښه ژړا ماوې په ستر گو
(شمس الدين)

رجوع

يك مطلب را گفته پس ازان به ابطال آن رجوع شود -

مثال :

که ښه وايم وچاته هم ئې بد نيسي په زړه کښ
يا بخت دی د مغلو يا ځما څه عقل کم دی
نه بخت دی دمغولو نه ځما څه عقل کم دی
دا کل واړه پېری ده چه مې کار برهم درهم دی

زشت و زيبا

صنعتيست که درمصرع اول دشنام ودرمصرع ثانی پس مدح شود -

مثال :-

زشت	زيبا
يو وارماو اخيستای پښې د خپل نگار	چه مې رنګ کړای په نکريځو گل انار
تـه ويده وې ما درسته شپه کولې	باری ستا پـه باب دعـاهز ار هزار
که ئې يو ځله ، پر سر وربا ندی کښېښې	رنځ دهجر بـه شی د فع د بيما ر
بندئې خلاص که پورتې ونيسه پخپله	مخ يو تی پـه نقاب نه ښا ئی د يا ر
که هر څو پر مو ته زور کړم درست په نه ځی	په رقيب کښ ځما غشی د آ زا ر
په مدارمدار بې کازم چه خوږ نشې	د با نـو پـه ستنی ستا د پوندی خار
دم په دم ئې هم وهمه هم ئې کازم	ستا له غمه ترخوله دود ناری کو کار

څو پر سپور ئې باندی ښوره شمس الدينه
د عشق اوښ پـه لا ری کله ځی هموا ر
(شمس الدين)

هغه ذوات چه د کابل کالنۍ سره ئې قلمي مرسته کړېده

ښاغلی قيام الدين «خادم» د اتحاد مشرقي د جريدې مدير ، د (دريمه برخه : مياروښان) د مقالې ليکونکی (۲۰۳ مخ)

ښاغلی ، عثمان «صدقي» د راډيو د نشرياتو مدير ، د (فهرست شهرهای افغانستان) د مقالې ليکونکی (۲۱۷ مخ)
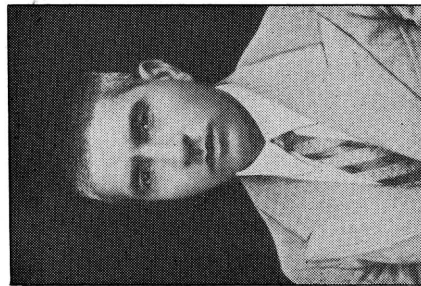
ښاغلی ، امين الله «زمريالی» د پښتو ټولنې معاون ، د (پښتون) د مقالې ليکونکی (۲۳۸ مخ)

هغه ذوات چه د کابل کالني سره ئې قلمي مرسته کړېده
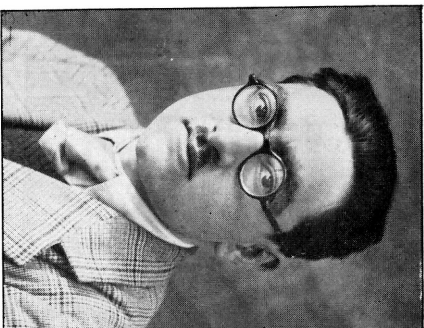
ښاغلی ، صدیق الله « رشتین »
د قواعدو مدیر ، د (پښتو ټولنې)
د مقالې لیکونکی
(۲۵۱ مخ)

ښاغلی ، یار محمد « نظامی »
د صحافت معاون ، د (داخلی
مهم وقایع) د مقالې لیکونکی
(۲۸۰ مخ)
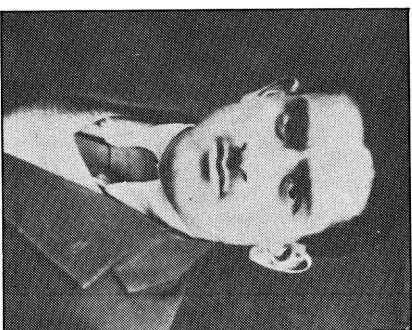
ښاغلی ، سید قاسم « رشتیا »
د نشریاتو عمومی مدیر ،
د (دنیاواقعات) دمقالې لیکونکی
(۲۹۶ مخ)

د ریمه برخه: میاروشان

(۲)

لیکونکی: قیام الدین «خادم»
د مشرقي اتحاد مدیر

میاروښان د لودیانو د سلطنت په اواخرو کښی د پنجاب په جلندر ښار کښی وزیږید. د ده دزیږیدونه یو کال پس ته بابر په پښتنو مسلط شو؛ او هندیې مسخر کړد مغولو په تاریخ کښی راغلی دی چه په ۹۳۲ هجری کال بابر په ابراهیم خان لودی بری وموند. (۱) په دې حساب سره گویا میا روښان په ۹۳۱ هجری او (۱۵۱۲) میلادی کال لځو.کړی دی؛ چه تر اوسه ئې ۴۲۸ کاله کیږي

د میاروښان د پلار نوم شیخ عبدالله ؤ، چه په اوه پښته کښی شیخ سراج الدین انصاری ته رسیږی. د مور نوم ئې (بنین) دی. بنین د محمد امین لوروه. د عبدالله د پلار او نیکه نوم ندی معلوم. هو، دا خبره معلومه ده چه د عبدالله نیکه او د بنین پلار (محمدامین) سره ورونه وو. او په جالندر کښی اوسیدل وائې چه دوی د پښتنو (لودیانو) په نهضت کښی هند ته راغلی وو. د عبدالله پلار د خیل تره (محمد امین) ځخه، دده لور (بنین) خپل ځوی (عبدالله) د پاره وغوښته. نو بنین ئې عبدالله ته ورکړه، په دې وخت کښی عبدالله (د میاروښان پلار) په کانی کوړم یا کانړی گرم، (وزیرستان) کښی ؤ؛ دی خبر شو او جالندر ته راغی. دلته میاروښان تولد شو، او هر کله چه په پښتنو د مغولو تسلط او تشدد زیاد شو، بنین د خپل ځوی (روښان) سره چه د غیږی طفل ؤ؛ کانی کوړم ته راغله. (۲) وایی چه عبد الله عالم صالح او د خپل وخت مدرس ؤ (۳) هر کله چه دده فرزند (روښان) پیدا شو؛ نو د نبوی هجرت د نهه سو و کالو

(۱) دبستان مذاهب د میاروښان د حالنامې په حواله.
(۲) دبستان مذاهب د میاروښان د حالنامې په حواله.
(۳) مخزن داخون درویزه.

ښخه څه کلونه تېر شوی وو؛ نو په دغه لحاظ ئې وربانديِ (بازيد- يا - بايزيد) نوم کېښېښود (۱) مياروښان علاوه د بازيد او بايزيد د نومونو څخه په پير روښان ، پير روشن او شيخ سراج الدين روښان په نومو نوهم ياد شويدی . ځنا لفينو په پير تاريك سره هم ياد کړيدی . په بازيد انصاری او بايزيد انصاری او بايزيد مسکين سره هم ذکر شوی دی . مگر په ټولو نومو نو کښ ئی مياروښان زيات شهرت لری . نو ځکه مونږ دی په همدغه مشهور نوم سره ستايو .

مياروښان په قام څوك دی ؟ اخون درويزه په تذکره کښ وائی چه د وزيرستان په کانيی کوړم ځای کښ د پښتنو ځو قبيلی سکونت لری . چه اورمړ او انصاری هم له دغه قبيلو ښخه گڼل کېږی . ميا روښان دانصاری قبيلی ښخه دی . وايی چه انصاريان دعلم او صلاح خاوندان دی . په مخزن کښ وائی « بدان ای فرزند که در موضع کانيی کوړم در ميان افغانان ورمړ عبدالله نام مردی بود باعلم وصلاح وازاولاد علماء وصلحا بوده ؛ تابقضای قدير ازوفرزندی بزاد بازيد نام » دمخزن په بل ځای کښ ليکی : « دبازيد پلار نيکه دواړه عالمان وو دورمړ هم رښتينی وو پدين کښ » داهم دمختلفو تذکرو څخه ثابته ده چه ميارو ښان په خپل مېهر کښ « بازيد انصاری » ليکلی ؤ .

دولت په خپل ديوان کښ يوځای وائی :

هر طالب که عمل کا مقصود به مومی چه مريد دور مړ بايزيد مسکين شه

د دولت دديوان په قلمی نسخه کښ چه ډېره پخوا ليکلی شويده ؛ په دې بيت باندې کوم نامعلوم سړی داحاشيه ليکلې ده « برای رفع تهمت خودها را انصاری مېگفتند وگر نه بتحقيق افغان ورمړاند . چنانچه ازافغانهای وزيری شنيده شده »

ددې رواياتو غلبه دېته ده چه روښان په قام ورمړ او پښتون دی . دانصاری لفظ ددې غالبه رواياتو سره داسی تطبيقېدی شی چه انصاری په پښتنو (اورمړو) کښ يوه قبيله دی لکه چه مخکښ ورته اشارت وشو . يا داچه ده دا لفظ په ځان اوخاندان باندې دکوم مصلحت د پاره اطلاق کړی دی ، لکه چه د دولت دديوان ښخه معلومېږی .

د روښان دوږ کينې په باب کښ وايی چه دده مور دده پلار ته نه وه گرانه ؛ نو پرې ئې ښوده دی دميرې اوناسکه وروڼولاس ته پاتې شو ؛ (۲)

وائی چه دروښان دپلار په شاگردانو کښ ملا پائنده نامی کمال ته ورسېد . د روښان پلار د درس وظيفه ده ته پرېښوده ؛ اوخپل ځوی روښان ئی هم ده ته وسپارلو . څه موده ملا پائنده

(۱) تذکرة الا برار والا شرار

(۲) دبستان مذاهب دحالنامې په حواله .

زیار و کښښ او روښان ئې دعلومو معتقد لې درجې ته ورساوه . وایې چه روښان تېزذکاوت درلود ؛ اوپه ووړ کوتوالی کښې به ئې په اعلی مبادیؤ کښې خبرې کولې . (۱)

دروښان دکوچنیوالی دعاداتو څخه داناقل کوی چه کوم وخت به‌دی دخپل فصل د ساتلو دپاره تلو ، نوچه خپل فصل به‌ئې ساته ؛ نودشاوخوا پټیوڅخه به‌ئې هم مرغی اومال شړلو . او دخپل پټی اوفصل غوندې به ئې ساتل . (۲)

میاروښان ووړ کیؤ چه دمسلمانی په پنځوبناؤ کښې داخل شو ؛ اوپه مواظبت سره به ئې کلمه ویله ؛ نمونځونه به‌ئې کول ؛ روژې به‌ئې نیولې ؛ اما زکوة وربانده نه‌ؤ واجب شوی ؛ دحج میل ئې درلود ، خولا کمکیؤ . وائې چه‌په دغه کمکینې کښې په‌ریاضت ولګید ؛ او د حقیقت سره آشنا شو . (۳)

دبستان مذاهب داخبره چه « روښان نالوستیؤ ؛ لیکن دقرآن اوحدیثو په معانیو پوهید و اوتطبیقات به‌ئې پکښې کول . » صحیح نه معلومیږی . ځکه ، دده دتعلیم په‌باب‌نورو ډیر وتذکرو لیکلی دی . لکه چه مخکښې مو وویل چه پلارئې خپل‌رسیدلی شاګرد ملا پائنده ته د تحصیل دپاره وسپارلو ؛ اوله‌هغه څخه‌ئې ترډیره حده‌زده کړه وکړه . همدارنګه په‌مخزن کښې‌هم لیکلی دی چه : « پدرش بازید را درتحصیل علم ګماشته ؛ تابقدر وسع حاصل آورده ؛ ودرطاعت وعبادت جدوجهدی نموده ؛ وازمنهیات شریعت محترز ومجتنب حتی‌الامکان میګشته . » دمخزن په پښتو برخه کښې داسې لیکی : « دبازید پلارنیکه دواړه عالمان‌وو دورمړ . هم رښتینی‌وو په‌دین کښې؛ ولې بازید لکه ملاشه . دده فهم په سوداشه . »

وایې چه روښان پیر لټاوه نودده په خپلوانو کښې یوسړی وچه خواجه اسماعیل ئې باله ؛ اودریاضت خاوندؤ . چه ډیر مریدان او معقدان ئې لرل ، اوخلقو ورځنې منفعت هم لیدلې ؤ . روښان وغوښتل چه مریدئې شی . مګرپلار ئې‌منع کړ . ویل‌ئې دامناسب نده چه‌په خپلوانو کښې دیوتیټ سړی مرید شې ؛ نوئې دشیخ بهاوالدین ذکریا ځامنو ته بوت . مګر روښان وویل : « شیخی په‌ارث نده » اودضمیر په‌اواز پخپله په‌ریاضت مشغول‌شو . څوچه‌دیوفکر اومسلك خاوند شو؛ خلق پرراغونډ شول . اوپه تبلیغ ئې شروع وکړه . (٤) لیکن دده دسرکردګی اوتبلیغ و ار پس له سفرونوڅخه راځی ، چه بیان ئې دادی .

هرکله‌چه‌روښان‌میرانې ته ورسید ؛ دسوداګرانو سره دتجارت په عزم سمرقند ته لاړ .

---

(۱) تذکره داخون درویزه اودبستان مذاهب .

(۲) دبستان مذاهب د حالنامې په حواله .

(۳) دبستان مذاهب .

(٤) دبستان مذاهب .

له هغه ځایه شخه ئې دسوداګرۍ اسونه راوستل . اوهندته ئې بوتلل . وائي چه جالندر ته ورسېد ؛ دپښتنودلودي کورنۍ شخه ئې یوه ښځه په نکاح واخسته : چه نوم ئې (شمسی) و. دلته دفکراوعلم خاوندانوسره ملاقي شو . چه لههغوشخه ملا سلیمان ډولو تذکرو یاد کړیدی .

(۱) وائي چه ددغه کسانوسره ئې په ډېروموضوعاتوبحث اومباحثې وکړې ؛ اوتردې وروسته دروښان په حیات کښې لوی تغیر پیداشو . کوم وخت چه دروښان مشرځوی شیخ عمر وزیږېد؛ نوخپل وطن ته راغی . دلتهئې دخپل پلاراوتره سره په شه مسائلو کښې اختلاف پیدا شو . وایي چه دپلارله لاسه زخمي هم شو . کوم وختچه جوړشو ؛ دکابل پهلارننګرهارتهراغی . دلته دملك سلطان مهمند کره په مهمندوکښې د مپلمستیاپه ډول پاتې شو . شه موده وروسته پرشور (پېښور) ته لاړ . هلته دخلیلو په غوریخیلوقبیله کښې دېره شو ؛ اودېیرې اوازه ئې خوره شوه . (۲) تردې وروسته دی نورډول کارونه پریږدی ، دپیرې مریدۍ پهلاره دخپل مسلك تبلیغ اواشاعت ته ملاتړی .

ترهغه په خلیلو کښې وترشوچه دخلیلوتپه اکثره دده مریدان شول . شه موده وروسته داشنغر مهمندزی ورغلل اودی ئې اشنغرته راووست ؛ او کله دېر کښې ئې ځای ورکړ .

له دی ځایه ده هرې خواته کاغذونه خواره کړه ؛ اوارې اوژدې خلق ئې خپل مسلك ته راوبلل . دادعوت سید علي ترمیذی (پیر بابا) اودده شاګرداخون درویزه ته هم وشو . اودوی دروښان ځې ته راپاڅېدل . پس له دی روښان دخپلومخالفانوسره ډېرې معارضې او مناظرې وکړې . دروښان له یوی خوامو افقان اودبلې خوا مخالفان ډېرشول . خبره غټه شوه . خوچه دهغه وخت حکومت ، په معامله کښې مداخله وکړه . او روښان د هغه وخت د مقتدر حکومت په مخالفت تورې ته لاس کړ اومریدان ئې ورپسې ټینګ ودرېدل . او کلونه کلونه پښتانه د مغولو په مقابل کښې وجنګېدل . او زرګونه او کروړونه سرونه له تنې پرېکړی شول ښه نو ، ددې تاریخی غوټې سپړل شنګه دی ؟ په وروسته ځونو کښې د دې غوټې د سپړلو کوښښ کېږی .

د دبستان مذاهب مؤلف وایی : شاه بیګ خان ارغون چه په خان دوران مخاطب و . ده میان بایزیدلیدلیو . ده ویل : کوم وخت چهمیان بایزید لاتوره نه وه ایستلې ، نودی د همایون بادشاه د ځوی مرزا محمد حکیم مجلس ته حاضر کړی شو ، او علماء ئې د مناظرې شخه عاجز شول . نو نا علاجه یې پرېښود .

---

(۱) وګوری تذکرة الابرار والاشرار اومخزن اودبستان

(۲) وګوری تذکرة الابرار والاشرار . تاریخ مرصع او مخزن .

وایی چه روښان په حجت او استدلال کښې دومره قوی و ، چه هیچانه شوېږ کولای .
اخون درویزه هم په خپلو عبارا تو کښې داسې ټکي د ده په حق کښې ذکر کړي دي چه د ده فراست او عقل ترې معلومېږي لکه داچه « بازید ډېر په عقل پور و » د دنیا عقل یې ډېر و ، هوښیاري او زیرکي یې ډېره زده وه » یا لکه دا چه « سکه بازید یو حکمتی و » یا لکه داچه « دا بازید په عقل پور و »

وایی چه په (۹۴۹) ه کښې میاروښان قوی شو . او افکار ویې رواج وموند (۱) دلته د ده او د ده د حریفانو په منځکښې د مبارزې میدان ښه تود شو . کېدی شي چه د حکومت په لمن تشبث شوی وی . او دا هم احتمال لري چه ر ښتیاوی چه دروښان دعوتنامه کابل ته هم ورسېده په کابل کښې هغه وخت محسن خان صوبه دار ، یادونې ورځې په اصطلاح نائب الحکومه و ، او ده بده ومنله . او و دې شي چه د بل کوم سیاسي مصلحت په ملاحظه وی ، خود ده پسې ئې راو ډنګوله . دی یې ونیو . او کابل ته یې بوت ، دلته څه دده په خپله هو ښیاری او څه د نورو علماؤ او ملګرو په مرسته او شفاعت څه موده پس له بنده را خلاص شو .
دننګرهار لا چه پور ته راغی . ددې ځای تول خلق ئې خپل طرفدار کړل او خپل یاران او مریدان یې راغونډ کړل او د توتی غره ته چه د پېښور شمال ته واقع دی ، لاړ . له دې ځایه یې برالا دحکومت په مخالفت ملاوتړله (۲) خپل مخالفین به یې تالا کول . او په مال وسر به یې نه اېډکېدو .
اخون درویزه په مخزن کښې لیکي چه ده به دخپلو ملګرو سره دباچئی داخستلو تجویزونه کول .
دی په مسخرو سره وایی چه دوی په خپل مینځکښې ملکو نه وېشلی وو . یوه ملګری ته یې ډېلی ورکاوه هغه وویل زه ډېلی نه اخلم ؛ ډېلی په دې ورځو کښې خراب دی .

پس له څه مودې ، تیراته لاړ . په دې ځای کښې یې افریدی او ورک زی ، هم مریدان شول .
وایی په هغه وخت کښې اتمان خیل هم دتیراپه خواوشا کښې پراته وو .

روښان چه تیراته راته . اول چوری ته راغی . په دې وخت کښې مغولی افواج د دوی پسې راغلل . په دغه وخت کښې دغره دخلکو سره وسله نه وه . دچورې درمې په سختی مشهورې دی .
روښان مریدانو ته وویل چه دا درمې پر بکوی سرونه یې تېره کوی ، داستاسو وسله ده . نقل کا چه دغه درمو به په جنګ کښې دنیزو کار کاوه (۳) اومغلوته یې پرې شکست ورکړ (٤)
په تیرا کښې ئې دمغولو بر خلاف سخت تبلیغ کاوه چه دوې ظالمان دی ؛ اوپښتنو باندې ظلمونه اوتیری کوی . ددوی دجغ نه باید ځان خلاص کړو .

---

(۱) د بستان مذاهب .
(۲) مخزن ، تاریخ مرصع ، تذکرة الابرار والاشرار .
(۳) تاریخ مرصع (٤) تذکره داخون درویزه .

تیرائي عالم شاید په ظاهره دده سره وو ، اوباطن یې دمغولو سره رویه در سته وه ، هغوته یې وویل : چه تاسو په باطن دمغولو سره ئې . زماله طریقې مردودشوی . اوس بویه چه واړه خپل لاسونه پخپله وتړی ، راشی ؛ ستاسو توبه همدغه ده هغوی له اعتقاده یاله و پرې ؛ دیارلس سوو کسو لاسونه وتړل ورلره راغلل . وایې چه ټول یې جدا جدا ووژل ، او تیرائې له تیرایې خالي کړه . اودغره پښتنو ته یې ورکړه ، افریدی او ورکزي یې ټول خپل مرید کړ. القصه افریدی او ورك زی یې تمام مطیع اوفرمان بردارشو . (۱)

د تذ کرې په روایت سره : هر کله چه روښان دچورې په جنګک کښې دمغول فوجونه مات کړل اوتیراته ولاړ ! په آخره کښې دده طرفدارانو پښتنواتفاق پدې راغی چه تیرائی خلك ووژنو اویائې له تیراخخه خارج کړو ؛ ځکه چه ددوی په واسطه مغول تیراته را ځی . وائی پدې واسطه سره تیرائی خلك دده سره مخالف شول . ده وویل څوچه لاس تړلی ماته رانشی عفو به مونکړم : دغسی یې وکړه . اودوه سوه شل کسه ورته راغلل . ده هغه وو ژل ؛ اولنږخه چه خلاص شول ننګرهارته وتښتیدل . اوپه دغه سبب سره تیراله تیرائی خلاصه شوه .

تردې وروسته یې څوزره پیاده او څوزره سواره د ځان سره واخستل او په مغولو یې فوج کشی وکړه . اوننګرهارته ئې مخه وکړه . په برو مقام کښې دېره شو پدې وخت محسن خان له جلال آباده د دوی په مقابل کښې را وخوځید . په تور راغه باندې سخته جګړه وشوه . دلته روښان شکست وکړ . فوج یې تار پتار شو . پخپله په عین ګرمی کښې په غرو اور غو کښې پلی تر شاشو . په لاره کښې جل وواهه . چه اشنغرته ورسید . په کالا پانی ځای اوپه (۱۵۸۵) میلادی کال کښې مړشو . (۲) اوهمدلته په اشنغر کښې ئې ښخ کړ . چه وروسته ئې ځامنو هیوکی را وایستل په صندوق کښې یې دتبرك دپاره دځانه سره ګرځول . وائی چه د یو سفرو په جنګک کښې هغه صندوق اباسیندته واچول شو . احتمال لری چه وزیرستان ته یې وړی وی لکه چه هلته دده په نامه قبر شته .

پس دروښان له مرګه ګوندې دشر کټوی ماته شوه ؟ - نه ، روښان یه خپل اساس کښې داسې تیزې اوپخې خښتې لګولې وې چه تردده وروسته دخو پښتو پورې دده اولاداواحفاد اودده پیروانو کلونه کلونه دده دمسلك دحمایت دپاره سرونه په لاس کښې نیولی وو . ددې تفصیل دادی :

روښان پنځه ځامن درل : شیخ عمر ، نورالدین ، خیر الدین ، کمال الدین ، جلال الدین ، په ټولو کښې مشر شیخ عمر و ؛ دروښان له مرګه پس شیخ عمر دده په مصله کښېناست. شیخ عمر دخپل

---

(۱) تاریخ مرصع .

(۲) وګوری دجارج مارګین ستېرن مضمون په (دهند اثار عتیقه) مجله کښې .

پلار هلته کې له قبره راوایستل په صندوق کښې به یې د تبرک د پاره د ځانه سره ګرځول . شیخ عمر به خپل ځان د پښتنو باچا ګاڼه . په خپله دغه دعوه کښې تر یوه حده کامیاب شوی هم ؤ ؛ ځکه چه یوسفزیو دده ځینې اوامر قبول کړي هم وو . داسې چه ځینې خلکو به عشر او خراج ور کاوه . مګر ملك همزه خان اکوزی یې مخالف شو . شیخ عمر ، دی تالا کړ . او په دې سره د دواړو خواؤ تر منځه جنګ جوړ شو . اول جنګ په سور کاوی کښې وشو ، او روښانیان غالب شول . دویم جنګ په میني کښې وشو ، دلته همزه خان بری وکړ . په دې جنګ شیخ عمر او خیرالدین د دلازاکو له لاسه مړه شول . نورالدین وتښتید ، او مهمندزو ووازه . جلال الدین زخمی شو ؛ او سینده یې ځان وغورزاوه لیکن له سینده یې نجات وموند او په مندړو کښې د امازو قبیلې لاس ته ورغی . په دغه وخت کښې دی هلك ؤ ، نو ځکه دوی و نه واژه په شکست کښې د روښانیانو لښکر ډېر ومړ . ښځې او کوچنیان یې بندیان شول . په دې جنګ د روښان هغه وګړي اباسینده ته چه د میني په خوا کښې بهېږي واچول شول ، وایي چه شیخ عمر او خیرالدین په تور بیله مقام کښې چه د اباسیند ، هغه خوا دی . ښخ دی ځکه چه دوی هغه غاړه د دلازاکو له لاسه پس له شکسته قتل شوي دي .

نورالدین په اشنغر کښې مهمندزو او په یو روایت ګوجر و وژلی دی . نو ځکه مدفن یې هم دغلته دی .
په دې جنګ کښې معلومېږي چه د حکومت لاس ؤ . لکه چه د تذکرې د لاندې عبارت څخه څرګندېږي :

« پس له هغه موده څخه یو د روښان د خلیفه ګانو څخه لاړ . او د اکبر باچاه څخه یې د بندیانو د خلاصون خواهش وکړ . باچا ومانه . او بندیان ئې ایله کړل ؛ مګر جلال الدین یې خپل حضور ته وغوښت . او په خپل حضور کښې یې ساته په آخره کښې جلال الدین د اکبر له درباره و تښتید . تیرا ته راغی او د خپل پلار د مریدانو سره یو ځای شو . او د خپل پلار او ورور منصب یې ټینګ کړ . د اکبر له سختو دښمنانو څخه شو . او تل به یې چوراو چپاو کاوه . تر څو چه یو وخت یې په غزني چپاوو کړ دلته د هزاره ګانو له لاسه محاصره او مړ شو . وایي چه سر یې هندوستان ته ولېږه ، او نیمه تنه یې د کابل او نیمه یې د غزني په دروازه زوړنده کړه . وایي چه تر دې د مخه کمال الدین د اکبر په بند کښې مړ شوی ؤ .

پس د جلال الدین له فوته د شیخ عمر ځوی او د میاروښان نمسی چه احداد نومیدو . د خپل پلار او نیکه په لاره روان شو . د پښتنو مشر شو او د مغولو سره یې ډېرې جګړې جنګونه وکړل . چه دی هم ووژل شو ، د ده ښځه چه الائي نومېده او ځوی یې چه عبدالقادر یې نوم ؤ ؛ بر خلاف د مغولو د سیطرې وجنګېدل . عبدالقادر یې د خپلې مور سره په چل ونیو ، او د مغولو په لاس کښې مړ شو .

دعبدالقادر له مرگه پس ته په تیرا کښې یوسف نامې ابرېدی اوازار میرور کړی دروښانیانو په مسلك خه موده دمغولوسره په اختستوا یښودو کښې وو . په تیرا دېر جنگونه جدلونه وشوه په آخره کښې مغولو دوا لړه په عهدو قول سره راوستل شاه جهان بادشاه خان ته وغوښتل هزاری منصب یې ورکړ او له وطنه یې بې وطنه کړل . په پانی پت کښې یې ځمکه ور کړه .

افضل خان داشرف خان ځوی دخوشحال خان نمسی ؛ دتاریخ مرصع لیکونکی وایی « اوس سن هجری زر ـ ل درویشت دی چه هغه وطن ددوی داولاد په تصرف کښې دی . »

نوچه اوس حساب کوو ، در وښان په ایښې اساس دده د کړوسی یورې ، د ده اولا د او پیروان ، تقریباً یوسل وشپېته کاله دمغولو دزبردست قوت برخلاف وجنگېدل . بیانو هغه اورچه روښان بل کړی و ، اوبه لاسونو کښې یې توري چلولې ، په خو گلمن بدل شو . او په زړونو کښې یې ځای ونیو ، هیڅ شك نشته چه نن دې یې هم چېرته چېرته اثار څرگند یږی .

داخو یومجمل حساب و چه مونږ ستاسو په لاس درکړ . ددې واقعاتو څخه د ځینو تفصیل چه په تذکرو کښې ټکی ټکی زمونږ ترنظر تېرشوی دی . غواړو چه دلته یې غونډ و لیکو :

په طبقات اکبری کښې ئې راوړی دی چه ددوشنبې په ورځ شپږم د جمادی الثانی چه د هجرت زرم کال و ، اکبر باچاته خبر ورسېد چه جلال الدین چه په ټېښته عبد الله خان وزبك ته لاړو ، بیاراغی . اوبنیاد یې دفساد اوفتنې آغاز کړ . نو د نوروز په ورځ یې جعفر بیك چه بخشی و ، رخصت کړ . چه د کابل دوالی : محمد قاسم په اتفاق د جلال الدین مهم ته سرکا او د شعبان په آخره په همدغه کال کښې یې زین خان کوکه د سوات او با جوړد اباد انی او د جلال الدین دو هلو او د پښتنو د تنبیه او استمصال د پاره ولېږه . (۱)

په طبقات اکبری کښې یې راوړی دی چه جلال الدین په هغه وخت چه عمر یې د خورلسو کالو و ، په سن دنه سوه اته اتیا چه اکبر له کابله راو جاروت په ملازمت د بادشاه راغی مهربانی یې دېره ورسره وکړه . پس له خوورځو تري وتښتید. پښتنو ته راغی . فسادیې اغاز کړ . لاره یې د کابل او د هندوستان بنده کړه .

اکبر په رفع دفع د دوی کنورمان سنگه تعین کړ او کابل یې دده په جاگیر کښې ورکړ . هر کله چه خبر را ورسېد چه زین خان کوکه د پښتنو سره په جنگ جدل گرفتار دی د صفرې په دویمه او همدغه کال یې سعید خان گگر ، اوراجه بیر بر ، او شیخ فیضی ،

(۱) تاریخ مرصع

او فتح الله خان شیرازی ، اوتاش بیگ او صالح عاقل ، او نور ډېر لښکر په کومك، او مدد د زین خان کوکه رخصت کړ، اوپس له څو ورځو اې حکیم ابو الفتح له نوره جماعته سره هم په کومك د زین خان روان کړ . کوم وخت چه زین خان ته دا امیران را ورسېدل ، نو د پښتنو په تاخت او تاراج یې لاس پورې کړ . او وړاندې به تلل . وایي چه راجه بیر بر بې د زین خان له اتفاقه کوچ وکړ . مازیگرو چه د بلندری غاښي ته راغلل . پښتانه پرې راواو وښتل په غشو په توپکو ، په کانړویې ویشتل . لار باریکه ، شپه تاریکه ، مغول نابلده . لاره یې غلطه کړه ډېر په هلاکت ورسېدل . او فاحش شکست یې وخوړ . او اوه اته زره خلق ډوب شول . په دې جنگ کښې راجه بیربر ، و مړ . راجه ننې او راجه درم چند او خوا جه عرب ، چه د دغه فوج بخشی و ، او ملا شیرین شاعر ، اونورښه نامداره خلك په دغه شپه په جنگ کښې مړه شول زین خان کوکه او حکیم ابوالفتح په بد حال په ډېر محنت اټك ته راو رسېدل . په دې واقعه اکبر خورا ډېر خفه شو او دوی یې له سلامه منع کړل. پس له دې یې راجه تو درمل د دې واقعې د تدارك او تلا فی د پاره د ډېر لښکره سره د غه کار ته تعین کړ . دی راغی او یو سفزی یې تاخت و تاراج کړل . او ملك یې پرتنگ کړ . په دغه وخت کښې اکبرته خبر را ورسېد . چه د ملو راء النهر دبادشاه عبدالله خان ایلچی د ډېرو سوغاتو سره راځی. او نور معتبر مېلمانه هم ور سره دی. اکبر شیخ فرید بخشی او احمد بیك کابلی سره له لښکره د دوی استقبال ته ولېږل چه له خیبره یې را تېر کا . دا لښکر چه ورغی . جلال الدین دخیبر لاره نیولې وه . ډېر جنگ وشو . او دواړو خواؤ یکښې ډېر تلفات ورکړل . په دې جنگ کښې راجه مان سنگه چه د کابل په حکومت مقرر شوی و او د لښکره سره کابل ته ته ، هم شریك و . (۱)

په طبقات اکبری کښې راوړی دی چه د هجرت په نه سوه شپږ نوی کال اکبر ته خبر راورسېد چه جلال الدین بنگښوته لاړ . نوا کبر عبد المطلب خان چه دا کبر د لو یو امراؤ څخه و ، او محمد قلی بیگ افشار ، او حمزه بیگ افشار ، او دارنگه څو امراگان په استیصال د جلال الدین وبنگښ ته تعین کړل. هر کله چه دالښکر بنگښوته را ورسېد جلال الدین دډېروسوورواوپیاده ؤ سره جنگ ته راغی . شدید جنگ وشو پښتانه اومغول ډېر مړه شول . له دې پس جلال الدین په غزنی یرغل وکاوه . اودهزاره ؤ له لاسه مړشو .

(۱) تاریخ مرصع .

دهجرت په یوزروشلم کال احداد بروزوکړ . اوښکاره شو . (۱) هغه پښتانه وغیره چه دروښان مریدان وو ؛ واړه زیات تر روښانه په ده وگروهېدل . دی اول په تیرا کښې ؤ . پهدغه وخت کښې دپېښور صوبه‌دار مهابت‌خان ؤ . مهابت‌خان داحداد له پیروانو څخه « تیر صو : شاید درې سوه ئې مرادوی » دولت زی په تمه توقع اوپه قول اوامیدواری ځان‌ته راوبلل . په دغه وخت کښې ددولت زی وملك ، ملك ، اصغرؤ ؛ چه دملك تورتره‌ؤ . ددې ډلې‌مشر ملك‌تورؤ . اودملك اصغردوه ځامن چه شمسي اورسول نومېدل هم پکښې وو . مهابت‌خان‌ته چه ددولت زیو داجرگه راغله . ده دا خوښه کړی چه دا سړی ټول ووژنی اود احداد پسی لښکرو کړی . دمهابت‌خان په دې اراده ملك تور پوه شو . ځان ئې په چلول دپېښوره‌وایست . نورو پښتنو ته ئې هم دمهابت‌خان له ارادې څخه خبرورکړ . لیکن هغوباورونکړ . څوچه مهابت خان په حیله سره له پښتنونه وسلې واخستې اودوی ئې یو یووژل . بیانودغیرت خان په‌سر کردگی‌دوه ویشت امیران په مهم دتیراو کوهات په‌لاره تعین‌شول . داسماعیل زیوپه وطن کښې دسنگ پاڼه ترغاښې لاندې ئې واړول . دولت زیودملك‌تورپه مشری دروښانی احداددحکم لاندې دغاښی سرورته ونیو . په سبامغول‌سواره شول اوجنگ‌ته راغلل . غیرت خان دمغولودفوج مشردملك‌تور مورچې ته ورسېد . اوراجپوت دروښانیانومورچې ته ورغی . جنگ جوړشو . په دولت زیو کښې پنجونامی فیروزخان خیل دغیرت‌خان سره غیز په غیز شو . دواړه یوله‌بله‌پریوتل پنجو نار ی کړی چه ماهم ورسره ووی خودی درنه لاړنشی څوبی دواړه دبله ووژ ل . چه غیر ت خان مړ شو . مغولوماتې وکړه بېحسابه مړه شول . دنورولوټ نه پرته یوازې اسونه پنځه زره دپښتنو په لاس کښېوتل . په دی شکست مهابت‌خان سخت متأثر شو .

چه دملك اصغرشمسي اورسول ځامن مړه شول (لکه مخکښې موووېل) نوده خپله ملکی ملك تور عبدالعزیزخیل‌ته وسپارله . ځکه چه بل فرزندئې نه ؤ . له دې پس‌ملك تورله احداده په څه وجوهاتو آزرده شو . ددوی په مینځ‌کښې نزاع پیداشوه . ملك‌تورمغولی شو . او دمغولو لښکر یې تېراته بوت . دی وړاندې شواحدادیې له تیراڅخه وایست . احداد په لوا غره کښې دختکوپه چبوتره نوماندې ځای کښې ډېره شو . له دغه ځایه به‌یې همیشه په هرلوری داړ ی او یرغلونه کول . لښکرورسره ډېرؤ . اودهرقام سړی‌دده دحکم لاندې و و . داحداد د ښځی الائې نوم‌ؤ . داډېره ښایسته اودعقل‌اوفراست خاونده ښځه وه . داحداد ځوی عبدالقادر نومېد .

(۱) درضوانی شکرستان . اوجهانگیر نامه

احداد په دې دواړو له حده زیات مین ؤ . هر کاربه یې ددوی بې مصلحته نه کاوه .

یو زل احداد دخدري اکوړ خیل په لار ښودنه دیحیی خان دسرداری په وخت کښې په خیر آباد چپاوو کړ . خیر آبادئې تالا کړ . دجاروتو په وخت کښې خضرخان اکوړ خیل دچوړ یانمی په وره کښې پسې ورغی . جنګ یې وکړ . خضر خان مړ شو . (۱)

دجهانګیر دجلوس په شپږم کال په یو زروسل هجری سنه کښې چه په دې وخت خان دوران په داوخت له ډېره سپاهه سره په حدود دننګرهار او بنګښ ؤ ، او معزالملك بخشی د لږ جمعیته سره په کابل ؤ. احداد فرصت غنیمت وګانه. دډېرو سورو او پلو سره کابل ته ورغی . معزالملك دکابل کوڅې بندې کړې . او جنګ ته مخامخ شو . پښتانه ډېر وو او له هرې خوا په کوڅه او بازار یې پرهله وکړه .

معز الملك دمقاومت تاب رانه وړ . په کوټ ننووت دمغولو طرفدارا نو ځان ټینګ کړ ، له دواړو خواؤ څخه ډېر خلك مړه شول. پښتانه زیات و کم سل کسه ومړل. او احداد بېر ته وجاروت . په دې ورځو کښې نادعلي میدانی په لوګر کښې ؤ، خبر ور ورسېد له هغه ځایه راروان شو. خو پښتانه تللی وو. وایی چه په دغه ورځو کښې فتح خان دجهانګیر له حضوره دکابل په حکومت او د احداد په تنبیه او دپښتنو په ضبط تعین شو . (۲)

وایی هر کله چه مظفر خان دخواجه ابو الحسن ځوی کابل ته راغی خبر ورته راورسېد چه یلنګتوش وزبك د فتنې او شورش په عزم غزنی ته راغی . نو ناعلاجه مظفر خان د خپلو تعینا تو سره دیلنګتوش پسې روان شو. په دې مینځ کښې احداد قابو ولیده . یلنګتوش په اشارت تیراته راغی . او دمغولو سره یې جګړه شروع کړه. یلنګتوش په خپل عزم پښېمانه شو. او له خپلو عزیزانو څخه یې یو سړی مظفر خان ته واستاوه . او د صلح خواهش یې وکړ. یلنګتوش له مقدمې څخه مخ په شا شو. او مظفر خان داحدادو خواته مخه ونیوه . چه احداد ده له واقعاتو څخه خبر شو. نو یو ازې یې جنګ ته تا بیارا نغله او دلواغره ته وجاروت هلته یې ځای په ځای مورچې وتړلې یې؛ محکمې یې ډېرې وکړه . ذخیره او توښه یې غونډه کړه . او ډېر د جنګ اسباب یې تیار او اماده کړ . مظفر خان هلته ورغی پنځه شپږ میاشتې جنګ ؤ. ددوی په مینځ کښې ډېر جنګ او جګړه او زد و خورد و شو. په آخره کښې دجمادی الاول په اوم تاریخ ددوشنبې په ورځ، پس له دې چه درنې پهره جنګ وشو؛ کوم وخت چه احداد دمورچه بندی په خیال له یوې مورچې څخه بلې ته تلو؛ په ټوپك ولګېد، او مړ شو. پښتا نه

(۱) تاریخ مرصع

(۲) تاریخ مرصع .

پس لدې تنګ شول. او مورچې یې پرېښودلې. پدې مینځکښ داحداد دلښکریو سړی دانعام په نیت داحداد توره او چاړه او ګوتې یې مظفرخان ته راوړې. دده یقین وشو. دسړی سره روان شو. ویې لیدل چه احداد مړ پروت دی. مظفرخان په دې برې ډېر انعامونه واخستل. منصب او اضافه یې بیامونده. داحداد له مرګه پس یې لښکر سره ګډوډ شو. او خپله کورمه یې دلواغره یو سخت ځای ته وختل. دمغولو لښکر راوجار ووت.

څه موده پس داحداد خپلخانه دالایې او عبدالقادر سره تیراته راغله وائی دجهانګیر دجلوس په شلم کال دجمادی الثانی په اتم کوم وخت چه جهانګیر دښکار په نیت کابل ته را روان شو. او دښار په ګردونواح کښې یې څوورځې ښکار وکړ. نودجمعې په ورځ او دروېشتم دجمادی الثانی یې کوچ وفرمایه. پدې وخت کښې افتخار خان داسد بیګ خان کابلی څوی داحداد سر جهانګیر ته راوړ. بادشاه دشکر سجده وکړه. ښادنامې یې وغږولې. حکم ئې وکړ چه لاهور په دروازه یې ځوړند کړی. (۱)

کوم وخت چه جهانګیر مړشو او شاه جهان یې په ځای کښېناست. هغه وخت چه لښکر خان د کابل صوبه دارؤ؛ په دغه وخت کښې عبدالقادر له تیرانه لښکر کشی وکړه؛ او پېښور یې محاصره کړ. دلښکر خان نائب یې وواژه. اطراف او جوانب او دپښتنو ټول اولوسونه دمغولو په بدی متفق شول. پېښور یې محاصره کړ. شهباز خان چه دمغلولو سر، ودی یې په اټک ئی محاصره کړ. دبنګښو صوبه دار چه سعیدخان نومېده، راورسېد او د پېښور په محاصره کښې ننووت. اول او ابتدا محاصره عبدالقادر کړی وه. په آخره نور پښتانه هم پکښې شریك شول رشك یې پیدا شو؛ چه نوم دعبدالقادر کېږی. دعبدالقادره سره یې مخالفت راواخست عبدالقادر وپوهېد چه دوی به دمغولو سره سازو کا، او ما به نیولی ورکا. لدې وېرې یې شپه په شپه کوچ وکړ. او دخپل لښکر سره تیراته ولاړ. مغول پدې حال خبر شول. له کلانه راووت د پسمانده پښتنو سره یې جګړه وکړه. ډېر یوسفزی او ګیګیانی پکښې مړه شول؛ او شکست یې وخوړ. داواقعه چه دشاه جهان غوږ ته ورسېده، په یوزل یې سعیدخان ته پنځهزاری منصب او دکابل صوبه داری ورکړه. او دکابل په صوبه کښې بیامغولی عمل وچلېد. مغلو عبدالقادر او الایې په عهد او قول سره پېښور ته راوستل. په څو شپو کښې عبدالقادر وفات شو. مغولو بیا تیراته په احدادیانو پسې لښکر کشی وکړه. پدې وخت یوسف افریدی او ازار میر، ورکزی چه داحدادیانو دلښکر سرداران و؛ دمغولو دافواجو سره ډېر جنګونه وکړل. وایی چه یوسف افریدی داسې بهادر ځوان ؤ، چه

(۱) تاریخ مرصع او جهانګیر نامه

داحدادیانو په‌لښکر کښې په‌مړانه دده ثانی‌نه‌ؤ . په‌دې مهم کښې ده داسې توري ووهلې چه عالم ورته حیران‌شو . په‌آخره کښې‌یې دوی دوا‌ړه‌هم په‌چل‌ول راوستل او‌پاني‌پت‌ته‌ئې فرار کړل . هلته‌یې ځمکه ورکړه . (۱)

روښان ډیر تصنیفونه اوتالیفونه‌لري . اخون‌درویزه ډیر ځایونه‌وائي چه‌روښان ډیري رسالې اوکتابونه لیکلي‌دي . په‌دبستان‌مذاهب کښې‌لیکي چه‌میاروښان په عربي ، فارسي ، هندي اوافغاني کښې زیات تصانیف‌لري . له‌دغه‌جملې څخه «مقصودالمؤمنین» یو کتاب‌دی چه‌په عربي‌لیکلی‌شویدی بل کتاب‌یې «حالنامه»ده .

بل‌دروښان دتصنیفونوڅخه خیرالبیان‌دی . چه‌دروښان په‌ټولوتصانیفو کښې زیات‌شهرت لري زمونږهم دهمدغه کتاب‌سره کاردی . ځکه چه‌له‌دی کتابه‌څخه دپښتودنثرنمونه زمونږ لاسوته راسپړلې‌ده . خیرالبیان په‌څلوروژبو : عربي،پارسي، هندي اوپښتولیکلی شویدی . خیرالبیان دڅه‌شي‌بحث کوي ؟ ددې پوښتنې مجمل جواب‌دادی چه‌خیرالبیان دشریعت اوطریقت (تصوف) بحث کوي . دولت په‌خپل دیوان کښې وائي :

«په‌څلور لفظه‌ئې جوړ خیرالبیان کړ موافق شو په ایات په حد یشونه»

اوس غواړو چه‌دخیرالبیان دمتن څوټوټې چه‌زمونږ په‌لاس کښې دي دلته ولیکو .

۱ـ «نبي ویلی دی ، رحمت دې وي په ده : مرگ به‌ورشي وسړي وته نا گهان ! ـ نشته دسړي په‌دنیا کښې تل‌دتل‌مقام ! ـ گوره ، ددغې زمانې ادمیان ! ـ غواړی‌دنیااوهر چه پکښې دی مشغول‌دی ډیر ادمیان ! ـ ځینې په‌کرلو ، یاپه‌بازارگانې ، یاپه‌پوندگلې ، یاپه‌تورکښې باندې ، ځینې په‌نورنور چارمشغولی‌کا آدمیان ! ـ »

۲ـ «دکمې میاشت که‌یوکس وویني روژه‌دې نه‌ماته‌وی گوښې ، که‌علت‌وی په آسمان . گواهي دې نه‌قبولوی ، امام ، بیرون ددوه‌میړه ، اویایومیړه دوې اروتې وی ـ که علت‌نه‌وی په آسمان . گواهي دې نه‌قبولوی امام ، بیرون دډیرو ادمیانو . »

۳ـ ویلی‌دی سبحان : کب چه‌په‌اوبوکښې گرزی‌مخې واوبووته‌شی، هسې هرلوروته‌چه وجار وزی مخ‌ئې وماوته‌شي دادمیانو . »

دروښان دنثرلیکلو خصوصیات : مارگین سټرن ناروېژی‌مستشرق چه‌خیرالبیان‌ئې لیدلی‌دی ده ورڅخه لاندې مواد یاداشت کړیدی :

(۱) خیرالبیان دنورو ډیرو پښتو قدیمو کتابوپه‌شان چه‌تر ده وروسته لیکل‌شویدی و،ی، ه تردې چه‌ظاهره (ه) هم نه‌لیکي .

---

(۱) تاریخ مرصع :

(۲) دخیر البیان داملائی خصوصیاتوڅخه داده چه څو کلمې سره نښتې او یوځای لیکی . مثلا (خویږویدی) د (خوی هوی دی) پرځای . په شپږ ډېر گرزی داسی لیکی : (پشپږیرگرزی) یکښې مې مرکب لیکی یعنی (یکښېمې) .

(۳) دپښتو خاص حرفونه لکه ټ، ځ، ډ، ړ، ښ او هم دارنګه ږ دنن ور ځې درسم الخط په شان لیکی. شاید (ښ) په حلقه او (ځ) په درې ټکو دپاسه لیکی .

(٤) بایزید ارمړاود وزیرستان دی . مگر دده دلیکلو معیار خپله لهجه نده ؛ دده دلیکلو ژبه اکثره دنورو کلاسیکی ادب دکتابو سره چه ظاهراً دهغو اساس دیوسفزیو په لهجه ایښودل شویدی مطابقت لری. مثلا دلیار (راه) گیمنې (عسل) ویائی (میگوید) مېر (افتاب) اپتو (ازتو) څلوېر (چار) په ځای چه دوزیرستان لهجه ده ؛ لار، گبینه، وائی، نمر، ستا څلور، لیکی .

داڅو څیزه نورهم دخیر البیان دسبك خواص دی :

(٥) دخیر البیان په نثر کښې دعربی رنگ ښکاره اوظاهر دی. جمله بندیئې عینا دعربی په سبك تطبیقیږی .

(٦) دمقفی نثر اولینه نمونه دخیر البیان څخه لاس ته راځی . ځکښې تر ده مونږ دډې رقم نثر سراغ نه لرو.

(۷) په پښتو کښې دومبنی کتاب چه دتصوف داساسی نظرئی (وحدة الوجود) بیان پکښې وی خیر البیان دی .

(۸) په پښتو کښې اخلاقی، دینی، مذهبی مضامین لیکل اود آیاتو نو اوحدیثو نو ترجمی کول هم لکه چه تر نوووړځه خیر البیان شروع کړی وی . وروسته بیاډېرو پښتنو په دی بابکښې څه لیکلی دی چه مکمله نمونه ئې تفسیر یسیر دی .

جارج مارگین سټرن ښه حدس وهلی دی چه ویلی ئې دی : « داخبره چه د خیرالبیان دپښتوټول صحیح حرفونه جداعلامې لری . . اودارنگه داچه ځینی له دغو څخه دهغه حروفو سره چه اخون درویزه مستعمل کړیدی مطابقت لری په یوپخوانی ادبی روایت دلالت کوی . ځکه خیال ته نه راځی چه دې مدافع اوحامی دایمان به داملا په طرز کښې هم دخپل حقیر دښمن تعقیب اوپیروی کړې وې ! » لکه چه دسلیمان ما کودتذ کرة الاولیادنمونې څخه مونږته معلومه شوه چه عینادغه خط اودغه املاء بلکه تر دې وخت مکمل تر ه لا دهجرت په شپږمی پېړی کښې موجوده وه !

د چنداول معاینه خانه
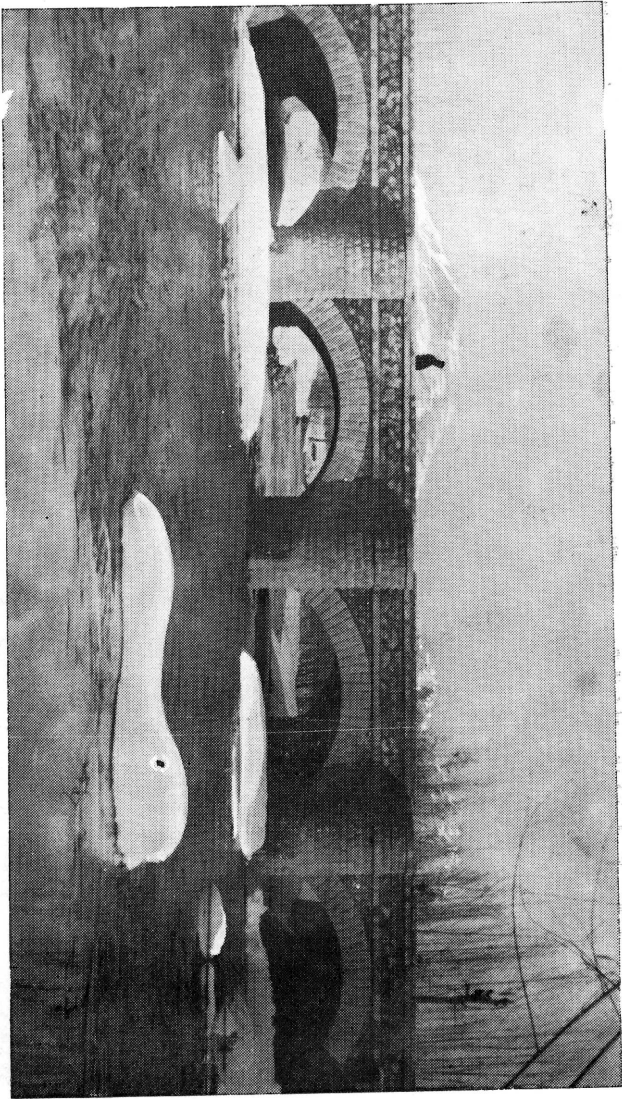
سوی پل (پل سوخته)

فهرست شهرهای افغانستان

ښاغلی عثمانخان « صدقی »

باین عنوان میخواهم بعض ازشهرهای سابقه وحالیهٔ سرزمین باستانی آریانارا از نظر خوانندهٔ گرامی بگذرانم. آریانای قدیم از آن وقتیکه جایگاه نژاد آریائی شد بسی مراحل زندگانی راطی کرد . بسی شهرهارامردم آباد کردند امادست روزگار آنهارا طوری از میان برد که حتی تاریخ هم نتوانست بحافظه نگاهدارد . کی میداند که چه شهرها آبادشد چه نامها گرفت وباچه علل ازمیان رفت . بهرحال تاجائیکه صفحات تاریخ زمان کهن وکتابهائیکه ما به آن دست رس داریم مساعده کرده اسمای چندی را گرد آورده خواننده عزیزرا به آن متوجه میکنم تا اگرروزی اودسترسی پیدا کرد دقتی به آن کند واین سطور مجمل و مختصر را که هستهٔ آن خواهد شد بحال رشد ونمودرآرد . من درین صفحات اندك چیزی که میتوانم بکنم ازین شهرهانام می برم وتفصیلات مزید آنهارا تاجائیکه جمع شده در خود رسالهٔ کو چکی می بینم که بهمین زودی تقدیم محیط مطبوعات خواهد گردید . درین مقاله خوانندهٔ عزیز شهرهای را که درزمان قدیم بوده وحال وجود ندارد ، شهرهای که درزمان قدیم بوده وحالا بصورت قصبهٔ موجودست وآن شهرهای که پسان آبادان گردیده وهنوزهست وآن شهرهای که اززمان قدیم تا کنون همچنان باقی است خواهد دید . البته یکی دوسطر تفصیلاتی که راجع بهرشهر داده میشود بهتناسب اهمیت و یادسترس ما به آن است ، اینك بمطلب آغاز کرده به ترتیب الفباشهرهارا مینویسم .

آرتاکوانا :

(آرتاکوانا) یا (آرتاکانا) شهرشاهی مردم آریه ودرجوارشهر حالیه هرات واقع بود ونشیمنگاه حکمران ولایت هرات شمرده میشد . این شهر درجای ارگ کنونی هرات بوده .

آریاسپ :

شهر بزرگ مردمان آری سواها یعنی سواران اسپ های اعلی که درولایت درنجیاناواقع بود.

آزولا :

یکی از شهرهای معروف ولایت اراکوزیه بوده و غالباً گذر یا گنداوستان واقع درهلمند علیا باشد .

آقچه :

شهری‌است درولایت باختر (ولایت مزارشریف) بفاصلهٔ ۲۴ میل بغرب بلخ .

آهنگران :

شهری درولایت غور و پایتخت آخرین پادشاه محلی غور بود که درقرن یازده از دست غزنویان منقرض گردید وامروز بحال قریهٔ درآمده .

آراکوتی :

مرکزناحیه کنارِرودخانهٔ اراکوتس (ارغنداب) بوده .

ارمن :

درولایت هرات شهری درجنوب غربی قلعهٔ نو بود که حالا خرابه می باشد .

اسپی :

شهر بزرگ درمناطق شرقی افغانستان و متعلق بقوم اسپیسیان ها غالباً در کنار یکی ازمعاونین رود کنرواقع بوده .

اسفزار :

اسفزار یاسبزوار یاشین دندشهری دارای فصیل مستحکم وچاردروازه در ولایت هرات واقع ودرمرکزمنطقه شادابی افتاده . موهن‌لال سیاح این منطقه را بابهترین قسمت زرخیز هندوستان برابرمی داند . این شهرمولدبساعلماوفضلای نامدارماست . درکشا کش مهاجمین مانند سکندر ، چنگیز وتیمورخیلی صدمات برداشت . اکنون هم موجودست .

اسکندریه آریا :

قلعهٔ نظامی که اسکندرمقدونی برای رهایش سپاهیان یونانی درهرات بساخت .

اسکندریه اورنوس :

قلعهٔ نظامی دیگری که علما آنرا درخلم ویاشهر اوکراتیدس می‌دانند .

اسکندریه قفقاز :

قلعه نظامی ساختهٔ اسکندر که غالباً درپروان حالیه بوده .

اشکمش :

شهری در ولایت تخارستان (قطغن وبدخشان) نام قدیم آن وزوالین بوده و بسی علما ازان برخاسته .

العسکر :

شهر کوچك شاهی درجوار بست .

انبار :

شهری بود درولایت باختر که درقرون وسطی مرکز مهم تحریکات بر خلاف امویان گردید غالباً یکی ازشهرهای عمدهٔ جورجان بوده .

انداکا :

شهری قدیم درصفحات لغمان بود احتمال میرود که ادرك باشد .

اند خوی :

درشمال غرب بلخ درمجاورت سرحد افغان وشوروی بر کناررود سنگلاك واقع است اکنون ازمراکز عمدهٔ تجارت شمرده میشود .

اندراك :

شهری قدیم در درهٔ کنر بود که حالا معلوم نیست .

اوبه :

شهری است بسمت شرقی هرات بفاصله (۵۰) میل بسی علما وفضلا بدامن آن پرورده شده .

اورنوس :

ازشهر های قدیم افغانستان بوده که موضع آن بموقعیت شهر قدیم و مستحکم سمنگان نزدیك ایبك کنار رود خلم موافقت می کند .

بعضی آنراخلم دانند علاوه برین به این نام قلعهٔ مستحکمی درنواحی شرقی آریانا در کنار اکسوس وجود داشت .

اون پایکال :

در ولایت باختر واقع درشمال غرب شهر نملیك که امروز بحال خرابه درآمده . بارتولد احتمال می دهد که ایوکراتیدیا باشد .

ایبك :

شهریست در ولایت مزارشریف که درافسانه ها بسی شهرت دارد . در زمان قدیم یکی ازمراکز دین بودائی بوده تخت رستم که از آبدات تاریخی است درجوارآن واقع است .

ایوکراتید یا :

شهریست که ایوکراتیدس شاه یونانی - باختر آنرا درکنار رود خلم بنا کرده بود . وروی خرابه های آن خلم آباد گردید .

بامیان :

دربین کوهای هندوکش وبابا در یك وادی کوهستانی واقع است . در زمان های قدیم مرکزیت تجارتی داشت دوراعتلا وارتقای آن دوره های قبل از اسلام بود هیون تسیانگ آنرا (فان - ین - نا) یاد کرده . بامیان در زمان قدیم بزرگترین مرکز آئین‌بودا بود • بت های بامیان که ازعتایق بی نظیر جهان است ازیاد گارهای آن زمان است . در اطراف این بت ها افسانهٔ های زیاد وجود دارد . مجسمهٔ خوابیدهٔ بودا که ازین عصریاد گار مانده بود درقرون وسطی‌ازبین رفت وبمعابد وبت های‌بامیان‌بسیار‌صدمات‌رسید. یعقوب‌لیث در۲۵٦ هجری آخرین معبد آنرا ویران نمود .

شهزادهٔ بامیان را شیر یاشار که معنی یاد شاه داشت می‌گفتند . شهزادگان بامیان درزمان المهدی مسلمان شدند واز دست غزنویان منقرض گردیدند .

بامئین :

درایالت بادغیس ولایت هرات شهر مهم ومرکز بادغیس بود .

بدخشان :

شهر قدیم وپای تخت ولایت بدخشان بود که‌حالا جایش معلوم نیست احتمال می دهند که برجای فیض آباد حالیه کائن بوده .

بروقان :

شهری درجوار بلخ بوده .

بسغور قند :

ازشهرهای عمدهٔ حوالی بامیان بوده .

بست :

آثار شهر کهن وتاریخی بست بر ساحل چپ رود هامند واقع است . بست یکی ازمراکز مهم تمدن باستانی بود . در اوائل قرن ششم مسیحی بدست افتالیت ها افتاد . بعدها در اثنای قشون کشی های اعراب عبدالرحمن بن سموره بر آن دست یافت . چون شهر بست موقعیت مهم داشت از طرف مسلمانان عرب مرکز قوای عسکری قرار یافت و برخلاف شاهان کابل استعمال گردید . ازوقت تصرف مسلمانان تادورسلطان های غزنی بست شهرت سابقهٔ خود را ازدست داده بود . درسال ۳٦٦ بست بدست غزنویان افتاد . درقرون وسطی دور مجد و اعتلای بست دورهٔ غزنی است . بست را مورخین مکرراً بنام دار السلطنه یاد کرده اند یکصد سال بعد ازان علاء الدین جهانسوز این شهر قشنگ را ویران نمود . درحقیقت بست از همین روز خراب شد . در اواخر قرن هشت هجری سیلاب تیمور لنگ در مملکت ما سرازیر شد و بست صدمهٔ شدید دید . تیمور بند رستم را که منشأ آب اراضی بست بود خراب کرد پس ازتیمور تند باد فتنهٔ نادر افشار بکلی آنرا از پا درانداخت . اکنون این شهر تاریخی متروک و فقط من حیث شواهد تاریخ باقی مانده .

بشت :

شهری درایالات بادغیس که حالا مجهول است .

بغلان :

مرکز امروزی ولایت تخارستان است . بغلان در ٤١ میلی جنوب قندوز دریك میدان وسیع وقوع دارد بغلان در دوره های تاریخی نیز اهمیت داشت نام تاریخی آن (بوهلای) است که بغلان تحریفی از آن میباشد . بغلان را هیون تسیانگ (فو ـ کیا ـ لانگ) نوشته در زمان های گذشته نیز آبادان بود . زمین مستعد دوباره آنرا طرف توجه قرار داد وفابریکه شکر ریزی درهمین جا تاسیس گردید . آیندهٔ آن روشن است .

بغنین :

شهری بود در زمین داور ومسکن اصلی خلجی‌ها اکنون مجهول است .

بلخ :

قدیمترین شهر های مملکت ما بلخ است . این شهر ازاولین تاسیسات آریائی هائیست که درولایت باختر قدم گذاشتند . ازهمین جهت قدامت آنست که آنرا ام‌البلاد خوانند . بلخ را یونانیان (باکترا)

ودرفارسی قدیم (باخترش) ودرزمانهای مابعد (باخل) و(بهل) خوانده وبر آن صفت (آی بامیك) یعنی درخشان‌راعلاوه می‌نمودند. موسس اصلی آن معلوم‌نیست. آنچه معلوم‌است اینست که بلخ شهر بسیارقدیم ومنبع جمیع مدنیت های آریائی بود . سلسله‌های سلاطینی که این‌شهر پایتخت‌شان بود بدست تاریخ نیست ولی درافسانه‌ها خیلی‌شهرت دارد که بعضی مورخین امروزی اشتباه کارا نه اسمای آنهارا بدیگران نسبت میدهند مثلاً ازآن جمله کیکاوس پادشاه باختری را باسیروس پادشاه هخامنشی یکی میدانند حالانکه فاصلهٔ زیادی دربین این دو پادشاه بوده . سلسله های پیشدادی ، کیانی وغیرذلك همه افسانه‌های است که بتاریخ سلاطین سابقهٔ بلخ اشاره می کنند .

تاریخ بلخ تاپنج قرن قبل ازمیلاد عجالةً تاریك است ولی بعد ازقشون کشی اسکندر قدری روشن میشود .

زردشت یکی از شهزادگان بلخ بود . وقتی که او می‌زیست (ویستاسپا) پادشاه بود . در دربار بلخ علمای زیادی وجود داشت ازاوستا معلوم میشود که باختری قدیم محیط علمی ، فلسفی واخلاقی داشته است درتاریخ ملل دیگر ازمقاومت باختر درمقابل‌عساکر رامسس فرعون مصری نینوس وسیمی رامیس ذکری‌بمیان آمده . عساکر کروش پادشاه هخامنشی درجنگ‌های باختر بسا سختی دیدند وخود کروش درجنگهای ایالات غربی افغانستان کشته شد .

دردورهٔ قشون کشی اسکندر این‌شهر بدست اوافتاد بعد از اسکندر درباختر دولت یونانی ـ باختر بوجود آمد .

ازنقطهٔ‌نظر صنایع وآرت این دوره یکی ازدوره های مهم تاریخ آرت می‌باشد . این دوره موجد فن گریك ـ بودیك شد که‌نمایندهٔ اختلاط مدنیت شرق وغرب می باشد .

بعد ازان کوشانی‌ها اقتدار بهمرساندند مذهب بودا ترقی شایانی نمود . هیون‌تسیانگ بلخ‌را (پوهو) می‌خواند .

بعدازان هیاطله به آن دست یافتند وازان ببعد بدست مسلمانان عرب گذشت . صفاریها وسامانیان بعد ازان حکمفرمای بلخ شدند در دورهٔ غزنوی بلخ یکی ازپایتخت‌های سلطان‌محمود گردید واهمیت مخصوصی کسب کرد . بعد ازان بلخ صدمه دیده رفت تابالاخره درحمله چنگیز خراب گردید وازان ببعد بحال شهر کوچکی درآمد درسال ۱۸۶۶م مرکزولایت باختریانه ازبلخ بمزارشریف انتقال یافت اکنون درنظراست که‌تجدید این شهر تاریخی کرده شود .

نجهیر :

شهری دردرهٔ پنجشیر بوده .

بوئن :

یکی ازشهر های معروف ایالت بادغیس بوده .

بهارستان :

بهارستان ازشهر های تاریخی تخارستان است در دوران امپراطوری کوشانی (لانشی) نام داشت . بعداً بهارستان وامروز بهارك شده . این شهر ۲۸ میل بجنوب شرق فیض آباد واقع است .

بهلول :

شهری درعلاقه یوسفزئی .

بیوار :

ازشهرهای قدیم غرجستان که اکنون مجهول است .

پروان :

شهر کوچکی بردریای پنجشیر بشمال کابل وجنوب درهٔ پروان، پروان دارالضرب غزنویان بود اسکندر مقدونی اسکندریهٔ ققفازرا غالباً درهمین جا ساخت . درعصر امیر حبیب الله خان نام آنرا جبل السراج گذاشتند وفابریکهٔ بزرگ برق را در آن تاسیس کردند .

پروفتازیا :

شهر قدیمی درولایت سکستان . پروفتازیا باپشاورن تطبیق شده .

پغمان :

شهر کوچك ایلاقی بفاصله ۱۸ میل بغرب کابل که هوای خوب و صحت افزا و مناظر وعمارات قشنگ دارد .

پلخمری :

پلخمری جائست کهفابریکه بزرگ نساجی افغانستان در آن تاسیس شده . قبلاً آبادنبود درآینده امید میرود کهشهر بزرگ صنعتی شود .

پنجوای :

شهری درولایت اراکوزیه که ازقندهار چندان دورنبوده حصار خوب ومستحکمی داشت .

پیشین :

شهری درمشرق سجستان که جوزجانی آنرا افشین خوانده .

تاشقرغان :

این شهر کوچك بین قندوز وبلخ واقع است درحوالی آن شهرقدیم خلم افتاده . شهر خلم درقرن ۱۸ خرابشد واعلیحضرت احمدشاه درانی تاشقرغان‌را بفاصلهٔ ۳ میل بجنوب شهر اصلی خلم بنا نهاد . هیون تسیانگ خلم‌را هولین خوانده . آئین بودا دراینجا ترقی‌زیاد داشت .

تاق :

شهری نظامی درنزدیکی زرنج .

تالقان :

شهرتالقان درقسمت شرقی حوزهٔ مرغاب واقع ودرقرن سوم‌هجری شهر بااهمیتی بوده . درسنه ۶۱۷ هجری تالقان شش‌ماه ازطرف عساکر چنگیز محاصره وبالاخره غارت و تاراج گردید . ارگ تالقان که‌نصرت کوه نامداشت شش‌ماه‌تمام دربرابرقشون چنگیز مقاومت کرد .

موقعیت قطعی آن معلوم نیست ممکن است درنزدیکی قلعهٔ تخت‌خاتون ویادرمحل قلعهٔ قدیمی قورماخ وجنب صفحهٔ جنوبی وادی ولی بوده باشد .

تالیقان :

درولایت تخارستان یکی ازشهرها تالقان یا تایکان است که‌در قرن چهارم‌هجری یکی‌از پرنفوس ترین شهر های این‌منطقه بوده . این‌شهر درقرون‌وسطی تجارت خانهٔ بزرگی‌داشت . صنعت بافت درآن خیلی ترقی داشت ، شهر قدیم تالقان نیم میل جانب شمال شهر موجوده آبادان بوده . این‌شهر دراثرتهاجمات‌جنگیز صدمات بزرگ‌برداشت‌واهمیت سابقه راازدست داد .

تکین آباد :

درمحل شهرحالیه قندهار آباد بود .

تولك :

ازشهر های‌قدیم ولایت غور که اکنون قریهٔ شده .

جبل الفضه :

شهری بود درایالت بادغیس .

جدهاوا :

شهری بود درایالات باد غیس .

جرم :

شهری درولایت بدخشان که این زمان هم برقرار است .

جلال آباد :

یکی از شهرهای مهم امروزی ومرکز ولایت گندهاره (سمت مشرقی) است . این شهر از نقطهٔ نظر باغها وعمارات بسی شهرت دارد .

این شهر برمدخل وادی لغمان و کنرواقع است راه مهم تجارتی که از کابل بهند و ستان میرود ازینجا می گزرد . آب وهوای آن گرم است .

جوین :

شهری درایالت سیستان ومولد جوینی مورخ مشهور قرون وسطی .

چاریکار :

بفاصله قریباً ٥٤ کیلو متر بشمال شهر کابل افتا ده ومر کز حکو مت کلان شمالی می باشد . چاریکار دردامنه های جنوب هندو کش بزرگترین مر کزتجارتی بازارتبادله اجناس ونقطهٔ حرکت بطرف دره های مختلف هندو کش میباشد . آینده این شهر روشن است .

حضرت امام :

درنه میلی جنوب دریای آمو واقع وازآبادترین مناطق تخار ستان شمرده می شد اسکندر مقدونی درینجا اسکندریهٔ آباد کرده بود . دردوران تسلط اسلام بنام (آرهنگ) موسوم گردید میگویند که روضهٔ حضرت امام حسین رض درینجاست وازین سبب حضرت امام شده ـ آثار عمرا نات تاریخی درآن مشاهده میشود .

خواش :

شهری بود درزمیندا ور کنار دریای هلمند .

خوست :

شهری درولایت پا کتیا (سمت جنوبی) که قبل از گردیز مر کز ولایت بود .

خوست :

یکی ازشهر های بزر گ غوربوده شاید با (خاست) نام موضعیکه بقرب سرچشمه هر یرود واقع بود مطابقت پیدا کند .

خلیل :

درمنطقهٔ کشك هرات بقا یای آن موجود است .

دار تال :

ازمهمترین شهر های زمینداور بود وار گ مستحکمی داشت . درقر ن چارم هجری این موضع بمثابهٔ یك نقطهٔ عیکری بر سر کیکه بطرف کوههای غورمیرفت شمرده می شد تخمین می کنند که دار تال با گر شك حالیه یکی بوده .

دار غاش :

شهری بود درزمینداور . فعلاً اثری ازان نیست .

درپسا کا :

(درپسا کا) یا(ادرپسا) که موقعیت آنرا با اندراب تطبیق داده اند شهری بوددرولایت باختریانه ،

دهستان:

دومین شهر بزر گ ایالت باد غیس ازقر ن چارم هجری .

دیمتر یاس :

شهری درارا کوزی بود که دمتر یوس پسر اوتی دیم درسال ۱۹۰ ق،م آنرا ابنا نهاد . موقعیت آن تعیین نشده .

رام شارستان :

این شهر درولایت درنجیانا وقبل از زرنج پائیتخت ولایت بود.این شهررا (ابر شهر یار) هم میخواندند . درقرن چارم ازدست برد ریگهای بیا بان معدوم ومخروب شد .

زاریسپه :

شهر معروفی درلایت باختریانه بود. آرین مورخ آنرا زار یسپس خوانده درو قت قشون کشی اسکندراین شهر مرکزولایت بوده عموماً عقیده اینست که زاریسپه یا با کترا عبارت ازبلخ موجوده است چون این شهر بر کنار دریای (زاریسپس) واقع واتشکده بزر گ آن آذر یسپ نامداشت یونانی ها ازان زاریسپه ساخته . ولی دراثر تدقیقات جدید معلوم شد که این دوشهر از هم جدا وزاریسپه بمحل شاه جوی امروزه بوده .

زرنج :

زرنج پایتخت وشهرمعتبر قدیم سیستان بوده . این‌شهر درقرون وسطی‌خیلی مهم و عمده بوده . زرنج قصر یعقوب لیث صفاری شاهنشاه بزرگ افغان وبرادرش«عمرو» بود. در سال ۷۸۰ هجری تیمور لنگ زرنج‌را تسخیر واهالی راقتل عام وشهررا حکم‌و یرانی‌داد . خرابه های آن‌میان شهر نادعلی وقریهٔ زاهدان وشهرستان برامتداد یکی‌از مجرا های قدیم انهاریکه ازهلمند می آمد وحالاً خشك است افتاده .

سنا کی‌وند :

از شهر های عمده‌در حوالی بامیان که‌امروز مجهول‌است .

سان :

شهر کوچك سان در حوالی بین میمنه وفاریاب واقع‌بود .

سرپل :

شهریست در ولایت مزاردر کنار« آب سفید » پلی‌که برروی نهر مذکور بنا یافته نام سرپل‌را برعلاقهٔ مذکور داده . این‌شهر درجنوب غرب‌بلخ ودرشرق میمنه واقع‌است . بعضی احتمال‌میدهند که‌شهر انباردر همین جا بوده .

سرخوشك :

شهرعسکری بود که‌از دهن‌درهٔ شکاری بفاصلهٔ تقریباً ۲۰ کیلومتر بطرف سواحل چپ رودخانهٔ بامیان‌بالای پوزهٔ سنگی کوه آبادبوده ومقصود ازتعمیر آن‌حفاظهٔ‌شهر غلغله وضحاك ودیگر شهر های دره بامیان بوده .

سمنگان :

هیون تسیانگ آنرا (سی - مین - کین) نوشته محل وقوع آن ایبك امروزی است که در وسیع ترین نقطهٔ خلم افتاده . آثار بودائی درآن جا دیده میشود .

سنجه :

سنجه شهری درکوه‌های غرجستان بود .

شاترا کارتا :

شهری در ولایت باختریانه بود .

شبرغان :

این شهر بفاصلهٔ ۲۰ میل بطرف غرب آقچه واقع است که در یك زمین شاداب و سبز افتاده . شبرغان در سابق از جمله سه شهر بزرگ و معتبر جوز جان بود . قدیمترین نام شبرغان (اساپوره گان) بوده مورخین عرب آنرا شبورقان خوانده اند . در سال ۶۱۷ هجری یعنی وقت تهاجم مغول ها یك شهر پرجمعیت و آبادان بود و تجارتخانه های زیاد داشت . در تاریخ از ارگ شبرغان تذکر میرود که عبارت از همان قلعهٔ « سفید زر » فردوسی است .

شهر شاهی بامیان :

این شهر ازبت بزرگ ۵۳ متری بامیان و سموچ های قریب آن شروع ودامنهٔ آن تاباغ وزیارت سید علی یخ سوز منبسط بود . وازآن جا تاچند کیلومتر بداخل درهٔفولادی پیش میرفت . بقایای آن بصورت سموچ در جدار های کوه ودر همواری در باغ و زیارت مذکور بصورت تپه ها باقی مانده .

شهرك:

از شهر های قدیم ولایت غور که اکنون بحال قریهٔ در آمده ، بعضی آنرا بمنزلهٔ پایتخت غور شناخته اند .

شو رمین :

شهری در مشرق غرجستان .

شیر وان :

در بین بست ودارتال واقع بوده اکنون ازان اثری نیست .

ضحاك :

آثار این شهر در محل تقاطع رود خانهٔ کالو و بامیان بر پوزهٔ کوهی واقع است . ضحاك محرف (ازهی داهاکا) است که عبارت از مار عجیب الخلقه بوده . در ادبیات تازه تر کشورما شکل پادشاه مقتدری را بخود گرفته که در جنوب باختر دردره های جنوبی هندوکش حکمفرمائی داشت و داستانهای تصادم یما یا جمشید را باو تذکار میدهد .

غزنه ؛

غزنه شهرتاریخی افغانستان استتاریخ قدیم آنتاریك است.بعضیها آنرابا (گازاکه)

که بطلیموس ذکر نموده یکی می دانند اما دلیل قاطعی ندارند . هیون تسیانگ آنرا (هوسی نا) خوانده .

غزنه تاعهد سلاطین غزنی شهرت نداشت البتگین غزنه‌را از (لاویك) نامی انتزاع کرد. غزنی مخصوصا در دورهٔ امپراطور بزرگ سلطان محمود غزنوی بمنتهای ترقی رسید . قصر ها ، مدرسه ها ، مسجد ها وتمدنی داشت که در آن ایام نظیر نداشت منار های غزنی که بعداز آنهمه خرابی هنوز برجاست ، عظمت عمارات غزنی رانشان میدهد . این‌شهر قشنگ وزیبا که گویا عروس آسیابود ازدست سلطان علاءالدین جهانسوز بخاك برابرشد . هفت‌روز وهفت شب درشهرغزنی آتش وقتل بود . این واقعه درسال ٥٤٤ هجری اتفاق افتاد. درسال ٨٠٤ هجری تیمور بر آن دست یافت . غزنی ازقدیم یك شهر تجارتی است اکنون ازجمله شهرهای درجه دوم افغانستان شمرده میشود .

غلغله :

شهرغلغله که درمقابل جدار کبیر بامیان روی بلندی قراردارد از یادگارهای مسلمین در بامیان بوده . این شهردروقت عروج خود یعنی زمان سلسله شنسبانیه و خوارزمشاهیان خیلی پرجمعیت بود . تجارت وصنعت آن بمرتبهٔ بلند رسیده بود . این شهر تا ظهور فتنهٔ مغول از مشهورترین بلاد افغانستان بشمارمیرفت . درسال ٦١٩ هجری موتوجن نواسهٔ چنگیز در شهر ضحاك کشته شد وچنگیز بخون خواهی نواسه اش شهرغلغله راخراب کرد .

غوریان :

طرف مغرب شهرهرات بفاصله٢٤میل واقع ودیوارها وخندق ارگ‌آن تاهنوزباقی‌است.

فاریاب :

یکی ازشهرهای مهم جوزجان فاریاب یادولت آباد امروزه است . مال التجارهٔ وافری همیشه ازان جمع وصادرمیشد فاریاب درسنه ٦١٧ هجری بدست مغلها افتاد و خراب گردید . صنعت قالین بافی آن خیلی شهرت دارد .

فراه :

شهرفراه درولایت سیستان است که درکنارفراه رود افتاده . اگرچه اهمیت سابقه را ازدست داده مگرهنوز برسرراه هرات وقندهارست . شهر امروزه فراه جدیداً آباد شده خرابه های فراه سابقه قدری دورترافتاده .

فرساگ :

شهری بوده درارا کوزیه .

فوشنج :

این‌شهر پیش ازهرات آباد بوده والحال زنده‌جان نامدارد. فوشنج مولدسر سلسلهٔ طاهریان است . این‌شهر که اکنون افسرده شده سابقاً عظمتی داشت .

فوکلیس :

ازشهرهای معروف اراکوزیه بوده ممکن است قلات غلزائی بوده باشد .

فیروزکوه :

فیروزکوه حصار کوهی است درسر زمین غور که از طرف قطب‌الدین محمد معروف به «ملك‌الجبال» بنا یافته بود . فیروزکوه در تمام مدت سلطنت شاهان غوری مرکزیت داشت وپایتخت بود . فیروزکوه خیلی مستحکم بود چنانچه در دورهٔ لشکر کشی های اعراب این منطقه تسخیر نشد . ولی سلطان محمود غزنوی آنرا فتح کرد . حملات چنگیز این‌جای‌را هم‌خراب کرد اکنون محل اصلی فیروزکوه مشکوك است .

فیروزوند :

درکشك حالیه واقع وحالا اثری ازان نیست .

فیض آباد :

شهری درتخارستان ومرکزحکومت کلان بدخشان است . این‌شهر آنقدر تاریخی نیست . بنای آن درسال ۱۱۰۳ هجری صورت گرفت . سابقاً نام آن جوزگون بوده‌ولی بعداز آنکه خرقه مطهره نبوی باین محال آورده شد بآن مناسبت فیض آباد گردید اکنون مقام بزرگ تجارتی است .

فیوار :

شهرعسکری درکوهستان غورات است که‌بدست‌مغلها خراب‌شد. حالا جای آن‌معلوم نیست.

قره‌باغ :

شهری قدیمی درولایت غور بوده .

قلعه نو :

قلعهٔ نو شهر یست بشمال شرقی هرات،قلعهٔ نو از نقطه نظر اقتصاد و صنعت اهمیت دارد معدن ذغال و جنگل پسته آنرا امتیاز می بخشد .

قندوز :

در ۲٤ کیلو متری غرب خان آباد واقع است.درصفحات شمال بین تخارستان وباکتریان قندوز ایستگاه مهمی بوده که از ان راه تجارتی سه شاخه شده یکی بطرف بلخ ، دیگر بطرف تخارستان و سومی مستقیماً بطرف رود آمو میرفت . قندوز در زمان قدیم ازمراکز آئین بودا بوده . هیون تسیانگ آنرا بنام (هوه) قید کرده . شهر قدیم قندوز بابالاحصار آن در قرن ۷ هجری آباد و مرکز کل تخارستان گردید. ازان بعد ویران شد . امروز فابریکهٔ پنبه و صابون در آن شهر موجود و امید ست رو ببهبود رود .

قندهار :

قندهار از کلانترین شهر های افغانستان است . نام قندهار را مهاجرین گندهاره وقتیکه باین سرزمین آمدند آوردند که عربها آنرا قندهار خواندند . در وقت لشکر کشی مسلمانان عرب قندهار شهرت نداشت آنچه بود بست بود پس از آنکه علاء الدین جهانسوز بست را ویران کرد قندهار کسب رونق نمود و پایتخت ولایت ارا کوزیه قراریافت . تیمور قندهار را فتح کرد ، اعلیحضرت احمد شاه درانی شهر جدید قندهار را دور تر از شهر قدیم بنا نهاد و اشرف البلاد نامید اما عوام برای تفریق قندهار احمد شاهی گفتند.امروز قند هار قدیم متروك و قندهار عبارت از شهر احمد شاهی‌است. درین دور قندهار پایتخت بوده بعد درعصر تیموز شاه پایتخت ازان جا بکابل نقل شده.امروز قندهار از هر حیث بزرگترین و با اهمیت ترین شهرهای افغانستان است .

قیصار:

قیصار در علاقهٔ میمنه واقع و حالا بقریهٔ تبدیل یافته .

کابل:

بزرگترین شهرهای افغانستان و پایتخت مملکت است کابل يك شهر تاریخی و بسیار کهن است که بسی حوادث روزگار را دیده و بنا براینکه بر چار راه تجارتی شرق ، شمال جنوب واقع‌شده اهمیت تجارتی‌داشته . این شهر از زمانهای قدیم آبادان بود و اینکه‌بعضی ها ادعا می کنند که در جای کابل موجوده آبادانی و شهری نبوده درست نیست . برخی از

مورخین موقعیت کابل قدیم را در بگرام یا کاپیسا تعیین می کنند ، وعلت انتقال آ نرا بکابل فعلی جنگ ها و لشکر کشی ها قرار داده اند . در کتاب ویدا نام (کبها) برای کابل داده شده بعضی از مورخین عقیده دارند که نام کابل تحریف یك کلمهٔ سند یست که معنی آن تجارتگاه می باشد ، سبب آ نهم شاید از جهتی بوده که ا کثر کار و انهای سندی مال التجارهٔ خود را در بازار های کابل عرضه می کردند تجارت و شهرت بازرگانی کابل از قدیم معروف است . بطلیموس و دیگر مورخین اسکندر از کابل و دیگر شهر ها ی که در درهٔ کابل واقع بوده ذکر کرده (اورتسپانا) یا کابورا عبارت از کابل فعلی است که باشندگان آنرا بطلیموس کابلی‌تی خوانده . این مورخ یونانی کابل را بنام (او ر تسپا نا) گفته و چا ر را هی نوشته که از آن راهای تجارتی بطرف بکتریان وارا کوزیا وهند منشعب میشد . هنگامیکه دولت کوشانی ضعیف گردید کابل شاهان کابل را مر کز قرار دادند. هنوز ایشان روابط خود را با دیگران قائم نکرده بودند که هجوم اعراب شروع شد در سا ل ۲۸ یا ۳۸ هجری مسلمانان عرب از راه غزنی به کابل حمله آوردند وشهر فتح شد . پیا پی آ ن حضرت خلیفه سوم شهید شد شاه کابل سر ازاطاعت باز زد . چندین بار بر کابل لشکر کشی بعمل آمد اما نا کام شد .

درسال۷۹هجری سخت ترین حمله ازطرف مسلمانان بر کابل‌شد. سردار اعراب عبد ا لله بن ابو بکربود اماشکست یا فته مجبور بتادیه هفت لك دینار تاوان جنگ شد ند . فصیل شهر که امروز بقایای آن برسر کوهای شیر در وازه وآسمائی دیده میشود ازطرف کابل شاها ن ، بناشده وکوشانی‌های‌خوردآنرا دراثر فشارهیاطله‌ساختند. در سال ۸۱ هجری مسلما نان با تلفات خیلی سنگین کابل را فتح کردند .

باتشکیل دولت طاهری وصفاری نفوذ اعراب زائل شد و کا بل بدست حکمرا نا ن محلی اداره‌گردید . مقارن ضعف‌صفاریان، از کوهستان مشرقی کابل یك قوم دیگر بنای سلطنت را در کابل گذاشتند که‌سر کردهٔ شانرا (کالاله) گویند. افراد این سلسله تادورغزنی در کابل اقتدار داشتند .

درقشون کشی چنگیز وتیمور کابل نیز خراب شد . بعد از سقوط دولت هرات کا بل دوباره رونق یافت وتاسال ۹۳۲ پایتخت بود . درسال۱۱۵۱ هجوم نادرافشار کابل را خراب ساخت . اعلیحضرت درانی خواست کابل راپایتخت بسازداماعمروفا نکرد وپسر ش اعلیحضرت تیمور شاه پایتخت را ازقندهاربکابل انتقال داد (سال۱۱۹۰هجری) که‌تاامروز پایتخت است .

کابرون :

ازجمله شهرهای هفتگانهٔ ایالت بادغیس بوده .

کابودن :

ازجملهٔ هفت شهر بادغیس که الحال مجهول است .

کاپیسا :

بگرام امروزه بموقعیت شهر قدیمی است که مورخین چین (کی پیش یا کسپین) و جغرافیا نگاران یونان وروم (کپیسا) یادنموده . این شهر ازسال ۱۵۰ قبل ازمیلادتاه ۴۷ میلادی پایتخت شاهی وامپراطوری افغانستان بوده است. بگرام از کابل ٦٠ کیلومتر وازچاریکار ۸ کیلومتر است زمان کنشکای کبیر این نقطه پایتخت تابستانی امپراطوری آریانا محسوب میشد. ازنقطهٔ نظر اجتماعات وصنعت خیلی اهمیت داشت . دین بودا درینجاهم مرکزیت داشت علماء وفضلای زیاد دیده میشد امروز بگرام یا کاپیسای قشنگ دوهزارسال قبل خرابهٔ بیش نیست در اثر حفریات تا اندازهٔ تاریخ آن روشن شده .

کارتانا :

ازجمله شهرهای نظامی که اسکندردرنزدیکی اسکندریه قفقاز بنا کرده بود .

کار دوسی :

ازشهرهای نظامی اسکندر که غالباً در پنجشیر بود .

کالیون :

شهرعسکری درغورات که به چنگیزیها بسی صدمه زد جای آن فعلا معلوم نیست .

کرمان :

کرمان شهری بود درهزارجات حالیه .

کروچاد :

شهری بود درارا کوزیه .

کشك :

درایالت بادغیس شهری است که ۵۸ کیلومتر ازقلعهٔ نودورمی باشد. آثار دیوارها وخندقهای ژرف کشك قدیم که بکنار دریای کشك واقع بود تاحال موجودست .

کشم :

درقرون وسطی پایتخت ایالت بدخشان .

کغاناباد :

ازشهرهای عمدهٔ ایالت بادغیس بود ،

کندرم :

درایالت جوزجان که جای رهایش حکمران جوزجان بوده .

کلوکان :

یکی ازشهرهای بدخشان درقرون وسطی .

کونا :

درجمله هفت شهر بزرگ ایالت بادغیس که حالا موقعیت آن مجهول است .

کهسال :

حصار وارگ متین آن درلشکرکشی چنگیز خراب شد . نام قدیم آن (کوسویه) بود .

کیزانا :

(کیزانا)یا(کارسانا) ازشهرهای معروف ولایت پاروپامیزاد (کابل) که قبلاً مجهول است .

گردیز :

گردیز مرکز ایالت پاکتیا (سمت جنوبی) است فاصلهٔ آن ازکابل بصورت منحنی قریب (۱۲۰) کیلومترست گردیز یك شهرتاریخی است وازقدیم حصارمتینی داشته درمقابل حوادث بسی مقابله کرده . دراثنای که لشکر اسلام بر کابل دست یافت پادشاه کابل بگردیز که حصار محکم بود رفت و تا خیلی مدت مقاومت نمود . گردیز مرکز بود ائی بود . فعلاً گردیز مرکز جنوبی است .

گریاب :

این شهر دردرهٔ پنجشیر واقع ودومیل راه ازاندراب فاصله دارد .

گوری ویل :

این شهر بساحل شرقی دریای خوئس یعنی کنر واقع بود ودرمقابل اسکندر مقاومت کرد . اکنون موقعیت آن مجهول است .

گیزه :

درولایت سیستان شهرقدیم گیزه یاجیزه وجود داشت . درقدیم آبادان بود ولی امروز بشکل قصبه درآمده .

لاش :

ازشهرهای ایالت سیستان که امروزهم وجود دارد .

لخراب :

ازشهرهای عمده درحوالی بامیان که امروز مجهول مانده .

مرسان :

ازشهرهای قرون وسطی کهدربین فاریاب ومیمنه وقوع داشت ومانند میمنه آبادان بود حالا معلوم نیست .

مروروود :

ازشهرهایقدیم ایالت مرگیانااست کهامروزموقعیت آنبطور تحقیقتعیین نشده بنابرتحریر بارتولد مَوقعیت آنرا دربالا مرغاب میتوان تعین کرد .

مرو چاق :

ازشهرهای تاریخیافغانستان یکیمرو چاقیامرو کوچك است . آثاروعلائم مرو چاق قدیم شاهداهمیت آندر زبانهای سابقاست. اسکندر درین حوالی قلعهٔنظامی ساختهبود. مروچاق حالااهمیت سابقهٔ خودرا ازدست داده .

مرغاب :

شهرمرغاب یابالامرغاب در کنار شرقی دریای مرغاب واقعومرکز ایالت مرغاب است قلعهوحصاری دارد . مرغابرا بامروروود یکیدانسته اند .

مزار شَریف :

مرکزفعلی ولایتباختر کهبفاصلهٔ ۱۴میل بطرفمشرق بلخ واقعاست . درقرون وسطی قریه «خیر» وبعدها «خواجهخیران» خوانده شد . روضهٔ حضرت خلیفهچارم دردوموقع درینجا

کشف شد یکی در سال ۵۳۰ ودیگر در سال ۸۸٦ هجری . درهر دوموقع زیارتگاهی بر آن ساختند که زیارتگاه دومی که از طرف سلطان حسین میرزا شاهنشاه هرات ساخته شده تاحال موجوداست. قریب هشتاد سال است که مرکز ولایت باختر ازبلخ باینجا نقل کرده وروز بروز بجمعیت آن افزوده شده میرود .

منك :

شهر بزرگی درواخان بود .

میمنه :

ازشهرهای عمدهٔ افغانستان ومرکز ایالت میمنه است نام قدیم آن «الیهودان» یا «الیهودیه» است ولی عربها آنرا بفال نیك میمنه خواندند که بمعنی شهر خجسته است میمنه روزبروز ازنقطهٔ نظر اقتصادی کسب ترقی واهمیت می کند .

غلیك :

شهری در هفت فرسخی بلخ بوده وامروز خرابه است .

نوبی لیس :

ازشهر های قدیم ولایت کابل که حالا مجهوز است .

وار وا لیز :

بمشرق خلم شهری بنام وارواليز یاوارواليج وجود داشت که شاید رستاق باشد .

وزوالین :

ازشهر هایقدیم تخارستان که در اثر تهاجمات مغول خراب شد . شهر اشکمش حالیه بجای آن آباد شد .

هده :

بفاصلهٔ هشت کیلومتر بطرف جنوب جلال آباد وازشهر های کهن وتاریخی است . هده شهر نگاراهارای قدیم است که مرکز عمدهٔ دیانت بودائی بود ، کلمهٔ هده ازهد که بمعنی کاسهٔ سر ست مشتق شده چه کاسهٔ سر بودادرهده وجودداشت . امروز این شهرویران است . دراثر حفریات هیاکل متعدد بودا بدست آمده . هده مرکز ارتقای صنعت هیکل تراشی گندهاره بود .

هرات :

هرات یك شهر بسیار عمده وتاریخی افغانستان شمرده میشود . نام قدیم آریه که بعدها (هریؤ) وهری وهرات شده. هرات اولین شهر بست که آریائی ها در وقت مهاجرت از بلخ بطرف فارس آنرا ساختند وقسمتی ازایشان درین سرزمین توطن گزیدند .

درهنگام لشکر کشی های سکندر مهمترین جای هرات بود ساتی بارزن حکمران هرات چندین بار برای استیصال یونانی ها کوشید. اسکندر هرات را بنام آرتاکانا میخواند اسکندر در هرات قلعهٔ نظامی اسکندریهٔ آریانا را برای رهایش یونانیان آباد کرد. بعد ازان مانند سائر ایالت ها جزو سلطنت کوشانی بود . درسال ۳۱ هجری ازطرف مسلمانان فتح شد ودرسال ۲۰۵ هجری که طاهر فوشنجی سلطنت طاهری را اساس گذاشت درجملهٔ دولت او بود درسال ۶۱۸ هجری چنگیز آنرا ویران نمود. پس ازو کرت ها بنای جهانداری گذاشتند و کم کم هرات رونق گرفت در سال ۷۸۳ هجری تیمور آنرا فتح وویران نمود . اما درسال ۷۹۹ هجری هرات مرکز خراسان (افغانستان) قرار یافت وشاهرخ پسر تیمور زیر تاثیر محیط مدنی هرات درترقی ووسعت آن افزود . دورهٔ تیموریان هرات از بهترین ادوار تاریخ هرات است ، دورسلطنت شاهرخ وسلطان حسین ازبهترین ادوار مدنیت آنها شمرده میشود . بعد ازان شیبانی ها وصفوی ها بر هرات نقصان ها رساندند . آثار زمان مدنیت آن هنوز زیاد است .

هلاورد :

شهر بزرگی در ایالت واخان ومشرف بدریای وخش آب بود .

هلبوك :

درقرون وسطی پایتخت ایالت واخان یاختل بوده . احتمال دارد که نزدیك کولاب جدید باشد.

یمکان :

شهری در ایالت بدخشان بود .

ینگی قلعه :

دردوره های قبل ازاسلام بنام (نومی) شهرت داشت ومرکز یك ولایت بزرگ افغانی بود . درصدر اسلام بذریعهٔ احنف بن قیس مفتوح شد وبنام قلعه احنف مسمی گردید در دور تسلط موقتی مغولها باین نام موسوم شد .

پښتون

ښاغلی امین‌الله «زمریالی»

درباب نام، قومیت ودیگر وقایع تاریخی پښتون هابسامورخین شرق وغرب چیزها نوشته وتحقیقات کرده‌اند. درخود افغانستان نیز ازچندی باینطرف دراثر نهضت تاریخی وعلمی وتاسیس انجمن ادبی (که حالا پښتوټولنه گفته میشود) درین باره تتبعات قابل قدری شده ونویسنده های فاضل مامقالات متعددی نوشته اند که درصفحات سالنامه هاومجلات کابل مندرج است ولی این تحقیقات وتتبع فضلای ماودیگرمورخین ومحققین بیگانه بسنده وکافی نبوده واین موضوع عمیق که به سرنوشت قومیت وملیت مامستقیماً مربوط است به تحقیق بیشتری احتیاج دارد زیرا: ـ

ازیکطرف ماتاریخ خودرا ازاول ننوشتیم بدیگران گذاشتیم دیگران یا گروهی بودند که بنابر مطلب و مقاصد نفع جوئی خود ازتاریخ ما تحت سیطره ونفوذ خود یادی کرده و مارا جز وخود شمردند و یا طائفه بودند که گرچه با ما ربطی نداشتند و نمی توانستند مارا جز وخود قراردهند مگر باسما وعناوین مختلف ازمانام برده و مارا بصدها گروه و شعب تجزیه وتقسیم نمودند.

ویا بالاخر کسانی بودند که باماهیچ ربط سیاسی نداشته غرض ومطلبی راهم تعقیب نمیکردند ومیخواستند تاریخ مارامن حیث تاریخ ومعلومات بنویسند ولی این کارچون تنها از روی روایت ودرایت بس دشوار بود ونتوانستند ازعهده براینددوهم نمی‌توانستند چه آنها بفرضیات خود ومآخذ ومدارك طبقه اول و دوم متکی بوده از زبان، عنعنات ووقایع تاریخی ما از روی بصیرت کامل اطلاعی در دست نداشتند. یابعباره دیگرتاجائیکه معلومات خود شان بمعلومات عمومی علمی ربط وعلاقه داشت می‌توان ازان استفاده نمود وهم میشود راهبر وماخذ خوبی شد وآنچه به زبان و عنعنات یا تاریخ مخصوص ما متعلق بود به نسبت کمی معلومات بـه نتیجهٔ مثبتی واصل نشدند وآنچه نوشته اند خود شان هم بران اطمینان نداشته وقتاً فوقتاً نظریه خویش را تجدید وتبدیل نموده ومی نمایند.

ازطرف دیگر چون شعبه های علمی وسیع و معلومات ما روز بروز ازراه علم وحفریات ودیگر ذرایع بسط وتوسعه می یابدایجاب میکند که در تاریخ وزبان‌ودیگر چیزهای‌خود که بتاریخ زبان وعنعنات ملی مارابط دارد کنجکاوی زیادی نموده تاحدامکان به کشف حقایق نایل گردیم.

پس بنابر ضرورت فوق من خواستم که در سالنامهٔ امسال درباب کلمهٔ پښتون تاجائیکه

معلومات من اجازه میدهد وعقیده من به اساس علم بران مصمم است چیزی بنویسم وممکن است این ادعاوعقیده من نیز نزد صاحبان خبرت ومعلومات کافی ، صدفی صد بحقیقت مقرون نباشد چه هنوز ذرایع اطمینان بخش وکاملی برای حل مسائل غامضه در دست نبوده و تا حال هیچ کسی نتوانسته است که از روی یقین آنرا حل کند مگرتاجائیکه علم رهبری و ماخذ ومدارك کمك ودستگیری میکند آنقدر دور ازحقیقت هم نبوده ومیشود در جملهٔ دیگر تحقیقات به اولاد محقق وکنج کاو آیندهٔ پښتون درشؤونات ملی جای یاد داشتی را اخذ نماید .

مطلب :

پښتون اسم مفرد وجمع آن پښتانه است که یك قوم شجیع ودلاور ۲۰ ملیونی باین اسم مسمی و درافغانستان وسرحدات آزاد تارود خانهٔ سند وآنطرف آن آباد است مگرتاریخ های شرقی ازقبیل یمینی؛ بیهقی، کتاب الهندالبیرونی، شاهنامه فردوسی، آئین اکبری، ابوالفضل، ظفر نامه ، ملفوظات تیموری، مطلع السعدین، فرشته ، روضته الصفا ، حبیب السیر، خورشید جهان وغیره باستثنای بعضی ازقبیل خلاصته الانساب افغانی ۱۱۸٤ هـ تاریخ مجموعی افغانستان ۹۹۱ هـ مخزن افغانی ۱۰۲۰ هـ نسب نامه افغانان ۱۱۵٤ هـ نسب افاغنه ۱۹۱٤ ع مراة العالم ۱۳۱۷ هـ تحفته الپښتون ، ارمغان اسرائیل ۱۳۲۰ هـ که در عصر مغلیه هند و بعدازان نوشته شده اند (۱) این قوم را باسم اصلی آن یادنکرده باسمای غیر مسمی افغان وپتهان وغیره ذکر کرده وتعبیرات ومعنی های گوناگون غیر منطقی برای آن تراشیده اند ؛ ولی حقیقت این است که اسم افغان که ازطرف دیگران براین قوم تحمیل ونهاده شده وامروز نزدیك است جا نشین اسم اصلی گردد (۲) بصورت صحیح وقناعت بخش معلوم نیست که چه بوده واول از کجا وبکدام سبب نشئت کرده ومعنی آن چیست ومن هم اکنون در تحقیق این اسم غیر مسمی وتحمیل کردهٔ دیگران که درین مقاله از موضوع بحث من خارج وهم معلومات کافی ندارم

---

(۱) کتب مذکور اخیرالذکر نامی ازپښتون وپښتانه برده وبعضی ازان دراطراف ریشه وعلت پیداشدن کلمه پښتون چنین شرح وبسط داده اند : « افغانها درفوج بنی امیه داخل شده و درفتوحات سیستان وبلوچستان وسند وملتان شامل بودندفارسی زبانها آنهارا پشتوانی(مددگار) میگفتند وخود افغانها خطاب پشتوانی لشکراسلام رافخر وعزت خود دانسته خود راپشتوان گفتند بعدازحذف الف که حرف عات است پښتون شد وزبان این طائفه پښتو گردید . »

(۲) انسائیکلو پیدیای اسلامی نیز تائید نموده میگوید : « هیچ جای شك و شبه نیست که پښتون تسمیه حقیقی قومی است و اصطلاح افغان یك منبع ادبی دارد و اجنبی ها این تسمیه اخیرالذکر را با این مردم داده اند » دارمستتر فرانسوی نیز تائید این مطلب را میکند .

نبرامده وکشف حقیقت آنرا بدیگران میگذارم درینجا صرف معلومات خودم را در باب کلمه پښتون بصورت بسیار خلص و کوتاه عرضهٔ حضور قارئین کرام میدارم بدینموجب :

کلمهٔ پښتون یا بصورت جمع پښتانه را فقط ما از زبان خود قوم که باین اسم مسمی است می شنویم و یا در آثار وتحقیقات محققین فرنگ به آن برمیخوریم و نیز دو آثار قدیمتر دنیا (ریگ وید ۱۹۰۰ ـ ۱۴۰۰ ق م و تاریخ هرودوتس یونانی ٤٨٤ ـ ٤٢٥ ق م) که در دسترس ما موجود است از یك راه تقریبی که نزد ما عین حقیقت است باین اسم و موجودیت این قوم در زمانه های بسیار قدیم که امروز هم باین اسم نامزد و موجود است میرساند .

محققین کنجکاو اروپائی در باب اصلیت و ریشهٔ کلمه پښتون عرقریزی های زیاد و تا اندازهٔ معلومات و فهم خود این مسئله را خوب پشت و پهلو کرده اند که ما از انها قدردانی نموده و متشکریم مگرمتاسفانه بعضی علل و درخشندگی مادیت های قوم های همسایه بدون اراده نظر آنها را بسوی خود جلب وکشانیده و از حقیقت و رسیدن به نتیجه حقیقی دور داشته است واز ان است که خود آنها هم قانع نبوده هر وقت در تحقیقات خود تجدید نظر نموده و می نمایند که من شرح این همه مجمل را به تفصیل ذیل عرض کرده و درآخر نظریه خود را نیز بران می افزایم .

طوریکه بالا گفتم ریگ وید یکی از چهار کتابیست که به حیث مجموعی حاوی سرود های مذهبی آریائی بوده و امروز برای واضح ساختن بعضی وقایع تاریخی و روشن ساختن اسمای بعضی اماکن ماخذ قابل اعتمادی شناخته میشود .

طوریکه در حصص مختلف این کتاب (وید) اسمای بعضی مقامات آریانا وماورای اندوس (پنجاب) ذکر شده در ضمن بعضی واقعات تاریخی آنوقته از اسمای بعضی قبایل نیز یادی میکنند از انجمله است جنگ بزرگ تاریخی ده پادشاه بر کنار دریای راوی (واقع درپنجاب) که در زمان ریگ وید یا قبل از ان بوقوع پیوسته وده قبیله بزرگ ومعروف آنوقت تحت قیادت رؤسا و شاهان خود در ین گیرو دار شرکت ورزیده و برای تفوق و کسب برتری یك بر دیگر ، می جنگیدند وکوشش میکردند ـ درجمله این ده قوم یا قبیلهٔ متحارب قبیلهٔ هم بنام « پکهت » بوده که ریگ وید در جمله این ده قبیله از ان نام می برد این کلمهٔ پکهت در حقیقت و به تلفظ صحیح « پښت » بوده که پسان به پښتون تبدیل و محققین متاخر آنرا پکهت تصور کرده و تلفظ کرده اند و من در نظریه خود از ان بحث خواهم کرد .

بعد از رگ وید عین این کلمه یا بسیار نزدیك بان را از مؤرخ و جغرافیا نویس یونانی (هرودوتس ٤٨٤ ـ ٤٢٥ ق م) می شنویم که میگوید : « مردم (پا کتویس = پاښتویس) ها در مملکت (پکتوا یکی = پښتوایښی) بر کنار دریای اندس سکونت دارند» در آخر

این دو کلمهٔ پکهت ر یگ وید و پا کتو یس = پا ښتویس هرو دوتس جلب نظر محققین و مستشر قین فر نگ را نموده در اطر اف آن شروع به تحقیقات و کنجکاوی نمو دند که تحقیقا ت و نظر یات بعضی از انهارا که انسائیکلو پیدیای اسلامی قابل اعتماد دانسته و قید نموده است من ذریعه تر جمه عین عبارت انسائیکلو پید یای مذکور ذیلا تو ضیح نموده و علاوه بر ان نظر یا ت یك دو نفر موخر ین را نیز بر ان ایزاد می نمایم بدینموجب :

انسائیکلو پید یای اسلامی در صفحه ۱۵۰ جلد اول خود می نو یسد که : هرو د و تس می نو یسد که « مر دم پا کتو یس = پاښتو یس (۱) ها در مملکت پا کتوایکی = پاښتو اینبی (۲) بر کنار در یای اندس سکو نت دارند ـ نظر به را بطهٔ کلمهٔ (پا کتو یس = پاښتو یس) و کلمهٔ (پا کتوایکی = پاښتوا ینبی) هر ود وتس با کلمه پښتون وپختون که نخست از طر ف لسن Lassen داده شده است بعدها از طر ف تر مپ Trmpp و گر یر سو ن - Grier son نیز تائید شد ولی در نز د سپیگل - Spiegel و جیگر المانی Geiger خیلی مشکوك ا ست بعبارت دیگر این دو نفر اخیر الذ کر یقین ندارند که در بین کلمات فوق الذ کر رابطهٔ موجود باشد .

نظر یهٔ گر یر سو ن Grier son چنین است که را بطهٔ د ر بین کلمه فار سی پشت و پشته و کلمهٔ ویدی پکهت و کلمه پا کتو یس که هرودوتس ذکر میکند و کلمهٔ پر سوا یتی (۳) که پو تولمی ذ کر می نماید اغلباً درست معلوم میشود .

نظر یهٔ دارمستتر (فرانسوی) چنین است که کلمه اخیر الذ کر که از طرف پو تولمی تلفظ شده باصورت ابتدائی کلمه یعنی نزدیك باصل معلوم میشود ولی کلمهٔ پا کتویس = پاښتویس که هرودوتس ذ کر کرده است باصورت ابتدائی کلمه فرق داشته و صورت تلفظ آن قر یب به کلمهٔ پارشتیس Parshtyes می باشد درینجا باید بیاد داشت که ا گر حالت زبان امروزه درنظر گرفته شود تلفظ ښ نسبت به خ دارای قدامت است .

خیلی از صحت دورمعلوم میشود که صورت یك کلمه مانند پا کتوایکی = پاښتوا ینبی که صرف دریونانی دیده میشود باعث تو لید واحداث کلمهٔ پښت یا پخت که درزبان جدید امروزی دیده میشود بگردد . »

این بود نظر یات بعضی مستشرقین که انسائیکلو پیدیای اسلامی برای استناد تحقیق خو د قید کرده ودر آخر طورنتیجه اظهار نظر به نموده میگوید که : « حروف مر کب « رس » و « رښ » اوستا و سنسکرت در فارسی جدید به ش Sh ابدال میشود بدینطریق که کلمه فار سی پشت

(۱) اصل کلمه یونانی را در صفحه آخر ملاحظه کنید .

(۲) اصل کلمه یونانی را در صفحه آخر ملاحظه کنید .

(۳) اصل کلمه یو نانی در آخر صفحه ملاحظه شود .

و کلمه parsti « پرستی » معادل کلمهٔ اویستائی « پښتی » Pushti و کلمه پښتو Pusht سنسکرتی (پرښ تها Prstha) است و کلمه پښتو « کښل » بجای کلمه اوستائی (کیریش Keres) است و کلمه پښتو (پښتیدل) و کلمه فارسی پرسیدن مساوی کلمه اوستائی پریش میباشد. لهذا میشود که کلمهٔ « پرستوایتی » یا پرش تی (۱) معادل کلمه پښتPusht یا پخت Pukht باشد

پوتولمی پرسوایتی (۲) یا پارشتیس را درجمله پنج قبایل ذکر نموده و میگوید که قبیله مذکوردامنه های جنوبی وشرقی هندوکش را اشغال نموده است .

یك روایت ملی ومحلی دیگراسم مذکوررا ازپښته اشتقاق می نماید وممکن است که شکل اصلی آن که ازان پرسوایتی (طوریکه یونانی‌ها تلفظ کرده اند) گرفته شده دارای معنی (ساکنین زمین مرتفع) باشد . »

ازنظریات بعضی مستشرقین که انسائیکلوپیدیای اسلامی فوقاً درضمن تحقیقات خود ازانها نام برده وشهرت بسزائی دارند فهمیدیم حالا طوریکه بالا وعده کرده‌ام ایجاب میکند که نظریه یکی ازمستشرقین متاخر ناروېژی را که درین راه رنجی برده و شهرت علمی اش کمتر از مستشرقین فوق نیست نیز متذکر شوم وآن این‌است که :

جارج مورگن سترن George Morgenstierne اروېژی ازمستشرقین فاضل زبان پښتو درکتاب « لغات اشتقاقی » (۳) پښتو Etymological Vocabulary of Pashto می‌نویسد که « جیکسن‌مقابلهٔ عادی پښتون رابا پاکتو= پاښتو » خیلی بنظرشك می نگرد ـ حقیقت‌این‌است که قسمت تاریخی وجغرافیائی این مسئله واضح وروشن است گمان نمیرود که « ښت » پښتو بذریعه حروف (xt) یونانی (۵۰۰ ق م) اظهارشده باشد و « پتهان هندی اشکارمی نماید که الحاق ابتدائی « آن an‌، »بودنه «اون un‌،» .

درآخراین فاضل ناروېژی اظهارنظریه نموده میگوید که « ربط آن (پښتون) با لفظ اویستائی پرشته Parshta بمعنی پشت و لفظ سنسکرت (پرشتها Prsatha) بمعنی « پشت، تالاق ، بلندی » به فهم نزدیك تراست . »

مگرجارج مورگن سترن به نظریه فوق خود ثابت نمانده‌بمکتوب‌تاریخی ۲۰/۱۲/ ۱۹۳۹ ع خود که بانجمن ادبی کابل (پښتوټولنه) فرستاده بود چنین مینویسد : « مقاله « پښتون » آقای یعقوب حسن‌خان که درشماره ۱۰۲ مجله کابل نشرشده است بطور مخصوص توجه مرا جلب ومورد دلچسپی اینجانب واقع گردید این مقاله لیاقت وذکاوت نویسنده را بخوبی نشان

(۱) تلفظ اصلی یونانی درصفحه آخرملاحظه شود .

(۲) اصل کلمه یونانی درصفحه آخردیده شود .

(۳) طبع کتاب دراوسلو ۱۹۲۷ع، ج ۲ ص ۶۱

میدهد نویسنده مذکور لطف فرموده نشریات بنده رانیزراجع به اصل ومنشاء کلمات « پښتو »
وپښتون ذکرمیکند (ص ۱۳) بنده بعد ازانکه ایتمالوجی لغات خویش رانوشتم‌ودران راجع
به اصل وابتدای این کلمات از کلمهٔ که مفهوم یك تپه وزمین برجسته رانشان میداد ! شتقاق
ممکنه راعرضه داشتم ـ به معاونت عالم جیداطریشی یعنی دکتور « یال تیه سکو » راجع به
موضوع مذکور به نتیجهٔ دیگری واصل شدم چون شاید این نظریه موردداچسپی‌شماواقع شود
ویا اینکه یکی ازنویسندگان مجله کابل به‌آن علاقه داشته باشد میخواهم نقاط برجسته آنرا
تذکاروتقدیم کنم زیرا خودم نمی توانم جرئت کرده وآنرابزبان پښتو بنویسم .

ښت st پښتو نظر به یك تعداد صور و حالات یقیناً از (rs) ایرانی قدیم اشتقاق
یافته است همچنانکه zd زد از rz مشتق شده‌است مثلا درکلمه زدن zdan که فارسی
آن ارزن Arzan یا «اوزد ـ Uzd » بلهجه وزیری «ویزد ـ Vizd » به معنی در از
از کلمه اوستائی . . . . (۱) Brz وغیره .

اینك چند مثال دیگر ازقبیل: (۱) ویښته ـ . . . . . (۲) به معنی موی که اوستائی آن
. . . (۳) می باشد که ورسه Varsa تلفظ می‌شود .

(۲) پښتۍ Pustai به معنی قبرغه (اضلاع) که اوستائی آن . . . . (٤) میباشد
که پرسو ـ Parsu تلفظ می‌شود .

(۳) غوښت به معنی ارزن که بازدن قبل‌الذکر فرق داشته ودرفارسی آنرا گاورس
Gâwars میگویند .

(٤) پښتیدل Pustedal به معنی پرسیدن.

(٥) تښتیدل Tastedal بمعنی گریختن وترسیدن فارسی .

ازینرو ممکن است که کلمات « پښتو « و پښتون » » از یك شاخ قدیم پارس Pars
اشتقاق واستخراج شود . میدانم که مورخین ونویسندگان یونانی یك قبیلهٔ قومی را بنام
Parsioi ذکر میکنند که درقرن‌دوم ق م باسکاها ـ Saka یکجاازطرف شمال بر افغانستان
هجوم آورده وسد سختی قریب غزنی وکابل اساس نهاده این موضوع مفصلا در کتابی که
جدیداً نشرشده‌است دیده میشود این اثرمهم (گریکس آن بکتریا ایند اندیا) یعنی (یونان
درباختر وهند) مؤلفه دبلیوتارن w.w.tarn کامبریج ۱۹۳۹ع می باشد علاوتا میدانیم که
هندیهای قدیم قبیلهٔ رابنام پارسو Parsu درشمال غرب هند می شناختند .

ازینروگمان‌میکنم که اغلباً کلمات پښت Pust ویاښت Past که قرارنظر به Rauerty
نام وطن ابتدائی افغانهاست از پارسو Parsu بر آمده باشد و پښتون Pastwn

(۱) (۲) (۳) کلمات اصل اوستائی درصفحه اخیر ملاحظه شود .

یك صورت بزرگتر کلمه مذکور بوده ازپارسوانا Parsu-ána آمده باشد قراریکه Ána «انه» یا «انا» ضمیمه ایست که عموماً درآخر اسامی قبایل قدیم دیده میشود «پارسوانا» اولاً یاپښتانه Pasthána شده است که دراثر تلفظ هند وسطی به «پتانا» Pathána تبدیل شده است هم چنانیکه کلمه سانسکرت Ashta=Asta اشته به اته Ath= یعنی هشت تبدیل یا فته است .

اسم صفت مونث (بقرار قاعده ودر داخل قانون عمومی) کلمه «پارسو» Parsu پارسوه Pars-awà میشود که بحیث اسم درمورد زبان اطلاق میگردد (چنانچه «ژبه» نیز صورت تانیث دارد) وپارسوه بقرارقاعده پښتو Pastó میشود .

بالاخر بطور بسیار اغلب گفته می‌توانیم که پارسو Parsu های ایران شرقی در ابتدا به مهمترین قبیلهٔ ایران غربی یعنی پارس ها Persians مربوط بودند که در زمان قدیم پارسا Pàrsa شناخته شده ومردمان اثور وبابل ایشان را پارسو= Parsu می‌نامیدند ازینرو میتوان گفت که کلمهٔ پښتون =Pastun یکی ازمشهورترین وقدیم‌ترین نام های قبایل ومردمان هندیست .

اینك بتائید نظریه فوق الذکر قراربیانات تارن=Tarn شاهان Parsioi درقرن اول ق م دارای نامهای ازقبیل : Spalirshi,Spala-Gadane,Spalahora بودندا کنون Spala بایست کلمه فارسی قدیم Spada به معنی قشون باشد وابدال «دال» به لام عیناً همانطوریست که درکلمه «لس» پښتو و«ده» فارسی صورت گرفته است نه اینکه با کدام زبان قدیمتر دیگر شمال هندوکش .

نظریات وتحقیقات من :

بیانات وتحقیقات محققین ومستشرقین متذکره انسائیکلوپیدیای اسلامی وبعدتر ازان که فوقاً ازانها و نظریات شان ذکر کرده شد بمطلب من نزدیك وتا اندازه خوب بدریافت مقصد وحقیقت نزدیك شده بل افکار بعضی ازایشان به مرکز حقیقت هم رسیده و اصابت کرده است ازانجمله است لسن Lassen وترمپ Trmpp و گریرسون Grier-son مگر بعضی باوجود نزدیك شدن بهدف مطلوب دراظهار نتیجه حقیقی به شك بوده وطوریکه بالا گفتم مادیت های مشعشع دیگران آنها را کمی از حقیقت منحرف نموده و بسوی خود کشانیده است ازقبیل : دارمستتر فرانسوی و سپیگل . Spigel وجیگر المانی . Geiger وجارج مورگن سترن ناروی George Morgenstierne وعلت آن این است که ازیکطرف صور وتلفظ کلمات پښت وپخت وپتهان و پکهت وپا کتویس وپرسوایتی یاپرستوایتی یاپرش تی یاپارشتیس آنهارا به شك انداخته ومشتبه نموده است واز طرف دیگر از روی ظاهر ومادیت فارسی را بر پښتو مقدم دانسته ومیدانند وسبب این همه کشمکش فقط حرف «ښ» که در سنسکرت نیز موجود واینطور شکل (   ) (۱) دارد میباشد واین حرف «ښ» در زبان موجوده پښتو به سه صورت تلفظ میشود .

(۱) شکل اصل سنسکرت درصفحه اخیر ملاحظه شود .

(۱) بین ش ، خ ، ك ، ت که او ازقدیمی واصلی آنست و دربعضی زبانهای قدیم اریائی ازقبیل سنسکرت ویو نانی نیز بوده وزبان حالیه جرمنی نیزتا حال این او از یا نزدیك آ نرا حفظ ونگاهداشته به ترکیب دوحرف «ch» ادامیکند (۱) وچون ادای این تلفظ مشکل و بدون اهل زبان کسی به ادای صحیح آن قادرنیست ونمی تواند آنرا صحیح تلفظ کندلهذا هر وقت بمخارج نزدیك خود ازقبیل ش، خ ، ك ، ت ابدال شده وازطرف دیگران به ابدال حروف مذ کور تلفظ میشود .

(۲) بآواز وتلفظ «ش» ثقیل که صورت دوم تغیر تلفظ وآواز اول گفته میشود و این تلفظ نیز اصلی وقدیمی است .

(۳) به تلفظ وآواز «خ» که این آوازجدید وحادث بوده طوریکه انسائیکلو پیدیای اسلامی نیز تائید میکند اصلیتی ندارد .

حالا که ما آواز سه گانـه حرف «ښ» را شناخته وفهمیدیم که آواز و تلفظ اولی «ښ» «ښch» بـوده شکی باقی نمیمانـد که کلمه «پکهت» ریگ ویـد مساوی «پښت ch» بوده زیرا ابدال حروف «ښ» و «خ» با «کہ» بجا و مروج است پس در حقیقت «پکهت» ریگ وید عیناً «پښتch» پښتو است که تفاوتی ندارد و نیز می توان گفت که «ښ ch» صورت‌اصلی بوده در ریگ وید صورت‌پکهت‌را اختیار کرده چنانچه لسن ، ترمپ و گر یر سو ن به حقیقت رسیده «پکهت» ریگ ویـد را عیـن پښت chمیدانند و این هم باید گفته شو د کـه ابدال ښch به «کہ» ثابت می ساز د کـه زبان ریگ وید گرچه به زبان پکهت‌ها= پښتch ها بسیار قریب ونزدیك بوده مگر عین آ ن نبوده و تغیر پذیرفته بود و نیز ظاهر است کـه قوم پښتchقبل از سرود های ریگ و ید بصورت قبیله مستقل و جدا گانهٔ وجود داشت که ریگ وید از ان نام برده است .

دلیل دیگری بر صحت بیان فوق این است که هرو دوتس ۴۸۴ ـ ۴۲۵ ق م نیز عین کـلمه پښت ch ذکر کر ده و حرف ښchرا به حرف «x» نشان داده است که بسا ن مستشرقین آنرا به حرف «ك» یعنی پا کتویا پا کت تعبیر و خوانده اند در ینجا نیز سهو کسانیکه (دارمستتر فرانسوی ، سپیکل و غیره) خلاف این عقیده بوده اند مبرهن و اشکار است چه در یونانی‌حرف ك = K موجود بود هر گـاه هر و دوتس جز پښت chچیزی دیگری را که به «ك» نوشته می شد مطلب داشت می توانست آنرا به «ك» بنو یسد معلوم است که برای هرو دوتس تلفظ صحیح پښتchرسیده بو د و او هم آ نرا صحیح نوشته و حرف ښ ch را به «x» که عین او از ښ chرا میداد نشان داده است و وقتیکه مستشرقین و محققین در پی تحقیق بر آ مدند چون از تلفظ اصلی ښ ch اطلاعی نداشتند لهذا «X» یونانی را کـه

---

(۱) بعدازین درین‌مقاله نیزوقتیکه مطلب ازتلفظ صحیح ښ باشدپهلوی آن chنوشته شده است

عین نبی hc است به « ك » تعبیر کرده پښت یا پاښتو را به پا کتو تعبیر و خواندند و بنابر تغیر حرف ویا بنابر اهمیت موضوع جرئت نکردند که بر قدامت قوم پښت‌ها و اینکه هر و دو تس از انها بنامی که امروز هم زنده است یاد کرده قایل شوند .

و این را هم باید بگوئیم که ما از فضل و علم و تحقیق نفری اخر الذکر که کمی از حقیقت منحرف شده وخلاف اصل نتیجه داده اند منکر نبوده و نمیگوئیم که عقیده او شان تماماً خلاف عقیدهٔ ماست بلکه آنها نیز بمطلب ما نزدیك و بمرکز حقیقت قریب شده اند فقط اینقدر است که آ نها نتیجه را از راه دور تر نشان داده و عقیده دارند که کلمه پښت یا پخت از پارسو مشتق و تشکیل شده است و صورت اولی کلمه « پښت » «RS» او یستا بوده است یا بعبارت دیگر «RS» او یستا بصورت « ښت » تبدیل شده است مگر ما برای تائید مطلب خود و تردید عقیده آنها نیز دلایلی داریم که ذیلا به توضیح و شرح آن پرداخته میشود :

گرچه ریگ وید در باب مسکن اولی اریه های مهاجر هند و فارس توضیحاتی نداده تنها به ذکر اسمای بعضی قبایل و مقامات افغانستان اکتفا کرده است مگر اویستا صریحاً این مهاجرت را از بلخ بنام « باخدی » یا « بخدی » نشان داده و شکی درین باب باقی نمیگذارد که اریه ها ازحوضهٔ آمو دریا یعنی از سغدیانه و باکتریانه حرکت کرده از معبر هندوکش وکابل وغیره به هندوستان سرازیرشده بودند ونیز ریشه واحد « زند » و سنسکرت و زبانهای افغانستان دال بر همین است و این مهاجرت اریه ها را مؤرخین از حدود بلخ بین ۲۵۰۰ ـ ۲۸۰۰ ق م حدس میزنند .

ازطرف دیگر طوریکه مسیو کریشمن رئیس حفریات فرانسه در افغانستان میگوید کتیبهٔ در حدود سر پل ذهاب نزدیك‌قصر شیرین (سرحد فارس و عراق) درین نزدیکی ها دستیاب گردیده که در حدود ۲۴۰۰ ـ ۲۵۰۰ ق م بخط ارامی (زبانهای سامی) نقر شده ودرین کتیبه شاه که « انوبه نی‌نی » (۱) نام دارد اسیر جنگ را زیر پای خود گرفته است ونیز طوریکه مسیو کریشمن میگوید قبل از قرن ۱۰ ده ق م بطور عموم زبان اریائی در حدود فارس دیده نمی شود فقط در حدود ۹ ـ ۱۰ ق م بعضی اسمای هندو اروپائی در بعضی‌حصص فارس بنظر میخورد که هنوز زبان دفتر و رسمی زبانهای سامی بوده » .

زبان زند و تحریر اویستا نیز در حدود ۱۰۰۰ ـ ۵۰۰ ق م تخمین میشود ـ پس ما می توانیم تاریخ های عمدهٔ که دلیل قوی و ثابتی است در ذیل خلاصه کرد :

مهاجرت اریا ها : ۲۵۰۰ ـ ۲۸۰۰ ق م

سرود های ریگ وید : ۱۹۰۰ ـ ۱۴۰۰ ق م

---

(۱) اسم رب النوع اسمانهای سامری ها ـ به نی نی بمعنی ساختن از بنا

اویستا :   ۱۰۰۰ ـ ۵۰۰ ق م

ابتدای دخول زبان فارسی : ۱۰۰۰ ـ ۹۰۰ ق م

هرو دوتس یونانی : ۴۸۴ ـ ۴۲۵ ق م

ازروی تاریخ های فوق واضح میشود که ریگ وید قدیمترین اثریست که پښت hc راباسم پکهت اظهار نموده وهرودوتس که بعدتر همه است عیناً آنرا تائیدوذکر کرده است وهم اشکار است که قبل از سرودهای ریگ وید قوم پکهت هاوجود داشته که ریگ ویدازانها نامبرده وهم می توانیم بگوئیم که همین پښت hc درتحت تاثیر محیط جدید ومهاجرت بعدازقرن ها صورت پارسو یا پارسوانا رابخود اختیار کرده استوهم می توانیم قیاس کنیم که مهاجرت آریه هاازبلخ بطرف هندوستان قبل از مهاجرت بسوی فارس بوده .

واگرما « پښت » راطوریکه بعضی هاعقیده دارند ازRS اویستا یابعبارت دیگر از پارسو یاپارسوانا مشتق بدانیم پس باید بوجود پښتون ها بعدازاویستا قایل شویم حال آنکه اویستاهنوز وجود نداشت ونه درخود فارس از فارسی آثاری دیده میشد که ریگ وید ازوجود پکهت ها خبر داده است وهرودوتس بدون کدام تغیری آنرا تکرار کرده است .

دلیل دیگری برای اثبات مدعای ما این است که درقدیمترین زبان فارسی ما به بسالغاتی برمیخوریم که بمرور زمان تغیر پذیرفته وچهره خودرا بدل کرده است مگر درپښتو عیناً بهمان تلفظ و اواز بدون اندك تغیری دیده میشود مثلاً :

سپین ته داد = سفیداد = اسفندیار

توریاها = مردمان سیه پوست غیر اریائی .

زرتشت سپین تمان = زرتشت نژادسفید .

سپین در پښتوامروز بمعنی سفید است ونام اولی اسفندیار سپین ته داد بوده که بعدسفیداد و بعدتر اسفندیار شده است همچنان تور بمعنی سیاه امروزهم درپښتو لغت زنده است ودرانوقت تورها را باین نسبت تورمیگفتند که آنها نژاد سفید (اریائی) نبودند وهمین طور سپین درسپینتمان که سپین آن به معنی سفیدوتمان بمعنی نژاد می باشد که درپښتو مروج ودرادبیات بسیار آمده (رجوع شود به کلیات خوشحال خان) .

روزی در ضمن مباحثات پروفیسر حقی نزیهی بیك استاددانشگاه علوم حقوق وسیاسی کابل مرا باین نکته ملتفت نمود که علامه قدامت زبانهای قدیم کلمات ابتدابساکن است خصوصاً کلماتیکه حاوی یکی ازحروف (ل=L م=M ر=R) باشد اکثراً ابتدابه ساکن می آیند یعنی حرف اول ساکن وبی حرکت میباشد وچون ادای حروف ابتدابه ساکن سخت ومشکل است لهذا در شعبات زبان مذکور که بمرورزمان ازان زبان مشتق شده اندحرف ابتدابساکن انداخته شده یادارای

حرکت گردیده است یا بحرف قریب المخرج آن ابدال شده است - گرچه معلومات و تحقیقات من درین زمینه ناقص و نامکمل است مگر اساس مذکور به نگاه سرسری هم می توان تطبیق شود ما می بینم فارسی زبانهای ما کلمات امر ، ستوری ، سپر وغیره را که ابتدا به ساکن اند ادا کرده نتوانسته امر ، استوری ، اسپر یا سپر (بکسر سین) تلفظ میکنند پس سپین ته دادرا که اسفندیار شده است از باعث همین عوامل باید شمرد .

ونیز اگر به واقعات تاریخی دقیق شویم ضمناً در بسا اوراق وروایات مؤرخین باین مطلب بر میخوریم که طوریکه امروز کلمهٔ افغان از طرف دیگران بر پښتونها تحمیل شده وقائمقام یك اسم ادبی گردیده است همانطور اسم پارسو وپارسی بر اریه های بلخ که به فارس مهاجرت کرده ورفته بودند نهاده شده وبعد از تسلط وغلبه هخامنشی های فارس این اسم پارسو یا پارسی با فغانستان هم انعکاس کرد ورنه درحقیقت همان شاخه یا اصل پښت ch یا پښتو بود که به پارسو یا پارسی مبدل شد ودر مرور زمان به تغیر وابدال ښت ch به rs اصلیت شان در پرده خفا وشك مستور گشت حالا بواسطهٔ ئیکه مقاله ما از حدود خود تجاوز نکند بر میگردیم به اظهار نتیجه وفکر قطعی خود :

پښتون مرکب است ازدو کلمه « پښت » و « تون » ، پښت ch صورت ابتدائی کلمه بوده معناً بصورت واحد بر کل اطلاق می شد چنانچه درر گ وید نیز پکهت = پښت ch آمده . وهر ودوتس آنرا پاکت یا پاکتو خوانده است پسانها همین کلمه واحد پښت ch صورت جمع را اختیار کرده « پښتان » یا « پښتانا » شد که درزبان امروزی پښتانه گفته میشود وکلمه پتهان هندی ازصورت دوم یعنی پښتان ch به ابدال « ښ » به « ته » صورت گرفته است شکل سوم آن کلمه تون است که ازادات ظرفیه بوده بمرور زمان با پښت ملحق شده واطلاق بر مسکن وجای پښت ch ها می شد یعنی درابتدا پښتون دو کلمه بود « پښت » و « تون » چون دو « ت » متصل آمد ازکثرت استعمال یك « ت » بدیگر مدغم شد وپښتون گردید درابتدا معنی کلمه پښتون اطلاق بر جای « پښت » ch هامی شد یعنی جای ومسکن « پښت ch » ها نه برخود قوم-واینکه حالا از پښتون مراد ازخود قوم است مرور زمان آنرا ایجاب کرده است مثلیکه « میږتون » دراول جای مورچه ها را میگفتند حالا بصورت واحد برخود مورچه ها هم اطلاق میشود وهمچنان کلمات بسیاری ازین قبیل درزبان امروزی پښتو موجود است ودرزبان های دیگر نیز این قاعده مروج ودرعربی آنرا مجاز مستعار ومجاز منقول گویند که درمحاوره مجاز مطلق است واین صورت نسبت به صورت دوگانه فوق حادث وجدید است ومانباید صورت اول پښت ch را به صورت آخر پښتون قیاس نمائیم چه ممکن است این تغیر شکل طوریکه مستشرقین را بهشك انداخته است مارانیز ازمطلب دور انداخته وبهشك بیندازد ومسئله تحقیق ابدال ښت ch به RS یك مسئله قابل قدریست که مستشرقین نموده وماهم میدانیم که ښت ch پښتو به RS اویستا وریشه بعدتر آن ابدال میشود مگر نباید بگوئیم که RS اویستا به ښت ch پښتو ابدال میشود بلکه باید بگوئیم که ښت ch

پښتو به RS اویستا وفارسی تبدیل میشود مثلاً مستشر ق ناروېژی فوقاً در مکتوب خود میگو ید که« zd = زد» از « rz » مشتق شده طوریکه در کلمه زدن که فارسی آن ارزن یا اوزد بمعنی دراز است که از کلمه Brz اویستا اشتقاق یافته. حالا ببینم که این نظریه تا کدام پایه صحت دارد.

(۱) اوستا نسبت به ریگوید بعدتر است چون ریگوید « پښتch » راصریح بکهت گفته و اظهار کرده است لهذا پښتو نسبت به فارسی اصل‌تر وقدیم‌تر است ومابایدبگوئیم که RS فارسی از « ښت ch » پښتو مشتق شده است .

(۲) درزدن حرف اول ابتدا بساکن وعلامه قدامت اوظاهر است چون تلفظ آن برای فارسی‌ها سخت بود لهذا آنرا ارزن ساختندهمچنان دراوزد که چهار حرف بیك حرکت گفته میشود طبیعی سخت بوده اوستا آنرا Brz وبعدترازان فارسی‌ها آنرا درازساختند چه دراوستا وفارسی قدیم وجدید ابتدا بساکن نیست وقس علیهذا در ښتیدل و تښتیدل وغیره که پرسیدن وترسیدن وگریختن شده است سختی وتلفظ ښت ch نسبت به Rs معلوم است .

درجای دیگر میگوید وعقیده دارد که پاښت =Past نام وطن ابتدائی افغانها بوده از پارسو برآمده است وپښتون Pastun یك صورت بزرگتر کلمه مذکور بوده از پارسوا نا Parsu آمده است وهم میگوید که کلمه پارسو Parsu پارسوه Parsawa می شود که بحیث اسم درمورد زبان اطلاق میگردد (چنانچه « ژبه » نیز صورت تانیث دارد) وپارسوه بقرارقاعد Pasto می شود .

درینجا فکر باید کرد که کلمه پاښتch نام وطن افغانهانی بلکه نام خود قوم است چه ریگ وید وهرودوتس هردو آنرا باسم قومی ذکر کرده است نه بنام وطن وپښتون که در سطر های ما بعد تفصیل آن ذکرشده است جای بودوباش پښتch ها بوده که بسان برخود قوم نیز اطلاق یافت وطوریکه معلوم است مستشرق مذکور پارسورا به الحاق (ه) مؤنث میدانند نه بصورت جداگانه

و آنراهم از روی قوانین پښتو قیاس میکند زیرا در زبان فارسی ازقدیم الی حال مؤنث و مذکر نیست وباز آنرا به مثال ژبه تطبیق میکندو پارسوه راباز پښتو میگوید حال آنکه اگر ما پښتورا از پارسوه مشتق بدانیم پس باید پښتوه بگوئیم نه پښتو وحقیقت این است که مستشرق مذکور از ماهیت زبان پښتو واقفیت تمام ندارد چه تحت قانون مؤنث ومذکر پښتو خود کلمه پارسو بدون الحاق حرف (ه) هم مؤنث است وصاف ظاهر است که پښتو که نیز مؤنث است پارسو شده ودرقدیم هم طوریکه مستشرق موماالیه میگوید مردمان اثور وبابل آنهارا پارسو میگفت نه پارسوه .

ونیز « پښتch » راکه ازپشته یاپرسته (اویستا) یاپرشتها (سنسکرت) مشتق میدانند ومعنی آنرا پشته وبلندی وتپه میگویند سهووقیاس بیجا است چه آنها گمان میکنند که پښتون‌ها درکوها زندگانی میکنندلهذانام ایشان هم باید ازپشته ماخوذباشد اول کلمه پشته فارسی جدید وقت سامانیها

است درینصورت ما باید پښتون هارا یك قوم هزارساله بدانیم وبسابقه آن قایل نشویم واین چیزیست خنده آور واگر ما آنرا ازپرشته اویستا یاپرشتهای سنسکرت ماخوذ بدانیم نیز بی اساس است زیرا اویستا بواسطه ئیکه بعدتر وپسان تر است نمی توانیم طوریکه پیشتر شرح دادیم آنرا در موضوع پښتو اعتبار بدهیم ونیز نمی‌توانیم پرشتهای سنسکرت را درین زمینه قبول کنیم چه از یکطرف می بینیم که در پښتو پشته را غونډی یالوړه میگویند که هیچ نسبتی باپرشته و پرشتها ندارد اگر پښتو از پشته یاپرشته یاپرشتها ماخوذ می‌بود ضرور بود که نام افغانی پشته وبلندی نیز با کلمات مذکور یکنوعی و قرابت میداشت واز طرف دیگر کلمه پښت ch در پښتو لغت زنده و بمعنی جد و سر سلسله است که در عربی معنی قریب آن صلب می آید وازقدیم بین آریاهای هند طائفه باین نام نیز بوده که آنرا ازاد، مستقل ، بزرگ وقوی ترجمه میگفتند ودر باخدی وبخدی نیز شاید ریشه کلمه پښت ch وپښتي ظاهر شود .

این بود نظریات من درین باره که بطور مختصر عرضه شد وهم نا گفته نماند که مقاله های جناب یعقوب حسن خان مندرجه سالنامه های کابل علی الخصوص مقاله شماره ۱۰۲ مجله کابل مشارالیه که درهمین موضوع است قابل قدر بوده و تحقیقات عالمانه نموده است فقط نظریات من در بعضی قسمت ها زیادد تر دراثبات نتیجه به آن کمی تفاوت دارد و ممکن است اولاد آینده افغان این مسئله لاینحل را علماً حسب دلخواه حل وفصل خواهند کرد والسلام .

تلفظ	اصل حروف
پانښتویس	Πάxtυεc
پانښتواینی	Παxtυιxή
پرسوایتی	Παρσυήται
برز	Bərəz
وښته	Weštə
ورسه	Varəsa
ښ	[illegible]
ږد	Žd
ښت	Št

د پښتو نثر

صدیق الله «رشتین»

داخبره ګڼده خبره ده ؛ چه نظم او نثر دهرې ژبې دادب دوه مهم ارکان شمېرل کیږی او دهرې ژبې دادب ماڼۍ په دې دوواساسی ستنوولاړه ده ، نظم دژبې ادبی مقام لوړوی ، او په نثر برسیره په ادبی مقام لوړېدو دژبې لمن وسعت اوپراخی مومی . نظم اونثر هر یو په خپل خپل ځایکښې پوره او زیات اهمیت لری ، اودیوې ژبې دادب په تاریخ لیکلو کښې ددې دواړو برخو بیانول ضروردی . تراوسه پورې چه دپښتو دادب په خواوشا کښې څه لیکل شوی دی ؛ هغه ټول د پښتو نظم ته راجع دی ؛ او څه نه څه دپښتو په نظم رڼا اچول شوې ده ؛ مګر دپښتو دادب یوه مهمه برخه چه نثر دی تراوسه پورې په تیاره کښې پرته ده ، او په دې خوا کښې زیات قلمونه نه دی چلیدلی .

هو ! لمړی ، ار ښاغلی فاضل قیام الدین خان «خادم» دپروسږ کال اوسږ کال په سالنامو کښې دنثارانو په تذکره قلم اوچت کړی دی ، او ددې موضوع داولیت حق ئې حاصل کړی دی .

هر کله چه نن پرون په ادبی دنیا کښې نثر زیات اهمیت موندلی دی او دی پلو ته ډېره توجه را ګرځېدلې ده . ولې ؟ چه د یوې ژبې وسعت ، پراخی ، ادبی استعداد ، دعلمی ذخیرو پیدا کول ، دا ټول تر نثره پورې مربوط دی . نودا لازم لیدل کیږی چه د پښتو د نثر خواته زیاته توجه وکړی شی ، او په دې لیار کښې د پښتو لیکوال ډېر زیار او زحمت وکاږی . هم دا وجه ده چه سږ کال ما وغوښتل چه د پښتو د نثر په موضوع کښې څه و لیکم او په دې باب کښې خپل کمو زیات معلومات ښاغلو لوستونکوته وړاندې کړم ؛ خو نګه چه نثر د ادب یوه شعبه ده ، نو بهتره به وی چه داصلی مقصدد شروع کولو نه مخکښې د ادب عمومی اصطلاحات ، اوغټې غټې په لنډو ولنډو الفاظو کښې بیان کړو ، د پاره ددې چه لوستونکی ځمو نږ د موضوع سره لا په مقدمه کښې څه نه څه بلدیت پیدا کړی .

ادبی اصطلاحات

د ادب تعریف : که څه هم د ادب د پاره ډېر تعریفونه شوی دی . مګر کم یولنډ او جامع تعریف چه پیدا کیږی ، هغه دادی : (د ادب علم د نظم او نثر داحوالو د معرفت څخه عبارت دی ، چه د ښه والی او بدوالی ، کره والی ، اوناکره والی صحت او غلطیا ، او نور ومراتبوله مخه وپیژندلی شی .

د ادب موضوع : د ادب دعلم موضوع د نثر او نظم دوه فنونه بلل کیږي په هر علم کښ چه له کوم شي څخه بحث کیږي، هغه دهغه علم موضوع ده. علمونه یو له بله پهموضوع سره بېلیږي . او په ادب کښ هم د نثر او نظم څخه بحث کیدی شي .

د ادب غرض : ددې علم غرض د نظم او نثر په صناعت کښ مهارت پیدا کول دي .
یعنی د علم ادب غایه او مقصد دادی چه سړی دنظم او نثر په دوو فنو کښ دمهارت او پوهی خاوندشي. نوی ادیبان هم دادب غرض دغه شی ګڼي مګر دانتقادی روح لرل هم پکښ شرط بولی . یعنی د نوی دنیا په اصطلاح کښ دادب غرض او مقصد دادی چه سړی په نثر او نظم کښ مهارت پیدا کړی ، اوله دې لیاری څخه انتقادی افکار جامعې ته وړاندې کړی .

ادبی علوم : هغه علوم چه دژبې خدمت کوی یا په بل عبارت د هغو په واسطه د نثر او نظم په فن کښ مهارت پیدا کیږي ادبی علوم دي . ادبی علوم دوه ډوله دي . یوقسمت تهئې اصول او بل ته ئې فروع ویل کیږي . اصول ئې دادي : (لغت ، صرف ، اشتقاق ، نحو بیان ، معانی ، عروض ، قافیه) او فروع ئې له : (خط ، قرض الشعر ، انشاء محاضرات .) څخه عبارت دي .

د ادب اقسام : ادب دوه قسمه دي ، یوته منظوم ، او بل ته منثور ادب وائي په شرقی اصطلاح کښ منظوم ته شعر هم ویل کیږي اما په غربی اصطلاح کښ شعر دادب مرادف او نثر او نظم دواړوته شامل دی . نظم موزون او قافیه دار کلام ته ویل کیږي ، او نثر هغه کلام ته وائي چه په وزن اوقافئې پوری مقیدنه وی . نظم په دری شیو یعنی وزن قافیه ، اوخیال ولاړ دی ، او دنثر قوام یواځې په صحیح او سالم فکر دی .
او په ادبی نثر کښ خیال هم رکن شمېرل کیږي .

د نظم اقسام : په غربی اصطلاح کښ نظم درې مهمې برخې لري : ۱ ـ قصصی شعر (اپیك) ۲ ـ غنائی شعر (لیریك) ۳ ـ تمثیلی شعر (ډراماتیك) . تمثیلی شعر بیاد وه مشهوری توکی لری : کومیدی (خنده آور) تراژدی (ترس وګریه آور) . قصصی شعر هغه دی چه قصی او تاریخی روایات پکښ بیان شوی وی . اوغنائی شعر هغه ته وائی : چه د روحی عواطفو او احساساتو څخه حکایت کوی او د عواطفو او احساساتو ترجمان وی . فخر خماسه، حکمت، تعلیم،مدح، هجو، رثا ،غزل، د مناظرووصف، داټول پهدې قسم کښ داخل دی تمثیلی شعر؛ دنمایش اوتأثر نویسۍ فن ته وائي . په پښتو کښ دنظم ظاهری یعنی لفظی اقسام دادی : (لنډۍ ،غزل، رباعی، چاربېته ، بګټۍ ، ناره ، نیمکۍ ، لوبه، ځلوریزه ، توته ، مربع مخمس، مسدس، معشر مستزاد ـ ترجیع بند ـ ترکیب بند ـ قصیده ، مثنوی) .

دنثر اقسام : نثرهم لکه دنظم‌دوه تقسیمونه لري یومعنوي اوبل لفظي، دنثر اولی اقسام دمعنی په لحاظ دري دي : ۱- محادثه (خبري اتري) ۲- خطابه (وینا) کتابت (ښکل) محادثه هغه نثر دی چه په محاورو اوخبرو اترو کښی معمول وي ، اودافهام اوتفهیم‌دپاره استعمالیږي . خطابه دهغو فصیحو اومؤثرو عباراتو څخه عبارت دي؛ چه یو بلیغ سړی ئی دیولوی مقصد دپاره په مجالسو کښی وائی . (کتابت) هغه نثر دی چه په رسالو ، کتابونو اوپاڼو کښی لیکل شوی‌وی. دمحادثوی نثر غرض، افهام تفهیم ، اوداحتیاجاتورفع کول دي- خطابی نثر دسیاسی، مذهبی، اونور ومقاصدو دپاره ویل کیږي ! تحریري نثردخط ، کتابت ، اداري، تجارتی لیکونو ،علمی رسالو او کتابو دپاره استعمالیږي . اروپایان نثر لاندې اقساموته ویشی .

۱ :- قصص ۲ :- تاریخ ۳ :- فصاحت ٤ .- رسایل

لفظي اقسام : عرب نثر دو وقسموته ویشی - یو هاغه دی چه په قافیی پوري مقیدنه وی یعنی جملې ئې مقفی نه وی ، دې قسم ته « مرسل» وائي- اوبل هاغه دی چه دقافیی التزام پکښی وی دې قسم ته «مسجع» وائي. مگر مکمل‌نثر اول قسم ته ویل کیږي . دویم‌قسم‌چه دقافیی یاد وزن التزام پکښی وی مکمل نثر نه دی . ځینو کسانو نثر در یو اقسا مو ته ویشلی دی ۱ - مرجز ۲- مقفی۳- عاري- مرجزهغه دی‌چه موزون وی ، مگر قافیه نه لري . مقفی هغه دی‌چه عبارات ئی موزون نه وی مگر دجملو په آخر کښی‌ئی دقافیو مراعات شوی وی . او«عاری» هغه دی چه نه وزن لري اونه قافیه یعنی دقافیی او دو زن دقید د واړونه عاری وی . دی قسم ته مکمل نثر ویلی‌شي- دادا او عباراتو په لحاظ هم نثر دوه ډوله دی . یوهغه دی چه سلیس اوساده وی . ازمطلب تري په آسانتیاسره فهمیدی شی اویوهغه دی چه مشکل اوپیچیده وی ، اوبه آسانی سره تري مفهوم نشی اخستی - داوو دادب عمومی اصطلاحات او تقسیمات - اوس غواړو چه دپښتو دنثر په خواوشا کښی چه ځمونږ اصلی مقصد بلل کیږي بحث وکړو -

(دپښتو دنثر اقسام)

ښاغلی لوستونکی به خیال کوی چه دادنثر تاریخ یاتذکره لیکی ، مگر داسی نه ده که څه هم ځمونږ دابحث دنثرتذکري اوتاریخ ته ورته دی ، اماخبره داده چه دیوې ژبې دنثر دتذکرې دلیکلو دپاره مکمل اوپوره معلومات پکاردی اودپښتو دنثر متعلق لاتر اوسه یو ړې پوره او کافی معلومات میدان ته نه دی راوتی ، اونه پکښی پوره څیړنه اوتحقیق شوی دی . هرڅه چه دی ، تر اوسه پوري په ابتدائی صورت دی .

هو! کیدی‌شی چه ځمونږدامقاله دآینده دپاره که څوک دنثرتذکره لیکی؛ مفیده واقع شی اودنثر دتذکري په یوه حصه کښی تري کاروا‌خستل شی . مونږ اوس پدې مقاله کښی صرف

دومره غواړوچه د پښتو د نثر اقسام، د معنی او موضوعاتو په لحاظ وښيو، یا په بل عبارت داڅرګنده کړو چه د پښتو په نثر کښی څه قسم موضوعات تر اوسه پوری ویلی شوی او پیدا کیږی ؟ او تر کمی اندازې د پښتو نثر پوره او کامل ، او یا ناقص او نیمګړی دی ؟ او د پښتو د نثر لمن د موضوعاتو په لحاظ څومره وسیعه او ارته ده ؟ په دې ډول غواړو چه د پښتو د نثر لفظی تحول ته هم اشاره وکړو او هغه فرق او تغیر چه د بیلو بیلو دورو په لحاظ د پښتو په نثر کښی لیدل کیږی ؛ د خصایصو ، مطالبو او حسن او قبح ، په لحاظ بیان کړو ، که خدای وکړی چه په دې واسطه د پښتو په نثر څه نه څه رڼا واچولی شو .

دلته یوه خبره کول پکار ده ، هغه دا ده چه د نثر اولی اقسام که څه هم درې یعنی (محادثه خطابه ، کتابة) ګڼل کیږی . مګر د پښتو په نثر کښی مونږ صرف د دریم قسم یعنی « تحریری نثر » څخه بحث کوو ـ ولی ؟ چه د دوو اولو قسمو یعنی محادثوی ، او خطابی نثر نمونې مونږ سره نشته او نه له پخوا څخه د هغه وخت د خبرواترو او خطابو ، څه نښه ، نښانه پاتی ده ـ

البته څه لږ ډېر چه موجود دی ، او څه مونږ لاس ته رارسېدلی دی هغه « تحریری نثر » یا په اروپائی اصطلاح (رسایل) دی ـ دا زه نه وایم چه پښتو محادثوی او خطابی نثر نه لری ـ ځکه چه دا دواړه برخې د هرې ژبی د پاره ضرور او لازم دی . مګر خبره دا ده چه د پښتو دغه قسم نثرونه ، هو بهو د پخوا وخت څخه د کاغذ په پاڼو کښی نه دی لیکل شوی . بلکه ، لکه د خبر و بشان په هوا کښی محوه شوی او غائب شوی دی . ژبه چه د کم وخت نه پیدا شوی وی ؛ له هغه وخت څخه محادثوی نثر ورسره وی .

دارنګ (خطابی نثر) هم د هرې ژبی یوه لازمی حصه او برخه ده ـ ولی چه هره ژبه د سیاسی ، مذهبی ، دینی حیات دورې طی کوی او ددې مطالبو او مقاصدو د پاره چه کم نثر استعمالیږی هغه ته خطابی نثر وائی هر کله چه دینی مراعظو ، او مذهبی خطابو د اسلام د بختور دین په اثر په مسلمانانو کښی زیات تعمیم او رواج موندلی دی . نو خامخا دغه قسم مذهبی خطابی په پښتو کښی هم شاید زیاتی وی مګر لکه چه مخکښی مو وویل ، د دغه دواړو قسمو پخوانۍ نمونې هر کله چه په لاس نشته ، نو ځکه یواځی د دریم قسم څخه بحث کیږی . اوس د پښتو تحریری نثر یا «رسایل» د موضوع او معنی په لحاظ راتلونکو برخوته ویشو :

(مذهبی)

دا ثابته ده چه د قومونو او ملتونو د احساساتو ، افکارو ، عقایدو مظهر ، او آینه د هغو ادبیات دی . څرنګه چه د ملتونو ، افکار ، احساسات ، عادات ، رسوم سره جلا جلا او مخالف وی ، دارنګ د هغوی ژبه ، ادبیات هم سره متفاوت وی او تو پیر او فرق پکښی موجود وی ـ د افکارو او احساساتو د اختلاف مهم عوامل

دادرې دي(محیط نژاد، زمانه) محیط دوه قسمه دي یو طبیعي محیط او بل معنوي محیط . طبعي محیط د اقلیم آب وهوا، جغرافیوي حالاتو څخه عبارت دي . دطبعي محیط تاثیر دیوقوم په ادبیاتو کښې ښکاره اوثابت دي ، اومعنوي محیط ددیني ، سیاسي، علمي ، افکارو دنشراود تاریخي حوادثو او دهغو دنتایجو څخه عبارت دي . داټول افکاریا داحوادث چه مونږ ورته معنوي محیط وایو هم په ادبیاتو کښې پوره مؤثر ګڼل کیږي . داوجه ده چه دشرقي ژبو په ادبیاتو کښې دمذهبي افکار و رنګ زیات ، اوډېر دي . او کم آثار چه داسلام د منورد ین د خپرېدونه ور و ستـه لیکل شوي دي ؛ هغه ټول ددغه رنګ نه خالي ندي . دپښتو ژبې زیات کتابونه چه څمونږ ګوتوله راغلي دي ؛ هغه داسلام منور عصر ته راجع دي ، یعنې ټول په هغه وخت کښې لیکل شوي دي ؛ چه په هغه وخت کښې داسلام رڼا په هرځای کښې خپره شوې وه ؛ اوداسلام مذهبي افکارو عمومیت موندلی و . ددغه وخت په ټولو کتابونو کښې دیني اومذهبي رنګ موجود دي ، اوټول د مذهبي احساس په اثر کښې لیکل شوي دي .

هر کله چه عربي دمسلمانانو مذهبي اودیني ژبه وه ، نو څمونږ په اکثرومذهبي کتابونو کښې عربي الفاظ هم زیات داخل شوي دي ، اوټول کتابونه دمذهبي اصطلاحاتونه ډک دي لکه دا : (قطب ، قدوةالواصلین، مراقبه، مشاهده ، کشف الهام ، معجزه ، کرامات ، ملکوت ، جبروت سالك ، عارف ، شریعت ، طریقت، مراقد، وحدانیت ، واجب الوجود، حقیقت) دغسې نور مشکل اوعربي الفاظ چه هم لیدلی شي دهغه وخت دمذهبي نفوذ اوغلبې اثر دي ـ په دې سلسله یعنې مذهبي اودیني لړ کښې تذکرة الاولیا ، خیر البیان، مخزن الاسلام ، نافع المسلمین، فوایدالشریعه ، داسې نور اونور کتابونه موجود دي .

لاندې غواړو چه دهر یو متعلق څه نه څه معلومات اودهر یو نمونه بیان کړو :

۱ ـ تذکرة الاولیا :ـ دا کتاب سلیمان ماکو په ۶۱۲ ه کښې لیکلی دي . سلیمان ماکو دبارك خان ځوی په قام صابزي ، اودقندهار په ارغسان کښې اوسیده . دا کتاب دپښتو د نثر لمړی اثر دي چه څمونږ ګوتوله راغلی دي . ددې کتاب یو څو زړې دسرپانې (۱) د (۱۳۱۹) په سالنامه کښې نشر شوې دي . ددې کتاب په موندلو دپښتو د نثر تاریخ اوه نیم سوه کالو ته رسیږي او ددې نه پخوا د یو بل اثر په موندلو لانه یو موفق شوي . په دې کتاب کښې دبزرګانو اوولیانو حالات لیکل شوي دي. دا اثر که څه هم دتذکرې ، رنګ لري . مګر هر کله چه دمذهبي احساس په اثر کښې لیکل شوي دي اودولیانو ، بزرګانو دمناقبو ، اوحالاتو بیان دي نوځکه ورته دموضوع په لحاظ مذهبي وایو .

---

(۱) دا اثر ښاغلي حبیبي موندلی دي اود ۱۳۱۹ په سالنامه کښې ئې ددغه کتاب یو څو پانې زنګو ګرافي کړي دي .

نمونه : (وایم حمدوسپاس دلوی خاوند ، اودرود پر محمدمصطفی صلی الله علیه و سلام چه دی بادار د کونینو اورحمت دثقلینو ـ لوی لوی رحمتونه دې وی د هغه استاذی په آل اویارانو چه دوالړه جهانه پردوی دی روښان .

اما بعد زه غریب خاوری سلیمان ځوی دبارك خان ما کو صابزی چه په ویاله دارغسان اوسیږم اوپه دې مز کو پائیږم . په سن دولس شپیږ سوه دهجری تللی وم ، اودپښتنخوا په راغو او کلو گرځیدم ، اومراقد داولیا اوواصلینو می پلټل ؛ او په هر لوری می کاملان موندل ؛ اوددوی په خدمت خاکپای وم ؛ اوهر کله په سلام ورته ولاړ .

چه له دې سفره په کور کښی کښېښستم ، تنها کې می وچاودلې دپښو ، بیا پاڅېدولم ، اوله ښښتنه می مرستون شوم چه احوال دهغو کاملانو وکاږم ، اودوی چه هغه وېناوی پاتی کړی دی اوپښتانه ئی لولی اوس .)

تبصره : د سلیمان ماکو نثر دمعنی پلحاظ په مذهبی اودینی حصه کښی شاملیږی . د لفظ پلحاظ هم ځنی مهم خصوصیات لری چه زیاتئی دپروسکال په سالنامه کښی بناغلی « خادم » بیان کړی دی . زه ئی دلته فقط یوڅو خصایص بیانوم :

۱ـ د سلیمان ما کو نثر په پخوانو نثرونو کښی ساده، روان اوغیر مغلق دی .

۲ـ دی اوږدې اوگرانی جملې نه استعمالوی ـ

۳ـ دروښان ، دوریزه پشان مردفی اومقفی جملی هم نه جوړوی .

٤ـ دپښتو خالص لغات زیات استعمالوی ؛ چه هغه په ننني محاوره کښی نشته .

٥ـ دده نثر موزون هم نه دی بلکه دپښتو دهغه وخت یو ښه نثر یعنی « نثرعاری » ورته ویلی شی .

٦ـ لغوی اقتدائی زیات دی ، اودپښتو په لغاتو پوره احاطه لری .

صرف دترکیب اودجملو دتقدیم اوتاخیر په لحاظ ، پکښی څه نواقص شته هغه دادی چه د عربی عباراتو او جملو اثر پکښی زیات لیدل کیږی .

او عبارات او جملې ئی د پښتو د موجوده قالب نه ډیر لیری والی لری په دی سبك کښی دی د چا مقلدنه گڼو ـ ولی چه دده ترمخه ، بل څوك نشته اونه کم بل نثر مونږ ته معلوم دی نو په دې لحاظ ده ته د خپل سبك مؤسس وایو .

۲ـ خیر البیان : دویم اثر چه دتذکرة الاولیانه وروسته، دمذهبی اودینی احساس په اثر کښی لیکل شوی دی ؛ خیر البیان دی . خیر البیان دمشهور « پیر روښان » اثر دی . پیر روښان دعبدالله ځوی، دوزیرستان د (کانیی گرم) اودیو پوره معقولی او فلسفی دماغ څښتن و ـ خیر البیان دده تبلیغی کتاب دی . یعنی په دې کتاب کښی ئی دمذهب اودین ته رنگ کښی خپل افکار او عقاید ،

ښکاره کړې دی. دا کتاب په څلورو ژبو عربي، اردو، فارسي، پښتو لیکل شوی دی «پیر روښان» د پښتو یو زبردست مبلغ، معقول، فلسفي سړی دی ـ دی بایزید نومیده، او په میان روښان، پیر روښان حتی «پیر تاریك» سره مشهور و ـ پیر روښان ډېر معتقدین او پیروان لرل او دی ئې پیرا و مرشد و ـ اخون درویزه ددہ معاصر دی. ددې دواړو لویو شخصیتونو همېشه د پاره په مذهبي او دیني مسایلو کښې جګړې، بحث مباحثې شوې دی. او په هم دې اثر کښې دوی خپل تبلیغي کتابونه لیکلي دی. وائي چه پیر روښان دیو خاص مذهب او عقیدې خاوند و، دی په (۹۴۹) (۱) هجري کښې قوی شوی دی. لسم قرن دده د بروز او عروج عصر شمېرل کېږي درویزه وائي چه پیر روښان یو عالم او فیلسوف سړی و، د مذاهبو فلسفي ئې کتلي وې، او یو نوی مسلك ئې راویستلی و ـ

د خیر البیان قلمي نسخي ځینو مستشر قینو لکه، مسترراورتي، سر ډ مینسن راس، مار ګن ستېرن لیدلې دی. مګر نسخې ئې ډېرې کمې پیدا کېږي ـ صرف یوه قلمي نسخه ئې په انډیا آفس یا برطانوي موزیم کښې شته مار ګن ستېرن دهند دزړو آثارو په مجله کښې د دغه کتاب څخه یو څو نمونې نشر کړې دی چه دادی مونږ ئې لاندې رانقل کوو!

نمونه: (ښی ویلی دی رحمت دې وی په ده مر ګ په ورشی وسړی ته نا ګهان ـ نشته په دنیا کښې د سړي تر تله مقام ـ ګوره ددغی زمان آدمیان ـ غواړی دنیا او هر چه پکښې وی مشغول دی ډېر آدمیان ځینی په کرلو یا په بازر ګانیږ، یا په یوند ګلي یا په تور کښې باندې ځینی په نور نور چار مشغول که آدمیان ـ

که څوك اس اسپې لری، کال تېر شی تمام ـ څښتن ئې اختیار لری چه یو دینار دی ور کی دهر حیوان ـ یادې بها کی له دووسوو درمودې پنځه ور کی تمام ـ)

خصایص: څرنګ چه دغه موهم وویل دا نثر د معنی او مفهوم په لحاظ دیني او تبلیغي دی او د لفظ په لحاظ ورته مقفی یا مسجع نثر ویلی شو ـ نو رعبارات بالکل د نثر په شان دی یعنی وزن پکښې نشته مګر د قافیو لحاظ پکښې شوی دی. په دې لحاظ دې قسم ته ځینې خلك نیم مصنوعي شعر وائي اما هر کله چه د شعر دیو جزء یعنې وزن مراعات پکښې نشته او ځکه شعر نه بلل کېږي په دې نثر کښې سلاست او رواني لیدله کېږي ـ نامانوس او مشکل لغات پکښې نه دی استعمال شوی، سره ددې هم هر کله چه فقهي مذهبي، دیني مسایل پکښې بیان شوی دی، نو د عربي ژبې د طریقې، اسلوب، ترکیب له تأثیره خالي نه دی دا قسم نثر د نثر په لحاظ هم مکمل نه بلل کېږي. څرنګ چه مکمل شعر و رته نشي ویلی دارنګ مکمل نثر هم نه دی بلکه ناقص او نیمګړی نثر دی ـ ددې نثر مهم خصوصیت دادی چه جملې ئې اوږدې دی او د تذکرة الاولیا په شان لنډې جملې نه استعمالوي عاطف هم ډېر نه استعمالوي،

(۱) دبستان مذاهب.

اوپه‌معنوی ارتباط اکتفا کوی . ددې‌یوشوجملو څخه‌معلومیږی چه‌په‌دې نثرکښې دقافیې‌تکرار زیات دی . اویوه قافیه‌څو واری تکراریږی .

۳ ـ مخزن الاسلام : یا « مخزن پښتو » دریم کتاب دی ، چه په دینی او مذهبی سلسله کښې داخلیږی . دا کتاب دشرعی‌مسایلو عقایدوتجویداو کلام مجموعه‌ده ، اوددینی مسایلو دتبلیغ او پروپاګند په‌غرض‌لیکل شوی‌دی . اخون‌درویزه دپښتو یوزبردست متشرع عالم ددې کتاب مصنف دی .

دی پښتون عالم دا کتاب د « پیرروښان » دخیرالبیان په مقابل کښې دهغه دمسلك دبندولو دپاره لیکلی‌دې .

اخون درویزه دګدائی ځوی ، اود (جیون) د کورنۍ څخه و ، دی د شیخ علی تر میدی « پیربابا » معتقد اومریدو ـ اخون درویزه ننګرهاری (۱) دی . ځان او خپلې او لادې ته ننګرهاریان وائی . دی د (۱۰۰۰) کال هجری په‌خواوشا کښې ژوندی و او په ۱۰۴۸ ه کښې وفات شوی دی . قبرئې په پېښور کښې دی . دی وائی (بنانسته مخزن می و کیښې بر په درو په ګوهارو) مخزن دده نه وروسته دده ځوی کریمداد ، ټول کړی ، او ترتیب کړی دی اوبیادویم وار مصطفی محمد دکریمداد نمسی په سنه ۱۱۱۲ه کښې ترتیب او راټول کړی دی .

دمخزن په وروستنو مجموعو کښې چه‌پاتې دی ځینې نوراشعار اونثر دده‌اولادې زیات کړی دی . او دده داولادې او دده دکورنۍ اوشاګردانو د کلام نمونې پکښې پیدا کیږی . مګر د معنی اوموضوع ، دارنګ دسبك اولفظ په لحاظ ټولو ددرویزه پیروی کړې ده ، او ټول مخزن په یورنګ اویوطرز معلومیږی . کریمداد ددرویزه ځوی ، عبدالحلیم ، او مصطفی محمد د درویزه نمسی ، ملا اصغر ددرویزه ور ور ، ملا عبدالسلام . عمرخان ، میرخان د درویزه شاګردان ، دې‌ټولوخپل اشعاراود کلام نمونې په مخزن کښې زیاتې کړی دی . او ددرویزه په شان دینی اومذهبی مطالب ئې بیان کړی دی .

مخزن د خیرالبیان په سبك ویلی شوی دی ـ یعنی نیم مصنوعی یانیم عروضی شعر دی دخیرالبیان په شان مخزن ته هم مکمل نثرنشی ویلی بلکه مقفی‌نثرورته ویل کیږی صرف دومره فرق دی چه دمخزن عبارات موزون هم وی ، او دخیرالبیان اکثرعبارات‌اوجملې وزن نه لری . مطلب دا چه د مخزن عبارات زیات موزون دی ، او د خیرالبیان هغه یوائې مقفی دی .

نمونه : (د هرشیز اصل ثابت دی . ځکه نوم باندې رغیږی ـ هم په عقل را کښېوځی ، هم داعقل وررسیږی ـ د آشیا اصل‌ثابت دی ، اوهام نه دی ـ ته آګاه شه

---

(۱) دا ګفتار د درویزهٔ ننګرهاری دی .

رحمت په مصنف شه هم په والدوننګرهارو چه پښتو دین ئې پښتنو لره بیان کړ
(قلمی مخزن)

چه اوهام ځيزونه نه لري سودونه ـ نه ئې زيان وبله رسيږي ـ خلا ف سوفسطايه کا ـ
دوی وائي دا اوهام دی له صانعه ئې منکر دی ـ په محبت داهل شرع دوی په اور کښ
کښېنولی ـ سکه دا اوردې هم اوهام شي چه په دوی نه لګيږي ـ اهل حق دی ويلي ،
چه بی شك صانع قديم دی ـ پرده ګواه دی دا مختلف چارې دعاقل حجت دغه دی ـ
چه هيڅ کالي بی استاده نه رغيږي ـ دا اشيا واړه حادث دی له نابوده پيداشوې ـ
هرچه وشويا به شينه ـ او دحق ذات صفات قديم دی ـ کل آشيا له قدرته پيدا کيږي ـ
اسباب دعلم درې دی ـ اول حواس دې سلامت وی له نقصانه ـ هغه ځيز چه په حواس
تعلق لرينه ـ په شکل ، په اوزېدل په بو يول هم په نيول يا په ليده به ور پو هيږي ـ
دويم اسباب خبر صادق دی ـ دا خبر دی په دوه رنګه ـ يو خبر متواتر دی ـ هر چه
ډېر وخلقو ويلي پې درپي وی ـ څه تهمت دکذابي ورته نکيږي ـ په دغه خبر به علم
ضروری دتا حاصل شي ـ لکه ډېر خلك له تېر وباد شاهانو کا خبر ی ـ يا لکه مکه
اومدينه وی په جهان کښ دوی ښرګنده په ملکونه ـ

خصوصيات : دمخزن په نثر کښ، عربي الفاظ ، زيات دی ، د جملو په آخر کښ دقافيو مراعات
کوی، که څه هم جمله ډېره اوزده شي ـ ځيني جملي او عبارات ئې موزون ، اولکه د نظم دوزن
په قالب هم برابر وی، اما تر آخره پورې پکښ بيا دغه شي نه ليدل کيږي . ګوندې شايد نظم
ورته ويلي شوی وی. بله خبره داده چه يوه جمله ئې ډېره لنډه وی او بله ډېره اوږده وی ،
چه په دې لحاظ هم دنظم په قالب کښ نشي راتلی ـ غرض داچه دانثر دپښتو په مقفی نثر کښ
داخليږي ـ اونه ورته پوره نثر اونه ورته پوره نظم ويلي شي ـ دانثر تر يوې اندازې آسان دی
ځکه چه دادعامو خلکو دپوهولو په غرض ليکل شوی دی . عبارات اوترا کيب ئې آسان او عام
فهم دی البته ځيني عرفاني او تصوفي کلمات پکښ زيات مستعمل دی . مخففات زيات استعما لوی .
لکه چه د (دغه ، خپل سر ، يوله بله) په ځای (غه خپسر ، و بله ، ځبله) ليکی ـ او مففنات
هم د تلفظ له مخه ليکی ـ

٤ فوايد الشريعته : څلورم کتاب چه په دې سلسله کښ دا خليږي فوايد الشر يعته د ی :
دا کتاب اخوند قاسم نامی په (٩٦٧هـ) کښ ليکلی دی . اخوند قاسم د شينو اروديا پين و ،
او دا کبر مغولی په زمانه کښ اوسيده (١) په دې کتاب کښې شرعی مسايل بيان شوی د ی
او يو مذهبی اوديني کتاب دی دفوايدالشريعته ددیباچې نه معلوميږي چه اخون قاسم ، دا خوند
درويزه له پيروانو اواخلاصمندانو نه و ـ اوبه يوسف زو کښ اوسيده ددې کتاب سبك د مخزن
سبك ته نږدې دی . مطالب ئې هم دمخزن پشان ټول ديني او مذهبی دی . مطلب داچه د معنی

(١) دراورټی دپښتو ګرامر مقدمه .

لفظ ، سبك او اسلوب ټولو په لحاظ د مخزن په لیارروان دی او دمقفی او مسجع نثر اطلاق پری کیږی

نمونه : (په انیس الواعظین کښې هسی وائی ، یوو یشت حق د ښځتن د ی په عورتی ـ اول حق ئی دادی چه دده حکم دې منی ؛ بهانه دې پکښې نه کو ی ـ که بلنه ئی دده قبوله نکړه ، لکه مار له پوسته ووځی داسی داله عباد ته به ووځینه ـ دوم حق د ښځتن دادی چه خپل ځان دې وښځتن ته دا په ښه زینت لر ینه ـ دریم حق د ښځتن دادی چه بی اذنه دده مال به نه خر څوینه ـ چه سروردی فرما یلی چه ثواب ئی د ښځتن شی دا گناه پری وکښینه ـ څلورم حق ئی د ا دی چه بی اذ نه د ښځتن دی داروزه نفل نه لر ینه ، چه دا بی له او زی ، تندی نور به هیڅ نه حا صلو ینه پنځم حق د ښځتن دادی چه بی اذنه د ښځتن دې داله کوره نه وځینه ، که داوو ته بی اذنه فرښتی به پری لعنت کا تر هغه پورې چه په بیر ته داو کو ر ته را شینه ـ شپږم حق د ښځتن داد ی چه ښځتن ئی بر غضب شی عور تینه دې سخت جو اب نه ور کوینه ـ اتم حق د ښځتن دادی چه ښځتن دې له سواله هم له هسی ر نګه کاره چه دی پکښې سپك کیږی البته منع کوینه)

تبصره : د ا نثر په آخر کښې مقفی او مسجع ر اځی ـ او ز د ې جملی پکښې ا ستعما لیږ ی دا نثر هم لکه د خیرالبیان او د مخزن د نثر پشان پور ه او مکمل نثر نه بلل کیږ ی په بل . عبارت (نثر عاری) ورته نشی ویلی . دا نثر ساده ، روان او عام فهم دی . مشکل عبارات نا آشنا لغات او سختی جملې پکښې نه لیدل کیږی په ساده ژ به روان دی . د دې نثر لو ی خصوصیت دادی چه عربی الفاظ پکښې ز یات نه دی استعما ل شوی . کوشش شو ی د ی چه پښتو الفاظ استعمال شی . په هر صورت دا نثر د هغه وخت په نثر کښې ښه نثر ګڼل کیږ ی .

٥ ـ نافع المسلمین :

دا کتاب هم یو مذهبی او دینی کتاب دی . د شرعی او اخلاقی مسایلو مجمو عه ده په سر کښې ئی دایمان بحث دی . دشاه حسین هوتك په زمانه کښې لیکل شوی دی . مصنف ئی نور محمد نومیږی . دی هم داخون درویزه د مکتب یو شا گرد ښکاری . دنثر د تحریر او نګارش طریقه ئی د مخزن پشان ده ـ مطالب ئی هم د مخزن پشان دینی دی . نثر ئی مقفی ا و مسجع دی . بلکه لا څه قدر وزن ، او شعرته نزد یوالی هم پکښې لیدل کیږی په دې اعتبار دې نثر ته نیم مصنوعی شعر ویلی شی داسی معلو میږی چه دا نور محمد داخون در ویزه نمسی د کر یمداد ځوی او د مصطفی محمد (١) پلاردی . ده په دې خپل کتاب کښې د کر یمداد د نثر

(١) مصطفی محمد بن میان نور محمد بن کر یمداد بن اخون درویزه (مخزن)

او کلام څخه هم څه برخی راوړي دي دا کتاب د مخزن نه وروسته ليکل شوی دی . او د هغه سره نږدی ارتباط لری .

نمونه : (زده کړه ای مومنه مسلمانه ، اول دا کلمه شهادة وايه، پرې باور کړه ځما جانه - دويم نمونځ او دريم ئې غه زکواة دی. څلورم ئې روزه او پنځم حج دی. که دلا رمونده امان-ته زده کړه ايمان دادی ای مومنه (لا اله الا الله محمد الرسول الله) وايه گويان - هم باورئي په معنی کړه غه معنی گوره چه داده : چه خدای يودی بی شريکه دا خبره ده روښان - محمد رسول د خدای دی فرستاد و هر چاته هم باور کړه دی رسول دی و هر چاته - که پيری دی که انسان - هم ارکان دايمان زده کړه پرې باور کړه هغه دوه دی ای مسلمه ځما جان - اول اقرار کول په ژبه چه محمد له خدای دی ، راوړی . دويم هغه واړه قبول کړه پرې باور کړه ای جان - هم باورته په زړه کړنه ، هم يقين کړه باندې جزم چه قبول واړه احکام کړې هم شرطونه دايمان ته به شپنه په امان - که شرطونه دو جوب ددې ايمان دی يا ايمان مفصل دی يا مجمل دی دا خبره ده عيان - که فرايض د ايمان دينه يا واجب دی يا ادب يا مستحب دينه، ای ځوان - هغه واړه بيان کړی اخون درويزه دی په مخزن کښی بيان نشو په دا کتاب کښی دا کتاب کوتاه له مان - اخون درويزه ستن د ددين په افغانان کښی ، د چراغ پشان ئې روښان دين که په دا افغانی لسان - نور محمد کوتاه بيان په پښتو وکړ-ډېر به خوښ په دا بيان شي زيات افغان)

خصايص : په دې نثر کښی دوزن التزام نشته ؛ ځنی جملی موزونی ، او ځينی بی وزنه را ځی البته د قافی التزام پکښی شته په دی لحاظ مقفی او مسجع نثر بلل کيږی .

دا نثر دا خوند درويزه مکتب ته نږدی دی ، او د خير البيان سبك پکښی غالب دی . د قافی تکرار پکښی زيات ليدل کيږی . که بله قافيه پيدا نشی صرف د مقفی کولو د پاره ځکښی قافيه بيا تکرار وی . وړې ، او زړې دواړه ډوله جملې استعمال وی او دهغه وخت يو متوسط نثر دی .

٦ - تفسير بدر منير :

په مذهبی او دينی سلسله کښی يو بل کتاب چه ځمونږ گوتوله راغلی دی تفسير بدر منير دی دا تفسير دوست محمد خټك ، په سنه ١٢٧٥ ھ کښی ليکلی دی دوست محمد د خو شحال خټك د کورنی او اولادې وروستی سړی دی - دی هم په پښتو کښی لکه د خپلو نيکونو غونډې ښه تاليفات او مهم آثار لری ، چه زيات ئې په نظم دی . د (١٢٩٠ ھ) سن پورې ئې ژوندون ثابت دی ځکه چه په دې سن کښی ئې بحر العلوم نومی کتاب ليکلی دی .

نمونه : (په تفسیر کشاف کښې راوړی دی چه یو بادشاه ووزیر ته وویل چه د دې
آیات شریف ترجمه راته وکړه «حق تعالی وائی هره ورځ زه په یوشان کښې نه یم »
نوردانوی شان له حق تعالی سره نشان دمخلوقیت قبلوی او خالقیت او مخلوقیت هیڅ مناسبت نه لري
او په دې سره اعتقاد کفر راولی٠ وزیر ورته عرض وکړ ، چه درې ورځې موده را له
را کړه- پس وزیر پدادرې ورځی مده هیڅ فایده وموصول ته ونه رسوله - نوردریمه ورځ خفه
او پریشانه او ناتوانه اوسرگردانه گرځیده - یو خانه زاده ددهٔ . هغه عرض وکړ چه
ای صاحب! ولی داسی دلگیر اوملال ئې ؟ ده ورته وویل چه ملالت می په داخبره سره دی
چه بادشاه ددې آیات شریف دمعنی پوښتنه وکړه - مادرې ورځی مهلت غوښتی و ،
اوس ئې له معنی څخه عاجز راغلم - ده ورته وویل په فضل سره دحق تعالی داجواب
به زه ورلره ورکړم وزیر ډېر خوشحاله شودی ئې په حضور دبادشاه راووست ویل
بادشاه ستادسوال مقصد له دی ځوانه څخه راغلی دی بادشاه ورته وویل وایه معنی
ددې آیة شریف ده ورته وویل چه بادشاه عرضداشت دبنده وتاته دادی چه ته په
اصل کښې سوال گرئې دسوال کننده داځای نه دی لکه چه ستا دی . ته ځما په
ځای ودرېږه تخت وماته راپرېږده چه زه پر کښېنم . نوربه تاته ددې خبرې ځواب
درکړم . بادشاه عاشق ددې جواب ودی ئې پرتخت کښېناوه . بادشاه دده پرځای
ودریده ، ده ورته وویل چه بادشاه په علم قدیم کښې دحق تعالی داراغلی ووچه زه
به ستاپرتخت کښېنم . ته به ځماپرځای ودرېږې اوس هغه دلته په ظهورسره راغی .
بادشاه تحسین دده دقول وکړ ، آفرین ئې پرووایه ،)

تبصره : د موضوع اومعنی په لحاظ دانثر دپخوانو په شان دی . یعنی مطالب ئې دینی دی
امادلفظ په لحاظ دپخوانونثرونوسره فرق لری - ځکه چه دانثر د۱۳ پېړۍ نثر دی او په دومره
موده کښې خوخامخا په سبك اوطرز کښې څه نه څه فرق پېښېږی په دی وجه دانثر هم داخون
درویزه ، خیرالبیان دطرزاوسبك څخه جلا ، اومخالف دی . دلته لږ غوندې نثر اصلاح شوی ،
اوحقیقی مفهوم ته نژدې شوی دی مطلب داچه دپخوانونثرونوغوندې قافیه بندی پکښې نه لیدل
کیږی بلکه دقافیې اودوزن څخه یوعاری نثر دی - عبارات ئې ساده اوروان دی. ډېرنا آشنا
لغات نه استعمالوی مگر سره ددې هم دځینوعباراتومطلب ښه واضح نه وی. اوځینی نواقص پکښې
موجوددی . دجملوپه ترکیب کښې دعربی او دبلی ژبی اثر لیدل کیږی - جملې ، ترا کیب ،
عبارات لادپښتوپه خالص قالب کښې نه دی لوېدلې - نو په دې لحاظ دا نثر هم نا مکمل
اوداصلاح قابل گڼل کیږی .

۷ـ تفسیر یسیر :

دپښتودمذهبی اودینی نثر په سلسله کښی تفسیر یسیر هم شامل دی . تفسیر یسیر مرا د علی صاحبزاده ، په سنه ۱۲۸۲ ه سن کښی لیکلی دی گویادا کتاب هم د۱۳قرن اثردی. مراد علی صاحبزاده دجلال آباد د« کامی » اودیوې علمی کورنۍ عالم سړی و ، دعربی علومو پوره ملاو ، په عربی فارسی ، پښتو کښی مهم تالیفات لری اودپښتو په نظم ئی هم زیات آثارلیکلی دی . دپښتو په نثر کښی ئی مشهوراثر «تفسیر یسیر »دی ، دتفسیر یسیر نثر په سبك ، نگارش کښی د (بدرمنیر) نثرته نږدې دی . څرنگک چه دادواړه آثارتقریباً په یوه عصراونږدې وختونو کښی لیکل شوی دی ؛ نوپه اسلوب ، اوطرزتحریر کښی ئی هم څه زیات فرق نه لیدل کیږی ، دتفسیر یسیر نثرته هم مرسل یاعاری نثرویلی شو ، ولی چه دقافیی یادوزن قید پکښی نشته ، دانثر دسبك اواسلوب په لحاظ ددرویزه دسبك نه بالکل اوښتی دی اوپه دی لحاظ ددویم دوریعنی دخوشحال ، قادر ، افضل خان ختك دسبك سره نږدیوالی لری .

نمونه : (روایت دی چه یو بادشاه دتمام رویزمین چه نوم ئی نمرود بن کنعان و اوپایتخت ئی شهردبابل و یوه شپه ئی په خوب کښی ولید چه دبابل له ځنگه یوستوری راوخوت اورنړادشغلې دهغه رنړادنمراودسپوږمۍ بیخی ورکه کړه ـ نوله ډیره هیبته راویښ شه ، اودخپل ملك کاهنان اوحکیمان ئی راجمع کړل دپاره دتعبیرـاودوی ورته وویل چه په دې کال کښی به یوهلك پیداشی په بابل کښی چه ستابادشاهی به برهمه کا . اوتراوسه لادپلارپه پښت کښی دی . نوحکم ئی وکړ چه د بابل نارینه او ښځی سره بیلی کړی ، اوخوکیداران ئی پری ودرول . اوآزرچه مقرب د پادشاه و ، له خوکیدارانوپټ چرته له خپلی ښځی سره یوځای شه ، اوداحامله شوه ، او صبا له کاهنانو نمروته ووې چه نن شپه هغه هلك له پلاره مورته لاړ نودی په غضب شه اوپه امیندواروښځوئی سړی کښېنول چه هلکان ترې وژنی او جینکی پرېږدی)

تبصره : په دې سلسله کښی نور هم ډیر آثار او کتابونه موجوددی اما دنورو نمونی څمو نږ لاس ته رانغلې ، نوپه دغه قدرمو اکتفاوکړه . اوبل دمقالې اختصارته موهموکتل ـ

داثابته ده ؛ چه مذهبی اودینی نفوذ په ژبه اوادب کښی له هرڅه نه زیات اوډیروی په پښتو ژبه کښی هم دغه نفوذ اوتاثیر زیات لیدلی شی ، اوتراوسه پورې چه دپښتوزیات آثاراو تالیفات موجوددی ؛ هغه ټول دغې برخې ته راجع دی . په تېره دپښتودنظم زیاته برخه خو دغسی دینی ، مذهبی ، عقیدوی . افکاراومسایلونیولې ده اونسبت تاریخی ؛ قصصی اونوروموضوعاتوته مذهبی اودینی موضوعات په پښتو کښی زیات رانغوتی دی .

(۱) وائي چه خوشحال خان هدایه له عربي څخه په پښتو ترجمه کړې ده اودديني متفرقو مضامينو يو بل کوچنی کتاب ئي هم دراود . مگر متاسفانه چه اوس ديوه درك نشته دپښتو دمذهبي نثر په سلسله کښې دشمس الدين کاکړ « سراج الموتی » نومي يو کتاب هم شته دارنگ په وروستو وختونو کښې نورهم ډېر فقهي اوديني کتابونه لکه (كنز، مختصر، ضابطه، ميراث، اونوراونور) خلکو په پښتو ترجمه کړي دي چه دهغو ټولو بيان کافي وخت اواوږد بحث غواړي .

تاريخي

داخرگنده ده ، چه ژبه هميشه د پاره د حکومتونو په سيوري کښې پالل کيږي . څو پورې چه ديوې ژبې سره دحکومت دمرستې لاس نه وي هغې پورې هغه مخکښې نشي تللی په تېره په تاريخي او تعليمي برخو کښې خو دحکومت توجه نه زيات ضرورت دی . مذهبي اوديني آثار د شخصي عقيدو پواسطه هم ډېر پېدي ، اوميدان نه راتلی شي . مگر تاريخي او تعليمي آثار د حکومتونو اوپاچهانو دتشويق ، زور ، کومك نه په غير تعميم نشي موندی .

ژبې دحکومتونو پواسطه رسمي کيږي اوعموميت مومي . فارسي په غزنوي دلبار کښې دې حدته رارسېدلې ده - اردو دهند دمغلو په وخت کښې پالل شوې اوروزل شوې ده ، صرف يوه پښتو ده چه په يو خارق العاده صورت ئې دنورو ژبو په مينځ کښې ځان ټينگ کړی اوساتلی دی . اوسره ددې چه دپخوانو حکومتونو له خوا ورته زياته توجه نه ده شوې ، بيائي هم په هر قسمت کښې ډېر آثار پيدا کړي دي ، اوځه نه څه ذخيره پکښې موجوده ده . په نثر کښې مهم قسمت تاريخي برخه ده دپښتو په دې برخه کښې زيات آثار ليکل شوي دي . مگر متاسفانه چه ددغه آثارو زياته برخه د زمانې دلاسه ورکه شوې اوبرباده شوې ده ، اومونږ ته ئې بې له تشو نومو څخه بل څه نه دي رارسيدلي . دغسې تاريخي کتابونه چه مونږ ته ئې تش نومونه رارسيدلي دي دادي :

۱- لمړی تاريخ چه په پښتو کښې ليکل شوی دی . د « شيخ ملي » دفتر دی شيخ ملي د پښتون قوم يو سردار اومشرؤ ، وائي چه (۲) په (۸۱۰ هـ) کښې پښتانه دشيخ ملي اوشيخ احمد په قيادت کښې دننگرهار څخه پېښور ته تللي دي . دلته ئې دنورو قومونو سره جنگونه کړي دي او دفتوحاتو سر ئې سوات ته رسيدلی دی - ده دخپلو فتوحاتو تاريخ په خپله ليکلی دی ، اودملکونو دويش ذکر ئې پکښې هم کړی دی . (مارگن سټيرن) ليکي (چه دراورټي له ايکنو څخه معلومېږي چه شيخ ملي د پښتنو د طوائفو اوخپلو فتوحاتو تاريخ په ۱۴۱۷ هـ يعني (۵۲۴) کاله پخوا ليکلی دی .

(۱) راورټي

(۲) تاريخ مرصع .

اوداکتاب ده‌لیدلی‌دی) اخون‌درویزه، تاریخ‌مرصع، اونورمورخین هم ددې کتاب ذکر کوی .
مگر اوس بیخی ورك دی اوهیچیرته‌ئې پته نشته .

۲ـ بلدخان کجورانبې زی کتاب‌دی. « خان کجو » هم‌دپښتنودقبایلوسرداروؤ، اودشیخ‌ملی‌نه
وروسته د قام په سرداری تمام کل شوی‌ؤ . ده هم دخپل‌قام تاریخ لیکلی‌دی . (راورتی) ددې
کتاب نوم اخستی دی . وائی چه‌دا کتاب خان‌کجو رانبې زی په۱٤۹٤ع یعنی (٤٤۷) کاله
پخوا لیکلی‌دی . ددې کتاب متعلق څه‌نور معلومات پلاس نشته .

۳ـ دریم دخوشحال‌خان تاریخ‌دی . راورتی‌لیکی چه‌خوشحال‌خان دپښتنو تاریخ لیکلی دی
مگر فعلاً ډېر نایاب دی . اونه‌پیدا کیږی .

٤ـ تذکرة الملوك : داکتاب دسدوزایانو په‌وخت کښ په‌پښتو لیکل شوی‌دی .
دسدوزایانو دکورنۍ حالات بیانوی . مستر راورتی لیکی : (داکتاب‌ډېر نایاب‌دی صرف
ځما لاس ته‌ئې یو‌ه‌نسخه‌راغلې‌ده . داکتاب‌اته جلده او(٦٤۷) صفحې‌دی. دوه‌برخی‌واقعات ئې
هغه‌دی : چه‌داحمدشاه‌بابا نه وروسته پیښ شوی دی) په هر صورت داکتاب دپښتو یو ډېر مهم
اوقیمتی اثردی مگرمتاسفانه چه مونږئې دلیدلو نه محروم یو اونامعلوم دی . اخون درویزه هم په
مخزن کښ څه‌لږ ډېر تاریخی حالات بیان کړی‌دی مگر دهغه کتاب په‌عام لحاظ یومذهبی کتاب
گڼل کیږی. پرته‌لدې څخه احتمال لری چه‌نور بههم ډېر دپښتوتاریخی کتابونه‌وی چه‌مونږته‌به‌ئې
نوم‌هم‌نه‌وی‌رارسیدلی . کوم تاریخی کتابونه چه‌مونږئې پیدا کیدی شی دادی :

۵ـ تاریخ مرصع : دپښتو یو زبردست تاریخی کتاب‌چه‌زیات شهرت اونوم‌لری تاریخ مرصع
دی . تاریخ مرصع دپښتنو یولوی‌تاریخ‌دی چه‌دختټکو دکورنۍ یوروښان ستوری محمدافضل خان
لیکلی‌دی . داکتاب دمعنی اولفظ دواړو په‌لحاظ دپښتو دتاریخی‌نثر یوخوږ اولوړ کتاب دی
اوپه‌نثر کښ دافضل‌خان تاریخی شاهکار گڼل کیږی . داکتاب هم مکمل نه‌پیدا کیږی صرف
انگریزانوئې یوځوبابونه په « گلشن‌روه » او« کلید افغانی » کښ چاپ کړی دی . افضل خان
داشرف‌خان هجری زوی اودخوشحال‌خان نمسی‌دی. دی‌تر(۱۱۸۳ه) پوری ژوندی‌ؤ . خپل
زیات آثارئې د (۱۱۰۰) نه راپدې خوا لیکلی دی افضل خان دختټکو د کورنۍ یو پیاوړی
ادیب او په تېره په نثر کښ د پوره اقتدار خاوند دی . اگر چه خوشحال
او عبد القادر هم د پښتو دنثر په تحول کښ پوره برخه اخستی ده . مگر افضل خان د ختټکو
د نثر د میدان پهلوان گڼل کیږی . په دی وخت کښ د پښتو نثر ساده او خوږ شوی او د
شعر د رنگ نه راوتلی دی . په دې وخت کښ نثر حقیقی رنگ پیدا کړی دی . د ختټکو
دکورنۍ عصر ته مونږ د پښتو دنثر دویم دوروایو . په دې وخت کښ د پښتو نثر د اخون
درویزه د سبك نه را او ښتی‌دی او یوبل مستقل‌سبك میدان نه راوتی دی . د ختټکو د کورنۍ

په وخت کښې څر نګ چه د پښتو شعر ښه ترقی کړې ده دار نګ د پښتو نثر هم یو پوره تکامل موندلی دی. د معنی او موضوعاتو په لحاظ هم د نثر لمن ډېره ار ته شوې ده . تاریخی قصصی ، داسې نور نور موضوعات او مطالب پکښې داخل شوی دی . او د سبك ا و اسلو ب په لحاظ پکښې هم پوره اصطلاحات شوی دی . په دې کورنۍ کښې خو شحال ، عبد ا لقادر افضل خان ، درې واړه نثر لیکونکی دی . مګر افضل خان پکښې د ز یات حق خاوند د ی . اوس ئې د تاریخ مرصع یوه نمونه وګو رئې :

راتلل دغوریه خیلو له قندهاره

نمونه : (نقل کاچه په یوه سبب یاد هزاره وله میرخۍ تنګ شو ل ، یادمغل له بدۍ د قندهار له ملکه متفرقه تیه تیه راروانې وی. په کابل په ننګهارئې مکان و نیو . چه جمعیت ئې وشه ، خانه کوچ پېښاور لره راغله په پېښاور باندې د لا ز اك و و ، مناقشه ئې سره وشوه . د سلطان پورۍ په کلی چه اوس ئې هم عا لم د جنګ ورې بولی جنګ سره وکړ . دلا زاکو شکست بیاموند څه په تیغ مړه شول بعضی د پر عالم د هزار خانۍ نالې غرق کړل ، چه تیزندۍ کندهٔ ئې بولی . د جنګ په وخت یوه پر چه داور را ښکاره شوه ، باران پر سرحد دنالې وشه . ناله راغله ، او که نه خپل قوت داوبو د هغې نالې نشته هسې نقل کاچه هغه زمان باران په هیڅ ځای نه و ، مګر په سرحد دهغې نالې سبحان الله ـ فتح له جانبه دده او مدد له جانبه دده ، و یلی دی حق تعالی (ومارمیت اذ رمیت ولکن الله رمی) د لا ز اك له پېښاوره بې پا یه شول ، بیاد یوسف زیو تر سیند پورې شول په لنګر کوټ په سمه په کلپانۍ ئې واړول. یومدت په دا تیر شه ، بیاد یوسف زود دلا زا کو سره میرخۍ شوه یوسف زی په درست خشی وګر ځېده ورسره ئې مل کړ ، نقل د ی له اخون در و یزه چه ددلا زا کو په هغه آوان په میره د لنګر کوټ استو ګه وه ، او یو سف ز و په اشنغروه او په دا سبب چه دلا زا کو د لنګر کوټ ګر د نواحی سره نیو لی و و چه به د یوسف زومال مواشی میرې ته په چرا ګاه ور غلل تاخت و تارا ج به ئې کړ . که څوك به ئې په سود په سوداورغی هم ئې آ زاراوه ـ همیشه به ددلا زا کو دلاسه په تنګ وو . ملك احمد مصلحت وکړ چه بویه رجوع وخشی ته وکړ وا لخ)

خصوصیات : دا نثر د خټکو د کورنۍ او د هغه وخت یعنی د دویم دور غوره نثر دی . مطالب ئې تاریخی دی عبارات ، جملې او ترا کیب ئې ساده او عام فهم د ی . مشکل ا و

نامانوس لغات پکښې نه لیدل کیږي ، او مطلب ترې ښه فهمیدی شي . وړې او لنډې جملې استعمالوی نوځکه د عاطف استعمال هم پکښې کم دی . اگر چه په دی نثر کښې د پښتو د اسلوب رنگ غالب دی مگر سره ددې هم د هغه وخت د طبعي اثر په وجه ځینې عربی ، او فارسی لغات لکه (مناقشه ، چرا گاه) پکښې استعمال شوی دی . ځینې ترکیبو نه ئې هم فارسی ترکیبونو ته نږدې دی مضاف له مضاف الیه نه مخکښې استعمالوی ، او داسې نوراو نور لکه : (باران ، په سرحد د نالې وشه)

٦ــ داعثم کوفی تاریخ :

دافضل خان ختک یو بل تاریخی کتاب داعثم کوفی تاریخ دی . چه ده په پښتو ترجمه کړی دی مگر دانه ده ښکاره چه دا ترجمه له اصلي عربی څخه ده او که له فارسی څخه پاڅری هیوزا نگر یزد « کلید افغانی » په مقدمه کښې ددی کتاب ذکر کوی . ددی کتاب نمونه پلاس رانغله! لبته ددی کتاب د نثر سبك او اسلوب به هم د « تاریخ مرصع » پشان وی .

٧ــ تاریخ د سلطان محمود غزنوی :

دا تاریخ مولوی احمد (منشی احمد) په (١٢٨٩) ه کښې له « تاریخ فرشتې » نه ترجمه کړی دی منشی احمد د پېښور د « تنگی » دی . د (١٣٠٠ ه) په شا وخوا کښې د پښتو یو زبر دست نثر لیکونکی گڼل کیږي . دی د پښتو په نثر کښې زیات آثار او تالیفات لری . دده عصر ته مونږ د پښتو د نثر دریم دور وایو . په دې دور کښې د پښتو نثر ښه پالل شوی دی ، او ډیر کتابونه پکښې میدان ته راوتی دی . قصصی آثار زیات شوی دی ، فکاهی، ظرافتی موضوعات مینځ ته راغلی دی . په دې دور کښې د پښتو نثر په هره خوا کښې پوره تحول او تطور کړی ، او خوږ اوساده شوی دی . ددې نوی سبك موسس منشی احمد جان دی . ده د پښتو نثر ډیر مقبول کړی ، اورنگین کړی دی ، ددې وخت په نثر کښې دبلی ژبې رنگ او اثر زیات نه لیدل کیږي . که څه هم د منشی احمد ددې لمړنی اثر په نثر کښې پوره تغیر او تحول نه دی شوی ، او د دې اثر سبك د تاریخ مرصع سبك ته قریب اونږدې دی . مگر دده نور آثار چه ددې کتاب څخه وروسته لیکل شوی دی بالکل د پښتو په یو نوی اومستقل سبك دی . نوځکه ده ته مونږ ددې سبك موسس وایو او ددریم دور په ادبی تحول او تطور کښې ده ته د تقدم حق ورکوو .

نمونه : (جمع کونکو د تاریخو نو په مبارکو قلمونو سره په پاڼو د تصنیفونو خپلو هسې لیکلی دی چه سلطان محمود غزنوی یو باد شاه وچه نیك بختی د دنیا او د دین ئې نصیب شوې وه اودعدل او انصاف شورئې په هر لورخور شوی و . او په کاردغزا کښې ئې نښانونه د اسلام و درولی وو ، او بیخونه دظالمانو ئې و کښلی وو .

چه په جنګ له روان شه تا به ویل چه ګوندی سیلاب دی چه په لوړه اوژوره برابر
بهیږی ـ اوچه په تخت به کښیناست نودسړی به ګمان وشه چه هلو نوردی چه رڼا ئې
په خاص وعام لګیږی . مګر په بعضی کتابونو کښ لیدل شوی دی چه دغه باد شاه
ډیر بخیلو، لیکن نسبت دبخل هغه بادشاه معتبرته له انصافه نه بهر معلو میږی . ځکه
چه دومره ملکونه لاندې کول اوعالمان اوشاعران په مجلس کښ کښېنول بغیر له د نیا
ورکولو اومال بښلو نه برابریږی ـ اوداظاهره خبره ده چه بی له مقررې وظیفی نه
خلور لکه روپۍ به ئې لا یقو لا یقوخلکوته بخښلی ـ اوقسم قسم مهر بانګی به ئې کو لې
اوفایدې به ئې هرچاته رسولې . هان دادوه څیزه که دبادشاه دبدنامۍ سبب وی نو به وی
یوزړه بداوی دفردوسی شاعر سره کول بل په آخر عمر کښ زرله خلقوا خستل)
خصوصیات : داثر په ساده ګی او روانۍ کښ دتاریخ مرصع پشان دی . مشکل اونامأنوس
لغات نه استعمالوی ، مګر دفارسی رنګ پکښ معلو میږی اوبل فرق دادی چه دلته روابط
او حروف عاطفه نسبت تاریخ مرصع ته زیات استعما لیږی اوجملې ئې هم نسبتاً اوږدې دی .

۸ ـ تاریخ افغانستان :

دا اثرهم دمنشی احمد جان دی . دسلطان محمود دتاریخ څخه ډیره موده وروسته لیکل
شوی دی . د (میلسون) انګریزدتاریخ ترجمه ده ـ ددې کتاب څخه دده زبردست اقتدار
معلومیږی . په دې کتاب کښ دترجمی رنګ نشته ـ په ډیره ، ساده روانه سلیسه او خوږه
پښتو لیکل شوی دی . دا کتاب دطبعی یاجغرافیوی تاریخ برخه هم لری، په پښتو کښ دا لمړی
اثردی چه طبعی اوجغرافیوی تاریخ پکښ داخل شوی دی .

(دغلزو بادشاهی)

نمونه : (ددې مرادتر سره کېدو په دویمه ورځ میرواعظ(میرویس) دقند هارخلک
راغونډ کړل . اوپوتقریرئې وکړ . هغه ووې چه زه په خپل ایمان وایم چه ځما مطلب
ستاسو آزادول دی . او آزادی یوداسی بی بهاشی دی چه دې دیاره دا سازشونه
اوجنګونه روا وو . ګور ګین خان دایران تورزن او بیمثل سپاهی دمینځه ووت ـ
اوس قند هارته چه ددې طاقتورمغل ئې همیشه په بهادرۍ سره مقابله کړې ده ، د هغو
فوځو نوورستو کول څه ګران نه دی؛ چه داصفهان داجړا ګانو په (کمان) کښ دی .
آخر هغه خپل تقریر په داسی الفاظو باندې خلاص کړ؛ چه دوطن دیو خواخوږی دخولی سره
مناسب اودآزادوځوانمردانو داروېدو لایق و . هغه دا ووې « که چیری په تاسو کښ

داسې څوك وي چه هغه ددې آزادۍ په مزو باندې چه تاسو ته له اسمانه راغلې ده ؛ زړورتيا نشي كولی يعني په دې آزادۍ باندې خوشحال نه وي نو هغه دې په دې كه خوله ووائی هيڅوك به ور باندې څه غرض و نه كړي ، هغه بيشكه ددې خوشحال رياست له پولی نه باهر چرته د نوی ظالم بادشاه په تكل تلی شی » تو لې جمعی ورسره خواخوږی وكړه ـ هر يو ددې خپلې نوی آزادۍ حفاظت ته تيزی ناست و .)

تبصره : په عام طور د منشی احمد نثر ته مونږ كامياب او دريم دور غوره نثر وايو . مگر لكه چه د مخه موهم وويل دده د نثر اصلی تحول او تطور ددې كتاب څخه شروع كيږی ددې كتاب عبارات او الفاظ ساده ، خوازه او عام فهم دی . دعاطف استعمال ډېر نشته مگر داوږدو جملو استعمال پكښې ليدل كيږی د منشی احمد په دې نثر كښې نوی شی دادی چه انگريزی لغات پكښې راننوتی دی . مثلاً په دې پورته نمونه كښې (كمان) انگريزی لفظ دی په دې وخت كښې يو خو داچه دانگريزانو سياسی او حكومتی اقتدار په وطن كښې غالب ، او بل دا كتاب په خپله دانگريزۍ څخه ترجمه ده نو ضرور بالضرور به دانگريزۍ رنگ پرې لو بدلی وی . په دې نثر كښې د پښتو خوږې محاورې استعماليږی او د پښتو نثر ته دادب چاشنی هم ور كړ شوې ده ادبی عبارات منځ ته راوتی دی . او ښه اصطلاحات په ژبه كښې داخل شوی دی .

قصصی

د نثر يوه بله مهمه برخه قصص او روايات دی ـ داقصص او افسانې اكثره اختراعی وی . د ځنو اخلاقی مطالبو د تفهيم او تعليم او يادونورو اغراضو دپاره جوړيږی . او ځنی پكښې واقعی او اصلی هم وی . قصې او افسانې د يو قوم او وطن ملی مال دی . هر قوم او ملت د غسی ملی افسانې لری . په پښتو كښې هم داملی ذخيره او پانگه ډېره ده په تېره ، حماسی ، عشقی ، د دوو مينو قصې په پښتو كښې زياتې موجودې دی . مگر دې نقلو نو اكثرو تحريری شكل نه دی پيداكړی . او دياد داشت په صورت د خلكو په خولو جاری دی . علاوه د پښتو دقصو او افسانو زياته ليكلی شوې برخه په نظم ده . په دی سلسله كښې زياتې ترجمې هم شوی دی يعنی د فارسی او عربی نه دغسی قصصی كتابونه پښتو شوی دی په پښتو كښې چه څومره قصصی آثار موجود دی لاندې بيانيږی :

۱ـ عياردانش : دا د خوشحال خټك د « انوار سهيلی » د پښتو ترجمه ده . راورتې په خپل پښتو گرامر كښې ددې كتاب څخه څو وړې وړې نمونی راوړی دی . د خوشحال خان كوم

بلنثر څمونږ لاس ته نه دی راغلی ـ هر کله چه دی په خپل نوم دنثر آثارهم لری نو و یلو شو چه خوشحال خټک چه دنظم دیو لوړ مکتب مؤسس دی . او د پښتو دنظم او شعر دنیائی د پره ښایسته اورنگینه کړې ده ؛ دارنگ د پښتو دنثر د دویم دور موسس هم دی بلل کیږی . ده د پښتو ادب نثر او نظم دواړو خواوته پوره تحول اورشد ورکړی دی . او دادواړه فنو نه ئی د پخوانی رنگ نه وخکلی دی ، او ادب نوی دورئی شروع کړی دی . ده د پښتو په نثر کښی نوی اسلوب او سبک راوخکلی دی ، او داخون درویزه ، اوروښانیانو دنثر (نیم مصنوعی) سبک ئی دنثر په یومقبول او اصلی سبک بدل کړی دی . دختکو دټولی کورنی نثر دده په سبک بنادی هو ! دا سبک دده نه وروسته افضل خان او عبدالقادر تکمیل کړی دی . او ښه ښه آثارئی پکښی لیکلی دی ، مگر دی پکښی دتقدم حق لری .

(۱)

نمونه : (یوه ورځ دباغ ښتن ناست و په تماشا د گلونو ، بلبله ئی ولیده چه مخ به ئی په پانو دگل مینس ـ اوپه فریاد فریاد به ئی پرې ناری وهلې . ورق زرنگار دگل به ئی په منو که پوتربله جدا کاوه ـ

(۲)

هم د تقدیر لاس وړاندې دسترگو دعقل څما پرده دغفلت اچولې ، او لرې کتونه هښیاری څما په تورې پردې دناپوهی اونادانی کښی ولاړه . اومونږه یو ځل په منگلې دبلا او ارمان کښی ونښتو .

(۳)

قول چه دې له ماسره کړی و ، اوس دې رضا ده چه مات ئی کړی . زه یوهېدم چه په نن زمانه وفاهغه دارو ده چه په دکان کښی دعطار روزگار مونده نشی .

(٤)

. چه وقت دصبحدم شه ، په پرواز راغله مترد د په مصلحت کښی چه څه کړم بیارته څم که په عزم جزم چه وتلی یم طریق دسیل دتماشا واخلم ـ

(٥)

هغه چه په مینځ کښی ځای نیولی او پښې دهغو په شهتو کښی نښتې وې او چه ئی وغوښت چه والوزی ، وزرونه ئی په ښتهو کښی ککړشو په دام دمرگ کښی پرېوتل ـ

(٦)

بادشاه ووی چه په دې حکم کښی له مانه خطاوشوه ، اوخبره په حال دقهر کښی څماله خولی وختله ، ولی بایده دی چه تا په هغه چاری کښی دغه رنگ تامل په ځای راووړ چه لایق دحال دناصحانووی .)

تبصره : ددې يو څو جملو څخه معلوميږي چه د پښتو نثر د خوشحال خان په وخت کښې څه لږه اصلاح موندلې ، او لکه چه مخکښې موهم وويل په دې وخت کښې د پښتو نثر يو نوى سبك پيدا کړى دى دې دوره ته مونږ د پښتو د نثر دويم دور ، او د ختکو د کورنى سبك وايو ، د خوشحال نثر د افضل خان د نثر په نسبت څه قدر کمزورى معلوميږى . ولى چه د ترجمې رنګ پکښې زيات دى او يو نيم ځاى بيخى هاغسى فارسى ترکيب راوړى لکه : (ورق زرنګار ، عطار روز ګار) نور نثر ئې که څه هم ساده او روان دى ، مګر د ځنو عباراتو څخه ئې مقصد ښه نه څرګند يږى .

۲ـ ګلدسته : دا د سعدى د ګلستان پښتو ترجمه ده ، چه عبدالقادر ختك د خوشحال ځوى ترجمه کړى دى . په دې سلسله کښې دا دويم اثر شمېرل کيږى . دا کتاب که څه هم اخلاقى ، او اجتماعى فوايد لرى مګر هر کله چه د قصو په شکل کښې ليکل شوى دى نو ځکه مو په دې سلسله کښې راووړ . د عبدالقادر نثر هم په دويمه دوره کښې داخل دى او د خپل پلار خوشحال مقلد ئى بولو ـ دده نثر نسبت خوشحال ته ښه او بهتر شوى دى خصايص ئى دا دى : روابط او عواطف ډېر نه استعمالوى ، صاف عبارات او لنډې جملې راوړى . مقصد ئى واضح او څرګند دى . تراکيب ئى پښتو دى ، مګر د ى هم د فارسى ترجمې څخه متاثر معلوميږى او ځينى فارسى لغات ئى استعمال کړى دى .

حکايت

نمونه : (يو بادشاه په کښتۍ کښې ناست و ، يو مريى عجمى هم ورسره په خدمت حاضر و . مريى کله سيند ليدلى نه و ، د کښتۍ ناسته ئى ازميلې نه وه . ژړا زارى فريادئى آغاز کړ ، اندامونه ئى واړه په لرزه شول . که هر څو مهربانى دلاسائى کوله آرام ئى نه کيده د بادشاه طبيعت ورځنى برهم شه له علاجه ئى عاجز يو حکيم په هغه بيړى کښې ناست و عرض ئى وکړ که حکم وشى زه ئى خاموش کړم . بادشاه ووې ډېر منت به دې راباندې بار شى . حکيم حکم وکه چه مريى سيند ته واچوى ! څو غوټې چه وخوړلې ، تر وېښتو ئى ونيوه ، بيړى ته ئى راواچاوه په لاس ئى بيړى کلکه ونيوه . په ګوښه کښيناست ، آرام ئى ونيو ـ بادشاه تعجب وکړ ، وئى فرمايل چه په دا کښې څه حکمت و ؟ حکيم عرض وکړ چه ده محنت د سيند د غرقيدلو ليدلى نه و . دا د بيړى ناسته ده ته زحمت و هم هسې رنګ قدر د عافيت هغه څخه وى چه په مصيبت ګرفتار شى .)

۳ ـ علم خانهٔ دانش :

دا د ابوالفضل د (کليلى او دمنى) پښتو ترجمه ده . دا اثر افضل خان ختك د تاريخ

مرصع مصنف په (۱۱۲۸) ه کښې ترجمه کړی دی . او د « علم خانهٔ دانش » نوم ئې پرې ایښی دی . د پښتو په نثر کښې دافضل خان خټك دا دریم اثر دی ؛ د دې کتاب دنثر سبك ، نګارش ، طرز تحریر ؛ د « ګلدستې » په شان دی . او د خوشحال د نثر په ادبی مکتب کښې شاملیږی . دعبدالقادر پشان اندې جملې استعمالوی اودرابط اوعاطف استعمال پکښې کم دی . دافضل خان د نثر خصوصیات مخکښې د تاریخ مرصع په برخه کښې ذکر شول . البته په عام لحاظ ، یعنی داسلوب ، طرز نګارش ، او دور ، په لحاظ به ددواړو په مینځ کښې څه زیات فرق موجود نه وی . صرف دو مره خبره ده چه دا ترجمه ده او هغه تالیف دی . نو د ترجمې اثر به پکښې خامخا موجود وی لکه فارسی لغات (شګاف ؛ چوب) چه پکښې استعمال شوی دی . پرته لدې خبرې نوره ترجمه ، ساده ، صافه او خوږه ده . او دهغه وخت یو ښه نثر ګڼلی کیږی .

نمونه : (راوړی ئې دی چه یوه بیزو وه ترکاڼ ئې ولید چه لرګی ئې پر یکاوه دوه میخه ورځخه وویومیخ به ئې په هغه لرګی کښې ټك واهه . تریوه ځایه به شګاف وشه ، بیابه ئې هغه ایرې کړ ، بل میخ به ئې پرې ټك واهه ، په دارنګ ئې چاوه . هغه ترکاڼ چه کارته پاځیدلاړ ، بیزو راغله په هغه چوب کښېناسته پریکاوه ئې دواړه خائی ئې دلرګی په شګاف ننوتې . اول میخ ئې وکیښ چه بل ټك وهم . دواړه خائی ئې محکمی په هغه لرګی کښې ونښتې بیزو په ژړا شوه دائې ووی ؛

<table>
<tr><td>په جهان کښې بهتر دادی</td><td>چه هر څوك دې خپل خپل کار کا</td></tr>
<tr><td>هر سړی چه خپل کار نکا</td><td>ځان به ما غوندې زرخوار کا</td></tr>
</table>

ځما کار میوه ټولول دی ، نه اره څکول . هنر ځما دځنګل تماشا ده نه تبر تیشه ـ ناګاه ترکاڼ راغی هو مبره ئې ووهله چه هلاك شوه . دامثال می ځکه و وی چه درو ز ګری کار دبیزونه دی . او دا حکایت می ځکه را ووړ چه هر چاته خپل کارپکار دی ـ قدم دخپلې اندازې دې نه وباسی)

٤ ـ آدم خان درخانۍ :

یو بل قصصی اثر چه ځمونږ ګوته راغلی دی د آدم اودرخو قصه ده داقصه (مسعود) نامی دپښتوپه نثرلیکلی ده . مسعود دعبدالله ځوی اودښه قلم خاوندو ، په (پښتانه شعرا) کښې دده سوانح بیان شوی دی .

دمسعود دژوند وخت نه دی معلوم . مګر دومره معلومیږی چه د آدم خان له عصره یعنی (۱۰۰۰) ه وروسته اوسېده .

د مسعود نثردختکو دنثر سبك ته نږدې دی اوددې مکتب تابع اومقلد معلو میږی په دې

لحاظ ده ته هم ددویم دورنثر لیکونکی وایو . غالبه داده چه مسعود داقصه دافضل‌خان دوخت نه وروسته لیکلې ده . اوده چه کوم وخت داقصه لیکله نودخټکودنثرادبی‌مکتب ښه خرګند شوی اومشهورشوی و ، اودی ترې مستفید شوی دی . مسعود هم ددې‌دوردنثر پشان (عاری) نثروائی لنډې جملې استعمالوی . یونیم ځای فارسی لغات هم زاوډی . اما عبارات ئی پوره پوخوالی نه لری .

نمونه : (په پیش زمانه کښ په یوسف زو کښ یوځوان پیداشوچه آدم‌خان نوماندو ـ دحسن خان ځوی و ، او یوه ښځه پیدا شوه چه درخو نو مانده وه دطاؤس‌خان لوروه . دانور پسی له سره نقل‌کوم چه آدم اودرخو دیو فقیر له ګفت پیداشو بعد له‌هغه ـ حسن‌خان‌نوزویه نه‌درلود . یوفقیر راغی نعره‌ئی‌وکړه ، حسن خان وویل په‌داډېرو فقیرانودې بلا ګله‌شی چه‌خیراتونه صدقې وډی اودعا نه کوی پس دې فقیرو‌ویل چه‌څه‌دعا غواړې ؟ ـ ده وویل چه‌ځوی نه‌لرم . دې فقیریوه پخه خر ما دوه اومې خرما ورله ورکړې . چه‌واخله دایوه خرما پخه‌ده وئی‌خوره دادوه او مې دی وئی غورځوه بخت دې خپل‌دی . یوځوی به‌دې پیداشی دوه بې‌خدمت‌ګاران وی اواوه غویان به هر کال په‌نام دالله خیراتوې ـ داووپیرانو مرتبه لری ـ دا فقیر ځنی لاډ یوه خرمائی‌وخوډه ، دوه‌ئی‌وغورځولی . بعدله‌یوه کال ځوی‌ئی پیداشوچه دحسن سیاری نه درلود . نوم‌ئی آدم‌خان پرې کښېښود الخ)

۵ـ ګنج پښتو : دقصو اوو‌ډو و‌ډو حکایتونو مجموعه ده . ددې اثرمصنف منشی احمد جان دی داکتاب‌هم لکه (تاریخ فرشته) دده دپخوانو کتابونوڅخه حسابیږی . نوبه‌دې لحاظ دده دنثر دتحول اوتجدد نوی رنګ په‌دې اثر کښ پوره نه معلومیږی . « ګنج پښتو » که څه هم دقصو یوکتاب‌دی مګرځما په‌خیال چه دابه‌تعلیمی لحاظ یعنی دپښتو دزده کونکو د پاره لیکل شوی دی ؛ نو په‌دې لحاظ یو تعلیمی اثر ورته هم ویلی شو ـ ددې کتاب سبك او اسلو ب د (تاریخ فرشته) دسبك پشان دی .

نمونه :(دبخیل‌سړی هم مال زیاتیږی اوهم‌ئې‌غم زیاتیږی . یعنی د وه تاوانه ورته پېښیږی لکه یوبخیل سړی و چه ډوډی‌ئې‌دشاتوسره خوډله ناګهانه‌یه‌کوڅه کښ چا مېلمه ورته آوازکړ ، ده په‌تلوار سره هغه ډوډی لیری کړله اوچه‌شات‌ئې لیری کول مېلمه پرې ورغی شات‌ئې لیری نکړی‌شول ـ لیکن دبخیل ګمان‌داوچه دی به‌یوانځی شات نه خوری نوورته‌ئی‌ویل چه‌خوره کنه که‌شاتوته دې مینه کیږی ، مېلمه و یل چه ښه‌ده شات خوډېر ښه‌شیزدی ولی به‌ئې نه‌خورم . جوډلاس‌ئې پوری کړ شات ئی څټل چه څه قدرئی وڅټل نوهغه بخیل ته‌ئی وویل چه‌بې‌شانه ښه خوند لری بخیل و ویل چه

ربښتیا دی مزه ئې شته ، خو ډېر ئې مه خوره ، دسړی زړه سیزی مېلمه ویل چه نې شکه ډېر ښه وائې زړه سیزی لیکن ستا زړه سیزی - ! !)

(له گنج پښتو څخه)

دمنشی احمد دوه نور آثار چه دده دنوی سبك پوره نماینده گی کوی اودده نثر په یو نوی خوږ ادبی نثر معرفی کوی دادی :

٦- دقصه خانی گپ : ددې کتاب نثر په ټوله معنی دپښتو یو خوږ ، مقبول نثر دی . او دپښتو دنثر ددریم دور غوره نثر گڼل کېږی . دا کتاب منشی احمد په وروستنو وختونو کښی جوړ کړی دی . منشی احمد جان ته مونږ دپښتو دنثر ددریم دور ، او دیو مخصوص سبك ، او اسلوب موسس ویلی دی - ده دپښتو نثر دپخوانی اوزاړه سبك څخه راواړولی دی . په دې وخت کښی د پښتو نثر خپل حقیقی مفهوم ته نږدې شوی دی . علاوه په دې وخت کښی دمطالبو او موضوعاتو په لحاظ هم دنثر دایره ډېره وسیعه او پراخه شوې ده - ښه ښه موضوعات میدان ته راغلی دی . ښه آثار لیکلی شوی دی اودپښتو دنثر دپاره ښه خدمتونه شوی دی . دادور د(۱۳۰۰ هجری) سن څخه راپدی خوا شروع کیږی . ددې سبك پیروان ډېر دی ، او دا سبك تراوسه پورې چلیږی البته څه معمولی تغیر که موجود وی نو وی به -

۷- هغه دغه : داهم دمنشی احمد جان دوروستنو وختو کتاب دی دپښتو دنثر تحول یکښی پوره لیدل کیږی . دا کتاب دضرورت او فایدی په لحاظ یو تعلیمی ، او دپښتو دزده کړې دپاره مفید اثر دی مگر دمطالبو په لحاظ په قصصی سلسله کښی شاملیږی .

آدم درخانی

نمونه : (درخانی په سوات کښی دبری بازدری دیو طاؤس خان نومی پښتون لوروه او دبابا وخان نومی یو پښتون هلك چنغله وه . یوه ورځ د درخانی دترور د لور واده و په هغی کښی ئې د کوزی بازدری یو آدم خان نومی خانزاده باندې ستر گی خوږې شوې «تپ له دواړه لاسه خیژی» هغه هم پرې زړه بایلود . دې اور داسې لمبه وکړه چه دواړه خلاصېدو او دمېلمنو درخصتېدو نه پس دواړو په لاره کښی هر ومرو یو بل ته په غلاغلا کتل ، ماسخوتن په حجره کښی چه آدم خان یوه گوته رباب ووهلو نو یو سوړ اسویلی ئې وکړ اومیرو بلو خیلو خوږ ویارانو ته ئې دزړه حال ووې . دهغه دامرادو چه په دې شپه د آشنا دیدن ته لاړی .

پردو کورونو ته تلل «دخالصی دل نه و» ولی میرو بلو هم ورته حلال کړی چرگان و سمدستی ئې ملاوتړله اوشپه په شپه بری بازدرې ته لاړل ، بلو ئې چرته د څوکی دپاره

ودرولو اودوی دواړه د درخانۍ کورته ورغلل . میرو ورته وړومبی روګودر صحیح
کړی و آدم خان د آشنا کټه ورسید . درخوتار په تار په پالنګ اوده پرته وه . ځنګزنی
سپوږمۍ اویونیم ستوری ئی په غلاغلا دیدن کولو ـ ده یو ساعت په غټو ستر ګو کتل
چه ښه زور زیری ئی وویست نوورو غوندی ئی د ښېې کټه کوته ترینه ونیوه او و ینېه ئی
کړه چه ډېر خوستر ګې و غړولې نو هغه بشره ورته ولاړه وه ، چه دچا په خیال کښ
او ده شوې وه حیرانه شوه چه دا خوب دی که وینه ځوځله ئی ستر ګی و مښلی ،
او بیائی و غړولې چه ښه یقین ئی راغی ، نو پاځیده ؛ او ورتر غاړه وته ـ غوږ
کښ ئی ورته ډېر ډېر هر کـلی وکړ او بیائی د خپلی مینی د فتر ورته پر انست ـ
په خلکولو یه شپه تېره شوه او په دوی دستر ګورپو . میروشپیلی وواهه ، مطلب ئی
دا چه چرګانو بانګو هووی ـ ملایا نواخ تووخ جوړ کړ هسی نه چه شرمینګی جوړه
شی او داوښ په شاموسپی ونه خوری ـ آدم در خانۍ داو ښکو ډکی ستر ګی یو
بل نه جدا شول . الخ) (له قصه خانۍ ګپ ځخه)

تبصره : خوازه عبارات ، پریکړی لنډی لنډی جملی ښه اداء سلاست او روانی د لغاتو سو چه
والی ، دمتلونو ، امثاو ، اصطلاحاتو ، محاورو استعمال ددی نثر مهم خصوصیات دی . ددی
نثر زیات خوږ والی د متلونو او اصطلاحاتو استعمال ته راجع دی په دی نثر کښ دبلی ژبی
رنګ هیڅ نشته ـ دپښتو سوچه ، اوخالص نثر ګڼل کیږی . ددی نثر عبارات ساده او آسان
دی . او د پښتو یو روان او سلیس نثر ورته ویلی شی . دا نثر دروز مره محاوری سره
موافق او برابر دی . څه قدر ادبی رنګ ئی هم پیدا کړی دی روابط او حروف عواطف
پکښ کم استعمالیږی دا نثر د فصاحت او بلاغت نه ډك د پښتو یو خوږ او مکمل نثر دی .
او په ادبی اصطلاح کښ ورته «مرسل» نثر وائی .)

تعلیمی

د نثر یوه بله مهمه برخه تعلیمی برخه ګڼل کیږی . ټول موضوعات او مطالب چه په یوه
ژبه کښ داخلیږی . د یو عامل په واسطه وی دځینی موضوعاتو عامل ، شخصی عقاید ، او
ذاتی میلان وی ، او ځینی مطالب د حکومتونو په واسطه عمومیت او غلبه پیدا کوی . تعلیمی
برخه هم د حکومتونو په توجه میدان ته راوځی مګر هر کـله چه پښتونخکښ د حکومتونو
توجه نه ده شوې ، نو په دی لحاظ په تعلیمی خوا کښ له پخوا ځخه د ومره څه نه لری .
البته نن پرون چه د موجوده پښتون پالو نګی حکومت له خوا ورته توجه وشوه ، او پوره پالنه
او روز نه ئی کیږی نوامیددی چه په دې سلسله کښ به هم پښتو ډېر ژرخپل نواقص پوره

کړی او یو حد ته به ورسیږی . بیا هم په دې سلسله کښې چه تر اوسه پورې څه موجود دی لاندی بیانیږی :

۱ ـ معرفت الافغانی :

دا کتاب پیر محمد کاکړ جوړ کړی دی ـ پیر محمد کاکړ د پښتو یو زبردست شاعر او دیو ښکلی دیوان خاوند دی . دی د احمد شاه بابا معاصر او د شهزاده سلیمان استاذ و (دده ژوندون تر (۱۱۹۷) ه پوری ثابت دی کوم وخت چه احمد شاه بابا وفات شو او شهزاده سلیمان پر تخت کښیناست . نو پیر محمد د (معرفت الافغانی) په نامه یو کتاب د پښتو د صرف نحو ، لغت او محاورې په باب داعلیحضرت سلیمان حضور ته وړاندی کړ او د هغه له لوری ومنل شو او قدرئی وکړی شو . دا کتاب په افغانستان کښې د پښتو لمړی صرف نحو بلل کیږی ـ او گمان کوم چه دا به د پښتو لمړی کتاب وی چه په یو پادشاهی دلبار کښې ئی قبول اونوازش لیدلی وی . اوس ددی کتاب له مقدمې څخه د نثر یو څو جملې چه مونږ ته پلاس راغلی دی و گورئی : ـ

نمونه : (په ښکار پسی عبث عمر ضایع کیږی ـ ښکار که وکړی باك نشته ـ ښکار مباح دی ښکارښه‌دی کله کله ـ غم به دې‌لیری کړی له دله ـ با زار لره ولاړ شه چه پیسه نه لری هغه دې نه‌ځی ـ کښت خواری غواړی ـ د کښت اوس وخت‌نه دی د کښت وخت لا پسې دی ـ کښت ډیر مه کوه واك به دې پری ونه رسیږی اوبه پری‌وچی‌شی، حاصل‌به دې‌له لاسه‌ووځی. خواری به‌دې‌حبطه شی‌سږ کال پرپوانی ده ـ کاختی دې‌رب نه راولی ـ کاختی‌نشته خدای دې سر دشهزاده صاحب لری چه سر چمشه دجود ده ـ وریښم زینت دښځودی‌ـ اونارینه ولره خدای اورسول ناروا کړی‌دی هم په‌دغه رنگ‌سپین زراوسره‌زرناروادی، پرهیزدې مردان‌مسلمان ورځنی‌ډیر کړی. چیری نه وی چه په‌اغوستن سره ددوی‌ځان سزاواردا ور کړی. اوگوته په قدر دیوه مثقال‌دسپین‌زرو که حاکم‌یاقاضی‌یامفتی ئی دپاره دمهرد کاغذ په لاس کړی‌باك ئی نشته ـ

تبصره ـ دانثر په تعلیمی مقصد لیکلی شوی دی . نوځکه ورته تعلیمی نثر وایو ـ د دې نثر سبك اواسلوب دخبرو نثرته قریب اونږدې‌دی . که‌څه هم‌څه قدرفرق اوجلا والی‌پکښې‌لیدل کیږی . په دغه وخت کښې‌پرته لدې نثر څخه دارنگ بل‌نثر نشته ـ دانثر هر کله چه په تعلیمی‌غرض لیکلی شوی و، نو ځکه دهغه وخت دعامونثر نوڅخه ئی سبك ، اوطرز جلادی . وړې اوپری کړې جملی استعمالوی ، په هره جمله کښې بیل بیل مطلب بیانوی ـ روابط هم ډیر نه راوړی ـ دقافیو اوسجع مراعات هم پکښې نشته ، صرف یوساده ، آسان ، روان ، خوږ مقبول اودهغه وخت ښه نثردی . مطلب واضح اوڅرگند اداکوی . خفا اوپیچیده گی پکښې نه لیدل کیږی .

په عام لحاظ دانثر هم په دویم دور یعنی دختکو په سبك کښی داخلیږی مگر په خاص لحاظ ، دانثر یومستقل سبك دی . اوځانله خصوصیات لری .

۲ ــ بهارستان افغانی :

دا کتاب دقاضی میراحمد شاه « رضوانی » دی (رضوانی) پــه پښتو کښی دزیاتـو تـالیفاتو خـاونـد دی . داکتاب ده په‌تعلیمی سلسله کښی دمکتبونـو او مـدرسو دپـاره جوړ کړی دی زیاته برخه ئی انتخابات دی . اوخه یکښ‌دده خپل مضامین هم شته . رضوانی دپېښور دا کبر پورې دی د (۱۳۰۰) هجری په حدود وکښی ژوندی و ـ رضوانی دعصری علومو فاضل، اوپه انگریزی‌ـ هم پوهېده . دده دنثر سبك، اواسلوب دمنشی احمد جان د سبك پشان دی . که څه هم مو نږده ته دمنشی احمد مقلدنه وایو مگر بیا هم هر کله چه د دواړو دنگارش طرزنږدی‌بلکه یودی، نوځکه دواړه په یوه سبك‌کښی شریك گڼو‌ـ البته منشی احمد نسبت ده ته دډېر خدمت حق لری، ځکه دپښتو په نثر کښی زیات آ ثار لیکلی دی، ا و رضوانی پس له منشی احمد څخه دو یم سړی دی چه دپښتو دنثر په تحول اوتطور کښی دحق خاوند دی دپښتو دنثر دویم دوره‌په دی دو وکسانو قایم او ولاړ دی . او دا دواړه دپښتو دنثر د دویم دورستنی دی .

۳ ــ شکرستان افغانی :

داد میر احمد شاه رضوانی دویم اثردی ؛ چه په تعلیمی سلسله کښی ئی دمکتبو نو د نصاب دپاره لیکلی‌دی. پر ته لدې دوو آثاروڅخه رضوانی په اردو کښی دپښتو یو صرف‌ونحو هم لیکلی‌ده چه (وافیه) نومیږی اویو دپښتو دنظم دیوان هم لری شکرستان هم لکه دبهارستان زیات انتخابات دی ـ نثر اونظم دواړه لری ـ اودده خپل نثر اونظم پکښی هم شته .

(دبوډی‌ـ غوا)

نمونه : (یوه بوډی‌ـ دڅه کاردپاره‌چرته بهرته وتی وه ـ کور کښی په یوه توره کټوی‌ـ کښی‌داوړو بوس‌پراته وو‌ـ چرته‌دچا خوشی‌غوا ورننوتې ده. لوښی‌ئی بویول کټوی‌ـ کښی‌ئی بوسو دپاره سر منډلی‌دی‌ښکرئی پکښی‌نښتی دی ـ کټوی ئې‌په سررا او چته کړې ده ، مخ سترگی ئی هم پکښی پټی شوې دی شمکوره شوه ،لارئی نه مونده دې خواهغه خوا کرو کوره گرځېده . بوډی‌ـ چه راغله څه گوری چه کو ټه کښی یوځیزاوتر لگیادی گرځی ، چه نوره جثه ئی دغواده ، او سر ئی دتـورې کټو ی په شان دی ـ پخوا ئی چری داسی شکل لید لی نه و ـ گمان ئی پرې دڅه پیری

یادبلا وشه ـ چغې ئې کړې اوقې له راغله ، چه راشه وګوره داخه آفت رانوتی دی ـ
اوقې راغلو ـ ورته ئې ووی خپه کیږه مه ! خیر به شي ـ دا بلا نه ده غوا ده
بنکر ئې په کټوي کښې نښتي دی . لاړ چاړه ئې راوړه ، غوا ئې حلا له کړه ، چه کټوی وباسی
کټوی ونه وته ، نښتی وه ـ بیادغواسر ئې راښکه چه کټوی تری راووځی کټوی
هم ماته شوه ـ اوقې اول وژړل بیائې وخندل ـ هزاره ووې چه ولې دې و ژړ ل
اوبه څه دې وخندل ؟ وئې وې چه ځکه مې وژړل چه که چیری زه تاسو کښې نه وم
نو بیابه څه کوی ـ اوومې ځکه خندل چه زه هم پوه نشوم چه داڅه وشو هم غوا رانه
مرداره شوه هم کټوی ماته شوه .)

تبصره : دانثر هم ددویم دوربنه اوغوره نثر ګڼل کیږی . روان ، اوخوازه عبارات او
د پښتو په قالب برابر ترا کیب لری . نه پکښې دبلې ژبې لغات شته ، او نه پکښې د بلې ژ بې
دتر کیب څه اثر معلومیږی د پښتو په خوږه محاوره موافق ، اوښه لغات پکښې استعمال شوی دی .
دمنشي احمد دوروستنو نثرونو سره اوزه په اوزه اودریږی . صرف فرق دادی چه هغه امثال
متلونه ، محاورات ډېر استعمالوی . اودلته تش د پښتو سوچه او خالص لغات اود پښتو په قالب برابر
عبارات استعمالیږی . په دې نثر کښې هم لدې کبله چه جملې لنډی لنډی دی او زرزر قطع
کیږی دروابط اوعاطف استعمال کم دی . صرف دمعنی اومضمون په ارتباط اکتفا کیږی .
داسبك په پښتو کښې خوږاومقبول سبك دی ، البته ورځ په ورځ پکښې څه اصطلاحات اوتغیرات
پیښیږی اما اساساً اوداصولو په لحاظ داسبك تراوسه پوری موجود اومقبول دی .

خاتمه : د پخوانی نثر متعلق چه څومره نمونې ځمونږ لاس ته راغلې وې هغه داوې چه ذکر
شوې اودمطالبو په لحاظ بیلې بیلې بیان شوی ـ دا زه نه وایم چه د پښتو دنثر آثار او کتابونه
یادپښتو دنثر مطالب اوموضوعات هم داووچه بیان شول بلکه یقیني ده چه پښتو به پر ته لدې
څخه نور آثارهم لری ، اوپه نورومطالبو اوموضوعاتو کښې به ویل شوی وی ، مګر ځمادتتبع اوپلټنې
ددائری وسعت هم دومره و . ګوندې په آینده کښې څوك زیات موفقیت پیدا کړی . اوپه دی
موضوع کښې ښه تشریحات وکړی . البته په دې مقاله کښې دومره شوی دی چه ، بیلو بیلو دورو ،
اوسبکونو ته اشاره شوې ده ، اودهغو دپاره څه حدود هم تعین شوی دی نو که چیر ته یو بل
اثر هم پیداشی په ډېره آسانۍ هغه په یوه دوراوسبك کښې داخلیدی شي اولوستونکی ورته
په خپله یوسبك اودورمو ندلی اوپیدا کولی شي ـ

❀ ❀ ❀

ددې مقالې مآخذ

۱ـ تاریخ ادبیات ایران د جلال الدین همائی

۲ـ الایجاز فی تاریخ الادب العرب

۳ـ اردو کی راسالیب بیان — دډاکتر محی الدین قادری

٤ـ بهارستان افغانی — دقاضی میر احمد شاه

٥ـ شکرستان افغانی — » » »

٦ـ مخزن قلمی — داخون درویزه

۷ـ نافع المسلمین — دنور محمد

۸ـ کلید افغانی — د (پادری هیوز)

۹ـ گلشن روه — د (راورټی)

۱۰ـ فواید الشریعه — د (اخوند قاسم)

۱۱ـ المنهل العذب فی تاریخ اللغة العربیة

۱۲ـ پښتانه شعرا

۱۳ـ مقدمهٔ گرامر راورټی

۱٤ـ دقیام الدین خان خادم مقاله د ۱۳۱۹ په سالنامه کښې

۱٥ـ دحبیبی مقاله د ۱۳۱۹ » » »

داخلي مهم وقائع

۱۳۲۰

ښاغلي يار محمد « نظامي »

۱۳۲۰ شمسي کال چه د «۱۹٤۱، ۱۹٤۲ ع» سره برابردی، دا کال دعالم بشريت د پارد ډېر دشروشور کال ګڼل کيږی، اوداسی کال ددنيا تاريخ د انسانيت دتاريخه څخه ترننه پوری په ستر ګونه دی ليدلی، دجنګ دورخ پەورخ ډېرېدو اواسفناك واقعات هرچاته ښکاره او محترمو لوستونکو به دراډيوګانو اوداخلی اوخارجی روزنامو اونشرياتو په ذريعه د غه غم راوستونکی وقائع اروېدلی اومطالعه کړی وی، چهپه‌دې دوو کالو اوخوميا شتو کښې مدنی دنيا دکمومشکلاتو سره مخامخ شوې اوپه څه قتل اوقتال او مرګونو او ژوبلولو او ناوړه حوادثو اخته‌ده اودځمکی په مخ داسی ځای پاتی نه دی چه ددې جنګ دلاسه به هغه ځايته ځانی او يااقتصادی زيان نه وی رسيدلی .

ليکن دخدای په فضل افغانستان ترننه پوری په امن او سلام ژوندون کړی . د افغانستان په سياسی ژوندون کښې دلوئی جرګې لويه فيصله يوه غټه خبره اولوی فعاليت شمېرل کيږی، چه دغه‌دی موږ داهميت له‌خوادهغی جريانات لوستونکوته وړاندې کوو اوبس له هغه به نور مهم وقائع دوقوع دتاريخ پترتيب څېړوو .

دلوئې جرګې جريانات

او مراسم

لکه چه ښاغلی لوستونکی خبردی؛ دحکومت په پيشنهاد اوډذات اشرف همايونی د حضور دمنظورۍ سره سم لويه جرګه يعنی دافغانستان لو ملی شوراء د مملکت دمهمو چارو په شاؤخوا کښې دغورو اوفيصلی دپاره مرکز ته ورغوښتل شوې وه پرته دملی شورا د وکيلانو اوداعيانو دمجلس اعضاؤ يوزرتنه نور، دمملکت دټولو برخو څخه دملت له خوا وکيلان ټاکل شوی اوکابل ته راغلی‌وو، اودعقرب پر(١٤) دماپښين پر(۲)بجی دملی شورا په ماڼۍ کی داعليحضرت په وينا چه دجرګې لمړی مشرو داجرګه په ملی ژبه وپرانيستله شوه .

د ملي لوئي جرگې له مناظرو څخه :- عاليقدر جلالتماب علي محمد خان دخارجه امورو وزير دخطابې پر منبر باندې دسياسي جريانا تو پهٔ شاوخوا کې
خپله بيانيه دجرگې وحاضرينوته اوروي (۱٤ دعقرب ۱۳۲۰)

دلوئي جرگي منظره :- يو وكيل خيله دحرارت ډكه وينا حاضرينو ته اوروي (١٥ دعقرب ١٣٢٠)

دأعليحضرت همايوني افتتاحيه

وينا

ځما عزيزانو !

په ډېره مينه ، وتاسي ته واوته . ښه راغلي وايم ، اوخوشحال يم چه دخپل ملت مشران د وطن دښېګڼې دپاره په دې مجلس کې غونډه اوټول وينم .

عزيزانو !

دغه ستاسي ټولنه په مرکز کې ، دوې وجهې لري : يوه داچه ما پخپله شخصاً آرزو درلوده چه دګران ملت مشران اونمايندګان چه دملت داحساساتو اوآرزوګانو ممثل دي ملاقات کړم ، اوبله داچه حاضر وضعيت چه ددې عالم ګير جنګ له اثره څخه پيدې دوه کاله اوشومياشتو کې پېښ شوی دی همدغسې مجلس اوټولنه يې غوښته .

تاسي ټوله پوهېږی چه ددې جنګ په اثر ، په لنډ زمانه کې لوی تغيرونه ، نه يوازې ددنيا په جغرافي وضعيت کې ، بلکه دقومو دژوند په ټولو څانګو کې پېښ شويدی ، محارب او غير محارب ئې په يوډول دولو متأثر کړيدی په تېره بيا دشومياشتو راهيسې جنګ له غربه څخه وشرق ته راګرزيدلی دی ، اوهغه مملکتونه چه پخوا تردې يې له جنګه څخه ځانونه نسبتاً ساتلی بلل په ناوړه صدمو اخته شوی دی .

نوبنا پردې لازمه شوه چه افغانستان چه پدې حصه کې دشرق يومهم موقع لري په دې نازک وخت کې له خارجه سياسته څخه چه دصلح اوبی طرفی پراساس و او دی ددی موجودو واقعو په مقابل کې لکه چه ښائي هغسې غور اودقت وکی ، اوملت اوحکومت چه هيڅ کله ئې يوله بله جدايي نه درلوده په کلی اوجزئي مسئلو کې دمملکت تلمتحد او يولاس دی د فکر تبادله اوتصميم وکی .

نودغه دی چه نن دلوی خدای په نامه داجرګه افتتاح اوپرانيزم ، اوله خاوند څخه په ډېر عجزغواړم چه تصميمونه ددې لوی جرګې ددې پاک خاوری دسعادت اوښېګڼې باعث وګرزوی .

او ملك او ملت داتفاق او يولاس والی په برکت دهغو ښېګڼو او افتخاراتو ته چه زما زړه يې غواړی ورسوی اودزمانې له بدو واقعاتو څخه مو په خپله ساتنه وساتی . »

❀ ❀ ❀

وروسته دملی شورا رئيس ، دوکيلانو له خوا يوه وينا وکړه اوپه هغه کې ئې د ټول ملت احساسات دخپل ګران پاچا په نسبت څرګند کړی دحکومت دښې اداري اواقداماتو څخه او داچه حکومت په هروخت کې دملت آرزوګانې اوآراء پوښتی اودهغو سره ئې سم رفتار کړی دی ، شکريه وکړه !

دهمایونی اعلیحضرت تر تشریف راوړلو وروسته ج ، ع ، ج ، ا ، ا نښان والا حضرت صدراعظم صاحب چه دجرګې دوهم رئیس ؤ په وینا کی دخارجه امورو وزیر معرفی کی چه دافغانستان ددې دووکالو داوضاعو اوسیاسی جریاناتو په شا ؤ خوا کی توضیحات ورکی .
ع ، ج د خارجه وزیر په یوه مفصله وینا کی د حاضر ینو دمعلو ماتو د پاره وار د وا ره دبین المللی جنګک ددوؤ کالو حالات بیان کړل ، وروسته ئې دافغانستان دحکومت و سیا سی خطمشی ته چه په دې مدت کی ئې دجنګک داوضاعو سره سم لرلی دی شرحه ورکړه او دائې ښکاره کړه ، چه دجنګک له ابتدا څخه د کاملی بیطرفۍ سیاست ټا کل شوی اووټولو متحا به دولتو اوجامعهٔ ملل ته خبر ورکړه شو ؛ چه افغانستان ددغه سیاست له مخی غوښتل چه دټولو دولتو سره خپل د دوستۍ سیاسی روابطوساتی اودتجارتی اواقتصادی مناسباتو په ټینګولو کی بخت اوبسی .
هغهؤ چه تر دوؤ کالو پوری وخت کی دغه سیاست په ښه ډول اوپه ټول دقت معمول کړه سو ، که څه هم دجنګک شخړو دافغانستان په سیاسی اواقتصادی اوعمرانی مسئلو کی مشکلات او خساري پیښی کړې ؛ سره له هغه موږ دخپلی بیطرفۍ پر سیاست باندی پابند او ټینګک ولاړ او د هغه وادامی ته تصمیم کونکیؤ . څو چه دهغی اعلامیی پهقرار چه څو وخت دمخه دکابل پهراډیو کی وټولوته وویل سوه ، دانګلستای اوشوروی سفیرانو دیوې محدودی عدې المانیانو او ایطالویانو ایستل ؛ چه دافغانستان پهخدمت کی ئې کار کاوه اودمخهئې هم په خپل زعم سره ددوی و جود په افغانستان کې دځان دپاره د خطر اسباب ګڼه ، د دوستۍ په ډول مګر په ر سمی تو ګه وغوښتل ، اوځکه چه له یوې خوا ددوی دیوې ډېری برخی قرارداد ختم شوی اوتګک ته تیارؤ اودبلی خوا هغه مواد چه دافغانستان داقتصادی او صنعتی چارو دپاره لازمؤ اودغه نفر ی هم ددغو کارؤ دپوره کولو دپاره استخدام کړی سوی و ؛ د تجارتی لارو دبندیدلو له لا مله نه رارسیدل اودبلی خوا دافغانستان د ګاونډیانو سره دښه نیت دزیات اثبات دپاره ، حکو مت هم تراوږدو مشورو اودملی شورا دصلاحیتلرونکی کمسیون دمشورې ورکولو سره سم ، او وروسته تر هغه چه الماناو ایطالیا دسفیرانو رضائیت ئې پهدې خصوص کی حاصل کی اودانګلیس دوزیر مختار څخه ئې دهند اوعراق له لاری وتورکیه ته ددوی د آزادانه رسولو په نسبت ، دضمانت لیك واخستی نو ئې تصمیم وکی چه دغه اتباع دی (بیله ددغو دوؤ مملکتو دسفارتو اعضاء چه دپخوا په ډول به په کابل کی پاته وی) مرخص کی .

لکه چه دعقرب په ۸ ، ۹ دوی دافغانستان تروپش تیر شول ، دخارجه چارو وزیر د خپلی وینا په آخر کی څرګنده کړه چه انګلیس سفیر وموږ ته پهخوله اووروسته ئې دهغه پهتائید کښی په لیك اطمینان راکړی دی ، چه بله هیڅ یوه غوښتنه لکه دلاری او حربی مرکزو او نورو غوښتنه به نه وکی ، لاکن سره لهدې ځکه چهدنړۍ اوضاع هره ورځ تغیر کوی ، ښه دی چه

دلوئې جرگې له خوا دمملکت راتلونکې خطمشي تصويب کړه سي چه دهغه سره سم رفتار وسي .
ددې وينا په اثر دلوئې جرگې شوتنه محترم وکيلان لکه جناب حضرت فضل عمر خان مجددي اوفضيلت مآبان محمد سعيد خان دچار باغ حضرتصاحب اودتگاب آخندزاده صاحب اود گيان ملا صاحب اونورو دحرارته ډکې ويناوې چه دمملکت دبيطرفۍ دسياست پرمنلو مبني او دملت ټينگ عزم ددغه سياست دادامې دپاره اودخپلو حقوقو اوملي شئوناتو دخوندي کولو اودهر ډول تيري اوتعدي په مقابل کې دمملکت دسرحدو دټينگولو په خصوص کې وې ، دټولو په چکچکو اوخوښۍ سره استقبال کړی شوې .
دا لمړی جلسه د ماپښين پرڅلور نيمو بجو ختمه شوه اوپه دې سبا ما پښين پر (۳) بجو دوالاحضرت افخم صدراعظم صاحب ترمشرتوب لاندې دلوئې جرگې دوهم مجلس منعقد شو او تر اوږ دومشورو او کامل اومفصل غوراو دقت کولو و روسته دټولو وکيلا نودرأيو په کامل اتفاق سره دالاندينۍ مصوبه ومنله شوه اودجناب نورالمشايخ صاحب له خوا ولوستله شو ه .

❀ ❀ ❀

دلوئې جرگې دمصوبې متن

(چه دعقرب په ۱۵ منلې شوې د ی)

« نحمده ونصلي على رسوله الكريم. الحمد لله رب العلمين والعاقبة للمتقين » « مونږ دافغانستان دملت نمايندگان دهغه اختياراتو په موجب چه ځمونږ دمو کلينو له خوا مونږ ته را کړل شوي دي اودلوئې جرگې دپاره کابل ته راغلي يو ، پس له دې چه دعاليقدر جلا لتمآب د خارجه چارو دوزير بيانات مود دنيا دگذارشاتو اودافغانستان دسياسي جرياناتو په شاوخوا کښېترنه پو رې واوريدل اوپه هغه باندې موهم غورا ودقت وکړ داسي په دې لاندينې ډول بيان کو و .
چه داعليحضرت المتوكل على الله دحکومت دسياست خط مشي چه تراوسه پو رې ئې تعقيب کړی دی ځمونږ دهيلو اواميدونو سره مطابق اوسم او کاملا درسته ده نومونږ دلوئې جرگې نمايندگان دکاملې بيطرفۍ سياست چه تراوسه پورې ساتل شوي اوپه آينده کښې به هم دقطع اوحکم په ډول بايد وساتل شي تصديق کوو .
افغانستان غواړي چه دمعاهد دولتونو سره مخصوصاً خپل همسايه دولتوسره دصلح په سا حه کښې ژوند وکړي . امامونږ نمايندگان دهغه اختياراتو په موجب چه ځمونږد مو کلينو له خو ا مونږته را کړل شوي دي ددې امر دقطع اوختم په ډول بيان کوو چه د افغانستان ملت حا ضر نه دی چه هيڅ يوخواهش يامطالبه چه مستقيماً ياغيرمستقيم ځمونږدشرف ، عنعنات اوتام استقلا ل متضاد وي له هرې خواچه وي دبحث يادقبلولو مورد وگرزوي يعنې هيڅ يوخارجي حکو مت ته

به په هیڅ صورت اوهیڅ ډول پلمه اوبهانه موقع ور نکړل شي چه دافغانستان د مملکت ټول قسمت یا کومه برخه اشغال کړي او یادعسکري مقصد دپاره ځمونږ دمحبوب مملکت دخاورې یا هواڅخه استفاده وکړي اویادجنګ په دوران کښې ځمونږ نه کوم امتیاز وغواړي اوداقطعاً لازمه نه ګڼو چه ځمونږ حکومت کوم خارجي دولت سره داسې کومه نوې معاهده وکړي چه ځمونږ دمملکت دبیطرفۍ دسیاست اخلال وکړي . اوهمدغسې هیڅ یوحکومت ته په هیڅ صورت اوهیڅ ډول پلمه اوبهانه موقع اواجازه نه ورکول کیږي اونه به ورکړل شي چه کوم ډیروډوکي حق ځمونږ دهغه حقوقو څخه چه دافغانستان په معاهداتو کښې اودبین الملل په حقوقو کښې دیومستقل مملکت دپاره چه افغانستان هم دهغه مستقلو ممالکو ځنې یو مستقل مملکت دی ټاکل شوي دي تصرفات اومداخله وکړي .

بر سیره په دې افغانستان حق درلوداوحق لري اوخپل داحق به محفوظ وساتي چه دهر مملکت سره چه وغواړي خپل سیاسي روابط وساتي اوپه آینده کښې هم خپل سیاسي روابط قایم کړي . مونږ دافغانستان دملت نمایندګان دهغه اختیاراتو په موجب چه خپل د موکلینو له خوائی لرو په دغه پورتنی خط مشی قطعي اوحتمي فیصله کوو .

دافغانستان ملت هیڅکله دخارجه حکومتو دبارلاندې نه دی تللی اولاړ به نشي ، افغانستان مدام په آزادۍ ژوند کړی اوپه آینده کښې به هم آزاد اومستقل ژوند وکړي .

دافغانستان ملت بعون الله تعالی متحداً حاضر دی چه خپل حقوق دټولومادي اومعنوي قواؤ سره تر توئیدلود آخره قطره دخپل وینې محافظه کړي اوپه شرف ژوندون اوحیات وکړي . »

❀ ❀ ❀

دمصوبې تر لوستلو وروسته والاحضرت صدر اعظم صاحب دحکومت دعزم په شاوخوا کښې چه دملت د آرزوګانو دانجامولودپاره داعلیحضرت غازي محمد نادرشاه شهید دحکومت له ابتدا څخه دحکومت داجرا آتومداردی اوآینده به هم تل دغسې وي یوه وینا ایراد کړه ، ترهغه وروسته فضیلت مآب د چارباغ حضرت صاحب ددغې مصوبې په تائید کې یوه وینا وکړه اوپه هغه کې ئې دافغانستان دملت ټینګ عزم : چه دخپل استقلال اوحقوقو اودپاك دین اودې اسلامي خاورې د ساتلو د پاره ئې لري ، څرګند کې ، او هم ئې د حکومت دخیر غوښتنې او وینټوب اوکاغتوب (کیاست) څخه اوداچه ملت پردې خپل عادل پاچا او دیندار حکومت باندې بشپړ اعتماد او ویسا لري ، د حرارته ډك او تاوده بیا نونه ایراد کړل .

وروسته ع ، ج والا حضرت غازي وزیر صاحب حربیه د جنوبي خواد قبیلو د وکیل په توګه دجنوبي داوسېدنکو له احساساتو او داچه دوی دضرورت پروخت بیله هیڅ مادي مرستې غوښتلو څخه په سراو مال اوځانو دوطن دفاع از داسلام د مقدس دین او دافغانستان د اسلامي حکومت د ساتنې دمقدسې وظیفې د انجام دپاره حاضر او تکړه ولاړدي ، ترجماني و کړه .

او خپله وینا ئې په دې جمله سره پای ته ورسوله : ـ

« موږ به پرې نه ږدو ، چه هیڅ یو پردی سړی دی زموږ په مملکت کی پل کښیږدی او دا یا که خاوره دی د خپلونا پاکو مقصد و د پر مخ بیو لو د پاره وسیله جوړه کی »

د نو موړی والا حضرت ددې تودې وینا په تعقیب او تائید کی چه د حاضر ینوله خوا په وارو وارو چکچکو سره استقبال کړه شوه فضیلت ماب د ګیان ملا صاحب چه دجنوبی خوا د وکیلانو او علماؤ څخه دی . د افغانستان د ټول ملت او په تېره بیاد سمت جنوبی د قبیلو ټینګ عزم او خلل نه منونکې اراده ئې چه دوطن د حقوقو او حدودوساتلو او د دین دخوندی کولو او د افغانستان د صحیح اسلامی حکومت د اطاعت د پاره ئې کړې دی ، یوه وینااو کړه او خپله ویناﺋی دملی ژبی په پښتنی زیږ وجملو سره د اتفاق او یو والی د تو صیې په شاؤ خوا کی ختمه کړه ، تر هغه وروسته څو تنو نورو وکیلانو هم دغه د حرارته ډك احساسات چه ټو ل د لوئی جرګې د تصویباتو په اجرا کولو کی د ټول ملت پر اراده باندی مبنی وه څرګند کړل.

په پای کی والا حضرت اشرف صدر اعظم صاحب د جرګې ددوهم رئیس په حیث د جرګی د موفقانه ختم ، اعلام کی او د خپلی وینا په ترڅ کی ئې ارشاد و فرمایه چه د ا تصویبونه یوازی د کاغذ پر مخ نه دی بلکه باید چه دهر پښتانه په سینه کی ثبت وی او هر سړی په هرځای کی او په هر شغل او کسب کی چه دی دهغه د انجا مولو د پاره تل ، او په تېره بیا په دې نازك وخت او دشوروشر دوره کی دزړه له کومی دی حاضر او تکره اوسی او و دی پوهیږی چه د دغو تصویبو د انجامولو مسئولیت یوازی د حکومت پر اوزه نه د ی ، بلکه هر سړی په هغه کی برخه لر ی او باید چه تر ټو لو د مخه نفاق ا و بېلتون د خپل منځ څخه ورك کو ، او هغه څوك چه د مملکت د آرا مۍ او خیراو ښېګڼو په نسبت ناوړه ارا ده لر ی ، موقع دی ور نکړه سی چه زموږ په منځ کی نفاق او فتور را ګډ کی ، والا حضرت خپله وینا په دی لاندینۍ جمله ختمه کړه : ـ

« لوی څښتن (ج) دی وموږ اوتاسی ته توفیق را کی چه داخپل تصو یبات عملی کو »

په دې ډول دالو جرګه د عقرب (۱۰) پر درو بجو او (۲۵) دقیقو باندی په داسی حال کی چه ددې لوئی ټولنی له اجتماع څخه په یوه دهیجانه ډ که فضا کی، چه ددین ، وطن، آزادی اوملی ناموس دساتنی دپاره دملت ټینګه او کلکه اویوه اراده ښکاره کیدله موفقانه ختمه شوه.

❀ ❀ ❀

د کابل دراډیو پرانیستل

د ۱۳۲۰ ش ، کال د حمل په اوله ورځ ع ، ج ، والاحضرت سردار محمد نعیم خا ن د معارف وزیر او د لوی صدارت معاون اوج صلاح الدینخان د مطبوعاتو مستقل ر ئیس په (۶) بجو پس له ما پښینه «یکه توت » ته ئې تشر یف وړی او هلته ئې د پست او تلګر ا ف

وزارت د معین او د نورو مامورینوله پلوه په ډېر ښه شان پذیرائی وشوه ، والاحضرت افخم پس دود انیو او ماشینو له کتنی ، او د پست او ټلگراف له اجرا آتو څخه د رضا مندۍ د ښکا ره کو لو په شپږ نیمی بجې په استوډیو پرو گر ام کښی پس د څو آیتو لو ستو نه ع ، ج و الاحضرت د معارف وز یر صاحب په ملی ژبه خپل افتتا حیه و ینا شروع کړ ه د والاحضرت دوینا د خلاصید لو نه وروسته ج: صلاح الدینخان د مطبوعاتو مستقل رئیس د کابل راډ یو په شاو خوا کښی ډېر ه ښه مفصله بیانیه وکړه. دغه‌دی دوالاحضرت وینا اودج دمطبوعاتو رئیس بیانیه د ښاغلو قارئینو د معلوماتو له پاره لا ندی لیکو :

❀ ❀ ❀

دوالاحضرت دصدارت عظمی معاون

افتتاحیه وینا

دلوئ خدای په نامه ، اوداعلیحضرت همایونی دروغتیا ، اونښکیالی پښتون ملت د سعادت په غوښتنه د کابل دراډیو منځنۍ څپه افتتا ح کو م .

گرانو پښتنواورویدونکو دې ته اړنه یم چه دراډیو داهمیت بیان وکم ، ځکه تا سی ټو ل پوهیږی ، چه په اوسنۍ زمانه کی ، راډیو دژوندون دورځنیوضروریاتوڅخه ده ، او ملتوا و حکومتوته ډول ډول وظایف پرځای کوی .

مگرداعلیحضرت دحکومت لوی مطلب په دې موسسه کی دادی، چه‌دمملکت‌په‌اصلاحاتو کی یو گړندی پل دخلقودروزنی اوپالنی په لارکی کیږدی . په دی وروسته کلوکی زموږ معارفو لوئی لوئی نتیجې او گټې ښکاره کړی دی . چه موږته درونې راتلو نکی ژ وند ز یر ی را کوی مگرنه ښائی چه موږ په دی سکته وکو ، اودهغو سړوله پالنی څخه سترگی پټی کو ، چه دوی دمکتبوله زد کړی څخه محروم پاته شوی ، او پا خه خلق د ی . و لی چه د غه خلق زموږ دملت یوه لو برخه ده .

په دې مقصد ، نوداعلیحضرت حکومت ، دراډیو استوونکی دستگاه تا سیس کی ، او د فنی شرایطوسره سم ئی ، لمړی پلا منځنۍ څپه وټاکله .

زموږ راډیو عرفانی ده ، دافکارو دروزنی اود قوم دښوو نی او پا لنی د پار ه د ه ، دبز گرانواودکلو داصلاح دپاره ده .

د بی کاری دلیری کول ، او د زیار او کار د خیرولو د پاره ده .

دسودا گرواوتجارت دپاره گټوره ، اودوطنی مصنوعاتو دترویج‌دپاره ده .

دکسب کارو ، اودلاسی اوعصری حرفودښوونی دپاره ده .

دکورنیو داصلاح دپاره ده .

دملي ژبې دخپرلو اوډېرولو دپاره ده .

ددې دپاره ده ، چه موږ دپښتون پخواني ملت ، پخپل روڼ تاريخ اومفاخروپوه شو .

ددې دپاره ده ، چه دانتگيالي قوم په ديني اواخلاقي نصايحوله عيش پرستئ او اخلاقي ضعف څخه ، ليري شي !

ددې دپاره ده ، چه تاسې نوي خبرونه ، اوځني تفريحي پروگرامونه واورئ زه له هغو خلقوڅخه چه دراډيو ترزغ لوډونكو باندې راټوليږي ، دزړه له كومي داخواهش كوم ، چه دزړه په غوږئي واوري ، اوعمل په وكي .

هغه خلق چه څه وايي ، يائي ليكي ، هيله ځني كوم ، چه دوئ هم ، دخپلواروېدونكو پوهنې اواستعدادته، پخپلووېناو، اوليكلوكي وگوري .

دملت ټول زاړه اوزلمي، بنائي چه پهدې وپوهيږي چهزموږوطن ذلوی خدای په اراده ، اودوطن غوښتونكي پوه پاچا ترمشرتوب لاندې ، دلوړتيا پرلارځي ، اوخپلو مدني او اخلاقي لوړو پوړوته رسيږي .

نوزموږ دپښتنو ملت ، دسرو وظيفه دغه ده چه تل ورسره ملگری اومرستې يو .

❀ ❀ ❀

دجلالتمآب دمطبوعاتو دمستقل

رئيس وينا

گرانو اوريدنكو ! لكه چه اوس مووارورېده ، والاحضرت سردار محمدنعيم خان دصدارت عظمی معاون اودمعارفو وزير دراډيو منځني څپهوېرانيتله . اولكه چه موصوف والاحضرت (چهددې موسسې حامي دی) ووېل ، ددې دستگاه اصلي غرض ملي تعليم اوتربيه ده او زموږ معارف غوښتونكي اووطن دوست ټولواك اعليحضرت، ددغهغرض دپاره دهغېدتاسيسولو امر فرمايلي اوموږتهئي ديوداسي پروگرام هدايت راكړی دی چهلهيوه مخه دشاهانهملت دافكارود روزنی دپاره وی او موږ هم دشاهانه ارشاداتو په تاسې ، او دصدارت عظمی دلوړ مقام دنظر يا تو اودوالاحضرت معاونصاحب موصوف دنظرياتوسره سم خپل ټوله تعليمياوتفريحي پروگرامونه دملت پر استعداد تماً كلي دی او كوښښ مو كړی دی اوكوئي چه ټوله خپروني ددوی دذوق اوواك سره وړوی . داموسسه مركبه ده له :-

۱ : ـ دراډيودخپرونومديريت ، چه دمطبوعاتودمستقلرياست، دنشرياتوپه عمومي مديريت پورې تړلي اوپردوو برخوويشلي دی :

(الف) دصحنی ټك : چه يومعاون اومشاور ، صحنه آراء ويناكونكي، ممثلين، اركسترا اونوری دموزيك ټولگۍ لری .

(ب) کلوب : ددې لاندینې لسو کمیسیونو څخه جوړشوی دی : ملي ژبه ، دهاتي، ادبي کرهنه فلاحت ، دروغتیا ساتنه ، د کورچاري ، تاریخ ، فو کلور ، علمي ، فني ، ر و ز نی ، اجتماعي اوموسیقي .

ددې کلوب د کمیسیونو ټول اعضاء (غړی) چه دمر کز لیکوال دی اوپه فخری ډول خدمت کوي ، ټوله په هفته کي یو ځلا حاضریږی اوپه نورو ورځو کي دوڼحي دوه کمیسیونه پخپل وار راټولیږی اوځپل مضامین جوړو ی او سره گو ر ی ئی . دا کلوب هم دنشر یاتو داداری په ډول ، دمطبوعاتو په مستقل ریاست پورې تړلی دی .

۲ ـ دتکنیك عمومي مدیریت، چه‌یو عمومي مدیر ، یومعاون اوڅوتنه انجینر ان لری، اوپه نورو ولا یاتو اواعلی حکومتو کښې هم ځانگی شته، دپست، ټیلگر اف اوټیلفون په وزارت پور ی تړلی دی . گوا کی ددې موسسي دنشر یاتو چاری دمطبو عاتو په مستقل ریاست اړه لر ی او تکنیکي ئی دپست، ټلیگراف اوټیلفون وزارت اداره کوی .

په سنه (١٣١٤) کی سم داعلیحضرت همایو نی دلار ښو ونی سره دوز یرانو لوړ مجلس (٣١٤١٥) یونډ سترلنگ (یوملیون او٦٦٥ زره افغانۍ) دمنځنی څپی دیو ماشین درانیو لو دپاره چه ددا خل دپاره نشر یات اوخپرونی کوی ، منظور کړه ، وروسته دپست اوټلگراف وزارت د(ټلیفون کن) کمپنۍ سره خبری ونښلولې اودرانیولو تړون ئی دع ، ج ، ا ، انښا ن عبدالمجید خان دافغان ملی بانك مشر (اوسني وزیر اقتصاد ملی)چه دحکومتي رانیولو مامورو، اوددغه شر کت ترمینځ په برلن کی لاس لیك کړه شو .

په ۱۳۱۷ کال کی ع ، عطاءالله خان دراډیو پښتون متخصص او روپاته ولاړ، په‌هغو ورځو په کابل کی دراډیو یوه فني اداره اوهم تکنیکي کورس چه (٦٥) زده کونکی لری، جوړ کړه شو، اودبرو ډ کاست دمر کز دودانۍ کار، دټلگر اف دلوی استونکي ماشین له څنگه په «یکه توت» کی، اودمر کزی ستوډیو کارئی په باغ عمومی کی دلوئی پوستخانې له اړ خه اوهم ۱۵ نوری ودانۍ دآخذه ماشینو دپاره په ولا یاتو اولویو حکومتو کی شروع سو، د بلی خوا دغه شر کت له قرار داده سره سم، دسامان په‌رالیږلو پیل‌وکی. اود۱۳۱۸ کال په‌منځ دودانیو اوسامان رسیدلو کار، ښه پرمخ ولاړی او دماشینو درولو وخت راغی ؛ او داروپا داوسنی جنگ دمشکلا تو سره بیا هم دغه شر کت خپل کار کو نکی پر خپل وخت کا بل ته راورسولای شوای . د۱۳۱۷ دعقر ب په میاشت کی دتړلو کار ، ونښلول شو اوپه (۷) میاشتی تمام شو، لکه چه د(١٣١٩) داسد دمیاشتی له نیمی څخه دغه دستگاه خپلی‌ازمویښتی خپرونی شروع کړی .

داستو نکی ماشین مر کزی سټیشن د کابل شمال مشر ق وخو ا ته پر (٥) کیلو متره

د «یکه توت» د بې سیم ټلگراف د لوی سټېشن له څنگه دی. دا سټېشن، سل متره لوړی اهرامی شکل دوې د آنتن خادې لری، چه داخا دې په مځکه پورې ندی نښتي بلکه پر «انسلېټرو» ولاړی دی دا سټېشن ۵ «سټېج» لری او د کرسټل په مرسته ئی فریکشن پیدا کېږی.

ددې دستگاه لوی څراغونه په مقطرو اوبو سړېږی، او د سټېشن د څپې ریزونانس ئی له (۲۶۰) څخه تر (۴۹۰) متره پورې ټاکل شوی دی، خو اوس داڅپې پردرو، دستو ټاکل شوی دی.

امړی دسته ئی (۹ر۲۸۴ متره =۱۰۱۳ کیلو سائکل) دوهمه دسته ئی (۲ر۳۷۲ متره =۸۰۶ کیلو سائکل) او دریمه دسته ئی (۱ر۴۴۵ متره =۶۷۴ کیلو سائکل) دی. که څه هم هره څپه ئی د څه وخت دپاره اټکلو له شوه، لیکن ددې دپاره چه د گاونډی سټېشنو سره ونښلی، سمدلاسه مود (۱ر۴۴۵ متره = ۶۷۴) کیلو سائکل څپه ټاکلی او پر کار شویده، او د «های ټنشن» دپاره یو دیکټفائر، چه (۱۲۰۰۰) ولټ سم جریان ورکوی، شته.

او دلویو څراغونه «کټو» د تودولو دپاره ئی دا سی (موتر جنریټرونه) چه (۲۰) ولټ او (۴۰۳) امپېره قوه لری، ورسره دی او په څنو برخو کی چه (موتر جنریټر) او پمپ او اوبه سره ونکی چه گرزی، که چېری ناڅا په نقص ورپېښ سی، نو به د هغه بل فالتو ډول څخه چه هلته شته کار واخیستل سی دا سټېشن د کابل د (انتر فیلتف) له جریانه څخه قوه مومندی او هم د ضرورت دپاره یو بل د ډیزل ماشین چه (۱۸۰) آسه قوه لری، د سټېشن لـه څنگه ورته ساتلی شوی دی.

زموږ د مرکز سټېشن (۲۰) جریبه مځکه نیولی ده، او داودانی، له کانگریټ څخه د دستگاه د فنی احتیاجاتو سره سمه جوړه شویده، پرته له دې د پروگرامو داجرا دپاره د پست، ټېلگراف دوزارت له څنگه یو «سټوډیو» هم په (۶) جریبه مځکه کی جوړ شوی دی، دا سټوډیو ډېری ودانۍ لری چه هره ودانی د یوی وظیفی دپاره بېله شوېده، یوازې د پروگرام داجرا د پاره دوه اطاقونه لری، چه یو لوی تالار ئی د ډرامو بانډو کنسرټ دی، او دا بل اطاق ئی لږ څه کوچنی دی، او دوینا وا وسپکو موزیکو دپاره بېل شویدی، د گرامافون ټکلی هم بېکښې ږغیږی، دریمه ودانی ئی د کنترول کېچنۍ کوټه ده چه آواز ته گوری او دلوړونکو ماشینو تر دوران و روسته د کیبل په مرسته د مرکزی سټېشن ته ځی، د کنترولو سړی دادواړی ودانۍ د کړکینو له خوا وینی، او په اشاره سره یو د بله پوهیناوو او پروگرامو سره پوهولای شی د سټوډیو د «اپراتو» د چلولو دپاره. د ښار د عمومی برق څخه قوه اخیستله کېږی، پر دې سر بېره یو د پټرولو برق زیږونکی ماشین هم د سټوډیو په یوه کوټه کی ساتلی د رول شوی دی، چه د ضرورت پر وخت به کار څخنی اخیستل کېږی.

بېله دې ودانۍ درې نورې کوټې هم په سټوډیو پورې جوړې شویدی چه یوه ئی د راډیو د تکنیکی د عمومی مدیریت او د هغه د دفتر کوټه ده، بله ئې د تحویلۍ کوټه ده، او یو د ترمیم لابراتوار

دراډیو دمدیریت دمرکز او ولایاتو ددستگاهو دپاره لری چه اوس اجراآت پکښ کیږی ؛
ددغو ودانیو له مخه یوه بله ودانی دراډیو دعمومی خپرونو مدیریت دپاره جوړه شوې ده .

دراډیو کلوب چه دعصری ودانیو یونوی شکل ودانی ده هم په «حضوری چمن» کی دی
چه دوه پوړه یوه صحنه (غولۍ) یودموزیك ستوډیو لری او دښکلی باغ سره دراډیو دو دانیو
دریمه احاطه ده ، لکه چه اوس مووویل پر ته له دې دراډیودمرکزی ستیشن څخه په نایب الحکومگیو
اعلی حکومتیو ، اوځنو لویو حکومتیو کی (۱۰) دآخذه ماشینونه ، اوهم ډېر (لوډ زغی) راوړی
شویدی چه له دغو څخه اوس سمد لاسه (۲۰) دانی د کابل په (۲۰) ځایو کښ درول شوی اوږ غیږی.

دولایاتو ، اعلی حکومتیو اولویو حکومتیو مرکزی ستیشنونه یوه یوه آخذه ده چه د کابل
له مرکزه اخیستنه کوی وروسته ئی د« املیفائر » په مرسته زغ لوډ یږی اوشاوخوا خپر یږی .

دمرکز اواطرافو ټوله دودانۍ مصارف تر اوسه یوملیون افغانۍ ته رسیږی چه د دستگاه
درانیولو دقیمت سره (دوه ملیونه) او (٦٦٥) زره افغانۍ سی ، البته هغه مصارف
اومعاشونه چه هر کال کیږی اوهم هغه خریداری او رانیونی چه وروسته به کیږی
له دې څخه وتلی دی، لکه چه دپست، تیلگراف وزارت یو پروگرام جوړ کړیدی کال په کال
به ددغو دستگاهونو څخه څو ، نوی دستگاهونه رانیول شوی ، اودنقشی سره سم به د مملکت
په نورو برخو کی ودرولی شی ، اوکه خدای کول په (٥) کاله به هره علاقه د اری کښ
یوه یوه محلی راډیووی ، دبلی خوا دپست اوتلگراف وزارت (۸۰۰) انفرادی راډیو گانی
برابری کړیدی چه په خوراهوسائی ووگړوته په کمبت ورکولی کیږی .

❀ ❀ ❀

دنبی (ص) دمیلاد احترام

دمولودشریف ورځ هغه لویه ورځ ده، چه ټول مسلمانان وربا ندی نازیږی او افتخار په کوی.
داورځ په ظاهره چه وو ینو دنوروورځو څه فرق نلری منگر که یا کی ستر گی و غوږیږی ددې
ورځی دروښان لمر پلوشې دنورو ورځو دپلوشونه په یوه خصوصی رنها بېلیږی اوامتیاز پیدا کوی.

لکه څنگه چه داعلیحضرت شهید سعید دحکومت دابتداء څخه تر اوسه پوری هر کال
دربیع الاول په ۱۲ چه دپاك رسول محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم دمولودبختوره ورځ ده ،
ددې بختوری ورځی په مناسبت په سلامخانه کښ لوی مجلس جوړیږی سږ کال هم د نورو
تیروکلونو په شان دپنجشنبې په ورځ په ۲۱ دحمل او۱۲ دربیع الاول دمحترموعلماؤ او عالی رتبه
مامورینو په سلامخانه کښ مجلس ترتیبات نیول شوی اوددې لوی اومحترمی ورځی داحترام د پاره
یو مجلس منعقد شو .

دسهار په ۸ بجی ج ، ع ، ج ، ا ، ا ، نبیان وا لاحضرت افخم صدر اعظم صاحب هم
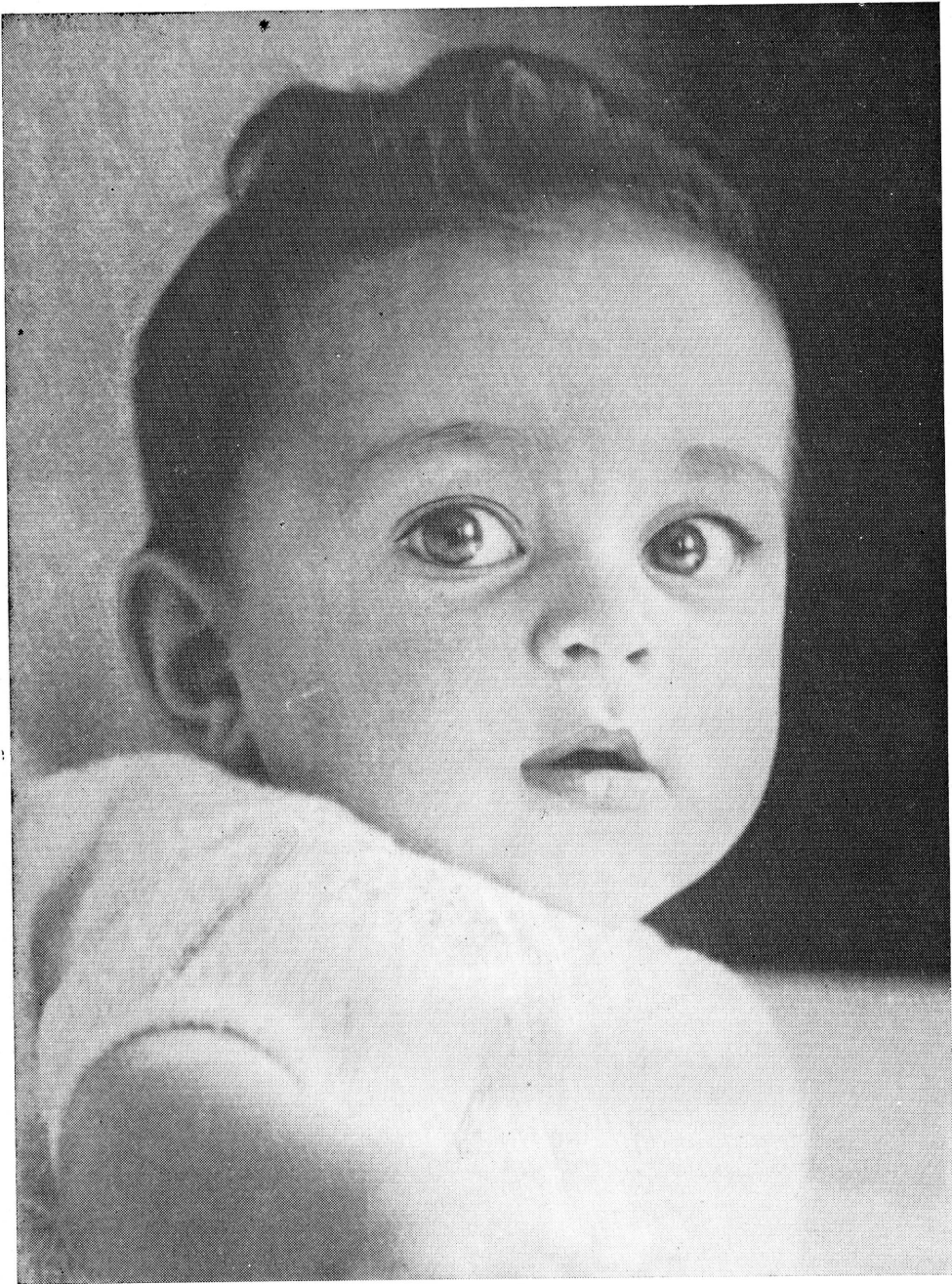
د پښتانه د امید گل

والاحضرت پښتون شهزاده محمد نادر جان

ددې مجلس دشرکت دپاره تشریف راوړی و ، لمړی دعلماؤ څخه یوعالم دمولودشریف د دې لوئی اوبختوری مبارکی ورځی په اهمیت او دپاك رسول صلی الله علیه و سلم د لوړ شخصیت په خواوشا کښې بیان وکړ ، له دېنه وروسته دقرآن کریم څو آیتونه ولوستل شو و .

دمجلس په خاتمه کښې والا حضرت افخم صدراعظم صاحب داسلام دمقدس دین د تقدس په خواوشا کښې یولنډ اوجامع بیان وکړ او دملوکانه داشرف ذات او دافغانستان د سعادت دپاره ئې دعا وکړه ، اودحاضرینو څخه دهغوی ددعا تائیدوکړشو ، اومجلس پایته ورسید .

❀ ❀ ❀

دشهید اعلیحضرت په مزار

دګلو ایښودل

په (۳۰) دحمل ع ، ج شاتینو د فرانسه د دولت نوی وزیر مختار دما پښین نه وړاندې په (۱۰) بجی د اعلیحضرت شهید په مبارك مزار دګلو ګیډۍ کښېښودې -

❀ ❀ ❀

همدغه شان عالیقدر جلالتمآب (دری قوس) دجماهیر متحدهٔ امریکا وزیر مختار په(۳۱) د ثور داعلیحضرت شهید په مبارك مزار باندې ګلونه کښېښول .

❀ ❀ ❀

اوپه(۳) دعقرب دسه شنبې په ورځ دطبی فاکولتې دافتتاح په مناسبت چه دغازی اعلیحضرت شهید محمد نادر شاه دمعارف پرورانه مؤسساتو څخه ده لکه دنورو تیرو کلو په شان ددغه فاکولتی اوطبی مکتب او دواسازی دمکتب متعلمین او اداری او تعلیمی هیئت داعلیحضرت شهید مبارك مزارته لاړل اودخپلو خالصانه دعاګانو سره ئې د ګلانو ګیډۍ دده په خاوره کښېښودل شوه .

❀ ❀ ❀

په شاهی کورنۍ کښې یو نوی ستوری

د جوزا پر (٤) دسهار پر (۹) بجی زموږ ګران او محبوب هولواك ته لوی ښښتن یو بل زوی ورکړ د خدای په لطف او مهربانۍ د اعلیحضرت هما یونی دا ذریم زوی او پنځم اولاددی ، موږ ددې نوی شهزاده تولد دافغانستان د پاره یوبل نوی د سعادت ستوری ګڼلی د لوی ښښتنه التجا کو و چه دالوړ اقبال نوی شهزاده پخپله ساتنه وساتی ، او د شاهانه ذات او ددوی د عائلې او شریف ملت ، تل سعادت او نېکمرغی په نصیب کی .

د ملی شورا ددوهم کال د څلورمی دورې افتتاح

پر پنځنیم بجو د جوزا په ۲۴ په شاهی سلامخانه کښی د ملی شورا ددوهم کال دڅلورمی دورې د افتتاح په مناسبت یولوی مجلس وشو ، ددې مجلس د پاره خورا لوړ ترتیبات او مراسم نیولی شوی وه په دې مجلس کښی ج ، ع ، ج ، ا ، ا نبیان والا حضرت سردار محمد هاشم خان صدر اعظم او نور و محترمووزیر نو او دملی شورا او مجلس اعیان ، جمعیت العلماءمعظم ا عضا او ملکی، عسکری لوړ مامور ینو شمولیت در لود ، دملوکانه اشرف ذات موکب هم تشریف راوړی او اعلیحضرت همایونی پخپله لوړه وینا سره د ملی شورا ددوهم کال څلورمه دوره افتتاح و فرمایله د ملوکانه اشرف ذات تروینا وروسته ع ، ج عبدالاحد خان د ملی شورا رئیس او وروسته ج ، ع ، ج ا ، ا نبیان والا حضرت صدر اعظم صاحب هم وینااوی ایراد کړې او مجلس پر (۶) بجی ختم شو .

❀ ❀ ❀

دخپلواکۍ د۲۳ کال جشن

د استقلال ۲۳ کال هم لکه د تیر و کلو په ډول ښه لوړ ترتیبات نیو لی شوی ا و د حکومت او ملت له خوائې په خورا مینه او تاوده ډول استقبال وشو .

د سنبلې په لمړۍ ورځ چه سم د ټا کلی پروگرام سره د جشن افتتاحی مراسم کیدل لوړملکی مامورین اوعسکری منصبداران ، دملی شورا ، او مجلس اعیان اعضاء او نور مشران او سپین زیری چه د مخه د وزارت دربار له خواد کار ټو په ذریعه را غوښتلی شوی و و په شاهی سلامخانه کښی حاضروو ، او پر ټا کلی وخت باندی د اعلیحضرت همایونی موکب تشریف راوړ او د تشریفاتی ټولګۍ عسکر او موز یك او د ټولو حاضر ینوله خوا د بادشاهی سلام او احترام و کړ شو .

او پر (۸) بجې داعلیحضرت معظم همایونی په مؤثره او لوړه ویناسره چه د خپورزغ (نشرالصوت) په مرسته داستقلال د(۲۳) کال جشن افتتاح کړشو ، ټولووګړو دخپل ګران ټولواك غراوینا پهخورامینه اومسرت وارویدله.

وروسته اعلیحضرت همایونی دټولو حاضرینو په ملګری ی دحضو ری چمن دعسکردتیر یدو دکتلو دپاره تشر یف یووی اوټول عسکر په خورا انتظام تیر شوو دادبېنتا نه د غیو ر عسکر دتیریدلومنظره دډیری خوښۍ اومسرت وړوه ، دټولووګړو اوداستقلال دمینانو پهزړوکی ئې ژوری اغېزې اوتأثرات وکړه .

لنډې داچه تر(۶) ورځو پوری سم دټا کلی پروګرام سره ډول ډول لوبی او مسا بقې ،
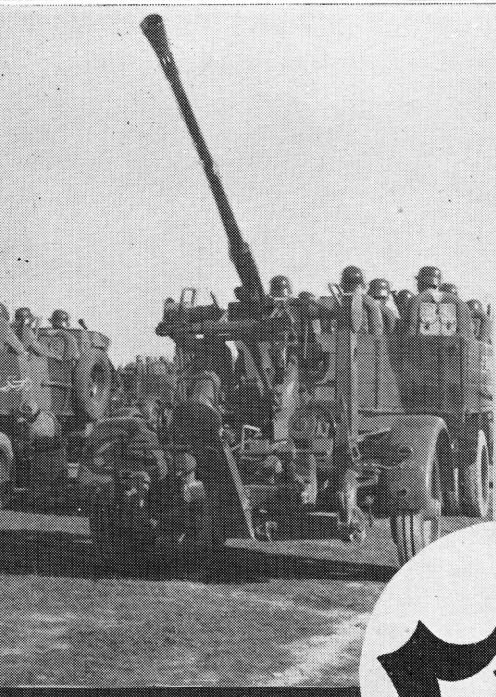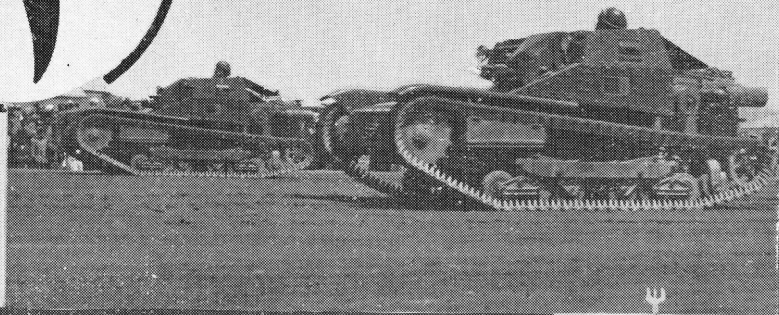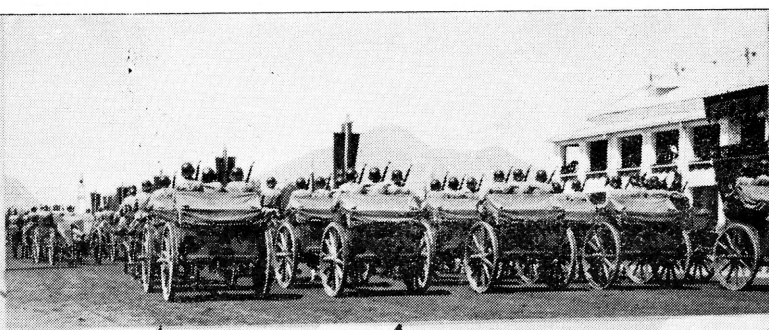
دخپلواکی د
۳۳
کال جشن

دعسکریانو دتیریدو رسم دخپلواکی دجشن په ورځ
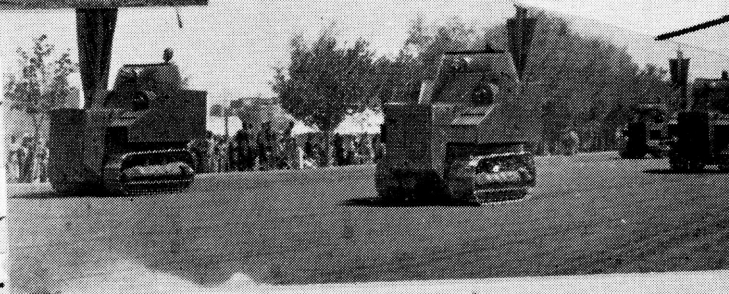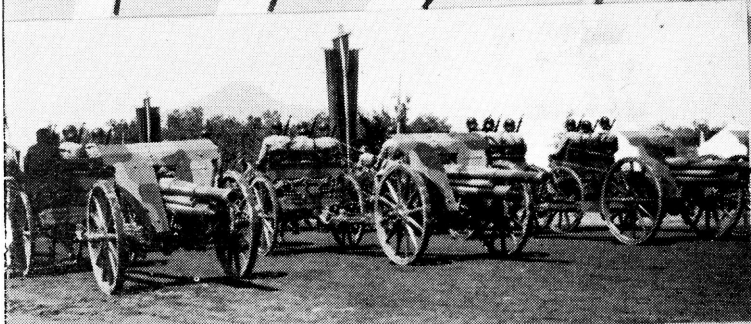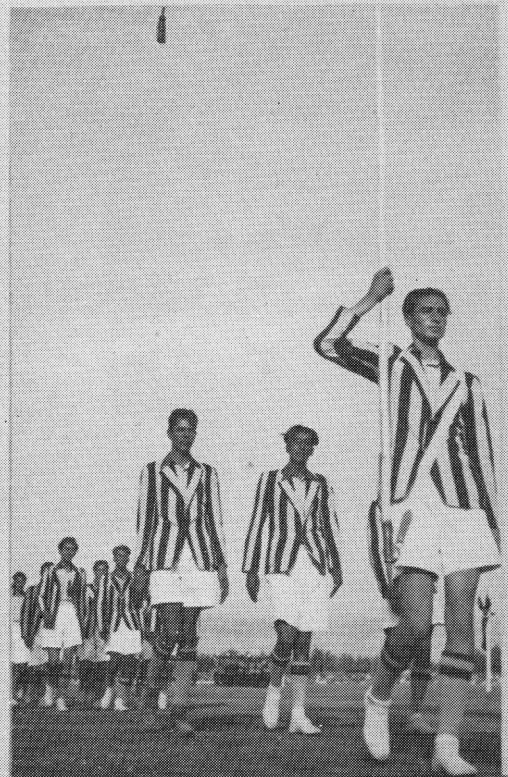
پښتانه ورزش کاران دخپلواکی دجشن دسپوت
په ننداره کښی .
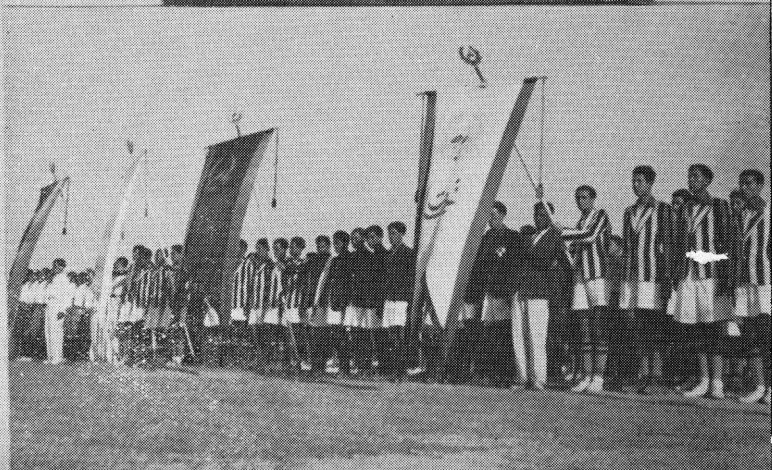
دخپلواکۍ د درویشتم کال دجشن دلمړۍ
ورځې ننداره کوونکي په حضوري چمن کښې

دآس څغلو قهرمان

دآس څغلو مسابقه
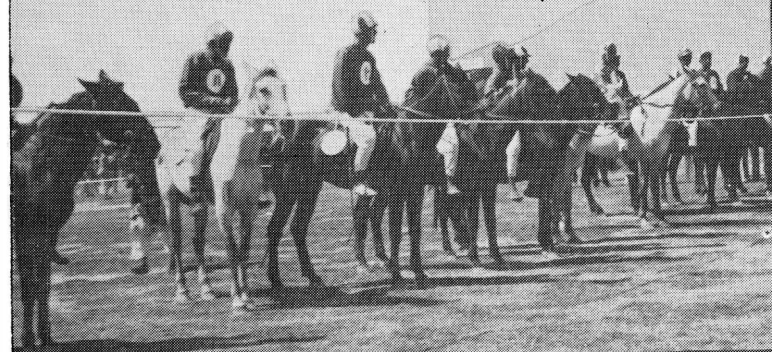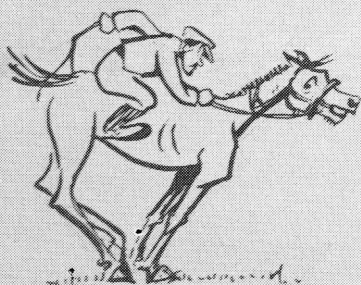
د ۱۳۲۰ کال نندارتون

همایونی اعلیحضرت او والاحضرت اشرف صدراعظم په نندارتون کښی

ع ج ،۱۰۱ نښان غازی والا حضرت د حرب وزیر په نندارتون کښی

همایونی اعلیحضرت په نندارتون کښی
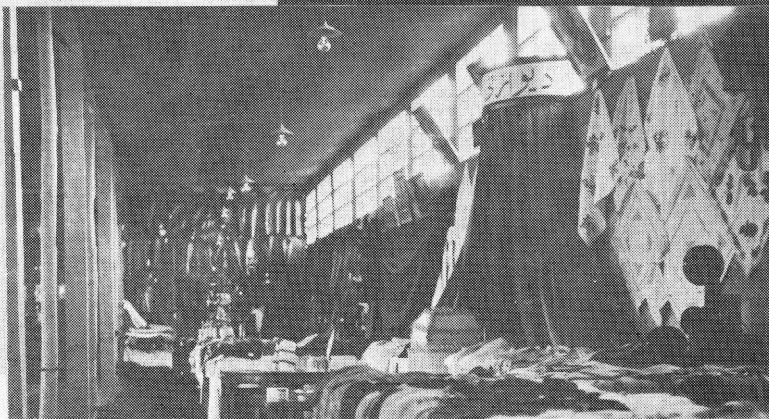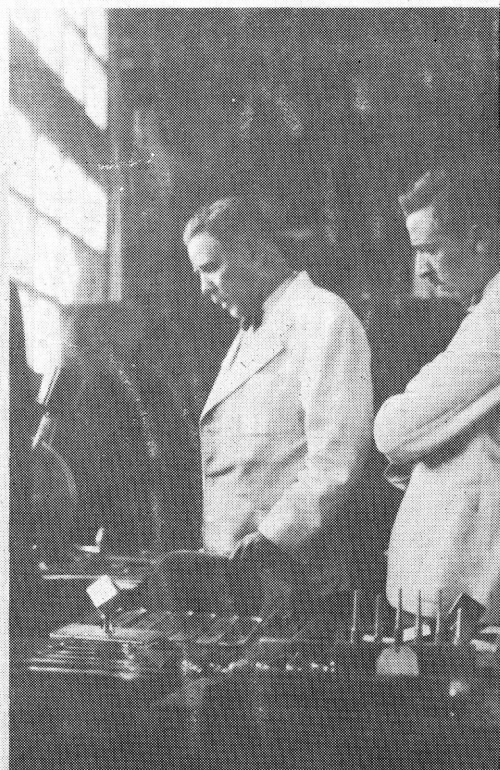
یوازنی صنایع
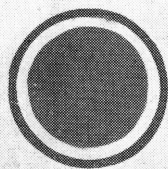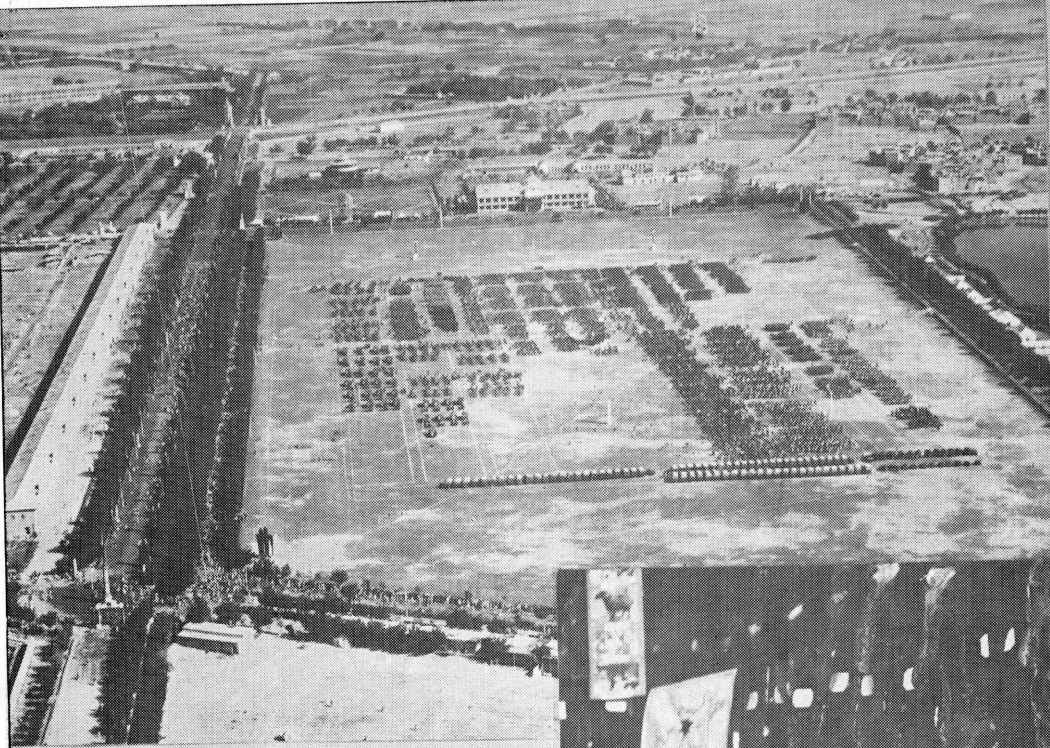
هوائی فوټو - دخپلواکی
دجشن د رسم گذشت
منظره

په ننداریتون کښی د قره قلی پوستکو کی

د موزیک د مکتب یوه ټولی متعلمین

ملي اتنونه ، فټبال ، هاکی ، پهلواني اونور ښه ښه نمايشونه وشوه او داملي اختر په خورا خوښۍ اومسرت تېر شو .

❀ ❀ ❀

داعليحضرت همايوني په حضور

دملي شورا دوکيلا نو تشرف

دملي شورا د کالنی تعطيل پهمناسبت، دملي‌شورا وکيلان دع ، ج عبدالاحدخان دملي شورا رئيس په مشرتوب سره داعليحضرت همايوني دتشرف دپاره ددلګشا ماڼۍته ورغلل، پرمقرره وخت باندې ج،ع،ج،ا،ا،انبان والاحضرت صدراعظم صاحب اونيم ساعت وروسته اعليحضرت اشرف همايوني ددلګشا ماڼۍ ته تشريف وروړی .

اعليحضرت خورا لوړ اوقيمت‌لرونکی نصيحتونه‌دملت اووطن دخدمت کولو په‌خصوص کی ارشاد وفرمايلو اوداعليحضرت همايوني دلوړو فرما يشونو په جواب کی ۳ تنوو کيلا نو دخپلو ملګرو په کفالت، په خپلوويناؤکی دګران هېوادسره مينه اودوطن غوښتلو مراتب عرض اوڅرګند کړه .

وروسته ج ، ع ، ج ، ا ، انبان والا حضرت صدر اعظم صاحب د ملي شو را دصميما نه ملګرۍ څخه تشکر وکی ؛ اووروسته ع ، ج دملي شورا رئيس، داعليحضرت همايوني حضورته دملي شورا تشکر عرض کی اومجلس ختم شو .

❀ ❀ ❀

داعليحضرت محمدظاهر شاه دميلاد

اته ويشتم کال

دميزان۲۲ ورځ چه دافغا نستان د ګران‌اومحبوب پاچا اعليحضرت دميلادورځ وه ديخوا په دوددماپښين‌نه وړاندی‌داسو بجوڅخه تردوو بجو پوری دکوردیپلوماتيك‌هيئت‌اوددوونيمو بجو څخه تردرې نيمو بجو د ماپښين نه وروسته لښکری او کشو ری عالی رتبه مامو رين د کتاب دامضا کو لو اوداعليحضرت همايو ني دتو لد دورځی دتبريك دپاره ددلګشا ماڼۍ ته‌تللی و و .

❀ ❀ ❀

۲۳دميزان ـ يا ـ دوطن

دنجات نېکمرغه ورځ

دميزان ۲۳ ورځ چه داورځ دافغانستان په ملت ډېره ګرانه اوداسی مسعوده او ميمو نه

اوتاریخی ورځ ده چه دافغانستان ملت داورځ دخپلوملی اخترو په شان بختوره او قدرمنه گڼی ځکه چه ددې بختوری ورځی قدراواهمیت دافغانستان ټول ملت ته ثابت اومعلوم دی چه په دی ورځ دوطن دافق توری پردې په نیك مرغۍ اوسعادت بدلی شوی اوددې محیط څخه نفاق او وینوتویول دوطن دصحیحو اخلاقو یعنی اعلیحضرت غازی محمدنادرشاه شهید رحمت‌الله علیه اودهغه دفدا کارووروڼو په قوی متو اوصحیح تدابیرو له منځه ورك شول .

له دې کبله دافغانستان قدر پیژندونکی ملت ددغه ورځی اودمملکت دصالحو ننګیالو ځامنو دهغه خدمتونو په یادگار کښی چه هیڅکله به ئې داملت هیر نه کړی په دې بختور ورځ داقدردان ملت جشن کوی اوپه دغه دخوشحالیو اوسعادت څخه ډکو ورځوټول رسمی اوملی دوائر تړلی وی او دغه ورځ ټول ملت دخپل لوی خدای په شکر اودوطن دمنجی اعلیحضرت شهید رحمة الله علیه په امتنان تیره وی ، سږ کال هم لکه دنوروتیروشوو کلونو په شان په ۲۳ دمیزان ټول رسمی او ملی دوائر که په مرکز کښی وواو که په ولایاتو کښی تعطیل وواوپه ډیر صمیمت او احترام خلقو خپل خالصانه ادعیات داستقلال دمحصل اودافغانستان دنجات ورکونکی پرفتوح روح ته‌تقدیمول اوډ خپل ځلمی پاچادبختورسیوری لاندی ئې دخپل مملکت دپاره دپاك خدای څخه ددائمی سعادت اوترقی کول سوالونه کول .

❀ ❀ ❀

دبې وزلو په باره کښی شاهانه مراحم

لکه‌دنوروکلونوپه شان دافغانستان محبوب پاچاهمایونی اعلیحضرت‌دشاهانه‌وزارت‌دربار په‌توسط د کابل بلدئی ریاست ته یو مکفی مقدار روپۍ د دې د پاره ولیږلې چه مستحقینو ته ئې و ویشی .

❀ ❀ ❀

دعسکری دافرادو دمعاش تزئید

همایونی اشرف اعلیحضرت تل دملت دبهبودۍ په‌لاره اودمملکت په لوړتیا دخپل شاهانه ذات‌دعسکرو دآسوده حالی‌او هوسائی دپاره مرحمت فرمائلی اوهم‌فرمائی ، لکه‌چه په‌دی کال کښی‌ئې‌دمملکتی بودجې‌داقتضاسره سم یوځه‌روپۍ‌دعسکری افرادو په‌معاش کښی‌تزئید کړې، چه دشاهانه عساکر په‌هوسائی اورفاه په‌خپلوخدمتونو بخت‌وی اودمعاش دکم والی په‌سبب په مشکلاتو اخته نه وی .

يوه لويه ضايعه

هغه لويه ضايعه دعليا حضرتي معظمې ملکې دافغانستان دمحبوب القلوب او معظم پاچا مور فقدان دی چه ديکشنبي په شپه په ۹ نيمي بجې (۲۳) دقوس د ۵۹ کلو په عمر دخپل پاك خدای درحمت په جوار کښې ځای ونيو .

دا محترمه اومعظمه ملکه دډېر لوی اومحترم شخصيت ميرمنه وه چه تل به ئې دافغانستان لوی او فقيد پاچا اعليحضرت غازي محمدنادرشاه شهيد سره ديوی زړه وری او په وطن مينې ښځې په شان ددې خاوری اواوبو دځامنو دآرامۍ اوآسايش فکر او کوښښ کاوه او په دی لار کښې ئې د خلقو دهوسائې اودبې وزلو په مرسته کښې په خپل مال هيڅ صرفه نه کوله او بې دريغه به ئې خپل شخصی مال دبې وزلو په مرسته اودخلقو په هوسائې کښې لګاوه .

د پښتنو د معنوی مور جنازه

محترمه ملکه داسې مور اوداسې ښه خوی ميرمن وه چه ددې په پاکه غيږ کښې لوړ اوجليل القدر ذات همايونی اعليحضرت ځلمی پاچا روزلی شوی دی اوددې حميده اولوړ اوصاف د فاميلی او کورنۍ دلوړی تربيې څرګنديږی اودشاهانه دودمان دښو اوغورو عناصرو پوره نخښه ده .

ددې معظمې ملکې وفات اوفقدان يو دهغه لويو ضائعاتو څخه و چه ددې ملت ته پېښ شو او ددې ملت داويو ، وړو زړونه ئې ژوبل اوډېر زيات غمجن کړل ، لکه چه ددې خبرو نشر او اوريدلو سره سم دهرچا زړونه دردمن اوخپه شوه اودافغانستان دهرې خوا اوهر ګوټ اودخارجی ممالکو د افغانستان دسفيرانو له خوانه تعزيه نامې دشاهانه مبارك حضورته عرض او تقديم شوې او دفاتحې اخستلو مراسم په ګرد افغانستان کښې په خورا ډېر ښه شان وشو .

د دنیا واقعات

۱۳۲۰

ښاغلی سید قاسم « رشتیا »

هغه څه چه پیش بیني ئې کېدله، په ۱۳۲۰ کال کې نه یوازې داروپا جنګ پای ته ونه رسېد، بلکه د هغه لمن پراخه او شدت ئې ډېر شوی دی - او دسوی اورلمبې ئې له غربه څخه و شرق ته ترلیری شرق او لیری غرب پورې رسېدلی دی .

ګوا کې نوې دنیا او زړه دنیائې ټوله ونیوله او پېدې هله ګله کې دډېرو مملکتو خپلو ا کی له لاسه ووته - او هغه ممالك چه خپله بې طرفي ئې ساتلې ده ، هم ددې جهان سو ځوونکی جنګ دغېرمستقیمو صدماتو څخه لږ و ډېر متأثر شوی دی او دبین المللی مواصلاتو دقطع کېدو له امله دبین المللی روابط په تېره بیا داقتصادی او عمرانی پلوه دډېرو مشکلاتو سره مخا مخ شول .

اوس ددې نوی کال (۱۳۲۱) په سر کې هم ترکومه ځایه چه موږ دجهان ودې په وینو لړ ند او تور افق ته ګورو - د کوم فوری بهبود امید نه لیدل کیږی - فقط او بس یولوی پاك خدای په خپل لطف او مرحمت او بې چون قدرت کولای شی چه بشریت لدې سو ځوونکی اوره څخه وساتی او دادی چه ټول هغه افراد چه له خپل نوع سره دوستی لری او هغه ملل چه امن ئې خوښ وی هم دغه دعا کوی . دمخه تر هغه چه زه ددنیاله غمه ډك واقعات چه پېدې کال کې پېښ شوی دی ، ولیکم ، لمړی باید دخپل ګران وطن دخارجی سیاست ګذارشات او بین المللی وضعیت په لنډه طور بیان کړم :

افغانستان چه ددې جهان سو ځوونکی جنګ له ابتدء څخه دخپلې کاملې بې طرفۍ اعلان کړی و اوددې بې طرفۍ په ساتلو او ادامه کې ئې جداً زیار ویست - په تېر کال کې چه جنګ د شرق ولورته متوجه شو ، دانګلستان او شوروی دولتو دمحور داتباعو اېستل دخپلو یه دول دخپل اطمینان دډېر والی په غرض له افغانستا نه څخه غوښتنه وکړه زموږ متبوعه حکومت تر کافی غور أو مشوری وروسته چه دشورای ملی دصلاحیت دار کمسیون سره وشوه محض دخپل ښه نیت داثبات دپاره دالمانی او ایټالوی مستخدمینو په وتلو چه اکثره دلارو د بندوالی په سبب بیکاره پاته وه رضا شو ، او هغه تبعه ترڅدی دووسووتنو ته دبرطانیې دحکومت په ضمانت محفوظ او سالم وترکیبی ته ورسول شوه . زموږ پوه حکومت دالازم وګڼل چه یوه لویه ملی جرګه دهر ډول ممکنه پیش آمد په مقابل کی دمملکت دخارجی سیاست دثابتولو دپاره راوغواړی او مشوره ور سره وکی - هغه وچه دالو یه جرګه دمملکت دهر ځای او د ملت له انتخاب شو و یو زرتنو

د دنیا ځینې مهم اشخاص

دوهم جارج د یونان پاچا

امیرالبحر دارلان دفرانسې دبحریه
او داخله ، اوخارجه چارو وزیر ،
اودصدر اعظم معاون

د انگلستان صدر اعظم ،
ونستن ، چرچل

روزولت دامریکاء د متحده ممالکو
د جمهور رئیس
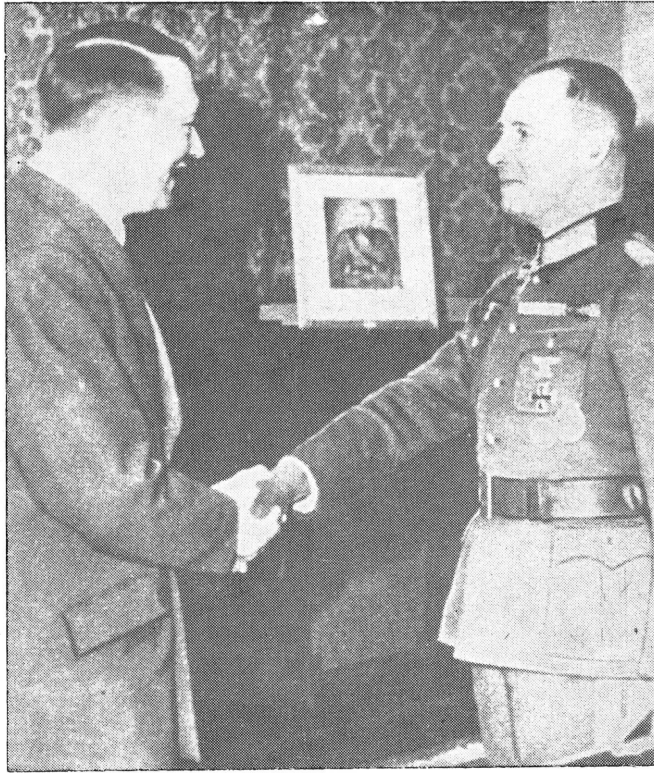
هټلر جنرال رومل د محور دقواو په قیادت وافر یقانه لېږي

مارشال فون براوخیچ ، د آلمان د ځمکنیو قواو پخوانی قوماندان او د شرق د محاذ د یوه اردو او سنې قوماندان

مارشال فون کیتل د آلمان د حرب د ارکانو عمومي رئیس

د دنیا ځینی مهم اشخاص

ستالین دشوروی اتحادد جمهوریت مشرچه دجگړې دشروع کیدلو وروسته ئې سربیره له صدراعظمی څخه د مدافعې چاری هم پخپله په لاس کی ونیولې

مارشال تیمو شنکو دشوروی دسره لښکر قوماندان په اوکراین کی

وروشیلوف د لیننگراد مدافع

مارشال انتونسکو، درومانیې صدراعظم

د دنیا ځینی مهم اشخاص

د ایران مخلوع پاچاه اعلیحضرت
رضاه شاه پهلوی

د ایران نوی پاچاه اعلیحضرت
محمد رضاه پهلوی

فیلدمارشال مینرهیم ، دفنلیند
د مدافعې وزیر

لارد بیوربروك ، د انګلستان
دټولو وسلو جوړولو نګران

په شمولیت دعقرب له ۱٤ بیاتر ۱٦ یوری په کابل کی راغونډ شوی، اود کافی غور اومشوري په اثر ئې فیصله کړه چه افغانستان د خپلی بشپړی بې‌طرفی وسیاست ته دوام ورکی او له خپلی خپلواکی، اوټولو ملی حقوقو اوبې طرفی، اوټولی خاوری څخه دهرمتجاوز په مقابل کی په ټولو وسائلو مدافعه وکی . « چه دجرګې دمصو بې متن په دی کالنۍ کی دداخلي وا قعاتو په مقاله کښ درج سوی ده »

دادی نوچه زموږ ګران وطن ددې خپلی لوئی اوښکاره اوقطعی فیصلې لەرویه چەدقومی روحیاتو اوملی عنعناتو اودمملکت دتاریخی اوجغرافیائی محیط له مقتضیاتو سره اوتر ټولو لاتېر دتهذیب اونوع خواهۍ سره موافق‌دی، ترننني ورځی پوری ئې خپله بشپړه بې‌طرفی عملاً اثبات کړی او غواړی چه په آینده کی هم د دغې ملی فیصلې مطابق وخپلی دې رویې ته‌دوام ورکړی .

❀ ❀ ❀

اوس به ددې کال ددنیا دواقعاتو وخواته ولاړ شو :

د ۱۳۲۰ کال په سر کی جنګ وشرقی اروپاته مخه وکړه‌اوپس له هغه چه دایټالیا جنګ مفاد اوزد شو په بالقان کی دد واړو خوا و سیاسی فعالیتو نه شدید شول، هریوه دخپل‌مفاد دتأمین اودخپل مقابل طرف دزیار عبث کولو دپاره یوه‌سلسله اقدامات شروع کړه .

هغه وچه له‌یوې خوا المان ، بلغاریا دخپلی همکاری، دپاره حاضره کړه او د المان عسکر درومانیې په شان دبلغاریا په خاوره کی هم‌ننه‌وتل اودځان دهمکاری، دپاره‌ئې خپل پیشنهادات ویوګوسلاویاته هم وړاندی کړه ـ اوله‌بلی خوا انګلستان خپل دحرب‌رئیس ارکان او دحرب وزیرو ترکیې ، یونان او یوګوسلاویا ته ولیږل .

په پای کی که‌څه‌هم په‌لمړی سر کی دیوګوسلاویا حکومت دمحور همکاری ومنله ، مګر په هغه مملکت کی‌یو نظامی کودتا پېښ‌شوچه‌دنائب السلطنه‌دعزل‌اودنو بالغ‌شاه دتما کل کېدو باعث‌وګرځېد ـ

مګر الما ن ددې پېښی په‌اثر خپلو عسکروته دیوګوسلاویا او یونان په خاوره کی د مارش امر ورکړ ـ اودحمل په میاشت په‌دې دوومملکتونو کی دسخت جنګ اوربل شو .

یوګوسلاویا له‌دې جهة چه بې‌خبره اوله‌څلورو خواوحملې پر کېدلې په‌یوه هفته کی‌بې دمخه تر هغه چه‌دمتحدینو مرسته ورورسېږی سقوط وکړ ـ مګر یونان مقاومت‌ته اوږه ورکړه او په‌دې وخت کی (۵۰) زره برطانوی عسکر هم ودې ځای‌ته راغله ـ وجګړې ته ئې دوام ورکړ ـ اما په آخر کی تردوو هفتو وروسته دمتحدینو عسکر دیونان د جنوبی بندرو له لاری سره د یونان له حکومته دجهازو په‌ذریعه دکریت‌وجزیرې‌ته ولاړل ـ تردې وروسته المانیانو دکریت په جزیره هم دخپلو پاراشوتی عسکرو هجوم وړ کړ ، څودجوزا په‌لمړنیو ورځو کی داوو ورځو تر جګړې نه پس دیونان اومتحدینو عسکرو کریت هم تخلیه‌کړ ـ اودیونان باچا وقاهرې اوبیا له هغه ځایه ولندن ته ولاړ ـ په‌دې وخت کی په عراق کی، هم یونظامی کودتا پېښ شو ـ هغه داسی و چه انګلیسانو دالمان دپیشرفت په‌سبب دبحرمدیرانې وخواته دهغه قرارداد په‌مطابق چه له عراقه

سره ئې درلود خپله یوه ټولګۍ عسکر ئې دعراق په خاوره کې پیاده کړل ـ مګر ځکه چه د دې عسکرو توقف وځنډېد نودعراق حکومت دبرطانیې وحکومت ته وربه یاد کړه چه سم له قرارداده باید برطانیه خپل عسکر دعراق په خاوره کې تېر کړي اودانه چه په دې ځای کې په غیر محدود صورت پاته سي.

دبرطانیې اوعراق په منځ کې اختلاف دوام وکړ هغه وخت چه دبرطانیه دېر عسکر وبصرې ته راورسېدل درشید علی ګیلانی اودده دنورو ملګرو له خوا یونظامی کودتا پېښ شو (۲۱ د حمل) اونائب السلطنه عزل اواخراج شو ـ اونوی حکومت دبرطانیه ددېرو عسکرو د پیاده کېدو سره خپل عدم موافقت ښکاره کړ ـ ددې خبری په اثر که څه هم دبرطانیه عسکر په بصره کې پیاده شوه . خو بیاهم (دثور ۱۲) تاریخ دحبانیه په نظامی مرکز کښې دانګلیسی اوعراقی قواوتر منځ تصادم پېښ شو څو جنګ سره ونښت اویوه هفته د دوادو خواو په لوپیمانه حربی عملیا تو دوام درلود له یوې خوا برطانوی قواو دبغدادولورته مارش وکړاوله بلی خوا امیرعبدالله پخوانی نائب السلطنه له فلسطینه څخه عسکرغونډ اوجګړی ته ئې هڅه وکړه ـ المانیانوهم خپله همدردی د رشید علی له حکومته سره ښکاره کړه اوسم دستی ئې دویشی له حکومته دسوریې دهوائی میدانو غوښتنه وکړه اوځینی الوتکی ئې وسوریې ته راغلې امادعراق دعسکرو مقاومت دبرطانوی قواودډېر سخت فشار اودهیڅ خارجی مرستی دنه رسېدواوخه دداخلی مشکلاتو په اثر تر دووهفتو اضافه دوام ونه کړ رشید علی (دجوزا ۱۰) تاریخ وطهران ته ولاړ ـ خو بیا وانقره ی او وروسته ایتالیا او المان ته ئې عزیمت وکړ » اود برطانیه عسکر و بغداد او ټول عراق و نیو او امیرعبدالله بیرته نائب السلطنه شو اودانګلیستانه سره دحربی اتحاد ترون وکړ بالمقابل وروسته تر هغه چه ښکاره شوه چه دویشی حکومت والمانیانوته په سوریه کې دهوائی میدانو اونورامتیازات ورکړی دی دانګلیس او آزادوفرانسویانو عسکرو پر سوریه حمله وکړه اوتر شلو ورځو جګړې وروسته فرانسوی قواتسلیم شول اوسوریه دمتحدینو له خوا اشغال اود سوریې او لبنان آزادی دملی جمهوریتو په صورت اعلان شوه .

په هم دې موقع کې دانګلیس عسکرو په شرقی افریقا کې له هری خواتعرض شروع او دحبشه په غرب اوشمال اواری تریا اوسوما کې دبرطانوی اوایتالوی عسکروتر منځ سخته جګړه ونښته په نتیجه کې سره ددې چه ایتالوی عسکرو چه ددباندی سره ئې مواصلاتی لاری قطع شوی وې سخت مقاومت کاوه خو بیاهم انګلیسی قواو ایتالوی ځایونه یو په بل پسې ونیول اودایتالیا آخرینه ټولګۍ عسکر داولشفیت په کوهستان کې دری میاشتی دمحاصرې په حال کې وه ، اوبه آخر کې (دقوس) دمیاشتې په ۹ تسلیم شول . اوهیلاسلاسی دحبشې امپراطور چه دحبشه په خاوره کې له ډېری مدې راهیسې په عملیاتو اخته و بیادحبشه پر تخت کښېناست .

او(ددلوی) په میاشت انګلیستان دده سلطنت دیووالی دقرارداد په موجب په رسمیت و پېژاند .

په لیبیا کې هم دجګړې مدوجزردوام درلود ، وروسته تر هغه چه دمحورعسکر ودالمانی جنرال رومل تر قیادت لاندی برطانوی عسکرچه دیونان دجنګ له مخه تر بنغازی پوری رسیدلې وه . بېرته ئې دمصر تر سرحده پر شاوشړل (انګلیسانو ددې علت دابللی چه دوی خپل عسکر له دې ځایه څخه ویونان ته لېږلې وه .) بالمقابل انګلیسی قواو دجنرال آ کن لیك تر قیادت لاندی چه وروسته تر هغه چه

جنرال واول دهند په عسکری قوماندانی وټاکل شو ، ده د نږدی شرق د حربی چارووا ګی پخپل لاس کی ونیولې تر شپږ میاشتو تیاری نه پس په داسی حال کی چه تبروك ئې د المانی قواو د محاصرې په حال کی ساتـه د (عقرب په ۲۸) تاریخ ئې حمله شروع کړه ، د ټانکو تر ډېری جګړې وروسته جنرال رومل وپرشا کېدو ته پیل وکړ او برطانوی قوا بیاتر بنغازی بلکه تر اجیدابیا او العقیله یعنی د (سیرت) د دښت تر پایه پرمخ ولاړل مګر د شلوورځو تر وقفی وروسته بیا د محور وعسکر وته مرسته راورسېدله اوددلو په میاشت ئې بیرته برطانوی قوا تر الغزالې پوری پرشا و شړل ـ او دفعتاً په دې منطقه کی دواړی قوې یو د بل ومقابل ته ودرېدلې نو ګوره چه بیا به کومه یوه په حمله کی پیش دستی وکی ـ د دې جنګ په ضمن کی یو د بله لوواقعه په شرقی اروپا کی پېښه شوه چه د هغه دروس او المان جګړه وه چه (د سرطان) په اول تاریخ شروع شوه ددې جګړې علل د دوی یو د بل پر غاړه سرواچوی ، المانیان د شوروی عسکرو تمرکز په شرقی سرحدو باندی د المان او د اروپا د جنوب شرق د نورو مملکتو د تعرض د پاره بللی دی او خپل اقدام ئې د دې حملې د پیش دستی په نامه بنودلی دی بالمقابل روسیان د آلمانه سره د خپلو رشتینو روابطو ټینګوالی بیانوی او د المان حمله یو ناحق تجاوز بولی ـ

په هر صورت ، خو چه د المان او روس په منځ کی جګړه شروع شوه ، انګلیسان سم دستی و شوروی دولت ته خپل اتحاد وړاندی کړ ـ او په داسی حال کی چه د دواړو خوا او لوی قواوی د بحر بالتیك او بحر سیا ترمنځ په ۲۰۰۰ میله یوه جبهه کی سره مخامخ شوی وې د شرقی اروپا دولتو نه له فنلینډه نیولې تر سلواکیې ، رومانیې ، مجارستان او ایټالیا پوری حتی فرانسوی او اسپانیولی رضا کارانو د المانه سره د شوروی پر خاوره یرغل وروړ ـ بالمقابل په خورا بیړه چرچل د روزلت د ملاقات د پاره و بحر اطلس ته سفر وکړ ـ د دواړو زمامدارانو یوه لوړ همکاری نقشه طرح کړه ـ او یوه اساسنامه ئې چه د ملتو او تجارت د آزادی او ددیمو کراسی د راتلونکی حکومت د طرز د آزادی اته نکتې پکښې وې وضع کړه ـ او ضمناً ئې د روسیې سره د مرستی کولو تصمیم وکړ یو هیئت ئې و مسکو ته ددې د پاره ولېږه چه د روسیه احتیاجات وځان ته معلوم کړی ـ او خه چه دې هیئت له انګلیستان او اتازونی څخه غوښتی دی تر ننه پوری د دواړو مملکتو نه د هغه په تهیه کی ډېر زیار باسی او خپل وس نه سپموی د محاربی په دروله ریو میاشتو کی د المان قوا و سره ددې چه سرو لښکرو شدید او جدی مقاومت کاوه د شرق په ټوله جبهه کی پرمخ رهی او په پیشرفت کی وه . د روسیه غربی ولایات لکه د بالتیك ممالك ، کریلیا ، سپین روسیه او په آخر کی د کریمیا او یو کراین لویه برخه ئې ونیوله ، لنینګراد ئې احاطه او مسکو ئې نیم محاصره کړ او په جنوب کی د المان عسکر وروستوف ته چه د نفت د راتلونکی قفقاز سرد ی ورسېدل ـ اما سره د ژمی شروع کېدو او د سره قشون د نوې تکړه توب په اثر چه قیادت ئې په خپله ستالین پر اوږه واخیست د جنګ وضعیت تغیر وموند ـ روسیانو جوابی حملو ته لاس ور ته کړ او المانیانو پر شاتګ شروع کی ـ چه په نتیجه کی مسکو له محاصرې خلاص او څه قسمت له یوکراین او کریمیا څخه مسترد شو او تر اوسه هم په ټوله جبهه کی د روسیانو حملې دوام لری ـ بالمقابل د المانی ـ

عسکرو د پرشاتګ په وخت کی هیڅ بې نظمی پیښه نه شو ـ او د روسیې سخت ژ می ئې په هر ډول چه و ، وبای ته ورساوه ، اوس چه پسرلی شو المانیان د خپلو لو یو ا و فیصله

کوونکو حملو خبری اتری کوی ، حتی هټلر هم په خپلو وینا و کی ویلی دی - او تر اوسه د نیا ددې حملو و شروع کېدو ته منتظر ه ده . د المان او شوروی تصادم چه د جګړې مخ ئې عملا د شرق ولورته راوګرځاوه نور عکس العملونه ئې هم پیښ کړه ، چه یو له هغو څخه دایران دنیولو قضیه ده - انګلیسانو اوروسیانو د شرقی محاذ د جګړې له ابتداء د څو المانیا نو وجود د ایران په خاوره کی خطر ناك باله او ددوی ایستل به ئې دایران له حکومته غوښته . بالمقابل د ایران دولت د اړ ورکاوه چه د محور د اتباعو شمېر ډېر نه دی او څه چه دی هغه هم تر دقیق کنټرول لاندی دی - مګر دې ډاډ د متحدینو قناعت حاصل نه کړ - څو په آخر کی مسئله تر مذاکراتو تېره شوه او (په اسد) کی د انګلیس او شوروی عسکرو دایران پر خاوره تجاوز وکړ او ددواړو دولتو سفیرانو د خپلو یاد داشتو په ضمن کی خپل د دې مسلح اقدام مجبوریت څرګند کړ . ایرانی قواو په هر ځای کی دجزوی کودتاو مقابله شروع کړه ، څو په طهران کی د پورته مملکتو سفیرانو دازیار یوست چه دایران له حکومته سره ویوې موافقې ته ور سېږی اوددې په اثر چه څنګه دمحمد علی فروغی تر ریاست لاندی کابینه تشکیل او په مذاکراتو مامور ه شوه .

د جګړې په دری یمه ورځ ئې د دو لتینو سره خبر اتری شروع کړې او دجګړې د پرېښو ولو اعلان ئې وکړ او ایرانی قواو له مقابلی څخه لاس واخیست . د متحدینو عسکرو دایران دغرب او شمال ځمکی د طهران ترشاوخوا پوری ونیولې او دلمړنیو خبرو اترو په نتیجه کی داسی موافقه حاصله شوه چه د محور تبعه دی و انګلیسی او شوروی قواوته وسپارل شی ددوی او ددوی د متحده ممالکو سیاسی نمایند ګان دی وئیستل شی او تر هغو پوری چه د وضعیت تقاضا وی د متحدینو عسکر به د ایران په ځینو مختلفو برخو کی اوسی او د ایران دمواصلاتو څخه استفاده کوی دې پېښې دایران پر داخلی وضعیت هم یوه ناوړه اغېزه وکړه چه د سیاسی بحران په اثر اعلیحضرت رضا شاه د (سنبلې په ۲۵) تاریخ له سلطنته لاس واخیست له مملکته اووت - او اعلیحضرت محمد رضا پهلوی دده ولیعهد پر تخت کښېناست او داداری په طرز کی لوی لوی تغیرات پیښ شوه وروسته تر دې د انګلستان او شوروی او ایران تر منځ دیو والی د قرارداد اساس کښېښو ول شو - د (دلوی په ۱۰) تاریخ د ایران پارلمان دا تصویب کړه چه د دې قرارداد په موجب ایران د پورتنیو دولتو سره متحد او د دې خاوری د فاع به دولتین پر خپله اوږه اخلی - او تر عمومی صلح ٦ میاشتی وروسته به د دو لتینو عسکر دایران خاوره تخلیه کوی او د صلح په کنفرانس کی وایران ته مساوی حق ور کول کیږی -

نو دایران تر نیولو وروسته دایران مواصلاتی لاری دمتحدینو د ګټی دپاره استعمال شوې او داصلاح اوارتوالی دپاره ئې ترتیبات ونیول شوه - چه وروسیه ته دامریکا او برطانیه دمرستی لویه برخه له هم دغو لارو څخه استول کیږی -

تر دې وروسته په ایران کی یو سیاسی بحران پیښ شو چه علی فروغی استعفاو کړه او دچارووا ګی علی سهیلی په لاس کی ونیولې -

۞ ۞ ۞

ددې کال یوه بله مهمه پېښه دانګلیسی او امریکا سره دجاپان جګړه ده چه (دقوس په ۱۷)

د دنيا ځيني مهم اشخاص

د عراق پخواني صدر اعظم
رشيد علي گيلاني

جنرال توژو دجاپان صدر اعظم

جنرال آ کن ليك ، په منځني شرق کې
د برطانيې دعسکرو قوماندان

جنرال مکار تر د فلپائن مدافع
اودمتحدينو دقوى اوسني قوماندان
د انزاك په رقبه کې

د دنیا ځینې مهم اشخاص

فیلډ مارشال سانګرام ، د تایلنډ
صدر اعظم

نحاس پاشا دمصر رئیس الوزرا

سټیفرډ کرپس ، د برطانیې
دحربي کابینې نماینده دهند دحل
طلبي مسئلې دپاره چه هند ته راغلی و
او بې له نتیجې بیرته ولاړ

تاریخ شروع شوه ـ دموجوده جنگ له سره څخه بلکه تر هغه لا د مخه جاپان د محوری ددولتو به قطار کی ځای نیولی و ، دانگلیس اوامریکا سره ئې ورځ په ورځ مناسبات خرېدل ـ

په تېره بیا په تېر کال کی تر هغه وروسته چه انگلیس او فرانسه په غربی محاذ کی په جگړه اخته وه ، جاپان په فرانسوی هندچین کی بحری او هوائی مرکزونه اوهم دغه رنگه د برما او چین دلاری بندول ئې له انگلستان نه څخه وغوښته .

له هغه نه پس دجاپان د عسکرو تگ وفرانسوی هند چین ته او بیاد تا یلیند او هند چین په منځ کی د جاپان بگانې اود جاپان غوښتنی له هالیندی شرق الهند څخه او بالاخر په چین کی د جاپان آقداما تو همیشه د دو لتینو د ناراضی راغونه وله .

خو بیای ئې دا شو چه وروسته تر هغه چه المان پر شوروی حمله شروع کړه ، انگلیس او امریکا د جاپان و اقتصادی محاصرې ته هڅه وکړه ـ ځو وضعیت یو بحرانی شکل پیدا کړ جاپان د محاصرې له سیاسته ډېر شاکی و ، او د اعصابو تریوه سلسله جنگو وروسته ټو کیو (د عقرب په۱۷) یو فوق العاده نماینده (کوروسو) و واشنگټن ته د مذاکرې د پاره واستاوه- او کوروسو د عقرب په ۲۶ و واشنگټن ته ورسېد، هلته په مذاکره بخت شو ـ دامریکا حکومت د برطانیه د حکومت په مشوره خپل قطعی شرطونه دجاپان ونماینده ته وړاندی کړه او په هغه . کی ئې دخپلی ممکنه موافقې اساس داسی څرگند کړی و ، چه جاپان دی د محور له اتحاده ووزی اودچین له جدیدالتشکیل حکومته دی صرف نظر وکړی اوهندچین دی پرېږدی .

که څه هم مذاکرات څوواره وشلېده اوبیا بیرته سره پیوند شوه او د ټولو دا گمان و چه په پای کی به یوه مشترکه زمینه میدان ته راووزی ـ مگر ناڅاپه (د قوس د۱۷) په شپه خبری اتری پرې کړه شوې او جاپانی قواو په شرق اقصی کی د انگلیس او امریکا پر متصرفاتو سخت یرغل وکړ په لمړی حمله کی ئې دهاوائی او سنگاپور او هانکانگ حربی مرکزونه ترمردك اورولو لاندی ونیوله او سخته گله باری ئې پرو کړه او پر دې سربېره ئې د ملایا او فیلیپائن په خاوره او دویك او مدوی پر جزیرو عسکر پیاده کړه، او په شنگهای او د چین په نورو بین المللی ښارو کی ئې د انگلیس او امریکا امتیازی منطقې اشغال کړې د جاپان عملیات داسی شدید او ژرا و غیر منتظر وه چه په لمړیو حملو کی ئې د متحدینو وهوائی او بحری مرکزونه خورا سختی صدمې ورسولې او جاپانیانو چه هر ځای غو ښته په موفقا نه ډول ئې عسکر پیاده کړه ـ او په پنځلس ورځو ئې هانکانك په یوه میاشت ئې منیلا د فلپائن مرکز او د هغه شاوخوا ډېری جزیرې او په دوې میاشتی ئې ملایا او سنگاپور او په درې میاشتی ئې د برما مرکز رنگون او په درې نیمی میاشتی ئې ټوله هالیندی شرق الهند سره ددې چه متحدینو سخت کوښښ کاوه ونیول ـ اوس په فیلیپائن کی د بتان شبهه جزیره او د بحر الکاهل په جنوبی رقبه کی استرلیا او نیوزیلیند او دهاوائی جزیرې د متحدینو په لاس کی پاته شوې او د جاپان عسکرو د برما په خاوره کی د شمال او غرب وخواته فشار راووړ او پر استرلیا باندی دحملې انتظار ورځ په ورځ نژدې معلومېږی ـ وروسته تر هغه چه جاپان د انگلیس او امریکا پر مقابل د جنگ اعلان وکړ ددې دواړو مملکتو اتحادی

غلطنامه

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۰۵	۲	ترجمهٔ بناغلی پژواک	اثر بناغلی پژواک
۱۲۷	۵	شاه	پادشاه
»	»	بالکه	بلکه
۱۲۸	۲۲	پیشداوی	پیشدادی
۱۶۵	۱٤	میگوید	میگویند
۱۶۶	۱۸	ظهر الدین	ظهیر الدین
۱۷۰	پاورقی	مصرر	مصور
۱۷۷	۱٤	سنائی یك	سنائی یکی
۱۷۸	۱	غربی نهز	غربی شهر
۱۸٤	۱۹	زه ،زما	زه ، ما
»	۲٤	برای نستیه	تثنیه
۱۸۵	۱۵	غوند بیخی	غوند بوخن
۲۱۷	۱۱	درخود	درخور
۲۱۸	۵	قزیه	قریه
۲۲۶	۱۲	ازقرن	درقرن
۲۳٤	۹	کهسال	کهسان
»	۲۱	گوری ویل	گوری دیل
۲۳۵	۱۶	درزبان	درزمان
۲۳۶	۱۱	غلیك	نهلیك
۲۵۱	۸	ار	وار
۲۵۶	۲۹	تهرنگ	پهرنگ
۲۶۵	۲۹	میدان نه	میدان ته
۲۷۵	۳۲	زیاتیزی	زیانیزی
۲۷۹	۲	راسالیب	اسالیب

صفحه	سطر	غلط	صحیح
صفحه ۲ د دنیا واقعات	۱۲	مفاد اوزدبنو	اوزدشو
»	۱۹	باعث وکر تحید	باعث و گر تحید
»	۳۰	مدیرانی	مدیترانی
۲۹۷	۵	تراجید دابیا	تراجیدا بیا
»	۹	علل ددوی	علل د وی
»	۲۷	اماسره دژمی شروع کیدو	امادژمی شروع کیدو سره
۲۹۸	۳۲	دانگلیسی	دانگلیس
۲۹۹	۸	ددولتینو دناراضی	ددولتینو ناراضی

فهرست مندرجات سالنامه

۱۳۲۰

الف : مضامین

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
د کابل لسمه کالنی	۱	تشکیلات وزارت معادن	۱۹
دافغانستان باد شاه	۲	« ریاست زراعت	۲۰
تشکیلات مملکتی (صدارت عظمی)	۳	« « مطبوعات	»
« وزارت حربیه	۵		
« « خارجه	۹	**ولایات وحکومات اعلی :**	
« « داخله	۱۱	تشکیلات ولایت کابل	۲۲
« « عدلیه	۱۲	« « قندهار	»
« « مالیه	»	« « هرات	۲۳
« « معارف	۱۳	« « مزار شریف	۲٤
« « اقتصاد	۱۵	« « قطغن وبدخشان	۲۵
« « فوائد عامه	۱۶	« « مشرقی	۲۶
« « صحیه	۱۷	« « جنوبی	۲۷
« « پست و تلگراف	۱۸	« حکومت اعلی میمنه	»

مضمون	صفحه
تشکیلات حکومت اعلی فراه	۲۸
« دوائر ملی (شورای ملی)	۲۹
« مجلس اعیان	۳٤
« دوائر حضور (وزارت دربار)	۳٦
« دارالتحریر شاهی	۳۷

اجرا آت دوائر مملکتی :

مضمون	صفحه
امور حربیه	۳۸
« خارجه	٤۰
« داخله	٤۳
« عدلیه	۵۷
« معارف	»
« اقتصاد	۸۰
« صحیه	۸۱
« مالیه	۹۳
« پست و تلگراف	۹٤
« ریاست مستقل زراعت	۹۹
« « مطبوعات	۱۰۳

مضمون	صفحه
امور شورای ملی	۱۱۵
« اعیان	»
د افغانستا بانك	»
بانك ملی	۱۲۰ / ۲

مقالات :

مضمون	صفحه
ممدوحین شاهنامها	۱۲۱
گلهای کوهی	۱۳۳
کارخانهای افغانستان	۱٤٤
آبدات ومزارات غزنی	۱٦۲
نکتهٔ چند درگرامر ولغت پښتو	۱۸۲
مزایای بدیعی پښتو	۱۸۸
دریمه برخه میاروښان	۲۰۳
فهرست شهرهای افغانستان	۲۱۷
پښتون	۲۳۸
د پښتو نثر	۲۵۱
داخلی مهم وقائع	۲۸۰
ددنیا واقعات	۲۹٦

ب : تصاویر

تصویر	صفحه
اعلیحضرت اشرف همایونی	مقابل ۲
ج ، ع ، ج والاحضرت صدراعظم صاحب	٤
ع ، ج ، ا ، انیان والاحضرت وزیر صاحب حربیه	مقابل ٦
ع ، ج والاحضرت سردارشاه ولیخان	مقابل ۱۰
ع،ج والاحضرت وزیرصاحب معارف	« ۱۲
ع،ش « سردار محمد داؤد خان	« ۳۸

تصویر	صفحه
ازمقرریهای مهمه وزارت حربیه(٤) قطعه	مقابل ٤٤
« « داخله « « « «	»
« « متفرقه « « « «	»
پښتانه فازغ التحصیلان ۳	« « «
پیلوتی شاگردان دعلمی درس پهوخت کی	« ۵۲
میخانیکی شاگردان درو میو نا می الو تکی دکار په وخت کښ	مقابل ۵۲

تصویر	صفحه
میخانیکي شاگردان دهیند وادرومیو نامی الوتکی ومخ ته	مقابل ۵۲
والاحضرت وزیرصاحب حربیه دهوائی مکتب شاگردان گوری	مقابل ۵۲
دروغتیا او بیطارۍ دکورس دلمړی دوری شهادتنامي وروېشلی کیږی	مقابل ۵۲
دکورس عالی دمداو مینو ددو همی دوری ټولګی فارغ التحصیلان	مقابل ۶۰
دپلوضابطانو دتعلیمگاه دلمړی دوری یوه ټولګۍ فارغ التحصیلان دخپلو معلمینو سره	مقابل ۶۰
دقندهار عسکری قوماندانی او نورځایونه ٤ قطعه	مقابل ۶۰

تصویر	صفحه
دراډیو موسیقی دکورس یوه ټولګی متعلمین ۲ قطعی	مقابل ۱۰۶
هغه ذوات چه دکابل کالنۍ سره ئې قلمی مرسته کړیده (۱۲) قطعه	مقابل ۱۳۲ و ۲۰۲
دچنداول معاینه خانه	« ۲۱۶
سوی پل (پل سوخته)	« ۲۱۷
دملی لوئې جرګې منظره (۲) قطعی	مقابل ۲۸۰
والاحضرت شهزاده محمد نادر جان	« ۲۹۰
د۲۳ کال دخپلواکۍ جشن (۶) قطعی	« ۲۹۲
ددنیا ځینی مهم اشخاص (۲۲) «	« ۲۹۶
رنګه عکسونه (۲) قطعی	

روابط تر پخوابنه ټینګ شوه او سم دستي چرچل دروزولت د ملاقات د پاره واشنګټن ته ولاړ د دواړو خواو ارکان حرب یوه د همکارۍ نظامي نقشه طرح کړه او هم ضمناً چرچل و کانا ډاته مسافرت وکړ او د امریکا په پارلمان کي ئې د مملکتینو دیو والي په شاوخوا کي وینا وکړه - په هم دغه وخت کي ایډن د انګلیس د خارجه چارو وزیر په مسکو کي وه او دشوروی او انګلیس د همکارۍ او اتحاد تړون دجنګ په وخت کي او تر جنګ وروسته طرح کېده - هغه وخت چه جنګ د هند وسرحداتو ته نژدې شو د هند او چین په روابطو کي ډېر نژدې والي پیدا شو او چیانګ کای شیك وډهلي ته مسافرت وکړ دانګلیسي مامورینو اودهند دسرغنه وسره ئې وکتل اودهندځیني ځایونه ئې معائنه کړه او دواړوخو اودچین او هند دمقصد دیووالي اودسرنوشت دارتباط مظاهرات سره وکړه .

هم دغه ډول دبرطانیه حکومت وهندته دجنګ نژدې کېدو په نسبت سرستیفرد کرپس دحربي کابینې عضو دنوی پروژې سره دهند دقضیې دحل کولودپاره وهندته واستاوه - چه مستقیماً دهند له سرغنه وسره خبرې اترې وکړی اوویوې اطمینان بخښونکي نتیجې ته ورسیږي اوهم په هند کي دفاعي ترتیبات په لویه پیمانه شروع شوی دی - له بلي خوا (دقوس په ۲۰) تاریخ المان اوایطالیاهم دامریکاومتحده ممالکوته دجنګ اعلان ورکړ اوتایلیند هم دجاپان پرخواشو او بالمقابل دامریکائي دولتو کنفرانس (دجدی په ۲۵) تاریخ په رایودی جنېرو کي منعقد شو اوله محوره سره ئې دامریکائي دولتودروابطو پرېکول تصویب کړل . اوامریکائي ډېرودولتو دجاپان اوالمان اوایټالیاپه مقابل دجنګ اعلان وکړ اوخپله همکاری ئې د اتا زو نی د متحده ممالکو سره څرګند کړه - خو یوازي دجاپان اوشوروی روابطو څه فرق نه دی پیدا کړی تر اوسه ددواړوخواو اتحاد دبیطرفۍ دهغه لس کلنی تړون له رویه چه دتېر کال په پای کي هغه وخت چه متسو کا دجاپان دخارجه چاروزیر په مسکو کي لاس لیك کړی و ، دوام لری.

❀ ❀ ❀

یو بل دبیطرفه مملکتو څخه دتر کیې مملکت دی چه که څه هم ورځ په ورځ دجنګ لمبې یې وسرحداتو ته نژدې کیږی خو تر اوسه ئې خپله بې طرفي ښه ساتلې اوله دواړوخواوسره دوستانه روابط لری .

او په عین زمان کي خپل عسکری او اقتصادی شئون تقویه کوی . اومصر هم دبرطانیې سره خپله پابندی په خپل اتحادی تړون څرګنده کړې ده امادکال په پای کي هلته هم یولنډ سیاسي بحران دبورته معاهدې دمقرراتو پرتعبیر او تشکیلاتي مسائلو باندی پیښ شو چه دهغه په اثر دوفدحزب دمملکت چارو به لاس واخست اونحاس پاشا کابینه تشکیل اوخپله پابندی ئې داتحاد په تړون له کابینې سره اعلان کړه . امادمصر په داخلي چارو کي ئې دبرطانیې نه داخلیده وغوښته اونوی انتخابات ئې اعلام کړه هم دغه رنګه په اروپا کي دویشي دولت تر هغه وروسته چه سوریه ئې له لاسه ووتله اوهندچین نظامي حفاظت ئې وجاپان ته وسپاره دخپلونورومستعمراتو دساتلو دپاره ډېر زیار باسي اوخپله دبې طرفۍ وضع ساتي اوددواړوخواوته ئې دخپلو مستعمراتو اوبحریې اونوری داراٸې پر ینبودل منع کړی دی - هم داډول اسپانیه او پرتګال سره ددې چه ددوی پرمنافعوډېر فشار و نه له هری خوا واقع شوی دی تر اوسه پوری بیطرفه پاته دی . (پای)